

ČASOPIS ARCHIVNÍ ŠKOLY

REDIGUJÍ

GUSTAV FRIEDRICH, JAN BEDŘICH NOVÁK
A VÁCLAV VOJTÍŠEK

ROČNÍK IX. a X.

V P R A Z E 1 9 3 3

NÁKLADEM STÁTNÍ ARCHIVNÍ ŠKOLY
PRAHA IV. BELCREDIHO TŘ.

TISKEM STÁTNÍ TISKÁRNÝ V PRAZE.

VDÁNO S PODPOROU MINISTERSTVA ŠKOLSTVÍ
A NÁRODNÍ OSVĚTY
I ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ

Bedřich Jenšovský:

Šedesátka ředitele Dra Jana Bedřicha Nováka.

Ředitel zemského archivu českého Dr Jan Bedřich Novák, jenž se dne 27. listopadu 1932 dožil šedesáti let, náleží k první skupině představitelů t. zv. historické školy Gollovy. Od svých druhů v této skupině liší se sice svou životní drahou a prostředím svého působení, nikoli však významem, který zaujímá v historické vědě české; kdežto totiž většina žáků Gollových zvolila si konečným cílem své životní dráhy katedru universitní, Novák viděl své vlastní poslání v činnosti ediční v prostředí archivním. Nejen svou rozsáhlou činností vědeckou a všestranným zájmem badatelským, nýbrž i nemalým působením na mladší generaci historickou Novák je živým důkazem toho, že nejen universitní semináře a kabinety, nýbrž i pracovny archivů a historických ústavů jsou stejně důležitými středisky práce historické a že mohou poskytnouti stejně plodné a živné podmínky vědeckému badání.

Jan Bedřich Novák se narodil dne 17. listopadu 1872 na schwarzenberském zámku v Orlice, kde jeho otec byl vychovatelem mladých princů, synů známého českého šlechtice Karla Schwarzenberka. I svou kolébkou Novák má společné známky s jinými žáky školy Gollovy i s jejím zakladatelem; je známo, že Goll byl syn zámeckého lékaře hrabat Kinských v Chlumei nad Cidlinou, že profesor Šusta je syn ředitele panství schwarzenberských v Třeboni a že se Max Dvořák narodil v Roudnici, jakožto syn knížecího archiváře lobkovického. První výchovy se tedy Novákovi dostalo v ovzduší historického zámku českého a toto ovzduší, kde vychováván otcem, vlasteneckým to profesorem, který si zvolil, jako někteří jiní, za úkol vychovávat k uvědomělému češství potomky staré šlechty české, v blízkosti mladých princů, asi o deset let starších, Karla a Bedřicha Schwarzenberků, vzbudilo zajisté v mladém hochu zájem historický, zanechalo však také patrné stopy v taktním a společensky vybraném vystupování Novákově;

Novák patří mezi nejelegantnější postavy našeho světa vědeckého, uplatnil se také jakožto důstojný representant české vědy na několika mezinárodních kongresech historických.

Na gymnasiu v Žitné ulici v Praze byl to profesor dějepisu Dr. Josef L. Píče, který poutavými a nabádavými výklady jen podporoval další zájem Novákův pro vědy historické. Jestliže však tento profesor romantického založení dovedl podněcovati další zájem vlastního oboru Novákova, byl to na druhé straně nemalý, avšak paralyzující vliv mladého učitele češtiny, realistického profesora Jana Kaňky, pozdějšího zem. školního inspektora v Praze, jenž značně působil na kritickou metodu Novákovu. Nesmíme zapomenouti, že gymnasiální studia Novákova spadají do nejtěžších bojů rukopisných, a jest pro Nováka charakteristické, že to byl kritický duch filologa Kaňky, který zatlačil do pozadí romantický vzlet historika Píče. Tím se stalo, že Novák přicházel již na universitu jakožto přesvědčený stoupenec školy Gollovy a Gebauerovy, pokud šlo o zápas rukopisný. Je-li Novák zařazován do t. zv. školy Gollovy, je tím spíše naznačena příslušnost k určitému směru a k určité metodě v práci historické, než výchovný vliv jedné, třeba vynikající osobnosti učitelovy. Stejně jako žákem Gollovým, byl Novák žákem Rezkovým a Kalouskovým; nejvíce a především byl však žákem Emlerovým. V Emlerovi našel mladý historik, který přicházel na universitu právě po smrti otcově, nejen výborného učitele, nýbrž i pečlivého otcovského přítele.

U Emlera v městském archivu, jenž tou dobou nahrazoval seminář pomocných věd historických, Novák se naučil základům paleografie a diplomatiky; a v tomto prostředí, kterého všichni tehdejší účastníci tak rádi vzpomínali a vzpomínají, byl utvrzen v lásce k práci archivní. Styk s Emlerem působil také na to, že se mladý Novák, uposlechnuv Gollových rad, společně s jinými talentovanými historiky odebral do Vídně, aby na ústavě pro rakouský dějezpýt, proslaveném tehdy učitelskou činností Zeisbergovou, Mühlbacherovou, Redlichovou a Wickhofovou, doplnil své vzdělání historické speciální erudicí ve vědách pomocných. Již tu Novák projevil také mimořádný zájem o filosofii, který se později znovu objevuje v historických jeho pracích.

Z profesorů rakouského ústavu byl Novák nejvíce žákem Redlichovým, jenž se právě tehdy obíral zvláště dobou posledních Přemyslovců. Na Redlichovo doporučení Novák také pracoval v době institutních studií o prázdninách roku 1895 a roku 1896 pro Regesta Habsburgica jednak v archivech mnichovských, jednak v archivech severoitalských, v Turině, v Miláně, v Janově a v Udine. Není však bez zajímavosti, že to byl profesor a zakladatel školy historie umění František Wickhoff, jehož bezvadné elegantní vystupování a duchaplné filosofující výklady osobně nejvíce působily na Nováka.

Významnou stopu v Novákově práci zanechal také jeho pobyt v universitním semináři rakouského historika Alfonse Huebera; u něho vypracoval výbornou disertaci „Über die angebliche Identität des königlichen Protonotars Heinricus Italicus mit Henricus de Isernia“, na jejímž podkladě vykonal pak rigorosa historická i filosofická (u Macha a Jodla) a dosáhl hodnosti doktorské dne 31. března 1897. Za několik měsíců potom (dne 9. července 1897) vykonal s výborným prospěchem státní zkoušku na Ústavě pro rakouský dějezpýt. Předmět disertace Novákovy vzbudil u něho mimořádný zájem jak pro osobu Henrikovu, tak pro studia formulářů. Rukopis Jindřicha Italika, chovaný v soukromé knihovně anglického šlechtice na zámku cheltenhamském, přivedl Nováka ještě roku 1897 až do Oxfordu, kam mu byl rukopis zapůjčen, a do Londýna. Pro studium českých formulářů si přinesl přípravu již z Prahy ze cvičení Emlerových, zdokonalil se v něm pak u Redlicha, u něhož pracoval institutní klausuru o českých formulářích XIII. století. Ještě v době svých pražských studií pracoval z podnětu Emlerova pro Historický spolek ve státním archivu v Bratislavském a v zámeckém archivu svého rodiště připravoval Kalouskovi prameny pro Archiv český.

Uprostřed studií universitních před odchodem do Vídně odsloužil Novák také presenční službu vojenskou jakožto jednoroční dobrovolník u bývalého berounského c. a k. pěšího pluku čís. 88, a to od 1. října 1893 do 30. září 1894, byl pak po vykonané zkoušce důstojnické přidělen jakožto kadet důstojnický zástupce k pěšímu pluku trenčínskému číslo 71 a dne 1. ledna 1897 jme-

nován poručíkem v záloze u zeměbraneckého chebského pluku číslo 6. Ani pobyt na vojně nebyl pro Nováka bez účinku pro jeho historická studia; ve svých pracích s odborným porozuměním se zdržuje u detailů vojenských (srov. na př. jeho líčení vpádu pasovského do Prahy v práci o Rudolfu II.), zvláště pak mu prospěly vojenské reminiscence při jeho vzorné edici listů polního maršálka Schwarzenberka.

Po vykonaných studiích universitních a institutních a po návratu z Oxfordu Novák vstoupil na podzim roku 1897 na praxi do veřejné a universitní knihovny v Praze, kde se stal i praktikantem a jakýmsi osobním adjunktem ředitele Kukuly. V té době roku 1899 vyšla tiskem jeho disertace v *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* s názvem „*Henricus Italicus und Henricus de Isernia*“. Pečlivým rozbořem Novák tu došel k bystrému postřehu, že *Henricus de Isernia* je odchylná osoba od notáře Henrika Italika, že je to majitel školy diktátorské v Praze a že tudíž jeho diktamina jsou povahy soukromé. Tento poznatek měl veliký význam i v politických dějinách doby Přemysla Otakara II., ukázal, že zvláště krásný manifest Polákům, dovolávající se slovanské vzájemnosti, není oficiální produkt královské kanceláře, nýbrž soukromý výron umění ředitele školy pro diktamina. Když tedy po rozhodnutí zemského sněmu království českého na podzim roku 1899 byla rozmnožena místa odborných úředníků zemského archivu o nového adjunkta, mohla zemská komise historická v návrhu k zemskému výboru ukázati na výbornou kvalifikaci Jana Bedřicha Nováka pro toto místo. A po návrhu historické komise byl také dne 17. ledna 1900 Dr Jan Bedřich Novák jmenován adjunktem při zemském archivu království českého, jemuž pak věnoval své služby až do dnešního dne.

Novák byl jmenován do zemského archivu v době, kdy nejen zemský archiv, nýbrž i zemský výbor, ba i sám sněm obracel zvýšenou pozornost k českému výzkumu archivů vatikánských. Rozmnožení míst v zemském archivu, v jehož důsledku právě tam přišel Dr Novák, stalo se se zřením k úkolům zemského archivu při výzkumu archivů římských. Jest proto nasnadě, že z prvních větších úkolů Novákových v zemském archivu byla

jeho účast na tomto výzkumu. V novém rozvržení prací Dr Novák přijal po Dru V. Procházkovi výzkum register pontifikátu Inocence VI. (1352—1362) s úkolem připravití bohemika odtud vyčerpaná k edici ve II. svazku zemské publikace „*Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustratia*“. V polovici února roku 1901 Dr Novák odjel k tomuto účelu do Říma, kde zůstal až do letních měsíců, a vrátil se tam opět na celý studijní rok 1903—1904. Vědeckou přípravou i zájmem Novák byl takřka předurčen k těmto publikačním úkolům zemského archivu. Doba Karla IV., do které padá pontifikát Inocence VI., zaujala Nováka v největší šíři a nepřestala ho zajímati již nikdy. Toto nové prostředí dobové, do něhož byl takřka úředně přesazen, souvisí totiž zcela úzce s jeho dosavadním zájmem, jehož středem byla doba posledních Přemyslovců. Po práci o Jindřichovi z Isernie je to zvláště pečlivá studie o formuláři biskupa Tobiáše z Bechyně (1276—1296), vydaná v Historickém archivu České akademie roku 1903; do téže doby se hlásí i jiná práce o formulářích, „*Tak zvaný Codex epistolaris Primislai Ottocari II.*“, uveřejněná v ČČH roč. IX. 1903. Jiné sbírce formulářů jest věnována kritická studie Nováková ve Sborníku historických prací k šedesátým narozeninám Gollovým, jejímž předmětem jest listář královny Kunhuty. S těmito studii souvisí i souborné práce, referující o literatuře k tomuto úseku českých dějin, jako jest článek: *Redlichovo dílo „Rudolf von Habsburg“* v ČČH roč. X. nebo „*K nové literatuře a nově nalezeným pramenům o Václavu II.*“ v ČČH roč. XII., stejně jako hesla vypracovaná pro Ottův slovník naučný, a to „*Přemysl Otakar II.*“ (svazek XX.) a „*Václav II.*“ (svazek XXVI.).

V přípravě bohemik z Inocencova pontifikátu postoupil Novák brzy tak daleko, že roku 1907 mohl vydati II. svazek českých Monument vatikánských. Studie s tím spojené přinesly další literární práci „*Avignonské papežství a zárodky českého odporu proti kurii*“, vydanou v ČMM roč. XXXI., přinesly však také mnohé referáty, které Novák uveřejňoval v ČČH o spisech, vycházejících v té době na podkladě studia papežských kancelářů, ať jest to práce Adolfa Gottloba o serviciích ve 13. století nebo důležitý spis Kirschův o papežských annatech v Německu ve 14. století

nebo zajímavé příspěvky Karla Luxe k praxi obsazování beneficí ve vřatislavské diecési. Ovšem i v této době Novák věnoval pozornost sbírkám formulářovým, zvláště když zásluhou Hanse Kaisera došlo k vydání *Collectaria Jana z Gelnhausen*; Novák referoval nejen o podniku Kaiserově (ČČH roč. VII.), nýbrž také o práci Bretholzově o Janu z Gelnhausen (ČČH roč. XI.). Když v té době bylo navázáno na dvě starší práce Novákovy, a to když jednak domácím historikem Eduardem Šebestou byl vydán nově nalezený zlomek formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně (Historický archiv České akademie r. 1905) a když se jednak ruský historik Petrov obíral podrobněji a kriticky formulářem Přemysla Otakara II., Novák seznamoval s těmito publikacemi čtenáře Českého časopisu historického. Spisy profesora Pekaře o Kristiánovi a o svatováclavských legendách, práce to pronikavé kritiky a dalekosáhlého významu, které tehdy vzbudily všeobecný rozruch mezi českými historiky, přiměly i Nováka k tomu, že se podrobně zabýval rozbohem legendy Kristiánovy. Jest litovati, že byl Novák jinými pracemi odveden od dokončení těchto svých studií a jejich publikování. Novák totiž, opětně z úředního uložení, přešel brzy po vydání II. svazku *Monument* do historického období zcela odlišného jak charakterem, tak pracovní methodou. Při rozdělení nových úkolů o veliké úřední publikaci zemského archivu „Sněmy české od roku 1526 až po naši dobu“, k němuž došlo za nové správy archivu, ředitele Nováčka, připadla totiž Novákovi příprava edice sněmovních aktů v důležitém období od vpádu pasovského roku 1611 až po bitvu bělohorskou roku 1620.

Novák se nerad loučil s dosavadním oborem svého studia a dlouho se snažil věnovati stejný zájem oběma úsekům. Studie o formulářích a práce o školách diktátorských přivedly jej k podrobnějšímu studiu středověkých diktamin, v kterých hledal hlubší souvislost s antikou a s následující renaissancí. Tato práce „Středověká diktamina v souvislosti s antikou a renaissancí“, vytištěná v ČČH roč. XV. a vydaná samostatně v Praze roku 1909, jest však na delší dobu poslední větší prací Novákovou z období středověku, prací však, při níž můžeme již dobře pozorovati Novákův zájem o společenské dění a o duchový vývoj jednotlivých tříd

společenských i celých národů. V nejbližších letech jsou to jen menší studie o účasti Italů na české kultuře ve středověku („Gli Italiani a Praga e in Boemia nel medio evo“ v *Rivista d'Italia* roč. XIV. roku 1911) a referáty v Českém časopise historickém, které ukazují, že Novák neresignoval úplně na další práce v dějinách středověkých. Ukázalo se také v letech pozdějších, že se k nim vrátil v míře hojnější, jakmile mu to jen trochu umožnilo jiné jeho zaměstnání.

Práce o přípravě nových svazků Sněmů českých, podnikané na široké základně výzkumu archivů domácích i zahraničních, rozrostly se takovou měrou, že na dlouhá léta plně zaujaly čas i pracovní energii Novákovu. Stejně, jako při rozvržení úkolů v *Monumentech* vatikánských, i při tomto novém podniku Novák spolupracoval na díle, jehož druhou část převzal jeho archivní kolega, Krofta. S Kroftou ztrávil Novák první studijní pobyt v Římě, kde Krofta připravoval k edici v V. svazku *Monument* akta Urbana VI. a Bonifáce IX.; s Kroftou převzal opět nové rozdělení Sněmů českých, když Kroftovi připadla léta připravující náboženský majestát Rudolfov (1605—1610), Novákovi pak léta přípravy české revoluce stavovské. Roku 1907 Novák odjel znovu do Itálie, do Říma a do Neapole, nikoliv však již, aby studoval středověká registra papežská, nýbrž aby podrobil výzkumu s hlediska potřeby Sněmů českých důležitý pramen novověký, zprávy nunciů papežských. Již za posledního pobytu v Římě roku 1905 Novák se věnoval tomuto důležitému prameni v archivech vatikánských a vydal o něm po návratu studii v prvním svazku *Zpráv zemského archivu království českého*: „O důležitosti zpráv nunciů pro Sněmy české“ (v Praze 1906 vyšlo též německy). Novák však shledával pro Sněmy české důležité písemnosti jak k akcím stavovským, tak i k politice císařské v archivech německých, podnikal soustavný výzkum státního archivu v Drážďanech, archivů mnichovských, archivů berlínských a po letech pracoval opět v archivech vřatislavských. Jiní badatelé přinesli materiál z archivů anglických, ze Španěl a z archivů a knihoven francouzských. Po první části Kroftova svazku vyšel roku 1917 jakožto první část dílu XV. objemný svazek, čítající na 900 stran velkého kvartu a obsahující

pisemností o sjezdu na hradě pražském a revolučním sněmu na radnici staroměstské. Zvláštní pozornost je věnována vpádu pasovskému, jehož rychlý dramatický spád je sledován otištěním řady obsáhlých zpráv různých domácích i zahraničních zpravodajů v Praze. Uplynulo však dalších 12 let, než mohl vyjít druhý, stejně objemný svazek XV. dílu Sněmů, podávající akta o generálním sněmu na hradě pražském (v Praze 1929). Je to důležitý sněm, na němž byla projednána abdikace Rudolfova a na němž rozhodnuto o korunování jeho bratra arciknížete Matyáše. Jednání bylo provázáno důležitými poradami stavů českých i stavů moravských, slezských a lužických, poradami, na kterých došlo k přetřásání a úpravě důležitých vztahů vzájemných a poměrů ústavních a na kterých často vidíme formovati se blok stavů zemí vedlejších proti stavům vedoucího království. Novák, dobře si vědom důležitosti těchto jednání, věnoval přípravě jednotlivých spisů, ve svazku publikovaných, zvláštní pozornost, o čemž svědčí nejen rozsáhlý úvod edice, nýbrž i rozhodnutí zpracovati děje, které připravily a provázely pád nešťastného císaře, ve zvláštní práci „Rudolf II. a jeho pád“, která jest již z větší části vytištěna v I. svazku Knihovny Sněmů českých, vydávané nákladem zemského archivu.

Nedlouho před válkou Novák přijal čestný úkol od rodiny Schwarzenberků vydati korespondenci vynikajícího člena rodiny, polního maršálka Karla Schwarzenberka s jeho chotí. V době velmi krátké vedle pilných příprav k I. svazku díla Sněmů českých vydal Novák v pečlivé úpravě objemný svazek korespondence maršálkovy, „Des Feldmarschalls Fürsten Schwarzenberg Briefe an seine Frau 1799 bis 1816“. (Vyšlo z uložení Společnosti pro novější dějiny Rakouska ve Vídni u Gerlacha a Wiedlinga roku 1913). Jako vždy, dovedl Novák i v tomto případě nalézt srdečný osobní poměr k hrdinovi své edice, o čemž, stejně jako o pečlivé přípravě k edici, svědčí studie provázející edici. Je to „historický portrét“ „Polní maršál Karel kníže ze Schwarzenberka“, vytištěný v ČČH roč. XIX. a vydaný pak samostatně v Praze (1913); je to anglická práce „Field-marshal prince Schwarzenberg a character sketch“, přednesená na mezinárodním kongresu historickém v Londýně roku

1913 a uveřejněná v publikacích kongresu v sekci pro dějiny vojenské a námořní. Ze studií o době Schwarzenberkově vzniklo i pojednání „Války osvobozovací a naše obrození“ v Časopise českého musea (roč. LXXXVIII. 1914), jakož i menší stat „Lipsko. České glosy k stoletým oslavám“ v Lumíru (1914); s nimi souvisí i pozdější úvaha „Napoleon a my“, napsaná k stému výročí Napoleonova úmrtí v Naší době 1921.

Ještě před vydáním korespondence maršálkovy věnoval Novák monografii zámeckému archivu orlickému, který popsal r. 1909 v I. svazku záslužné publikace „Archivalien zur neueren Geschichte Österreichs“. Ve 4. sešitě téhož svazku (r. 1913) vyšel též Novákův přehledný popis archivu hrabat Kinských ve Chlumci nad Cidlinou.

Bylo již výše řečeno, že mezi vydáním I. a II. svazku Novákových Sněmů českých uplynulo 12 let. Těchto dvanáct let v době od roku 1917 do roku 1929 znamená význačnou epochu v Novákově životě a vysvětluje dostatečně příčinu zdržení edice. Uprostřed světové války dne 8. dubna 1916 zemřel ředitel českého archivu zemského Dr Vojtěch Jar. Nováček a dne 26. května 1916, ve čtyřicátý výroční den úmrtí budovatele zemského archivu Františka Palackého, byl jmenován Dr Jan Bedřich Novák ředitelem zemského archivu království českého. Novák převzal řízení archivu v době krajně nepříznivé, jak politicky, tak pro práci kulturní. Ve světové válce na všech frontách postupovaly ústřední mocnosti, v české zemi vládla zemská správní komise, v archivu pracoval Novák s prořídilým počtem úřednictva — vzpomínky na smrt mladého koncipisty Dra Vystyda na bojišti haličském a náhlý odchod ředitele Nováčka byly tam ještě příliš čerstvé a stálé a nové odvody hrozily odvolati ještě poslední síly z prací archivních. A přece bylo nutno provésti všeobecnou revisi archivních sbírek, bylo nutno vyřizovati další agendu úřední, v které spisy souvisící s válkou, s nouzovými opatřeními, jí vyvolanými, se stálými přehledy branců a pod. zaujímalý podstatnou část. Nebylo myšlenky ani možnosti na výzkum za hranicemi, nebylo však ani kdy na práce ediční doma, nebylo pracovníků a nebylo prostředků; a přece ty ediční práce byly pravou láskou Novákovou. V této neutěšené době

napsal nový ředitel zemského archivu programový článek „Další úkoly zemského archivu království českého“. Nezapomenutelný rok 1917, oživující a probouzející toliké naděje národa, působil ovšem také na příkladný a téměř záviděníhodný optimismus ředitele Nováka. Tyto světlé stránky pronikají také celým obsahem článku, v němž Novák vytyčoval nové dalekosáhlé úkoly zemského archivu; vychází sice z dané situace, ale nemůže zastříti předtuchy toho, co bylo tehdy již ve vzduchu. Proto i po státním převratu, kdy článek Novákův vyšel v V. svazku Zpráv zemského archivu, mnoho z jeho myšlenek mohlo být převzato; jiná je však otázka, do jaké míry mohly být uskutečněny.

V tomto programovém článku Novák podal také své kredo archivářské, zaujímaje odlišně od ostatních archivních theoretiků českých zamítavé stanovisko k holandské definici archivní. Vycházejí již z funkcí některých archivů ve starověku, vyzdvihoval hlavně depoziční stránku archivu a přijímal i sbírky různých dokumentů v archivech. Zvláště pak hodnotil historickou, jak říkal, činnost archivářskou, která jest jednak informační, jednak sběratelská, jednak publikační. Viděl tedy Novák hlavními úkoly archivními nejen soustředění písemných pozůstatků určitých organických celků správních nebo i jinak úředních, nýbrž především také činnost publikační. Této činnosti věnoval také zvláštní kapitoly článku a vytýkal zvláště konkrétní úkol zemskému archivu. V článku se také již vyskytoval námět pro novou budovu zemského archivu.

Vznik samostatného státu československého měl pronikavý vliv na ústavní ústrojí v jednotlivých zemích historických, na staré zemské sněmy a zemské výbory, a tím ovšem také na zemský archiv. Nová organizace veřejných úřadů po převratu, při které byly zakládány nové instituce, i když pro ně nebyla právě potřebná půda, a při které někdy až příliš překotně bylo postupováno proti starým zařízením, byť i se mohla vykázati tou nejlepší tradicí, nebyla přízniva zemskému archivu. Novák se již před převratem účastnil pilně porad českých archivářů, kteří, hledíce již k nedaleké budoucnosti, připravovali také novou organizaci archivů v novém státě. Z těchto porad vyšel plán ústřed-

ního národního archivu. Novák, ačkoliv původně osobně projektoval tři větší státní archivy podle příslušnosti spisů, archiv politický, soudní a finanční, postavil se plnou vahou své osobnosti za projekt národního archivu, hájený většinou českých archivářů, zvláště také všemi úředníky archivu zemského. Není pochyby, že velkorysý projekt národního archivu, kdyby bylo v prvním období revolučního národního shromáždění došlo k jeho uskutečnění, byl by značně prospěl organizaci archivní a byl by nemálo vyzdvihl prestiž archivního stavu v životě veřejném, stejně jako nezdar tohoto projektu na dlouhou dobu oddálil řádnou organizaci našich archivů. Není však také pochyby, že jakmile nedošlo k uskutečnění tohoto projektu ihned v první etapě zařizování státní administrativy, že se při dalším vývoji veřejné správy a při vzniku nových institucí plán ústředního národního archivu, alespoň v původní formě, stává stále více ideálem, vždy vzdálenějším od skutečných poměrů. Spor o národní archiv, k němuž došlo v kruzích archivářských, a vznik jednotlivých archivů resortních vedly k novému vývoji českých archivů, při kterém se projevovala v důsledku některých zákonů ústavních, žel i v některých kruzích odborných, snaha zatlačití zemský archiv s jeho dosavadního vedoucího místa mezi českými archivy v životě vědeckém. Novák byl nucen hájiti zájmů zemského archivu i v denním tisku (Venkov). Zemský archiv, rozmnožený právě krátce před skončením války o nové úředníky, avšak již osvědčené a zapracované, měl při vzniku nového státu největší počet schopných úředníků archivních. (Archiv místodržitelství, jehož správa, jak známo, byla až do převratu v rukách německých, opustili právě v jeho důsledku dva němečtí úředníci, takže zůstali tu jen vedle ředitele dva z bývalých úředníků.) Tato skutečnost byla sice pro zemský archiv lichotivá, odvedla však také na delší dobu část úředníků od užších úkolů zemského archivu k širším podnikům a pracím archivářským. Většina úředníků zemského archivu byla povolána, aby své zkušenosti dala do služeb nového státu československého, což všichni učinili nejen s největší ochotou, nýbrž i s úspěchem pro věc samu.

Ředitel Novák ještě za rakouské vlády sestavil soupis písemných památek vídeňských archivů, které by měly být vydány

příštímu samostatnému státu a odevzdal jej Jaroslavu Kvapilovi. Po převratu předložil pak v téže věci pamětní spis archivní seki památkové komise Národního výboru. Úředníci zemského archivu se účastnili prací o likvidaci archivů vídeňských, zvláště o repatriaci archivu korunního, účastnili se prací na nové škole archivní, odcházeli do Říma, aby tu nejen pokračovali ve starém výzkumu zemském, nýbrž aby organizovali i nový státní ústav historický, úředník zemského archivu byl exponován i v archivním referátě ministerstva školství a národní osvěty. Při všech těchto pracích Novák byl horlivě činný; mohl uplatnit nejen své veliké zkušenosti, získané doma i v cizině, osvědčil se však také jeho veliký optimismus i jeho zvláštní srdečný způsob jednání s lidmi. Účast Novákova při vzniku archivní školy, kde od počátku převzal dvě důležité přednášky o moderní palaeografii a o novověké diplomacie, přednášky z oborů, které sám teprve musil budovat, ochota, s jakou Novák pracoval pro umístění archivní školy v místnostech zemského archivu, vše to by vyžadovalo zvláštní kapitoly.

Když se po převratu objevil plán, aby byly soustředěny písemné památky účasti českých lidí ve světové válce, činnosti Mafie a zvláště činnosti zahraničního odboje a zahraniční práce pro naši svobodu, ujal se Novák s temperamentem sobě vlastním tohoto plánu a společně s přisedícím zemského výboru Karlem St. Sokolem dosáhl toho, že se při zemském archivu zřídilo zvláštní oddělení, t. zv. archiv národního osvobození, do něhož byl povolán zvláštní stav úředníků a které mělo být jádrem příštího samostatného ústavu. Skutečnost, že takto již od počátku roku 1919 v rušné době prvního období státu československého a v době návratu zahraničních vojsk do vlasti mohly být zachyceny na bezpečném místě, a tím zachovány, cenné písemné památky našeho odboje domácího i zahraničního, k nimž přistoupily brzy značné plukovní archivy našich vojsk zahraničních, jest v neposlední řadě právě zásluhou Novákovou jakožto ředitele zemského archivu.

Novák neměl sice zvláštní účasti při založení nového státního ústavu historického, jehož předním úkolem mělo být pokračování v českomoravských regestech, ale brzy po odchodu prvního správce ústavu již v létě roku 1924 dostal se v čelo i tohoto ústavu,

k němuž, jak při zvláštní lásce Novákově k publikační práci nebylo lze ani jinak předpokládat, nalezl poměr zvláště srdečný. Nikdo nemohl tu být tak na svém místě, jako právě Novák, jenž v ediční činnosti tohoto mladého ústavu nalezl odškodnění za to, že se zemský archiv, přetížený velikými novými a naléhavými úkoly v novém státě, právě za vedení Novákova nemohl věnovat klidnější práci ediční a vykázat se větší činností publikační, jakou slynula jeho dosavadní tradice.

Novák se ujal vděčného úkolu, aby vytkl novému ústavu jeho program pracovní, a to nebyla snadná práce, měl-li se mladý ústav vřadit mezi starší, osvědčené již instituce vědecké, aniž by ovšem neužitečně konkuroval s jejich činností, a měl-li si nalézt nové záslužné pole činnosti, které mu v neposlední řadě poskytovaly nové poměry v organizaci práce vědecké. Program Novák uveřejnil roku 1926 ve III. svazku Časopisu Archivní školy článkem „O programu státního historického ústavu vydavatelského“. Jestliže také skutečně nový ústav v posledních letech zaujal určité místo v organizaci a pěstění historické práce vědecké, především ediční, je to v první řadě zásluha Novákova. Stejně však jako na počátku svého ředitelování v zemském archivu i při správě historického ústavu Novák zápasí s těžkými poměry hospodářskými, které často kříží jeho velkorysé plány.

Jestliže se činností v zemském archivu, na státní škole archivní, ve státním ústavu historickém a v České akademii věd a umění, jejímž jest od roku 1929 generálním sekretářem, Novák zasloužil nemálo o organizaci vědecké práce doma, přispěl však také nemálo k důstojné reprezentaci naší vědy historické za hranicemi. Jeho elegantní zjev, společenské vystupování, znalosti jazykové a široký rozhled ve vlastním oboru vědeckém byly mu v tom hodně nápomocny. Roku 1913 se účastnil mezinárodního kongresu historického v Londýně, o deset let později zastupoval zemský archiv na mezinárodním kongresu věd historických v Bruselu a roku 1928 byl přítomen na dalším mezinárodním sjezdu v Oslu. Na všech kongresech konal přednášky a podával pak o nich zprávy i širší veřejnosti historické (ČČH XIX., XXIX.). Účastnil se i sjezdu východoevropských historiků ve Varšavě r. 1929, měl podíl při za-

ložení Federace společností historických východní Evropy, jejímž se stal generálním sekretářem a o níž napsal informační článek do Sborníku Bidlova. Když byl po převratu zřízen v Římě nový Československý ústav historický, navazující částečně na práci zemského archivu, ale s programem daleko širším a v další spolupráci s českým archivem zemským, Novák se stal nejprve místopředsedou a později jednatelem komise k řízení toho ústavu. Zemský archiv rozšiřoval po převratu výzkum archivů italských na nové archivy i na nová období, přejímaje tak z největší části historickou práci heuristickou mladého římského ústavu státního, jemuž vždy zůstává vděčné a široké pole působnosti nejen v rozšíření prací na území Slovenska, nýbrž zvláště také v pěstování dějin umění, archeologie, klasického starověku a dalších oborů vědních. Tak se v rukách Novákových spojily konečné nitky naší vědecké práce v Itálii, ať podnikané státem, ať zemí českou. Zájem o styky česko-italské přivedl Nováka i do Ústavu italské kultury v Praze, kde byl po léta místopředsedou, předsedou vědecké sekce a redaktorem vědecké revue Ústavu „Rivista italiana di Praga“. Byl vyznamenán komturským křížem řádu Corona d' Italia a stejným stupněm polského řádu Polonia restituta.

Nejen však v úřadech, v nichž pracoval, nýbrž i v širším prostředí vědeckém projevoval Novák mimořádnou činnost. Účastnil se spolkových prací v Historickém spolku, jehož byl místopředsedou, v Historickém klubu a zvláště, když roku 1924 byla založena Společnost Archivní školy, později Československá archivní společnost, účastnil se od počátku prací v jejím výboru a stal se brzy jejím předsedou. Byl členem staré rakouské archivní rady a bylo samozřejmé, že byl po převratu povolán do historických poradních sborů při ministerstvu školství a národní osvěty, nejen z titulu ředitele zemského archivu, nýbrž i pro své schopnosti osobní. Ještě v mladém věku byl zvolen členem Král. české spol. nauk a dopisujícím členem Akademie, jejímž je již od roku 1919 členem řádným, brzy nato se stal tajemníkem I. třídy a, jak již řečeno, od roku 1929 generálním tajemníkem.

Při všech těchto četných funkcích správních i reprezentačních, které však vždy běže poctivě a věnuje jim čas i energii pracovní,

nalezl Novák přece vždy ještě také čas, aby se věnoval své literární práci vědecké. Vracel se ke starým láskám, znovu se zabýval středověkem, zvláště jeho proudy myšlenkovými. Četné referáty, které od převratu téměř každoročně ukládá v Českém časopise historickém, jsou svědectvím jeho neutuchajícího zájmu vědeckého. Otázka vzniku a vývoje národního vědomí v Čechách, na kterou narazil, možno říci, již hned při svých studiích formulářových, přitahuje zkušeného pracovníka vždy více a zaujímá jej stále intenzivněji. Roku 1924 vyšla tiskem jeho přednáška na mezinárodním kongresu v Bruselu „Idea císařství římského a její vliv na počátky českého politického myšlení“ (ČČH XXX.), kterážto práce hned následujícího roku byla vydána francouzsky (Le Monde Slave roč. II.); stejně tak další práce o patriotismu Karla IV. (ČČH XXXII.) vyšla i francouzsky s titulem „Le patriotisme de Charles IV.“ (Le Monde Slave III.) a zavdala podnět k polemice s německými historiky Steinherzem a Hanischem, zvláště pokud jde o tak zv. „Zrcadlo knížecí Karla IV.“ Znovu se Novák obrátil k stykům česko-italským v minulosti, ať již článkem „Gli Italiani a Praga e in Boemia nel medio evo“, jenž vyšel v nové redakci v Bollettino dell'Istituto di Cultura italiana, ať informační statí „I rapporti culturali della Boemia e del popolo cecoslovacco coll'Italia nel passato“ v souborné publikaci La Cecoslovacchia (Roma 1925), nebo nejposléze rozborem historie Eneáše Silvia „Enea Silvio e la sua storia di Boemia“ v Rivista italiana di Praga roč. I. (1927). Otázce českého vědomí národního věnována jest i kratší studie o jazykové praxi na generálním sněmu roku 1611 v Pekařově sborníku 1930. Všechny tyto práce jsou více méně přípravnými studiemi k hlavní práci, kterou si Novák ve svém šedesátém roce klade za nejbližší úkol vědecký, t. j. k dílu, v němž chce sledovati vznik a vývoj národního vědomí českého v celé jeho šíři, v konfrontaci s národním cítěním sousedů a v odraze jeho v nejrůznějších stránkách lidské práce a společnosti.

Že se při odpovědném a náročném úřadu ředitele zemského archivu mohl Novák tolik věnovati literární práci vědecké a že mohl býti činným v různých oborech organisace práce historické, je zásluhou schopnosti Novákovy rozdělovati práci. Novák dovedl k prospěchu úřadu využití schopností i zájmu zkušených úředníků,

na které bez úzkoprsé žárlivosti dovedl přenášeti často i některé funkce správy ústavu, aniž by tím zadával prerogativám svého úřadu. Poměr Novákův k jeho podřízeným byl vůbec vždy nejlepší; není ani správné označení v této souvislosti slovo „podřízení“. Úředníci, a nejen úředníci, i všichni zaměstnanci zemského archivu i jiných institucí, jež Novák spravuje, nikdy necítí poměr určité podřízenosti, nýbrž vždy spíše vztah přátelské spolupráce. Novák, jak povahou, celým založením, tak svými zájmy se podstatně liší od svého předchůdce Nováčka; jedno má s ním však společné, t. j. přátelský a kolegiální vztah k mládí; kdežto však u Nováčka, učence patriarchálního zjevu, měl tento vztah, byť sebe přátelštější, vždy v sobě něco protektorského, Novák svým temperamentem, opravdu mladistvým, jest vždy jakoby uprostřed svých mladých podřízených. Již, když jsem před čtvrt stoletím přicházel do zemského archivu, působil Novák nejvíce ze všech úředníků archivních na nás mladší svým celým vystupováním, čilým zájmem o sport i praktickým jeho prováděním (Novák byl vytrvalý cyklista, horlivý tenista a nadšený lyžař); bylo skoro záviděno nám, kdož jsme byli přidělováni Novákovi jakožto pomocníci. Novák sám prožívaje vždy hluboce každé své studium, dovedl se se svými zážitky sdělovati s okolím a dovedl, jako málokdo, buditi zájem o určité předměty. Dovedl nadšeně vykládati o vítězi u Lipska a jeho krásné Nanny, dovedl ukázati na lidsky renaissanční a humanistické stránky postavy Eneáše Silvia a zvláště dovedl najíti porozumění pro nešťastného císaře Rudolfa II. Nepřátelé Rudolfovi, jako jeho bratr Matyáš nebo šlechtický intrikán Václav Vchynský, jsou nepřáteli Novákovými. Tento dar získávati mladé pro určitá themata se osvědčil již při úřední činnosti Novákově v zemském archivu (paralelně s pracemi o Novákových Sněmech vyšly práce Opočenského, Konopkova i podepsaného), uplatnil se však zvláště při působení Novákově na škole archivní. Sborník prací „K dějinám českým v období humanismu“, přinášející neméně než 32 práce a věnovaný Novákovi k šedesátým narozeninám, ukazuje nejlépe, jak Novák dovedl působiti na svých místech, ukazuje však také, jaké se těší oblibě a úctě v mladší generaci archivářské.

Jedna byla však věc, kterou si Novák sám vždy vyhrazoval a za kterou cílevědomě šel od počátku svého nastoupení v úřadě ředitele zemského archivu; to byla péče o novou budovu zemského archivu. A je zajisté šťastným osudem Novákovým, že při svých šedesátých narozeninách mohl se zadostučiněním pohlížeti na novou moderní budovu, prvou toho druhu v celé republice československé. Krásný palác zemského archivu na Hradčanech děkuje za existenci v prvé řadě neúnavnému úsilí a ničeho se nelekajícímu optimismu ředitele Nováka; jím také vyvrcholuje a ukončuje svou činnost v zemském archivu. Srdeční choroba, která od několika let vždy na nějaký čas vyrušovala Nováka z práce a vzdalovala činnosti, a na druhé straně noblesa nepřesluhovati a poskytnouti pracovní možnosti mladým adeptům vědy odvádějí Nováka z činné služby v zemském archivu právě v okamžiku, kdy tento starý ústav opouští po čtyřiceti letech místnosti v tradičním Národním museu a zahajuje novou éru v novostavbě na Hradčanech. Nebylo by však správné říci, že Novák odchází na odpočinek. Zůstává nadále ve spolupráci se zemským archivem, nevzdává se nikterak čestného závazku připravit k edici akta revolučních sněmů českého povstání. Zbaven starostí ředitelských alespoň v jedné ze svých funkcí hodlá se tím více věnovati staré lásce a svému, jak jest nyní patrné, nejmilejšímu dílu, práci o vzniku a vývoji českého povstání. Avšak chce se ještě vrátiti k dětským reminiscencím, k ovzduší svého zámeckého rodiště, přejímaje na přání rodiny Schwarzenberků úkol napsati životopis vůdce české konservativní šlechty vlastenecké, Karla Schwarzenberka. Vchází tedy Novák do své šedesátky s úkoly, jaké by si sotva položil pracovník mnohem mladší, ale přichází k nim s předpoklady nejlepšími a nejpriznivějšími, s čínorodým optimismem, který se ničeho neleká a před kterým nakonec ustoupila i úporná choroba. Jsme přesvědčeni, že se Novák zhostí se zdarem všech těchto úkolů, a přejeme mu, aby se mohl, až jednou opravdu půjde na zasloužený odpočinek, na tyto úkoly dívatí zpět s takovým zadostučiněním, jaké mu dnes poskytuje pohled na palác zemského archivu.

OBSAH:

	Strana
ČLÁNKY:	
<i>Bauer Otakar</i> , Jihoslovanská archivní úmluva s republikou Rakouskou	1—234
<i>Janoušek Em.</i> , Osudy patrimoniálních archivů	24— 45
<i>Kristen Zdeněk</i> , K otázce register a registrování listů poselacích v české kanceláři dvorské na počátku XVII. století .	218—234
<i>Matoušek J.</i> , Cancellaria Arnesti a dvě sbírky formulářové stol. patnáctého	108—217
<i>Mendl Bedřich</i> , O založení a podstatě university Karlovy . . .	65—107
<i>Vojtíšek Václav</i> , O státním archivním inspektorátu pro Čechy a jeho činnosti	1— 23
 LITERATURA:	
<i>Boüard A.</i> , Manuel de diplomatique française et pontificale. Diplomatique générale. (<i>Václav Vojtíšek</i>)	235—327
<i>Casanova Eug.</i> , Archivio e archivistica. (<i>Bedřich Jenšovský</i>)	267—274
<i>Casanova Eugenio</i> , Archivistica. (<i>Bedřich Jenšovský</i>)	235—250
<i>Friedl Antonín</i> , Malíři královny Alžběty. (<i>Ant. Liška</i>)	261—262
<i>Hrdina Karel</i> , Kosmova Kronika česká. (<i>B. Mendl</i>)	293—296
<i>Hrdina Carolus</i> , Bohemia Latina. (<i>B. Mendl</i>)	293—296
<i>Karskij E. F.</i> , Slavjanskaja kirillovskaja paleografia. (<i>Otakar Bauer</i>)	256—259
<i>Kehr P.</i> , Die ältesten Papsturkunden Spaniens. (<i>Zdeněk Kristen</i>)	274—282
<i>Květ Jan</i> , Illuminované rukopisy královny Rejčky. (<i>Ant. Liška</i>) .	262—263
<i>Novotný Václav</i> , Historické spisy Petra z Mladoňovic a jiné zprávy a paměti o M. Janovi Husovi a M. Jeronymovi z Prahy. (<i>F. M. Bartoš</i>)	296—301
<i>Pecchiai Pio</i> , Manuale pratico per gli Archivisti delle pubbliche amministrazioni e degli archivi notarili. (<i>Bedřich Jenšovský</i>)	235—250
<i>Pontificum Romanorum diplomata papyracea quae supersunt in tabulariis Hispaniae, Italiae, Germaniae phototypice expressa.</i> (<i>Zdeněk Kristen</i>)	274—282
<i>Ptaszycki St.</i> , Archeion. (<i>Em. Janoušek</i>)	250—256
<i>Rauscher Rudolf</i> , Soudní knihy osvětimské a zátorské z r. 1440 až 1562. (<i>Anna Vavroušková</i>)	301—303
<i>Schiaparelli Luigi</i> , Note paleografiche. (<i>Zdeněk Kristen</i>) . . .	259—260
<i>Schwarz Ernst</i> , Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle. (<i>Josef Dobiáš</i>)	303—325
<i>Siemiński Józef</i> , Symbolika Wydawnicza. Projekt ujednostajnienia. (<i>Otakar Bauer</i>)	289—293
<i>Štloukal Karel</i> , Česká kancelář dvorská 1599—1608. (<i>Zd. Kristen</i>)	282—289

	Strana
<i>Šimák J. V.</i> , Kniha o Housee. (<i>Bohumil Kvapil</i>)	325—327
<i>Vojtěch V.</i> , Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Dokumentární fotografie. Přepisem a poznámkami provází V. Flajšhans. (<i>Václav Vojtíšek</i>)	263—267
PŘEHLEDY A VÝTAHY:	327—342
„Annales Institutorum“. Ročenka římských ústavů. (<i>Zd. Kristen</i>)	327—330
Archivalische Zeitschrift. (<i>Miloslav Volf</i>)	330—342
ZPRÁVY:	343—408
Úmrtí Dr Václava Novotného (<i>V. V.</i>)	343—344
Úmrtí biskupa Dr Ant. Podlahy (<i>Bedřich Jenšovský</i>)	344—345
Úmrtí Msgre Eduarda Šittlera (<i>Ot. Bauer</i>)	345—346
Úmrtí P. Bruna Katterbacha (<i>Zdeněk Kristen</i>)	346—347
Sedesátka archiváře Františka Tischerera (<i>V. V.</i>)	347
K osmdesátým narozeninám fed. JUDr K. Siegla (<i>V. V.</i>)	347—348
„Deset let Československé republiky“ (<i>Jský</i>)	348—349
Ze státní školy archivní (<i>Bedřich Jenšovský</i>)	349—351
Z Československého státního ústavu historického v Praze (<i>Dr Blažena Rynešová</i>)	351—357
Sbírka opisů Československého státního ústavu historického v Praze (<i>Dr A. Vavroušková</i>)	357
O písemné pozůstalosti inž. Otakara Lemingra (<i>Jan Klepl</i>)	357—358
Z českého zemského archivu v Praze (<i>Bedřich Jenšovský</i>)	359—363
Archiv Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách (<i>Jan Klepl</i>)	363—367
Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce (<i>B. M.</i>)	367
Historická komise Sociálního ústavu RČS (<i>bm.—mv.</i>)	367—368
Zpráva z archivu, knihovny atd. olomouckého arcibiskupství v Kroměříži za r. 1930 a 1931 (<i>Dr Antonín Breitenbacher</i>)	368—375
Z černínského archivu v Jindřichově Hradci (<i>Ondřej Franta</i>)	375—376
Novohradský zámecký archiv (<i>M. V.</i>)	376
Archiv panství zbraslavského (<i>Zdeňka Nyplová</i>)	376—379
Archiv města Jaroměře (<i>Václav Novák</i>)	379—380
Archiv města Litomyšle (<i>V. Kosinová</i>)	380—382
Městský archiv v Písku (<i>M. V.</i>)	382
Městský archiv v Rychnově n. Kn. (<i>Václav Novák</i>)	382—383
Zpráva o archivu města Týnce nad Labem (<i>Jan Klepl</i>)	383—386
Olomoucké archivy (<i>M. V.</i>)	386
Dva archivy třebičské (<i>Čeněk Sameš</i>)	386—392
Úkoly vlastivědných společností na poli práce archivářské (<i>M. V.</i>)	392—393
Archivy sokolské (<i>Jský</i>)	393
Francouzská anketa o soukromých archivech hospodářských (<i>V. Černý</i>)	393—395

	Strana
Bělehradské Službene Novine (<i>O. B.</i>)	395—396
Slavné opatství v Monte Cassině (<i>Jský</i>)	396
Německé archivnictví (<i>V. V.</i>)	396—397
K studiu pomocných věd historických v našem státě (<i>V. V.</i>)	397
Paleografické publikace (<i>V. V.</i>)	397—399
Význam imunit v české diplomacie	399
Dvě důležité knihy heraldické (<i>V. V.</i>)	399—400
Z novější heraldiky a sfragistiky polské (<i>V. V.</i>)	400—401
Z Československé archivní společnosti (<i>Bedřich Jenšovský</i>)	401—408

DISKUSE:

K V. Vojtíškově kritice mé knihy „Úvod do archivní teorie i praxe“ (<i>V. Hrubý</i>)	409—414
Doslov (<i>Václav Vojtíšek</i>)	414

Václav Vojtišek:

O státním archivním inspektorátu pro Čechy a jeho činnosti.

Státní převrat 28. října 1918 nezastihl českých archivářů nepřipravených. Už před ním počala působiti při Národním výboru archivní sekce, která majíc na mysli cílevědomou organizaci československého archivnictví podle vlastních potřeb, ale i podle vzoru ciziny, svolala anketu českých archivářů na den 20. listopadu 1918. Tato anketa neměla takových výsledků, jak se očekávalo, avšak přece jí nelze upřít značnou důležitost. Jednomyslně se usnesla, aby veškeré československé archivnictví a jeho organizace byly svěřeny v péči ministerstva školství a národní osvěty, neboť byla proniknuta vědomím, že všechny archivy, veřejné i soukromé, musí býti řízeny podle obecných pravidel odborných, a to nejen v zájmu správy, nýbrž i v zájmu vědeckého badání a pokroku. Toto stanovisko mělo úspěch; ministerská rada už 23. listopadu 1918 rozhodla, že ministerstvu školství a národní osvěty přísluší v pravomoc archivní záležitosti, a její usnesení dávalo basi i možnosti k práci.

Vznikly však překážky, které, až budou jednou posuzovány, připadnou k újmě těch, kdo je způsobili. Ministerstvo školství a národní osvěty bylo jimi zdrženo v předsevzetích a podnicích, třebaž zřídívši si archivního referenta a majíc zprvu poradním orgánem archivní sbor, jmenovaný z odborníků, provedlo aspoň některá užitečná opatření. Bylo to také jmenování státního inspektora archivů a knihoven pro Slovensko v Bratislavě, a jemu bylo dáno za úkol, aby měl na péči slovenské písemné památky i aby připravoval půdu budoucí archivní organizaci na Slovensku. V Podkarpatské Rusi podobným způsobem měl vyvíjeti činnost školský odbor úřadu civilní správy v Užhorodě, avšak v starých zemích českých několik let byly rozpaky, jak tyto věci zaříditi. Teprve v r. 1924 došlo k rozhodnutí a byli jmenováni státní inspektori archivů pro Čechy a Moravu se Slezskem a dne 1. září 1924 započali činnost.

Uplynulo už několik let působení tří státních archivních inspektorů, již v postavení i úkolech mají mnoho společného, ale přece i rozdílného. Jestliže se státní archivní inspektor pro Slovensko opřel o staré zákony maďarské, státní archivní inspektoři pro Čechy a Moravu se Slezskem nemají zákonného oprávnění, a proto také jejich kompetence je chudší. Než i při těchto odchylkách nepochybně má stejný význam a cenu jejich úsilí a skutky, a bylo by důležité, kdyby byly publikovány jejich zprávy. Takové zprávy nebyly ještě předloženy veřejnosti, snad také proto, že inspektorská práce nebývá vždy radostná a ne vždy má úspěch, úměrný vynaložené námaze, hlavně také proto, že dosud nemáme archivního zákona a pevné organizace archivnictví. Nechci však, aby se tento výrok zdál pesimistickým a vzbuzoval nesprávné domněnky. Proto, činně počátek, předstupuji před odborné kruhy se svou zprávou; nebudu zatajovat ani závad a nezdarů, doufaje, že tím spíše vynikne, co se pozitivního stalo.

* * *

Ministerstvo školství a národní osvěty svěřivši mi výnosem čj. 93285/24-V. z 18. srpna 1924 funkci státního archivního inspektora pro Čechy, uvědomilo mne, že „v této funkci jsem výkonným orgánem ministerstva v jeho péči o nestátní archivy a v ochraně historických písemných památek vůbec.“ Úkol byl tak vymezen, že „až na další“, náleží mi „osobně nebo písemně zjišťovati stav městských, obecních, církevních, musejních a soukromých archivů, starých knihoven téhož rázu i jednotlivých písemných památek historických a snažit se o jejich zabezpečení“. Zároveň byla slíbena instrukce působnosti v tomto směru, a aby činnost mohla být ihned zahájena, bylo k dekretu přiloženo ověření pro styk, jak s úřady, tak i se soukromými ústavami a osobami.

Instrukce nebyla dosud vydána, snad také proto, že mezi státními archivními inspektory není patrnější součinnosti a že se nespojili ani za tím účelem, aby podle získaných zkušeností předložili podněty a návrhy k této instrukci, jak se s nimi počítalo. Ověření bylo jednoduché, „ministerstvo školství a národní osvěty poukazuje, resp. žádá všechny státní, autonomní, školní i církevní úřady,

jakož i soukromé ústavy, korporace a osoby, aby státního archivního inspektora v jeho činnosti všemožně podporovaly“. Je z těch slov dostatečně viděti, jak musí činnost státního archivního inspektora počítati do značné míry s ochotou a dobrou vůlí. Proto, abych se vyvaroval možným nesnázím, hleděl jsem si urovnati cestu. V příčině církevních úřadů obrátil jsem se na p. biskupa Dr. Ant. Podlahu se žádostí za podporu. Když pak se v jednom případě „ověření“ skutečně neosvědčilo, a bylo mi odepřeno vpuštění do archivu církevního ústavu jako úřední osobě, ač mi slíbena a také prokázána všechna ochota jako osobě soukromé, podav o tom zprávu ministerstvu školství a národní osvěty, žádal jsem i za vydání prosté legitimace úřednické, v níž by nebylo nic jiného nežli fotografie, jméno a vyznačení úřední funkce. Vedlo mne k tomu poznání, že leckdy titul, který mám, je účinnější, nežli znění „ověření“. Avšak tato legitimace mi nemohla být vydána. Za to ministerstvo školství a národní osvěty působilo u církevních úřadů ve věci státních archivních inspektorů, a účinkem bylo, že Časopis katolického duchovenstva (roč. LXVII., 1926, str. 348) přinesl noticku Jos. Hronka o existenci státních archivních inspektorů, kteráž doporučovala, „jedná-li se o ochranu písemných památek, jich řádné uložení, inventarisaci, konservování anebo i o eventuelní subvenci, vyžádati si jejich dobrá zdání“ vzhledem k tomu, že jsou přímým orgánem výkonným ministerstva školství.

K tomu, co mi při nedostatku zákonné opory takto bylo dáno, přinášel jsem si zvláště pro městské archivy starší zkušenosti, osobní známosti, a poznal jsem, že mi jsou k prospěchu i články, které jsem o archivních otázkách uveřejnil v denních časopisech, ve Věstníku Svazu čsl. měst, i knížka „O archivech městských i obecních a jejich správě“ (1924), která vznikla z dvojího kursu archivního, uspořádaného za mého vedení téhož roku Spolkem čsl. knihovníků v Praze, a podává mé názory na archivy. Ale přece jsem se ještě ohlížel po dalších prostředcích, které by mně při vykonávání funkce pomáhaly. Učinil jsem Svazu čsl. měst zprávu o stavu městských a obecních archivů a naznačil jsem, jaké jsou potřeby jejich i jak by Svaz mohl pro jejich povznesení působiti; především jsem kladl důraz na to, aby některý z blízkých sjezdů čsl. měst byl věno-

ván otázkám městských a obecních archivů, po případě i museí a knihoven. Předsednictvo Svazu čsl. měst dopisem čj. 2227/25 z 4. prosince 1925 projevílo úmysl podporovati mne ve vykonávání funkce samo i kulturní sekci a chtělo, abych o věci převzal referát v kulturní sekci Svazu. Ač předsednictvo slíbilo poslati mi pozvání podle toho, jak bych se dohodl s tajemníkem, a ač jsem uskutečnění schůze urgoval, nedošlo k ní, jako přes opětovné sliby nedošlo dosud k sjezdu čsl. měst o naznačeném programu. Avšak Věstník Svazu čsl. měst byl mi ochotně k dispozici, kdykoliv jsem žádal, aby co bylo otištěno, a nevzdávám se proto naděje, že se moje návrhy jednou potkají s účinkem.

Přihlédaje, jak bývá na venku těsná souvislost mezi musei a archivy a jak archiválie namnoze bývají neprávem a nesprávně pojímány do sbírek musejních, uvítal jsem, když mne pozvala rada Svazu českoslov. museí vlastivědných ke dvěma schůzím dne 14. února a 28. března 1926. Uvažovalo se o otázkách poměru museí k archivům, k archivním památkám a jejich ochraně, a po usnesení musejní rady vypracoval jsem pravidla pro tyto věci, která došla schválení a měla býti vydána. K tomu však nedošlo — proto je otiskuji v příloze — jako se mi už nedostalo dalších pozvání ke schůzím musejní rady, ač bylo vyslovováno mínění, že mezi státními archivními inspektory a musejní radou musí býti stálý styk a součinnost. Jen mi musejní rada několikrátě potom postoupila k vyřízení záležitosti, které spadaly spíše do mé kompetence, a člen musejní rady Dr. F. Macháček informoval mne o stavu archivů v některých městech.

Maje povinnost starati se o archivy i staré knihovny v české zemi, obdržel jsem prostředky, abych mohl písemně i osobními návštěvami zjišťovati jejich stav a působiti v jejich prospěch. K honoráři 500 Kč měsíčně byl mi dán kancelářský paušál, každoročně povolovaný, jenž činí 300 Kč, od roku 1931 350 Kč, a obyčejně poštovné platiti nemusím, cestovní paušál byl stanoven ročně na 2000 Kč; legitimace na slevu na dráze, která by umožnila větší využití peníze, nebyla mi dána přes zakročení ministerstva školství a národní osvěty, ač se stal případ, že ji obdržel konservátor pro ochranu památek, a mám ji teprve od r. 1928 z titulu profesora

university Karlovy. Jízdy měl jsem konati podle programu a podle příkazů. Brzy se však ukázalo, že třeba je podnikati podle potřeby a že je i nutné na některé místo jeti častěji, kdežto jinde, kde je dobrý stav, byla by vlastně návštěva zbytečná. O cestách pochopitelně třeba předkládati ministerstvu školství a národní osvěty cestovní výkazy, jako i vyúčtování obojího paušálu.

Činnost jsem zahájil už v posledním čtvrtletí r. 1924. Avšak byla to doba počátků, která nepřipouštěla rozvinutí větší akce. Proto do konce r. 1924 bylo v mé úřední agendě jen 40 čísel jednacích. Zato jsem v r. 1925 podnikl informační činnost a za ten rok měl jsem 261 čísel. V následujících letech ten počet něco poklesl, že v r. 1926 bylo 185 č. j., 1927 178, 1928 199, 1929 187, ale v r. 1930 skočilo číslo na 324 a v r. 1931 se udrželo na výši 246. Ta čísla nejsou ovšem dostatečným prostředkem k představě o agendě archivního inspektorátu, neboť vedle čísel bývají mnohá podčísla, jsou mezi nimi i rozsáhlé a pracné elaboráty a vedle písemné činnosti mám s archivy a knihovnami styk osobní, buď že je sám navštěvuji nebo že přijímám hojně návštěvy v jejich zájmech a otázkách.

Podstatou agendy státního archivního inspektora je spojení s ministerstvem školství a národní osvěty. Ministerstvo postupuje mi různé věci o archivech a knihovnách k vyšetření, k vyjádření nebo k provedení; posílá mi zvláště k dobrému zdání a návrhu žádosti za udělení státní subvence, v posledních letech značné procento činí dotazníky v příčině archivů, vyplněné jejich majetníky a správami, které mám prohlédnouti, po případě doplniti, aby mohl býti tiskem vydán jejich soupis. Sám upozorňuji ministerstvo na všechny důležitější potřeby rázu všeobecného i speciálního. Abych mohl plniti tyto úkoly k ministerstvu, pochopitelně musím míti v evidenci všechny české archivy, po případě i knihovny, především nestátní, a zjednáváje si o nich vědomost, mám možnost, abych působil na jejich majetníky i správce, abych prováděl prohlídky, dával rady i pokyny k úpravě, spořádání i zajištění pro budoucnost. Jako je každý archiv a každá knihovna individualitou, tak se všude naleznou jiné podmínky a jiné potřeby, které nutno individuálně řešiti, třebas cíl je jeden, všeobecně povznéstí úroveň

našeho archivnictví. Avšak nejde jen o archivy a knihovny, jde po případě o jednotlivé archiválie a knihy, a ochrana písemných památek po všech stránkách vkládá do agendy vlastní položku. Protože pak otázka dobrého stavu našich archivů a knihoven je především otázkou vhodných osob, náleží do mé působnosti i četné věci personální, jak bude ještě blíže naznačeno.

Při vykonávání povinností musím často hledati pomoci a podpory u všelikých úřadů státních, autonomních i jiných a zase tyto úřady dožadují se mých rad a názorů. Tento vzájemný poměr je dobrý, ať jde na př. o okresní správy politické, o státní památkový úřad, o soudní úřady, třebaš by ovšem bylo s prospěchem ještě jeho prohloubení a upevnění. Zejména s archivy je spojení účinné; zemský archiv český obrací se na státního archivního inspektora, obzvláště když se jedná o uložení městských a pozemkových knih nebo registratur býv. zastupitelských okresů v městských archivech, čsl. zemědělský archiv vždy ochotně vyhověl, když jsem potřeboval informace nebo pomoc; jen archiv ministerstva vnitra nevzal existence státního archivního inspektora pro Čechy na vědomí a nestalo se, aby si kdy vyžádal jeho úsudek, spíše lze pozorovati, že jsou mařeny jeho snahy zbytečnou centralisací a byrokratismem.

* * *

Péči státního archivního inspektora podléhají archivy a knihovny nestátní. Zejména tam, kde ministerstvo školství a národní osvěty uděluje státní subvenci, platí závazek, že státní archivní inspektor má právo inspekce a že mají býti respektovány jeho pokyny. Ministerstvo školství a národní osvěty subvencuje řadu městských archivů. Roku 1921 obdržel městský archiv v Plzni 6000 Kč a v Kutné Hoře 5000 Kč, 1922 v Plzni 6000 Kč, v Kutné Hoře 6000 Kč a v Poděbradech 5000 Kč, 1923 v Plzni 9000 Kč, v Kutné Hoře 7000 Kč a v Ústí nad L. 6000 Kč. Od r. 1924 jejich číslo bylo rozmnoženo, že se uděluje subvence 10—12 městským archivům ročně podle finančních možností ministerstva a podle významu a potřeby archivů; je buď vyměřena jednou pro vždy nebo je pravidelná, ač se ve výši může měnit. Pohybuje se mezi 600—6000 Kč, jedině Plzeň dosáhla vyšší sumy 9000—10000 Kč, majíc zvláštní

postavení; tam v městském archivu až do své smrti 1930 byl zaměstnán archivními pracemi řed. Josef Strnad a byl mu placen honorář, úměrný výkonnosti a zásluhám muže, jenž nesl los staropensisty. Kromě uvedených už archivů obdržely dosud subvenci městské archivy v Benátkách Nových, Brandýse n. L., Brandýse nad Orli., Brodu Českém, Broumově, Budějovicích Českých, Čáslavi, Dvoře Králové, Heřmanově Městci, Hostouni, v Hradci Jindřichově, Chebu, Chocni, Chomutově, Chrudimi, Jáchymově, Jaroměři, Klatovech, Litomyšli, Lysé, Mostu, Opočně, v Pace Nové, Pardubicích, Písku, Počátcích, Rakovníku, Rychnově nad Kněžnou, Slavkově, Stodu, Táboře, Touškově, Týnci nad Labem, Ústí n. Lab., Vejprtech, v Žatci, a také Všestudentský archiv v Praze.

Za těch okolností obrací se činnost státního archivního inspektora především k městským archivům, ale to neznamená, že by se nehledělo také k jiným archivům a knihovnám. Považují-li se podle majetníků a udržovatelů, všechny složky přijdou k platnosti a rok od roku se jejich okruhy rozšiřují.

Z archivů církevních úřadů a ústavů byly navštíveny, po případě různé kroky podniknuty v Praze: v archivu kapituly svatovítské, vyšehradské, arcibiskupském, křižovníků s červ. hvězdou, dominikánů u sv. Jiljí, augustiniánů u sv. Tomáše, premonstrátů na Strahově, benediktinů v Emausích, administrace kostela sv. Jana na Skalce, prohlédnuty biskupský archiv v Hradci Králové, děkanský archiv na Karlově Týně a farní archivy v Mladé Boleslavi, Říčanech, Přelouči, Písku, Táboře, Čáslavi, Českém Brodě, Chocni, Kladně, kapitulní ve Staré Boleslavi, piaristů v Mladé Boleslavi. Duchovenské knihovny shlédnuty v Praze křižovníků s červenou hvězdou, premonstrátů na Strahově, kapituly u sv. Víta, dominikánů u sv. Jiljí, na venkově piaristů v Litomyšli a v Mladé Boleslavi, kapitulní v Staré Boleslavi, františkánů ve Slaném a v Plzni, farní v Chocni, Litomyšli a ve Smečně. Působeno bylo, aby byla zabezpečena farní knihovna v Litni, a to na žádost tamní duchovní správy, ale dosud z nezdarem. Celkem možno říci, že s církevními ústavami a úřady vesměs byly učiněny velmi dobré zkušenosti, pokud jde o ochotu a porozumění pro snahy státního archivního inspektora, a že byla-li kde nedůvěra nebo rozpaky, souviselo to

s nepříhodným umístěním archiválií a knih nebo s jejich zanedbáním. Proto jistě jsem se nedostal do archivu řádu benediktinů v Břevnově a maltézského na Malé straně, ač se mi jinak ve vědeckých přáních vyšlo vsříc s opravdovou laskavostí. Trapný případ stal se jen na faře v Lysé nad Labem, kde jsem se setkal s odmítavostí a nepochopením i nevlidností. Za to musím zdůraznit neobyčejnou liberálnost a přízeň, s kterou mi otevřeli řádový archiv křížovnický dokořán p. velmistr J. Vlasák i p. archivář J. Dvořák; tam byla vlídně přijata i má nabídka revise archivu, kterou jsem za účasti pana archiváře provedl pomocí pí Dr. M. Válkové-Frýzové, a revise umožnila, že jsme každou listinu měli v rukou a mohli srovnatí skutečný stav archivu s inventářem.

Ze šlechtických archivů a knihoven byla věnována zvláštní pozornost zámeckému archivu a knihovně na Smečně. Do knihovny jsem se nedostal a nemohl jsem nijak zakročiti proti jejímu rozprodávání, které se dalo pokoutně a bez vědomí vlastního majetníka velkostatkáře Clam-Martiniče novým majetníkem zámku. Později knihovna byla finančními úřady zajištěna pro daňové povinnosti Clam-Martiniče, a jeho zástupce velkostatkář Nostic nepřál tomu, aby knihovna byla prohlédnuta a aby podle výsledku prohlídky byly učiněny kroky pro její trvalé zabezpečení. Knihovna byla potom bez upozornění dána do prodeje. Je ovšem nutné po pravdě přiznati, že majetník byl právem rozmrzen, že se mu nevyhovělo, když žádal za vydání soukromé korespondence, která mu byla po převratu zabrána a je uložena v archivu ministerstva vnitra. Několikrát jsem jednal o těch věcech s jeho právními zástupci, činil jsem rozmanitá podání, zvláště k ministerstvu školství a nár. osvěty, ale nedosáhl jsem potřebných účinků, mám za to, že na újmu veřejných zájmů, neboť knihovna přes poškození měla značnou hodnotu. Byla budována na starších základech až 16. století v 18. a 19. století — na dvou místech vznikala a po prodání domu Martinického v Praze roku 1836 byla zcelena. Byla v ní zastoupena česká literatura obrozenecká velmi úplně, a hlavně se o ni zasloužil Jindřich Clam-Martinič, známý představitel státoprávní šlechty, a jeho doba i její interesy měly značný vliv na její složení.

Zato zámecký archiv mohl jsem několikrát viděti a zrevidovati. Bylo to nutné, neboť byl také ohrožen. Nový majetník zámku přes závazky prodal totiž novější cennou registraturu hospodářskou, s níž byly spojeny i jiné písemnosti, uloženou v zámecké věži, za 700 Kč jako makulaturu, nestaraje se o cenu spisů i knih. Osvědčila se však z podnětu prof. Švába pohotovost městského musea slánského působením jeho ředitele Fr. Durasa a městského archiváře Jindř. Hulínského. Pomocí ministerstva školství a nár. osvěty registratura byla zachráněna před zkázou, v městském museu slánském zatím uložena a tam ji velmi pečlivě spořádali prof. Šváb a Kazda. O hodnotě registratury, která sahá až do 18. století, vydávají nejlepší svědectví články obou pořadatelů,¹⁾ z nichž prof. Šváb už dříve měl přístup k archivu a knihovně smečenské a vypracoval dokonalý inventář archivní. Ten inventář i osobní účast prof. Švába byla mi prospěchem při revisi archivu a při pokusech, které jsem podnikl. Působil jsem k tomu, aby majetník uložil archiv, jsoucí vlastně ve stálém nebezpečení, i pro nedostatek místa v zámku, jehož zatím nabylo Vincentinum, v některém veřejném archivu, kam by se také zmíněná registratura přenesla, ale všechna práce nakonec uvázla.

Jinak jsem navštívil archiv a knihovnu Lobkoviců v Roudnici, archiv schwarzenberský v Třeboni, prohlédl cennou knihovnu v zámku Chotěboři velkostatkáře Jana Dobrženského, když byla obava — ukázala se na štěstí nesprávnou — že byla poškozena při ohni zámku 25. února 1927, působil jsem, aby byla srovnána knihovna na zámku v Březnici, shlédl jsem se svolením čl. archivu zemědělského zámecký archiv i registraturu v Brandýse nad Labem, zasáhl jsem do jednání, aby z archivu velkostatku v Kopidlně byly vydány archiválie šlikovského rodu velkostatkáři Jindř. Schlikovi v Jičíněvsi, a j. Zejména několikrát jsem navštívil zámecký archiv na Zbraslavi, jemuž věnuje péči velkostatkář Bartoň-Dobenín a jež pořádá pí. Zdeňka Nyplová, choť vrchního inženýra, s opravdovým taktem a porozuměním archivářským.

¹⁾ Fr. Šváb, Zámecký archiv smečenský, Slánský obzor 1928; Karel Kazda, Jirsikův a Riegrův dopis ze slánské části smečenského archivu, tamže; týž, K prodeji smečenského archivu a zámecká bible, tamže; a j.

Počtem nad jmenované archivy vynikají městské a obecní archivy, které jsem navštívil¹⁾, s nimiž jsem navázal styky a s nimiž jsem v neustálém spojení. Souvisí to s tím, že městské správy, jsouce si vědomy veřejnosti svého postavení i jednání, spíše mají pochopení pro argumenty zájmů veřejných. Také snadněji se zjednává přístup k jejich archiváliím, některé městské archivy jsou od dřívějších dob dobře opatřeny a spravovány, po případě badání otevřeny, jiné jsou spojeny, ať v úplnosti nebo z části, s musei. Ovšem městských archivů, zařízených tak, že mají stálou správu odbornou, a že jsou složkou úředního organismu, plní i vědecké funkce, je jen několik; kromě Prahy má takový archiv ještě Plzeň, České Budějovice, Písek, a možno k nim počítati ještě Cheb, Most, Chomutov, Karlovy Vary a snad Ústí nad Labem. Povšechně stav městských a obecních archivů není příznivý, dobře zařízené archivy jsou přece jen výjimkou, ale v městských a obecních archivech spíše se lze dopracovati výsledků nežli u majetníků archivů duchovenských a šlechtických i patrimoniálních, kteří je pokládají za svůj majetek a podle svých sklonů, zálib, potřeb k nim se mají. Po pravdě třeba však konstatovati, že působí všeobecně neblaze nedostatek finančních prostředků a nedostatek zákonných ustanovení, která by připouštěla užití nátlaku, kde by byla nedbalost, neochota a nepřízeň. Pokud jde o finanční potřeby, nutno ještě dodati, že majetníci z kruhů církevních a býv. šlechtických nepožádali dosud nikdy za státní subvenci, a byla-li jim nabízena za určitých podmínek, odmítli ji s tím důvodem, že by to znamenalo omezení jejich práv. Za to městské a obecní správy rády subvenci přijímají a za ni žádají.

Co se týče městských archivů, je pozoruhodné, jak města s německou správou projevují smysl pro jejich zajištění a opatření.

¹⁾ Jsou to města: Benešov u Prahy, Benátky Nové, Beroun, Boleslav Mladá, Brandýs n. L., Brandýs n. O., Brod Český, Brod Německý, Budějovice Čes., Dvůr Králové, Bydžov Nový, Čáslav, Čelakovice, Dašice, Dobrovice, Domažlice, Hradec Králové, Horažďovice, Choceň, Chrudim, Jaroměř, Kladno, Klatovy, Kolín, Kostelec nad Černými lesy, Kouřim, Lišov, Lito-myšl, Louny, Lysá, Mýto Vysoké, Nymburk, Paka Nová, Pardubice, Písek, Plzeň, Poděbrady, Protivín, Přelouč, Rakovník, Rokycany, Říčany, Slaný, Smečno, Soběslav, Strakonice, Sušice, Tábor, Třebová Česká, Turnov, Týnec, n. L., Ústí n. Orł.

Možno zvláště poukázati na Cheb, kde městský archiv vzorně vede vl. r. Dr. K. Siegl, Chomutov (Dr. Wenisch), Jáchymov (Dr. Sturm). Karlovy Vary († prof. Ludwig), Most (Dr. Oberdorffer), Stodo (Dr. Bergmann), Ústí n. Lab. (Dr. Umlauf), Vejprty (of. Kugler), Žatec (Dr. Wenisch). Tyto archivy, i když stojí v užším nebo volnějším poměru k museu, vykonávají i širší funkce, přecházejíce v archivy okresu. K těmto archivům možno připojiti podobně vedené a opatřené městské archivy v Plzni (Dr. Macháček), v Budějovicích (Dr. Burian), v Písku (prof. Kaiser), v Novém Bydžově (prof. Šašina), v Čáslavi (prof. Škrdle), v Jaroměři (prof. V. Novák), v Kutné Hoře (uč. Fiala), v Poděbradech († lék. Hellich), v Klatovech (Dr. Hostaš), v Litomyšli (J. Žďárský), v Slaném (of. Hulínský), v Chocni (řed. Prudič), v Rakovníku (řed. Renner), v Rokycanech (řed. Dr. Horák), v Berouně (prof. Kazda), v Táboře (Dr. Kroupa). Některé z těchto městských archivů jsou v dnešním stavu účinkem delší práce starší, jiné byly zařízeny nebo zdokonaleny až v poslední době a měl jsem při tom účast. Ale takových archivů je ještě více, v nichž byl učiněn aspoň počátek pro nový vývoj, uvádím ještě příkladem archiv města Lysé (uč. Tůma), Dobrovice (uč. Svárovský), Nových Benátek (prof. Miškovský), Brandýsa n. L. (prof. Bureš).

Jestliže při prohlídkách archivů shledám závady nebo se o nich nějak dovím, působím na městské a obecní správy, aby byla zjednána náprava. Hlavní zla jsou nedostatek místa a vhodných osob, které by se ujaly práce, i nesprávné názory na cenu písemných památek. Je málo archivů, v nichž by byly soustředěny všechny písemnosti, až do mladších dob. Obyčejně se věnuje jakás takás péče vzácnějším pergamenům, zvláště privilegiím a městským knihám, naproti tomu registry bývají zanedbávány a v nepříznivých podmínkách chovány. Pergameny jsou uloženy někde v pokladnách nebo železných truhlicích, nebo v museích, kde bývají zpravidla vystavovány vedle některých jiných archiválií, zajímavých zvláště na pohled. Poměr archivů k museím a ukládání archiválií v museích je v základě věc, která není zavržení hodná; ale jak se provádí, má řadu stupňů a projevují se i opravdové kuriozity, nedbající, že se listiny při zavěšování nemají propichovati, že nemají býti vydávány slunci a prachu a podob.

Sám kladu důraz na pojmání a opatrování archivů v celém vývoji až do nejnovějších dob jako nedělitelných celků a pro poměr k museím držím se pravidel, která jsem vypracoval. Avšak shledati archivy do úplnosti, bývá spojeno často s velkými obtížemi. Registratury od konce 18. století často se najdou na půdách — leckdy rovnou pod vikýřem, že na spisy přší, padá sníh a saze — v temných vlhkých komorách, ve sklepech. Leckde se stane, že se hledí takový stav utajiti, někde sami nevědí, kde co mají. Stalo se mi, že v kterémms městě nevěděl nikdo na městském úřadě, ani ředitel městského úřadu a jiní úředníci, ani starý pensionovaný úředník, který byl vzat na pomoc, ani předseda musejního kuratoria, kde by byly uloženy nejstarší listiny, které jsem hledal; a nakonec byla v komoře objevena železná truhla pod papíry a jinými věcmi a musila býti zámečnickem otevřena — privilegia v ní skutečně byla a s nimi vzácné městské knihy ze 16. století. Chystám-li se kam, musím se proto vždy připraviti, musím i namnoze věděti, nač se mám ptáti. Výbornou pomůckou je mi knihovna archivu hlav. města Prahy, opatřená dokonalým katalogem heslovým, založeným Jos. Teigem a po dlouhá leta mou prací rostoucím, vedle toho český archiv zemský dal mi k dispozici popisy archivů, pořízené při archivním výzkumu jeho úředníky. Příhodilo se mi za těch okolností, že jsem se zhrozil na některých místech, jaký nastal úpadek proti starším časům. V Strakonících jsem shledal pergameny po skříních, zarámované ještě, jak byly půjčeny na Národopisnou výstavu československou r. 1895, i nezarámované, pod vrstvou prachu a špíny spolu s některými knihami, ale i nepotřebnými předměty; při tom jsem pohřešil při srovnání se Sedláčkovými Hradý a zámky a se zprávou Dr. J. V. Nováčka z r. 1896 velké množství vzácných dokumentů a nedoptal jsem se jich; ještě mi při dalším jednání městský úřad briskně prohlásil, že se nic ztratiti nemohlo.

Maje značné zkušenosti, a často velmi smutné, ba neuvěřitelné, ze soustřeďování spisoven měst a obcí, spojených s Prahou, věnuji pozornost i registraturám novějším, a tím spíše starším. Ze starších často zbývají trosky, nebo byly z nich spisy zajímavějšího obsahu vytrhány a sestaveny v umělé svazky podle hesel (na

př. rok 1848, válka r. 1866, divadlo, Fr. Palacký), při čemž ostatek zanedbán. V novějších registraturách překvapuje často nedávné východisko, před nímž není nic, rozmanitost a nedostatečnost registraturního plánu, nedostatek pomůcek a nevhodnost osob, kterým se práce při registratuře svěřuje. Mám za to, že do těchto věcí¹⁾, významu praktického, měly by zasáhnouti samosprávné korporace. Upozornil bych i na to, že protokoly městského zastupitelstva a představenstva nebo rady od r. 1850 bývají často velmi neúplně zachovány, jsou v špatném stavu a píší se na špatném papíru i špatným inkoustem nebo špatným barvivem stuh psacích strojů, ba i tužkou.

Více by vše vyniklo, kdybych mohl vypočítávati město za městem a uváděti, co jsem kde shledal. Mohly by se takorůzka anekdoty vypravovati.²⁾ A poznalo by se, kde je archiv zanedbaný, jak je práce k nápravě těžká a jak úspěchy nesnadné. Někde třeba archiv vlastně vytvořiti, z ničeho udělati, leckdy i tam, kde jsou monografie, kde byly osoby, které se z vědeckých zájmů archiváliemi obíraly. Je z toho viděti, jak nemají pouhé vědecké sklony pro archivy mnohdy významu a jak bývají i archivům na újmu, porušující dochovaný stav a počínající si s bezohledností a libovůlí. A potíž je i tam, kde bylo předsevzato pořádání archivů pracovníky bez dostatečné přípravy archivářské; účinkem je i zboření přirozeného pořádku a chaos, který se třebas kryje pod ladností a seřazením fasciklů (pořádací systémy Aug. Sedláčka).

Je neuvěřitelné množství variací ve stavu archivů. A podle nich musí se řídití postup. Přední povinností je naléztí osobu, ziskati ji k práci a dáti jí návod, zjednatí jí pomoc při městských činitelích a vyjednatí podmínky. Doporučuji jim stálé postavení, potvrzené smlouvou, instrukcí, po případě i honorářem. Pochopitelně, pokud jde o pracovníky, bere se zřetel na místní činitele.

¹⁾ Psal jsem o nich ve Věstníku Svazu čsl. měst už v roč. XI. 1923 str. 6 v čl. „O spisovnách obecních“.

²⁾ Zvláště o události v městečku B., kde pergamenovou listinou před několika lety vyspravili buben obecního strážníka, kde vosku pečeti užili obuvníci a kde se dřevěných pouzder pečeti ujali úředníci a měli je za misky.

Přičiňuji se především, aby profesori středních škol pracovali pro zdar archivů, a podle toho, které jsou okolnosti, hledím působiti, aby ministerstvo školství a národní osvěty učinilo opatření v příčině umístění profesorů, povolilo úlevy, dalo dovolenou, po případě dalo svolení k umístění archivu v budově střední školy (stalo se v Jaroměři). Děje se to však jen výjimečně, příslušný odbor ministerstva leckdy zaujal i stanovisko odmítavé; ale mám za to, že při ustálených a rozvinutějších vztazích středoškolských profesorů k archivům ministerstvo musilo by upravit své názory.

Není-li místních pracovníků, používám posluchačů historie a státní školy archivní, aby pořádací prací dali archivu první zajištění. Někteří to učinili z ochoty, zvláště v městech, která jsou jim blízká, jiní za honorář, který je umožňován státní subvencí. Tak Václav Miškovský uspořádal archiv města Českého Brodu, Nových Benátek i města Touškova a Hostouně (s německou správou), PhC. Jiří Čarek archiv města Chocně a registraturu Brandýsa nad Orlicí, PhC. M. Válková-Frýzová částečně archiv města Brandýsa n. Labem, PhC. J. Klepl archiv města Týnce n. Labem.

Jestliže by bylo nejlepším prostředkem k zajištění vyšší úrovně našeho archivnictví, kdyby archivy byly opatřeny řádnou a trvalou správou, vykonávanou úředníky odbornými — na dosažení toho možno v nynějších poměrech mysliti jen u malého počtu archivů nestátních — lze pokládati za skutečný úspěch, že město České Budějovice zřídilo při městském archivu stálé místo městského archiváře a zvolilo k němu doktora filosofie a absolventa státní školy archivní. Je nutné s díky a uznáním vzpomenouti dlouhého a neúnavného úsilí kulturních pracovníků českobudějovických, které konečně odstranilo překážky a vedlo k této důležité vymoženosti. Sám jsem ve věci působil podle svých sil, neboť měl jsem příležitost poznati, jak tento vzácný archiv trpěl škody za diletantského vedení v době městské správy německé, a jak hynul i po převratu, třebaš jeho poslední správce F. M. Čapek, jsa ve spojení s kruhy odbornými, snažil se o vhodná opatření a zabránil všelikým činům nesprávným. Nyní archiv českobudějovický stojí na pevném podkladě a možno očekávati, že se brzy projeví pronikavé změny v jeho činnosti, jako nabývá rychle nové tvářnosti.

K tomu potěšujícímu kroku města Českých Budějovic možno ještě přiřaditi vybudování archivu města Čáslavě. Kde dříve nebylo nic, než něco listin a knih, uložených v tzv. Žižkově síni, přízní městského zastupitelstva a prací prof. Dr. Škrdle v krátkém čase byl postaven v příhodných místnostech velký archiv, jenž se stal důležitým článkem v síti našich městských archivů. Něco podobného se podařilo v menších rozměrech v Českém Brodě, v Chocni i Brandýse nad Labem. V Českém Brodě městská obec svěřila městský archiv jako depositum podle zásad, které jsem navrhl, okresnímu museu podlipanskému, když byl dříve spořádán, okresní museum vyhradilo mu místnost a ministerstvo školství a národní osvěty zakoupilo železné zařízení od fy inž. O. Podhajský, akc. spol. v Praze-Hostivaři. Mám za to, že v Českém Brodě byl šťastně vyřešen zevnější poměr archivu a musea; nic není z archiválií vystaveno, ale jsou v regálech, částečně ochráněné, tak umístěny, že jsou mřížovým vstupem viditelné a tak k návštěvníkům mluví. Také pro Brandýs nad Labem byly opatřeny železné regály, a dnes se městský archiv pečí prof. J. Bureše blíží k spořádanosti, v Chocni rovněž mají dnes slušný městský archiv, pokud se zachovaly pozůstatky po mnohých pohromách. V Mladé Boleslavi opatřila železné regály městská rada svým nákladem.

Jak pořádaní archivů má význam i pro záchranu archiválií, které se dostaly do rukou soukromých, je nejlépe viděti z případu českobrodského. Po prvních počátcích věnoval archivu red. J. Miškovský 25 radních manuálů, kterým v době zanedbání městského archivu hrozila zkáza a které byl, pochopuje jejich cenu, vzal v péči.

Proto je vysloviti opravdovou lítost, že je město slavné minulosti i důležité přítomnosti, které se může chlubit moderním vývojem, ale nedbá o své archivní památky. Jestliže se na různých místech setkáme s nemožností co podniknouti, je aspoň dobrá vůle, ale tu, v Hradci Králové, není vůbec dobré vůle. Hradec Králové je pověstný tím, že si v 60tých letech minulého století vědomě a svévolně zničil podstatnou část svého vzácného archivu. Nyní jakoby chtěl pokračovati v díle zkázy. Snad to souvisí i s tím, že řed. Domečka, jemuž by příslušela starost o tyto věci, je po přednosti mu-

sejníkem, ač užívá archiválií pro své stati z místních dějin. Avšak co říci tomu, že jsem nepochodil ani tehdy, když jsem získal a přivedl posluchače archivní školy a právnické fakulty, který se chtěl archivu ujmouti, a byl jsem odmítnut lichým výkladem, že není místa, a zmíněnému posluchači bylo dokonce domlouváno, že by se mohl tou prací zdržeti ve studiích. Případ je tím trapnější, že by třebaš neveliké zbytky královéhradeckých archiválií daly slušný archiv a že nyní, zanedbány, víc a více chátrají.

V souvislosti s návštěvami v uvedených archivech snažím se, abych se seznámil s archivy bývalých krajů, s archivy soudních úřadů, zvláště s pozemkovými a městskými knihami do r. 1850 i částmi patrimoniálních a městských registratur, které soudy převzaly při své organisaci po r. 1848, s archivy bývalých zastupitelstev okresních a p. Činím to proto, abych poznal jejich stav, který bývá často nepříznivý, a činím to také z toho důvodu, že se potvrzuje názor, že by měly lepší uložení v archivech městských, řádně vedených. Také toho používám k odůvodnění, proč je třeba vyhovujících městských archivů, a k objasnění, co by znamenaly archivy, rekonstruované i v těch částech, které jim byly odejmuty při zřizování státních úřadů soudních, nebo doplněné archivy institucí příbuzných a na téže půdě působivších. Také pokládám ukládání archiválií z rukou státních úřadů do archivů městských za výborný prostředek, aby se městským správám mohly uložit trvalé závazky a povinnosti pro náležité vybudování a vydržování městských archivů. Ministerstvo školství a národní osvěty i český archiv zemský stojí na tomto stanovisku, ale ministerstvo vnitra, vlivem jeho archivu, vystupuje krátkozrace proti tomu. A přec příklad městského archivu v Praze, jenž získal od zemského soudu civilního a býv. okresních soudů předměstských městské a gruntovní knihy městských úřadů i jiných instancí a postranních práv z pražského území, i podobný příklad městského archivu v Plzni nasvědčují tomu, že archivní správy berou z takových depositů oporu v práci pro povznesení svých archivů. V poslední době do řady městských archivů, majících pevnější basi, byly se souhlasem českého archivu zemského postoupeny archivy býv. okresních zastupitelstev za určitých předpokladů řádného uložení. Avšak jde

i o to, aby městské archivy přijímaly v ochranu podle okolností i archivy okolních obcí vesnických, býv. hospodářských a patrimoniálních správ, škol, cechů a spolků, obchodních a průmyslových podniků — subvencované archivy jsou k tomu zavázány podmínkami, za kterých subvenci přijímají.

Jsou-li však možnosti, hledí se takové archivy zajistiti i v rukou jejich původců a majetníků, neboť platí zásada, že archivy mají nejlepší podmínky vývoje ve spojení s orgánem, který je vydal, a na půdě, kde vznikly. Dosud se to podařilo podporou ministerstva školství a národní osvěty při archivu Společnosti vlasteneckých přátel umění — pořádala jej Dr. B. Čádová-Kubíčková — při archivu Gremia pražského obchodnictva, jehož důkladný inventář sestavila Dr. M. Válková-Frýzová, a podnikl jsem i prohlídku registratury Malostranské záložny, byv za to požádán, a učinil jsem návrhy v příčině skartování.

Archiválie v archivech často vykazují škody účinkem vlhkosti a plísní, vitriolového inkoustu nebo ohně. Je třeba zastaviti rozrušování a zameziti nové škody. Je s prospěchem, že při archivu města Prahy, i podporou ministerstva školství a národní osvěty, byla zřízena r. 1925 dílna ke konservování písemných památek, která pracuje nejen pro archivní potřeby vlastní, nýbrž i cizí, majíc od téhož ministerstva roční subvenci. Byla v ní provedena konservace četných listin archivu řádu křižovnického v Praze, v němž zle působila i voda i oheň, opraveny některé knihy archivu university Karlovy, archiválie města Brandýsa nad Orli, Týnce n. L., Čelákovic, Písku, Rakovníka, okres. soudu v Karlových Varech i některých měst moravských, zvláště Jihlavy. Archiv města Prahy dbá při těchto pracech, aby si ve fotografickém atelieru v každém případě pořídil doklady pro stav archiválií před konversací i po ní, takže je možná kontrola, fotografické jeho atelier však koná dobré služby i jinak v ochraně písemných památek a v potřebách vědeckých.

Státní archivní inspektor stará se i o jednotlivé archiválie a písemné památky starší i novější, jak se o nich dovídá, že jsou v majetku soukromém, a jak přicházejí na antikvární trh. Měl jsem příležitost častěji zakročiti v takových případech; když se v katalogu vídeňského antikváře zjistila listina, pocházející z archivu pro-

božství sv. Hypolita u Znojma, působil jsem u velmistra řádu křižovnického, aby ji zpět pro ten archiv získal, a zprostředkoval jsem zakoupení, sám jsem koupil nabyt několika vzácných cechovních listin různých měst, na dotaz musejního spolku v Ledči dal jsem informaci, že na jejím základě byly vráceny důležité listiny cechovního archivu z neoprávněného držení soukromého, které původně byly nabízeny za drahé peníze ke koupi; působil jsem, aby byly z pozůstalosti prof. Dr. J. V. Práška odevzdány vzácné rukopisy do musea města Brandýsa nad Labem, zvláště důležitý urbář panství brandýského z r. 1651 a knihy býv. koleje piaristické, zakročoval jsem, aby z pozůstalosti Fr. Bareše byly do městského archivu mladoboleslavského vráceny městské archiválie, podobně aby byly vráceny archiválie, vypůjčené soukromými osobami, do musea města Hradce Králové, archivu města Kouřimě, Chlumce nad Cidli, Rudolfova a j. Také jsem shledal, jak jsou archiváliím nebezpečné různé krajské výstavy, kde se ty předměty vystavují neopatrně a nešetrně, že se ztrácejí nebo berou zkázu. Vyvolal jsem proto u příležitosti výstavy východních Čech a zemské samosprávy v Mladé Boleslavi v r. 1927 výnos ministerstva školství a národní osvěty č. j. 36830/27-V.- z 27. března 1927 o těchto věcech, publikoval jsem jej ve Věstníku Svazu čsl. měst a v několika případech v jeho smyslu působil.

Má činnost postupem času nabývá nových možností a prostředků i zkušeností. V poslední době zejména dvě věci hleděl jsem provést. Řekl jsem již, že podmínkou dobrého stavu našich archivů jsou dobří pracovníci. Nepodceňuji práce nikoho, ať je kteréhokoliv povolání a přípravy, věda, že často rozhoduje láska a dobrá vůle řídit se radami zkušených; ale nabývám více a více poznání, že je nutné hromadně připoutati k službě našich archivů středoškolské profesory, zejména historiky. Někteří již vykonali úctyhodnou práci a osvědčili se, ale je jich dosud malý počet. Abych jim dal podněty a nové povzbudil, napsal jsem některé články do Věstníku Ústředního spolku čsl. profesorů, v r. 1929 založil jsem v tom smyslu přednášku na sjezdu středoškolských profesorů v Praze a r. 1931 návrhem, předloženým Ústřednímu spolku čsl. profesorů i Čsl. archivní společnosti, dosáhl jsem, že tyto korporace za pomoci mini-

sterstva školství a národní osvěty uspořádaly se zdarem archivní kurs pro středoškolské profesory o velikonočních prázdninách. Budu se snažiti, aby se tyto kursy archivní staly stálou institucí pro naše archivnictví a aby byly každoročně konány, střídavě v různých městech a s různým programem. Mám za to, že by je bylo lze proměnit časem i v archivní sjezdy archivářů-profesorů i archivářů z povolání, na nichž by byly projednávány aktuální otázky odborné a hledány cesty pro dobro našich archivů. I kdyby byl vydán archivní zákon, mnohé archivy budou stále musiti počítati na ochotu obětavých a nezištných pracovníků, středoškolských profesorů budou pak vždy mít povinnosti, plynoucí z jejich vzdělání a vědecké přípravy.

Ale jsou archivy nepatrné a v místech, kde bývá často velká potíž nalézt osobu, která by chtěla vzít na sebe úlohu správce. V takových případech stačí, jestliže se archiv urovná a zajistí. Mám za to, že by se takové zajištění nejlépe dalo uzavřením do vhodných skříní. Vyžádav si rozpočty od firmy inž. O. Podhajský, akc. spol. v Praze-Hostivari, předložil jsem r. 1930 návrh ministerstvu školství a národní osvěty, aby zakoupilo takové skříně a aby je věnovalo majetníkům menších archivů k jejich uložení s vyznačením, že jsou darem ministerstva školství a národní osvěty. Skříně byly by normalisovány a podle potřeby mohly by se lehko rozmnožovati a skládati. Představuji si, že by archivy menšího rozsahu — příkladem uvádím městský archiv v Lišově, Dašicích, Týnci n. Labem — byly za účasti státního archivního inspektora uloženy do skříní a státní archivní inspektor odevzdal by pak klíč městskému starostovi, klada mu na srdce, aby měl archiv na péči, nedopouštěl jeho poškozování, a aby úředník, který bude mít k němu přístup, ručil za něj městské správě stejně, jako za peníze v pokladně. Bylo by radné za té příležitosti sestaviti i inventář a podle něho státní archivní inspektor mohl by prováděti kdykoliv revisi.

Naznačil jsem v podstatě, kterými směry se bere práce a snahy státního archivního inspektora. Avšak tím není vyčerpána všechna jeho činnost. Je si třeba všimati pamětních knih obecních a dávat rady i návody. Je síla drobnějších věcí, které souvisí s tím, že je třeba působiti k umístění absolventů archivní školy, že přicházejí

městské a jiné úřady a korporace s různými historickými a právně-historickými otázkami (otázka titulů měst, znaků, barev a p.) nebo žádají za vysvětlení v různých věcech archivní péče, a stejně i jednotliví archiváři nebo historičtí pracovníci hledají poučení a pomoci.

Zamýšlel jsem podle zkušeností, tak zjednaných, vydati archivářskou příručku hlavně pro potřeby archivářů-ochotníků. Ministerstvo školství i národní osvěty, jež mne k tomu vyzvalo, schválilo její program a chtělo knihu umožnit podporou (výnosy čj. 8384/24-V. z 31. března 1924, čj. 53704/25-V. z 25. května 1925 a čj. 69482/25-V. z 21. října 1925). Avšak odkázalo mne na jednání s nakladatelskými firmami, které činily takové požadavky, že povolený peníz nedostačoval, a ve věci byl způsoben odklad. Avšak pokládám za svou povinnost příručku napsati, zvláště když úplně selhala kniha Václava Hrubého, Úvod do archivní teorie a praxe, nesvědomitě a nepromyšleně sestavená. Utvrdily mne v tom i projevy, které jsem obdržel, a to i od osob dosud mně neznámých, když vyšly o knize mé posudky.

Vzniká asi ještě otázka, zda působení státního archivního inspektora má nějaký přímý význam i pro historickou vědu. Mohl bych odpovědětí poukazem na cenu evidence archivů a jejich obsahu, která bude i s prospěchem akci ministerstva školství a národní osvěty k pořízení soupisu čsl. archivů. Avšak lze zdůraznit i šťastné objevy při inspektorské činnosti, na př. získal jsem mnoho pro svou knihu O pečetech a erbech měst pražských i jiných českých (1928) i prof. Dr. G. Friedrichovi prohlídkou archivu řádu křižovníckého bylo vyneseno pro Codex mnoho vzácných originálů, kterých neznal a nemohl znáti.

Snad bude lze rozsah mé činnosti jako státního archivního inspektora lépe si představit, dodám-li ještě, že do konce roku 1931 mám v úřední registratuře na 300 fasciкулů seřazených abecedně podle míst a některých předmětů.

* * *

Přehlížím-li svou zprávu, jsem si vědom, že se o všelicos staly pokusy, leccos se chystá a leccos bylo provedeno, ale také vím,

že se mohlo dosáhnouti více. K tomu by však bylo třeba osoby volnější, nežli jsem. Jsa vázán mnohými povinnostmi, jsem málo pohyblivý, měl bych jezdit po venkově častěji a intenzivněji, nežli se dalo. Dosáhlo by se k tomu jistě zvýšených prostředků, ač vždy by se věnovaný čas mohl využití poměrně málo; souvisí to s tím, že ministerstvo školství a národní osvěty při účtování cest nechce uznati jízdy rychlovlaky a že při cestách nutno počítati s úředními hodinami a možnostmi úřadů i korporací. Mnoho času se zbytečně zmaří, a často mne napadá, co by se dalo objeti, kdyby se státnímu archivnímu inspektorovi dal k dispozici automobil na inspekční cesty.

Že státní archivní inspektor koná svou funkci bez opory zákona a vedle svého povolání, že nemá přesně vymezené kompetence a povinnosti, že by pro řádné úřadování bylo třeba vybavení různými pomůckami, nutno se na nynější stav dívat jako na provisorium. Státní archivní inspektor pro Čechy měl by býti stálý úředník státní, který stojí pevně na basi zákona, byl by složkou organizace československého archivnictví, opírající se o ministerstvo školství a národní osvěty. Nezáleželo by na tom, měl-li by samostatné postavení nebo byl zřízen při památkovém úřadě anebo při ministerstvu samotném, hlavní věcí by bylo, aby se svým úkolům mohl věnovati cele a bez jakýchkoliv obtíží. Ti, kdož maří organizaci našeho archivnictví, berou na sebe odpovědnost. Vždyť nemohou neviděti, co ministerstvo školství a národní osvěty i v nepříznivých často okolnostech koná — v těch jeho zásluhách má snad nějaký díl, byť skrovný, i práce státního archivního inspektora pro Čechy.

Příloha.

Pravidla pro poměr archivů a museí.

§ 1. Archivy a musea mají rozdílnou povahu a funkce, a jsou-li musea umělý produkt, složený z jednotlivých předmětů, archivy jsou přirozené celky, vznikající z organizované činnosti správní. Už proto archivy a musea mají býti řízeny samostatně, nehledí-li se ani k tomu, že řádný archiv má význam úřední.

§ 2. Poměr archivu a musea v určitém případě musí býti řešen podle toho, má-li musejní péče učiniti svým předmětem celistvý archiv či se má vztahovati na písemnosti náhodně snesené a doplňované, které nejsou nežli nepatrné trosky třebas různých archivů a po případě mají ráz soukromý.

§ 3. V zásadě není námitek, aby archivy v pravém slova smyslu byly spojovány s musei ve společné budově, pod společnou správou i třebas v jedněch místnostech, avšak je nutné, aby příslušný archiv nebo archivy byly respektovány jako samostatné jednotky a řízeny podle archivních pravidel. Správce musea, který se stane i správcem archivu, nesmí zanedbávati tu či onu část, nýbrž musí jim oběma stejně rozdělit čas i práci.

§ 4. V uceleném archivu nebo v spojení několika archivů (na př. archiv městský, jednotlivých cechů, spolků, škol) nesmějí se rozlišovati věci cenné od méně důležitých, ať podle stáří, nebo úpravy, nýbrž na všechny archiválie třeba hleděti jako na rovnocenné prvky, které mají býti v souhrnu a všechny se stejnou pečlivostí opatrovány. Odlučování významnějších písemností z archivu, aby se na jejich základě museem zařizovalo, nebo za účelem trvalého vystavování v musejních sbírkách, není vhodné ani správné. Tím se vyvyšují některé kusy a ostatní se zanedbávají, po případě vystavené písemnosti, zvláště nejsou-li náležitě opatřeny, vydávají se škodlivým vlivům.

§ 5. Archiv nebo archivy, připojené k museu, musí býti opatřeny zvláštním inventářem, sestaveným podle archivních zvyklostí. Do něho mají býti pojaty jednotlivě všechny právní listiny, ať psané na pergamentu nebo papíru, pečetiidla úřední, úřední knihy a jiné písemné památky dokumentární povahy, pokud nejde o svazky příbuzných spisů nebo o registraturu; takové spisy zapisují se hromadně podle skupin, svazků, fasciкулů, jak se ve složení zachovaly nebo uvedly.

§ 6. Zachoval-li se archiv v starém původním spořádání a je opatřen původními pomůckami, je nutné toto zařízení podržeti. To zvláště platí o spisovnách, které se udržely v prvotním sestavení. Jakékoliv roztrhávání takového materiálu nebo vyřadování a spojování jeho uměle podle dnešních zájmů a libovolných hesel je nepřipustné.

§ 7. Je-li archiv, s museem spojený, archivem živoucího orgánu správního, nutno počítati s jeho pravidelným vzrůstem a třeba dbáti, aby do archivu byly převzaty všechny části, které už mají cenu archivní, ovšem po náležitě skartaci. Aby spisy byly pokládány za archiválie a mohly býti odlučovány od živé spisovny, platí zpravidla hranice 30 let.

§ 8. Není-li archiv uspořádán a opatřen pomůckami, nezbyvá nežli práci vykonati. Záleží na stavu a povaze archivu i na jiných okolnostech, do které míry správce archivu založí pomůcky, ale zvláště jsou důležitá regesta starších listin a rejstříky osobní, místní i věcné.

§ 9. Při pořádání archivu jediné platný je systém provenienční, určující písemnosti podle jejich původu. Je-li několik archivních fondů smíšeno, třeba je přesně od sebe oddělit.

§ 10. Podobným způsobem musí býti připojovány k archivu všelike písemnosti, museem náhodně získané. Jestliže se tyto archiválie nehodí do opatrovaného nebo opatrovaných archivních fondů, nutné je samostatně je seskupiti a vésti, ale při archivu. Zřizovati zvláštní musejní archiv vedle archivu, na př. městského, není potřebí.

§ 11. Na místě uložení archivních památek v museu celkem nezáleží, jen když je místo vhodné po stránce bezpečnosti, přístupnosti a přehlednosti. Ale doporučuje se, aby byla vyhrazena archivu, jen když poněkud možno, zvláštní skříň nebo místnost i oddělení.

§ 12. Správce musea, kterému je svěřena správa archivu, zvláště větších rozměrů, musí míti i postavení archiváře, a je radné, aby byl vázán příslušnému úřadu zvláštním slibem a instrukcí.

§ 13. Doporučuje se, aby takový archiv měl v rozpočtu samostatnou položku vedle musea.

§ 14. Jestliže s museem není spojen ucelený archiv, nýbrž museem jen chová různorodé písemnosti dokumentární povahy nebo jednotlivé kusy zaniklého archivu, není třeba pojímati je jako samostatné oddělení mimo musejní sbírky, nýbrž lze je zapisovati do téhož inventáře jako jiné předměty musejní.

§ 15. Kdyby sběratelskou činností musea narostly písemné památky v jeho sbírkách, že by se časem dospělo k obsáhlejší sbírce archiválií téže provenience, je správné, aby takový souhrn byl sepsán v samostatném inventáři.

§ 16. Ať jsou archivní památky jakkoliv spojeny s museem, jejich správce musí míti na paměti, aby byly snadno přístupné a použitelné v potřebách správních i vědeckých.

§ 17. Musea při své sběratelské činnosti, i kdyby v hranicích jejich působnosti byly archivy, zařízené co nejdokonaleji, nemají pouštěti se zřetele písemné památky v soukromých rukou a v obchodě a mají podporovati archivy v jich získávání.

§ 18. Mezi archivy a musei má býti stálá součinnost ve všech jejich funkcích, musea mají archivům postupovati ze svých sbírek, co do nich náleží, a zvláště pospolu mají plniti poslání osvětové a vědecké.

Otakar Bauer:

Jihoslovanská archivní úmluva s republikou Rakouskou.

Zánik Rakousko-Uherského mocnářství přivodil dalekosáhlé změny i na poli archivním. Vděčný úkol — zhodnotiti po stránce archivně vědecké následky rozpadu podunajské monarchie — očekává budoucí archivní historiky. Prozatím dlužno se spokojiti pouze jednotlivými otázkami, které se pojí k tomuto tematu. Důležitým činitelem, který dá blíže nahlédnouti, jak se projevovaly důsledky rozkladu veliké říše středoevropské v oboru archivním, jsou archivní úmluvy jednotlivých nástupnických států s Rakouskem a Maďarskem. Obzvláště důležité v tom směru jsou archivní úmluvy nástupnických států s Rakouskem, jež se stalo dědicem téměř všech nejdůležitějších archivů ústředních úřadů bývalé monarchie a převzalo na sebe podle ustanovení mírové smlouvy saint-germainské povinnost vyrovnati se v té věci s ostatními nástupnickými státy. Není tudíž od místa, povšimnouti si blíže i archivní úmluvy jihoslovanské s republikou Rakouskou.¹⁾

Také Jugoslavie, jež se tenkráté úředně nazývala královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců, sjednala s Rakouskem, obdobně jako jiné státy nástupnické, úmluvu o konečné úpravě archivních poměrů, jež byly v hlavních rysech vytčeny mírovou smlouvou saint-germainskou. Po prvé se tak stalo v předběžné dohodě, sjednané mezi královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců s jedné a republikou

¹⁾ Jihoslovansko-rakouskou archivní úmluvou podrobně se zabýval Josip Nagy v článku „Arhivski ugovori“, uveřejněném v I. a II. ročníku Vjesniku kr. državnog arkiva u Zagrebu. Nagy uvádí také nejdůležitější jihoslovanskou literaturu (vesměs drobné příležitostné články novinářské), jež se obírala tímto tematem, a otiskuje znění archivní úmluvy z roku 1923.

Rakouskou s druhé strany, ve dnech 5. a 15. dubna 1920.⁴⁾ Podle této dohody měly archivy jakožto tělesa, která vzešla organicky z činnosti úřadů, právnických nebo fysických osob, zůstatí nerozděleny na místě jejich vzniku; byly-li kdy odtud odstraněny, mají se tam zase vrátiti. Rakouská vláda projevila ochotu, že vydá království Srbů, Chorvatů a Slovinců archiv bývalé republiky dubrovnické, archiv splitské kapituly, jakož i všechny ostatní archivy, které vznikly z činnosti úřadů právnických i fysických osob na území království Srbů, Chorvatů a Slovinců, a jež jsou snad chovány v rakouských státních archivech. Obě vlády pak se zavázaly, že se postarají, aby všechny archiválie veřejnoprávní provenience, které jsou uloženy v soukromých archivech, byly přístupny vědeckým badatelům obou států bez jakéhokoliv omezení. Úmluva měla vstoupiti v platnost dnem podpisu.

Jak patrně, jihoslovanská archivní úmluva z dubna roku 1920 podstatně se liší od archivní úmluvy československo-rakouské z května téhož roku.²⁾ Obdobně jako již před tím archivní úmluva italsko-rakouská³⁾ postavila se zcela na zásadu provenienční, kterou již od počátku ještě na mírové konferenci hájila archivní delegace rakouská. Kdežto československá archivní delegace dovozovala proti delegaci rakouské mínění, že doslov článku 93 mírové smlouvy saint-germainské nelze vykládati ve smyslu archivní zásady provenienční,⁴⁾ sdílela naopak archivní delegace jihoslovanská zcela archivní stanovisko rakouské. Zásada provenienční, kterou na rozdíl od zásady vztahové přijala jihoslovanská delegace za svou, pro-

¹⁾ O měsíc dříve, nežli byla sjednána archivní úmluva československo-rakouská.

²⁾ O „Archivní úmluvě republiky Československé s republikou Rakouskou“ pojednal zevrubně Jan Opočenský v I. ročníku tohoto časopisu (str. 51—141), kde je také tato úmluva otištěna. — Srov. též Emanuel Hermann-Otavský „K otázce provedení rozluky spisové a archivální v základě ustanovení mírové smlouvy St. Germainské, pokud se týče podle úmluvy uzavřené s republikou Rakouskou dne 18. května 1920“ ve Věstníku ministerstva vnitra republiky Československé roč. III., str. 105—118.

³⁾ Podepsána ve Vídni dne 26. května 1919.

⁴⁾ J. Opočenský, l. c., Časopis archivní školy I. (1923), str. 103.

vázela pak i další jednání o konečnou jihoslovansko-rakouskou archivní úmluvu, jakkoliv potom nebyla již se strany jihoslovanské tak úzkostlivě dodržována.

Na podnět ředitele zemského archivu v Záhřebu J. Bojničiče ujala se přípravných prací ke konečné redakci jihoslovanských archivních požadavků srbská královská akademie v Bělehradě, jež za tím účelem zvolila zvláštní komisi.¹⁾ Komise, v níž zasedali S. Jovanovič, St. Stanojevič a Vladimír Čorovič, přihlízejíc k dosavadnímu nejednotnému plánu a bezprogramovitosti prací o archivní rozluce, rozhodla se navrhnouti vládě, aby byla bělehradské akademii svěřena organizace těchto prací, ovšem s výjimkou diplomatických vyjednávání, která má vésti ministerstvo zahraničních věcí;²⁾ kromě toho požadovala, aby byly královské srbské akademii postoupeny ministerstvem zahraničí a školství všechny spisy, pokud se týkají archivní rozluky. Akademie měla odevzdati všechny tyto spisy zvláštnímu odboru, jehož úkolem bylo, aby na jejich podkladě vypracoval plán o systematické práci na likvidaci této otázky. Posléze pak měla akademie ihned započít se soustavným soupisem všech archiválií i musejních předmětů, o nichž by se mělo za to, že mají být požadovány od Rakouska; akademie v Záhřebě a musea v Lublani, Sarajevu i Splitu měly být rovněž přizvány, aby pořídily obdobné soupisy svých požadavků.

Od té doby srbská král. akademie v Bělehradě vskutku řídila všechny přípravné práce k provedení archivní rozluky. Bělehradská akademie také navrhla na žádost ministerstva zahraničních věcí členy delegace, určené k sjednání archivní úmluvy s Rakouskem.³⁾ Pozorujeme-li blíže činnost bělehradské akademie na rozlukových pracích, shledáme, že ani zdaleka se neztotožňovala s principem provenienčním tak bezvýhradně, jak by se snad zdálo podle

¹⁾ Ve schůzi ze dne 1. května 1922. — Godišnjak (ročenka) XXXI. (1922), str. 48.

²⁾ Ve schůzi ze dne 12. května 1922. — Godišnjak XXXI. (1922), str. 51—54.

³⁾ Godišnjak XXXI. (1922), str. 66. — Navrženi Stanoje Stanojevič a Vladimír Čorovič z Bělehradu, Al. Ivič ze Subotice, F. Šišić a J. Bojničić z Záhřebu, pro slovinšské věci jako znalec Ribarž.

archivní úmluvy z 5. a 15. dubna 1920. Již brzy po sjednání předběžné archivní úmluvy s Rakouskem z dubna 1920 ozvaly se protesty proti poněkud ukvapenému jednání v té věci.¹⁾ Zejména pak bylo protestováno proti bezvýhradnému přijetí provenienčního principu se strany jihoslovanské, jež podstatně ztěžovalo veškerý další práce rozlukové. Bělehradská akademie se však dovedla v přípravných pracích rozlukových závčas vymaniti z područí teorie provenienční,²⁾ teorie v podstatě sice správné, avšak ne zcela vhodné pro řešení otázky tak spleťtí a nesnadné, jakou bylo provádění archivní rozluky mezi jednotlivými nástupnickými státy.³⁾ Podrobným zjišťováním materiálu, najmě historického, který by měl být vydán, dospěla akademie v Bělehradě asi k týmž požadavkům, jaké uvádí příloha archivní úmluvy ze dne 26. června 1923.

Vedle srbské král. akademie v Bělehradě pracoval již od prosince 1918 na vlastní vrub o archivní rozluce zemský archiv v Záhřebě, jenž si vytkl za cíl především se orientovati o tom, jaká ujednání v oboru archivním se dala vždy po velikých válkách a politických proměnách, a jak by se tudíž měly vytvářeti a formulovati jihoslovanské archivní problémy.⁴⁾ Nejprve bylo nutno opatřiti si přehled jednotlivých archivů a registratur v Rakousku i v Uhrách; dále bylo nutno zjistiti spisový materiál, který vznikl z činnosti jednotlivých rakouských a uherských úřadů, zejména ústředních, které zasahovaly do jihoslovanského národního života. Ježto se ukázaly rozdíly mezi bývalými úřady rakouskými a uherskými, bylo

¹⁾ Proti archivnímu ujednání z dubna roku 1920 protestovali mezi jinými Fr. Bulič, Antun Grubišić, Stanoje Stanojevič a j. v. — Srov. Godišnjak XXXI. (1922), str. 92.

²⁾ Svědčí o tom zpráva Vladimíra Čoroviče o pracích srbské král. akademie v Bělehradě na revisi archivní úmluvy s republikou Rakouskou, zasláná dne 28. května 1922 ministerstvu zahraničních věcí. — Srov. Godišnjak XXXI. (1922), str. 91—97.

³⁾ Nagy v svrchu uvedeném článku „Arhivski ugovori“ (Vjesnik kr. državnog arkiva u Zagrebu II. (1926), str. 96) nazývá tuto činnost srbské akademie v oboru archivní rozluky po výtce „historickou“ a vytýká jí, že kromě materiálu rázu vědeckého nedbala též o spisový materiál rázu administrativního.

⁴⁾ Nagy na uv. m. — Vjesnik kr. državnog arkiva u Zagrebu II. (1926), str. 97—99 „Rad Državnog Arhiva u Zagrebu“.

nutno studovati rakouské i uherské právo ústavní i správní, a to po výtce s hlediska archivního. Záhřebský archiv se těmito otázkami zabýval, neomezuje se pouze na materiál, který by byl měl výhradně pro něj cenu, a kdykoliv bylo nutno, byli na věc upozornění příslušní činitelé.

Jak patrně tedy, samostatnou akcí záhřebského zemského archivu mohla býti činnost srbské král. akademie v Bělehradě podepřena, kdykoliv by toho bylo potřeba. Zdá se však, že mezi oběma ústavami nebylo příliš veliké součinnosti. Na počátku roku 1923 byly přípravné práce skončeny a nová archivní úmluva, již sloužily za vzor předchozí archivní úmluvy československo-rakouská ze dne 18. května 1920 a rumunsko-rakouská ze dne 5. října 1921, připravena k podpisu.¹⁾ Jednání skončeno a smlouva jihoslovansko-rakouská podepsána ve Vídni dne 26. června 1923 a ratifikována rovněž ve Vídni dne 29. listopadu téhož roku.²⁾

Srovnáváme-li jihoslovansko-rakouskou archivní úmluvu s archivní úmluvou československo-rakouskou, shledáme se s četnými ustanoveními obdobnými. Zásadní rozdíl je však v tom, že československá archivní úmluva odmítá přijetí principu provenienčního při provádění archivní rozluky, a pokud jej připouští, činí tak jen ze zvláštní ochoty vůči rakouské vládě a za jisté ústupky s rakouské strany. Naproti tomu Jugoslavie se v archivní úmluvě nestaví nijak odmítavě k principu provenienčnímu, což ovšem ani jinak není dobře možno, když již v předběžné úmluvě z roku 1920 uznala bez výhrady princip provenienční za rozhodující při provádění jakýchkoliv rozlukových prací archivních.

První čtyři články jihoslovansko-rakouské archivní úmluvy nejsou v podstatě nic jiného nežli ustanovení o konkrétním provádění článků 93, 191, 192 a 193 mírové smlouvy saint-germain-

1) Svědčí o tom dopis jihoslovanského ministerstva zahraničních věcí srbské král. akademii v Bělehradě ze dne 24. února 1923 (uvedený v „Godišnjaku“ XXXI str. 90—91).

2) Úřední znění podávají bělehradské „Službene Novine“ ze dne 7. března 1924 (roč. VI.) a „Bundesgesetzblatt für die Republik Oesterreich“ ze dne 15. prosince 1923, čís. 602, str. 1909—1917. — Archivní úmluvu otiskuje též Nagy na uv. m. („Vjesnik kr. državnog arkiva u Zagrebu“ II., str. 100—114).

ské,¹⁾ podle nichž Rakousko vrátí všechny spisy, starožitnosti a umělecké předměty, které byly za války vyvezeny z obsazeného území, a tolikéž vydá i všechny archivy, plány a vůbec doklady všeho druhu, které náleží správě (civilní, vojenské, finanční, soudní anebo jiné) některého z území, postoupeného Rakouskem. Článek V., vykládající, co všechno dlužno zařaditi pod pojem „archiválie“ a „spisový materiál“, shoduje se téměř doslovně s obdobným ustanovením archivní úmluvy československo-rakouské (oddíl I.2 a I.4.)²⁾ Tolikéž článek VI., uvádějící spisový materiál rázu administrativního, pokud má býti vydán, případně upraveno jeho půjčování, shoduje se téměř úplně s analogickým článkem archivní úmluvy československé (oddíl I.3.)³⁾ Za to článek VII., podle něhož je Rakousko ochotno vydati království Srbů, Chorvatů a Slovinců všechny archiválie, které vznikly na území, postoupeném Rakouskem, jako archivní celky a jako takové se odtud dostaly na území republiky Rakouské, neopomenul znovu zdůrazniti zásadu provenienční, kterážto zásada „se má vztahovati i na jednotlivé archivní spisy a sbírky.“ Shodná ustanovení s československou archivní úmluvou mají pak i některé články další, zejména IX., který se týká spisového materiálu společné povahy a jehož prvý odstavec byl skoro doslova převzat.

Článek IX.

jihoslovansko-rakouské
archivní úmluvy:

Pokud jde o spisový materiál bývalých c. k. rakouských úřadů, který má společnou povahu a týká se tudíž kromě správy království Srbů, Chorvatů i Slovinců také správy rakouské anebo správy některého státu třetího, pročež by nemohl býti vydán Ra-

Oddíl I.B

československo-rakouské
archivní úmluvy:

V příčině spisového materiálu svrchu uvedených úřadů, jenž má povahu společnou, týká se totiž zároveň správy rakouské neb správy třetího státu, a jehož vydání by tudíž bylo spojeno s újmou pro vládu rakouskou, zajišťuje se orgánům,

1) Srov. Sbírka zákonů a nařízení státu československého, čís. 133 ze dne 31. prosince 1921, str. 1944—1945, str. 2042—2044.

2) Opočenský na uv. m. Časopis archivní školy I., str. 104—107.

3) Opočenský na uv. m. Časopis archivní školy I., str. 105—106.

kouskem bez vlastní újmy, jakož i pokud jde o spisový materiál c. a k. rakousko-uherských úřadů, zaručuje se zplnomocněným orgánům království Srbů, Chorvatů i Slovinců (archivním odborníkům i jiným orgánům státní správy a státních ústavů) neomezený svobodný přístup do všech příslušných oddělení archivů a registratur v době pracovních hodin a v přítomnosti jednoho rakouského úředníka, k tomu ustanoveného, a tolikéž se jim zaručuje volné použití inventářů, repertářů, elenchů a katalogů za účelem prohlídky, popisu, pořizování opisů a katalogů, fotografií a tak pod.

Jakmile tato úmluva vstoupí v platnost, oznámí království Srbů, Chorvatů a Slovinců spolkové vládě rakouské jména těchto svých orgánů a opatří je úředními legitimacemi, jichž je potřeba, aby obdržely visum rakouského ministerstva zahraničních věcí. Pouze takto ověřeným orgánům náleží ona práva, která jsou vyznačena v prvním odstavci.

Rakousko pak projevuje ochotu, že přizná království Srbů, Chorvatů i Slovinců zvláštní výhody při půjčování spisů, které se vztahují na království v dnešním jeho rozsahu, pokud zůstaly

ověřeným československou vládou (archivním odborníkům a jiným orgánům státní správy a státních ústavů) neomezený volný přístup ke všem k jich uschování sloužícím místnostem archivů, spisoven a knihoven a to v každé době, během úředních hodin a v přítomnosti rakouského úředníka a zaručuje se jim nerušené použití inventářů, repertorií, elenchů a katalogů k účelu prohlídky, popisu, pořizování opisů a výtahů, fotografií a pod.

K požádání budou spisy tohoto druhu československé vládě kdykoliv přenechány též půjčkou.

tyto spisy v Rakousku. Spisy, jichž je potřebí si vypůjčiti, mají označiti zplnomocněné orgány království Srbů, Chorvatů a Slovinců, které pokud jde o podmínky vypůjčování, jednají ve shodě s rakouskými úřady.

Z uvedeného je, tuším, s dostatek patrnou, kterak sloužila československo-rakouská archivní dohoda za vzor při sjednávání archivní úmluvy jihoslovensko-rakouské.¹⁾ Mohli bychom takto položit vedle sebe ještě články další a shledali bychom tutéž dobu, ba namnoze i závislost. Zkušenosti, nabyté při sjednávání československo-rakouské archivní úmluvy, bylo tu lze s výhodou uplatnit.

Články X.—XVI. pojednávají o vlastních podmínkách vydávání spisového materiálu. Podle článku XVII. Rakousko se zavazuje, že po dobu 20 let nedovolí neúředním osobám užívati archiválií, které se začínají rokem 1900 a týkají se království Srbského v rozsahu z roku 1914, bez výslovného souhlasu vyslanectví, po případě vlády království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Článek XVIII. zavazuje Rakousko, že nepodnikne nijaké skartace materiálu, který by mohl býti s jihoslovenské strany požadován, bez předchozího uvědomění a souhlasu království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Článkem XIX., pojednávajícím o spisovém materiálu vojenských úřadů a o spisovém materiálu světové války, a článkem XX., zaručujícím Rakousku plnou vzájemnost ve věci spisového materiálu rakouského, který je v rukou království Srbů, Chorvatů a Slovinců, zakončuje se první oddíl jihoslovensko-rakouské archivní úmluvy.

Druhý oddíl (obsahující články XXI.—XXIV.) shoduje se v hlavních rysech s třetím oddílem československé archivní úmluvy; jde tu o závazek rakouské vlády, že po dvacet let nezecizí nijakých předmětů uměleckého, archeologického, vědeckého anebo historického rázu, které náležely kdysi rakousko-uherské vládě nebo koruně a na něž by si mohlo z jakýchkoli důvodů činiti nárok krá-

¹⁾ Pro srovnání obou smluv otiskují v příloze překlad jihoslovensko-rakouské archivní úmluvy.

lovství Srbů, Chorvatů a Slovinců. Zeiziti lze tyto předměty jenom za souhlasu království Srbů, Chorvatů a Slovinců, jež má k nim také předkupní právo. Ověřené orgány království Srbů, Chorvatů a Slovinců mají míti v úředních hodinách a v přítomnosti rakouského úředníka volný přístup ke všem oněm předmětům a spisům. Naopak zase zplnomocněné orgány rakouské mají míti za týchž podmínek přístup do veřejných sbírek v království Srbů, Chorvatů a Slovinců.

Třetí oddíl (článek XXV.—XXVII.) se zabývá otázkou materiálu katastrového a mapového a shoduje se v celku s ustanoveními přílohy II. československo-archivní úmluvy. Kromě katastru josefského a stabilního, indikačních skizz a triangulačních operátů mají býti vydána též francouzská měření s počátku 19. století (z dob samostatné Illyrie) v poměru 1:2000. Za materiál reprodukční, pokud bude vydán království Srbů, Chorvatů a Slovinců, má obdržeti Rakousko náhradu; za aluminiové desky rovněž desky aluminiové téže jakosti a váhy, za kamennou desku osm desek aluminiových, za desku zinkovou čtyři desky aluminiové.

Čtvrtý oddíl (článek XXVIII.—XXX.) obsahuje závěrečná ustanovení, odpovídající příloze IV. československé archivní úmluvy o rozhodčím soudě. Došlo-li by ke sporům v některé otázce, má býti sporná otázka předložena dvěma znalcům, jmenovaným oběma účastněnými státy, kteří si zvolí předsedu. Nedošlo-li by mezi nimi ke shodě o volbě předsedy anebo rozhodčího sporu, má jej jmenovati prezident Švýcarské republiky, a kdyby odmítl, tedy předseda rady Společnosti národů z kruhu odborníků těch zemí, které ne náleží státům, o něž jde. Náklady a odměnu rozhodčímu rozvrhnou oba znalci vzájemnou dohodou.

K úmluvě připojena příloha, která podrobněji určuje, jaký spisový materiál má býti vydán království Srbů, Chorvatů a Slovinců z rakouského státního archivu, z válečného archivu a ze státního archivu vnitra a spravedlnosti.¹⁾ Příloha uvádí též některé požadavky se strany rakouské o vrácení spisového materiálu, jimž má býti vyhověno.

¹⁾ V podrobnostech odkazují na připojený překlad jihoslovansko-rakouské archivní úmluvy, kde jsou také jednotlivá ustanovení této přílohy otištěna.

Příloha.

Překlad archivní úmluvy jihoslovansko-rakouské
ze dne 26. června 1923.

Dohoda mezi vládou

**království Srbů, Chorvatů a Slovinců a spolkovou vládou rakouskou
o provádění článků 93 a 194—196 mírové smlouvy saint-germainské.**

První oddíl.

Článek I.

Podle článku 191 mírové smlouvy saint-germainské zavazuje se Rakousko, že vrátí království Srbů, Chorvatů i Slovinců všechny spisy, listiny, starožitnosti, umělecké památky, jakož i všechny materiál vědecký i bibliografický, vyvezený z obsazeného území, nechať náleží státu anebo zemským, obecním, nemocničním neb církevním správám, anebo jiným veřejným neb soukromým ústavům.

Článek II.

Podle článku 192 saint-germainské mírové smlouvy vrátí Rakousko tolikéž všechny předměty, o nichž mluví předcházející článek, které byly po 1. červnu 1914 odvezeny z postoupených území, vyjmajíc věci, které byly koupeny od soukromých vlastníků.

Článek III.

Podle článku 93 mírové smlouvy saint-germainské Rakousko vydá království Srbů, Chorvatů a Slovinců archivy, registra, plány, listiny a doklady všeho druhu, které náleží civilní, vojenské, finanční, soudní anebo jiné správě v postoupených územích. Nebyly-li některé z těchto dokladů, archivů, register, listin nebo plánů na svém místě, vrátí je Rakousko na žádost království Srbů, Chorvatů i Slovinců.

Článek IV.

Podle článku 193 saint-germainské mírové smlouvy vrátí Rakousko království Srbů, Chorvatů i Slovinců všechny spisy, doklady i historické memoiry, které jsou v držení jeho veřejných ústavů a které se přímo týkají dějin postoupených území a byly odvezeny za posledních deset let. Království Srbů, Chorvatů a Slovinců se zavazuje se své strany, že vrátí všechny spisy, doklady i memoiry, které se najdou ve veřejném držení na území, postoupeném Rakouskem, a které jsou mladší dvaceti let a týkají se bezprostředně historie nebo správy dnešního Rakouska.

Článek V.

Pod pojmem „archiválie“ případně „spisový materiál“ dlužno rozuměti:

Archivy, kancelářské registratury i protokoly, (exhibity, referáty, koncepty, vyjádření, protokoly, přílohy, korektury, po případě dosud nevyřízené nebo nevypravené spisy, dále tištěné nebo jinak rozmnožené spisy, které se vztahují na běžné věci, jako memoiry, zprávy, výkazy, přehledy atd.), rejstříky (úřední knihy jako pozemkové knihy, rejstříky ochranných známek atd., dále indexy, podací protokoly i elenchy, závěrečné účty, pokladniční poznámky i knihy, statistické přehledy, výkazy, zprávy, katastry i spisy státních úřadů a válečných hospodářských ústředí, které byly až do zániku rakousko-uherské monarchie pod státním dohledem atd.); plány (zeměpisné mapy, projekty, skizzy, studie, programy, popisy, opisy i matrice, pokud jsou zachovány, atd.); právní spisy i doklady (doklady všeho druhu, jako nadační listiny, mezinárodní i ostatní veřejné nebo soukromé smlouvy, koncesní listiny, statuty, knihy, podmínky atd.), vše to bez zřetele na materiál, z něhož jsou vyhotoveny a na němž jsou připevněny.

Za plány i ostatní projekty, pokud byly vypracovány státními nebo veřejnými úřady, jejichž sídlo je na území republiky Rakouské a pokud jde o práce, které se ještě nezapočaly před koncem října 1918, má se Rakousku zaplatiti jejich cena. Jejich cena bude ustanovena dohodou.

Článek VI.

Spisový materiál, o němž je zmínka v článku V., bude odevzdán podle těchto zásad:

a) na podrobnou žádost bude odevzdán všechn spisový materiál od roku 1918—1888 včetně;

b) z období 1888—1868 včetně budou tímž způsobem vydána všechna priora. Pro následující správi: odvětví: železnice, vojenské i soukromé věci a lesnictví, vnitřní správu (čítajíc v to věci stavební a horní), poštu a telegrafy budou vydána všechna priora až do 1. května 1848 včetně;

c) starší předměty zpravidla nebudou vydány, ale budou se půjčovati na určitou dobu, která bude ustanovena v každém jednotlivém případě.

Jestliže bude zapotřebí starších originálů listin, které mají ráz právně-konstitutivní, a jsou-li právní poměry, jimi založené, ještě aktuální, bude nutno se o jejich vydání dohodnouti od případu k případu.

Jestliže se najdou v různých přílohách úřední koncepty, jejich duplikáty, výpisy i opisy vydaných originálů, zůstanou takovéto koncepty, výpisy, duplikáty i opisy na místě, kde byly dosud.

Článek VII.

Rakousko prohlašuje, že je ochotno vydati království Srbů, Chorvatů i Slovinců z archiválií, které nespádají pod články I—VI., všechny archiválie, které vznikly na území, postoupeném Rakouskem království Srbů

Chorvatů i Slovinců, jako archivní celky a jako takové se odtud dostaly na území republiky Rakouské.

Táž zásada se má vztahovati i na jednotlivé archivní spisy a sbírky.

Článek VIII.

Se zřetelem na kulturní potřeby srbsko-chorvatsko-slovinského národa budou vydány bez ohledu na jakékoliv rozpory v názorech o uplatňování zásady, vytčené v článku VII., ty archiválie, které jsou vypočteny v aneksu a jež tvoří podstatnou doplňující součást této smlouvy.

Žádosti, týkající se archiválií, které nejsou v aneksu uvedeny, ježto dosud nebyla sebrána potřebná data o nich, budou vyřízeny diplomatickou cestou.

Článek IX.

Pokud jde o spisový materiál bývalých c. k. rakouských úřadů, který má společnou povahu a týká se tudíž kromě správy království Srbů, Chorvatů i Slovinců také správy rakouské anebo správy některého státu třetího, pročež by nemohl býti vydán Rakouskem bez (vlastní) újmy, jakož i pokud jde o spisový materiál c. a k. rakousko-uherských úřadů, zaručuje se zplnomocněným orgánům království Srbů, Chorvatů i Slovinců (archivním odborníkům i jiným orgánům státní správy a státních ústavů) neomezený svobodný přístup do všech příslušných oddělení archivů a registratur v době pracovních hodin a v přítomnosti jednoho rakouského úředníka, k tomu ustanoveného, a tolikéž se jim zaručuje volné použití inventářů, repertářů, elenchů a katalogů za účelem prohlídky, popisu, pořizování opisů a katalogů, fotografií a tak podobně.

Jakmile tato úmluva vstoupí v platnost, oznámí království Srbů, Chorvatů a Slovinců spolkové vládě rakouské jména těchto svých orgánů, a opatří je úředními legitimacemi, jichž je potřebí, aby obdržely visum rakouského ministerstva zahraničních věcí. Toliko takto ověřeným orgánům náleží ona práva, která jsou vyznačena v prvé odstavci.

Rakousko pak projevuje ochotu, že přizná království Srbů, Chorvatů a Slovinců zvláštní výhody při půjčování spisů, které se vztahují na království v dnešním jeho rozsahu, pokud zůstaly tyto spisy v Rakousku. Spisy, jichž je potřebí si vypůjčiti, mají označiti zplnomocněné orgány království Srbů, Chorvatů a Slovinců, které, pokud jde o podmínky vypůjčování, jednájí ve shodě s rakouskými úřady.

Článek X.

I odevzdávání i vypůjčování veškerého spisového materiálu bude provedeno bezplatně a bez jakéhokoliv censurního hlediska kteréhokoliv druhu.

Článek XI.

Podrobnější označování a vyhledávání spisového materiálu, o němž se

mluví v předchozích člancích, bude provedeno orgány, uvedenými v článku IX., na základě prohlídky příslušných knih.

Článek XII.

Vydávání požadovaného spisového materiálu a tolikéž i definitivní odevzdávání spisového materiálu provede Rakousko podle pořadí požadavků, vyčtených v člancích I.—XIII. Rakousko se zavazuje, že nebude klásti nijaké překážky při vyvážení tohoto materiálu.

Orgány království Srbů, Chorvatů a Slovinců vyhotoví ve dvou exemplářích seznam spisů, které mají být převzaty. Jeden exemplář bude při převzetí odevzdán příslušnému rakouskému úřadu. Seznamy o převzetí budou sestaveny tak, aby bylo lze záznamy o převzetí provésti bez obtíží pomocí kancelářských knih úřadu, který odevzdává spisy.

Článek XIII.

Konečné přezkoumání a dopravu převzatého materiálu provede království Srbů, Chorvatů a Slovinců.

Článek XIV.

S vydáváním požadovaného materiálu se započne ihned, jakmile tato úmluva vstoupí v platnost, a Rakousko má vydávání uspišiti tak, aby bylo co nejdříve hotovo.

Při tom se předpokládá, že se mají požadavky postavití na takovou základnu, aby je rakouské úřady mohly splniti, nepřerušující svého úředního zaměstnání. Jinak má království Srbů, Chorvatů a Slovinců nahraditi Rakousku výši útrat, které by mu vzešly z přespočetné práce jeho úředníků nebo z podobných důvodů.

Jestliže se u požadovaných předmětů uvedou údaje kancelářské (značky registrurní, čísla jednací a pod.), zabezpečuje Rakousko jejich vydání podle možnosti ve lhůtě do čtyř neděl po oznámení požadavku. Jestliže se požadovaný spisový materiál nenachází u centrálních úřadů, nýbrž u úřadů podřízených, činí tato lhůta nejméně osm neděl.

Článek XV.

Jestliže by království Srbů, Chorvatů a Slovinců neustanovilo svých vlastních orgánů, zavazuje se Rakousko, že v mezích ustanovení článku I.—VIII. odevzdá požadované písemnosti cestou diplomatickou za těchto podmínek: Požadované předměty s údajem kancelářských znamení (registrurních značek, jednacích čísel a pod.) odevzdá Rakousko bezplatně pokud možno brzy prostřednictvím rakouského ministerstva zahraničních věcí. U větších požadavků, jakož i u těch, které nevycházejí na tomto podkladě, zavazuje se království Srbů, Chorvatů i Slovinců k náhradě příslušné přespočetné práce.

Článek XVI.

Práce zplnomocněných orgánů, které jsou vyznačeny v článku IX. a které mají za povinnost stíci úřední tajemství, má sloužiti výhradně úředním účelům. Publikovati tyto práce možno jen se souhlasem obou vlád, pokud se týče bez tohoto souhlasu teprve po deseti letech. Při vědeckém a publicistickém užívání těchto prací jsou orgány vázány platnými služebními předpisy i předpisy o užívání příslušných archivů a registratur.

Článek XVII.

Rakousko se zavazuje, že po dobu 20 let nedovolí neúředním osobám užívati archiválií, které se začínají rokem 1900 a týkají se království Srbského v jeho rozsahu z roku 1914, bez výslovného souhlasu vyslanectví království Srbů, Chorvatů a Slovinců ve Vídni, po případě vlády království Srbů, Chorvatů a Slovinců.

Žádosti za užívání archiválií rázu jenom administrativního a nikoli důvěrného, které vedle korespondence s královsou srbskou vládou obsahují i jiný materiál, budou ihned oznámeny archivním delegátům království Srbů, Chorvatů i Slovinců anebo vyslanectví království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Ty archiválie bude lze vydati žadatelům teprve pět dní po oznámení uvedeného oznámení, nebude-li do té doby podána nijaká námitka. Pokud jde o spisový materiál, který se vztahuje na vojenské operace, předpisy o zachovávání tajnosti rozšiřují se na celé království Srbů, Chorvatů a Slovinců v dnešním rozsahu.

Článek XVIII.

Rakousko se zavazuje, že zachová všechn spisový materiál, o němž je řeč, až do konečného odevzdání, ustanoveného článku I.—VIII., a že nepodnikne nijaké skartace bez předchozího uvědomění království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Jestliže však se po uplynutí tří měsíců, počítajíc ode dne toho písemného oznámení, království Srbů, Chorvatů a Slovinců tomu nepostaví na odpor, tehdy se může započítí se skartací. Jestliže bude podán protest, tedy se lhůta prodouží o další tři měsíce, počítajíc ode dne podání protestu. Když uplyne tato lhůta, může se počítí se skartací. Skutečnost, že byly konečně vyřešeny všechny otázky, spojené s vydáním svrchu uvedeného materiálu, bude utvrzena souhlasným projevem úmluv obou vlád.

Článek XIX.

1. O spisovém materiálu vojenských úřadů platí táž zásada, která byla ujednána, hledíc k spisovému materiálu ostatních státních úřadů.

2. Tímto spisovým materiálem se rozumějí všechny písemnosti vojenského charakteru, které slouží administraci i vojensko-právní nauce, jakož i ony, které vůbec slouží vojenským účelům, avšak zvláště operační akta, vojenské studie, písemnosti vědeckého nebo technického rázu atd.

3. Spisový materiál, který se týká světové války, počínajíc prvním červencem roku 1914, prozatím je vyloučen z vydání, ale dovoluje se jeho prohlášení, opisování, fotografické reprodukování atd., jakož i půjčování jednotlivých spisů, které se týkají království Srbů, Chorvatů a Slovinců, a to podle ustanovení článku IX. této úmluvy.

4. Spisovým materiálem, vztahujícím se na světovou válku, nerozumí se vojenský spisový materiál, který sice skutečně vznikl v době od 1. července 1914 do 1. listopadu 1918, ale se světovou válkou nemá nijaké bezprostřední spojitosti.

5. Všechny vojenské trestní spisy, které se týkají výlučně příslušníků zemí, postoupených Rakouskem království Srbů, Chorvatů a Slovinců, i když jako spisy vojenských soudů spadají pod pojem „spisový materiál, vztahující se na světovou válku“, bude vydán po uplynutí jednoho roku, počítajíc ode dne, kdy vstoupí v platnost tato úmluva.

Již před touto lhůtou budou vydány spisy vojenských soudů toho druhu, pokud dají k tomu své svolení mezinárodně kontrolní komise (článek 149 smlouvy saint-germainské) anebo pokud se tyto spisy týkají obyčejných deliktů, které nebyly trestány trestem smrti.

Království Srbů, Chorvatů a Slovinců prohlašuje, že je hotovo zapůjčiti Rakousku spisy rakousko-uherských vojenských soudů, jichž by mu bylo zapotřebí, aby mohlo vyhověti závazkům, plynoucím z článku 175 a 186 úmluvy saint-germainské.

6. Ze spisů společného rázu (čl. IX.) — i těch, které se týkají světové války — které jsou vytištěny a jichž je k dispozici několik exemplářů, bude vydán alespoň jeden.

Článek XX.

Království Srbů, Chorvatů a Slovinců prohlašuje, že jest ochotno zaručiti Rakousku kromě závazků ustanovených článkem 193 úmluvy saint-germainské, plnou vzájemnost, hledíc k svrchu uvedeným ustanovením i veškerému spisovému materiálu, který by mohl býti v jeho rukou (t. j. království Srbů, Chorvatů a Slovinců) nebo který by se mohl dostatí do jeho rukou.

Druhý oddíl.

Článek XXI.

Rakousko se zavazuje, že po dvacet let ode dne, kdy vstoupila v platnost mírová smlouva saint-germainská, neodcizí ani neodstraní předmětův uměleckého, archeologického, vědeckého nebo historického rázu, které se vyskytují ve sbírkách, jež náležely někdy vládě anebo koruně rakousko-uherské monarchie (počítajíc v to i vojenské sbírky), pokud se vše to týká následujících skupin:

1. Předmětů z oboru umění, uměleckého řemesla (průmyslu), techniky a vědy, jejichž tvůrce bez rozdílu národnosti buď se narodil na území království Srbů, Chorvatů a Slovinců anebo se jeho umělecká osobnost po-

važuje za kulturní majetek království Srbů, Chorvatů a Slovinců, buďsi proto, že dlouhý čas prožil na jeho území, anebo proto, že převážná část jeho prací byla vytvořena na jeho území. Pokud jde o umělce, kteří se zdržovali na jeho území jen dočasně, vezmou se v úvahu v tom ohledu předměty z doby jeho pobytu.

2. Všechny předměty, které jsou domácí (podle autora i původu), anebo z cizích ty, pokud někdy byly na území srbsko-chorvatsko-slovinském a představovaly nějaký kulturní majetek; dále všechny předměty, které jsou v úzkém spojení s kulturou srbsko-chorvatsko-slovinského území, nechť již tu byly vykopány ze země (prehistorické vykopávky a historické nálezy), nebo byly provedeny na příkaz, po případě na popud Srbů, Chorvatů a Slovinců, anebo skutečně měly vliv na kulturní rozvoj (technický, umělecký anebo vědecký) v srbsko-chorvatsko-slovinských zemích.

3. Všechny předměty, které jsou domácího původu, anebo ty cizí, které představují buď jednotlivé krajiny nebo stavby ze srbsko-chorvatsko-slovinských zemí anebo osobnosti a výjevy, které mají význam pro historii nebo kulturní rozvoj těchto zemí, anebo předměty, které představují typy, důležité pro srbsko-chorvatsko-slovinskou etnografii.

Rakousko zdůrazňuje výslovně, že převezmouc na sebe závazek čekati dvacet let, pokud jde o tyto uvedené předměty, nepřejímá nijakého jiného závazku, který by se snad odtud vyvodil, a že uznává kromě povinnosti zachovávatí hořejší lhůtu toliko závazky se zřetelem na předměty, které jsou skutečně srbsko-chorvatsko-slovinské, případně na ty, které spadají do dvou z vypočtených kategorií 1—3, a jež se nestaly rakouským kulturním majetkem buď pro své stáří nebo proto, že organicky rostly s rakouskou kulturou, anebo (takové), které se nestaly kulturním majetkem některého národního státu z jiných velmi vážných důvodů.

Článek XXII.

Závazek dvacetiletého vyčkávání má se pojímáti tak, že předměty vyznačené v článku XXI. nemohou býti v této době ani zcizeny ani odstraněny, a že nelze o nich nic jiného ustanoviti, než toliko jak je střežiti a spravovati, dokud se o tom závčas nevyrozumí království Srbů, Chorvatů a Slovinců a pokud se mu nedá příležitost, aby za týchž podmínek dosáhlo prvního místa před jiným kupujícím. Nepoužije-li království Srbů, Chorvatů a Slovinců tohoto svého předchozího práva předkupního do dvou měsíců potom, kdy o tom obdrží úřední oznámení, tedy se má za to, že toho práva již nemá a Rakousku se vrací plná svoboda volně nakládati s předmětem, o který jde.

V případě, že by se vyskytly dva nebo více států, které by dokazovaly své právo na nějaký musejní předmět, který je na prodej, nechť již hledíc k předchozímu právu předkupnímu, nechť již hledíc k tomu, připadali-li takový předmět tomu teritoriu, které jim bylo postoupeno, a to na pod-

kladě článku 196a smlouvy saint-germainské (čl. 177 smlouvy trianonské), a jestliže by zúčastněné státy nesouhlasily, aby rozhodli rakouští odborníci, který z nich má více důvodů ve svůj prospěch, zavazuje se království Srbů, Chorvatů a Slovinců, že podle ustanovení této dohody (IV. oddíl) odevzdá věc rozhodčímu soudu, jehož rozhodnutí má dojíti ve lhůtě do 6 měsíců.

Článek XXIII.

Rakousko se zavazuje, že zabezpečí ověřeným orgánům království Srbů, Chorvatů a Slovinců pro jejich úřední účely volný přístup ke všem předmětům a spisům, které se jich týkají a jichž je jim zapotřebí pro jejich studie, a to v úředních hodinách, určených pro příslušné sbírky nebo ústavy a v přítomnosti jednoho rakouského úředníka. Svobodný přístup pak je zaručen nejenom do čítárny, pracoven a kanceláří, nýbrž i do místností výstavních, skladů a jiných místností, a to tak, že ty orgány budou mít plnou možnost uvedené předměty ve vzpomínutých sbírkách inventarisovat, prostudovat a fotografovat a při tom volně užívatí všech administrativních a vědeckých spisů, zvláště archiválií, inventářů, register, repertorií, elenchů, katalogů, administrativně-technických dokumentů a příručních knihoven.

Jak hledíc k předmětům samým, tak i hledíc k administrativním a vědeckým spisům jakéhokoli druhu, přístup je výslovně omezen na ty, které již byly v době rozpadu bývalé rakousko-uherské monarchie a které spolu tvoří podle inventářů integrující součást neboli náležitost příslušné sbírky anebo jiných státních úřadů.

Toto právo přístupu se vztahuje ve stejné míře i na materiál, který je podle předpisů instalován, inventarisován i katalogisován, potom na sbírky, které nejsou organizovány jako musea, avšak spolu tvoří zařízení zámků, hradů a letních sídel rakouského státu, a konečně na integrující součásti určitých sbírek, které jsou v užívání takových budov, jako jednotlivé předměty nábytku, leč nevztahuje se na ostatní jednotlivé předměty nábytku, které nenáleží sbírkám, nýbrž slouží toliko za potřebný doplněk nábytku, a tolikéž se nevztahuje na budovy samé.

Království Srbů, Chorvatů a Slovinců se zavazuje, že se postará o to, aby jeho orgánové zachovávali vnitřní předpisy, které jsou vydány ve prospěch bezpečnosti sbírek a v zájmu úřadu, že nebude uveřejňovat předmětů, které jsou inventarisovány a prostudovány, bez souhlasu správy příslušné sbírky.

Článek XXIV.

Království Srbů, Chorvatů a Slovinců se zavazuje, že dovolí rakouským zplnomocněným orgánům přístup do veřejných sbírek v království Srbů, Chorvatů a Slovinců pro tytéž účely a za týchž podmínek, při čemž se Rakousko podrobuje všem hořejším omezením, které na sebe vzalo království Srbů, Chorvatů a Slovinců.

Třetí oddíl.

Článek XXV.

Rakousko je hotovo vydati následující katastrový materiál daně pozemkové, pokud se vztahuje výhradně na oblasti, které Rakousko postoupilo království Srbů, Chorvatů a Slovinců, který je dosud uložen v Rakousku:

- a) spisy generálního ředitelství katastru daně pozemkové;
- b) triangulační operáty, které byly vypracovány po r. 1818, pokud se přidržují soustavy podle hranic korunních zemí;
- c) mapy původní i mapy evidenční, spisy evidenční, přehledné mapy, indikační skizzy, dále katastr josefský, avšak jen pro ty obce, které byly postoupeny v celku;
- d) povinné výtisky map;
- e) operáty odhadní z doby reambulace katastru;
- f) katastrální listy triangulační a katastrální listy nového měření svrhu uvedených oblastí;
- g) francouzská měření z počátku 19. věku v poměru 1:2000, pokud se výlučně vztahují na dnešní oblasti království Srbů, Chorvatů a Slovinců;
- h) spisy a náčrty rozhraničovací i nového měření.

Celkové spisy a náčrty pro jednotlivé díly, které přesahují hranice, budou vydány v originále, jestliže se z větší části vztahují na území království Srbů, Chorvatů a Slovinců, jinak bude vydána kopie. Království Srbů, Chorvatů a Slovinců nahradí v každém případě náklady, spojené s vypracováním těchto kopií.

Článek XXVI.

Rakousko je dále hotovo, pokud jde o svrchu uvedený materiál, který zůstává Rakousku a na němž má zájem i království Srbů, Chorvatů a Slovinců, umožnit zplnomocněným orgánům království Srbů, Chorvatů a Slovinců jeho prohlížení i opisování podle článku IX. této úmluvy.

Článek XXVII.

Materiál reprodukční (desky kovové i kamenné), který slouží k rozmnožování katastrálních map, bude vydán království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Toto ihned po odevzdání má nahradit, a to:

Za desky z alumina aluminiové desky téže kvality a téže váhy, jako jsou ty, které budou vydány království Srbů, Chorvatů a Slovinců; za každou kamennou desku 8 aluminiových desek, za každou zinkovou desku 4 aluminiové desky.

Aluminiové desky, které má vydati království Srbů, Chorvatů a Slovinců, musí býti veliké 65 × 81 cm, tlusté 0,6 mm.

Právo království Srbů, Chorvatů a Slovinců na vydání materiálu reprodukčního vyhasne, jestliže se ho nepoužije nejdéle ve lhůtě do dvou let potom, jakmile vstoupí v platnost tato úmluva.

Čtvrtý oddíl.

Závěrečná ustanovení.

Článek XXVIII.

Jak třeba prováděti odůlku podle dohody, sjednané v předchozích člancích, přikazuje se tímto způsobem:

1. Jestliže se průběhem jednání zjistí, že jde o otázku archiválií, uměleckých předmětů atd., které by měly význam pro jiné státy, které by jich mohly požadovati, tedy dlužno o tom zpravit zúčastněné státy a ty pak mohou ve lhůtě do jednoho měsíce, počítajíc ode dne, kdy jich došlo oznámení, ustanoviti jednoho nebo více znalců za účelem přátelské úpravy otázky definitivního přidělení archiválií, uměleckých předmětů atd.

2. Ve všech případech, v nichž budou rozdíly v názorech, přednese se otázka, jestliže jde jen o dva státy, dvojici znalců, které jmenují zúčastněné státy, a jednomu předsedovi rozhodčímu, kteréhož si v dohodě zvolí oba dva znalci. Ve všech případech, v nichž rozpory v názorech se dotýkají zájmů více států, rozhodne jeden jediný vzájemnou dohodou ustanovený rozhodčí. Jestliže se nedosáhne dohody o zvolení předsedy arbitrá nebo jediného rozhodčího, tedy má je jmenovati prezident Švýcarské republiky, anebo jestliže odmítne, tedy předseda rady Společnosti národů z kruhu odborníků zemí, které nenáleží dohodujícím se státům.

Jestliže by jeden nebo více států, o něž jde, nejmenovaly svého znalce ve lhůtě do dvou měsíců po učiněném jim oznámení, tedy bude předseda rozhodčích anebo jediný rozhodčí jmenován na žádost ostatních stran, a to podle hořejších ustanovení.

3. Případné náklady a odměnu rozhodčímu ustanoví a rozvrhnou svrchu vytčení znalci dohodou.

Pro případ, že se mínění jejich neshodnou, budou se řešiti všechny otázky, které se týkají nákladů svrchu vzpomenuté odměny, podle postupu, který je vytčen v tomto článku.

Článek XXIX.

Tato úmluva nahrazuje mezi oběma jednajícími státy všechny dřívější úmluvy v této otázce.

Článek XXX.

Ratifikace této úmluvy se provede výměnou diplomatických not.

Úmluva vstupuje v platnost dnem, kdy se vymění noty.

Na svědectví toho podepsali delegáti obou stran dohodu ve dvou exemplářích, a to v německém a srbo-chorvatském jazyku.

Ve Vídni dne dvacátého šestého června tisícého devítistého dvacátého třetího roku.

Dodatek protokolu.

Delegáti se ještě dohodnou i o tom, aby z vydání, vytčeného v článku VI., byly vyňaty archiválie o smlouvách, které se celým svým rozsahem vztahují na celé bývalé mocnářství rakousko-uherské anebo na větší část jeho území.

Ve Vídni, dne 26. června roku 1923.

Příloha.

Seznam archiválií, které Rakousko vydá království Srbů, Chorvatů a Slovinců, pokud vzešly z činnosti úřadů, fysických i právnických osob na území království Srbů, Chorvatů a Slovinců.

I.

Ze státního archivu.

1. Listiny středověké srbsko-chorvatského i slovinského původu.
2. „Bosna“ i „Hercegovina“ jakožto oddělení celku „Hungarica“.
3. Illyrico-Serbica.
4. Černá Hora (korespondence dalmatského místodržitelství s černo-horskými úřady).
5. Akta a listiny klášterů na území království, které zrušil Josef II.
6. Korespondence knížete Karadjordje s pohraničními veliteli.
7. Listiny a akta dalmatské, chorvatské a krajinské místodržitelské registry, pokud se dotýče zemské vlády, jakož i archiválie srbské Vojvodiny.
8. Všeobecná oddělení: Dalmácie, Krajina, Chorvatsko a Slavonie. Oddělení, která nejsou zahrnuta v hořejších bodech jenom potud, pokud vznikla z činnosti dalmatských, illyrských, chorvatských a krajinských úřadů, fysických i právnických osob.
9. Akta rodiny Kapor z Korčuly.
10. Archiválie „illyrské kanceláře“.
11. Akta vojenské hranice.
12. Rukopisy hraběte Petra Zrinského a hraběte Krsta Frankopana.
13. „Collectanea“ dominikánského kláštera ve Ptují z XV. věku (Codex Böhm 14/2).

II.

Z válečného archivu.

(S výjimkou oddělení, která nemají bezprostřední význam pro království Srbů, Chorvatů a Slovinců):

1. Akta a listiny, které byly převezeny z archivu metropole v Karlovicích do Vídne.
2. Akta slavonského generálního velitelství z roku 1848—1849, která byla přenesena z Osijeku.

3. Akta rakousko-srbského válečného sboru (korpusu) z let 1848—1849.
4. Akta jižní armády bana Jelačiče.
5. Archiv rodiny hraběte Nugenta, jež odvezl do Vídně ban Hedervary.
6. Vindica a Croatica.

III.

Ze státního archivu vnitra a spravedlnosti.

1. Privilegium císaře Friedricha III. na výroční trh v Lašku (Tüffer), vydané dne 14. února 1484.
2. Kodex číslo 88, který obsahuje korespondenci Stjepana Ignjace Rajčeviće donu Feričovi, z let 1795—1804.
3. Kodex 93. Inventář splitského archivu.
4. Kodex 108. Skopeli, Istorijsko-statističke rasprave o Splitu (Historicko-statistická pojednání o Splitu) atd.
5. Originály statutů chorvatských a dalmatských měst, které se nyní chovají v knihovně nejvyššího soudu.

Závěrečný protokol.

Při podpisu úmluvy mezi republikou Rakouskou a královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců o provádění článků 93, 191—196 smlouvy saint-germainské, sjednali zástupcové obou stran toto:

1. Na doplnění posledního odstavce článku IX. sjednáno vzájemnou dohodou:

Království Srbů, Chorvatů a Slovinců bude lze na jeho žádost zapůjčiti na určitou dobu a za zvláštních okolností jednotlivé archiválie tohoto druhu, s výjimkou těch, které jsou vyznačeny v článku V. 2, pokud to bude možno bez porušení běžné služby a vědeckého badání, avšak pod podmínkou, že budou ihned vráceny nazpět v případě neodkladné potřeby rakouské anebo jakékoliv jiné vlády. Náklady, spojené se zasláním, ponese království Srbů, Chorvatů a Slovinců, jež má za ztrátu anebo poškození vypůjčených archiválií vyplatiti náhradu v poměru částky pojišťovací, která bude dohodou ustanovena při vypůjčování.

2. Rakouská delegace žádá na podkladě článku XX. a odvolávajíc se na dopis rakouského plnomocníka pro archivy ze dne 20. června 1923 panu delegátu království Srbů, Chorvatů a Slovinců zvláště za následující:

a) za vrácení spisů vyšších vojenských velitelství (od brigády výše), které zůstaly na území království Srbů, Chorvatů a Slovinců po odtažení rakouského vojska;

b) za vrácení všech spisův a archiválií úřadů bývalého plebiscitního území, kteréžto spisy a archiválie možná s sebou odvezly úřady království Srbů, Chorvatů a Slovinců při opouštění plebiscitního území;

e) za povolení volného přístupu do registratury bosensko-hercegovského oddělení bývalého c. a k. ministerstva financí a za užívání i vypůjčování z téže registratury v poměru vyčteném článkem IX;

d) za povolení prohlížeti spisy bývalého c. a k. vojenského generálního guvernéra (general-gubernemana) Srbska a c. a k. vojenských obvodních velitelství, které by se ještě chovaly na území království Srbů, Chorvatů a Slovinců;

e) za vrácení archivu a musea bývalého německého pluku čís. 47, Maribor;

f) za vrácení těch částí archivu bývalého rakousko-uherského vyslanectví v Bělehradě, která se ještě chovají na území království Srbů, Chorvatů a Slovinců;

g) za vrácení archivu bývalého německo-rakousko-uherského úvěrního ústavu v Bělehradě;

h) za splnění přání rakouského spolkového federálního ministerstva financí, které budou v jednotlivostech teprve oznámena;

i) necht se vrátí operační spisy 57. německé divise, které zůstavil v Lublani v zasílatele Rancingera bývalý důstojník generálního štábu Emil Kremer.

3. Delegace království Srbů, Chorvatů a Slovinců žádá, aby byly bezplatně vráceny zvony, které byly odvezeny z území království Srbů, Chorvatů a Slovinců u příležitosti odbírání kovových předmětů, pokud to lze dokázati, bez zřetele na to, jsou-li zvony celé anebo rozbité.

Právě tak je potřebí, aby byly vráceny předměty historické nebo umělecké ceny z válečné sbírky kovových předmětů, o nichž by se mohlo dokázati, že jsou původem z území království Srbů, Chorvatů a Slovinců, pokud nejsou zakoupeny se strany soukromých osob.

Posléze je potřebí, aby byly bezplatně vráceny vědecké přístroje, jakož i vědecké sbírky, které byly odvezeny po 1. červenci 1914 z vědeckých ústavů, školních ústavů atd. z území království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Ježto ve všech těchto případech jde pouze o restituci podle článku 191 a 192 úmluvy saint-germainské, žádá srbsko-chorvatsko-slovinská delegace za nejrychlejší restituci, jakož i aby se co nejdříve započala úřední šetření o předmětech, které mají býti vráceny.

Ve Vídni dne 26. června tisícího devítistého dvacátého a třetího roku.

Ratifikace této smlouvy cestou výměny diplomatických not podle článku XXX. provedena dne 29. listopadu 1923 ve Vídni, kterýmžto dnem vešla smlouva v platnost.

Em. Janoušek:

Osudy patrimoniálních archivů.

Ačkoliv se již hodně dlouho u nás uvažuje o řešení přemnohých problémů českého archivnictví a ačkoliv se přes všechnu stále trvajících desorganisaci spíše jen *via facti*, než podle postupu plánovitého, napřed stanoveného, jistě mnoho pro archivy v Československu vykonalo, vynořují se stále nové, naléhavé a značně rozsáhlé úkoly. Z nich jest i otázka zabezpečení a konečně i archivního zpracování a další správy patrimoniálních archivů. Začneme-li o těchto archivech uvažovati, nakupí se nám hned na počátku problém za problémem. Již samo označení těchto archivů jest problém. Jest správné užívati termínu patrimoniální archiv? Jaký archivní pojem odpovídá tomuto termínu? Ponecháme-li stranou čistě filologickou stránku tohoto označení, totiž tu otázku, zda je správnější říkati patrimoniální nebo patrimonijní, musíme si nezbytně rozřešiti otázku, které archivy máme označovati jako archivy patrimoniální, a vlastně spíše, zda vůbec lze určité archivy označovati tímto termínem. A tu vlastně jsme na prahu jiného problému, totiž otázky celé naší archivní terminologie. Každý archivář při své denní práci je co chvíli postaven před nejasnost v této věci. Sám pro sebe rozřeší si jistě řadu konkrétních případů, ale chce-li se opřít o určitá, všeobecná pravidla, nezbyvá mu, než sáhnouti k cizím příručkám. Termíny inventář, repertář, sám několičterý obsah pojmu archiv, archiválie, označení fascikl, balík, konvolut atd., to vše jsou sice věci samozřejmé, ale velmi často při hlubším uvažování o pojmovém určení každého z nich promění se brzy vlastně v řadu opravdových archivních záhad. Zdá se mi, že by nedalo tolik práce utříditi tyto pojmy a na základě výsledků archivářů cizích, kteří, jak víme, o těchto věcech dovedli zajímavě uvažovati, přizpůsobiti naši terminologii konkrétním potřebám a případům v našich archivech.

A termín patrimoniální archiv nese tedy stejný osud se všemi našimi archivními pojmy. Nebyly to však teoretické úvahy, které mě vedly k tomu, abych tohoto termínu užil a užíval pro zcela určitý druh archivu. Stalo se tak stejně jako u přemnohých jiných našich archivních otázek spíše *via facti*. Úřední moje činnost v zemědělském archivu postavila mě před zcela konkrétní úkoly, před zcela určitý, více méně jednotný druh archiválií a archivů a přivedla mě konečně k tomu, že jsem pokládal za potřebné vymeziti si pojem určitého druhu archivů a nazvati je archivy patrimoniálními.

A zase se stalo spíše *via facti*, než podle přesně stanoveného plánu, že to byl v posledních letech právě zemědělský archiv, který soustředil svou péči na velkou řadu takových archivů, které označuji termínem archivy patrimoniální, a stejně i na archivy, které s nimi úzce souvisí. Zejména v posledních asi třech letech, kdy rychle postupující reforma pozemková, a hlavně lesní, učinila ze státu vlastně největšího velkostatkáře v republice, rozmnožil se počet těch archivů, které vždy v případech, kdy stát přejímal celé panství, přešly podle ustanovení § 33. náhradového zákona z 8. IV. 1920 do státního majetku. Ministerstvo zemědělství, resp. jeho pátý odbor, ústřední ředitelství státních lesů a statků, svěřilo péči o tyto archivy svému archivu, Čsl. státnímu archivu zemědělskému, který tedy v tomto ohledu funguje jako archiv ústředního ředitelství státních lesů a statků nebo přesněji, jako archiv státních lesů a statků. Jest to případ zcela analogický, jakým jest na příklad švarcenberský archiv v Třeboni a Krumlově, černínský archiv v Jindř. Hradci a jiné. Pokládáme-li za samozřejmou povinnost, aby se starali jednotliví velkostatkáři o odbornou správu svých archivů, a ponecháváme-li jim nadále tyto archivy, musíme tím spíše vyžadovati od orgánů správy státních lesů a statků, aby se také starala o archivy, a zároveň ovšem jí ponechati, to jest tedy ministerstvu zemědělství, jehož pátým odborem jest ústřední ředitelství státních lesů a statků, tuto funkci. Myslím, že jest nutné v dnešní nejasné organisaci našeho archivnictví vymeziti jasně tuto kompetenci ministerstva zemědělství. Získáváme takto pevný bod pro další úvahy v tomto směru. Vidím však, že jsme zase

u nových a nových problémů, a opět jest to tedy patrimoniální archiv, který nás k nim přivádí.

Zemědělský archiv vlastně již od svého počátku měl za úkol pečovat o archiválie státních statků, kterýchž ani na počátku jeho činnosti nebylo málo, jak ukazuje publikace ředitele archivu Dra Krejčíka „Příspěvky k soupisu archivů velikých statků“. V posledních letech však, po vyřešení různých organizačních otázek, mohlo se jíti mnohem rychleji kupředu. V r. 1929 vydána byla instrukce pro pořádání archivů a registratur státních statků a lesů, která péčí o archivy ty opírá o všeobecnou organizaci státních statků a lesů. Zvolen jest tu princip decentralisační. Jednotlivé archivy, pokud s panstvím přešly do státního majetku, zůstávají obyčejně na místě, stávající se tak archivem určité správy státních statků a lesů. Při budování archivů na jednotlivých správách neb i ředitelstvích přichází pochopitelně v úvahu i řada jiných momentů, z kterých na příklad lokační možnosti často nutí, aby se u jedné správy soustředilo několik archivů z několika okolních správ. Zemědělský archiv hledí tedy dnes především získati si přehled o stavu a obsahu archivů, které jsou nyní majetkem správy státních statků a statků. Kromě toho však se již přistoupilo v několika případech k pořádání jednotlivých archivů. (Pořádá se archiv správy státních lesů v Zákupcích, kde je soustředěno několik archivů, totiž archiv panství polického, rumburského a ovšem též zákupského, to jest tedy příklad skupinového archivu, pořádá se archiv v Ostrově, v Chlumu u Třeboně (typ archivu jednoho panství na jedné správě) a v Buštěhradě pak uložen a uspořádán velký účetní archiv býv. ředitelství císařských statků.)

Tím ovšem tato péče o archivy není vyčerpána. Státní lesy a statky v mnohých případech nezískávají celé panství, nýbrž, a to velmi často, jen určitou část jeho, zbytek zůstává majiteli. V takovém případě má majitel právo ponechati si také archiv. Jelikož příslušná správa státních lesů a statků, které část panství byla přidělena, má pochopitelně zájem na jeho archivu, musí zemědělský archiv věnovati pozornost i těmto archivům. Získává si tedy přehled o jejich uložení a obsahu a po jejich prohlídce navrhuje obyčejně státnímu pozemkovému úřadu, aby s jejich majitelem

uzavřel zvláštní archivní dohodu, v které by byla vyhrazena jednak zemědělskému archivu a příslušné správě státních lesů a statků nutná ingerence na způsob uložení a zabezpečení archivu a dále též i možnost v něm pracovati. Případů takových jest velmi mnoho.

Takto tedy zejména v posledních třech letech měl zemědělský archiv možnost prohlédnouti velmi mnoho takových archivů; v častých případech byly vlastně jen kupou papírů, které se snad po prvé dotkla ruka archivářova. Velmi často našli jsme jen malé zbytky archivu a někdy konečně jen zprávy o tom, že staré spisy byly spáleny nebo odvezeny do papírny. Zprávy tyto, sluchu archivářovu vždycky nepřijemné, byly pocitovány tím bolestněji, když jsme se často dovidali, že se tak stalo třeba i v době nedávné. Bylo zcela logické, že za těchto okolností upoutána byla naše pozornost i na archivy na těch panstvích, z kterých stát půdu nepřevzal, tedy na archivy již čistě soukromé. Byly jistě odůvodněny obavy, že se provádění pozemkové reformy a s ním spojená reorganizace správy panství, rušení a stěhování hospodářských úřadů může státi osudným pro tyto archivy, jimž nikdo nevěnoval péči, vždyť se vlastně o ně na jednotlivých velkostatecích, jak skutečnost ukázala, ani před pozemkovou reformou nikdo nestaral. Dnešní stav organizace našeho archivnictví nedával v celku mnoho možností rozvinouti v širším měřítku účinnou péči o tyto archivy. Funkce archivních inspektorů se na ně jistě vztahuje, ale k účinnějším zásahům jest potřeba radikální reorganizace této instituce. Nezbyvalo, než opřít se o jeden více méně pevný bod v zákonech o pozemkové reformě. Jest to 9. odstavec 2. § zákona ze dne 12. února r. 1920 o hospodářství na zabraném majetku pozemkovém, jenž dává státnímu úřadu pozemkovému právo dozíratí, dokud pozemková reforma nebyla ukončena, i na bezpečné uložení a náležitě opatrování archivů, registratur, příručních spisoven, správních knihoven, vyjímajíc věci čistě rodinné. Zemědělský archiv, jenž vždy v těch případech, kdy se jednalo o prohlídku archivů těch panství, z kterých část půdy přecházela do majetku státního, vyžádal si k takové prohlídce zmocnění státního pozemkového úřadu, požádal tedy tento úřad i o zmocnění vykonati prohlídku archivů i na těch panstvích, z kterýchž stát nic nepřejímal, tedy archivů, jak jsem již

řekl, čistě soukromých. Státní pozemkový úřad, uvědomiv o tomto svém kroku ministerstvo školství, tato zmocnění archivu dává, a řeknu již předem, že tato zmocnění měla všude nesporný účinek.

Zemědělský archiv získává tedy takto příležitost prohlédnouti všechny archivy na zabraných velkostatech a seznati jejich stav a obsah a do určité míry i možnost jednati o jejich zabezpečení a o budoucí správu. Stalo se tak, jak vidíme *via facti* bez dlouhého uvažování o organizačních otázkách, čistě z logické potřeby chvíle, a neváhám říci, že se v daném momentě a za daných okolností stalo tak dobře, neboť se tím prospívá věci. Zemědělský archiv se dal ihned do práce a jako všude, tak i tu musela býti nejdříve rozřešena otázka nákladů na archivní cesty, jichž bude velmi mnoho. Ministr a presidium ministerstva zemědělství vyšlo v té věci zcela archivu vstříc. Výsledky této akce a zkušenosti již za první rok z prvních několika cest mohou v nejednom směru zajímati širší archivářskou veřejnost. Vlastně to, co podávám, jest spíše jen několik úvah na okraji výsledků těchto prohlídek, úvah, které bych chtěl předložit jako materiál k diskusi.

Hned na počátku muselo nám býti jasno, že při těchto prohlídkách nemůže jíti o soustavný, podrobný výzkum archivů, nýbrž prozatím jen o informativní jejich přehled. Účelem přehledů bylo tedy především zjistiti vůbec existenci archivu na panství, poznati podmínky jejich uložení, v hlavních obrysech jejich obsah a časové hranice. Ukázalo se však, že jest možno, ba nutno v některých případech věnovati pozornost i vzácnějším archiváliím a podrobněji je popsat. Zvláštní zřetel byl věnován též čistě archivní stránce. Zjišťována totiž pokud možno podrobně vnitřní struktura archivu, tedy systém jeho uložení, signatury jednotlivých archiválií, samozřejmě i existence repertářů a inventářů, a to především proto, aby bylo možné usuzovati z těch okolností na různé možnosti zabezpečení, evidence a archivního zpracování jednotlivých těchto archivů v budoucnosti.

Všechn tento úkol, na první pohled jistě rozlehlý, usnadňovala velmi jedna okolnost, že šlo vlastně o určitý a jednotný typ archivů, a pro tento typ bych chtěl užívati termínu archiv patrimoniální. V panských archivech můžeme se, jak víme, setkati

vlastně s archivy dvojího druhu, od sebe se značně lišícího. Jsou to jednak archiválie rodinné v širším i užším slova smyslu; totiž písemná pozůstalost o veřejné činnosti majitelů panství, z kterýchž, ve skutečnosti však jen z jejich částí, jsou v některých archivech sestaveny umělé sbírky, zvané obyčejně „Historica“. Je to na příklad v archivu třeboňském, v archivu jindřichohradeckém. Kromě této písemné pozůstalosti jsou tu dále archiválie čistě rodinné. Druhou odlišnou část panského archivu činí spisy, týkající se správy panství ve všech formách, kterými probíhala. Ty archiválie jest nutné tedy oddělovati od archiválií rodinných a můžeme říci, že ve většině případů vlastně již dnes odděleny jsou. A také tu, jak později vyložím, setkáme se s dvojím typem nebo druhem archiválií. Jeden druh z nich, a to typ nejčetnější a nejčastější, chtěl bych nazývati archiváliemi patrimoniálními a archivy, které z nich jsou složeny, a to od nejstarších zachovaných kusů až do let 1848 resp. 1850, „archivy patrimoniálními“.

Rozumím tedy patrimoniálním archivem písemnou pozůstalost všech odvětví správy jednotlivého panství, jako správního celku, ať se již týkala veřejné správy poddaných neb soukromého hospodaření vrchnosti. Proč? Jsem si dobře vědom toho, jaký význam má termín *patrimonium*, vím, že nikterak nevyčerpává v celé šíři pravomoc majitele panství a že se vztahuje především na řízení věcí veřejných v hranicích *dominia* (agendu berní, soudní a politicko-policejní) a že ponechává stranou vlastní hospodaření vrchnosti a čistě soukromoprávní vztah vrchnosti k poddaným. V pojmu patrimoniální správa tato druhá funkce tedy obsažena není. V osobě majitele *dominia* a dále v činnosti jeho úřadů a úředníků spojovány byly vlastně dvě funkce. Ale vykonávání těchto funkcí bylo zejména v dobách starších, předtereziánských, tak úzce vzájemně spjato, že někdy není možno agendu jejich od sebe patrněji odlišiti, a tím také ne písemné památky po ní. Patrimoniální formy života a patrimoniální pravomoc zasahovaly dále tak hluboko do vlastního hospodaření majitele panství a určovaly způsob jeho vedení, že se mi zdá zcela logickým, jestliže význam pojmu *patrimonium* rozšířím i na druhou funkci panských úřadů, totiž na čistě hospodářskou správu panství. *Patrimonium*, patri-

moniální pravomoc rozdělila stát vlastně na více méně malé a drobné světy jednotlivých dominií a v nich určovala životní řád. Vyjadřuje a vyčerpává zcela ideovou konstrukci životních forem tehdejších dob. Lze dobře říci, že se tehdy uvažovalo přímo jen v kategoriích patrimoniálního myšlení. Všechna kalkulace hospodářská byla stavěna výhradně jen na základ patrimoniální pravomoci vrchnosti. Žilo a hospodařilo se jen patrimoniálně. Každý vztah poddaného k vrchnosti, úředníka k majiteli panství i k poddaným tkvěl kořeny v patrimoniálním základě, vše tímto patrimoniálním ovzduším bylo zabarveno a prostoupeno. Proč bychom tedy neměli dnes písemnou pozůstalost činnosti všech těch úředníků a a celé té správy panství, za těchto podmínek životních fungující, nazývat archivem patrimoniálním, když jsme si dobře vědomi, že užíváme toho názvu spíše ve smyslu ideovém, než právním?

Jest tu ovšem nasnadě námitka, nač rozšiřovati úzký pojem patrimonie, když lze užití termínu mnohem širšího, a to označení „archiv panství“. Avšak, je-li termín archiv patrimoniální v jistém smyslu úzký, je označení archiv panství zase příliš široký. Uvidíme hned, proč. Co vlastně dnes si můžeme představit pod pojmem archiv panství? Může to býti stejně dobře i archiv rodinný, je to dále i archiv, který chci nazývati patrimoniální, ale kromě toho i archiv různých centrálních orgánů, které si majitelé několika panství zorganizovali přerůzným způsobem a pod různými názvy pro vrchní správu svých panství. A písemnosti těchto centrál jsou tedy druhým typem, druhým druhem archiválií správy panství. Jest podstatný rozdíl mezi agendou patrimoniálních úřadů jednotlivého z těchto dominií a agendou této centrály. Centrála nevykonávala a také nemohla vykonávati agendu patrimoniální, její funkce byla čistě soukromohospodářská, řídila a mohla řídit jen vlastní hospodářství vrchnosti. Pro takový archiv užil bych označení „hospodářský archiv“. Jest ovšem pravda, že ta agenda, která se vztahovala na řízení vlastního hospodaření vrchnostenského přímo na panství, kryje se a souvisí s agendou v centrále. V obou případech máme tu tedy co činiti s archivem správy jednoho a téhož panství, proč tedy neužití k rozlišení a bližšímu vymezení jednoho z nich termínu „patrimoniální“?

Tedy označení archiv panství vyloučil bych jako termín příliš široký. Když bychom chtěli užití množného čísla k označení tohoto druhu archivů, vznikaly by nejedny nesnáze. Jest ještě jiný název, totiž „archivy vrchnostenské“. Bylo by lze o něm v našem případě jistě uvažovati. Do určité míry přicházel by i v úvahu název „archivy velkostatkářské“. Ale stačí myslím ukázati na rozdílný význam pojmu velkostatek a panství. Při této příležitosti jest se třeba zmíniti ještě o jiném druhu archiválií, s kterýmiž se na panstvích jistě setkáme. Jsou to spisy hospodářské správy panství po roce 1848, jejichž agenda byla již zcela rázu soukromohospodářského. O těchto tedy v této souvislosti uvažovati prozatím nechci. Omezují se jen na dobu do zrušení patrimonie, to jest do roku 1848.

V dobách patrimoniálních byly úřady, jejichž písemnou pozůstalost chci nazývati patrimoniálním archivem, nazývány hlavně ovšem termíny německými „Herrschaftliche Ämter“ (vrchnostenské úřady), „Direktorialämter“ a také „Wirtschaftsämter“. Jest si třeba také všimnouti rozdílu, který tehdejší úřední praxe dělala mezi Herrschaftliche Ämter a Wirtschaftsämter. V tomto ohledu hrála hlavní úlohu judičiální pravomoc. Po josefské úpravě patrimoniálního soudnictví měla jednotlivá panství možnost delegovati část své soudní pravomoci cizím justiciářům neb určitým magistrátům. Část této pravomoci však, totiž tu, kterou bychom dnes nazvaly agendou nespornou, ponechávala si v každém případě jednotlivá panství; vlastně ponechávali si ji musela, a ovšem i agendu politickou. Takto tedy ony Wirtschaftsämter nejsou hospodářskými úřady v našem slova smyslu, nýbrž jejich povaha jest stejně patrimoniální v tom významu slova, jak jsme jej předem byli vymezili.

A jest ještě jedna okolnost, na kterou třeba upozorniti. Jak na první pohled vidíme z Palackého Popisu, kde máme zachycen poslední stav správního rozdělení Čech na jednotlivá dominia, bylo užíváno dvou termínů „panství“ a „statek“. Statky byly ovšem rozsahem značně menší, ale jako správní jednotka jsou zcela totožné s panstvím a jejich úřední agenda, pokud se týče pravomoci patrimoniální, jest obsahem, ovšem jistě ne roz-

sahem, rovná agendě třeba největšího panství. V starší době jednotlivé statky byly slučovány nebo spojovány s větším panstvím. Od doby Marie Terezie a hlavně Josefa II., kdy nové správní reformy užívají dominií základní jednotkou správní a kdy se patrimoniální úřady stávají již téměř úřady státními, tento vývoj jest zastaven. A ještě jedna věc. V poslední době se užívá pro patrimoniální archivy také označení patrimoniální registratura. Najdeme je zejména v citované publikaci Dra Krejčíka. Jest tu ovšem užito obou označení i archivu i registratury. Nejsou tam sice tyto dva termíny specifikovány, ale chce se jimi naznačiti, že patrimoniální registraturou jest vlastně písemná pozůstalost patrimoniálních úřadů ještě archivně neuspořádaná. Já ovšem stojím na tom stanovisku, že dnes, kdy archiv, má-li býti správně složen, musí odpovídati vnitřní struktuře agendy toho úřadu, jehož jest archivem, a musí tedy býti vlastně věrnou fotografií jeho registratury, že tedy hned, jakmile úřad přestane působiti, a ten případ s patrimoniálními úřady nastal tedy již v r. 1848, stává se jeho registratura archivem a také archivem má býti zvána. Mluví tedy všechny důvody pro to, abychom se rozhodly pro termín patrimoniální archiv a ne registratura.

Když si tedy takto jasněji vymezíme pojem patrimoniální archiv a označíme jím jen určitý typ archivu správy panství, tu se nám brzy ta velká záplava papíru, kterouž nás uvitá každý archiv na panství, rozestoupí na různé, zcela organické celky. Z nich tedy jedním z nejčastějších jest archiv patrimoniální, jenž jest tedy pro mě zcela samostatnou archivní jednotkou. V samotných patrimoniálních archiváliích lze dále provésti ještě různá třídění. Vyplývají a jsou diktovány vývojem patrimoniální moci a patrimoniálního úřadování. Tereziánské a josefské správní reformy znamenají pro patrimoniální správu, a tudíž i pro patrimoniální archiv základní třídící hledisko. Reformy ty, které jak jsem již dříve poznamenal, udělaly z patrimoniálních úřadů vlastně úřady státní, státnímu doзору podřízené, a tím též jednotně vedené, zavedly též jednotnou agendu pro patrimoniální úřady. Od té doby jest agenda veřejné správy poddaných, dělicí se na soudní a politickou, v patrimoniálních úřadech vedena stejnými methodami.

A ty metody přinášejí do patrimoniálních archivů stejný druh spisů, stejné formuláře, výkazy, přehledy a knihy. Jsou stejné, poněvadž stejné býti musely. Tyto snahy po uniformisaci můžeme v některých správních odvětvích (agenda daňová) stopovati již před dobou tereziánskou, ale důsledně prováděny byly v druhé polovici vlády Marie Terezie, a v pevný systém se ustálily za Josefa II. Před tím tedy formy, kterými se veřejná správa poddaných prováděla, byly daleko více závislé na vůli majitele dominia, a formy ty rozhodují pak o rázu a druhu písemností a obrazu a vnitřní struktuře archivu. V důsledku tohoto vývoje rozestoupí se nám tedy každý patrimoniální archiv, pokud se v něm zachovaly spisy předtereziánské a potereziánské, na dvě části. První z nich, starší má na každém panství zcela osobitou a individuální tvářnost, druhá je a musí býti, pokud se ovšem týče písemností souvisících s agendou veřejné správy, na všech panstvích podobná, a můžeme říci přímo totožná. V první části dále písemnosti vlastního hospodaření rozsahem o mnoho převyšují písemnosti, vzniklé z agendy správy poddaných. V části druhé tato agenda jest neobyčejně velká a rozvětvená. Tato okolnost dává nám dále i určité směrnice pro archivní zpracování písemné pozůstalosti patrimoniálních úřadů. Ale o tom jest třeba uvažovati v jiné souvislosti.

Na všechny tyto otázky bylo nutno pomysleti, měla-li informační prohlídka značného počtu archivů na panstvích býti postavena na pevnější a hlavně jednotnější základnu. V zájmu věci bylo, aby akce byla vykonána v době, pokud možno krátké, což znamenalo, že každému archivu nebude možno věnovati více, než několik hodin. V takovém případě mohl býti výsledek pozitivní jen tehdy, když jsme vlastně theoreticky věděli již napřed, které archiválie na panství mohou a vlastně musí býti, totiž že tam v prvé řadě nalezneme archiv patrimoniální. Jestliže jsme si tedy vymezili jasně pojem patrimoniálního archivu, získali jsme tím zcela spolehlivé vodítko a pevnou základnu prohlídek.

O patrimoniálních archivech není sice naše archivní literatura nikterak rozsáhlá, archivní praxe však se s nimi musela setkati nejednou. Řekl jsem již na začátku, že zemědělský archiv dnes již

spravuje velký počet archivů státních statků a lesů. Podle stavu v r. 1930 měl tedy mimo Prahu na státních statech již 80 archivů, na nadačních 10, z těchto 80 jest 38 takových, kde jsou archiválie starší roku 1848, tedy většinou archivy patrimoniální, a z deseti nadačních 6. V pražském skladišti má pak archiv 7 státních a 3 nadační. Kromě patrimoniálních archivů jest v pražském depotu zemědělského archivu i několik archivů hospodářských centrál, o kterých již několikrát bylo psáno ve zprávách o činnosti tohoto archivu. Několik patrimoniálních archivů dostalo se různými cestami do archivu zemského. Počítáme-li i malé zbytky archivů, jest jich tu 15. 10 jest jich v archivu musejním. Archiv švarcenberský v Třeboni svezl do svého depotu 12 archivů bývalých švarcenberských panství v jižních Čechách. V černínském archivu v Jindřichově Hradci budeme hledati pochopitelně archiv panství jindřichohradeckého, ale, jak jsem při jeho přehlídce mohl konstatovati, jsou tam i jiné. V popisech panských archivů v „Archivalien für neuere Geschichte Österreichs“ mohla býti patrimoniálním archivům věnována jen malá pozornost, to také nebylo účelem těchto popisů. Tak na příklad máme tu zprávu konser-vátora Fischera o rodinném archivu hrabat Defoursů na Hrubém Rohozci. Tam jest však také archiv patrimoniální, z něho jen něco spisů, které se dostaly do archivu rodinného, je popsáno, o ostatních, a jest jich velmi mnoho, nedovídáme se nic. A stejně tomu jest i v Paukertově zprávě o archivu na Křivoklátě, jenž se stal nyní majetkem státním. Také zpráva prof. Pekaře o černínském archivu jindřichohradeckém má ke konci jen malou zmínku o pramenech k hospodářským dějinám, jichž množství se chová v tomto archivu, a podobnou zmínku najdeme i v Novákově popisu archivu rodu Kinských v Chlumci nad Cidlinou. Uvádím jen případy těch archivů, kde jsem letos byl. V některých popisech jest přece jen dosti zpráv o archiváliích, které nazývám archivem patrimoniálním, nebo přesněji, které patří do archivu patrimoniálního. (Všimá si jich na příklad Paukert v popisu archivu v Buchlově, Šváb v archivu smečenském, a dovídáme se o nich i v popisu archivu děčínského); ale tím, že se v nich velmi často nerozlišují písemnosti rodinné od písemností správy panství a neposuzuje se

písemná pozůstalost správy panství jako odlišný a samostatný archivní celek, samostatná archivní jednotka, vzniká mnoho nejasností, a řadu údajů z těchto popisů, pokud se tedy týkají patrimoniálních archivů, je nutno přezkoumati, právě se stanoviska přesně vymezeného pojmu patrimoniálního archivu. Z toho všeho vidíme, že jest přece jen dosti patrimoniálních archivů, které jsou již dnes předmětem archivní péče.

Je-li tedy patrimoniální archiv písemnou pozůstalostí patrimoniálních úřadů, muselo by těchto patrimoniálních archivů, za ideálních ovšem podmínek, býti dnes tolik, kolik bylo patrimoniálních úřadů. Bohuš Rieger počítá v Čechách 1193 dominií a 868 patrimoniálních soudů. Do toho započítány jsou i vrchnosti městské. Jest ovšem jasné, že tolik těch archivů jistě nenajdeme, ale tato čísllice ukazuje, že poříditi jen poněkud úplný soupis patrimoniálních archivů není úkolem právě lehkým. Má-li se dojíti k pozitivním výsledkům, musí se zvoliti při prohlídkách takový postup, aby bylo zaručeno, že se v daných možnostech prohlédlo vše, zajelo všude, kde by archiv mohl býti. Nebude proto nezajímavé, řeknu-li také několik slov o methodě, kterou jsem zvolil při sestavování programu těchto prohlídek. Stál jsem na začátku před otázkou, kam vlastně jíti, kde archivy ty hledati. S prohlídkami jsem měl začíti na Boleslavsku a Jičínsku. Seznam bývalých dominií v těchto krajích pomocí Palackého Popisu a Sommrovy Topografie bylo tedy lehké zjistiti. Obtížnějším se však na počátku zdálo najíti dnešní sídla těch úřadů, které po roce 1848 nastoupily ve správě panství na místo patrimoniálních úřadů, totiž určití, ve která ředitelství nebo hospodářské správy proměnily a zúžily se bývalé patrimoniální úřady. Stanoviti jejich nynější sídla bylo velmi důležité, poněvadž bylo lze s velkou pravděpodobností usuzovati na to, že právě u těchto úřadů najdeme písemnou pozůstalost jejich bývalých mocnějších předchůdců. Skutečnost opravdu potvrdila tento dohad. Kombinací několika starších seznamů velkostatků a nejnovějšího soupisu velkostatků v publikaci státního úřadu pozemkového o dosavadních výsledcích pozemkové reformy bylo možné dobře sestaviti plán cesty. Ovšem muselo se počítati s tím, že překvapení nejsou vyloučena. Při sestavování plánu kladl jsem hlavní

zřetel na prohlídku archivů, o kterých se ještě buď velmi málo, anebo vůbec nic neví. Nebylo dále vůbec třeba prohlížeti to, co již zemědělský archiv prohlédl v rámci pracovního programu v archivech státních statků, a také těm archivům, které jsou dnes uloženy v archivech odborně spravovaných, nemuselo býti věnováno tolik pozornosti. Jest samozřejmé, že jsem hledal i v literatuře všechny zmínky a informace o archivech v této oblasti. Byla mi dána též možnost nahlédnouti do zpráv o archivních cestách, které v letech devadesátých minulého století byly konány zemským archivem. Našel jsem tu na příklad některé informace o patrimoniálním archivu v Jičíně, v Kopidlně a archivu v Chlumci nad Cidlinou.

Přes všechny tyto přípravy zbylo ještě hodně nejistoty, a když jsem tedy za krásného květnového dne vystoupil na zastávce Krnsku u Mladé Boleslavě, abych tyto prohlídky začal, přiznám se, že jsem hleděl s velkou zvědavostí vstříc, co přinesou příští dny. Již předem jsem věděl, že patrimoniální archiv krnský jest v zemském archivu, jel jsem tam však přece, zda snad tam něco nezbylo. Ne našel jsem sice téměř nic, ale získal jsem tam dobrou informaci o archivu panství dírenského v Dírné u Soběslavě, jež patří stejnému majiteli jako Krnsko, Vratislavovi. Tato informace se mně výborně hodila, když jsem při prohlídkách na Jindřichohradecku dostal z Dírné zprávu, že vůbec v Dírné archiv nemají. Jel jsem tam přece a neodešel, dokud jsem se do archivu nedostal, a stálo to za to.

Nemohu ovšem jíti do všech podrobností ve zprávě o výsledku všech prohlídek, a tím méně vykládati všechny historiky, nejednou zajímavé a charakteristické, o různých cestách, kterýmiž jsem se do archivů dostával. Hned s počátku řeknu, že archivní kořist těchto cest byla nemalá a že výsledek mě samotného překvapil. Nečekal jsem tolik. Nesmíme ovšem chtít nalézt v těchto archivech staré pergameny nebo třeba dokumenty století 14., 15. neb 16. Musíme si, znajíce historii patrimonía, uvědomiti, že nejvíce spisů můžeme nalézt až od doby tereziánské a josefské, od kteréžto doby se jednak v patrimoniálních úřadech mnoho psalo a také psáti muselo, a to, co se napsalo, muselo se též uchovávat. Ale kromě spisů ze století 18. najdeme velmi často nemálo takových, které sahají až

do války třicetileté. Jsme-li takto skromnými, jsme tedy odměněni velmi bohatě.

Po Krnsku ještě týž den zajel jsem do Košátek a Stránova s výsledkem velmi skrovným. Druhý den byl však štědřejší. Na panství Březně našel jsem na půdě velmi mnoho knih patrimoniálního archivu. Na tomto panství byl kdysi pěkný archiv, počínající dobou tereziánskou, byl též amatérsky, ale dobře složen místním učitelem Vlachem, ale nynější majitel panství archiv přestěhoval na půdu a na sýpku, a při tom zmizely téměř všechny spisy, z nichž zůstal vlastně jen repertář. Odtud na Kost jsem jel již s jistotou, že tam hodně najdu. Hlavní prameny, jichž prof. Pekař užil pro svou Knihu o Kosti, jsou ovšem v archivu jindřichohradeckém. Na Kosti však jest úplný patrimoniální archiv dobře v celku zabezpečený (bohužel, bez repertáře) od r. 1738, data to, kdy se Kost dostala z majetku černínskému do rukou Netolických z Eisenbergu. Kromě toho jest tu urbář z r. 1648, známý z Knihy o Kosti, Pekařem reprodukováná stará mapa panství, ale též i jiné mapy, neméně zajímavé. Dále prohlédnutý archiv trautmansdorfských panství Kumburku a Úlibic-Dřevěnic v Jičíně přinesl ještě větší kořist. Jsou tu vlastně dva patrimoniální archivy, a to panství kumburského (sahá téměř v souvislé řadě spisů až do 50. let stol. 17. a za upozornění stojí na příklad urbář z roku 1675) a patrim. archiv panství Radimě - Pecky, kdysi majetku kartuziánského kláštera ve Valdicích (ten je mladší, a to z polovice století 18.; je tu však i urbář r. 1716). Stav, v němž jsou archiválie uloženy v jičínském zámku, jest přímo hrozný. Archiv jest dále roztržen na dva díly, většina jest v Jičíně, menší část v Dřevěnicích, ta je aspoň lépe uchována. V Miličevsi u Jičina musel jsem zase býti skromnější. Patrimoniální archiv jest ztracen, ale přece mně mohli ukázati několik raabisačních knih (panství patřilo jezuitské koleji v Jičíně a bylo stejně, jako všechny exjesuitské statky, reformováno podle Raabova způsobu). Podařilo se mi však nalézt též i několik raabisačních map. Pak přišel na řadu archiv v Kopidlně, kdysi sídle jedné linie hrabat Šliků, nyní jej ve fideikomisním sporu vyhrála rodina Wiessenwolfova. V krásných dvou místnostech, zařízených především pro knihovnu, jest uložen i ar-

chiv rodinný. Skládal jej bývalý roudnický archivář, arch. rada Dvořák a podal o něm zprávu i v Českém časopise historickém roč. 1895; zprávu tuto doplnil Loserth v Mitteilungen d. Vereines für Geschichte d. Deutschen in Böhmen r. 1918. Je důležitý především pro dějiny války třicetileté. Jest tu totiž rozsáhlá korespondence hr. Jindřicha Šlika, presidenta dvorské rady vojenské, a dále též pro dějiny mincovnictví a s nimi souvisící dějiny Jáchymova z let 1539 až 1660. Archiv dnes jest však porušen, poněvadž nynější majitelka Kopidna vydala některé věci hraběti Šlikovi. Ten pak je chce uložit v archivu v sousedním panství ve Vokšicích. Patrimoniálních archivů býv. šlikovských panství Vokšice, Staré Hradý, Jičíněves, Kopidno zachovalo se však jen něco málo zbytků, ne starších poloviny století 18. s některými repertáři. Zajímavé též jsou staré mapy z let 1690, 1699 a 1700 a plány starých rybníčních staveb. Na panství Křinec—Ronov Nový, které dále bylo prohlíženo, nalezen úplný patrimoniální archiv, též asi od polovice 18. stol., pro dějiny hospodářské zajímavý mimo jiné též tím, že to bylo jedno ze soukromých panství, které bylo raabisováno zcela podle vzoru panství komorních. Knihy a mapy raabisační také nalezeny. A tak to šlo dále. V Dětenicích na příklad archiv sice nenalezen, ale na půdě v zámku našli jsme dvě staré gruntovní knihy z let 1671, 1695 se zápisy až do let 1805 a několik starých map. Také na panství kosmonoském našel jsem mapy. Na panství Loučeň—Dobrovice z patrimoniálních archivů jen zbytky, ale dosti starého data. Z patrimoniálního archivu dobrovického něco spisů uloženo jest též v archivu města Dobrovice, vzorně učitelem Svárovským složeném. Na panství Brodce v Horkách nad Jizerou jsou jen zbytky novějšího patrimoniálního archivu. To jest zhruba výsledek na Boleslavsku.

A podobně i na Mělnicku. Na malých statcích, které jsou nyní zbytkovými statky, Řepině a Obříství jsou jen malé zbytky. Chci na tomto místě však zdůrazniti, že právě majitelům těchto zbytkových statků děkujeme, že tyto zbytky nebyly vyhozeny. V úplnosti od doby tereziánské zachován archiv augustiniánského panství Stránky u Mšena. V Dolních Beřkovicích však mnoho shořelo. Mezi zbytky našel jsem přece na příklad urbář z r. 1658.

Nejvíce ovšem jest toho v Mělníce a v blízké Pšovce. V Pšovce jest jednak uložen patrimoniální archiv kdysi lobkovického panství Rožďalovic, obsahující též jen období novějšího patrimonie, dále judiciální spisy panství mělnického. V mělnickém zámku ve velkém sále jednak rozsáhlé staré i nové Oeconomicum, staré judiciale, v něm na příklad 2 perkrechtní knihy z let 1605—1740, dvě purkrechtní knihy z let 1614—1701. Kromě toho jest tu uložen i patrimoniální archiv lobkovského panství Drhovle u Písku.

Mělníkem jsem skončil prvou cestu. Druhou začal jsem v Chlumci nad Cidlinou. Zmínil jsem se již o tom, že rodinný archiv majitelů chlumeckého panství, Kinských, jest popsán v „Archivalien für neuere Gesch. Österreichs“. V Chlumci jest právě rodinný archiv spojen s patrimoniálním. Část patrimoniálního archivu uložena jest totiž v libovolných skupinách a vsazena do písemností rodinných, část však není vůbec do archivu pojata a uložena jest na jiném místě. Není to část právě nezajímavá. Tak na př. našel jsem tam a nikoliv v archivu urbář z r. 1671 dvou statků Krátonohy, Kunčice, k panství chlumeckému patřících, a gruntovní knihu týchž statků z r. 1658. Z ostatních panství na této cestě prohlédnut archiv panství Malá Skála (od počátku stol. 19.), zmíněný již Hrubý Rohozec (od počátku století 18.), Smržovka v Josefodole (malý zbytek), Hrubá Skála (od konce století osmnáctého, ale úplný). Zvláštní zmínky zasluhuje clam-gallasovský archiv ve Frýdlantě. Jest to archiv dnes odborně spravovaný. Jsou tu jednak písemnosti bývalých a nynějších majitelů panství (pánové z Bibersteinu, z Roedern, Gallasů a Clam-Gallasů), z patrimoniálních archivů pak velmi starý archiv panství frýdlantského, zbytky archivu panství libereckého, avšak též starého data, a zbytky archivu panství grabsteinského. Za archivem panství jilemnického, z něhož v samotné Jilemnici a Brané není skoro nic, musel jsem jeti až do Hrádku u Nechanic. Našel jsem tam však kromě tohoto archivu, neodborně sice složeného, ale značně starého (stol. 17.), též patrimoniální archiv panství Libčany a Sadová, pro panství Sadovou též staré gruntovní knihy.

Také výsledky prohlídek na několika panstvích v jižních Čechách jsou velmi pěkné. Tak na příklad na panství v Černo-

vicích u Tábora nalezl jsem ve zbytcích dvou patrimoniálních archivů panství černovického a červenohoteckého dva urbáře pro Červenou Lhotu z r. 1680 a 1771 a pro Černovice z r. 1771, a na panství v Kamenici nad Lipou v patrimoniálním archivu téměř úplném od posledního dvacetiletí století 18. též starší spisy až od dob třicetileté války a dále na př. urbář z r. 1671. Na panství Landštýn-Staré Město jsou dosti značné zbytky patrimoniálního archivu s počátku století 19. Na panství jistebnickém patrimoniální archiv od polovice století 18., na panství chotovinském malé zbytky. Zmínil jsem se také již o archivu v Dírné u Soběslavě. Tam jsem nalezl nejen značně úplné patrimoniální archivy panství dírenského a panství Jinců, nýbrž i rodinný archiv hrabat Vratislavů z Mitrovic s pergameny a velkou korespondencí. Archiv jindřicho-hradecký konečně, kde jsem věnoval hlavně pozornost archiváliím patrimoniálním, zasloužil by si jistě samostatného pojednání. Máme tu nejen jeden z nejstarších patrimoniálních archivů panství hradeckého, nýbrž i archivy jiných černínských panství, totiž Krásného Dvora, Chudenic a Petrohradu. Kromě toho chová Jindřichův Hradec nejstarší části patrimoniálních archivů těch statků, které kdysi patřily buď pánům z Hradce nebo Slavatům a konečně Černínům. Tím se na příklad dostaly do archivu jindřicho-hradeckého archiválie kostecké. Jelikož tyto spisy jsou zcela nesprávně zařaděny do schematu patrimoniálního archivu jindřicho-hradeckého (VI. tř. W., Wirtschaftstand überhaupt), jest tím jejich provenience jaksí zahlazena. Za upozornění stojí dále též archiv nadace chudých u sv. Jana, v němž najdeme mimo jiné i staré účty a urbář z r. 1685.

Již z tohoto zběžného přehledu vidíme, co se vše na panstvích ještě dnes najde a kterého druhu a obsahu tyto archiválie jsou. Zajel jsem tedy letos na 43 panství na Mělnicku, Boleslavsku a Jičínku a v jižních Čechách pak na 12 panství. Kromě toho ještě na dvě panství na Moravě. Na těchto panstvích nalezl jsem na prvních dvou cestách, počítáme-li i se zbytky archivů, 31 archivů na 43 panstvích a v jižních Čechách na 12 panstvích 7 archivů. Tedy celkem z 54 panství 40 archivů, jistě krásné procento, a to archivů, o nichž se až dosud až na malé výjimky vlastně nic nevědělo a které ani za archiv nebyly vlastně pokládány.

Jistě by nebylo nezajímavé všechny ty zprávy a popisy patrimoniálních archivů, které jsme jednak dříve, jednak při těchto posledních prohlídkách viděli, podrobiti rozboru, jak se stanoviska archivářského, tak i se stanoviska historického. Pro sociální a hospodářské problémy, zejména ve století 18. a 19., našli bychom v nich nejeden nový podnět a nejeden zajímavý detail. Ale to jsou otázky již mnohem širšího významu. Konec konců závislé jsou na otázce čistě praktické. Co vlastně s těmi archivy dělati? Všude, až na málo výjimek, nejsou dnes tyto archivy spořádanými sbírkami, nýbrž kupou papíru. Jedním z účelů, které zemědělský archiv prohlídkami sledoval, bylo také postarati se aspoň o primitivní zabezpečení těchto dokumentů. Za daného stavu nezbyvalo, než užití zase prostřednictvím státního pozemkového úřadu, jenž si v řadě případů při sjednávání dohody o konečném vyřešení pozemkové reformy s jednotlivými velkostatkáři vyhrazuje pro podmínky, týkající se uložení archiválií, sjednati dohodu separátní. Podáváme tedy o každém jednotlivém archivu státnímu pozemkovému úřadu zprávy, upozorňujeme jej, aby vyzval majitele velkostatku, kde archiv byl nalezen ve špatných podmínkách, aby tyto závady byly odstraněny, a navrhuje dále, aby s každým majitelem panství, kde archiv byl nalezen, uzavřena byla zvláštní archivní dohoda. V ní můžeme ovšem jen v hrubých rysech stanoviti podmínky bezpečného uschovávání nalezených archiválií. O přesný text této archivní dohody, který jsme státnímu pozemkovému úřadu navrhli, bude ještě jednáno s ministerstvem školství a národní osvěty. Kromě této úmluvy existuje ještě jiná, o níž jsem mluvil hned na počátku v souvislosti s prohlídkami v archivech těch panství, z nichž stát převzal část půdy. Tu text jest poněkud pozměněn, aby zaručoval větší ingerenci zemědělského archivu i správy státních lesů a statků na uložení a práci v těchto archivech.

To ovšem na dlouhou dobu stačiti nemůže. Stav, v němž patrimoniální archivy byly nalezeny, vyžaduje od odborných kruhů archivářských, aby se zabývaly především otázkou, kterým způsobem začít s pořádáním a s výzkumem archivů. Tu jest třeba spolupráce všech zúčastněných, a to, jak ministerstva zemědělství,

tak školství, státního pozemkového úřadu, zemědělského musea a stejně i kruhů velkostatkářských. Konkrétních návrhů by se našlo dost, jen mít peníze na jejich provádění. Myslím, že by v této věci mohla Čsl. společnost archivní přijít s iniciativou.

Otázka zabezpečení a výzkumu patrimoniálních archivů není ovšem nikterak jen otázkou čistě archivářskou, týká se neméně i celkového programu historické práce. Neboť právě proto, že patrimoniální archivy jsou tak bohaté dokumenty století 18. a první polovice století 19., máme v nich jedinečné prameny pro sociální, hospodářské a konečně i kulturní základy našeho národního obrození. Jsou tu s překvapující úplností zachyceny podmínky i prostředí, v nichž se dál ideový proces národního růstu. Jest tu vlastně napsán život mnohého z našich dědů a pradědů, kteří v mnoha případech byli jistě spíše předmětem, než vykonavateli, nebo dokonce majiteli patrimoniální pravomoci.

Bedřich Mendl:

O založení a podstatě university Karlovy.

Universita Karlova již svým založením jest universita slavná. Založena byvši roku 1348, jest o šestnáct let starší než učení krakovské, o sedmáct let starší než učení vídeňské, o devatenáct let starší než universita v Pětikostelí a o čtyřicet let — či bezmála čtyřicet let — starší než universita v Pešti a prvé university nynějšího Německa: Heidelberg, Kolín n. R. a Erfurt.

Pražská universita je nejstarší; nejstarší kde? P. Heinrich Denifle, vynikající německý historik, jemuž třeba děkovati za nejpodrobnější vylíčení počátků universit, zve universitu pražskou „první vysokou školou Německa“, ale zároveň praví, že listinu, kterou r. 1348 Karel universitu založil, vydal v podstatě jen jako král český.¹⁾ Tedy: nejstarší universita Německa, k níž zakládací listinu dává král český, jak to vysvětliti? P. Denifle by asi odpověděl, že Karlova universita byla nejstarší universita Německa, protože Čechy byly tenkrát částí Německa. Ale tomuto výkladu nemohl bych přisvědčiti. Doba Karlova — svědectvím zcela nepochybným jsou nám tu na př. privilegia, která současně se zakládací listinou university právě 7. dubna 1348 Karel vydal²⁾ — počítá Čechy k říši

¹⁾ P. Heinrich Denifle, Die Universitäten des Mittelalters bis 1400. Sv. 1. Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400, 1885, str. 586, 587, 785.

²⁾ V. Hrubý, Archivum coronae regni Bohemiae díl II., 1928, str. 40 a d., čís. 49 a d.: „ipsumque regnum Boemie Romani regni prefati membrum fore nobilium — —.“ Že Čechy nejsou počítány k německým zemím, toho důkaz podává na př. listina Karlova z 5. dubna 1355. Karel, byv korunován za císaře, přivtěluje království Českému města a statky ve Falci. Praví: „— — et alias terras, quas in Alamania nostra solitudinem regnum predictum Boemie tenet et possidet“. (Regesta Bohemiae et Moraviae sv. VI. seš. 1., 1928, str. 3 čís. 2. Německý originál

Římské ve středověkém významu toho slova. Ale Říše a Německo není totéž. Vedle německých zemí a Čech k Říši ve čtrnáctém století počítali ještě největší část Itálie, nemalou část nynější Francie, Nizozemí, Švýcarsy. Říši a Německo nelze zaměňovati. Bylo by nesmyslné tvrditi, že pražská universita jest nejstarším vysokým učením v Říši, neboť ještě před ní vzniklo patnáct vysokých učením v Itálii a některá z nich osvědčovala svoje příslušenství k Říši tím, že měla výsady od králů a císařů římských. Dříve než Karel založil v Praze universitu, vzniklo již také patnáct universit mimo Itálii: ve Francii, Anglii, Španělsku, Portugalsku. Těmito třiceti universitami promlouvá kulturní převaha evropského jihu a západu. Pak uprostřed čtrnáctého století kulturní vlna, jejímž výrazem jest zakládání universit, přenesena byla do střední Evropy. Pražská universita jest nejstarší ve střední Evropě. Také učení, která podle jejího příkladu založena byla v Polsku, Rakousích a Uhrách, ve čtrnáctém století hynula nebo jen živořila, zatím co pražská universita byla v rozkvětu.¹⁾ — Universita Karlova jest nejstarší vysokou školou ve střední Evropě, ale není universitou Německa. Skutečnost jest prostě ta, že v Čechách byla universita v době, kdy německé země takového učení ještě neměly.

O založení pražské university nebylo dříve tak těžko domluvit se s německými historiky. V poslední době rozpor se však přiostril, neboť nabyl aktuality politické. Zákon ze dne 19. února 1920 o poměru pražských universit v § 1. praví:

„Česká universita jest pokračovatelkou starobylého vysokého učení Karlova. Jména obou pražských universit ustanovená zákonem ze dne 28. února 1882 č. 24 ř. z. — se zrušují. České universitě vrací se jméno »Universita Karlova«. O jménu německé university rozhodne se zvláštním zákonem.“

listiny vyjadřuje to takto: „— — *und ander lant, di in Dutschen landen gelegen sind, die wir zu dem kungrich und der cronen zu Beheim mit unserm fleizz bracht haben* — —.“ Nebylo by možno mluvit o územích získaných pro království České v německých zemích, kdyby království to samo bylo k německým zemím počítáno.

¹⁾ Hasting Rashdall, *The Universities of Europe in the Middle Ages* sv. II. část 1., 1895, str. 283 a d., 286 a d. a j.

Tak praví definitivní zákon. V osnově, která byla před tím 13. ledna 1920 Národním shromážděním schválena, praví se poněkud jinak:

„Česká universita v Praze jest pokračování staré university Pražské a vrací se jí jméno »universita Karlova«. Německá universita v Praze odděluje se od staré university Pražské jakožto »Německá universita československé republiky«.“

Ve zprávě, kterou kulturní výbor — zpravodajem byl člen Národního shromáždění prof. *F. Mareš* — 7. ledna 1920 tiskem 2112 osnovu tu doporučil, čteme toto vylíčení počátků university Karlovy:

„Karel IV. založil universitu v Praze jakožto český král, se svolením českých stavů, nákladem českého království, a to, podle slov zakládací listiny, pro věrné obyvatele království, ale ovšem též pro cizí hosti, kteří měli býti zváni k účastenství. Byla to tedy universita českého státu a tudíž i českého národa, jakožto národa státního. »Věrnými obyvateli království« mohli by býti rozuměni také němečtí obyvatelé měst; ale ti tehdy netvořili zvláštního národa, nýbrž byli počítáni k národu českému; kromě toho, jejich účastenství na universitě bylo v poměru k účastenství národa českého velmi skrovné. Zato hrnuli se na pražskou universitu Němci z jiných zemí, tak že ji opanovali převahou množství, ne ducha, a vládli na ní třemi hlasy proti jednomu českému.“

Král Václav IV. uznal za nespravedlivé, ano za velice neslušné, aby národ německý, jenž nemá dosud obyvatelského práva v království Českém, si přiosoboval ve věcech universitních tři hlasy, kdežto národ český, téhož království pravý dědic, aby jen jednoho hlasu užíval. I nařídil dekretem kutnohorským r. 1409, aby ten poměr byl převrácen. Avšak »německý národ« nepodrobil se královskému rozkazu a nepřijal potom, po delším vyjednávání, ani nabídnutí rovného práva s národem českým na universitě. Když neměl universitou vládnouti, vzdal se jí raději docela. O tom máme Husovo svědectví: Nikdo Němců nevyhnal, jejich vlastní snešení je vyhnalo, pokuty čtyři, totiž křivopřísežnictví, zbavení cti, exkomunikace

a pokuta 100 kop, než by chtěli českému národu tři hlasy připustiti, že chtí vůbec z Čech vyjítí a nikdy pro učení se nevrátiti.

»Německý národ« vzdal se tedy ze své vůle university Karlovy. Vystěhoval se z Prahy v počtu mnoha tisíc mistrův i studentův. A nikdy potom nečinil žádných nároků na universitu Karlovu — až teprve za našich časů.“

Stručný smysl tohoto a dalšího dějepisného výkladu bylo odůvodniti nárok, aby křivda, způsobená při rozdělení university pražské roku 1882, byla odčiněna. Tenkrát se křivda zcela jistě stala. Když místo jedné university nastoupily university dvě, byla dána německé přednost a zákon byl proveden tak, jakoby jen německá universita byla stará a jakoby česká teprve roku 1882 byla založena. Zákon z 28. února 1882 č. 24 ř. z. sice ustanovoval, že dosavadní majetek university bude nadále majetkem společným, ale skutečný stav byl ten, že pečeť a insignie universitní — symbol university — zůstaly německé universitě a že archiv — svědectví starobylosti — zůstal v její správě.¹⁾ K tomu přistoupilo i to, že rakouská vláda bývala blahovlnnější k potřebám universit německých — po převratě bylo to s německé strany horlivě popíráno, ale jest to přece jen pravda: nejde totiž jen o německou universitu pražskou, nýbrž především o universitu vídeňskou — a méně blahovlnná k potřebám university české.

Přirozeným důsledkem všeho toho bylo tedy, že se hned po obnovení samostatnosti českého národa objevil požadavek nápravy, předně jakožto návrh *Marešův* 3. prosince 1918 (tisk 161 a 168): „Česká universita Karlova Ferdinandova přijímá staré jméno „universita Karlova“; nové dělení majetku university, odevzdání archivu do vlastnictví a správy university Karlovy. Radikálnější byl návrh prof. *Fr. Krejčího*, Dra A. Uhlíře a F. V. Krejčího 11. prosince 1918 (tisk 208), aby zákon o rozdělení universit byl zrušen a aby trvala nadále jen česká universita „pode jménem české university Karlovy“, té universitě by připadl všechn majetek, který náležel universitě Karlo-Ferdinandově před rozdělením. Naproti

¹⁾ Jar. Goll, Rozdělení pražské university Karlo-Ferdinandovy roku 1882 a počátek samostatné university české, 1908, zejména str. 50 a d.

tomu se navrhovalo zříditi německou universitu (o třech fakultách) „v sídle, které určeno bude po dohodě s krajany německými“. „Bude-li německá universita zřízena v Praze, případnou jí paralelní ústavu, které byly po rozdělení zřízeny pro obě university, stejnou měrou.“ Sluší připomenouti, že návrh Marešův podali nejen členové Marešovy strany státoprávně-demokratické, nýbrž i zástupcové strany agrární a že návrh *Fr. Krejčího* nese podpisy obou socialistických stran. Že čtyři tenkrát nejsilnější strany a ve stranách těch velmi různé individuality — s Marešem, Boh. Němcem, Ant. Hajnem, V. Dykem podpisy své připojili *Jar. Stránský*, *J. Herben*, *Schieszl*, *Engliš*, s *Fr. Krejčím*, *Uhlířem*, *F. V. Krejčím* a *Hudcem* podepsali *Stan. K. Neumann*, *Dr. Bartošek*, *Landová-Štychová* — vystoupily s návrhem zákona universitního, jest nepochybným svědectvím, že volání po změně zákona universitního nevycházelo tenkrát jen od poslanců-profesorů, nýbrž že tu šlo o obecné přesvědčení rozhodujících činitelů tehdejší české politiky. A zdají-li se komu návrhy ty příliš radikálními, nechť uváží, že jsme tenkrát byli v druhém měsíci po převratu. Kdo to uváží, nepochybně uzná, že návrhy ty byly na revoluční dobu podivuhodně umírněné. V návrhu *Krejčího* mluví se o dohodě „s krajany německými.“ Návrh *Marešův* doporučuje nové rozdělení majetku university, ale při tom nemělo býti spácháno nijaké bezpráví: „§ 2. Jmění, statky, nadace, fondy obou universit jest znova rozdělití mezi obě university a správě jejich podříditi podle toho, pro kterou národnost byly původně určeny. Kde toho nelze zjistiti, podělí se obě university podle poměru počtu posluchačů příslušných do některé obce Československého státu. Za základ sloužití má průměr počtu posluchačů v zim. sem. 1912—1913, 1913—1914 a 1918 až 1919“.

Takovýto návrh, kdyby byl býval uskutečněn, zajisté by se nepřičil zásadě spravedlivosti. Myslím, že i *Marešovu* i *Krejčího* návrhu nutno přiznat onu důstojnou umírněnost, která jest chloubou veškeré naší revoluce.

Vedlo by příliš daleko, kdybych zde chtěl podrobně sledovati universitní otázku a její vývoj od října 1918 do uzákonění universitního zákona v únoru 1920. Musil bych se zmíniti o roz-

hodnutí německé university opustiti Prahu i obecněji o jejím nepřátelském stanovisku k Československému státu. Bylo by nutno dotknouti se i jiných otázek politických, ale to by přesahovalo odborný rámec tohoto časopisu. Proto chci o tom pomlčet a shrnuji stručně. Teprve 27. února 1919 dostal se návrh Marešův do plenu Národního shromáždění. K usnesení nedošlo. Krejčí vytýkal návrhu Marešovu kompromisnost a doporučoval řešení radikálnější. Navrhovatel a zpravodaj Mareš se přizpůsobil stanovisku Krejčího, a návrh byl vrácen školskému výboru k novému projednání s tím, aby poměr university německé k české odpovídal úplně principu restituce.¹⁾

Projednání to bylo však oddalováno. Vláda si nepřála, aby o universitě bylo rozhodováno dříve, než bude skončeno jednání na kongresu mírovém v Paříži. Tudíž až 13. ledna 1920 přednesl zpravodaj Mareš zprávu kulturního výboru o pozměněné osnově universitního zákona. Osnova ta byla bez debaty schválena. 27. ledna bylo však Národnímu shromáždění oznámeno, že president republiky odepřel zákon podepsati. Ve své připomínce president prohlásil, že hlavní požadavek zákona — vytčení kontinuity české university s původní universitou Karlovou — jest mu velice sympatický. President také uznal, že universitní zákon z r. 1882 po té stránce vyžadoval opravy a doplnění. Naproti tomu vytkl president, že stylisace zákona jak po stránce formální, tak po stránce věcné zavdává příčinu k pochybnostem. — Po presidentově připomínce byl universitní zákon znovu zredigován a za účasti odborníků-

¹⁾ Mareš svůj návrh charakterisoval tenkrát takto: „Návrh ten (německou universitu) ponechává ještě ve spojení s universitou Karlovou.“ „My chtěli v tomto zákoně pouze české universitě zaručiti její prvenství jako pravé dědičce university Karlovy, ačkoli jsme měli plné právo, aniž bychom Němcům v Čechách krivdili, německou universitu úplně zachovati, ale odloučiti ji právně od university Karlovy.“ (Zápis o 34. schůzi Národního shromáždění.) Zajímavé jsou i jiné řeči: Syllabova, Srdínkova, které byly tenkrát v Národním shromáždění proneseny. Kdo s autentickým textem zápisu srovná vylíčení rektora německé university Augusta Naeglea (An Stelle der feierlichen Inauguration des Rektors der Deutschen Universität in Prag für die Studienjahre 1919/20 und 1920/21, 1921, str. 23), může se názorně přesvědčiti, jak neobyčejně nepřesné a krivě jest Naeglovo líčení tehdejších událostí.

právníků dospělo se ke konečné redakci, ve které po referátě zpravodaje Mareše byl zákon o poměru pražských universit 19. února 1920 jednomyslně přijat.

Z toho, co výše (str. 66, 67) citováno, jest patrný rozdíl mezi návrhem 13. ledna přijatým a konečným zákonem z 19. února. Avšak ještě podstatněji liší se konečný zákon od původních návrhů z prosince 1918. Rozdíl není jen ve stylisaci a v podrobnostech, nýbrž i v účelu a smyslu zákona. Původně šlo o dvojí: zdůrazniti prvenství naší university a zároveň ji hmotně pomoci. Čím delší od původních návrhů uplývala doba, tím více hmotné stránky ustupovaly do pozadí; 27. února 1919 praví již zpravodaj Mareš: zákon „netýká se hmotných, nýbrž ideálních statků“. Další rok, který minul do konečného odhlasování, prokázal, že o hmotné vybavení naší university nutno se postarati jinak.¹⁾ Naproti tomu ideová stránka universitního zákona nepozbývala nic ze svého významu. Zpravodaj, který zákon doporučoval, i ti, kteří jej schvalovali, i ti, kteří jej popírali, měli především na mysli mravní význam práva na universitu Karlovu, nárok na její jméno, právo hlásiti se k ní jakožto k předchůdkyni university nynější, právo k hmotnému i duchovému odkazu starého vysokého učení Karlova. Otázka aktuální politiky stala se po výtce otázkou historickou. Základními argumenty staly se listiny zakladatele university, římského císaře a českého krále Karla. A poněvadž jde o výklad listin, jest to dostatečným důvodem, abychom sporu o založení university Karlovy i na tomto odborném fóru věnovali bedlivější pozornost.

* * *

Uvedl jsem (str. 67, 68) část výkladu o historii university Karlovy, který ve své zprávě kulturnímu výboru podal prof. Mareš. Mareš

¹⁾ Nelze počítati k hmotným statkům, že již 30. října 1918 Národní výbor zabral universitní archiv a dal jej do správy české university. Německé universitě odňata byla také hvězdárenská věž v Klementinu, ale hvězdárna se stala ústavem samostatným. Universitním zákonem stalo se pak majetkem české university Karolinum, ale německé universitě zachováno prozatímní jeho užívání, takže i po té stránce spor universitní má především význam mravní. Podobně jest tomu s universitními statky atd.

zajisté není historik, a na jeho elaborátě jest to také patrné.¹⁾ Bylo jistě vážnou chybou, že mocenské poměry v našich politických stranách byly takové, že se do Národního shromáždění nedostal ani jediný z čelnějších našich historiků.²⁾ Naproti tomu německá universita měla při kritice Marešovy zprávy velkou výhodu. Největší spis, který o Karlu IV. vůbec byl napsán, jsou třísvazkové „Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit“ od *Emila Werunského*. Werunsky jest bývalý profesor německé university pražské, a tento podrobný znalec doby Karlovy byl pozván, aby polemisoval proti historickému výkladu, kterým Mareš odůvodnil osnovu nového universitního zákona. Situace jistě podivuhodná, podivuhodnější ještě výsledkem. Námitky, které vznášá Werunsky, jsou námitky v podstatě chybné a neobstojí.

Werunsky na žádost německé university v únoru 1920 napsal dvě dobrá zdání: 1. 1. února 1920 o tom, z jaké moci založil Karel universitu; 2. 28. února 1920 o jménu university Karlo-Ferdinandovy. Ta dobrá zdání jsou otištěna v brožuře „Das Gesetz vom 19. Februar 1920 über das Verhältnis der Prager Universitäten und seine Vorgeschichte“ (vydal akademický senát německé university 1920). Již roku 1919 vydal akademický senát německé university spisek „Die Entstehung und Rechtsstellung der deutschen Universität in Prag“. Na spisek ten odpověděl akademický senát naší university projevem „Na obranu práv české university“, vydala universita Karlova v Inauguraci rektora dne 23. listopadu 1920. Tamže čte se přednáška tenkrát nastupujícího rektora prof. *Mareše* „Obnovení university Karlovy“. R. 1922 vydal rektorát Karlovy university knížku „Universita Karlova v minulosti“ od

¹⁾ Na to naráží Mareš sám v rektorské řeči 23. listopadu 1920. Míni však, že v universitní otázce jde o hodnocení událostí a deduce jejich oprávnění a že hodnocení fakt má své kořeny v biologii (Inaugurace str. 52, 53). Tomu nemohu přisvědčiti. Hodnocení událostí nelze odlučovati od zjišťování událostí, tedy od historie.

²⁾ Pokud mi známo, žádný z čelných našich historiků neměl podílu na vypracování Marešova elaborátu. Naproti tomu vyzádal si státní sekretář Drtina dobré zdání od Dra. H. Opočenského, jenž byl tenkrát úředníkem archivu ministerstva vnitra.

prof. *V. Novotného*. R. 1924 ozvala se však německá universita novým vydáním: „Die Entstehung und Rechtsstellung der deutschen Universität in Prag“. Desáté výročí universitního zákona dalo pak rektoru *Naegleovi* (byl podivuhodnou náhodou k výročí tomu opět rektorem) podnět k novému projevu akademického senátu a všeho učitelstva německé university, v němž žádána změna universitního zákona.¹⁾ Akademický senát Karlovy university odpověděl 15. května 1930 prohlášením, že „vyslechnuv posudky znalce dějin a znalců právní historie odmítá požadavek akademického senátu německé university a trvá na tom, aby zákon ten co nejdříve byl proveden a aby též odstraněno bylo bezprávi zákona ze dne 28. února 1882 č. 24 ř. z.“ Prohlášení bylo vydáno tiskem spolu s oběma posudky, které podali historik prof. *V. Novotný* a právní historik prof. *Mil. Stieber* (1930). Německá universita na to odpověděla novým spiskem: „Das historische Recht der deutschen Universität in Prag. Ein Schlusswort ihres akademischen Senats“ (1930). Werunsky tu odpovídá Novotnému a Stiebrovi, a nový posudek přičinil prof. *W. Weizsäcker*. Novotný a Stieber odpověděli rovněž, a jejich „poznámky ke konečnému slovu akademického senátu německé university“ byly vydány jakožto „Odpověď akademického senátu Karlovy university“ (1931). Na odpověď Novotného reagoval ještě *Weizsäcker* v Prager Juristische Zeitschrift (roč. XI, 1931, str. 507 a 508).

Musí nás ovšem zajímati, abychom poznali a zhodnotili důvody, které s německé strany proti universitnímu zákonu jsou uváděny. Rozbor započneme dobrými zdáními prof. *Werunského*. Werunsky své dobré zdání z 1. února 1920 založil v podstatě na dvojm tvzení: 1. Karel založil universitu ne jako král český, nýbrž jako král římský; 2. universita měla mezinárodní ráz, byla autonomní korporací, nebyla ústavem státním.²⁾

1. Že Karel založil universitu jako král římský, dokazuje

¹⁾ Projev ten z 5. a 15. února 1930 otištěn jest dodatkem k spisku „Das historische Recht der deutschen Universität in Prag. Ein Schlusswort — —“.

²⁾ Das Gesetz str. 33 a d.

Werunsky ze zakládací listiny university, a to jednak (a) ze způsobu, jak byla listina vydána, jednak (b) z obsahu listiny.¹⁾

a) Po stránce formální upozorňuje Werunsky, že se Karel v čele listiny nazývá „*Romanorum rex semper augustus et Boemie rex*“ a že ji zpečetil zlatou bullou se symbolem Říma — hlavy světa. Werunsky dodává, že Karel neměl žádné zvláštní pečeti české ani zvláštní české kanceláře. To vše jest pravda, ale nedokazuje nic. Karel užíval — pověděl to již *Novotný*²⁾ — ve všech listinách téhož titulu. Tých titul jest v listině, kterou dával výslovně jako král římský, tých v listině, která se hlásí jako listina krále českého. Titul tedy nerozhoduje. Pokud se zlaté bully týče, jest to argument vážnější.³⁾ Zlatou bullou zpečetěny jsou jen zvlášť důležité listiny, a je pravda, že to bývají listiny vydané z královské nebo císařské moci římské. Ale pravidlo to neplatí výlučně. Zlatou bullou jest zpečetěn na př. také návrh Karlova spolku s Francií z 26. srpna 1355.⁴⁾ Listinou tou zavazuje Karel sebe a nástupce své, krále české. Byla to tedy listina daná z moci krále českého a přece k listině té jest přivěšena zlatá bulla. Z toho patrno, že zlatá bulla na zakládací listině pražské university není důkazem, že by universita byla založena králem římským. Slavnostní pečeť ta jest jen svědectvím, jakou důležitost Karel založení university přikládal.⁵⁾

¹⁾ Zakládací listinu naposled vydal O. Placht spolu s reprodukcí listiny, úvodem G. Friedricha a českým, francouzským, německým a anglickým překladem (1931). Předtím byla vydána listina ta již častěji, nejhodnotnější ze starších vydání jest otisk V. Hrubého, Archivum coronae II. str. 67 čís. 62.

²⁾ Prohlášení str. 6.

³⁾ Novotný, Prohlášení str. 6: „Také o pečeti praví Werunsky sám, str. 34, že Karel jiné pečeti neměl vůbec — —.“ Této větě nutno rozuměti tak, že všelikých pečeti (zlaté bully i majestátu i pečeti menší) užíváno bylo bez rozdílu na listinách daných z královské moci římské i na listinách daných Karlem jako králem českým.

⁴⁾ Regesta Bohemiae et Moraviae sv. VI. seš. 1. str. 57 čís. 101, B. Mendl, Vyjednávání o českofrancouzský spolek 1355, Sborník „Českou minulostí“, práce žáků Václava Novotného, 1929, str. 111.

⁵⁾ Lothar Gross nalezl ve vídeňském státním archivu zlomek registru Karlových z r. 1348, ve zlomku tom jsou jen listiny vydané z moci

b) Tedy o formu zakládací listiny mínění Werunského opřít nelze, a ještě méně přesvědčuje, dovolává-li se Werunsky jejího obsahu. Karel slibuje doktorům, mistrům i žákům university ochranu, jak v Praze, tak na cestě do Prahy a zpět, pak zaručuje jim svobody a výsady, kterých požívají doktoři a žáci universit v Paříži a Bologni.¹⁾ Werunsky tvrdí, že takovéto sliby mohl dáti jen římský král, který podle pojetí doby byl universální vládce světa. Jen král římský mohl na učení pražské přenést výsady cizích universit.²⁾ Studenti podle zpráv letopiscových přicházeli do Prahy až z Anglie, Francie, zemí německých a pod. Moc krále českého nestačila, aby je chránila na cestě z tak vzdálených zemí.³⁾

Tak *Werunsky*. Podstatně vyvrácení těchto tvrzení podali již *Novotný* a *Stieber*.⁴⁾ Jest pravda, že král český mohl pražské studenty chrániti jen v okruhu zemí koruny české, ale naopak — Stieber dovodil to dost zevrubně — jen král český mohl je chrániti v Čechách (a to bylo u studentů pražské university zajisté nejdůležitější), jen král český mohl příslušníky pražské university

krále českého. Gross tudíž soudil, že byla tenkrát zvláštní registra českých královských listin Karlových (Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichte sv. 43, 1920, str. 579 a d.). Tento pro nás zajisté vítaný argument uvedl v pochybnost V. Vojtíšek poukazem, že registrum z r. 1348 jest spíše pozůstatkem zvláštního českého registra komorního. (Pražský zlomek komorního registra krále Jana z roku 1312, Sborník prací věnovaný prof. Dru Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám, 1931, str. 432, též zvláštního otisku str. 9, 18, 19).

¹⁾ Placht *passim* a Hrubý, Archivum coronae II, str. 67 čís. 62.

²⁾ Gesetz str. 33, 34. Werunsky o římském králi: „Dieser galt auch in der öffentlichen Meinung des 14. Jahrhunderts (selbst bei den nicht-deutschen Verfassern der kirchenpolitischen Streitschriften) wenigstens theoretisch als monarcha mundi, der sogar die Privilegien des ausserhalb des Imperium Romanorum befindlichen Pariser Generalstudiums auf das neu zu gründende Prager zu übertragen berechtigt war.“ Werunsky se tu mýlí, vyjadřuje se tak, jako by výsady pařížské university byly na pražskou přeneseny. Žádný císař nebyl by mohl vzíti pařížskému učení jeho výsady a dáti je Praze, ale Karlovi ani o nic takového nešlo. Stačilo mu, že mohl jako český král slíbiti mistrům a žákům v Praze tytéž svobody, kterých požívali jejich kolegové v Paříži.

³⁾ Gesetz str. 34.

⁴⁾ Prohlášení str. 6, 13.

vyjmouti z pravomoci pravidelných soudů. Stieber upozorňuje zajímavě, že svobody, kterých požívala universita pařížská a kterých se mělo nově dostati universitě pražské, byly svobody udělené od králů francouzských. Přes to Werunsky svého omylu neuznal, r. 1930 tvrzení své v podstatě opakuje,¹⁾ a také *Weizsäcker* se snaží, aby z tvrzení Werunského zachránil, kolik z něho mohl zachrániti nebo ještě více.²⁾ Werunsky i *Weizsäcker* dovolávají se tu studie *Klimentovy*,³⁾ kdež se praví, že králové čeští, kteří byli zároveň římskými císaři, dávali někdy glejty, aniž se přesně rozlišovalo, z které moci glejt byl dán. Arci přirovnávají zakládací listinu university ke glejtům nepovažují za přirovnání vhodné. Zajímavé na věci jest hlavně to, že *Weizsäcker* mimoděk ustupuje od původního tvrzení Werunského. Werunsky původně tvrdil, že „bei Gründung des Prager Generalstudiums durch Karl IV. seine Machtvollkommenheit als Römischer König die maßgebende Rolle gespielt hat.“⁴⁾ *Weizsäcker* nyní to vykládá takto: „daß Karl IV. auch nach Werunskys Ansicht nicht nur als römischer König, sondern zugleich auch als böhmischer gehandelt hat — —.“⁵⁾ Obávám se, že se spor ten čtenáři bude zdáti prázdňým slovíčkářstvím. Ale dojem takový byl by mylný, jde vskutku o důležitou otázku práva v českém středověkém státě. 27. prosince 1360 zaručoval Karel Norimberským bezpečnost ve svých zemích.⁶⁾ Slib ten učinil Karel výslovně jakožto král český. Jest to příklad velice výmluvný. Také studenty na pražské universitě mohl chrániti jen král český. Moc českého krále chránila arci jen v zemích českých, ale což nepřicházeli do Paříže studenti z ciziny, ač král francouzský mohl je chrániti jen ve Francii? Sliby, které zakládací listina pražské university obsahuje, mohl dáti jedině český král. Sebe umělejší konstrukce, o které se proti tomu Werunsky a *Weizsäcker* pokoušejí, mohou tuto skutečnost leda zatemniti, nikoli však vyvrátiti.

¹⁾ Das historische Recht, Schlußwort str. 7 a d.

²⁾ Tamže str. 19 a d.

³⁾ J. Kliment, Glejty v českém státě (Práce ze semináře českého práva na Karlově universitě v Praze č. 12) 1928, str. 8.

⁴⁾ Gesetz str. 33.

⁵⁾ Das historische Recht, Schlußwort str. 22.

⁶⁾ Böhmer-Huber, Regesta imperii, díl VIII, 1877, str. 286 č. 3514.

Werunsky ve svém dobrém zdání z 1. února 1920 otiskl odstavec ze zakládací listiny samé.¹⁾ Náhodou jest to odstavec, který pro otázku vlastní jest bez podstatného významu. Chci naproti tomu zde citovati hned začátek listiny (cituji v překladu, který jsme na základě staršího překladu Tomkova s prof. G. Friedrichem pořídili):

„Obzvláště touží srdce naše a zvláštní starostlivost stále doléhá na královskou naši mysl a k tomu zejména náš duch obrací svůj zřetel, jak by totiž naše království České, které nad ostatní důstojenství a državy, ať dědičné, ať šťastně získané, ve větší náklonnosti myslí své chováme, o jehož povýšení s všemožnou pilností pečujeme a k jehož cti a blahu vším usilováním svým směřujeme, jak by toto království, jako se řízením Božím od přírody raduje z hojnosti potravy tělesné, tak aby po příkazu naší prozíravosti za našich časů uměle ozdobeno bylo velkým počtem moudrých mužů, aby naši věrní obyvatelé království, kteří bez přestání lační po plodech věd, nemusili se v cizině doprošovati almužny, ale aby nalézali v království stůl k pohoštění připravený.“²⁾

Můžeme se zajisté příti o to, zda Karel založil universitu jako král český nebo jako král římský, ale nade všechnu pochybnost zakládací listina dosvědčuje, že Karel universitu založil z lásky k českému království a jeho obyvatelům. Werunsky se arci snaží

¹⁾ Gesetz str. 33.

²⁾ „Inter desiderabilia cordis nostri et que cogitationi regali iugiter occurrunt, animi precipua reddimur anxietate solliciti, specialiter convertentes aciem mentis nostre, qualiter regnum nostrum Boemie, quod pre ceteris hereditariis aut eufortune acquisitionis honoribus et possessionibus prerogativa mentis affectione complectimur, cuius exaltacionem omni, qua possumus, diligencia procurantes, ipsius honori intendimus totis conatibus et salutis, sicut rerum victualium ad dispensacionem divini nominis natura profluyente tripudiat, sic ad nostre provisionis edictum prudentum virorum copia nostris artificialiter temporibus decoretur, ut fideles nostri regnicole, qui scienciarum fructus indesinenter esuriunt, per aliena mendicare suffragia non coacti, paratam in regno sibi mensam propincionis inveniant — —.“ Upozorňuji na pěkný německý překlad Pirchanů v citované edici Plachtově.

svědectví to znehodnotiti poukazem k tomu, že slova zakládací listiny jsou přejata z listin, které kdysi Konrád IV. a Fridrich II. vydali pro vysoká učení v Salernu a v Neapoli.¹⁾ Myslím však, že Werunsky význam té věci daleko přecenil. „Přes to však“ — praví *Novotný* — „sotva lze pochybovati, že třeba vypůjčenými slovy vyjadřuje (zakládací listina) skutečně myšlenky zakladatelovy.“²⁾ Odvážil bych se říci to ještě určitěji než *Novotný*. Původnost a nepůvodnost myšlenek nemá ve středověku toho významu jako v době naší. Pro středověkého člověka neměly největší důležitosti pravdy, ke kterým sám dospěl, důležitější byly mu pravdy, které odjinud přejímal. Jako své myšlení podřizoval autoritám, tak přizpůsoboval svůj sloh a napodoboval vzory. Zakládací listina Karlovy university nemá menšího významu, protože jest složena pomocí citátů z tří listin jiných. Myslím, že význam těch myšlenek jest naopak tím větší, že jsou to myšlenky, kterými i jiní panovníci před tím zřízení universit odůvodňovali. Slova středověké listiny nejsou slova vydavatelova, nýbrž slova jeho písařů, a jest po té stránce lhostejno, zda si písař slova ta sám vymýšlel či opisoval je z formuláře jiného. Nutno předpokládati, že panovník dříve, než byla listina vydána, dával si alespoň důležitější listiny (a k těm nutno zajisté počítati zakládací listinu university) předčítati a schvaloval jejich znění. Není tedy pochybnosti, že zakládací listina university, právě tak, jako jiné listiny Karlovy, byla nepochybným projevem Karlovy vůle. Kdyby byl Karel chtěl universitu založiti pro Říši, bylo by to jistě v listině také pověděno.

Vracím se k thesím *Werunského*. *Werunsky* tvrdí, že Karel založil pražskou universitu jakožto král římský, nebo abych citoval

1) Gesetz str. 35. Na to, že zakládací listina university pražské byla stylisována podle listin jiných universit, upozornil již *Denifle*. Podrobný rozbor provedl *Vojt. Nováček*, *Prameny zakládací listiny university Pražské* vydané *Karlem IV.* dne 7. dubna 1348, *Časopis musea král. Čes.* roč. 64., 1890, str. 226 a d. Připomínám, že podobné slohové závislosti možno zjistiti a byly zjištěny i v privilegích universit jiných.

2) *Universita Karlova* str. 7, podobně *Prohlášení* str. 7: „Nikdo nebude těch slov přeceňovati, ale na druhé straně je stejně nesporné, že Karel, třeba slovy vypůjčenými, dal pověděti to, co sám říci chtěl (to „regnum Bohemiae“ přec není vypůjčeno).“

přesně: „daß bei Gründung des Prager Generalstudiums durch Karl IV. seine Machtvollkommenheit als Römischer König die maßgebende Rolle gespielt hat.“¹⁾ *Novotný* odpovídá: „Výhoda Karlova spočívala v tom, že byl zároveň králem římským a mohl tak značné výsady uděleti, i když vystupoval jen jako král český.“²⁾ *Weizsäcker* s uspokojením zaznamenává tuto větu *Novotného*, tvrdí, že *Novotný* tu sám přiznal, že Karel tak dalekosáhlá privilegia mohl pražské universitě uděleti jen proto, že byl římským králem. „*Novotný* gesteht also selbst zu, daß Karl IV. die Prager Universität nur deshalb mit besagten Privilegien ausstatten konnte, weil er Römischer König war, oder mit andern Worten: Ohne Karls Eigenschaft als Römischer König wäre eine derartige Gründung nicht möglich gewesen.“³⁾ Jsem přesvědčen, že se tu *Weizsäcker* *Novotného* dovolává neprávem. *Novotný* sice nevyjádřil svého mínění dosti jasně, ale *Weizsäckerovi* nemusilo ujiti, že *Novotný* mluví jen o výhodě, kdežto *Werunsky* s *Weizsäckrem* římské království nebo císařství *Karlovo* mají za nezbytnou podmínku založení university. Bylo by svědectvím špatné logiky, kdybychom mezi výhodou a nezbytnou podmínkou nedovedli rozlišovati.⁴⁾

1) Gesetz str. 34.

2) Prohlášení str. 6.

3) Das historische Recht, Schlußwort str. 20.

4) K výkladu *Weizsäckrova* poznamenal *Novotný* sám toto: „Tvrdě, že jsem se přiblížil nazírání *Werunského*, neváhá dokonce podkládati mým slovům význam, že nebýti *Karlovy římské* mocí královské, nebyla by universita mohla býti založena, což provází pochvalným uznáním vědecké stránky této argumentace. Ale omylem, o němž těžko věřiti, že by nebyl úmyslný. Nikdo na světě nemá práva urážeti mne insinuací, že bych neznal nebo nečinil rozdílu mezi královskou mocí českou a římskou. A také v mých slovech není naprosto žádné přiblížení názoru *Werunského*, nýbrž právě naopak jenom úplné a postačitelné vysvětlení, proč Karel v listině, vydané určitě z královské mocí české, mohl, jsa zároveň králem římským, uděleti i práva tak rozsáhlá“ (*Odpověď* str. 6, 7). Ani tentokrát formulace *Novotného* není zcela jasná. Podle mého přesvědčení nemohl Karel v listině vydané z královské mocí české udělovati universitě výhody, které by spadaly do pravomoci krále římského. Ale v zakládací listině vskutku nic takového není. Listina *Karlova* ze 7. dubna 1348 neslibuje údům zakládané university nic, co nemohl slíbiti a splniti český král.

Jest zcela marné, dovolává-li se Werunsky svědectví knihy *Kaufmannovy*, že někteří známí právníci 14. a 15. století jen ta učení prohlašují za pravá učení vysoká, která měla privilegia od císařů neb od papežů. Co zmohou citáty z knih proti zcela nepochybným faktům? Pravdou jest, že žádná z universit v Říši, které byly před pražskou universitou založeny, žádná ze středoevropských universit, které vznikly po pražské do konce 14. století, ni jediná nebyla založena od římského krále nebo císaře, a přece o právoplatnosti těchto universit nebylo pochybováno.¹⁾ Ostatně Kaufmannovi pravý stav věcí byl zřejmý. Kaufmann sám zjišťuje, že Karel universitu pražskou založil jako král český.²⁾ Připisují jen chvatu, ve kterém Werunsky roku 1920 posudky své pracoval, že autority Kaufmannovy se dovolává proti mínění, k němuž se sám Kaufmann přihlásil. Že i roku 1930 Werunsky při mylném výkladu svém setrval, že se i Weizsäcker dal pro stanovisko to získati, nutno asi vyložiti tím, že se zdálo pro prestiž německé university nebezpečným — uznati omyl.

1) Universita vídeňská vděčí za svůj vznik rakouskému vévodovi Rudolfovi, universita krakovská polskému králi Kazimírovi, universita v Pětikostelí uherskému králi Ludvíkovi, heidelberská falckrabimu Ruprechtovi, kolínská městské radě kolínské, erfurtská městské radě erfurtské; Denifle uv. kn. str. 380 a d., 640 a d. O kolínské universitě velmi názorné poučení podává Hermann Keussen, *Die Stadt Köln als Patronin ihrer Hochschule von deren Gründung bis zum Ausgange des Mittelalters*, Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst, roč. IX., 1890, str. 344 a d.

2) Ostatně stůž zde, co Kaufmann o zakládaci listině pražské university vskutku soudí: „Karl war römischer König, die goldene Bulle, welche er als Siegel benutzte, zeigt die Inschrift Aurea Roma, aber der Stiftungsbrief ist, seinem Inhalt und seiner Fassung nach, doch nicht mit den kaiserlichen Briefen zu vergleichen, durch welche Karl selbst und Friedrich der Schöne die von den territorialen Gewalten Italiens und des Königreiches Arelat gegründeten oder beabsichtigten Generalstudien anerkannten und bestätigten, sondern den Stiftungsbriefen der französischen, spanischen und neapolitanischen Könige.“ G. Kaufmann, *Die Universitätsprivilegien der Kaiser*, Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, roč. 1., 1889, str. 136. Kaufmann ukázal, že jest rozeznávatí mezi založením university a jejím uznáním a potvrzením od císaře. Uvidíme, že i Karel pražskou universitu, kterou jako král český založil, pak jako král římský r. 1349 potvrdil.

Středověké university — dlužno to důrazně připomenouti, neboť mnohým to uniká — zakládal zeměpán, ale aby universita byla obecně uznána, aby totiž zkoušky na ní vykonané měly obecnou platnost, bylo třeba, aby se universitě dostalo papežského nebo císařského privilegia, po př. privilegií obojích. Založení pražské university se stalo tak jako většiny universit jiných: Karel si předeem vyžádal svolení papežského. Karel byl římským i českým králem; ve které hodnosti žádal Karel o souhlas papežův k založení university? Listina, kterou papež Kliment VI. na žádost Karlovu vydal, k otázce té dává odpověď nepochybnou. Papež píše, že mu vyložil římský král Karel, že v dědičném jeho království českém a mnoha jiných krajích a zemích, které s královstvím tím sousedí, není vysokého učení, které by v těch krajích bylo svrchovaně užitečné; král Karel vyložil mu dále, že v hlavním městě pražském, které leží uprostřed toho království a jest místo velmi zdravé a od lidí z různých zemí vyhledávané, jsou pro takovéto vysoké učení výhodné podmínky. Proto papež, hledě k obzvláštní úctě, kterou i Karel i předchůdcové jeho, králové čeští, i obyvatelé téhož království chovali i chovají k římské církvi, svoluje, aby království, které dobrotivost Boží nadala množstvím lidu a hojností všech věcí, bylo zúrodněno úrodou věd.¹⁾ Tento úryvek stačí. Karlovi se

1) L. Klicman, *Monumenta Bohemiae Vaticana*, díl I, 1903, str. 495 čís. 845: „— Nuper siquidem pro parte carissimi in Christo filii nostri Karoli, regis Romanorum illustris, nobis exposito, quod in hereditario regno suo Boemie multisque aliis eidem regno finitimis regionibus atque terris generale studium, quod in illis partibus summe foret expediens, non habetur; quodque metropolitana Pragensis civitas, in ipsius regni medio locoque saluberrimo sita, et a diversarum parciū gentibus frequentata ac in victualibus aliisque vite necessariis copiosa, ad huiusmodi generale regendum, cum particulare dudum in ea fuerit studium, accomoda multum existeret: nos, considerantes eximiam devocionis et fidei puritatem, quam tam ipse Karolus et predecessores sui, Boemie reges, quam eiusdem regni incole ad sanctam Romanam ecclesiam gessisse ac ipse Karolus rex et incole gerere dinoscuntur, ferventi desiderio ducimur, ut regnum ipsum, quod divina bonitas multitudine populi rerumque copia predotavit, fiat literarum fertilitate fecundum, ac in eo, quemadmodum auri et argenti fore dinoscitur, sic scienciarum prevalencium sit minera, ut viros producat consilii maturitate conspicuos, virtutum redimitos ornatibus ac diversarum

sice dává titul krále římského, neboť byla to nejvznešenější z hodností Karlových. Ale pak se nemluví o předchůdcích Karlových králích římských, nýbrž o králích českých. Nepraví se, že by bylo třeba zúrodniti vědami Říši, nýbrž Čechy a země sousední. Jest zřejmo, že papež, dávaje ke zřízení university souhlas, vyhovoval přání Karlovu a zakládal universitu především pro království české. Listina papežova zdůrazňuje mezinárodní ráz university. Universita měla býti také pro všechny, kdo by odkudkoli na universitu přišli. Navzájem, kdo na universitě pražské dosáhne hodnosti mistrovské, může bez jakékoli další zkoušky učiti na kterémkoli vysokém učení jiném.¹⁾ Ale tento universální ráz nebyl na překážku tomu, že universita byla podřízena arcibiskupu pražskému.²⁾ To, že v čelo university byl postaven nikoli hodnostář říšský, nýbrž duchovní hlava království českého, jest dalším důkazem, že šlo především o Čechy a pak teprve o ostatní.

Papežský souhlas byl dán 26. ledna 1347. Karel pak sám zakládací listinu dal teprve 7. dubna 1348. Datum to není bez významu. Z téhož dne, kdy Karel vydal zakládací listinu university, jest třináct privilegií, kterými Karel jakožto římský král potvrdil

facultatum dogmatibus eruditos, sitque ibi fons irriguus, de cuius plenitudine hauriant universi litteralibus cupientes imbui documentis. Hiis igitur omnibus et presertim amenitatibus civitatis prefate diligenti examinatione pensatis, ad huiusmodi universale non solum premissorum eiusdem regni et regionum circumadiacentium incolarum, sed etiam aliorum, qui de diversis mundi partibus ad eandem confluent civitatem, commodum et profectum paternis affectibus anhelantes, dicti regis supplicationibus inclinati, de fratrum nostrorum consilio apostolica auctoritate statuimus, ut in dicta civitate Pragensi perpetuis futuris temporibus generale studium vigeat in qualibet licita facultate — „ Jest zajímavá, do jak veliké míry se tu již ozývají myšlenky pozdější zakládací listiny Karlovy. Jest zřejmo, že listina papežská jen parafrasuje supliku od Karla předloženou.

¹⁾ „ Illi vero, qui in eodem studio dicte civitatis examinati et approbati fuerint ac docendi licenciam et honorem seu titulum magisterii obtinuerint, ut est dictum, extunc absque examine ac approbatione alia regendi et docendi tam in civitate predicta quam alibi ubicumque — plenam et liberam habeant facultatem.“ Monumenta Bohemiae Vaticana I str. 496.

²⁾ Tamže str. 496.

svobody království českého.¹⁾ Jest jistě významno, že Karel zakládací listinu university vydal zároveň s nejdůležitějšími privilegii českého království. Jistě nebyla tu jen časová, nýbrž i ideová shoda. V. Hrubý upozornil dokonce, že podle poznámek na zakládací listině university možno souditi, že listina ta byla původně s privilegii českého království chována v archivu české koruny.²⁾

Z počátku roku 1347 měla tedy universita pražská listinu papežskou, z 7. dubna 1348 listinu zakládací Karlovu. 14. ledna 1349 dal Karel universitě listinu novou. Karel jakožto římský král potvrzuje vysokému učení pražskému veškeré svobody, které kterýmkoli učením jiným byly od jeho předchůdců, císařů a králů římských, uděleny.³⁾ To tedy jest konečně listina daná z královské moci

¹⁾ Archivum coronae II str. 39 a d. čís. 49 a d. Stieber, Prohlášení str. 12: „Ve všech těchto listinách se zmiňuje, že je vydává »de Romanae regiae plenitudine potestatis« nebo »de auctoritate Romana regiae«. Toliko v zakládací listině university pražské o této »auctoritate Romana regiae« nebo »potestate Romana« není pražádné zmínky.“

²⁾ Archivum coronae II str. 67 čís. 62, úvodní poznámka.

³⁾ „ — Etsi regie dignitatis circumspecta benignitas ex commissi sibi cura regiminis universorum salutis ex quodam debito teneatur intendere et suorum fidelium, quos sacrosanctum Romanum ambit imperium, utilitatis et comoda procurare, singularius tamen patrimonialis regni nostri Boemie interna dilectio mentem nostram videtur allicere, ut illud veluti viridarium oculorum et nostre maiestatis privatas delicias specialibus graciarius tytulis graciosius attollamus. Sane, cum dudum ex provida deliberatione sedis apostolice pro decore et magnifico statu regni predicti in civitate Pragensi, que ipsius regni metropolis fore dinoscitur, instauratum sit studium generale et omnibus graciis, honoribus, emunitatibus, libertatibus et consuetudinibus aprobatis, quibus alia quevis generalia studia decorata noscuntur, fuerit graciosius communitum, sicut hoc etiam littere supradicte sedis desuper edite clarius attestantur, nos igitur animo deliberato et maturo consilio precedente pro supradicti regni nostri statu et sublimacione felici supradictum studium, doctores, magistros, studentes et familiares ipsorum et totam universitatem eiusdem studii universis et singulis graciis, honoribus, emunitatibus, libertatibus, exemptionibus et consuetudinibus, quibus alia studia generalia per divos Romanos imperatores seu reges, predecesores nostros, pridem insignita sunt, exnunc inantea perpetuis futuris temporibus de certa nostra sciencia communimus auctoritate regia nobis

římské, ale i tu praví Karel výslovně, že svobody ty universitě pražské potvrzuje z lásky k českému království a pro jeho povznesení.

V referátě *Marešově* v Národním shromáždění se praví (cituji ještě jednou): „Karel IV. založil universitu v Praze jakožto český král, se svolením českých stavů, nákladem českého království, a to podle slov zakládací listiny pro věrné obyvatele království, ale ovšem též pro cizí hosti, kteří měli býti zváni k účastenství.“¹⁾

veluti Romanorum regi et sacro Romano imperio competenti. — —“
Originál v archivu kapituly pražské, opis ve státním ústavě ihistorickém.

¹⁾ Srv. výše str. 67. Cituji úryvek z řeči, kterou při jednání o universitním zákoně 9. února 1882 v panske sněmovně vídeňské pronesl znamenitý náš právník profesor Antonín Randa: „— — Gestiftet wurde bekanntlich die Universität von Karl IV. als König von Böhmen, wie er ausdrücklich sagt, für die fideles regnicolae. Neu gestiftet wurde die Universität, beziehungsweise geeinigt, von Ferdinand III., wie er ausdrücklich sagt, für sein Königreich Böhmen und die incorporirten Länder — abermals als König von Böhmen. Daß Karl IV. als König von Böhmen die Universität stiftete, kann nicht im geringsten zweifelhaft sein für jeden, der Urkunden unbefangen zu lesen versteht. Abgesehen davon, daß er, wie bereits hervorgehoben wurde, vorher die Bewilligung der Landstände verlangte und die Universität mit Landesgütern ausstattete, erklärte er es selbst in der Gründungsurkunde, er denke darüber nach: qualiter regnum u. s. w. decoretur, und zwar, wie es weiter heißt, für die regnicolae. Es heißt nämlich: ut fideles nostri regnicolae paratam sibi mensam inveniant etc. Das ist doch klar! Daß er übrigens als König von Böhmen handelte, geht auch aus späteren Urkunden hervor, insbesondere aus dem Jahre 1366, wo es anlässlich der Gründung des Karolinums ausdrücklich heißt, es ist die Universität gegründet ex consensu regio Boemiae. Desgleichen geht dieses hervor aus der Bestätigungsurkunde, die bereits von einem Vorredner genannt wurde, de dato Eisenach 14. Januar 1349, worin Karl als deutscher, beziehungsweise als römischer König, die Stiftung des böhmischen Königs bestätigt und worin er, ein Jahr nach der Gründung der Universität, sagt: »Cum pro decore et magnifico statu regni praedicti (sc. Boemiae) in civitate Pragensi, quae ipsius regni metropolis fore dignoscitur, instauratum sit studium generale etc. . . . communimus auctoritate regia nobis veluti Romanorum regi ex sacro Romano imperio competenti etc.«

Das entspricht ganz dem damaligen Territorialrecht, denn bekanntlich gehörte die Gründung der Universitäten zum Machtbereiche der Landesfürsten, während die Bestätigung der Universitäten, namentlich was die Privilegien betrifft, die ja für die ganze Christenheit gelten sollen, einer-

O tom, že universitu založil Karel jako král český, netřeba se již šířiti. Že náklad na universitu mělo nésti království české, patrně r. 1352. Byla na prospěch university vybírána zvláštní daň. Daň tu uložil arcibiskup Arnošt duchovenstvu pražské diecése.¹⁾ Není stopy, že by daň tu byly platily diecése zemí německých. Že se založení university stalo se souhlasem české šlechty, má i *Novotný* za jisté, hledě k tomu, že odporem české šlechty kdysi zmařen byl podobný úmysl Václava II.²⁾ Nad to možno tu uvést i výslovné svědectví pramenné. Když r. 1366 Karel zakládá kolej Karlovu, zmiňuje se v zakládací listině koleje také o universitě:

„in nobili civitate nostra Pragensi, ubi sedis apostolicae gratia et ex consensu regio Boemiae ad principum, baronum, procerum et regnicolarum ipsius instantiam viget studium generale — —.“³⁾

Také na důležité svědectví to upozornil již *Novotný*.⁴⁾ *Weizsäcker* namítá, že se tu praví, že universita kvete se souhlasem krále, nikoli z moci českého krále.⁵⁾ Marná námaha. Že z toho nic nelze vyvozovati pro thesi *Werunského*, jest zřejmo. Mluví se tu o milosti papežské, o souhlase českého krále, o žádosti šlechty a obyvatelů českých, avšak ani o moci ani o souhlase římského krále není vůbec zmínky.

2. Obracím se k druhé námitce *Werunského*. Universita Karlova nenáleží Čechům, neboť měla od svého založení *mezinárodní ráz* a na universitě Němci počtem převyšovali počet Čechů.⁶⁾ To, co *Werunsky* tu uvádí, jest nepochybná a nikým nepopíraná skuteč-

seits dem Papste, andererseits dem deutschen Könige zustand. Daß übrigens unter den »regnicolae« Einwohner des Reiches verstanden sind, das kann nicht dem geringsten Zweifel unterliegen; ich behalte mir für eine Replik eine Reihe von Actenstücken und Belegen vor, falls dies von einer Seite irgendwie sollte bestritten werden. — —“ Repliky nebylo však třeba.

¹⁾ V. V. Tomek, Děje university pražské, díl I., 1849, str. 14, 15.

²⁾ Prohlášení str. 7.

³⁾ Codex diplomaticus almae Carolo-Ferdinandae universitatis Pragensis, Monumenta universitatis Pragensis, díl II., 1834, str. 232 čís. 5.

⁴⁾ Prohlášení str. 7.

⁵⁾ Das historische Recht, Schlußwort str. 21. Srv. k tomu Odpověď str. 37.

⁶⁾ Das Gesetz str. 36.

nost, ale skutečnost ta nemá toho významu, který jí Werunsky přikládá. Werunsky v souvislosti s tím upozorňuje na universitní národy, a abychom se vyvarovali nedorozumění, jest vskutku třeba toho zřízení blíže si povšimnouti.

Vysoké učení vzniklo roku 1348, ale teprve z roku 1360 nalézáme prvou zprávu o tom, že se universitní obce dělí na národy.¹⁾ Není pochybnosti, že to již tenkrát bylo čtvero národů: český, bavorský, saský a polský. *Novotný* vylučuje, že by rozdělení to byl dal Karel sám: „Bylo to rozdělení, které nebylo vytvořeno zakladatelem a nepočítalo ovšem s nějakými ohledy, nýbrž které si bezohledně stanovili ti, kdo na universitě se sešedše, dali jí svůj ráz.“²⁾ Míneňi tomu nemohu přisvědčiti. Prameny z prvé doby university pražské opětovně svědčí o tom, že universita závisela těsně na svém zakladateli, Karlu IV., a na svém kancléři, arcibiskupu Arnoštovi. Proto není pravděpodobno, že by základní zřízení university bylo vzniklo bez souhlasu nebo dokonce proti vůli těch, kdo o universitě rozhodovali.³⁾ Arci zakládací listina pražské university se o „národech“ nezmiňuje, ale zaručuje údům vysokého učení svobody, kterých požívali mistři a studenti v Paříži a Bologni. V těch svobodách zřízení národů bylo zajisté obsaženo. Svobody involvovaly samosprávu, a samospráva byla v Paříži a Bologni vykonávána tak, že se členové university dělili nejen podle oborů, které studovali, nýbrž i podle toho, odkud pocházeli. Že budou na pražské universitě „národy“, bylo dáno vzory, na které universita navazovala. Ostatně mezi Paříží a Bolognou nebylo po té stránce naprosté shody. V Bologni ani počet ani názvy studentských korporací nebyly vždy stejné. V Paříži byly skupiny čtyři a nazývaly se národy.⁴⁾ Čtvero národů na universitě pražské, jak jménem „nationes“, tak počtem čtyř navazuje na pařížský vzor, který i jinak na naši universitu působil nejvíce.

¹⁾ Prvá zpráva o národech jest v listině arcibiskupa Arnošta z 10. dubna 1360.

²⁾ *Novotný*, *Universita Karlova v minulosti* str. 11.

³⁾ Dalekosáhlejší exempce dostalo se universitě teprve privilegii krále Václava IV. r. 1392 a papeže Bonifáce IX. r. 1397; *Codex diplomaticus Carolo-Ferdinandae universitatis* str. 325 čís. 33 a str. 370 čís. 45.

⁴⁾ Denifle *uv. kn.* str. 136 a d.

V Paříži byly na universitě národy: *natio Gallicana, Picardorum, Normannorum, Anglicana.*¹⁾ Byly to skupiny územní chápané tak, že každý student, ať odkudkoli přišel, k některému ze čtyř národů náležel. Jména byla dána národům podle zemí, které pro návštěvu pařížské university byly nejdůležitější. Nemáme příčiny pochybovati, že se v Praze postupovalo stejně. Když podle pařížského vzoru bylo čtvero „národů“, bylo to zřízení přizpůsobeno místním poměrům. Vedle „národa“ českého, skupiny to domácích, k nimž počítáni byli i příchozí od jihovýchodu, zřízeny byly tři „národy“ cizích podle tří zeměpisných oblastí, o nichž bylo lze předpokládati, že pro návštěvu pražské university budou nejdůležitější: Bavorsko, Polsko, Sasko. Vzpomeňme, že Karel žádaje papeže o souhlas ke zřízení pražské university, upozorňoval, že není university ani v Čechách ani v zemích sousedních.²⁾

Většina universit, které pak po universitě Karlově byly ve střední Evropě založeny, měla jen úzce místní ráz. Cizinců bylo příliš málo, a nemělo tedy smyslu dělit je na národy. Jen vídeňskému učení vytyčovali rakouští vévodové širší cíle a na universitě té bylo také vskutku podle pařížského a pražského vzoru čtvero „národů“. Jako v Paříži byl národ galský, v Praze národ český, byl ve Vídni národ rakouský. Ostatní národy ve Vídni byly: rýnský, uherský a saský. Rozdělení to se ve Vídni dlouho udrželo, od r. 1838 bylo rozdělení jiné: vedle národa rakouského byly národy slovenský, uherský a italsko-ilyrský.³⁾ Ve středověku byly

¹⁾ P. H. Denifle — E. Chatelain, *Chartularium universitatis Parisiensis*, díl 2., 1891, str. 405 a d. jakož i rejstřík. — „Národ anglický“ se dělil na anglickou a neanglickou provincii. K neanglické provincii se počítalo „jedenáct království“, mimo jiné Čechy, Polsko, Uhry.

²⁾ *Mon. Boh. Vat.* I. str. 495 čís. 845. O tom, které kraje ke kterému národu byly počítány, není přímého svědectví. Nepřímo jest to patrné z matřiky studentů; srv. *Album seu matricula facultatis iuridicae universitatis Pragensis 1372—1418* (1834). Podle tohoto pramene zdělán jest přehled v *Tomkových Dějích university pražské*, dílu I., str. 20, 21.

³⁾ O národech na vídeňské universitě cituji úryvek z listiny, kterou r. 1384 vydal vévoda Albrecht III.: „Item ordinabamus ac nunc ordinamus et volumus totum dicte universitatis nostre clerum ad instar Parisiensis studii in quatuor partes dividi, quas solitum est naciones vocari, easque nacionum distinciones ordinamus et distinguimus in hunc modum. Quod

na vídeňské universitě tři německé „národy“ a národ uherský, a universita byla latinská. Od r. 1838 vedle národa rakouského byly tři „národy“ neněmecké, ale universita byla německá. Příklad vídeňské university ukazuje výrazně rozdíl mezi „národy“ starého universitního názvosloví a mezi národem a národností, jak je chápeme dnes. To, že ještě v devatenáctém století byly ve Vídni tři neněmecké „národy“, nemůže být důvodem, abychom Němcům universitu vídeňskou upírali. Ačkoli ve čtrnáctém století byly v Padově národy francouzský a provenský,¹⁾ jest nyní královská universita padovská universitou italskou. Nejinak dlužno zajisté oceniti také fakt, že jsme na pražské universitě měli kdysi bavorský, polský a saský národ.

Význam cizích národů na universitě nesluší tedy přeceňovati. Skutečností arci zůstává, že universita Karlova měla ve svých počátcích universální ráz, který se zdá odporovati tomu, že to byla universita, kterou král český založil k prospěchu českého krá-

omnes magistri et scolares, de nostris terris et dominiis existentes, annumerentur sub una nacione una cum sibi adiunctis provinciis, scilicet patriarchatu Aquilegiensi, diocesi Tridentina, Curualia, tota Italia ac cum aliis provinciis et districtibus ultramontanis, quam vocare volumus nacionem Austrie, et eam inter ceteras esse priorem. Consequenter omnes Bavaros, Suevos, Alsaticos, qui non cadunt sub dominiorum nostrorum aliquo, nec non etiam Renenses omnes ab origine Reni usque ad locum sui casus in mare volumus esse de una nacione. Quibus addimus pariter et Francones et Hassones et, si fuerint, de provinciis inter Franconiam et Bavariam aliisque superius nominatis, omnia quoque regna et provincias versus occidentem et meridiem, ut sunt Francia, Arragonia, Hispania, Navarra, Hollandia, Flandria et Brabancia. Hanc quoque vocari statuimus nacionem Renensium et inter ceteras esse secundam. Item omnes Ungaros, Bohemos, Polonos, Moravos, Slavos cum omnibus sibi annexis in ydiomatibus, Grecos quoque esse volumus de una nacione, et hanc Ungarie appellari interque ceteras terciam collocari. Item omnes Saxones, Westfalos, Frysones, Turingos, Missnenses, Brandenburgenses, Prutenos, Lyvonienses, Nusacienses, Pomeranos cum regnis aliis ultramarinis, scilicet Anglia, Ybernia, Scotia, Svecia, Norvegia et Dacia ad unam nacionem statuimus, et hanc inter ceteras esse quartam.“ Rud. Kink, Geschichte der kais. Universität zu Wien. Sv. II. Statutenbuch der Universität, 1854, str. 51. Srv. také téhož díla str. 65 a d.

¹⁾ Denifle uv. kn. str. 139.

lovství. Myslím však, že rozpor ten jest dán hlavně naším názíráním a že doba Karlova protikladu toho tak necítila. Nutno se vmysliti v duchovní svět, ze kterého panovník tenkrát universitu zakládal. Poučuje o tom na př. jeden z teoretiků čtrnáctého věku, autor slavného spisu o Panování knížat, Egidius Romanus (Aegidius a Columnis). V osmé kapitole třetí knihy čteme asi toto:

„Král tedy a kterýkoli správce lidu jest jakoby střelec; lid pak jest jakoby střela, která má být řízena k cíli a k dobru. Trojí tedy přísluší k úkolu královi: Předně musí být pilen toho, aby lid jemu svěřený měl prostředky, aby mohl dosíci žádaného cíle. Po druhé musí odstraňovati to, co tomu překáží. Po třetí sám musí lid vésti k cíli. Aby lid mohl dosíci vytčeného cíle a dobře žítí, k tomu slouží trojí, totiž ctnosti, vědění a statky hmotné. Musí tedy král být pilen toho, aby v jeho království kvetlo studium věd a aby tam byla hojnost moudrých a pilných lidí, neboť kde kvete moudrost a jest zřídlo vědění, tam si nezbytně všechen lid osvoji nějaké vzdělání. Aby tedy obyvatelé království nezůstávali v temnotách nevědomosti, sluší králům a knížatům, aby měli velikou péči o studium věd. Ba, jak níže vysvitne, jestliže vládce království nepodporuje studií a nechce, aby jeho poddaní byli učení, není to král, nýbrž tyran — —.¹⁾

¹⁾ „Quod est officium regis et qualiter rex se habere debeat in regimine civitatis et regni. — — Rex igitur et quilibet director populi est quasi sagittator quidam: populus vero est quasi sagitta quaedam dirigenda in finem et in bonum. Tria igitur spectant ad regis officium, quia primo sollicitari debet, ut gens sibi commissa habeat, per quae possit consequi finem intentum. Secundo debet prohibentia remove. Tertio gentem ipsam debet in finem dirigere. Ea vero, quae deservunt, ut populus possit consequi finem intentum et bene vivere, sunt tria, videlicet virtutes, scientia et bona exteriora. Debet igitur rex sollicitari, ut in suo regno vigeat studium litterarum et ut ibi sint multi sapientes et industres; nam ubi viget sapientia et fons scripturarum, oportet quod inde totus populus aliquam eruditionem accipiat. Ne ergo existentes in regno sint tenebris ignorantiae involuti, spectat ad reges et principes valde esse sollicitos de studio litterarum. Immo, ut infra patebit, si dominator regni non promoveat studium et non velit sibi subditos esse scientes, non est rex, sed tyrannus.“ De regimine principum, libri III. caput 8.

Opakuji: „*Kde kvete moudrost a jest zřídlo vědění, tam si nezbytně všechen lid osvojí nějaké vzdělání.*“ Nepraví se, že by učitelé a studenti vysokého učení musili býti jen z lidí domácích. Egidius učil, že vysoké učení jest vždy k prospěchu té země, ve které jest zřízeno. Výklad Egidiův jest klíčem k tomu, abychom pochopili jednání Karlovo. Karel založil universální učení, poněvadž jen takové učení bylo podle nazírání té doby skutečnou vysokou školou. Karel učení to založil v Praze, protože věřil, že učení to bude na prospěch království a jeho obyvatelů.

Doba Karlova necítila tedy rozporu mezi principem universálním a principem národním tak, jako jej cítí doba naše. Cítila jej však přece. Bylo přirozeno, že si na universitě, zřízené především pro království české, národ český žádal předního místa. Zachovaná matrika právníků uvádí studenty podle národů. Seznam studentů z národa českého jest na místě prvním, a nahlédneme-li do rukopisu, zjistíme, že toto pořadí bylo dáno hned od počátku, od samého oddělení fakulty právníků r. 1372.¹⁾ Bylo pochopitelné, že si především český národ činil nároky na místa v kolejích, které štědrosti českých králů Karla a Václava byly zřízeny. Roku 1384 vznikl o to spor. Spor, který se postupně dostal před stolicí arcibiskupskou, královskou i papežskou, skončil tím, že větší právo českého národa bylo uznáno.²⁾ To arci byly jen věci menšího významu. Rozhodující byl konečně Kutnohorský dekret, jenž — zbytečně to zajisté rozváděti — dal národu českému při věcech universitních tré hlasů, kdežto ostatní národy byly omezeny na hlas jeden. Důležité jest netoliko ustanovení samo, nýbrž i jeho motivace. Větší právo českého národa jest odůvodněno tím, že český národ jest pravý dědic českého království a že jest nespravedливо a hrubě neslušné, aby o prospěchu plnoprávných obyvatelů („incolarum, quibus recta competit successio“) rozhodovali cizinci a příchozí.³⁾ Nemělo by smyslu mluvit v této souvislosti

¹⁾ Rukopis v archivu university.

²⁾ Novotný, *Universita Karlova*, str. 16 a d., jakož i *Novotného stať v publikaci o Kutnohorském dekretu*, str. 12 a d.

³⁾ Srv. k tomu *Dekret Kutnohorský, přednášky a stati V. Novotného, K. Krofty, Jos. Šusty a G. Friedricha, 1909*. Vedle textu

o českém národě jakožto dědici českého království, kdyby universita pražská byla universitou říšskou. Ideovým základem Kutnohorského dekretu bylo přesvědčení, že universita pražská jest universita českého království. Svědectví Kutnohorského dekretu jest tím významnější, že, jak bylo ukázáno výše, jest ve shodě se zakládací listinou Karlovou.

Jest obecně známo, že v zápětí potom, co se českému národu dostalo tří hlasů na universitě, postavení českého národa bylo posíleno tím, že němečtí mistři a studenti Prahu opustili. Marešova zpráva v Národním shromáždění připisuje odchodu Němců z Prahy rozhodující význam i pro otázku práva na universitu Karlovu. Cituji opět: „*Německý národ vzdal se tedy ze své vůle university Karlovy.*“ To není řečeno zcela správně. Předně po stránce zásadní: Německý národ se nemohl vzdáti něčeho, co mu nenáleželo. Po druhé: Neodešli všichni. Zachovaná matrika právníků má i po roce 1409 zápisy do bavorského, polského a saského národa. I pak, pokud trvala Karlova universita, byly vedle národa českého národové ostatní. Třeba tedy význam odchodu Němců kriticky poněkud omeziti, přes to arci zůstává památnou epochou ve vývoji university. Kdežto před tím cizinci převyšovali počet domácích, secesí r. 1409 a husitskou orientací university se poměr obrátil. Pražská universita byla pak vskutku universitou českého národa. O počátcích university dokazují němečtí historikové (arci upřílišeně) její nečeský ráz. O době od Kutnohorského dekretu do Bílé hory český ráz university jest již nad jakoukoli pochybnost zřejmý. A došlo-li k sporu o universitu Karlovu, nelze zajisté hleděti jen k jejím počátkům, nýbrž i k dalšímu jejímu vývoji. Neboť jde-li o pokračování a kontinuitu, jde zajisté o pokračování toho a kontinuitu s tím, čím universita byla na konci svého vývoje.

Předvídám námitku. S německé strany byla ostatně již vyslovena: K českému národu byli na universitě počítáni i němečtí obyvatelé našich zemí. *Werunsky*, když v posledním svém vyjádření nucen byl přiznati, že universita byla založena především pro věrné obyvatele království, vykládá takto:

dekretu Kutnohorského důležitá jest i současná jeho Obrana, citovaná tamže str. 42.

„Die Gründung des Prager Generalstudiums geschah in erster Linie zum Nutzen der fideles nostri regnicolae, in zweiter Linie zu dem der extranei, unter denen die Reichsdeutschen mehrfach so zahlreich waren als die Einheimischen. Unter den regnicolae sind aber nicht nur die tschechischen, sondern auch die deutschen Landesbewohner zu verstehen, die schon damals sehr bedeutend an Zahl waren, in Prag relativ viel zahlreicher als heutzutage. Die Stadtverwaltung wurde in deutscher Sprache geführt. Das sog. Ottokarische Stadtrecht, das Prager Rechtsbuch sind nur in deutscher, das Prager Statutarrecht fast ganz in deutscher Sprache abgefaßt, nur wenige Statuten sind lateinisch. Auch die Kanzlei Karls IV. urkundete nur in lateinischer und deutscher Sprache. Wenn aber die Universität für Tschechen und Deutsche gegründet worden ist, und an ihr durch die Jahrhunderte von Angehörigen beider Nationen gelehrt worden ist, wie läßt sich dann die Leugnung der Kontinuität der deutschen Universität mit der alten Karlsuniversität, aus der sie durch Teilung hervorgegangen ist, rechtfertigen?“¹⁾

Weizsäcker praví podobně:

„Wenn in der arenga der Gründungsurkunde gesagt wird, daß die Universität für die fideles regnicolae (in erster Linie) bestimmt sei, wenn vom regnum nostrum Boemiae die Rede ist, so darf der Deutschböhmen ebensowenig vergessen werden, wie der zum »regnum Bohemiae« im weiteren Sinne gehörigen Deutschen aus Mähren, Schlesien und der Lausitz. Es muß daran erinnert werden, daß die »corona regni Bohemiae« weite Strecken deutschen Landes mit rein deutscher Bevölkerung im Bürgertum, Bauerntum und in der Geistlichkeit umfaßte. Es geht daraus hervor, daß selbst, wenn die Universitätsgründung von Karl IV. nur in seiner Eigenschaft als böhmischer König vorgenommen worden wäre, dies an dem historischen Zusammenhang der deutschen Universität

¹⁾ Das historische Recht, Schlußwort 14.

mit der alten Karlsruhochschule nichts ändern würde, da, wie gesagt, die Universität für beide Volksstämme bestimmt war.“¹⁾

Není mým úmyslem popírati kus zdravého jádra, který výklady tyto obsahují. Ale tento kus pravdy jest tendenčně přibarven a zkreslen. Jest pravda, že universitní národy chápány byly teritoriálně. Když mistr Konrád z Benešova (patrně slezského) byl zvolen do koleje Karlovy jakožto člen národa českého, a mistři i studenti národa českého tomu odporovali, že mistr Konrád z národa českého není, bylo pak mistru Konrádovi sice místo v koleji ponecháno, ale zároveň ustanoveno:

„quod ex electione sua nullus existens de districtu nativitatis ipsius magistri Conradi habeat jus essendi in natione Boemica, et habilitatem ad hoc, quod eligatur ad praedictum collegium tamquam unus de praedicta natione existens, et quod amplius nullus de dicto districtu existens ad collegium Caroli praedictum modo praedicto eligatur, nisi tunc per jus in Romana curia vel in rota doceretur, quod existentes de praedicto districtu deberent esse de natione Boemorum supra dicta.“²⁾

Příslušenství k národu řídilo se tedy podle rodiště, a zda kraj k českému národu patří či nepatří, nezáleželo na národu českém samém, nýbrž bylo možno vésti o to spor, jehož rozhodnutí ponecháno bylo kurii papežské. K teritoriálnímu národu českému patřili i německy mluvící obyvatelé království českého jako k němu ostatně patřili (zmínka o tom byla již výše) cizinci z Uher a zemí přilehlých. Netřeba však přeceňovati po té stránce význam předhusitského německého našeho patriciátu ani německého živlu jiného. *Krofta* prohlédl za tím účelem universitní matriky a dospěl k těmto poznatkům:

„V matrikách universitních se sice neudává národnost členů university, za to však se zpravidla označují jménem

¹⁾ Tamže str. 23.

²⁾ Codex diplomaticus Carolo-Ferdinandae universitatis str. 293 čís. 23.

svého rodiště. Tím způsobem možno zjistiti překvapující faktum, že z bohatých a velikých měst v Čechách, která tehdy ještě byla ovládána německým měšťanstvem, přicházelo na universitu nadmíru málo studentů. Cheb, Kutná Hora, Litoměřice, Ústí, Budějovice, Most objevují se v matrikách universitních sotva dvakrát nebo třikrát, o nic častěji nežli zcela nepatrná místa česká. Ryze německá města jako Slavkov, Loket se vyskytují až do r. 1409 jen jednou. Chomutov vůbec se nevyskytuje. Tento zjev, který by zasluhoval ještě přesnějšího prozkoumání, zdá se nasvědčovati tomu, že nikoli zámožné vrstvy měšťanské, tehdy ještě převahou německé, nýbrž hlavně venkovské obyvatelstvo české národnosti dodávalo českému národu na universitě jeho příslušníky. Tím by se, jak jsem naznačil, poněkud vysvětlovalo, proč je v národě českém na universitě o příslušnících německé národnosti tak málo slyšeti.¹⁾

Jest tedy omylem domnívati se, že národ český měl na universitě jakýsi utrakvistický, dvojjazyčný ráz. *Weizsäcker* sám nucen jest přiznati, že v době Husově chápali universitní národ český jakožto národ jazykově český. Kutnohorský dekret zve tři národy universitní — bavorský, polský a saský — národem německým. V národech těch byli sice Poláci, byli tam Skandinávci, ale Němci měli převahu a vtiskovali teritoriálním národům těm svůj ráz. V protivě k tomuto cizímu národu německému jest národ český.²⁾

¹⁾ Dekret Kutnohorský str. 35.

²⁾ „Cum itaque natio Theutonica, iure incolatus regni Boemie prorsus expers, in singulis universitatibus studii Pragensis agibilibus, ut relatio veridica ad nos deduxit, tres voces sibi vendicaverit ad usum, natioque Boemica, eiusdem regni iusta heres, tantummodo unica gaudeat et fruatur: nos vero iniquum et valde indecens arbitantes, ut de profectu incolarum, quibus recta competit successio, exteri et advene habundanter affluant et illi defectuum incommodis senciant se oppressos: mandamus vobis presencium virtute firmiter et districte, omnino habere volentes, quatenus mox visis presentibus, contradiccione et renitencia quibuslibet procul motis, nacionem Boemicam in singulis consiliis, iudiciis, examiniibus, eleccionibus et quibuscumque aliis actibus et dispositionibus universitatis predictae ad instar ordinacionis, qua gaudet natio Gallica in universitate studii Parisiensis ac cetera in Lombardia et Italia poeintur

Hledí-li Kutnohorský dekret u cizích národů k jejich řeči, jak si představiti, že by právě u českého národa k jazyku nepřihlížel? Pokračující národní vědomí působilo, že původně teritoriální chápání universitních národů ustupovalo pojetí jazykovému. O posledních dobách staré university Karlovy dočítáme se u *Z. Wintra*, že předpisy Kutnohorského dekretu byly zachovávány. Rektora volili čtyři volitelé. Tři a někdy i čtyři byli „*pro natione bohémica*“, jeden za ostatní národy, „*pro nationibus*“. Tímto zástupcem „cizích národů“ býval na sklonku doby předbělohorské „některý učitel z německé školy od sv. Salvátora.“¹⁾

Nechci z toho vyvozovati více, než z toho opravdu vyplývá. Na Karlově universitě i po válkách husitských až do jejího zrušení po Bílé hoře v různých dobách studovali také Němci. Ale Čechové měli převahu. Byla to především universita českého národa, českého nejen ve smyslu teritoriálním, nýbrž i jazykovém. Proto jest logické a zcela spravedливо, že česká universita podle universitního zákona jest pokračovatelkou staré university Karlovy a nese její jméno. Universitní zákon nepronáší tu nějaké mínění nové, které by vyvěralo jen z politické konstelace doby popřevratové. Dávno před převratem, r. 1909 u příležitosti oslav Kutnohorského dekretu, vyslovil myšlenku tu *Krofta* již zcela jasně.²⁾

Nesluší ani zapomínati, kdy se jména universita nebo „*akademie Karlova*“ počalo užívatí. Sám *Werunsky* přiznává, že to bylo teprve v době humanismu a že vysoké učení to bylo tenkrátě učením podobojí a protestantů.³⁾ Karlova universita měla

naciones, ad tres voces admittere modis omnibus debeat, sinentes eam vocum huiusmodi privilegio ex nunc in antea in perpetuum pacifice uti et gaudere — —.“ Dekret Kutnohorský str. 67, 68. Odkazu na poměry v Paříži jest rozuměti tak, že tam nejen galský, nýbrž i picardský a normanský národ, tedy tři ze čtyř, byly převahou francouzské. Odkaz na poměry na universitách vlášských jest příliš neurčitý, takže není patrné, které university jsou tu míněny.

¹⁾ *Z. Winter*, O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje. Kulturní obraz XV. a XVI. století. Novočeská bibliotéka č. 32, 1899, str. 6.

²⁾ Dekret Kutnohorský str. 48.

³⁾ Gesetz str. 42.

podíl i v českém povstání. Karolinum bylo shromaždištěm evangelických stavů, poslední rektor Jessenius byl horlivým stoupencem českého odboje. Jméno staré university Karlovy má tedy i po této stránce určitý význam. Bylo proto logické a důsledné, že v revolučním Národním shromáždění jeho členové, profesori naší university, se ke jménu Karlovy university přihlásili.

V polemikách o universitní zákon věnovali němečtí historikové pozornost hlavně počátkům Karlovy university. Myslím, že pro otázku tu stejně důležitý — ne-li důležitější — jest její konec. Roku 1622 musili mistři opustiti kolej Karlovu, universita byla dána jesuitům.¹⁾ V dohodě, kterou v listopadu 1624 učinil arcibiskup s jesuity, bylo sjednáno, že papež prohlásí universitu Karlovu za zrušenou a že v Praze bude nadále jen jedno vysoké učení pode jménem „*Pražská akademie*“.²⁾ K tomu aktu papežskému sice nedošlo, ale na věci to mnoho nemění. Léta 1622 a další jsou ve vývoji Karlovy university nepochybnou cesurou. R. 1638 byla sice *Carolina* od *Ferdinandey* opět oddělena, ale stará universita Karlova nebyla tím obnovena. Stará universita byla fakulta artistská, universita let 1638 až 1654 měla fakulty právnickou a medicínskou. Staří mistři byli vyhnáni a na učení Karlově byli profesori, kteří po roce 1622 od jesuitů byli ustanoveni. Po staré universitě Karlově mělo toto vysoké učení let 1638 až 1654 jen *jméno* a *majetek*, ale to nemůže klamati o tom, že toto učení i spojená pak universita Karlo-Ferdinandova měla skutečnou vnitřní souvislost s klementinskou kolejí Ferdinanda I., kdežto kontinuita s universitou Karlovou bylo jen společenství jména, majetku a privilegií. R. 1654 byla obě vysoká učení opět spojena. Slavnost spojení se konala 4. března 1654 v kostele týnském. Za rektora university byl vyvolen rektor koleje klementinské. „Po vykonání toho jeli všickni k pánům Patres Societatis Jesu, a tu společně J. Mt. pan kardinál a páni místodržící, též páni decani a professores stolili a zname-

¹⁾ Z. Winter, Děje vysokých škol pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409—1622), 1897, str. 147 a d.

²⁾ J. Schmidl, Historia Societatis Jesu provinciae Bohemiae, 1754, pars III., str. 558, Dr. Käthe Spiegel, Die Prager Universitätunion (1618—1654), Mitt. Ver. Gesch. Deut. in Böhmen, roč. 62., 1924, str. 24.

nitě traktování od pánův Patres byli.“ Tak čteme v registrech Karlovy koleje, jichž zlomek se v archivu university zachoval.¹⁾ Jak patrně, do register se zapisovalo ještě česky. Ale před tím, k 14. prosinci, jest zapsáno, že vykonali „studenti obojí fakultaty přísahu obyčejnou pánům děkanům svejm, a to v kostele tejnském i také barvíři apatykáři panu decanu medicae vykonali v tato slova: »Ich N. gelobe undt schwöre . . .«“ Do register university zapisováno bylo česky, ale přísaha jest zapsána německy. V tomto protikladu jazyka přirozeného a řeči shůry vnucované jest jakoby ve zkratce náznak tehdejších poměrů i dalšího vývoje.

* * *

Jsem na konci rozboru. Roku 1622 počíná vývoj, který od spojení Karolina s Ferdinandeou vede k zavedení německého jazyka na universitě roku 1784 a k rozdělení university roku 1882. Roku 1622 stará universita Karlova končí. Jen historii této staré university Karlovy věnován jest tento článek. Ji měl na zřeteli zákon, když prohlašoval nynější českou universitu za pokračování staré pražské university, nebo když posléze pregnatněji ustanovil, že česká universita jest pokračovatelkou starobylého vysokého učení Karlova. Viděli jsme, že stará universita Karlova byla založena od českého krále především pro obyvatele českého království a že po nejdelší dobu jejího trvání Čechové měli na universitě naprostou převahu. Námitky, které právě po té stránce od německých profesorů proti universitnímu zákonu byly vzneseny, neobstojí před vědeckou kritikou. Nechci se pouštět do výkladů, které by zabíhaly na pole aktuální politiky. V rámci vědeckého článku stačí konstatovati, že nikoli obě university stejnou měrou, nýbrž jen česká universita má plné právo hlásiti se ke jménu staré university Karlovy a k mravnímu i hmotnému jejímu odkazu.

¹⁾ Universitní archiv, sign. A 1. — Vzdávám p. prof. G. Friedrichovi a p. archiváři Jos. Berglovi díky za to, že mně bylo dovoleno prohlédnouti staré písemnosti university, uložené v universitním archivu.

Otakar Odložilík:

Berlínský rukopis kroniky Pulkavovy.

V XVII. kapitole „Krátkého sebranie z kronik českých k výstraze věrných Čechův“ mluví se o králi Janovi Lucemburském a jeho činech. Vypravování je velmi stručné a končí radou: „Kdo tomu nechce věřiti, kaž sobě čísti kroniku, ježto se skutkové zlí i dobří den ode dne králův a kniežat vypisují, jenž latině takto slove: Kronica ecclesie Pragensis secundum intentionem domini imperatoris scripta per Otonem notarium, incepta ab Otocaro, rege magno Bohemiae, česky Kronika kostela pražského podle úmysla císařovy milosti psána skrzě Otu písaře, počata od Otokara, velikého krále českého, etc.“¹⁾ Je viděti, že autor Krátkého sebranie měl po ruce nějakou kroniku, psanou na podnět Karla IV. písařem Otou, z níž citoval i na jiném místě svého díla. Vypisovala příběhy země české od doby Přemysla Otakara II. do konce panování Jana Lucemburského.

Kroniku Otovu se dosud nepodařilo nalézt. Není ani jasné, kdo byl Ota a v jakém poměru bylo jeho dílo k jiným historickým pracem z doby Karlovy. Dobrovský míní, že Otovou kronikou je latinská verze Pulkavy a že Pulkava ji jenom přeložil do češtiny. Už z listů Dobrovského Durichovi ze dne 3. února a 3. května 1789 je patrné, že byl přesvědčen, že Pulkava nese-psal latině díla, jež mu bylo přičítáno, nýbrž že byl jenom tlumočnickem cizí práce.²⁾ V listě Pelclovi, kterýž dosud nebyl nalezen, dokazoval, že autorem byl notář Ota. Také Palackému řekl své mínění a odůvodňoval je poukazem na Cerronský rukopis Pulkavy. Dobrovskému byly nápadné i hojné listiny, které Pulkava pojal do svého díla, a soudil,

¹⁾ Ant. Polák, Krátké sebranie atd., Věstník Král. české společnosti nauk, roč. 1904, str. 27.

²⁾ Ad. Patera, Korespondence Jos. Dobrovského I. 96 a 107.

že to nejspíše mohl učiniti někdo, kdo k nim měl snadno přístup; i to se mu zdálo svědčiti pro notáře Otu. Které byly důvody, jež uvedl Pelclovi, nemůžeme dnes říci.¹⁾

Skepse o názoru Dobrovského, že český Pulkava je překladem latinské kroniky Otovy, ozvala se záhy. Palacký, jenž měl v ruce spolehlivý opis Cerronského rukopisu s Dalimilem, Pulkavou i Krátkým sebráním, poznal, že domněnky Dobrovského nelze hájiti, poněvadž zmínka v Krátkém sebranie, uvedená výše, ukazuje jasně, že Otova kronika začínala až vládou Přemysla Otakara II. a nikoliv stavbou věže babylonské a zmatením jazyků jako Pulkava, a že nejspíše líčila celou dobu Jana Lucemburského a nikoliv jenom první léta jeho panování, jak je tomu u Pulkavy. Soudil, že může odmítnouti Dobrovského názor i proto, že nebyl nikde veřejně odůvodněn. Palacký viděl, že i věta v Krátkém sebranie, kterou jsme uvedli na počátku, i jiné citáty ukazují spíše na Beneše Krabici z Veitmile než na Pulkavu. Nicméně neztotožňoval Oty s Benešem a míní, že Otova kronika byla samostatné dílo, o něž nás připravila nepřízeň věků.²⁾

K věci se vrátil ještě J. Loserth v druhé stati svých „Studien zu böhmischen Geschichtsquellen“, nadepsané „Über die verloren gegangene Chronik des Notars Otto.“³⁾ Loserth nepřisvědčuje Palackému, ukazuje na nápadné obsahové shody s kronikou Beneše Krabice z Veitmile a Zbraslavskou a dospívá k přesvědčení, že notář Ota vůbec nežil, poněvadž o něm není odjinud zpráv. Soudí, že pramen všech domněnek o jeho kronice je nepozornost a nepřesnost skladatele Krátkého sebranie, jenž čerpal především z Dalimila a částečně také z některých jiných, dnes známých kronik.

Měl-li Loserth opatrnost Palackého, rozlišujícího Otu a Beneše Krabici, za nemístnou, jeho výklad také nebylo možno považo-

¹⁾ Palacký, Würdigung der alten böhmischen Geschichtschreiber II. vyd., str. 174.

²⁾ Palacký v uvedeném díle, str. 303. V Geschichte d. böhmischen Sprache und ältern Literatur (vyd. II. z r. 1818) praví Dobrovský sice, že Pulkava přeložil do češtiny latinskou kroniku neznámého spisovatele, avšak nedí, že to byl Ota. Že se však nevzdal názoru v soukromí šířeného, bude ještě patrné.

³⁾ Archiv für österreichische Geschichte sv. 53 (1875), str. 38—42.

vati za docela přesvědčující, poněvadž nečelil předem všem možným námitkám. Ani O. Lorenz,¹⁾ jenž Loserthovi v mnohém přisvědčil, nechtěl tvrdit, že notář Ota nežil a že zmínka v Krátkém sebranie záleží jenom na nedorozumění. I Lorenz se však spokojil míněním, že kronika Otova byla nejspíše jenom výtahem z kroniky Beneše Krabice z Veitmile, a jako Loserth ani si neuvědomil, že by mohlo jít i o opačný případ, že se Beneš alespoň v prvních částech svého díla až do smrti Jana Lucemburského mohl opíratí právě o kroniku Otovu. Otázka zůstávala otevřena a k staršímu názoru Palackého bylo možno se hlásit i po Loserthovi a Lorenzovi.

Když jsem byl v létě 1930 v Berlíně, zdálo se mi alespoň na chvíli, že jsem našel klíč ke všem záhadám. V rukopisném katalogu v pruské státní knihovně jsem našel záznam, že v rukopise Lat. fol. 393 je Przibiconis Pulkava de Tradenin translatio Chronici Bohemici iussu Caroli IV. regis ab Ottone conscripti. Radost ze vzácného objevu netrvala pohřichu dlouho. Když jsem si rukopis vypůjčil a prohlédl, zjistil jsem, že tu není nic nového, než latinské znění Pulkavy. Poněvadž Palackého mínění, že kroniky Otovy nelze ztotožňovati s Pulkavou, je docela bezpečné, rozplynula se nadobro naděje, že z berlínského rukopisu padne světlo na starý a nerozřešený problém.

Studium berlínského rukopisu Pulkavy není však docela neúžitečné. Při posledním vydání kroniky, jež uchystal Jos. Emler pro V. svazek *Fontes rerum bohemicarum*, nebylo rukopisu použito, a zdá se, že vůbec zůstal skryt zrakům badatelů. Sluší tedy říci o něm několik slov, aby byla patrná jeho hodnota a aby se k němu mohlo přihlédnouti při příštím vydání.

Rukopis je papírový, a jak už signatura ukazuje, foliového formátu. Je to menší folio, 205 mm šířky, 295 výšky. Na fol. 1—124 je v něm Pulkava. Incipit na fol. 1^a: *Capitulum de nomine, unde Slowani sive Boemi venerunt et unde dicantur. Cum filii... x explicit na fol. 124^b: ... obiit Elizabeth, uxor Johannis, regis Boemorum, mater Karoli imperatoris, et sepulta est circa patrem in monasterio Aule Regie. Na foliu 125 je čtení z breviáře o sv. Cyrilu a Methodu; incipit: Quemadmodum ex hystoriis plurimorum san-*

¹⁾ Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter (III. vyd.) I. 314.

ctorum... explicit: ingenti gaudio occurrit. Na rubu přední desky je přilepen lístek s poznámkou „Die böhmische Kronik des Pulkawa von Tradenin. Handschrift in lateinischer Sprache um das Jahr 1430. 60 Thaler.“ Na jiném, později psaném lístku, klade se rukopis do XIV. stol. Podle charakteru písma je možno říci, že byl psán někdy kolem r. 1400, ba spíše po tomto datu, než před ním. Svázán je v novějších papírových deskách s pergamenovým hřbetem, na němž je vyryta signatura i nadpis „Chronik des Pulkawa von Tradenin.“

O tom, kdo byl majitelem rukopisu, než se dostal do Berlína, nejsme na pochybách. Dva lístky vlepené před zadní desku a jeden přilepený na ní svědčí, že to byl František Kašpar Brožovský z Pravoslav.¹⁾ Rukopis nebyl jedinou ozdobou knihovny horlivého vlastence, jenž na sbírání starých písemných památek vynaložil mnoho času i peněz. Ani jednoho ani druhého neměl nazbyt a nezřídká zájem a dobrá vůle nahrazovaly nedostatek. Brožovský, narozený r. 1765 ve Slaném, byl soudním úředníkem a po působení na několika místech v Čechách i v Haliči zakotvil r. 1806 v Praze; od r. 1808 až do smrti sloužil u apelačního soudu a za svou svědomitost byl už r. 1811 povýšen do šlechtického stavu a zvolil si přídomek z Pravoslav. Už za studií měl přátelské styky s předními českými učiteli, Pelclem, Cornovou, Procházkou, Dobrovským a j., a pěstoval je i po svém návratu do Prahy. Sbíráni starých rukopisů a knih bylo jeho vášní; za léta vyrostla jeho knihovna na pěknou a cennou sbírku spisů historických, právnických i jiných. Byl v ní i náš rukopis Pulkavy. Po smrti Brožovského byla knihovna rozprodána a rozptýlena a Pulkava se dostal až do Berlína. Byl koupen jako č. 5035 za 60 tolarů, což je patrné ze zápisu na lístku, nalepeném na rubu desky, o němž byla řeč výše.

Brožovský se zajímal o Pulkavu a hleděl si opatřit poučení i o jiných rukopisech. Na zadní desce rukopisu je přilepen lístek, psaný jeho rukou dne 25. března 1817, z něhož vysvítá, že znal Lobkovický rukopis Pulkavy, o němž se zmiňuje Jan Kryštof Jordan v díle „De originibus Slavicis“ (IV. 132) a jenž je nejspíše totožný

¹⁾ Data o něm jsou v článku A. Rybičky, Pomůcky životopisné k dějepisu literárnímu č. 4. v ČČM. 1864, str. 95—98.

s rukopisem, který označil jako čís. 19 Emler ve svém úvodu k vydání Pulkavy ve „Fontes rerum bohemicarum“ V. str. XVI. S Dobrovským srovnával svůj rukopis s Ludewigovým vydáním Pulkavy v XI. svazku díla „Reliquiae manuscriptorum omnis aevi“ (r. 1738). Co zjistili, poznamenal Brožovský na jednom z lístků, vlepených před zadní desku. Latinský zápis, doplněný poznámkou o Dobnerově vydání Pulkavy v III. sv. sbírky „Monumenta historica Boemiae“, zní takto:

Die 13 Februarii 1828 hora solita vespertina ad me invisens noster Dominus Josephus Dobrowsky attulit ex Bibliotheca Lobkowitziana mutuo sumptum tomum XI^{um} Reliquiarum historicarum Petri de Ludewig et conferendo ibi obveniens Chronicon Bohemicum Ottonis (sub nomine translatoris Przibikonis Pulkawae de Tradenin passim notum) cum hocce meo manuscripto sequentes discrepantias deteximus:

Inscriptiones anteriorum capitum et verba initialia paulisper differunt. Cap. V. dicitur in manuscripto meo Przemisl princeps, magnus vates, in impresso verbum vates deest.

Cap. XXIII., XXIV. et XXV. ex integro differunt in contextu — impressum exemplar de Strachikwas nullam facit mentionem.

Cap. LXIX. de donatione per imp. Fridericum super castris Flos, privilegium, quod in manuscripto reperitur, deest in impresso. Contextus itaque 69. capituli in exemplari impresso coincidit in caput 70. manuscripti, et sic porro se habet in sequentibus capitibus, ita quod capita chronici impressi numerum unitate minorem praeseferant, illa chronici mei manuscripti unitate majorem.

Impressum exemplar finitur capite CV. (quod in manuscripto CVI. est) cum abbreviatione appositae feriae. Tum vero ibi subjunctum: L. D. P. K. Explicit Chronicon Bohemicale feria quarta ante S. Elisabeth anno domini MCCCCLXVII.

In manuscripto meo autem loco hujus clausulae posita est adhuc inscriptio: Capitulum CVII. Rex Johannes postea post biennium subjugavit sibi et regno Bohemiae Boleslaum, Wenceslaum et Ludovicum, duces Lignicenses, prout in littera sequitur. Haec littera autem effective adnexa non est, sed

aliae duae adnotationes chronologicae de adventu Caroli Luxemburgum et morte Elisabethae subjunctae sunt. Adhaeret denique manuscripto meo exemplari folium, in quo scriptae sunt lectiones Breviarii festo SS. Cyrilli et Methudii.

Fr. C. Brożowsky de Prawoslaw mp.

Aliud est exemplar Pulkawae, quod clariss. Dobner in suis Monumentis edidit, quodque illius usui senator Pilsnensis Stehlik de Czenkow suppeditavit; hoc licet Brandeburgicis auctum sit, nonnullis tamen egregiis datis historicis caret, uti in Capitulo LXXII. descriptione cladis, quam Tartaris prope Olomucium capitaneus civitatis nobilis de Sternberg intulit.

Víme-li tedy, že náš rukopis byl původně v knihovně Brožovského a že Dobrovský byl při srovnávání s vydáním Ludewigovým, snadno si domyslíme, kdo je původcem mínění, že obsahuje kroniku notáře Oty, jež je uvedeno i v rukopisném katalogu pruské státní knihovny a jež snadno svádí na scesti. Zjištěním, že jde o Pulkavu a nikoliv o pohřešovanou kroniku Otovu, ztrácí rukopis mnoho na ceně a zajímavosti a řadí se prostě k jiným rukopisům Pulkavy, jichž bylo použito při posledním vydání, jako doplněk. V záznamu o srovnávání s Ludewigovým vydáním uvádí Brožovský jenom nápadnější rozdíly. Z poznámek, které vepsal tu a tam tužkou na okraj (na př. na fol. 60—61, 64—65) je viděti, že místy srovnával slovo za slovem. Učinili jsme totéž zkusmo na několika místech a přesvědčili se, že rukopis je nejbližší rukopisům první recenze Pulkavy.

Kromě drobných shod v prvních kapitolách, kterých tu neuvádíme, svědčí o tom i to, že jako ony zaznamenává na fol. 16^b-17^a „aliud miraculum“ sv. Václava a sv. Vojtěcha z r. 1092, které Emler ve svém vydání ve Fontes (str. 22) neotiskuje, nýbrž jenom připomíná v poznámce 17. Co je potom ve Fontes na str. 22—23 až po slovo „principatum“, v našem rukopise chybí a za poslední větou vypravování o zázraku následuje jako v rukopisech první recenze „Capitulum XX. De morte sevi Boleslai et successione filii sui pii Boleslai ac sublimacione ecclesie Pragensis ac monasterii sanctimonialium sancti Georgii in castro Pragensi“. Srovnáváme-li

dále text kapitoly, vidíme, že jako v rukop. 4, 5, 6 je i tu za slovem ‚interfactor‘ vloženo ‚postquam urbem Boleslaviensem muro vallasset‘. Za jménem druhého syna, jež je tu psáno ‚Sraquas‘, následuje jako ve 4, 5 ‚suum Boemie ducatum crudeliter et vitam amisit. Cui successit idem filius suus Boleslaus Pius. Hic Boleslaus, vir christianissimus‘ atd. Jako 4, 5, 6 má i náš rukop. ‚et bonorum operum‘. Jdeme-li ve srovnávání dále na str. 24, vidíme u pozn. 12, že náš rukop. má jako 4, 5, 6 ‚a quo obtinuit‘. V jednotlivostech blíží se tu 4, tu 5, tu 6 rukopisu, takže nelze říci, že by byl s některým z nich totožný. Na str. 25 nejnápadnější věcí je nadpis 22. kapitoly (viz pozn. 1). Tu se shoduje náš rukop. s čís. 4 a 5, poněvadž za ‚episcopi‘ má ještě ‚et eiusdem regimine‘. K pozn. 6 dodávám, že jako č. 5 má i náš rukop. ‚archiepiscopo‘, za to však má ‚taliter‘, o němž praví pozn. 7, že chybí právě v rukop. 5.

Co jde za tím, ukazuje, že nelze náš rukopis zařadit do skupiny první recenze bez výhrad. Bylo tu sice ‚consecrans‘ jako v 4, 5, 6, avšak bylo opraveno na ‚consecratus‘, jak je tomu v 2. recenzi. Ve shodě s ní a na rozdíl od čís. 4, 5, 6 zní další text: ‚Pragam ad ducem suum Boleslaum Pium revertitur et inthronizatus ad ecclesiam sancti Viti Pragensem cathedram (v tomto slově se zase vrací podoba s 4, 5, 6) presulatum suum rexit utiliter et non post multa tempora feliciter vitam finivit. Mortuus est anno Domini DCCCCLXIX IIII Nonas Januarii et in ecclesia sua Pragensi sepultus‘.

Jeví-li se už tu najednou odklon od první k druhé recenzi, v další části kroniky je věc ještě nápadnější. Za slovem ‚sepultus‘ následuje v rukopisech první recenze kapitola dvacátá třetí ‚De ortu et vita sancti Adalberti, Pragensis episcopi‘, za ní kap. XXIV. a XXV. o životě a smrti sv. Vojtěcha a konečně kap. XXVI. o smrti Boleslava II. a jeho nástupců, jak je to vše vytištěno ve Fontes na str. 26 až 29 v poznámce. V našem rukopise je sice za ‚sepultus‘ také nadpis dvacáté třetí kapitoly: ‚Capitulum XXIII. De secundo episcopo Pragensi, sancto Adalberto‘, avšak text je týž jako v druhé recenzi a tudíž i jako ve Fontes na str. 26 a n. a začíná slovy ‚Defuncto itaque‘ atd. a jde potom až na str. 30 ve Fontes na konec prvního odstavce v druhém sloupci ke slovům ‚ad ex-

terias naciones‘. Odchylek od znění ve Fontes není mnoho a nejsou příliš významné. Potom však přichází změna a za slovo ‚naciones‘ se ihned přiřazuje třetí odstavec ve druhém sloupci slovy ‚Ungariam veniens‘ atd.; konec odstavce pak zní: ‚iubente Domino vitam finivit et mortuus est anno Domini DCCCCXCVI, nono Kalendas Maii‘ (fol. 20^b).

Vynechaný druhý odstavec druhého sloupce na str. 30 ve Fontes tvoří v berlínském rukopise ‚Capitulum XXIII. De morte prefati Straquas, fratris dicti pii Boleslai, ducis Boemie‘. Je tu však několik změn. Za ‚episcopum‘ (na ř. 3) následuje v rukopise ‚ut prius sibi dixerat, exulare vidisset‘ atd., na ř. 16 ‚immaniter‘ jest vypuštěno a věta potom jde dále takto: ‚quousque crudeliter vitam finivit sicque episcopatum...‘; za ‚non potuit‘ na konci odstavce následuje ‚sicque eius voluntatis temeraria intercepta‘ atd.

Další kapitola je nadepsána v rukopise (fol. 21^a): ‚Capitulum XXV. De tercio episcopo Pragensi nomine Deodato‘. Je v ní celkem to, co je ve Fontes na str. 31. v druhém sloupci v druhém odstavci. Kapitola začíná: ‚Postquam sepenominatus dux Boemie Pius Boleslaus‘ atd. I tu je několik odchylek, které uvádíme. Za ‚vidisset‘ na 7. řádce druhého odstavce následuje v rukopise ihned ‚tamquam zelator‘ atd., slova ‚alias—Saxonem‘ na ř. 6—7 sh. na str. 32 ve Fontes jsou v rukopise vypuštěna. Konec kapitoly zní: ‚Qui Deodatus tercius Pragensis episcopus consecratus est anno Domini DCCCCXCVIII Nonas Iulii‘.

Další kapitola má nadpis: ‚Capitulum XXVI. De morte pii Boleslai, ducis Boemie et eius successoribus‘. Jak už je z toho patrné, přibližuje se tu náš rukopis najednou rukopisům první recenze a opouští druhou recenzi. Co následuje za nadpisem, je totožné s obsahem XXVI. kap., jak je otištěn ve Fontes petitem na str. 29 z první recenze. Náš rukopis se tu blíží čís. 4 a 6 a končí u slov ‚Idibus Februarii‘ (na 26 řádce petitu shora). Co je v rukopisech první recenze dále až na konec kapitoly, v našem rukopise chybí. Následuje tu ‚Capitulum XXVII. De vita et regimine tercii Boleslai, ducis Boemie‘ a text jako je ve Fontes na str. 32 v druhém odstavci druhého sloupce: ‚Boleslaus tercius, Pii Boleslai, ducis Boemie filius, post obitum‘ atd. Rukopisů 4, 5, 6 první recenze

se sice nedrží tak důsledně, jako předtím, ba tu a tam, kde se s nimi druhá recense, otištěná ve Fontes rozchází, shoduje se s ní. Tak na př. nemá znění, jaké je uvedeno v pozn. 8 na str. 32, nýbrž shoduje se s hořejším textem; má ‚fuit‘ u pozn. 11) na str. 33, jež vypadlo v 4, 6. Celkem však zase převládá příbuznost s první recensí, zjištěná i jinde.

Je tedy patrné, že opisovač kodexu znal obě recense a že se při vypravování o svatém Vojtěchovi odklonil od první a přidal na chvíli k druhé z příčin, které nejsou jasné. Potom však pokračoval zase podle první recense. I tam, kde se potom rozcházejí obě recense tak, že bylo nutno tisknouti je ve dvou sloupcích (ve Fontes na str. 91 a násl.) shoduje se náš rukopis s první recensí tištěnou ve sloupci B a dělenou na kapitoly LXV. a další. Brožovský z Pravoslavů, v jehož majetku rukopis byl a jenž jej s Dobrovským srovnával s Ludewigovým vydáním Pulkavy v XI. svazku Reliquiae manuscriptorum etc., uvádí sice v záznamu, otištěném níže, že v rukopise je zapsána listina císaře Bedřicha II. o hradě Flos, již není v Ludewigově vydání, učiněném podle rukopisu první recense, avšak to se týká jenom tisku. V jiných rukopisech i první i druhé recense listina byla, jak je patrné z Emle-
rova vydání ve Fontes na str. 125.

Dlužno si povšimnouti ještě konce rukopisu. Z poznámky 3) na str. 207 ve Fontes je viděti, že rukopisy 4, 5, 6 první recence končily rokem 1329. Rkp. 6 měl ještě přípisek, svědčící že byl dopsán r. 1467; ten je otištěn i u Ludewiga na str. 383. Podle Dobnera měl t. zv. Stehlíkův rukopis ještě nadpis CVII. kapitoly. Ten je i v našem rukopise na folio 124^a a zní: ‚Rex Johannes postea post biennium subiugavit sibi et regno Boemie Boleslaum, Wenczeslaum et Ludovicum, duces Legnicenses, prout in littera subsequitur‘. Na foliu 124^b není však tohoto listu, nýbrž jsou tam dvě zprávy k r. 1330, otištěné ve Fontes na str. 207 v prvním odstavci. Rukopis pak končí slovy: ‚. . . et sepulta circa patrem in monasterio Aule Regie‘. Je opět viděti, že kdo opisoval, měl po ruce druhou recensi a z ní doplnil zprávy, jichž v první nebylo, nedbaje toho, že se neshodují s nadpisem kapitoly, který ukazuje, že jejím obsahem mělo býti něco docela jiného, a nikoliv dvě

zprávy z r. 1330 důležité pro životopis Karlův, první o jeho povolání z Paříže do Lucemburku a druhá o smrti Elišky Přemyslovny.

Buď současník nebo někdo, kdo žil o málo později, začal vpišovat mezi řádky česká slova, avšak brzy toho zanechal a nedospěl dále než ke druhé kapitole. Uvádíme tyto glosy: in agro = na poli; post diluvium = [po] potopie, arcum = duhu; in altitudinem = na wysost; construere niterentur = dielati se snažili; confusio = pohanenie; idiomatis = rzeczi.

Berlínský rukopis nedává odpovědi na otázku, jaká byla kronika notáře Oty a co bylo jejím obsahem, Zápís v katalogu, opírající se o neprokázané mínění Dobrovského, bude třeba opravit, aby nesváděl badatele na scestí a udával obsah rukopisu přesně a jasně. Co však bylo zjištěno o poměru rukopisu k první i druhé recensí latinského Pulkavy, ukazuje, že máme před sebou ojedinělý pokus o sloučení obou zpracování, alespoň na několika místech. Jinak nehledíme-li k nim, můžeme bez rozpaků zařaditi rukopis do první skupiny, a to k rukopisům, které Emler v úvodu ke svému vydání označil číslicemi 4, 5 a 6. Bude-li ho užito při novém vydání, přibudou z něho nejenom nové varianty, nýbrž na několika místech přinese, tuším, i lepší znění textu.

J. Matoušek:

Cancellaria Arnesti a dvě sbírky formulářové století patnáctého.

Príspevky k jejich rozboru a výkladu.

Ferdinand Tadra, vydává r. 1880 v „Archiv für oest. Geschichte“ rukopis pražské knihovny universitní o sign. XII C 17 pod názvem „Cancellaria Arnesti“, zmínil se v úvodě k této edici o dvou rukopisech, v nichž se objevují formule rukopisu universitního. Spokojil se však celkem jen otiskem formulí, a to ne všech, rukopisu universitního, nepovšimnul se blíže poměru tří rukopisů. Jejich popis, rozbor a srovnání je úkolem této práce. Závěrem vyplynou některé poznatky o vzniku C. A. a jejím užívání. Práce rozpadá se takto na tři části, v nichž proberu postupně tři rukopisy; v závěru shrnu získané poznatky.

Universitní rukopis Cancellaria Arnesti. V tomto oddíle mohou býti nejstručnější. Tadra vydává tento rukopis, všiml si ho dosti povrchně, a proto B. Mendl a V. Hrubý podrobili rukopis Tadrův vydaný novému zkoumání důkladnějšimu; při tom pořídili pro Státní ústav historický v Praze podrobný rozbor a popis tohoto rukopisu.¹⁾ V této první části práce jsem výsledky jejich namnoze jen znovu ověřoval.

Rukopis universitní knihovny pražské o signatuře XII C 17 je papírový kodex formátu 21×30 cm, 112 listů s moderním foliováním o devíti složkách. Kožená vazba má dosud nápis, ale sotva již čitelný, „Formae consistorii Pragensis“; týž nápis je i na hřbetě s letopočtem 1386. Tadrův v Cancellaria Arnesti vydaná

¹⁾ Popis a rozpis spolu s opisy kusů, které Tadra ve své edici neotiskl, je uložen ve Státním ústavě historickém v Praze. Truhlářův katalog latinských rukopisů universitní knihovny nepřinesl o našem rukopise nových dat. Opírá se jen o vydání Tadrůvo a o spis, v něm citovaný, Schulte, Canonische Handschriften, str. 37.

část zabírá — uvádím listy rukopisu, strany edice Tadrůvy, tituly podle edice —: l. 9^a—13^a = str. 26—38 [Citationes], l. 13^b—16^a = str. 38—51 [Monitiones], l. 16^b—28^a = str. 52—102 [Commissions], l. 29^b [Pro reformatione post visitationem] = str. 102 až 103 [č. 59], l. 30^a—37^a = str. 104—125 [Dispensationes], l. 38^a až 41^a = str. 127—138 [Petitiones], l. 43^a—48^a = str. 139—161 [Processus], l. 50^a—52^a = 161—167 [Incorporationes], l. 54^a—57^b = str. 168—179 [Erectiones], l. 59^a—62^a = str. 180—191 [Donationes], l. 64^a—71^a = str. 191—213 [Confirmationes et ratificationes], l. 72^a—74^b = str. 213—219 [Indulgentiae], l. 75^b = str. 220—221 [Declarationes], l. 76^b—78^a = str. 221—226 [Auctoritates], l. 79^{ab} = str. 226—229 [Inhibitiones], l. 80^a—80^b = str. 229—232 [Locationes], l. 81^a—83^a = str. 233—239 [Permutationes], l. 84^a—86^a = str. 239—248 [Consensus], l. 87^{ab} = str. 249—251 [Emptiones et venditiones], l. 88^a = str. 251—252 [Confirmationes], l. 90^b—91^a = str. 252—254 [Sequestrationes], l. 93^a = str. 255—256 [Coadiutoria], l. 94^a = str. 256—257 [Libertates], l. 95^a—107^a = str. 258 až 301 [Diversa].¹⁾

Nevydal tedy Tadra rukopisu celého. Uvádím dále písemnosti, kterých v jeho edici není. Tadra se zmiňuje, že obě vnitřní strany desek vazby jsou polepeny zkomolenými listinami arcibiskupa Jana z Jenštejna.²⁾ Vskutku je to jediná listina, s inserovanou bulou papeže Urbana V., z 18. listopadu 1368. Na okraj vlepene listiny připsáno je několik zápisů z let 1417 a 1419. V rukopise samém jsou kromě částí Tadrův vydaných tyto kusy:³⁾ l. 1^a: Procuro

¹⁾ Bylo třeba uvést tuto konkordanci, neboť z edice Tadrůvy není patrné, co a odkud v ní otištěno, co vynecháno. Kromě vyjmenovaných částí otiskl Tadra ve své edici ještě (str. 23—24): „Consilia salubria cuilibet salubriter vivere volenti“ (v rukopise na l. 2^a), ač kus ten, jak poznáme, není částí původního rukopisu C. A. Kusy do edice C. A. pojaté jsou dosti libovolně kráceny, při čemž není zjevné, co vynecháno; z některých otištěn jen titul. Úplné znění je nyní v exempláři Tadrůva vydání, uloženém ve Státním ústavě historickém.

²⁾ „Die beiden inneren Deckelseiten sind überklebt mit je einer verstümmelten Urkunde des Erzbischofs Johann von Jenzenstein über päpstliche Gnadenbriefe an Priester des Kreuzherrenordens in Prag“ [!]

³⁾ Rozpis, ale ne přesný, podal Tadra. Uvádím jej proto znovu.

ratorium postulati ad aliquam ecclesiam catedralem, l. 2^b: Litera super exemptione ecclesie et diocesis Misnensis ab archiepiscopis Magdeburgensi et Pragensi [1399 pros. 12.],¹⁾ l. 3: Copia bulle contra illos, qui per pecuniam aut munera obtinent aliquas gracias [1405 duben 5.],²⁾ l. 4^b: Procuratorium ad obligandum se pro mediis fructibus camere apostolice ratione alicuius prebende, de qua existit provisum. — Procuratorium ad concordandum pro mediis fructibus alicuius episcopatus vel prepositure, l. 5^a Procuratorium ad compromittendum, l. 5^b—6^b: Processus pro officio notariatus per sedem apostolicam concessio [1405],³⁾ l. 7^b přilepeny minuty z r. 1480 a formule z r. 1460,⁴⁾ l. 8^b Alphabetum iuris [Iste sunt declarationes de abreviaturis positis in iure ac in summa Raimundi].

Po titulech citationum, monitionum a commissionum je na l. 28^a „Intimacio visitacionis ad ecclesiam catedralem in Olomucz,“ l. 28^b—29^a „Reformacio facta post dictam visitacionem“ [1392 pros. 23.],⁵⁾ po titulech dispensationum a petitionum na l. 42^b „Excommunicacio contra abbates Plassensem, Nepomuczensem et ceteros ordinis Cisterciensis abbates pretexto privilegiorum iuris-

¹⁾ Vyd. Codex diplom. Sax. Reg. II. 2., Urkundenbuch d. Hochstift Meissen, č. 751, Fr. M. Pelzel, Lebensgeschichte K. Wenzeslaus IV., str. 30—31, Ant. Frind, Kirchengeschichte II., Urkundenbuch 1.

²⁾ Innocentius papa VII. illos omnes, qui per pecuniam aut munera gratias ecclesiasticas obtinuerunt, necnon fautores eorum poenis ecclesiasticis asstringit. — 1405 Aprilis 5., Romae.

³⁾ Innocentius papa VII. Johanni de Malešic, praeposito ecclesiae Olomucensis ac cappellano et familiari suo, indulget, ut omnibus privilegiis, indulgentiis et gratiis, quibus gaudere posset, nisi ab officio scriptoriae litterarum apostolicarum ammotus fuisset, gaudeat, non obstante, quod se a Romana curia abstetaverat. — 1405 Novembris 15., Romae.

⁴⁾ Dané 1460 červen 7., 1461 únor 28., duben 4. v Žitavě, 1461 květen 30. ve Wurzen; týkají se svěcení kněžského pro pražskou diecési. Na též l. 7^b Johannes de Crumlow, decanus ecclesie Pragensis, ad petitionem Wenceslai de Crumlow testatur ipsum a. 1461 a Jodoco de Rosenberg, episcopo Wratislaviensi, in accolitum ordinatum et postea litteras dimissoriales ad omnes s. ordines extra dioc. Prag. recipiendos accepisse, 1480 iulii 28., Pragae. Tři přilepené „litere formate“ Jana z Dubé z r. 1440 a 1441 nebyly jistě původně částí našeho kodexu.

⁵⁾ Cod. diplom. Moraviae XII., č. 116 z originálu olomouckého.

diccionis archiepiscopalis contravenientes“ [1381 červenec 16.], po titulech processus na l. 48^b „Processus, qui aliquos errores fecerit et seminaverit“, l. 49^a „Processus contra antipapistas [1388 říjen 9.],“ l. 49^b „Processus contra depredatores bonorum ecclesie Pragensis“, po titulech incorporationum na l. 52^a zlomek nedatované formule (Inc. Sincere religionis vestre, sub qua . . .), l. 52^b „Incorporacio pro monasterio in Rudnycz (1398 září 15.), po diversa („Sequuntur forme indifferenter secundum materias diversas“) na l. 107 „Contra eos, qui dicunt se confessos fratribus de ordinibus mendicancium“, l. 107^b „Litera super provisione alicuius archidiaconatus pro familiari auctoritate ordinaria“, l. 107^b „Ratificacio provisionis prescripte cum nova provisione auctoritate apostolica“ [1380], na l. 108^a „Executoria super provisione prescripta“, l. 108^b až 109^b „Processus super provisionibus prescriptis“, l. 109^b—110^b „Processus legati super contribucione, ubi legatus per se facit processum“ [1380 říjen 9.], l. 110^b „Littera quando alique novitates supersticiose pullulant“, l. 111^a—112^a „Processus super procuracione legatus a sede apostolica transmissi“. Rukopis je zakončen na l. 112^{ab} registrem.

V kodexu universitní knihovny vyskytuje se trojí ruka A, B, C. Ruka A psala část vydanou Tadrou; písař ten ponechal si na konci každého oddílu volné místo pro další přípis. Zpravidla označoval vlastní jména začátečními písmeny. Písař B napsal později poznámky na předešlé a části Tadrou nevydané. Spolu s písařem C doplňoval pak místy jména ve formulích původních a rozšiřoval tituly. Tyto přípisy v titulech označuje Tadra ve svém vydání C. A. závorkami, ne však zcela důsledně; jiné přípisy neodlišuje. Přípisy ruky B, pokud je můžeme kontrolovat (zejména pomocí Monumenta Vat.), jsou správné. Jen v jediném případě označuje Tadra doplněk takový za nesprávný. Z toho usuzovali správně Mendl a Hrubý, že oba pozdější písaři měli po ruce starší předlohu.

O dalších osudech universitního rukopisu není zpráv, kromě toho, co se z něho dovidáme přímo. Ze zápisů na předešlé je patrné, že ještě r. 1417 byl na hradě pražském.¹⁾ Ze zápisů pozdějších,

¹⁾ Na předešlé, na okraji vlepené listiny, o níž jsme se zmínili, čteme tyto zápisy: Die XXVIII. Maii est mortuus. Anno domini MCCCCXVIII,

výše citovaných, zejména z formulí datovaných v letech 60tých století 15., je patrné, že se ještě tehdy, za administratora Hilaria Litoměřického nebo snad i později, rukopisu universitního prakticky užívalo. Jaké však byly jeho osudy v době husitské, toho nelze z něho vyčísti. Možno-li však užití argumentu ex silentio, nápadné přerušení zápisů válkami husitskými až do 2. poloviny 15. století zdá se nasvědčovati tomu, že v této době na čas se ho přestalo užívat.

Rukopis pražského archivu kapitulního o sign. VI 4 (dříve U XXIII) nedošel dosud pozornosti, které zasluhuje. Tady zmiňuje se o něm jen zcela povšechně jako o formuláři, v němž se vyskytuje dosti formulí z Cancellaria Arnesti; pokud jde o jeho stáří, zdůraznil, že vznikl později než rukopis Cancellarie, jím vydaný, neboť ve formuláři kapitulním jsou formule Arnoštovy smíšeny s pozdějšími.¹⁾ Ott otiskl v „Beiträge zur Receptions-geschichte“ z našeho rukopisu „Termines iudiciales per ordinem“ a všimá si se stanoviska svého tématu i některých formulí jiných.²⁾ Když se

indicione X., die IX. mensis iunii, hora quasi vesperorum, sede apostolica ammonicione domini Johannis pape XXIII. pastore carente, in castro Pragensi in domo decanatus coram Joh. Kralovicz, decano tamquam ex-ecutore, Wen. de Kralovicz altare sancte Marthe in ecclesia Pragensi per mortem Martini vacans vigore gracie sue, si et in quantum sibi debetur, acceptavit, petens sibi per dictum dominum decanum de eodem provideri; cui ipse dominus decanus providit et ipsum de eodem investivit presentibus Wen. plebano in Luszenicz, Johanne servitore et procuratore dicti domini decani.

Quarta feria post Jacobi anno domini M^oCCCCXVIII, in die sancti Panthaleonis, que fuit dies XXVIII. mensis Julii, obiit dominus Vitko de Crunczicz, Pragensis et Wiss. ecclesiarum canonicus.

Anno domini M^oCCCCXIX, in die sancti Urbani, que fuit dies XXV. maii, obiit magister Petrus Ungar, plebanus in Stara, et fuit ipsa dies Ascensionis, quem Aneczka mater in die Penthecosten est cum morte secuta.

Eodem anno in die Vitalis mortuus est dominus Beness de Chobelicz, canonicus Pragensis et plebanus sancti Nicolai in Minori civitate Pragensi.

Item eodem anno estuarium edificari procuratur.

¹⁾ Cancellaria Arnesti, str. 7.

²⁾ Dr. Emil Ott v „Beiträge zur Receptions-geschichte des römisch-canonicalen Processes in den böhmischen Ländern“ zmiňuje se o ruko-

V. Hrubý a B. Mendl poznovu obírali universitním rukopisem „Cancellarie Arnesti“, zdůrazniti nutnost zvláštního zkoumání rukopisu kapitulního, ježto obsahuje jména, vynechaná v rukopise universitním.¹⁾ Usuzovali z toho, že buď oba rukopisy měly společnou, nyní neznámou předlohu, „ačli se při bližším ohledání neukáže kapitulní rukopis zbytkem onoho původního formuláře.“²⁾ V Podlahově katalogu rukopisů kapitulního archivu³⁾ byl sice náš rukopis popsán, ale jen docela zhruba, nepřesně a částečně nesprávně, jak vysvitne z dalšího rozboru.⁴⁾

Rukopis je dnes v moderní vazbě papírové, k níž užito nějakých hudebnin. Obsahuje 132 papírových listů moderní foliace (1—132). Staré označení listů, podle něhož cituje ještě Ott, je dvojí: f. 1—108 = AI—RX a f. 109—132 = XXXIV.—LX.⁵⁾

pise našem v dodatcích, „Nachträge aus MS und Ungedruckten Urkunden, welche dem Verfasser erst während der Drucklegung zugänglich wurden.“ O formulích č. 69 a 70 se zmiňuje, datuje je nedlouho po smrti Karla IV. (str. 345).

¹⁾ Mendl-Hrubý, Rozpis universitního rukopisu Cancellarie Arnesti v Státním ústavě historickém v Praze. Mohl jsem ho užití laskavostí p. doc. dra B. Mendla, který i jinak mne při mé práci všemožně podporoval. Děkuji mu za to upřímně.

²⁾ Citovaný rozpis ve Státním ústavě historickém v Praze.

³⁾ Antonius Podlaha, Catalogus codicum manu scriptorum, qui in archivio capituli metropolitani Pragensis asservantur. [Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis opus XVII., Pragae 1913, (cituji dále „Podlaha, Catalogus“), č. 58, str. 26—27.]

⁴⁾ Nepřesnosti a nesprávnosti rozpisu Podlahova uvedu v dalším v poznámkách.

⁵⁾ Staré foliování není průběžné souvisle s listováním novým, což svědčí o tom, že původní sklad složek novým vyvázáním byl porušen. Konkordance starého a nového foliování (staré vztahuje se ke stránkám, nové k listům; stránky nové foliace označují obvyklými suffixy): 1^a = AI, 1^b = A II, 2^a = A III, 2^b = A IV, 3^a = A V, 3^b = A VI, 4^a = A VII, 4^b = A VIII, 5^a = A IX, 5^b = A X, 6^a = B I, 6^b = B II, 7^a = B III, 7^b = B IV, 13^a = B V, 13^b = B VI, 16^a = B VII, 16^b = B VIII, 17^a = B IX, 17^b = B X, 18^a = C I, 18^b = C II, 19^a = C III, 19^b = C IV, 20^a = C V, 20^b = C VI, 21^a = C VII, 21^b = C VIII, 22^a = C IX, 22^b = C X, 23^a = D I, 23^b = D II, 25^a = D III, 25^b = D IV, 26^a = D V, 26^b = D VI, 27^a = D VII, 27^b = D VIII, 28^a = D IX, 28^b = D X, 29^a = D XI, 29^b = E I, 30^a = E II, 30^b = E III, 31^a = E IV, 31^b = E V, 32^a = E VI, 32^b = E VII, 33^a = E VIII, 33^b = E IX, 35^a = E X,

Tyto dvě části rukopisu jsou patrný také rozměry listů: listy části f. 1—108 jsou nepravidelné a v celku větší než listy části druhé.¹⁾ Celý kodex je svázán do desíti složek, z nichž osm připadá na část první a dvě na část druhou.²⁾

Druhá část našeho rukopisu, která je bez nadpisu, (l. 109—132) je označena v Podlahově katalogu jako „Fragmentum cuius-

35^b = ff I, 36^a = ff II, 36^b = ff III, 38^a = ff IIII, 39^a = ff V, 39^b = ff VII, 41^a = ff VIII, 41^b = ff IX, 44^a = ff X, 44^b = G I, 45^a = G II, 45^b = G III, 47^a = G IV, 47^b = G V, 48^a = G VI, 48^b = G VII, 49^a = G VIII, 49^b = G IX, 51^a = G X, 51^b = h I, 52^a = h II, 52^b = h III, 53^a = h IIII, 53^b = h V, 54^a = h VI, 54^b = h VII, 55^a = h VIII, 55^b = h IX, 56^a = h X, 56^b = J I, 57^a = J II, 57^b = J III, 58^a = J IV, 58^b = J V, 59^a = J VI, 59^b = J VII, 60^a = J VIII, 60^b = J IX, 61^a = J X, 61^b = K I, 62^a = K II, 62^b = K III, 63^a = K IIII, 63^b = K V, 64^a = K VI, 64^b = K VII, 65^a = K VIII, 65^b = K IX, 66^a = K X, 66^b = l I, 67^a = l II, 67^b = l III, 68^a = l IV, 68^b = l V, 69^a = l VI, 69^b = l VII, 70^a = l VIII, 70^b = l IX, 71^a = l X, 71^b = M I, 72^a = M II, 72^b = M III, 73^a = M IIII, 73^b = M V, 74^a = M VI, 74^b = M VII, 75^a = M VIII, 75^b = M IX, 77^a = M X, 77^b = N I, 79^a = N II, 79^b = N III, 80^a = N IV, 80^b = N V, 81^a = N VI, 81^b = N VII, 82^a = N VIII, 82^b = N IX, 83^a = N X, 83^b = O I, 84^a = O II, 84^b = O III, 85^a = O IIII, 85^b = O V, 86^a = O VI, 86^b = O VII, 87^a = O VIII, 87^b = O IX, 88^a = O X, 88^b = p I, 90^a = p II, 90^b = p III, 91^a = p IIII, 91^b = p V, 92^a = p VI, 92^b = p VII, 93^a = p VIII, 93^b = p IX, 94^a = p X, 94^b = Q I, 95^a = Q II, 95^b = Q III, <95^a—97^a index, staré foliace není>, 98^a = Q IIII (!), 99^a = Q IIII, 99^b = Q V, 100^a = Q VI, 100^b = Q VII, 101^a = Q IX, 101^b = Q X, 104^a = R II, 104^b = R III, 105^a = R IV, 105^b = R V, 106^a = R VI, 106^b = R VII.

¹⁾ Rozměry papírové vazby 22½ × 32½.

²⁾ Složky jsou tyto — uvádím složky číslicemi římskými, listy, z nichž se skládají, ciframi arabskými podle nové foliace —: I. f. 1—19: 1 × 19, 2 × 18, 3 × 17, 4 × 16, 5 × 13, 6 × 7; II. f. 20—32: 20 × 32, 21 × 31, 22 × 30, 23 × 39, 25 × 28, 26 × 27; III. f. 33—56: 33 × 56, 55 × 0 (druhá část dvojlistu je odštířena a není proto zahrnuta novým označením listů), 35 × 54, 36 × 53, 38 × 52, 39 × 51, 41 × 0 (odštířeno, stejně jako při 55 × 0), 44 × 49, 54 × 48, 47 × 0 (odštířeno); IV. f. 57—69: 57 × 69, 58 × 0 (odštířeno), 59 × 68, 60 × 67, 61 × 66, 62 × 65, 63 × 64; V. f. 70—84: 70 × 84, 71 × 83, 72 × 82, 73 × 81, 74 × 80, 75 × 79, 76 × 78, 77 × 0 (odštířeno); VI. f. 85—101: 85 × 101, 86 × 100, 87 × 99, 88 × 98, 90 × 97, 91 × 96, 92 × 95, 93 × 94; VII. f. 102—105: 102 × 105, 103 × 104; VIII. f. 106 × 108; IX. f. 109—120: 109 × 120, 110 × 119, 111 × 118, 112 × 117, 113 × 116, 114 × 115; X. f. 121—132: 121 × 132, 122 × 131, 123 × 130, 124 × 129, 125 × 128, 126 × 127.

dam formularii ad causas iudicii ecclesiastici presertim spectantis;“ že běží tu o pouhý zlomek původního rukopisu, to je patrné již z neúplnosti starého označení listů. Celá tato část je psána jedinou rukou, která se v první části rukopisu nevyskytuje. Není v ní ani dat ani jmen kromě několika kusých zmínek, uvedených v katalogu Podlahově.¹⁾ Historické důležitosti část tato nemá a našeho tematu se netýká. Můžeme se proto hned obrátit k části první (l. 1—108).

Abecední index, hledící k obsahu formulí, ale neúplný a vzniklý patrně při praktickém užívání formulářové sbírky, podobá se onomu v C. A.;²⁾ není však na konci první části kodexu, ale na listech 95^a—97^a, takže rozděluje první část rukopisu (l. 1—108) na dva nestejně díly. Rozpis v katalogu Podlahově budí dojem, že běží o dvě části samostatné.³⁾ Tomu tak není. Index vztahuje se k dílům oběma; byl napsán, jak se zdá, toutéž rukou jako stará foliace, prostě tam, kde zůstalo prázdné místo. I když snad vznikl první díl, do rejstříku — t. j. l. 1—95 — o něco dříve než díl druhý — l. 97—108 — jak se v dalším pokusím dovodit, běží přece o celek, kterého se nepochybně záhy začalo užívat jako formulářové sbírky jediné.

Ještě důležitější pro posouzení povahy našeho rukopisu je si povšimnout, že se staré označení listů nevztahuje na osmnáct menších listů různé velikosti a formátu, vevázaných dnes do svazku,⁴⁾ jejichž obsah se celkem shoduje s obsahem rukopisu, ale forma

¹⁾ f. 115^a: „in domo fratrum predicatorum extra muros Constan.“, f. 121^b: „Andreas Didaci de Scobar episcopus civitaten“, f. 122^b, 123^a: „Martinus V.“, 129^a „ep. Lubicensis, Fredericus Dreyss, decretorum doctor, domini nostri pape cappelanus...“. Z toho patrně pouze, že rukopis nevznikl dříve než za pontifikátu Martina V. (1417—1431).

²⁾ Rukopis universitní C. A. f. 112^b. Jakého rázu je index v rukopise kapitulním, je zřejmé z této ukázky (začátku): „Appellacio in causa matrimoniali ab archidiacono ad vicarios E VIII, Altare viaticum ut celebrare possit ff VII, J II et J III, Auctoritas maior J V...“.

³⁾ Část první označuje Podlaha jako „Formae literarum ad diocesim Pragensem administrandam spectantium Johannis de Duba et Procopii de Cladrub“ a „Formae literarum Arnesti archiepiscopi“, část druhou prostě „Formae literarum“.

⁴⁾ Listy 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 24, 34, 37, 40, 42, 43, 46, 50, 76, 78, 89.

písemností na nich zachovaných má namnoze ráz konceptů nebo nedohotovených čistopisů. Nelze ovšem předem tvrdit, že byly již částí téhož svazku v době, kdy se pořizoval index.¹⁾ Máme totiž doklad toho, že první část kodexu byla svázána v dnešní podobě teprve ve století 18.; mezi listy 89 a 90 je svázán malý lístek, útržek z nějakého aktu kanonizačního procesu Jana Nepomuckého.²⁾

Obsahově je formulářová sbírka zachovaná v první části kapitulního kodexu značně bohatší než je universitní rukopis C. A.: až po index, tedy od l. 1^a–1. 95^a, je v ní formulí 441 (počítáme-li Ottem otištěné „*Termines iudiciales per ordinem*“ za formulí jedinou), v druhém, menším díle od indexu (l. 98^a–102^b) formulí 34 a na menších lístcích, do staré foliace nezahrnutých, o nichž jsme se již zmínili, 44 kusů, celkem tedy je v celé formulářové sbírce 520 vzorců.

Odchýlíme se nyní poněkud od postupu obvyklého, kdy se od popisu vnějších vlastností přechází k rozboru obsahu formulářové sbírky, a všimneme si hned zhruba aspoň obsahu naší sbírky, abychom se nakonec vrátili k známkám vnějším a jimi ověřili výsledky zkoumání formulí po stránce obsahové.

Z uvedených 520 kusů shoduje se s formulemi v universitním rukopise C. A. 122 vzorců, všechny ostatní, tedy převážnou většinu, shrnul Tadra ve své edici názvem formulí pozdějších.³⁾ Ponechávajíc si formule z C. A. k podrobnému rozboru nakonec, všimneme si nejprve ostatních. Mezi nimi najdeme příklady pro všechny čtyři druhy formulí, jak je podle historické upotřebitelnosti

¹⁾ Teprve moderní ruka (Tadrova?) připsala tužkou na počátku první stránky, popsané přímo od okraje, „*Formae pro consist. Prag. 1343–1480*“. Pokud to označení, a zejména časové vymezení, je správné, vysvitne z dalšího.

²⁾ „*Continuatio Litt. D. ad canonizationem S. Joch. Nep. et cassam. Fas. I. Copia processus informativi super sanctitate vitae, virtutibus, martyrio et miraculis v. servi Dei Johannis Nepomuceni. Fas. II*“ — nahoře v levo „Litt 5“, vpravo „Scrin. VII“. Vazba našeho kodexu podle katalogu Podlahova je teprve z 19. století.

³⁾ „*Im Capitelcodex findet man bereits Formeln des Erzbischof Arnest mit späteren vermengt*“. C. A. str. 7.

rozlišil kdysi Palacký.¹⁾ Veliká většina podává se nám však ve znění neúplném, buď že — což bývá pravidlem — schází datum, nebo že — i to se děje často — není uvedeno jméno vydavatelovo ani protokol a eschatokol. Také jména ve formulích bývají krácena rozmanitě: od zkratek obecně srozumitelných ke schematickým písmenům nebo slovu „*talis*“. Pokud jde o vydavatele lze rozeznávat vzorce, kde vydavatel je jmenován svým jménem, formule kde vystupuje jen titulem svého úřadu a formule bez udání vydavatele.

Formule, kde vydavatel je jménem uveden nebo ho můžeme bezpečně určit, sahají časově zpět až do padesátých let 14. století. Nejstarší, pokud jsem nepochybně zjistil, jsou tři vzorce (č. 85, 86, 87)²⁾ Petra z Kuncendorfu, jenž byl oficiálem pražského arcibiskupství v letech 1356–1363.³⁾ Ve formulí č. 85 s ním se shoduje č. 392, uvádí se vydavatel v intitulaci jako „*Petrus archidiaconus Horssoviensis*“, ale poněvadž čteme o něm dále, že byl také „*officialis*“, není pochyby, že běží o Petra z Kuncendorfu, jenž byl skutečně arcijáhmem horšovským v letech 1358–1363 současně s funkcí oficiála, a ne o Petra ze Všerub, jenž byl arcijáhmem horšovským v l. 1388–1406, oficiálem však nikdy nebyl. Ve formulí jmenuje se ještě „*Mathias plebanus ecclesie in Dolano*“, což však nepomáhá bližšímu určení časovému. Ve formulí č. 86 je označen vydavatel prostě jen „*Petrus officialis*“, ale poněvadž nevíme o nikom jiném jménem Petra, který by byl úřad oficiála zastával, lze i tu soudit bezpečně, že běží o téhož Petra z Kuncendorfu jako ve formulí předešlé. O formulí č. 87 zmíníme se v jiné souvislosti, při vzorcích spojených se jménem Jencovým.

¹⁾ Über Formelbücher, úvod.

²⁾ Formule uvádím podle pořadového čísla v připojeném rozpise.

³⁾ Petr z Kuncendorfu, od r. 1358 arcijáhen horšovský, oficiál 1357 až 1363, kanovník pražský „*sub expectatione praebende*“ na žádost arcibiskupa Arnošta (jmenuje se jím v letech 1360–1363). Čeledínové jeho byli Mikuláš z Chotěšova, Merkl z Drážďan a Matěj z Vratislavě, mistr kuchyně. R. 1363 připomíná se zemřelým [Tomek, Dějepis města Prahy V, 119, 132, A. Podlaha, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordio usque ad praesentia tempora*, v *Éditiones archivii et bibliothecae*, str. 7.]

Dvěma formullemi zastoupen je nástupce Petra z Kuncendorfu v úřadě oficiála, Vilém z Lestkova¹⁾, děkan vyšehradský, (č. 81, 82). V první se nazývá „Wilhelmus decanus Wissegradensis officialis curie Pragensis“, ve druhé „Wilhelmus decanus Wissegradensis etc., reverendi in Christo patris et domini Arnesti, sancti Pragensis ecclesie archiepiscopi, vicarius in spiritualibus“. Tím je dáno časové rozpětí pro datování této formule 1358 (rok, kdy se stal Vilém z Lestkova kanovníkem vyšehradským) — 1364 (smrt arcibiskupa Arnošta z Pardubic).

Větší skupinou jsou vzorce Jence Závišova z Oujezda,²⁾ jenž se tu nazývá „Jenczo“. Ten byl zvolen po smrti Arnoštově r. 1364 administrátorem spolu s Buškem, arcijáhmem kouřimským, a Sezemou, proboštem týnským. Před tím již od r. 1354 byl proboštem kostela sv. Kříže ve Vratislavi, v letech 1364 až 1380 byl generálním vikářem a zastával zároveň úřad oficiála po Vilémovi z Lestkova. V našem rukopise zastoupen je 17 formullemi [č. 1, 28, 66, 68, 73, 78, 84, 87, 88, 91, 92, 170, 389, 390, 393, 420, 491, 714^a (l. 14^b (1))]. Ve formuli č. 1 nazývá se sice jen „Jenczo, prepositus ecclesie sancte Crucis Wratislaviensis“, ale poněvadž v rubrikálním nadpise čteme o citaci „ab officiali“, a obsah formule, v níž není údajů, podle kterých bychom ji mohli přesněji datovat, s nadpisem se shoduje, je třeba ji klásti do doby, kdy Jencz byl oficiálem. Také v č. 28 nazývá se Jencz jenom „prepositus“, ale i tu běží o formuli z doby jeho oficiálátu. Naproti tomu v č. 66 vydavatel se uvádí „Jenczo curie episcopalis“ a příjemce „hon. vir dominus officialis curie archiepiscopalis Pragensis“. Znění zdá se býti porušeno, a mohli bychom se domnívat, že snad běží o písařský omyl „curie episcopalis

1) Vilém z Lestkova byl 1353 „familiaris et nuncius“ Karla IV. k papeži Inocenci VI., 1356 kanovníkem kostela pražského, 1358 nuncius a kollektor stolce apoštolského v Čechách, 1358 děkanem vyšehradským, měl prebendu v Kobylicích a potom r. 1367 v Oujezdě, obedienci ve Vřešťankách 1366. † 1369 [Tomek, Dějepis m. Prahy V. 119, 142, Podlaha, Series str. 42, č. 353 podle Monumenta Vat.] — Rozpis kodexu v Podlahově katalogu rukopisů kapitulního archivu Viléma z Lestkova neuvádí.

2) O něm Tomek, Dějepis m. Prahy V. 111, 117, 119, 137, 181.

Olomucensis“ místo „curie episcopalis Vratislaviensis“, kdyby tomu neodporoval obsah tohoto vzorce, kde jde o jakousi „Anna nata N. de Brunna“ a „Venceslaum natum N. de Praga“, opakuje se „ibidem in Brunna Olomucensis diocesis“ a celý text formule shoduje se s jejím nadpisem. Formule je datována v Praze. Vzorce č. 68, 78, 84, 87 jsou podle obsahu formullemi z doby Jencova oficiálátu, formule č. 88 je přímo datována 7. června 1360.

Zvláště zajímavé pro výklad vzniku našeho rukopisu jsou vzorce č. 89 a 91. Jako vydavatel č. 89 uvádí se Procopius de Cladrub,¹⁾ ale na konec je formule datována ve zřejmé neshodě s udaným jménem vydavatelovým: „Actum anno domini millesimo CCCLX^o die VIII^a mensis iunii.“ Poněvadž čteme kromě toho, že list byl zpečetěn „sigillo officialatus curie archiepiscopalis Pragensis“, Prokop z Kladrub se však oficiálem neuvádí,²⁾ a také výklad přepsání 1460 místo 1360 se jménem Prokopa z Kladrub se neshoduje (ten zemřel již 1453), není pochyby, že rozhodujícím pro datování formule není uvedené jméno vydavatelovo, ale datum, a že vydavatelem je tedy ten, jenž zastával r. 1360 úřad oficiála, a jím byl Petr z Kuncendorfu. Jeho formuli písař našeho rukopisu nesprávně inskriboval jménem, jemu běžnějším, takže lze říci dosti určitě, že formule ta zapsána byla do našeho rukopisu v době Prokopa z Kladrub nebo nedlouho po ní. Podobně je tomu s formuli č. 91. I tu je uveden jako vydavatel Prokop z Kladrub, ale datován je vzorec ten „Prage anno domini MCCCLXX die XVIII. mensis februarii.“ Správnost tohoto data potvrzuje zmínka o Drskovi z Plessnicz,³⁾ jenž byl prokurátorem a advokátem konsistoře v letech 1369—1393.⁴⁾ Formulí třeba tedy přičísti s velikou pravděpodobností Jencovi.

1) O něm více níže str. 128.

2) Tomek, Dějepis m. Prahy IX. 325.

3) Praví se výslovně, „quod discretus vir Drzko natus Zdenkonis de Plessinicz, notarius publicus, coram nobis constitutus“. Kromě něho jmenuje se ve vzorci ještě „Valentinus presbyter de Costeleczech“, údaje toho nelze však k datování užítí.

4) O něm F. Ta dra, Kanceláře a písaři v zemích českých, str. 136, č. 36.

Formule č. 167 (neúplná), 389, 390 a 393 (neúplná) jsou asi všechny tři vzorce z doby Jencova oficialátu, ač jen v č. 390 čteme výslovně „Jenczo prepositus etc officialis etc.“ Formule č. 73, vzorec pro potvrzení úřadu notářského, vznikla po smrti arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě 1380. Stejně po smrti Jana Očka z Vlašimě třeba klásti vznik vzorce č. 491, formule shodné s č. 73 pro jiného notáře, jež se dovolává stejně jako č. 73 ustanovení tohoto arcibiskupa proti neoprávněným notářům: „Cum reverendus in Christo pater et dominus Johannes, felicis recordacionis quondam sancte Pragensis ecclesie archiepiscopus, in quadam constitucione sua excomunicacionis sentenciam in omnes promulgaverit pro notariis publicis se gerentes seu quovis instrumenta conficientes, antequam de ipsorum creacione loci diocesano vel eius officiali fecerint plenam fidem.“ Na arcibiskupa Jana z Jenštejna nemůžeme tu myslet již proto, že se v době po jeho smrti jméno Jencovo již neuvádí. Ten výklad není však nesporný, neboť není jinak zpráv, že by byl arcibiskup Jan Očko z Vlašimě podobně ustanovení vydal, kdežto z Cancellaria Arnesti víme, že ustanovení takové vydal Arnošt z Pardubic.¹⁾

Toliko v jednom vzorci, č. 370, uvádí se jako vydavatel Olbram ze Škvorce, jenž byl v letech 1396—1402 pražským arcibiskupem.²⁾ Z té doby je také naše formule („Wolframus dei gracia sancte Pragensis ecclesie archiepiscopus“). O čtyřech vzorcích [č. 90, 199, 325 a 506 na l. 42^b (1)] dosud jsem nezjistil pro nedostatek přesnějších údajů, běží-li o formule Jana Očka z Vlašimi nebo Jana II. z Jenštejna.³⁾

¹⁾ C. A. str. 411—413, srv. Tadra, Kanceláře a písaři str. 226—227.

²⁾ Tomek, Dějepis m. Prahy, V. 148; Podlaha, Series, str. 53, č. 424.

³⁾ Ve formulí č. 199, provisi arcijáhenství, čte se o arcijáhenství bilínském, uprázdněném „per obitum Gregorii ultimi possessoris“. Jediný arcijáhen bilínský, jménem Řehoř, zastával tuto hodnost v letech 1368—1379 (Tomek V. 134). Musíme tedy při datování této formule myslet na rok 1379 — nástupce Řehořova mistra Petra z Loun uvádí Tomek již k r. 1380 — a tedy s velikou pravděpodobností na arcibiskupa Jana II. z Jenštejna jako vydavatele (předchůdce jeho Jan Očko z Vlašimi zřekl se své hodnosti 17. září 1378, Jan z Jenštejna ustanoven arcibiskupem 20. října 1378 a vysvěcen 19. března 1379). O formulích arcibiskupů Janů Podlaha v Katalogu se nezmiňuje.

Mikuláš Puchník,¹⁾ jenž byl zvolen po smrti Olbrama ze Škvorce od kapituly arcibiskupem, ale zemřel před uvedením v nový úřad 19. září 1402, zastoupen je pěti formulemi (č. 214, 224, 357, 438, 515). Puchník byl generálním vikářem v letech 1383 až 1402, oficiálem 1383—1394. Celý titul uvádí jen formule č. 438: „Nicolaus Puchnik, licenciatus in decretis, Pragensis, Wissegradensis et Olomucensis ecclesiarum canonicus, reverendissimi in Christo patris et domini Wolframí, sancte Pragensis ecclesie archiepiscopi, apostolice sedis legati, vicarius in spiritualibus generalis.“ Ostatní uvádějí jen „Puchnik etc.“ ale jsou patrně staršího data, z doby Puchníkova oficialátu. V č. 224 děje se zmínka o arcibiskupovi Janovi („reverendissimus in Christo pater et dominus noster, dominus Johannes, sancte Pragensis ecclesie archiepiscopus, apostolice sedis legatus“), jímž může být jen arcibiskup Jan II. z Jenštejna.²⁾ Ve formulí č. 515 [na l. 76^b (1)] mluví se o Jencovi jako o mrtvém.³⁾

Nástupcem Puchníkovým v oficialátu stal se r. 1395 Jan Kbel, jenž byl před tím arcibiskupským prokurátorem u stolce papežského za arcibiskupů Jana z Jenštejna a Olbrama ze Škvorce.⁴⁾ Kbel zastoupen je v našem formuláři desíti vzorci [č. 210, 216, 217, 219, 345, 348, 353, 378, 379, 518 (f. 78^b (1))]. Ve třech (217, 219, 345) jmenuje se výslovně oficiálem, v č. 378

¹⁾ Tomek, Dějepis m. Prahy, V. 112, 117, 121, 149, 185, 234, 280. — A. Podlaha, Series, č. 446, str. 56—57. Podlaha v Katalogu uvádí f. 52^b, 54^b, 73^a, 94^a.

²⁾ Ve formulí č. 357 jmenuje se „nobilis dominus Duchco, plebanus in Chorecz“, a „famosus Johannes Eule, padronus dicte ecclesie in Chorecz“, v č. 438 „Johannes canonicus ecclesie sancti Georgii in castro Pragensi“ a „dominus Paulus a Jecenstein“.

³⁾ „per Jenconem bone memorie olim officialem curie Pragensis“.

⁴⁾ Jan Kbel, doktor kanonického práva, oficiálem byl v letech 1395 až 1404. Náměstkem jeho (locumtenens in officiolatu) jmenuje se v l. 1399 až 1400 Jaroslav z Pořešína. R. 1398 Kbel se stal kanovníkem kostela pražského, v l. 1393—1410 byl generálním vikářem (Podlaha, Series, str. 67, č. 486, Tomek, Dějepis m. Prahy, V. 112, 119, 153). Kbel platil za jednoho z hlavních odpůrců viklefismu. [V. Novotný, M. Jan Hus.] — V Katalogu uvádí A. Podlaha formule se jménem Kbelovým na str. 52^a—54^b, 70^a, 71^b, 76^a.

a 518¹) „Johannes Kbel, decretorum doctor, canonicus Pragensis, curie archiepiscopalis eiusdem officialis“; jsou tedy tyto formule z let 1398—1404 (r. 1398 Kbel se stal kanovníkem kostela pražského a r. 1404 přestal být oficiálem). Formule č. 210, 216 a 379 uvádějí Kbelu sice bez jeho hodnosti, ale lze soudit, že jsou také z doby Kbelova oficialátu. Vzorce č. 348, 378, 379 táhnou se k městu Domažlicům, ale nepodařilo se mi identifikovat osoby tam uvedené.²) Ve formuli č. 473 [na l. 107^a (1)] uveden je sice Jan Kbel jako vydavatel úplnou inskribcí („Johannes Kbel, decretorum doctor, canonicus ecclesie Pragensis, rev^{mi} in Christo patris et domini Sbinconis, dei gracia sancte Pragensis ecclesie archiepiscopi, apostolice sedis legati, vicarius in spiritualibus generalis“), čímž stejně jako dalším obsahem formule spadá do let 1402 až 1410, ale datována je 5. prosince 1458 (Datum Prage anno domini MCCCCLVIII^o die II^a mensis decembris).

Nástupci Kbelovu, Václavu Nosovi z Olomouce,³) jenž se uvádí v úřadě oficiála v l. 1403—1406, možno snad přičísti formuli č. 213; její vydavatel se jménem sice v rukopisu neuvádí a také obsah její nepodává opory pro datování, ale jmenuje se

1) Ve formuli č. 517 [l. 78^b(1)] běží o při mezi „Johannem dictum Bestwal, canonicum ecclesie Pragensis, ex una et Nicolaum dictum Zampach, archidiaconum Curimensem, in eadem ecclesia Pragensi“. Ve vzorci se pak dále ještě jménem uvádí „Machuta procurator consistorii Pragensis“. Mikuláš Žampach z Potštejna byl arcijáhnem kouřimským v letech 1392—1398 (Tomek, Dějepis m. Prahy, V. 131). Machuta procurator uvádí se mezi konšely v Menším městě pražském v letech 1401—1416. (Ibid. str. 102—105.) Který z pražských kanovníků jménem Jan je míněn „Johannes dictus Bestwal“, není mi povědomo. Poněvadž Jan Kbel jmenuje se ve formuli oficiálem, jímž se stal r. 1395, a Mikuláš Žampach z Potštejna jako prokurátor, kterážto hodnosti pozbyl r. 1398, nutno klásti tento vzorec do let 1395—1398.

2) V č. 348: „Wolfardus plebanus ecclesie de Tusta“, „in domo Zdislaidicti Kywaczka civis ibidem“, „Vit archidiaconus Horssoviensis et viceplebanus in Thin“, v č. 378 „Andreas dictus Zalka“, „Dorothea virgo de Tusta“, „Mathias plebanus sancte Marie in suburbio Tuscensi“, v č. 379 „Hanus civis de Tusta“, „Bietka uxor eius legitima“.

3) A. Podlaha, Series, str. 67, č. 482 podle Tomka a Monumenta Vat. — V Katalogu Podlaha Václava Nosa mezi vydavateli nejmenuje.

v ní Kbel předchůdcem vydavatelovým v jeho úřadě: „Johannes Kbel, noster de officio precessor“.¹)

Jediná formule (č. 328) uvádí jako vydavatele arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Hasenburka („Sbinko dei gracia“).²) Poněvadž je bez údajů přesnějších, nelze ji blíže datovati. Podobně je to s jedinou formulí Blažeje, zvaného Vlk, Blasius dictus Lupus — č. 448 na l. 99^b (1)³) — kanovníka pražského v letech 1389—1410 („Blasius dictus Lupus, decanus ecclesie omnium sanctorum in castro Pragensi, iudex conservator iurium et privilegiorum alme universitatis studii Pragensis.“)⁴)

Z doby oficialátu nástupce Nosova, Mikuláše Zeiselmeistera,⁵) jenž byl oficiálem v letech 1407—1411, jsou tři formule (č. 351, 352, 355), kde se jako vydavatel výslovně uvádí „Nicolaus Czelsinger, officialis.“ V č. 355 je příjemcem „Cunczo de Zvola,“⁶) který byl v letech 1415—1422 kanovníkem kostela

1) Ve formuli č. 372 označen je vydavatel jako „Wenceslaus officialis“, listina byla podle koroborace zpečetěna „sigilli officialatus appensione“. Jako oficiál kromě Václava Nose vystupuje ještě Václav Kouřimský, jež uvádí Tomek, Dějepis m. Prahy V. 119, po Mikuláši Zeiselmeisterovi k r. 1413 a jenž se objevuje i v naší formulářovské sbírce (viz níže str. 125). Zatím nedovedu rozhodnouti, který z obou Václavů oficiálů je míněn jako původce naší formule.

2) Podlaha v Katalogu ji zaznamenává.

3) Podlaha, Series, str. 57, č. 454.

4) V této formuli jmenují se „famosus vir Jodocus de Ratiborz, armiger Pragensis diocesis“, „Wenceslaus de Chotiešow, scholaris et membrum universitatis predictae“.

5) Mikuláš Zeiselmeister, doktor práv, arcijáhn horšovský 1408—1416, kanovník pražský 1413—1420, vyšehradský 1413—1431. Zemřel 1435 [Tomek, Dějepis m. Prahy, V. 119, 132, 156, 178, 186, 207, 208, Podlaha, Series, str. 82, č. 526, Flajšhans, Hus str. 125, Novotný, M. Jan Hus I, II, passim. Podlaha mezi vydavateli formulí našeho rukopisu v Katalogu Zeiselmeistera neuvádí. Jako pečetvedoucí (sigillifer) Zeiselmeisterův uvádí se Václav z Prahy (1411), v našem rukopise se však jeho jméno neobjevuje.

6) Ve formuli na l. 37^b (2) „Cunczoni de Zvola, decretorum doctori, scolastico et canonico ecclesie Olomucensis“, v č. 355 jen „Cunczoni, decretorum doctori, scolastico et canonico ecclesie Olomucensis.“ Podlaha, uv. m., přináší odchylná znění Zeiselmeisterova jména „Czeslmeister, Czeyslmeister“, ne však tvar vyskytující se v obou formulích.

pražského a zemřel 8. července 1434 v průvodu císaře Zikmunda v Ulmu.¹⁾ Kuneš ze Zvole i Mikuláš Zeiselmeister, jenž zemřel r. 1435, přežili války husitské, ale v našem rukopise není o nich z této doby vůbec zmínky. Vzorce z doby husitské jsou tu vesměs spojeny se jmény jinými.

Je známo, jak arcibiskup pražský Konrád z Vechty, když r. 1421 přestoupil k přijímání pod obojí, vzbudil tím tuhý odpor pravověrné kapituly. Část její odešla tehdy do Olomouce pod ochranu biskupa Jana Železného, tak zejména scholastik Václav Kouřimský, Kuneš ze Zvole (s nímž jsme se právě setkali), Jan Šindel a Chvalek ze Smilkova. Jiní se odebrali do Žitavy, tak Jan z Královic, Mikuláš Henslův (Jindřichův) z Prahy, Jakeš Jinoch z Plzně, Václav Doušik, Jan z Dubé, mistr Štěpán ze Stankova, Mikuláš Dětrichovic ze Znojma, Matěj z Biliny, Zdeněk ze Chrastí, a Racek z Běřova.²⁾ Kanovníci, meškající v Žitavě, zvolili ihned administrátory arcibiskupství, jako kdyby se byl stolec arcibiskupský uprázdnil. Kanovníci, kteří se uchýlili do Olomouce, zvolili administrátorem olomouckého biskupa Jana, až do rozhodnutí stolce papežského. K tomu dodatečně přistoupili kanovníci, dlící v Žitavě.³⁾

Arcibiskup Konrád z Vechty není zastoupen v našem rukopise bezpečně žádnou formulí. V jednom případě, jak dále poznáme, nadepsána omylem písařovým jeho jménem formule Ar-

¹⁾ O Konrádovi (Cunczo, Kuneš) ze Zvole A. Podlaha, Series str. 82—83, č. 533. Ve formulí č. 355 jmenuje se ještě „Wenceslaus dictus Bonussie, rector altaris sancte crucis, siti in eadem ecclesia Boleslaviensi“, „Bohunco de... et Johannes de Chrast armigeri“.

²⁾ Tomek, Dějepis m. Prahy, IV. 151—152, 188. Jeho vypravování, ne ve všem jasné, není nahrazeno pramenným výkladem novějším.

³⁾ V dopise daném 11. května 1421 v Žitavě jmenují se „Stephanus de Stankov, magister in artibus, decanus omnium sanctorum, Nicolaus Henzlini, Johannes de Duba, Nicolaus de Znojma, canonici Pragenses, moram trahentes tempore exilii in Zytavia“. List je zachován na jednom z několika úzkých proužků papíru, kde je zapsáno něco účtů (příjmů a vydání) a několik dopisů, přijatých a odeslaných kanovníky pražskými v době žitavské. Lístky, které jsou útržky primitivních register, znal již Pešina z Čechorodu. Chovají se nyní v českém zemském archivu, kde mě na ně upozornil p. rada Dr B. Jenšovský, kterému za to vzdávám upřímné díky.

noštova, v druhém [č. 442] běží o vzorec, jehož výklad je nesnadný. Vydavatel uvádí se tu sice „Conradus dei gracia etc.“, ale formule datována v Praze 7. března 1458. Toto časové určení nelze nijak uvést ve shodu se jménem vydavatelovým, ať máme na mysli Konráda z Vechty, arcibiskupa pražského, nebo pozdějšího jmenovce jeho na biskupském stolci olomouckém.¹⁾ Ve formulí té se však jmenuje „Nicolaus quondam Henlini de Lompnicz, Pragensis diocesis imperiali auctoritate notarius“, jenž je dosvědčen v l. 1389—1393,²⁾ a praví se: „coram nobis Prage in curia archiepiscopali aut nobis absentibus coram venerabili viro domino Wenceslao Gurim, scolastico et canonico ecclesie Pragensis ac nostro in spiritualibus vicario generali“, což by svědčilo pro dobu 1412—1419, kdy Václav z Kouřimě byl generálním vikářem.³⁾ Můžeme-li tedy tvrdit bezpečně, že znění formule nelze uvést ve shodu s obsahem formule, nedovolují nám odporující si data rozhodnutí o jejím vročení.⁴⁾ Dvě formule zmíněného Václava Kouřimského [Wenceslaus Gurim se v nich jmenuje]⁵⁾ — č. 356 a 408 — jsou obě, jak se zdá, z doby předhusitské. Ve formulí č. 356, kde není údajů jmenných, podle kterých bychom ji mohli blíže určití,⁶⁾ ani data, jmenuje se pouze vydavatel, naproti tomu vzorec druhý, notářsky ověřený transumpt, je podán v úplném znění i s celým datováním: „Datum et actum Prage in curia archiepiscopali, sita in Minori civitate Pragensi, anno MCCCCXII^o, indictione XI., die ultima mensis iunii, hora quarta terciarum, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini Joh., divina provi-

¹⁾ Konráda ze Zvole, jenž byl biskupem olomouckým 1431—1434.

²⁾ T a d r a Kanceláře a písaři, str. 243, č. 250.

³⁾ Srovnej níže pozn. 5.

⁴⁾ Ve formulí se jmenují ještě „Franciscus prepositus ecclesie Boleslaviensis“, „Also electus et confirmatus dicte ecclesie Olomucensis“.

⁵⁾ Václav z Kouřimě (Wenceslaus Gurim, Gurein), scholastik pražský 1414—1421, generální vikář 1412—1419. Odešel s kanovníky do Žitavy, kde je dosvědčen 1422. [F. T a d r a, Soudní akta konsistoře pražské, VII. 24, A. P o d l a h a, Series, str. 81, č. 520, T o m e k, Dějepis m. Prahy V. 107, 120]. — V Katalogu v rozpisu našeho kodexu A. P o d l a h a V. z Kouřimě neuvádí.

⁶⁾ Jmenuje se tu jen „Petrus plebanus in Strzier“.

dencia pape XXIII, anno quarto, presentibus ibidem honorabilibus et circumspicendis dominis fratre Nicolao dicti ordinis cruciferorum professo, plebano sancti Benedicti Maioris civitatis Pragensis, Michaele de Yglavia notario publico¹⁾ et Jacobo de Nova Domo,²⁾ clericis Pragensis et Olomucensis diocesis, et aliis multis circa premissa testibus dignis.“ Originál této listiny se zachoval v městském archivu v Plzni, odkud ji otiskl Strnad.³⁾

Do doby vyhnanství pražské kapituly uvádějí nás teprve dvě formule Jana z Kralovic (č. 192 a č. 441 na l. 94^b [2]). Před válkami husitskými byl kanovníkem kostela pražského (1407—1415), r. 1409 stal se kanovníkem vyšehradským, v letech 1410—1413 byl arcijáhnem kostela pražského a od r. 1415 byl jeho děkanem. Byl, jak jsme viděli, v čele těch kanovníků, kteří se usadili v Žitavě, kde i zemřel r. 1431.⁴⁾ Formule č. 192 je potvrzením oltářníka sv. Václava v kostele pražském (Jakuba plebána kostela ve Stodůlkách po smrti Henzlika z Lutho).⁵⁾ Druhá je listina, kterou vydal Jan z Kralovic spolu s Janem z Dubé.

Jan z Dubé⁶⁾ je uveden jako vydavatel, buď sám nebo s jiným, v pěti vzorcích (č. 188, 395, 407). Z nich ve dvou (č. 395, 404) vystupuje se Šimonem z Nymburka, v jedné (f. 93^b [2]) spolu s Janem z Kralovic. Jan z Dubé byl v letech 1421—1436 administrátorem a oficiálem pražského arcibiskupství, r. 1433 stal se děkanem kostela pražského. Od r. 1421 žil ve vyhnanství v Žitavě. Údaj Tomkův, že zemřel 1442,⁷⁾ opravuje nověji R. Urbánek⁸⁾ podle Frinda,⁹⁾ neboť již 30. dubna 1442 bylo vydáno prohlášení

¹⁾ Cf. Tadra, Kanceláře a písaři, str. 208.

²⁾ Nepodařilo se mně ho indentifikovati.

³⁾ Strnad, Listář města Plzně I., str. 267—269, č. 239.

⁴⁾ Tomek, Dějepis m. Prahy, V. str. 52, 112, 118, 131, 136, 155, A. Podlaha, Series str. 79, č. 513, hlavně podle údajů knih konfirmací. V Katalogu A. Podlaha v rozpise našeho kodexu Jana z Kralovic neuvádí.

⁵⁾ Tomek ho mezi oltářníky kostela pražského nejmenuje.

⁶⁾ Podlaha, Series, str. 83, č. 534.

⁷⁾ Datum to opakuje i Podlaha na uved. místě.

⁸⁾ R. Urbánek, České dějiny III. 1., str. 673 pozn.

⁹⁾ Frind IV., 23^a.

kapituly o volbě scholastika mistra Prokopa z Kladrub, jenž se stal děkanem na místě zemřelého Jana z Dubé. Formule č. 188, udávající vydavatele „Johannes de Duba, decanus et canonicus ecclesie Pragensis“ a datovaná v Praze 30. srpna 1440, potvrzena je notářem Ondřejem z Pelhřimova.¹⁾ V č. 407 uvedeni jsou vydavatelé „Johannes de Duba, decanus ecclesie Pragensis, et Simon de Nymburka, decretorum doctor, archidiaconus Boleslaviensis in ecclesia Pragensi sede vacante“; datována je tato formule v Žitavě 14. prosince 1435 („Datum et actum Zitavie anno domini MCCCCXXXV, indiccione XIII^a, die XIII menses decembris“); následuje ověření notáře Petra z Mokrska, jenž je však jinak dosvědčen v letech 1404—1409 jako písař akt konsistorních.²⁾

Šimon z Nymburka, arcijáhen boleslavský, v letech 1415—1449 kanovník kostela pražského, probošt sv. Apolináře, zastával od r. 1431 do 1436 úřad oficiála a vikáře na místě olomouckého biskupa Konráda ze Zvole; do r. 1436 žil v Žitavě, potom v Praze, kde zemřel 16. prosince 1449.⁴⁾ V našem formuláři, kromě jednoho případu, kde se uvádí podobně Konrád jako vydavatel formule Arnoštovy a o němž se zmíním níže, přichází Šimon z Nymburka vydavatelem v sedmi vzorcích (č. 109, 192, 340, 394, 395, 406, 407, 431, 435). O třech, kde vystupuje spolu s Janem z Dubé nebo s Janem z Kralovic, jsme se již zmínili. Ve formuli č. 109, datované v Praze, uvádí se obratem: „coram nobis Simone de Nimburga, decretorum doctore, preposito sancti Appolinaris Pragensis, administratore in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante“, v č. 340 jmenuje se jen „Simon de Nimburga“, vzorec je však nepochybně z doby jeho oficialátu, zato ve formuli č. 431, zachované

¹⁾ „Et ego Johannes dictus Zul, natus Andree de Pelhrzimow, publicus apostolica et imperiali auctoritate notarius . . .“

²⁾ F. Tadra, Kanceláře a písaři, str. 139, 246. — Jan Zul dosvědčen je v soudních aktech konsistoře pražské, vyd. Tadrovo VII.

³⁾ Tomek, Dějepis m. Prahy, V. 113, 118, 119, 134, 156, Podlaha, Series, str. 83, č. 535 podle knih citačních. Datum smrti uvádí Podlaha podle nekrologia z 15. století v kapitulním archivu XXX, 11^c. — V Katalogu při rozpise našeho kodexu Podlaha Šimona z Nymburka nejmenuje.

v úplném znění, uvádí se „coram Symone de Nymburka, decretorum doctore, archidiacono Boleslaviensi, in ecclesia Pragensi curie archiepiscopalis sede vacante officiali — datum Prage sub sigillo officiolatus presentibus sub appenso“.¹⁾ Formule č. 435 souvisí těsně se vzorcem předcházejícím a následujícím; běží o tentýž manželský spor, v němž v č. 436 Šimon z Nymburka, „decretorum doctor, prepositus ecclesie sancti Appolinaris Pragensis, administrator in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis“ subdeleguje řešení arcijáhnovi Jakubovi Štěknovi z Královic (Jacobo Sczekna); ten ve formulí č. 437 cituje strany. Štěkna²⁾ byl arcijáhmem pražským v letech 1440—1442, a do té doby třeba klásti uvedené, tři formule (v č. 436 jmenuje se Štěkna „baccalaureus in decretis, archidiaconus Pragensis, iudex et commissarius cause et causarum“). Nejvíce formulí z těch, jejichž vydavatelé jsou uvedeni, připadá na Prokopa z Kladrub,³⁾ profesora theologie, kanovníka kostela pražského od r. 1431, scholastika r. 1441, děkana 1442—1450, administrátora pražského arcibiskupství od r. 1444. Když r. 1448 dobyt Jiří z Poděbrad Prahy a dva dni po něm objevil se i Jan Rokycana a byl uveden jako volený arcibiskup do kostela týnského, stalo se tak bez odporu dosavadního administrátora. Ale celá kapitula, děkan i arcikněží odešli do Plzně. V Praze na hradě zůstalo jen několik málo nižších kněží.⁴⁾ V čele těch, kteří odešli do Plzně, byl Prokop z Kladrub, jenž se již do Prahy nevrátil.

¹⁾ Obraz pečeti oficialátu arcibiskupství pražského, ale z doby starší (Mikuláše Puchníka 1389), podává A. Podlaha, Series, tab. XVIII.

²⁾ Uvádí se jako poloviční prebendát kostela pražského 1422—1423 a 1437 [Tomek, Dějepis m. Prahy, V. 157, 328, Podlaha, Series str. 90, č. 578]. V katalogu v rozpisu našeho kodexu Podlaha Štěknu neuvádí.

³⁾ Tomek, uv. m., IX. 324, A. Podlaha, Series, str. 84—85, č. 551.

⁴⁾ Tomek, uv. m. VI., Urbánek, České dějiny II. 307. Administrátoři datují v Plzni již 2. ledna 1449. Že odchod kapituly z Prahy byl útěkem, můžeme soudit ze slov Rabštejnových v Dialogu, str. 358—9 vyd. Bachmannova (cit. R. Urbánek na uv. m.): „tunc ex divo templo arcis s. Wenceslai decanus et archipresbiteri pedibus fugam petentes sibi consuluerunt“. Tento moment zdůrazňují tu proto, že bude jej třeba mít na paměti při výkladu vzniku našeho formuláře.

Zemřel v Plzni 24. dubna 1453, nedočkav se korunovace krále Ladislava, k níž vedl po delším váhání kapitolu již nový děkan Václav z Krumlova.¹⁾ Formulí, kde čteme jméno Prokopa z Kladrub jako vydavatele, je celkem 26 (č. 83, 89, 91, 169, 185, 187, 189, 191, 198, 200, 201, 206, 225, 231, 254, 275, 277, 374, 388, 391, 392, 394, 498 [f. 34^b (1)], 465, 509 [43^b (1)], 510 [43^b (2)]). Z nich však formule č. 89 uvádí Prokopa z Kladrub jako vydavatele jen z nedopatření písařova místo Petra z Kuncendorfu, jak bylo již vyloženo výše.²⁾ Také ve formulí č. 91, jak vyloženo, jmenuje se Prokop z Kladrub vydavatelem jen patrným omylem: formule ta je datována 1°. února 1370 („Datum Prage anno domini MCCCCLXX^o die XVIII.“) a uvádí se v ní „Drzko natus Zdenconis de Plessnitz, notarius publicus“, jenž byl prokurátorem a advokátem konsistoře v letech 1369—1393.³⁾ Ve formulí č. 154 nejmenuje se sice Prokop z Kladrub vydavatelem v intitulační, ale citace se děje výslovně „ad nos Procopium de Cladrub“. Formule je datována 23. srpna 1451 a uvádí se v ní Mikuláš z Krumlova jako arcijáhen bechyňský (Nicolaus de Crumpnow, decretorum doctor, archidiaconus Bechinensis), ač Tomek⁴⁾ a po něm Podlaha⁵⁾ znají ho v této hodnosti teprve od r. 1453. Stejně se uvádí Mikuláš z Krumlova ve formulí následující [č. 155], která sice není datována a vydavatele nejmenuje, ale obsahově se pojí k formulí předešlé. Ze zbývajících 25 formulí, uvedených Prokopem z Kladrub, jen jedna (č. 83) označuje Prahu místem vydání, 14 formulí je dáno v Plzni (č. 185, 187, 189, 200, 201, 225, 231, 254, 275, 277, 498 [f. 34^b (1)], 509 [43^b (1)], 465, 510 [43^b (2)]); ty třeba klásti do doby mezi r. 1448 (přesídlení kapituly z Prahy do Plzně) a r. 1453 (smrt Prokopa z Kladrub). Všechny ostatní vzorce Prokopa z Kladrub nemají údaje místa vydání. Pět z formulí Prokopových je datováno, všechny v Plzni: č. 187 1451 červenec 27., č. 200 1451 červenec

¹⁾ Urbánek, České dějiny II., 746.

²⁾ Viz str. 119.

³⁾ F. Tadra, Kanceláře a písaři, str. 136, 193, 197. Kromě Drzka se uvádí v tomto vzorci jménem „Valentinus presbyter de Costelec“.

⁴⁾ Dějepis m. Prahy IX. str. 328.

⁵⁾ Series, str. 90, č. 577.

30., č. 231 1450 srpen 20., č. 254 1451 duben 3., č. 509 [f. 43^b(1)] 1451 srpen 22. Je zajímavé, že těchto pět formulí, roztroušených porůznu v rukopise, časově je si tak blízko: sahají daty od 3. dubna do 22. srpna 1451. Formule č. 275, 276, 277 těsně spolu souvisí: běží o doporučení pro Václava z Krumlova z r. 1451, kdy jménem kapituly, dlící v Plzni, se vypravoval na cestu k papeži. O ní z literatury dosavadní není nic známo.¹⁾ Ve formulích, které nemají místního určení Plzně, nemáme skoro vůbec opor pro přesnější datování. Vydavatel uvádí se zpravidla stejně jako ve formulích daných v Plzni „Procopius de Cladrub, professor sacre theologie, decanus ecclesie Pragensis, administrator in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante.“ Terminem a quo jejich datování je tedy r. 1444, kdy se Prokop z Kladrub stal administrátorem,²⁾ terminus ad quem nelze určit přesněji, nevíme-li, běží-li o listinu vydanou v Plzni nebo v Praze. Ve formulí č. 169 vystupuje Prokop z Kladrub jen jako děkan, ne administrátor: „Nos Procopius de Cladrub, professor sacre theologie, decanus ecclesie Pragensis per venerabile capitulum Pragense constitutus.“ Soudit však proto, že ten vzorec spadá do doby 1442, kdy se Prokop stal děkanem kostela pražského, až 1444, kdy se ujal administrátorství, nelze již z toho důvodu, že nemáme záruky úplného znění protokolu ve formulí. Dvě listiny, pojaté jako formule č. 391, 392 do naší sbírky, vydává Prokop z Kladrub výslovně jako oficiál: v č. 391 praví o sobě přímo „Procopius officialis curie predictae,“ listina byla pak zpečetěna podle textu formule „sigillo officialatus curie Pragensis,“ což opakuje i formule následující. Tomek ani Podlaha neznají Prokopa z Kladrub jako oficiála. Tomek uvádí v tomto úřadě po r. 1421 jen Jana z Dubé a Šimona z Nymburka. To není ovšem rozhodující. Zajímavé však je přece, že v žádné jiné formulí v rukopise, kromě obou uvedených, Prokop z Kladrub oficiálem se nejmenuje.

Se vzorci, uvedenými jménem Prokopa z Kladrub, úzce souvisí

¹⁾ V těchto formulích nenazývá se Prokop z Kladrub administrátorem, ale jen „Procopius de Cladrub, professor licet indignus sacre theologie, decanus et cappellanus Pragensis ecclesie“ [v č. 27].

²⁾ Srv. T o m e k, Dějepis m. Prahy, IX.

formule, jejichž vydavatel není sice jmenován osobně, ale které jsou aspoň určeny místně: v Plzni („Datum in Nova Pilsna“). Je jich celkem 44 (č. 2, 3, 24, 31, 38, 77, 108, 152, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 168, 170, 171, 172, 181, 182, 194, 195, 196, 197, 226, 246, 250, 255, 259, 260, 299, 329, 363, 402, 479, 481, 483, 487, 488, 495, 497, 498, 504, 508). K formulí č. 402 připojují se pak těsně vzorce č. 400 a 401, kterými se zostřuje exkomunikace, vyslovená ve formulí předcházející, v Plzni datovaná. Tyto formule buď neuvádějí vydavatele vůbec, nebo jen jako „administratores in spiritualibus (archiepiscopatus Pragensis sede vacante)“: tak v č. 2, 3, 108, 158, 159, 170, 182, 255, 299, 369, 408. Na které administrátory máme tu pomýšlet, není nesnadno rozpoznat. Po administrátorovi Prokopovi z Kladrub, jenž zastával úřad administrátora pod jednou sám od r. 1444, nejprve v Praze, pak v Plzni, zvolení byli kapitulou v Plzni, a to podle údaje T o m k o v a,¹⁾ o jehož spolehlivosti se ještě zmíním, r. 1450 administrátoři dva, Václav Hněvsín z Krumlova, děkan pražský, a Mikuláš z Krumlova. S tím se shodují i data v našich formulích, pokud se zachovala: č. 2, 1450 říjen 13., č. 3, 1450 červen 14., č. 152, 1451 květen 7., č. 160, 1451 prosinec 31., č. 171, 1450 květen 11., č. 172, 1451 únor 6., č. 246, 1451 březen 2., č. 255, 1451 březen 30., č. 259, 1451 únor 3., č. 299, 1451 březen 3., č. 329, 1451 červen 21., 497 [f. 34^a (1)], 1451 červen 29., č. 504 [f. 40^b (1)], 1451 únor 8., č. 487, 1451 květen 11., č. 488, 1443 listopad 4., č. 508, 1451 srpen 22. Zabírají tedy všechny v Plzni datované formule (kromě č. 488) bez udání osoby vydavatelovy podobně jako datované vzorce Prokopa z Kladrub krátký poměrně úsek časový, 1450 květen 11.—1451 prosinec 31. Podle obsahu můžeme datovati i formulí č. 196, jež obsahuje intronisaci arcijáhna Martina ze Strašecí po smrti Jakuba Štětkny, s jehož formulí jsme se již setkali.²⁾ Tomek³⁾

¹⁾ Viz níže str. 132.

²⁾ Viz výše str. 128.

³⁾ Dějepis m. Prahy, IX. 328; Podlaha, Series, str. 90, č. 578 rozšiřuje dobu arcijáhenství Štětknova podle listiny, kterou otiskl („Literae capituli ad administratores archiepiscopatus de electione decani Procopii de Kladrub“, dat. 30. dubna 1452, kde se jmenuje „Jacobus Seziekna

uvádí Jakuba Štěknu jako arcijáhna pražského v letech 1440 až 1441 a Martina ze Strašecí v letech 1453—1463. Formulí č. 196 můžeme tedy vročit do let 1448—1453.¹⁾

Celkově datování plzeňských formulí bez udání vydavatele nepůsobí obtíž, všechny spadají zajisté do doby po r. 1448, kdy se kapitula přestěhovala do Plzně, ale nesnáze vyvolávají některá vročení, srovnáváme-li je s daty některých formulí, uvedených jménem Prokopa z Kladrub. První časově z datovaných formulí, uvozených „administratores in spiritualibus“, datována je 3. října 1450, poslední datovaná formule s Prokopem z Kladrub jako vydavatelem je z 22. srpna 1451. V ní se nazývá Prokop z Kladrub ještě „administrator in spiritualibus“ a v koroboraci čteme výslovně: „sub sigillo vicariatus archiepiscopatus Pragensis, quo pro nostro administratoris officio utimur²⁾, presentibus sub appenso, premissa ut decanus, non autem ut administrator faciendo“, z čehož se zdá, že Prokop z Kladrub užíval titulu administrátora ještě v době, kdy působili oba administrátoři nově zvolení. Tomek udává, že Václav Hněvšín z Krumlova a Mikuláš z Krumlova zvo-

archidiaconus“, *ibid.*, str. 84—85, č. 551) na r. 1442, jinak se však drží Tomka. Z formule naší plyne, že se Martin ze Strašecí stal arcijáhnem pražským po smrti Jakuba ze Štěkny, že tedy byl v arcijáhnství pražském jeho nástupcem bezprostředním.

¹⁾ Formule je datována v Plzni, tedy po r. 1448, a jmenuje se v ní Jakub ze Štěkna arcijáhnem, jímž je dosvědčen jinak až r. 1453.

²⁾ Tato pečet vikariátu arcibiskupství pražského, již užívali administrátoři, popsána je v č. 421 našeho formuláře: „Descriptio sigilli vicariatus Pragensis. — Necnon sigillo rotundo de cera communi alba in pressulla pargameni pendentis sigillata, in quo quidem sigillo ymago in diademate armis induta manu dextra ensem cum clipeo, manu vero sinistra hastam cum banerio tenens, ymaginem sancti Wenceslai martyris representans, stare videbatur et a parte dextra eiusdem ymaginis arma ecclesie Pragensis, a parte autem sinistra arma naturalia reverendissimi in Christo patris et domini domini... archiepiscopi Pragensis, apostolice sedis legati, expressa apparebant, litere autem circumferenciales eiusdem sigilli, ut prima facie apparebant, tales erant: S. officiolatus curie archiepiscopalis Pragensis, non viciatas non etc. Quando autem propter compressione cere describi litere non possunt, tunc sic scribatur: Quod quidem propter compressione cere bono modo conscribi non poterant, non viciatas etc.“

leni byli administrátoři r. 1450.¹⁾ Je patrné, že nelze podržeti Tomkovo datum smrti Prokopa z Kladrub, ale není jasné, jaký byl poměr mezi ním a novými administrátory.

Se jménem administrátorů, zvolených kapitulou v Plzni, je spojena v první části formuláře — až do indexu — toliko jedna formule (č. 398). Není v ní jinak jmen ani data, vydavatel je označen jenom „Wenceslaus decretorum doctor, administrator in spiritualibus“; označení to můžeme však vztahovati jen na Václava Hněvšína z Krumlova.²⁾ V druhé části formuláře — po indexu — uvádějí ho formule tři: č. 455 je jeho vidimus buly Mikuláše IV., dané v Krumlově 10. ledna 1452 (Datum in Crumplow anno etc. LII die vero decima mensis ianuarii) na žádost Bonifáce z Volkenšteina, titulárního opata benediktinského kláštera v Podlažicích;³⁾ druhá, č. 466 je datována, a to v Praze, 17. ledna 1457 (Datum in castro Pragensi anno domini MCCCCLVII die XVII^a mensis ianuarii sub sigillo nostri officii), jména jsou v ní zachována, vydavatel je označen děkanem a administrátorem. Třetí formule, uvedená jeho jménem, je č. 469; je to doporučení nejmenovaného na jeho cestu do Říma, letopočet je vynechán, ale datováno je v Praze (in castro Pragensi anno domini etc. die V. maii sigillo vicariatus archiepiscopatus Pragensis“), tedy po r. 1453. Ve formulí č. 507 (l. 43^a [1]) jmenuje se vydavatel pouze „V. de C. decretorum doctor, canonicus Pragensis, administrator.“ Citace v této nedatované, jen v Praze dané formulí, uvedena je „coram nobis in curia decanatus Horssoviensis“. Bezpečně Václavu Hněvšínovi z Krumlova přičísti ji proto nemůžeme.

Formule č. 342 uvozena je „Johannes de Pelhřimov, baccharius in decretis, archidiaconus Lithomericensis, decanus in ecclesia Pragensi“. Srovnáním se seznamem arcijáhnů litoměřických dospějeme k názoru, že tu jde nepochybně o Jana Zúla, kanovníka pražského v letech 1440—1451, arcijáhna litoměřického 1447 až 1451.⁴⁾ Z nekrologia kapitulního z druhé polovice 15. století,

¹⁾ Dějepis m. Prahy, IX. 325.

²⁾ Podlaha, Series, str. 90, č. 577. V Katalogu Podlaha v rozpise našeho kodexu Václava z Krumlova nejmenuje.

³⁾ Srovn. Aug. Sedláček, Místopisný slovník historický, str. 707.

⁴⁾ Tomek, Dějepis m. Prahy, IX. 329.

citovaného Podlahou, dovidáme se, že Jan Zúl zemřel 1451 v Plzni.¹⁾ Je tedy velmi pravděpodobno, že odešel do Plzně z Prahy spolu s ostatními kanovníky kostela pražského r. 1448. Poněvadž naše formule, v níž se jmenuje arcijáhnem litoměřickým i děkanem kostela pražského, dána je v Praze, je možno ji vročiti bezpečně do doby 1447—1448. S tím se shodují i ostatní osobní údaje v tomto vzorci, jenž třebaže v Praze datován, spojen je s Plzní aspoň osobou vydavatelovou.

Ve Strakoncích o svatodušních svátcích r. 1453 (Datum Straconicz in festo penthecosten anno domini MCCCCLIII) je dána krátká formule (č. 416), kde se vydavatelem jmenuje Jošt z Rožmberka, od r. 1453 scholastik, od r. 1454 probošt pražský, později (1456) biskup vratislavský.²⁾ Následuje [č. 417] dlouhý opis listu Jana Kapistrana Oldřichu z Rožmberka, nedatovaný. Je to však psaní Kapistranovo, dané 17. května 1452 v Mostě.³⁾ Stejného původu jako tyto dva kusy je v našem formuláři nepochybně i č. 449,⁴⁾ list Kapistranův, datovaný v Lipsku 1453 (datum

1) Podlaha, Series, str. 88, č. 567. V rozpisu v Katalogu Podlaha Jana Zúla mezi vydavateli vzorců našeho formuláře nejmenuje.

2) O něm Tomek uv. sp. IX., Jireček, Rukověť II. str. 201—205, J. Hamršíd, Jošt z Rožmberka a jeho doba (1892), Podlaha, Series, str. 93—94, č. 594, R. Urbánek, České dějiny III. 1, 2 passim. Uvedená formule zní: „Nos frater Jodocus de Rosenberg, residens in Straconicz, ordinis milicie beati Johannis, frater domus hospitalis Jerosolimitani pauperum et humilis Christi servus, prior generalis postulatus, electus et deputatus per Bohemiam, Moraviam, Poloniam, Slesiam, Austriam, Carinthiam, Stiriam et Carniolam etc., fatemur presentibus nos recepisse librum, qui intitulatur Summa confessoris, ab honorabili et religioso viro Nicolao Grencensi, vicario per Bohemiam fratrum ordinis minorum. In cuius robur et testimonium literas presentes sigillo nostro iussimus communiri. Datum Straconicz in festo pentecostes anno domini MCCCCLIII.“

3) Úrk. Beitr. str. 41, č. 31. Odpověď Oldřichova 1452 květen 24., Strnad, Listář Plzně II. č. 5, FRA XX. č. 31, UB Krummau II. 350. O pobytu Kapistranově v Mostě srovn. Zd. Nejedlý, Česká missie Jana Kapistrána, ČČM, LXXIV, 233.

4) Toto datování, podle něhož byl Kapistran 22. října 1453 v Lipsku, neshoduje se s jeho itinerářem, jak jej uvádí Nejedlý v cit. práci. Podle něho byl Kapistran v Lipsku od 20. října asi do 20. listopadu 1452. Tak třeba pozměnit i datum v naší formuli na 22. října 1452.

in civitate Lipciensi in claustro nostro ac in camera nostre solite residence sub anno domini MCCCCLIII vicesima secunda die mensis octobris). Viděli jsme, že podle formule č. 452 byl Václav Hněvsín z Krumlova r. 1452 v Krumlově na panství rožmberském; zdá se, že tato skutečnost je v těsné souvislosti se třemi uvedenými kusy našeho formuláře.

Jen zcela výjimečně vyskytují se v rukopise formule vydavatelů mimo pražskou diecési, jsouce s ní jinak ovšem v těsném vztahu. Tak formule č. 396 na l. 81^b (3), datovaná v Merseburce 26. listopadu 1433 (Datum Merseburgi anno domini MCCCXXXIII in crastino sancte Katharine), v níž Jan, biskup merseburský a kancléř university lipské,¹⁾ dává mistru Janu Czachovi, profesoru theologie, plnou moc k udělení doktorátu. Formule č. 227, datovaná r. 1451, je prohlášení Petra Novacka, biskupa vratislavského,²⁾ o svěcení kněžském, které udělil Václavu Mikuláši z Nepomuku z pražské diecése.³⁾ Formule č. 442, na l. 95^{ab}, datovaná 7. března 1458, uvozena je „Conradus dei gracia;“ není však možno určitě rozhodnout, o kterého Konrada běží, neboť nelze rok uvést v souhlas se jménem vydavatele.⁴⁾

Formule Václava Hněvsína z Krumlova jsou časově poslední z těch, které jsme mohli přibližně aspoň datovati. Značně mladší je pouze kusá formule, výjimečně česká,⁵⁾ kde se vydavate-

1) Eubel II. 190: Joannes Bose, praepositus ipsius eccl., de militari genere procreatus, concorditer electus, prov., byl biskupem merseburským 1431—1463.

2) Eubel II. 270: Petrus Novack (Novag), el. 1447 sept. 5., prov., ob. 1456 febr. 6.

3) „Noverint universi, quod nos Petrus, dei gracia episcopus Wratislaviensis, anno domini MCCCCLI^o sabbato quattuor temporum, quo Intret in Dei ecclesia decantatur, sacros clericorum ordines in ecclesia nostra Wratislaviensi celebratur, Wenceslaum Nicolai Nossek de Nepomuk sufficienter examinatis et ydoneum reperientio visis suis litteris dimissoriis ad omnes maiores ordines promovimus divina nobis gracia suffragante. Actum et datum ut supra nostro sub sigillo.“

4) Ve formuli se jmenuje: Franciscus, prepositus ecclesie Boleslaviensis et canonicus prebendiatu Olomucensis, Also electus et confirmatus dicte ecclesie Olomucensis. Viz str. 125.

5) Kromě ní jsou v celém rukopise české jen dvě přísahy.

lem jmenuje Jan Kolovrat ze Zbirohu,¹⁾ jenž byl teprve 1467 ordinován knězem a v letech 1481—1483 byl administrátorem pod jednou (z té doby je i náš kus). Poněvadž však běží o zápis na listě vevázaném mimo původní foliaci, není ojedinělá tato zmínka pro určení stáří našeho formuláře nijak rozhodující.

Ve dvou formulích, kde se vydavatel jmenuje, nepodařilo se mně ho bezpečně určit: v č. 371 „Mathias magister in artibus...“ a v č. 406 „Johannes plebanus in Dubrava...“

Seznámili jsme se tak se všemi formulemi kapitulního rukopisu, pokud se v nich uvádějí jména vydavatelů nebo je můžeme jinak, zejména z datování, určit, kromě největší skupiny formulí, které se shodují s formulemi universitního rukopisu C. A., vydaného Tadrou. Půjde nyní o to, abychom zjistili poměr obou rukopisů. Předem můžeme vyloučiti možnost, s níž počítali ještě Mendl a Hrubý při zkoumání rukopisu universitního, že snad formule shodné s C. A. v rukopise kapitulním jsou zbytkem původního rukopisu C. A., dnes ztraceného. Upouštějíce od výkladu důvodů jiných, uvedeme jen okolnost naprosto přesvědčivou, že totiž mnohé formule, datované jasně z plzeňského pobytu kapituly pražské, tedy z let padesátých 15. století, psány jsou v rukopise kapitulním toutéž rukou, jako vzorce převzaté z C. A. Zcela patrné je to zejména při č. 245, 246, kde po formuli Arnoštově „Nota invencionis literarum pervitarum“ (č. 245) je formule „Dimissoria pro ordinibus“, datovaná v Plzni 2. března 1451 (č. 243), psaná toutéž rukou a jedním rázem s formulí předešlou. Zjistivše tak, že běží v kodexu kapitulním o text nepochybně mladší, je si třeba objasnit poměr obou rukopisů podrobným srovnáním.

Celkem je, jak bylo již řečeno, 122 formulí společných kodexu universitnímu a kapitulnímu. Na rozdíl od ostatních kusů, uvedených jménem v rukopise kapitulním, nejsou tu formule Arnoštovy tak roztroušeny, ale činí celky uzavřené; označíme-li je římskými číslicemi, formule pak uvedeme číslicemi arabskými podle našeho rozpisu, dostaneme tento obraz: I č. 93—107, II 111—126, III 128—151, IV 173—175, V 180, VI 233—240, VII 245, VIII 261 262, IX 264—274, X 279—291, XI 294—297, XII 300—321, XI

¹⁾ Podlaha, Series, str. 95—100, č. 604.

294—297, XIII 323, XIV 327. Tyto celky odpovídají I. rubrice „Citaciones“, II. rubrice „Moniciones“, III. rubrice „Commissions“, IV.—XIV. rubrice „Diversa“ Tadrova vydání C. A. Celky I, II, III zabírají listy 20^a 32^b; IV l. 39^a, V l. 39^b, VI l. 57^a, VII l. 57^b, VIII l. 59^a, IX l. 59^b, X l. 61^a—62^a, XI l. 62^b—63^a, XII l. 54^a, XIII l. 64^a až 67^a, XIV l. 67^b, XV l. 67^b.

Konkordance všech formulí je patrna z tohoto přehledu:

Universitní rukopis Canc. Arnesti	Vydání Tadrovo	Rukopis kapitulní
f. 9 ^a — — —	str. 26—27 (1) — — —	č. 93 I č. 93—107
f. 9 ^a — — —	str. 27—28 (2) — — —	č. 94
f. 9 ^b — — —	str. 28 (3) — — —	č. 95
f. 9 ^b — — —	str. 28—29 (4) — — —	č. 96
f. 9 ^b —10 ^a —	str. 29—31 (5) — — —	č. 97
f. 10 ^a — — —	str. 31 (6) — — —	č. 98
f. 10 ^a —11 ^a —	str. 32—33 (7) — — —	č. 99
f. 11 ^{ab} — — —	str. 33—34 (8) — — —	č. 100
f. 11 ^b —12 ^a —	str. 34 (9) — — —	č. 101
f. 12 ^a — — —	str. 34—35 (10) — — —	č. 102
f. 12 ^{ab} — — —	str. 35 (11) — — —	č. 103
f. 12 ^b — — —	str. 36 (12) — — —	č. 104
f. 12 ^b — — —	str. 36—37 (13) — — —	č. 105
f. 12 ^b —13 ^a —	str. 37 (14) — — —	č. 106
f. 13 ^a — — —	str. 38 (15) — — —	č. 107
f. 13 ^b — — —	str. 38—39 (1) — — —	č. 111 II č. 111—126
f. 13 ^b — — —	str. 39—40 (2) — — —	č. 112
f. 13 ^b —14 ^a —	str. 40—41 (3) — — —	č. 113
f. 14 ^a — — —	str. 41—42 (4) — — —	č. 114
f. 14 ^a — — —	str. 42—43 (5) — — —	č. 115
f. 14 ^{ab} — — —	str. 43 (6) — — —	č. 116
f. 14 ^b — — —	str. 43 (7) — — —	č. 117
f. 14 ^b — — —	str. 44 (8) — — —	č. 118
f. 14 ^b — — —	str. 44—45 (9) — — —	č. 119
f. 15 ^a — — —	str. 46 (10) — — —	č. 120
f. 15 ^a — — —	str. 46—47 (11) — — —	č. 121

Universitní rukopis Canc. Arnesti	Vydání Tadrovo	Rukopis kapitulní
f. 15 ^{ab} — — —	str. 47—48 (12)	— — — — č. 122
f. 15 ^b — — —	str. 48—49 (13)	— — — — č. 123
f. 15 ^b — — —	str. 49—50 (14)	— — — — č. 124
f. 16 ^a — — —	str. 50—51 (15)	— — — — č. 125
f. 16 ^a — — —	str. 51 (1)	— — — — č. 126
f. 16 ^b — — —	str. 52—53 (1)	— — — — č. 128 III č. 128-151
f. 16 ^b — — —	str. 53 (2)	— — — — č. 129
f. 16 ^b —17 ^a —	str. 53—55 (3)	— — — — č. 130
f. 17 ^a — — —	str. 55—56 (4)	— — — — č. 131
f. 17 ^b — — —	str. 56 (5)	— — — — č. 132
f. 17 ^b — — —	str. 56—58 (6)	— — — — č. 133
f. 18 ^a — — —	str. 58 (7)	— — — — č. 134
f. 18 ^a — — —	str. 58—59 (8)	— — — — č. 135
f. 18 ^a — — —	str. 59—60 (9)	— — — — č. 136
f. 18 ^b — — —	str. 60 (10)	— — — — č. 137
f. 18 ^b — — —	str. 60—61 (11)	— — — — č. 138
f. 18 ^b —19 ^a —	str. 61—62 (12)	— — — — č. 139
f. 19 ^a — — —	str. 62—63 (13)	— — — — č. 140
f. 19 ^a — — —	str. 63—64 (14)	— — — — č. 141
f. 19 ^b — — —	str. 64—65 (15)	— — — — č. 142
f. 19 ^b — — —	str. 65 (16)	— — — — č. 143
f. 19 ^b —20 ^a —	str. 65—66 (17)	— — — — č. 144
f. 20 ^{ab} — — —	str. 66—68 (18)	— — — — č. 145
f. 20 ^b — — —	str. 68 (19)	— — — — č. 146
f. 20 ^b —21 ^a —	str. 68—70 (20)	— — — — č. 147
f. 21 ^{ab} — — —	str. 70—71 (21)	— — — — č. 148
f. 21 ^b —22 ^a —	str. 72—74 (22)	— — — — č. 149
f. 22 ^a — — —	str. 71—72 (23)	— — — — č. 150
f. 22 ^{ab} — — —	str. 74—75 (24)	— — — — č. 151
f. 95 ^a — — —	str. 258 (1)	— — — — č. 173 IV č. 173-175
f. 95 ^a — — —	str. 259 (2)	— — — — č. 174
f. 95 ^a — — —	str. 259 (3)	— — — — č. 175

Universitní rukopis Canc. Arnesti	Vydání Tadrovo	Rukopis kapitulní
f. 95 ^a — — —	str. 260 (4)	— — — — č. 180 V
f. 95 ^b — — —	str. 260 (5)	— — — — č. 233 VI č. 233-240
f. 95 ^b — — —	str. 260—261 (6)	— — — — č. 234
f. 95 ^b — — —	str. 261 (7)	— — — — č. 235
f. 95 ^b — — —	str. 261 (8)	— — — — č. 236
f. 95 ^b — — —	str. 261 (9)	— — — — č. 237
f. 95 ^b — — —	str. 261—262 (10)	— — — — č. 238
f. 95 ^b — — —	str. 262 (11)	— — — — č. 239
f. 95 ^b — — —	str. 262 (12)	— — — — č. 240
f. 96 ^a — — —	str. 262—263 (13)	— — — — č. 245 VII
f. 96 ^a — — —	str. 263 (14)	— — — — č. 262 VII 261-262
f. 96 ^a — — —	str. 263—264 (15)	— — — — č. 263 VIII 264-274
f. 96 ^a — — —	str. 264 (16)	— — — — č. 264 IX
f. 96 ^{ab} — — —	str. 264 (17)	— — — — č. 265
f. 96 ^b — — —	str. 265 (18)	— — — — č. 266
f. 96 ^b — — —	str. 265 (19)	— — — — č. 267
f. 96 ^b — — —	str. 265—266 (20)	— — — — č. 268
f. 96 ^b —97 ^a —	str. 266 (21)	— — — — č. 269
f. 97 ^a — — —	str. 267 (22)	— — — — č. 270
f. 97 ^a — — —	str. 267 (23)	— — — — č. 271
t. 97 ^a — — —	str. 267—268 (24)	— — — — č. 272
f. 97 ^a — — —	str. 268 (25)	— — — — č. 273
f. 97 ^a — — —	str. 268 (26)	— — — — č. 274
f. 97 ^b — — —	str. 268—269 (27)	— — — — č. 279 X 279-291
f. 97 ^b — — —	str. 269 (28)	— — — — č. 280
f. 97 ^b — — —	str. 270 (29)	— — — — č. 281
f. 97 ^b —98 ^a —	str. 270 (30)	— — — — č. 282
f. 98 ^b — — —	str. 270—271 (31)	— — — — č. 283

Universitní rukopis Canc. Arnesti	Vydání Tadrovo	Rukopis kapitulní
f. 98 ^a — — — str. 271 (32) — — — č. 284		
f. 98 ^a — — — str. 271 (34) — — — č. 285		
f. 98 ^a — — — str. 272 (35) — — — č. 286		
f. 98 ^{ab} — — — str. 272 (36) — — — č. 287		
f. 98 ^b — — — str. 273 (39) — — — č. 288		
f. 98 ^b — — — str. 273—274 (40) — — — č. 289		
f. 98 ^b —99 ^a — str. 274 (41) — — — č. 290		
f. 99 ^a — — — str. 274—275 (42) — — — č. 291		
f. 99 ^a — — — str. 275 (43) — — — č. 294 XI 294-297		
f. 99 ^{ab} — — — str. 275 (44) — — — č. 295		
f. 99 ^b — — — str. 276 (45) — — — č. 296		
f. 99 ^b —100 ^a — str. 276 (46) — — — č. 297		
f. 100 ^a — — — str. 277 (47) — — — č. 300 XII 300-321		
f. 100 ^a — — — str. 277 (48) — — — č. 301		
f. 100 ^{ab} — — — str. 277—279 (49) — — — č. 303		
f. 100 ^b — — — str. 279—280 (50) — — — č. 304		
f. 100 ^b —101 ^a — str. 280—281 (51) — — — č. 305		
f. 101 ^a — — — str. 281 (52) — — — č. 306		
f. 101 ^a — — — str. 281—282 (53) — — — č. 307		
f. 101 ^a — — — str. 282 (54) — — — č. 308		
f. 101 ^{ab} — — — str. 283 (55) — — — č. 302		
f. 101 ^b — — — str. 283—284 (56) — — — č. 309		
f. 101 ^b —102 ^a — str. 284—285 (57) — — — č. 310		
f. 102 ^a — — — str. 285—286 (58) — — — č. 311		
f. 102 ^a — — — str. 286—287 (59) — — — č. 313		
f. 102 ^{ab} — — — str. 287 (60) — — — č. 312		
f. 102 ^b — — — str. 287 (61) — — — č. 314		
f. 102 ^b —103 ^a — str. 288—289 (63) — — — č. 315		
f. 103 ^a — — — str. 289 (64) — — — č. 316		
f. 103 ^a — — — str. 289—290 (65) — — — č. 317		
f. 103 ^a — — — str. 290 (66) — — — č. 318		
f. 103 ^{ab} — — — str. 290—291 (67) — — — č. 319		

Universitní rukopis Canc. Arnesti	Vydání Tadrovo	Rukopis kapitulní
f. 103 ^b — — — str. 291 (68) — — — č. 320		
f. 103 ^b — — — str. 291—292 (69) — — — č. 321		
f. 103 ^b — — — str. 292 (70) — — — č. 323 XIII		
f. 107 ^a — — — str. 300—301 (76) — — — č. 327 XIV		

Proběříme nyní poměr obou textů ve čtyřech skupinách, které odpovídají rubrikám rukopisu universitního a vydání T a d r o v a:

I. C i t a c i o n e s. Všech 15 formulí této rubriky je také v rukopise kapitulním. I pořadí jejich je týž. Znění věcně je zcela shodné. Rozdíly jsou jen v titulech, a to (uvádím pořadová čísla vydání Tadrova a znění titulů v rukopise kapitulním): 1. Forma citacionis ad residenciam, 2. Citacio interfectoris cuiusdam presbyteri, 3. Citacio ad residenciam. V textu formulí jsou jen nevýznamné rozdíly pravopisné; jen ve formulí 3. čteme tu správněji „Matuss“ proti „Machus“ kodexu universitního, v č. 11 „Crobol“ správněji proti Crebol. Jinde všude se však znění této části shoduje s rukopisem universitním tak dokonale, že bychom tu mohli pomýšlet na přímou závislost.

II. M o n i c i o n e s. Také tu všech 15 formulí rubriky je v rukopise kapitulním ve stejném pořadí. I tu znění se shoduje kromě odchylek pravopisných a nevýznamných formalit (slovo-sled, některá běžná slova eschatokolu nebo protokolu pojata úplněji nebo méně úplně). Rozdíly v titulech:

4 Forma comissionis administracionis abbacie vacantis, 8 Sequitur monicio cum sententia, 12 Sequitur monicio pro concilio habendo ad episcopos, 13 Forma monicionis pro decima papali, 15 Sequitur monicio. Všechny přípisov pozdější ruky v titulech formulí rukopisu universitního tu chybí. V textu formulí jsou v této skupině jen rozdíly věcně nevýznamné, stejně jako ve skupině první, zato jsou však již častější; mimo jiné v č. 12 je „fratri meo karissimo“ místo „fratri nostro karissimo“ rkpsu universitního, v č. 2 „Jana“ místo „Juna“, „Pabke, Jane“ místo „Pakle, Anne“, v č. 11 vynecháno je „magistro S.“ Za č. 15, posledním rubriky „Moniciones“ v rukopise universitním, je v kodexu kapi-

tulním ještě jedna formule Arnoštova „Forma commissionis super heretica pravitate“, otištěná zčásti Tadrou v poznámce. Celkem jsou v této části (rubrice „Moniciones“), stejně jako v dalších, proti universitnímu rkpsu C. A. rozdíly tak značné, že nelze pokládat formule v rukopise kapitulním za přepis z něho.

III. Commissiones. V rukopise kapitulním je jen prvních 24 (z 59) formulí této rubriky. Jejich pořadí shoduje se s rukopisem universitním, a čtou-li se v edici Tadvě č. 22 a 23 v pořadí obráceném, tedy jen proto, že proti pořadí rukopisu universitního je vydavatel v edici převrátil. I tu jsou mezi oběma rukopisy především rozdíly v titulech formulí: 3. Forma visitacionis monasterii ad misericordiam domini in Praga, 4. Forma comissionis super recipienda renunciacione abbatisse monasterii predicti, 6. Forma commissionis super officio correcture in archidiaconatu Bechinensi, 11. Commissionis forma conservatoris fratrum heremitarum, 12. Comissio ad absolvendum laicum a sententia excommunicacionis cum condicionibus expressis, 14. Concessio ad visitandum archidiaconatum, 15. Intimacio visitacionis faciende, 16. Forma super vicariatu, 22. Forma commissionis super eleccione abbatisse. — Opět všechny přepisy, jak je čteme v rukopise universitním, tu chybějí, kdežto slova „pro audiendis causis“, připsaná v titulu formule 10 v rukopise universitním rukou první, jsou i v rkpsu kapitulním. Rozdíly drobné, pravopisné i jiné, jsou tu v textu formulí hojnější než v obou oddílech předešlých, nedotýkají se však vůbec obsahu. U vlastních jmen důležitější různosti jsou jen dvě: v č. 1³ „Wratiwogio“ místo „Wratislav“ rkpsu universitního, v č. 13³ „Albrechtum de Duba“ místo správného „Andream de Duba“ rkpsu universitního.

IV.—XIV. Diversa. Tato část je jiného rázu než byly tři předešlé tím, že formule její nejsou v rukopise kapitulním celkem jediným, ale jsou přerušovány formulemi jinými, pozdějšími, většinou z doby administrátorů. Liší se i tím, že proti rukopisu universitnímu jsou tu rozdíly značné. Tak v titulech (číslo vztahuje se opět k edici Tadvě, titul je ve znění rkpsu kapitulního): 1. Forma dimissoria pro ordinibus, 3. Auctoritas ponendi yconomum, 4. Item alia ponendi yconomum, 9. Nota, qualiter permittitur

aliquis certum titulum non habens, 11. Nota concessionis, 12. Nota de officio in altari viatico, 13. Nota invencionis literarum perditarum, 14. Sequitur nota quitacionis, 16. Item dimissoria bona, 17. Item dimissoria, 18. Sequitur forma absencie cum cause expressione bona, 21. Sequitur super eodem cum introduccione dimissorie, 23. Sequitur revocacio absencie, 24. Nota vicariatus, 26. Item super eodem credencie forma, 27. Forma expurgacionis super aliquo crimine abiecto, 30. Sequitur comendacio ecclesie, 32. Item comendacio ab archiepiscopo, 34. Sequitur dispensacio cum eo, qui extra diocesim processit, 35. Sequitur commissio, ut ponat lapidem primarium, 36. Sequitur litera cride, 40. Decani constitucio, 41. Sequitur ratificacio litere, 44. Litera de neophitis pro subsidio pro Judeis, 45. Item forma super eodem, 46. Item super eodem forma, 48. Forma exulantibus et repulsis a patria, 49. (bez titulu), 50. Abbates ordinis recipiunt in confraternitatem benefactoris loci et dant participacionem, 51. Forma quitacionis, 52. Instrumentum renunciacionis literarum [!], 54. Datur licencia visitandi sepulcrum domini, 55. Forma recomendacionis ecclesie, 56. Comendacio inquisitorum hereticorum, 57. Item alia per regem, 58. Sequitur forma recomendacionis suffraganei ad clerum, 59. Forma recommendacionis per regem episcopo pro religiosis, 60. Forma recepcionis per episcopum in cappellam, 64. Forma de assignacione sepulture alicui ecclesie filiali, 65. Mandatum, ut plebani ad certam diem convenient ad audiendum mandatum dioecesani, 66. Forma approbacionum tabellionum, 69. Item super eodem, 70. Licencia testamentum faciendi, 76 (bez titulu).

Rozdíly v textu jsou opět jen většinou rázu formálního, jako v oddílech předcházejících. Vyskytují se však tu hojněji i odchylky a přípisy proti rukopisu universitnímu, které jsou rozhodující pro poměr obou rukopisů, vylučující možnost přímé závislosti rukopisu kapitulního na universitním. Tak v č. 3 je uveden v rkpsu kapitulním jako vydavatel „Conradus“ proti „Arnestus“ Cancellarie Arnesti v rukopise universitním. Poněvadž v sousedství této formule není kusů uvozených jménem Konradovým, není tu možnosti mechanického pokračování písařova, a třeba tu mít na mysli možnost jinou, že totiž

písaři bylo tak známé jméno Konradovo, že je nevědomky napsal na počátek formule. Poněvadž však formule je psána toutéž rukou jako formule z let padesátých, nelze se domnívat, že písař rukopisu kapitulního sám nahradil vydavatele formule Arnoštovy jménem Konráda z Vechty nebo Konráda II. biskupa olomouckého v letech 1431—1434, a v době, kdy nejdříve mohla být formule v našem rukopise napsána (1451), Konráda, s kterým bychom mohli jméno vydavatelovo ztotožnit, vůbec není, třeba předpokládat, že písař rukopisu kapitulního převzal tvar „Conradus“ ze své předlohy. V téže formuli uvádí se příjemce v rkpsu universitním „presbytero nostre diocesis, vicario ecclesie sancti Leonhardi“ a dále místo „ecclesia predicta s^{ti} N.“ se uvádí „ecclesia predicta s^{ti} Leonhardi“, kdežto ve formuli následující, kde podle přípisu pozdější ruky v titulu rukopisu universitního běží o kostel sv. Mikuláše [Alia nota ponendi yconomum in ecclesia s. Nicolai in foro pullorum in Praga], znění „ecclesia sancti M.“ je nahrazeno v rukopise kapitulním „ecclesia sancti N.“. Výklad těchto změn působí značné obtíže. Tadra spojuje formuli č. 3 i 4 se sporem členů rodiny Olbramů o presentační právo v kostele sv. Mikuláše, jehož konec klade k r. 1358. O knězi Petrovi, vikáři kostela sv. Linharta, nenašel jsem zpráv. Tomek uvádí z farářů u sv. Linharta v době předhusitské posledního Mikuláše v letech 1407—1414,¹⁾ pak teprve Mikuláše k r. 1440,²⁾ strany pod obojí. Je nepochybné, že v naší formuli běží o vikáře Petra pod jednou, tedy z doby předhusitské, kterého se mi zatím nepodařilo zjistit. I tu je pro nás důležité poznání, že čtení odchylné od rukopisu universitního nevzniklo při opisování formulí do kodexu kapitulního, nýbrž že písař tato různocnění přijal ze své předlohy. Méně významné odchylky rukopisu kapitulního od universitního jsou v č. 6, kde se v rkpsu universitním příjemce vůbec nejmenuje, v rukopise kapitulním se uvádí „Johanni nato P. de V., clericus nostre diocesis“, v č. 10, kde v rukopise kapitulním čteme „Cum N. de B. frater tuus“ a tečky rukopisu universitního, jako i jinde ve formulích Arnoštových, v kodexu kapitulním nahrazeny jsou písmeny, v č. 21, kde se

¹⁾ Dějepis m. Prahy V, 218.

²⁾ Uv. sp. IX. 342.

uvádí plně určení místní „plebano ecclesie in Paulsdorf“. V č. 36 je zcela odchylný počátek formule:

Rkps universitní:

Scias... plebane in... quia
hon. presbyter N. quondam
de... presencium exhibitor est
nobis per nobiles dominos....
et... fratres

Rkps kapitulní:

Quia Henricus n. quondam
de... presbyter pragensis dio-
cesis presencium exhibitor est
nobis per nobiles dominos et
fratres

Ve formuli č. 19 uvádí se vydavatel v rkpsu universitním písmenem, které Tadra ve svém vydání neuvádí a kterou Mendl a Hrubý při kolaci rukopisu s vydáním Tadvým rozluštili jako A (zkratka za Arnestus).¹⁾ V rukopise kapitulním čteme tu jasně, nezkráceně „Simon etc“, a přihlédneme-li poté k rukopisu universitnímu, vidíme, že i tu domnělé A je S. Kdyby Simon se uváděl jen v rukopise kapitulním, byl by výklad snadný; pak by běželo o záměnu Šimona z Nymburka za Arnošta. Takto se však zdá, že běží o Šimona staršího, kterého bezpečně ztotožnit s někým ovšem nedovedu.

Velká část formulí rukopisu kapitulního neuvádí ani vydavatele, ani zpravidla místa vydání, a údaje jsou tak neurčité, že nemůžeme podle nich datovati.

Formule, uvedené prostě „administratores“ bez jiných přesnějších údajů, můžeme klásti buď do doby Šimona z Nymburka a Jana z Dubé (1434—1444) nebo Václava Hněvšína z Krumlova a Mikuláše z Krumlova (1450—1458). Z valné části schází však v těchto formulích i označení „administratores“. Jen málokde můžeme blíže datovati podle údajů jiných; tak v č. 58 se jmenuje „dominus W., decanus Wissegradensis, olim officialis curie Pragensis“. Tato zmínka hodí se jen na Viléma z Lestkova, jenž přestal být oficiálem r. 1363, děkanství vyšehradské zastával však až do r. 1367. Z těchto let je tedy i naše

¹⁾ Exemplář Tadvra vydání Cancellarie Arnesti ve Státním ústavě historickém v Praze. V něm je nyní provedena kolace se zněním formulí v rukopise kapitulním.

formule. V č. 60 jmenuje se příjemce „venerabili viro domino Jo. archidiacono Horssoviensi“; může to být jen Jan Malaprese z Lukky, který se uvádí arcijáhnem horšovským 1349 před Petrem z Kuncendorfu.¹⁾ Ve formulích č. 360 a 365 jmenuje se vydavatel „episcopus Pragensis“; zda ovšem skutečně tyto formule pocházejí z doby před r. 1344, těžko říci, neboť není v nich jiných údajů, o které bychom se mohli při datování opřít. V č. 346 jmenuje se příjemce „honorabili viro domino Johanni Wrss, plebano ecclesie in Prostiborz, decano Horssoviensi“; je to Jan Vrš z Modřejovic, arcijáhn horšovský, jenž zemřel r. 1451. Ve formuli č. 499 na l. 37^a setkáváme se s tímž Vršem vedle Jakub a Štěkný, jež jsme již poznali výše. Z uvedených případů, kde možno tyto kusy přibližně aspoň datovat, je patrné, že formule, které neuvádějí vydavatele, jsou původu velmi různého; snad rozbor podrobnější, než jaký jsem mohl dosud provést, umožnil by datování ještě několika vzorců, celkový výsledek byl by však týž.

Viděli jsme tedy, že vzorce v našem rukopisu zabírají časově dobu jednoho století, od polovice století 14. do konce let padesátých století 15. Můžeme je rozdělit ve tři veliké skupiny: 1. formule společné s universitním rukopisem Cancellarie Arnesti, 2. formule různých vydavatelů od let padesátých 14. stol. do r. 1448, 3. vzorce z doby pobytu kapituly pražské v Plzni v letech 1448 až 1453. Kromě toho je tu několik málo formulí z doby bezprostředně následující. Mimo formule arnoštovské týkají se skoro všechny vzorce, nejen ty, které jsou datovány v Plzni nebo které do doby pobytu kapituly pražské v Plzni můžeme klásti podle jmen vydavatelů, míst v západních a jižních Čechách. Stačí k tomu prohlédnouti místní jména, která se ve formuláři vyskytují, jak je čtenář najde v připojeném rejstříku. Zdá se proto, že se v našem rukopise zrcadlí po té stránce dosti věrně územní rozsah pravomoci pražské kapituly a administrátorů pod jednou v době pobytu plzeňského. Okolnost, že i vzorce nepochybně starší vztahují se k těmž okruhu územnímu, byla

¹⁾ Podlaha, Series, str. 32, č. 289, Tomek, Dějepis m. Prahy V. 182.

by cenným vodítkem k výkladu vzniku formuláře, ale nelze, žel pro nedostatek opor jiných zkoumání dovést k cíli tímto směrem na půdě bezpečné.

K otázce vzniku našeho formuláře je však třeba všimnouti si poněkud aspoň i vnějších vlastností rukopisu. Tu jeví ráz velmi nejednotný: od úpravných stran, kde se blíží vzhledem — ač nikde ho nedosahuje — universitnímu rkpsu C. A, až po listy, kde k formulím psaným jedním směrem připsány formule směrem druhým. Na takových místech na první pohled leckde rukopis budí dojem pouhého cvičení písarského. Že tomu ovšem tak není, není třeba po tom, co bylo řečeno, široce odůvodňovati. Přece však třeba zdůrazniti onu celkovou zběžnost, svědčící o chvatu, s kterým byl rukopis pořízen. Zejména je důležité, že nejúpravnější jsou ty části rukopisu, kde jsou formule arnoštovské, nejméně úpravná je část po indexu. Kdyby nebylo starého indexu a označení listů, mohli bychom i pochybovati o jednotě rukopisu, a nasnadě by byla doměnka, že běží o zcela nahodilý konvolut. I tak se zdá, že index a foliování bylo provedeno značně později, kdy nebyl již rukopis v původním stavu; zejména se zdá, že nezačínal tak, jako dnes, a že se několik listů ztratilo. Ráz formuláře, jak se s ním setkáváme zpravidla ve starším středověku, mají vskutku jen některé části, zejména ty, kde jsou formule arnoštovské, jinde však nejen po stránce obsahové — běžít o úplné přepisy, jako uvedený list Kapistranův Oldřichovi z Rožmberka — ale i po stránce vnější máme dojem kopiáře. V úplném znění jsou v rukopise zejména kusy z let 1448—1453, třetí ze skupin, které jsme vytkli. Zhruba možno říci, že části rázu formulářového jsou psány pečlivěji než kusy podávající znění více méně úplné. Ráz písma se mění v rukopise velmi často, bude však třeba ještě podrobného zkoumání, a to nejen rukopisu samého, ale i srovnávání s jinými rukopisy souvěkými podobné provenience. Pak teprve bude snad lze zjistiti, pokud běží o různé ruce, pokud o různý ductus téže ruky.

Přes to lze i bez zkoumání takového se značnou pravděpodobností vyložití vznik kapitulního rukopisu: zmínil jsem se již o tom, jak kapitula r. 1448, když Jiří z Poděbrad dobyl Prahy,

spěšně odešla do Plzně, a jak, podle svědectví Rabštejnova, odchod ten byl vskutku útekem. Když se její pobyt stal trvalejším, než se zprvu soudilo, zejména když došlo k volbě nových administrátorů, pocítoval se jistě nedostatek kancelářských pomůcek pro běžnou agendu církevní správy. Z toho, co bylo po ruce z doby starší a z listin nově vydávaných, sestaven formulář jediný, a to tak, že základem, kterým se začalo, byl rukopis „Cancellarie Arnesti“, ne však dnešní rukopis universitní, a formule oficiálů z doby od arcibiskupa Arnošta do doby Konráda z Vechty, které měl písař formuláře kapitulního před sebou, buď ve společném rukopise (o této možnosti se zmíním ještě v závěru), nebo ve formuláři zvláštním. R. 1453 dostal se pravděpodobně rukopis do Prahy a zapsáno tu ještě několik formulí starších i současných Václava Hněvsína z Krumlova. S jeho jménem souvisí patrně formulář těsně, snad byl i jeho původcem. Pro tento výklad svědčí shodně všechny momenty, které jsme uvedli: vydavatelé vzorců a časové rozpětí, rozsah teritoriální a vnější ráz rukopisu.

Významu rukopisu kapitulního jako pramene historického lze se jen letmo dotknouti, neboť otázka vymyká se našemu tématu. Obsah formulí zahrnuje běžnou správu církevní, zejména věci manželské. Celkem lze nabýti, jak již pověděno, z rukopisu obrazu o rozsahu a obsahu církevní správy katolické v době správcovství Jiřího z Poděbrad. Po té stránce je pramenem cenným, kterého dosud se neužilo. V době, kdy na rozdíl od doby předhusitské pramenný materiál je daleko chudší, je třeba našeho rukopisu všestranně užití, neboť jeho zprávy nepochybně platně mohou přispěti k poznání restauračních snah katolické menšiny v Čechách v době Kapistranově a rázu církevní správy katolické v Čechách po válkách husitských vůbec. K tomu je však třeba kritické edice formuláře; poznámky, které jsou sneseny v této práci, podnik takový snad aspoň poněkud usnadní.

Ve formuláři kapitulním jeví se kromě toho podivuhodná kontinuita katolické správy, která přes bouřlivé období husitské navazovala přímo na konec století 14. Tato souvislost se nejví jeví ve vzorcích, které byly převzaty z „Cancellarie Arnesti“, ale i v těch, které jsou odvozeny z listin pozdějších. Ty se liší někdy

od slovního znění obdobných formulí Arnoštových značně, celkem však zachovávají formy ustálené starým formulářem, jenž i tu byl vzorem, třeba ne bezprostředním.

Třetí formulář, nejmenší, který je předmětem této studie, je malou částí rukopisného kodexu III B 21 universitní knihovny v Praze. O něm pojednal Schulte 1868¹⁾ a podle něho jej rozepsal Truhlář ve svém katalogu rukopisů latinských universitní knihovny; na jeho popis kodexu mohu tu odkázati.²⁾ Ta dra cituje ve vydání C. A. tento svazek, píše jen o „formulích z doby administrátorů.“³⁾ Truhlář označil jej jako „Formulae litterarum iuridico-ecclesiasticarum maxime ex parte Hilarii de Litoměřic, Pragensis administratoris, nonnullae vero successorum eiusdem usque ad a. 1523.“⁴⁾ Tak spojil Truhlář tuto malou poměrně sbírku se jménem hlavy protikališnické reakce katolické v době Jiřího z Poděbrad, známým konvertitou, v letech 1462—1467 administrátorem pražského arcibiskupství. Do té doby literatura o této formulářové sbírce jako památce po Hilariovi Litoměřickém nevěděla. Neuvádí ji J. Jireček,⁵⁾ Tomáš Kalina,⁶⁾ Zdeněk Tobolka,⁷⁾ Antonín Podlaha⁸⁾ a nenajdeme zmínky ani v Zibrtové Bibliografii.

Pokud název Truhlářův odpovídá obsahu formuláře, ukáže se dalším rozbořem.

Formule, které v rukopise nemají zvláštního titulu, zabírají l. 116^a—131^b nového označení listů, které však ke konci pře-

¹⁾ Die canon. Handschriften 1868, str. 28—31.

²⁾ Catalogus codicum manu scriptorum latinorum I., str. 166—167, č. 430.

³⁾ Cancellaria Arnesti, vyd. Ta dr o v o, str. 7.

⁴⁾ Catalogus, l. c.

⁵⁾ Životopis Hilaria Litoměřického v jeho Rukověti k dějinám literatury české I., str. 241—244.

⁶⁾ Hilarius Litoměřický v ČČH V., (1899) str. 311 a n.

⁷⁾ „O životě a spisech Hilaria Litoměřického“, úvod k vydání Hilariova traktátu k panu Janovi z Rosenberka, Historický archiv České akademie č. 13 (1898).

⁸⁾ Vydání Hilaria Litoměřického Traktátu o nejsvětějším přijímání lidu obecného pod jednou způsobou, Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis, 1905 a Series praepositorum 1912.

stává. Staré foliování AI—AXIV, provedené červeně vpravo nahore,¹⁾ je samostatné a svědčí o tom, že formulář byl zprvu celkem pro sebe a že teprve později byl vevázán do dnešního svazku, k němuž použito jinak téhož druhu papíru. Pro samostatný vznik našeho formuláře svědčí i skutečnost, že písmo, jímž je psán až na pozdější dodatky, jinak v kodexu se nevyskytuje. Je jím psán jednolitě do konce str. XIII^b (č. 1—95);²⁾ od počátku str. XVI^a připojují se pozdější dodatky, psané v delších intervalech po sobě mnohem zběžněji, než formulář původní. Jsou to: č. 96, formule olomouckého oficiála Jana ze 4. prosince 1480;³⁾ č. 97—99 tři nedatované formule týkající se Pavla Poučka, probošta kostela pražského a na Zderazi, v letech 1484—1498 administrátora a visitátora arcibiskupství pražského;⁴⁾ č. 100 formule pražského kanovníka a boleslavského děkana Martina z Plané z 29. srpna 1492;⁵⁾ č. 101 a 102 dva vzorce pražského kanovníka Jana z Týna Horšovského (Johannes Andreae de Tyn Horšov)⁶⁾, druhá datovaná 7. února 1523, tedy nedlouho před smrtí vydavatelovou. Na rozdíl od formuláře původního jsou v těchto dodatcích jména zachována aspoň částečně.

Formule v části původní i přídavky jsou opatřeny až na několik výjimek tituly, jejichž začátek stejně jako počátky oddílů v jednotlivých formulích jsou podtrženy červeně nebo zeleně. Stalo se tak asi toutéž rukou, která provedla původní označení listů.

Zvláštní částí formuláře původního je prvních osm formulí; jsou to formule procesu kanonického, po nichž je půl druhé stránky vynecháno. Z 95 formulí formuláře původního jen 23 uvádí jako

¹⁾ Konkordance starého a nového foliování: 116 = AI, 117 = AII, 118 = AIII, 119 = AIV, 120 = AV, 121 = AVI, 122 = AVII, 123 = AVIII(1), 124 = AVIII, 125 = AIX, 126 = AX, 127 = AXI, 128 = AXII, 129 = AXIII, 130 = AXIV.

²⁾ Číslo vzorců vztahují se k rozpisu formuláře v příloze č. 2.

³⁾ Vydavatel se jmenuje „Johannes de Olomucz, baccalaureus in decretis, decanus ecclesie, vicarius in spiritualibus et curie episcopalis Olomouensis officialis“. Jména v tomto vzorci jsou zachována.

⁴⁾ A. Podlaha, Series praep. etc., str. 105, č. 621.

⁵⁾ Uv. m. str. 116, č. 666.

⁶⁾ Uv. m. str. 110, č. 635.

vydavatele Hilaria Litoměřického (Hilarius, častěji jen Hill, jen dvakrát, v č. 61 a 63, „Hillarius de Lithomeriz“;¹⁾ kromě toho označuje se vydavatel v některých kusech neurčitě: č. 1 „officialis vel talis“, č. 24 „Johannes de N., clericus Pragensis diocesis, imperiali auctoritate notarius,“²⁾ č. 25 „N. civis Nove civitatis Pragensis“, č. 40 „Procopius de N.“³⁾ č. 46 „N. dei gracia archiepiscopus sancte Pragensis ecclesie“, č. 86 „sindicus sacrosancte metropolitane Pragensis ecclesie sancti Viti N. de N.“ To by však nutně neodporovalo názoru o vzniku formuláře v době Hilariově, neboť nelze žádnou z těchto formulí bezpečným nějakým údajem datovati po jeho

¹⁾ V č. 63 uveden je celým titulem „Hillarius de Lithomeriz, administrator et decanus ecclesie Pragensis per sedem apostolicam specialiter deputatus, decretorum doctor“.

²⁾ V předešlé formulí, k níž se vztahuje toto notářské ověření, čteme: „Anno Nativitatis eiusdem etc indicione, die, mense, hora terciarum vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri, domini N., divina providencia pape XI., anno eius 2° in curia reverendissimi in Christo patris et domini N., dei gracia archiepiscopi Pragensis et apostolice sedis legati . . .“ Podle toho můžeme formulí tu klásti k r. 1372, do druhého roku pontifikátu Řehoře XI. (s jiným papežem nelze zajisté uvést v soulad rok pontifikátu i pořadové číslo papeže).

³⁾ Výklad tohoto vzorce působí značně nesnáze. Jako vydavatel se uvádí „Procopius de N“. Za tím se však poznamenává „ponatur totum collegium ex nomine totumque capitulum Pragense“. Z dalšího obsahu vzorce je zjevné, že tato oprava je správná. Běží o volbu Hilaria Litoměřického administrátorem skrze kapitolu. Právě se tu výslovně „quod nos in capitulo nostro diligenter tractantes“. Listina byla zpečetěna „sigillo vicariatus, quo pro presenti in capitulo utimur“. Nový administrátor jmenuje se tu sice jen „Hill de N.“, ale běží nepochybně o našeho Hilaria z Litoměřic. Na konci vzorce je zmínka „actis nostris, libris ac registris capituli inseribi mandavimus“. Kapitula pražská podle našeho vzorce jmenuje Hilaria z Litoměřic jako jediného administrátora. Podle Tomka (Dějepis m. Prahy IX., str. 325) stal se Hilarius administrátorem po Václavovi z Krumlova, podle Frinda (Kirchengeschichte IV., str. 50—56) po administraci Mikuláše a Jana z Krumlova. V obou případech byl by zastával Hilarius administrátorství nejprve společně s Janem z Krumlova. K nesrovnalostem líčení Tomkova a Frindova, jichž si povšiml T. Kalina (uv. sp. str. 313), přistupuje znění naší formule, podle níž kapitula zvolila Hilaria za administrátora jediného.

smrti; jsou ty zmínky pouze dokladem, že formulář, a to ani část z rukopisu „Cancellarie Arnesti“ nepřevzatá (o ní se zmíníme níže), nevznikl jen podle listin nově Hilariem vydávaných, ale že byly do něho přejaty listiny starší, buď přímo podle listin těch vydavatelů, v registru nebo jinak zachovaných, nebo z jiného formuláře staršího. Tak je tomu i s formulí pro přísahy notářů z doby krále Václava IV. [č. 84]: „Ego N. de N. iuro et promitto, quod fidelis ero serenissimo et invictissimo principi et domino Venceslao, Romanorum et Bohemie regi semper augusto, illustri domino metuendo, et omnibus suis successoribus, Romanorum imperatoribus etc.“

Zachoval se nám však doklad toho, že formulář vůbec nevznikl v době Hilariově. Ve formulí č. 83 „Creacio publici“ [t. j. notarii] čteme zmínku: „cum igitur felicis memorie beatissimus in Christo pater et dominus Paulus papa 2us, dominus noster tunc clementissimus, ex sue benignitatis munificencia nobis ac huiusmodi tabellionatus officium nonnullas eligendi personas facultatem dederit et concessit.“ Papež, o němž se čte ve formulí jako o mrtvém, zemřel 26. července 1471, Hilarius již 26. července 1467.¹⁾ Při jednolitém písmu, jimž všechn formulář původní byl napsán, je tato zmínka rozhodující i pro datování celého formuláře. Nemohl vzniknouti v dnešní své podobě před r. 1471 a nelze jej proto spojovati se jménem Hilariovým, jak Truhláře k tomu svedla inskribce většiny formulí.

Povahu t. zv. Hilariova formuláře — užívám pro pohodlí i nadále toho názvu — osvětlí však ještě pronikavěji podrobné srovnání s universitním rukopisem Cancellarie Arnesti. Tadra, zmíniv se o něm v úvodu ke své edici, praví toliko, že formule v něm jsou „beinahe gleichlautend“ s formulemi C. A. Toto tvrzení po bližším ohledání nelze přijmouti cele. Jen o dvanácti formulích lze říci, že jsou převzaty z C. A. Jsou to:

¹⁾ O datu smrti Hilariovy nebylo jistoty (viz Kalinův cit. článek v ČČH.). R. 1467 uvádí Podlaha, Series praep., str. 90, podle rukopisného nekrologia z druhé polovice 15. stol. Nepochybně však zemřel administrátor Hilarius delší dobu před papežem Pavlem II., a to je pro nás rozhodující.

Tadrovo vydání C. A.	Formulář t. zv. Hilariův.
1. str. 64 [č. 15]	= č. 47
2. str. 106 [č. 2]	= č. 52
3. str. 107 [č. 4, recte 5]	= č. 53
4. str. 109 [č. 7]	= č. 54
5. str. 110 [č. 8]	= č. 56
6. str. 111 [č. 10]	= č. 57
7. str. 117 [č. 19]	= č. 58
8. str. 201 [č. 8]	= č. 88
9. str. 203 [č. 10]	= č. 90
10. str. 205 [č. 12]	= č. 91
11. str. 227 [č. 2]	= č. 93
12. str. 262 [č. 13]	= č. 94

Ale ani tyto formule, převzaté nepochybně z Cancellarie Arnesti, neshodují se s textem rukopisu universitního jako formule, převzaté do rukopisu kapitulního. Jako všechny vzorce ve formuláři t. zv. Hilariově — nepřihlížíme k připsům pozdějším, o nichž jsme se zmínili — jsou i formule převzaté z C. A. ve formuláři t. ř. Hilariově beze jmen. Jsou tady, pokud byla v rukopise universitním, nahrazena písmeny nebo slovem „talis“ a pod. Rozdíly jsou jinak jen ve slovosledu, přidání nebo vynechání některých slov, která smyslu nemění, takže přes to, že se znění liší od textu uveřejněného Tadrou více než formule v rukopise kapitulním, nelze pochybovati, že i tu byly vzaty z Cancellarie Arnesti. Poněvadž jen dvě z těchto formulí jsou v rukopise kapitulním, je třeba zamítnouti domněnku, jinak svůdnou, že písař formuláře t. ř. Hilariova měl před sebou rukopis kapitulní, dobově mu bližší. Je tu ovšem možnost další, že totiž užil též předlohy jako písaři rukopisu kapitulního: srovnání znění obou formulí, které se vyskytuje ve všech třech rukopisech, nedovede odpověděti na tuto otázku uspokojivě. Skutečnost však, že formule převzaté z rkpsu C. A. zachovávají ve formuláři domněle Hilariově pořadí rukopisu universitního, utvrzuje v přesvědčení, že nelze mezi původním rukopisem C. A. a formulářem naším

předpokládat mnoho členů prostředkujících a že vyloučena je zejména možnost, že by formule ty byly nově utvořeny podle listin vydaných podle vzorců Arnoštových. Je naopak jisto, že písař formuláře domněle Hilariova měl před sebou nějaký formulář se vzorci Arnoštovými, ne však probraný námi rukopis kapitulní. Je otázka, byli touto předlohou formulář universitní knihovny, vydaný Tadrrou, ztracený archetyp tohoto formuláře nebo jiný formulář, pořízený podle formuláře universitního nebo jeho archetypu.

Z toho však, že ve formuláři domněle Hilariově jsou formule z doby arcibiskupů i administrátorů pozdější, než v rukopise universitním, a z toho, že, jak jsme viděli, nelze mluvit o přímé závislosti formuláře domněle Hilariova na rukopisu kapitulním, třeba souditi, že skladatel formuláře domněle Hilariova měl před sebou neznámý formulář, v němž podobně, jako v rukopise kapitulním, smíšeny formule Arnoštovy s formulemi pozdějšími. Poněvadž však ve formuláři domněle Hilariově jsou skoro napořád vzorce zbaveny všech individuálních dat listinných, jmen a určení časového, nelze se pokusit podle nich datovat neznámou onu předlohu.

Vliv C. A. můžeme však postřehnouti i na těch formulích, které nejví shod slovných se zněním vzorců Arnoštových. Od formulí, které pro totéž právní pořízení mají slovní znění úplně shodné s formulemi v rukopise universitní knihovny, až po formule, které pro totéž právní pořízení mají znění zcela odchylné, najdeme tu stupnici přechodů. I to zdá se nasvědčovat, že předlohou nebyl přímo rukopis Tadrrou vydaný, ale nějaký rukopis pozdější. Shody, nejsou-li doslovné, jako ve 12 uvedených kusech, souvisí ovšem také se skutečností, že agenda církevní správy katolické v Čechách i v době, kdy stolec arcibiskupský zůstával neobsazen a pravomoc kapituly i administrátorů pod jednou zúžila se na malou část země, obsahově zůstala poměrně táž, jak jsme ji poznali z rukopisu kapitulního. Proto nijak nepřekvapuje, a nelze z toho vyvozovati závěrů ukvapených, že se setkáváme ve formuláři domněle Hilariově s formulemi, které třebas jiného znění slovního, věcně spadají do skupin rukopisu universitního. Tu třeba jen vytknouti

— a také tato okolnost potvrzuje do jisté míry domněnku o poměru formuláře domněle Hilariova ke C. A. — že mnohem více shod je v titulech než ve formulích samých, jak je patrné i z přiloženého rozpisu. Z rámce obsahového formulí Arnoštových vystupují jen úvodní formule procesu kanonického a formule o volbě administrátora. Úsudek definitivní o poměru formuláře t. ř. Hilariova ke C. A. bude ovšem možný teprve, až se podrobně srovnají jeho formule nejen s nearnoštovskými formulemi rukopisu kapitulního, ale i s podobnými vzorci tehdejšími, zachovanými v rukopisech jiných.

Výsledky našeho zkoumání formuláře, zachovaného v rukopise universitní knihovny o sign. III B 21, jsou zatím tyto: původní část formuláře domněle Hilariova vznikla teprve po r. 1471 a nemůže tedy býti v dnešní své podobě dílem Hilaria Litoměřického nebo jeho kanceláře. Obsahuje 1. formule převzaté z Cancellarie Arnesti, 2. jiné formule z doby arcibiskupů, 3. vzorce z doby administrátorů. Se jménem Hilaria Litoměřického nemůžeme bezpečně spojovat ani jednu formuli. Předlohou byl nepochybně neznámý formulář z doby administrátorů, jistě však ne rukopis kapitulní.

Závěr. V úvodě ke svému vydání Cancellarie Arnesti vyslovil F. Tadra domněnku, že starší část rukopisu universitního, kterou vydal a již jsme označili jako část psanou rukou A, je původním rukopisem Cancellarie Arnesti (jméno to, jak jsme viděli, dal sbírce Tadra sám, na rukopise čteme jen „Formae consistorii Pragensis“). Soudil, že byla napsána v prvních letech arcibiskupování nástupce Arnoštova, Jana Očka z Vlašimě, v době, kdy byli ještě na živu někteří kancelářští úředníci Arnoštovi. Zdálo se mu, že v písaři poznává jednoho z ingrosátorů listin Arnoštových.¹⁾ Nevyjádřil tu

¹⁾ Většina rukopisu pochází prý „von der ersten ursprünglichen recht deutlichen und leserlichen Hand her, in welcher wir nach einigen Originalien die Hand eines Kanzleibeamtens aus der Zeit Arnest's von Pardubic zu erkennen glauben.“ (str. 6). Před Tadrrou Schulte, Kanon. Handschriften, kladl rukopis universitní do století patnáctého (!).

žel svého mínění přesněji, takže nevíme, které listiny Arnoštovy měl na mysli. Pokud jsem srovnával ruku A rukopisu Cancellarie s originály listin Arnoštových z knihovny universitní, nepodařilo se mně zjistiti shodu tu. Proti Tatrovu výkladu vzniku universitního rukopisu možno však uvést důvody, které vyplývají z rozboru tří rukopisů, jak jsme jej provedli. Jsou pro naši otázku rozhodující.

Písaři rukopisu kapitulního neměli před sebou, jak jsme poznali, rukopisu universitního, ale formulář neznámý, který měl namnoze text lepší než náš rukopis. Nebyla-li předloha rukopisu kapitulního starší než text A rukopisu universitního, nemohly býti formule Arnoštovy v rukopise kapitulním opsány z rukopisu universitního, vydaného Tatro, nýbrž buď z kopie, v níž se uchovala věrněji některá jména, v našem rukopise universitním zkomolená, nebo ze ztraceného archetypu.

Písaři B a C rukopisu universitního, písaři na počátku XV. stol., doplňovali v části psané rukou A jména. Mohli tak učinit podle register, ale poněvadž běží namnoze o doplňky formulí, časově vzdálených, v našem rukopise položených však leckde bezprostředně za sebou, poněvadž pak doplňování to se dalo dlouho po vzniku listin, podle nichž byly doplňované formule pořizeny, je mnohem pravděpodobnější výklad, že písaři B a C doplňovali rukopis A podle staršího rukopisu formuláře, snad podle téhož (dokázati to ovšem nemůžeme), který byl předlohou, patrně zprostředkovanou, rukopisu kapitulního. Tento důvod není sice rozhodující a sám o sobě by nestačil, doplňuje však platně důvody ostatních.

Písař A v rukopise universitním napsal také formuli 51 oddílu „Diversa“. nadepsanou „Forma quitacionis bona“, kde se praví: „thesaurarius noster . . . nobis . . . reddidit rationem de omnibus et singulis per eum perceptis a die videlicet XVIII. mensis februarii de anno domini MCCCLXXII transacto usque ad diem XXVIII. mensis augusti de anno d. MCCCLXXII“. Tadra připojeným „sic“ vyjádřil podiv nad neshodou těchto dat s vydavatelem, kterým se uvádí Arnošt. Domníval se patrně, že běží při těchto datech o pí-

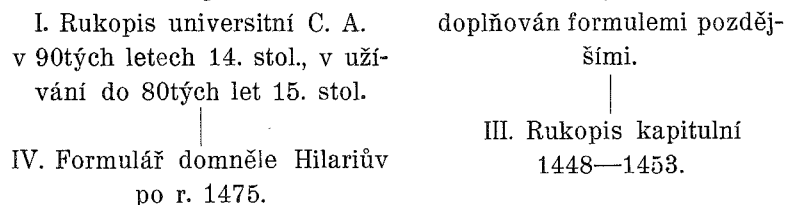
sařskou chybu. Ale také rukopis kapitulní, v němž je tato formule uvedena, rovněž s Arnoštem jako vydavatelem, jmenuje tentýž rok (jen místo „ad diem XXVIII. mensis augusti“ má rukopis kapitulní, snad správněji, „ad diem XVIII. mensis augusti“). Poněvadž předlohou rukopisu kapitulního nebyl, jak jsme poznali, rukopis universitní, Tatro vydaný, je třeba míti za to, že terminem a quo vzniku společné předlohy rukopisu universitního a kapitulního je r. 1373. Zároveň z pozorování toho plyne i poznatek, že nelze pokládat bez kritického zkoumání vzorce v rukopise universitním, vydaném Tatro, prostě za formule pořizené podle listin vydaných arcibiskupem Arnoštem; je patrné, že podobně jako v rukopise kapitulním leckde písař inskriboval formuli novější jménem starším, a třeba tedy zkoumat od případu k případu, zda se jméno vydavatelovo shoduje s obsahem formule.¹⁾

Ani vnější úpravnost a spořádanost universitního rukopisu Cancellaria, zejména na rozdíl od formulářů pozdějších, rozdělení, třeba ne důsledné, podle titulů, není dokladem původnosti rukopisu universitního. Místa, která zůstala za jednotlivými oddíly prázdná, mohl si ponechat pro formule pozdější stejně skladatel formuláře původního jako opisovač. Rozhodně nebyl zamýšlen rukopis, vydaný Tatro, jako formulář uzavřený, ale jako kancelářská kniha, doplňovaná podle potřeby novými vzorci. Zdá se, že písař našel tento způsob již v předloze, ať rovněž v kopii, nebo ztraceném archetypu. Tomu nasvědčuje, že písař rukopisu kapitulního přejal do svého formuláře formule z doby Arnoštovy i pozdější vzorce z doby arcibiskupů, kterých v rukopise universitním není. Z toho lze souditi, že již v předloze našel po vzorcích z doby Arnoštovy formule pozdější, vpisované na prázdné listy archetypu nebo ztraceného opisu. Tento výklad je pravděpodobnější, než že písař rukopisu kapitulního přejímal ještě z jiného samostatného formuláře, obsahujícího formule oficiálů z doby po Arnoštom, jak jsem se již o této možnosti zmínil.

¹⁾ T a d r a si tuto otázku ve své edici vůbec nepoložil.

Schematicky se nám tedy jeví poměr tří rukopisů asi takto:

I. Ztracený archetyp nebo jeho kopie po r. 1373.

Tento obrazec vyjadřuje ovšem jen zhruba výsledky dosavadního zkoumání. Bude nyní nutné vyšetřiti, zda písař textu A rukopisu universitního měl před sebou archetyp sám nebo jeho kopii. Bezpečnou cestou tu nepochybně bude rozbor formulí Jana z Dražic, které jsou v universitním rukopise. Za druhé bude třeba zjistiti, zda a jaký je vztah mezi rukopisem domněle Hilariovým a rukopisem kapitulním. Jen tak se podaří zcela objasniti vznik Cancellarie Arnesti a její užívání. K této práci, při které bude třeba si všimati pečlivě vztahu našich rukopisů k registrům kanceláře arcibiskupské a listinám jí vydaným, je přítomná studie jen malým počátkem.

Přílohy.

I. Rozpis formuláře kapitulního.

Uveden je titul formule, pokud je v rukopise a její incipit. První číslo vlevo je číslo pořadové, podle něhož se formule v práci citují. Vpravo je udána strana a číslo, kolikátá je formule na ní, při čemž se vždy vzorec počítá ke straně, kde je jeho začátek. Data uvedena, jen pokud je čteme v tom kterém kuse. Nepoznamenávají se tedy datování, k nimž jsme dospěli v práci rozbořem obsahovým. Incipity jsou podány tak, aby se v nich, pokud možno, uváděla začáteční slova znění formule a jména vydavatele a příjemce, jestliže se ve vzorci zachovala. Stereotypní části protokolu, když byly do vzorce pojaty, jsou zkráceny, což označeno — — —, na rozdíl od částí, zkrácených již ve vzorci, které uvádíme „etc“.

1.	Forma citacionis generalis ab officiali ad causam hic in diocesi Pragensi. Jenczo prepositus ecclesie sancte crucis Wratislaviensis — — — Vobis domino plebano ecclesie in N. aut vestras vices fungenti sub excommunicationis pena mandamus, quatenus talem p. et talem de C. personaliter	1 ^a	1	
2.	Item alia forma administratoris in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante. Vobis domino plebano ecclesie in C. — — — sub excommunicationis pena mandamus, quatenus dominum J. plebanum ecclesie in S. personaliter inventum	1 ^a	2	1450, říjen 13, Plzeň
3.	[bez titulu, citace]. Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante. Vobis domino plebano in h. — — — sub excommunicationis pena mandamus, quatenus	1 ^a	3	1450, červen 14, Plzeň
4.	Sequitur forma citacionis, que scribitur virtute legacionis extra diocesim. Vobis domino plebano ecclesie in T. Olomucensis diocesis — — — sub excommunicationis pena mandamus, quatenus	1 ^a	4	Praha
5.	Sequitur forma citacionis generalis per diocesim. Vobis dominis universis et singulis ecclesiarum et capellarum rectoribus et plebanis — — — in virtute sancte obediencie et sub excommunicationis pena districte precipiendo mandamus, quatenus N. de h.	1 ^a	5	Praha
6.	Item alia, quando scribitur, quos duxerint nominandos. Vobis domino plebano ecclesie in N. — — — sub excommunicationis pena mandamus, quatenus omnes et singulos parochianos	1 ^b	1	
7.—21.	[Čtrnáct krátkých citačních formulí počínajících slovem „compareat“]	1 ^b	2—15	
22.	Forma prime excommunicationis racione contumacie. Quia talis N. de tali loco N. ad nostram citatus presenciam ad instanciam N. de P. in termino sibi peremptorie	2 ^a	1	Praha
23.	Item aggravacio eiusdem. Quia N. de C. excommunicationis sentenciam dudum in ipsum racione sue contumacie	2 ^a	2	
24.	Item alia maior aggravacio eiusdem per decanatum. Dudum N. de C. excommunicationis sentenciam in ipsum racione sue contumacie	2 ^a	3	Plzeň
25.	Superaggravacio per decanatum. Licet N. de B., in quem excommunicationis sentenciam racione sue contumacie ad instanciam P. de C. tulimus	2 ^b	1	
26.	Litera, quando scribitur aliquibus civibus interdictum, ut ipsi obstinatum de eorum civitate expellant, alias dominus diocesis ecclesias in	2 ^b	2	

- eorum civitate constitutas ecclesiastico supponet interdicto. Vobis discretis viris iudici et iuratis civitatis C. presentibus significamus, quod N. de C. est iam multis excommunicacionum et aggravacionum sentenciis
27. Notula (?), ut supersedeant ad enunciacionem alicuius denunciati. Vobis dominis etc. committimus et mandamus, quatenus ad enunciacione[m] Cristine de — — — 2^b 3
28. Aggravacio interdicti eiusdem, ut censetur post recessum obstinati uno die.^{a)} Jenczo prepositus etc. Honorabilibus et discretis viris dominis et decanis ceterisque ecclesiarum rectoribus etc — — — Licet dudum Jo. de P. laicus 3^a 1
29. Quando scribitur, ut obstinatus captivetur et ad curiam domini archiepiscopi presentetur. Vobis discreto viro purgatio in Bezdiez presentibus significamus, quod Wenceslaus de Biela 3^a 2
30. Promocio pro iudeis ad fidem conversis. Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante universis et singulis dominis rectoribus — — — salutem in domino. Ex pluribus coram nobis productis litteris Alexium et Dorotheam coniuges 3^a 3
31. Forma suspensionis ab ingressu ecclesie, quando in presbyterum ob contumaciam ipsius fertur. Quia dominus N. de N. ad nostram citatus presenciam ad instanciam B. de C. in termino sibi peremptorio 3^b 1 Plzeň
32. Sequitur principium aggravacionis suspensionis eiusdem. Quia N. de N. suspensionem ab ingressu ecclesie dudum in ipsum racione sue contumacie 3^b 2
33. Item principium aggravacionis eiusdem scilicet per decanatum. Dudum N. de N. in sentencias suspensionum ab ingressu ecclesie 3^b 3
34. Item forma interdicti, quando ecclesia alicuius plebani ob spretum censure ecclesiastice supponitur ecclesiastico interdicto.^{a)} Quamvis N. de N., in quem dudum suspensionem ab ingressu ecclesie 3^b 4 Praha
35. Quando mandatur, ut fructus alicuius ecclesie propter pertinaciam plebani recoligantur, arrestentur et sequestrentur. Licet dominus W., plebanus ecclesie in C., in quem suspensionem ab ingressu 3^b 5
(3^b—
4^a)

a) Po »censetur« v nadpise je jedno slovo porušeno.
a) Jiná ruka připsala k titulu »Aggravacio interdicti.«

36. Item forma prime excommunicacionis ob non responsionem libelli, ut ponitur. Quia dominus N. de libello contra ipsum et parte Jo. de C. in causa inter ipsos vertente 4^a 1
37. Item forma prime excommunicacionis, quando aliquis obligat se sub pena late sentencie. Cum dominus N. de p. in certo competenti et peremptorio termino per nos ei promociione canonica prefixo 4^a 2 Praha
38. Forma monicionis cum sentencia excommunicacionis obligatorie.^{a)} Cum dominus N. de Q. in certo competenti termino, sibi per nos prefixo, tantam summarum pecunie 4^a 3 Plzeň
39. Forma eiusdem brevior. Vobis dominis in A. et in B. ecclesiarum plebanis aut vestras vices gerentibus 4^b 1
40. Forma execucionis sentencie. Cum nos in causa, que inter dictum N. plebanum ecclesie in T. ex una et H. de K. super decimis parte vertebatur ex altera 4^b 2 Praha
41. Forma compulsiois, quando aliqui in iudicio comparentes fatentur, se matrimonium contraxisse. Constituti personaliter coram nobis in figura iudicii A. de B. laicus et K. de L. mulier 4^b 3
42. Forma aggravacionis prime excommunicacionis post monicionem. Cum dominus N. de D. in termino sibi pro nominacione canonica per nos prefixo 5^a 1 Praha
43. Forma et principium aggravacionis, quando se aliquis obligat sub pena late sentencie. Cum W. de J. in certo competenti et peremptorio termino per nos sibi pro monicione canonica prefixo 5^a 2
44. Comissio absolucionis a sentencia excommunicacionis ad partes. Vobis domino plebano ecclesie in T. committimus per presentes, quatenus P. de Q. a sentencia excommunicacionis 5^a 3
45. Quando committitur absolutio et interdicti relaxacio ad partes. Vobis domino plebano ecclesie in H. committimus per presentes, quatenus P. a sentenciis suspensionum, excommunicacionum et aggravacionum 5^a 4
46. Forma, quando aliquis hic absolvitur. Vobis domino K., decano Bechinensi, plebano in P., iniungimus per presentes, quatenus B. de C., quem a sentenciis 5^a 5
47. Absolutio mortui. Pervenit ad nos, quod N. de M. laicus, qui dudum multis excommunicacionum et aggravacionum 5^b 1 1450,
duben 15

a) Jiná ruka připsala (táž jako při č. 34) »Monicio cum excommunicacione.«

48. Quando aliquis in pristinas reducitur sententias. Quamvis dominus N., plebanus ecclesie in H., qui dudum multis suspensionum ab ingressu ecclesie 5^b 2
49. Absolutio Judei. Pridem ob contumaciam Chadym de Glaz Judei ad nostram citati presentiam domini Johannis, plebani ecclesie in Herssicz 5^b 3 Praha
50. Absolutio in contumacia. Cum nos P. de C. laicum ab sententia excommunicationis in ipsum racione sue contumacie ad instanciam domini Jo plebani in Krs 5^b 4 Praha
51. Commissio contractus matrimonii pro copula in facie ecclesie.^{a)} Quia A. et B. matrimonium simul contraxerint vellentque illud in facie ecclesie 5^b 5
52. Monicio generalis. Conquestus est nobis p. de B., quod quidam iniquitatis filii seu filie, quorum nomina penitus ignorat 6^a 1 Praha
53. Item alia super dampnis alicui ecclesie illatis. Conquestus est nobis dominus G. p. de Janovicz, quod quidam iniquitatis filii sue salutis immemores 6^a 2
54. Monicio.^{a)} Conquestus est nobis dominus Jo. de C., quod quidam iniquitatis filii seu filie maligni spiritus suggestione 6^a 3
55. <bez nadpisu>. Commitimus Vobis—ico^{a)} perpetuo vicario in Tin Horssoviensi — — — quatenus accedentes personaliter Barbaram uxorem 6^a 4
56. Concordia coniugum cum commissione. Administratores in spiritualibus. Significamus vobis domino plebano in S. aut vestras vices gerenti per presentes, quia coram nobis V. sutor et Anna uxor ipsius ibidem 6^a 5
57. Item alia generalis cum sententia, que sequitur post primam. Meminimus nos vobis dominis in P. et T. ecclesiarum plebanis pridem per alias nostras litteras dedisse in mandato, quatenus infra missarum solemnia 6^b 1
58. Item alia generalis cum sententia, que subsequitur primam. Non est nobis incognitum, qualiter dominus Wy (!), decanus Wiss (egradensis), olim officialis curie archiepiscopalis Pragensis, predecessor noster 6^b 2
59. Commissio cause simplex alicui decano de consensu presentium. Vobis domino decano Pragensi comittimus per presentes, quatenus causam et questionem 7^a 1 Praha
60. Commissio cause matrimonialis. Commitimus per presentes vobis venerabili viro domino Jo., archidiacono Horssoviensi in ecclesia Pragensi, quatenus causam, que inter 7^a 2

a) Titul in margine.

a) »Canonic« (?).

61. <bez nadpisu>. Committimus vobis venerabili viro domino Jo., archidiacono T. in ecclesia Pragensi, quatenus infra scriptis partibus 7^a 3
62. Commissio cause, quando eligitur pro iudice clericus et laicus. Vobis domino plebano ecclesie in p. comittimus per presentes, quatenus assumpto vobis 7^a 4
63. Commissio ad arbitros, quos partes (f. 7^{ab}) eligunt et in eos compromittunt coram domino officiali. Cum in causa, que inter p. de L. ex una et A. de b. parte vertitur ex altera super omnibus et singulis litibus 7^b 5 Praha
64. Item alia super eodem, quando subadditur certa pena. Cum in causa, que inter dominum N. de P. ex una et p. Jo. de b. laicos vertitur ex altera 7^b 1
65. Commissio ad partes pro recipiendis testibus. Vobis discreto viro domino decano Teplensi committimus per presentes, quatenus a testibus, quos p. de C. coram Vobis perduxerit 7^b 2
66. Item alia in subsidium iuris extra diocesim iure metropolitico et legacionis subiectas. Honorabili viro domino officiali curie archiepiscopalis Pragensis Jenczo curie episcopalis Olomucensis — — — Scire vos volumus, quod coram nobis Anna nata N. de Brunna. (f. 7^b 13^a) 3 Praha
67. Commissio extra diocesim pro recipiendis testibus in subsidium iuris. Honorabili viro domino officiali Wratislaviensi aut eius locumtenenti Johannes prepositus etc Salutem — — — Intendit probare 13^a 1
68. Item alia melior super eodem. Honorabili viro domino officiali Argentinensi Jenczo prepositus etc salutem — — — Vestre honorabilitati presentibus damus scire, quod 13^a 2
69. Processus contra Iudeos racione contumacie^{a)} <nadpis na konci 7. 13^a>. Quia Isaac et Chadim de Luticz ad nostram citati presentiam ad instanciam Johannis plebani in Herssicz in termino sibi peremptorie per nos prefixo 13^b 1
70. <bez nadpisu>. Licet nos Isaac Iudeum in Praga pro eo, quod in termino sibi peremptorio coram nobis ad instanciam domini N. de Gr. citatus 13^b 2
71. Forma de clandestino contractu. Exposuit nobis Johannes natus Petri de Nepomuk laicus, quod ipse cum M. nata N. de C. virgine 13^b 3
72. Item forma clandestini contractus.^{a)} Expositum est nobis, quod Johannes et Anna 16^a 1

a) Srovn. č. 49,

a) Nadpis na konci I. 13b.

- de Praga simul matrimonium per verba legitime de presenti clandestine contra statuta provincialia contraxerint
73. Forma approbacionis tabelionatus officii. Jenczo prepositus etc. Tibi N. nato p. de S. salutem in domino. Cum reverendus in Christo pater et dominus Johannes, felicis recordacionis quondam sacre Pragensis ecclesie archiepiscopus, in quadam constitucione sua
74. Clausula de eadem, quando aliquis se ingerens de officio tabellionatus, excommunicacionis incurrit sententiam. Verum quia, ut asseris, tu constitucionis huiusmodi penitus ignarus nonnulla instrumenta publica conficiens
75. De frigiditate non corrupta. Constituti coram nobis T. et C. coniuges proposuerunt, quod licet ipsi legitime per verba de presenti fuerint matrimonialiter copulati
76. Item alia de eodem melior et brevior. Constituti coram nobis in figura iudicii h. natus de K. et Katherina nata Jo. de p. coniuges exposuerunt, quod licet ipsi
77. Item alia divorcii forma. Universis et singulis — — — notum facimus per presentes, quia constituti coram nobis Jo. natus p. de L. et Ludmilla nata Jo. de C.
78. Licencia danda religionem intrare volentibus, qui sint matrimonialiter copulati. Nos Jenczo prepositus etc. Notum facimus presentibus universis, quod constituti in presencia nostra Nicolaus Sdenel et Katherina nata Friderici de Zacz coniuges
79. Citacio in causa appellacionis. Constitutus coram nobis in iudicio discretus vir dominus Wenceslaus, conventor fructuum ecclesie in R., exhibuit
80. Inhibicio in causa appellacionis, ne officium in huiusmodi ulterius procedat. R(?), dei gracia episcopus Luthomislensis, iudex in causa appellacionis seu appellacionum et causas infra scriptas a sede apostolica specialiter deputatus, Jenczoni officiali curie archiepiscopalis Pragensis — — — Nuper litteras sanctissimi in Christo patris et domini nostri Nicolai pape
81. Item inhibicio in causa appellacionis, ne officium suffraganei procedere presumat. Wilhelmus, decanus Wissegradensis, officialis curie Pragensis, discretis viris dominis sancti Martini, sancte Marie in lacu, sancti Nicolai in T. et in B. et in etc — — — Vobis presentibus innotescat, quod cum nobis in causa appellacionis

82. Inhibicio, ne procedant in causa principali ad ulteriora. Wilhelmus, decanus Wissegradensis etc., reverendi in Christo patris et domini Arnesti sancte Pragensis ecclesie archiepiscopi vicarius in spiritualibus — — — Johanni de Naczeracz
83. Citacio in causa appellacionis extra diocesim. Procopius etc. Constitutus coram nobis in iudicio discretus vir dominus Wenceslaus, conventor fructuum ecclesie in Lepycz
84. Sequitur dispensacio simplex a penitenciaro minori. Jenczo prepositus etc. Notum facimus tenore presencium uviversis, quod constitutus in presencia nostra discretus vir d. de C.
85. Dispensacio a summo penitenciaro. (18^{ab}) 3
Nos Petrus archidiaconus Horssoviensis in ecclesia Pragensi etc. Notum facimus tenore presencium universis, quod constitutus coram nobis personaliter discretus vir dominus Mathias plebanus ecclesie in Dolano
86. Absolucio per dominum officialem facta ex commissione domini penitenciarum. Nos Petrus, archidiaconus Horssoviensis in ecclesia Pragensi, officialis curie archiepiscopalis Pragensis. Notum facimus tenore presencium, quod constitutus coram nobis N. de Q.
87. Absolucio unius laici a summo penitenciaro domino officiali commissa. Jenczo, prepositus etc. Discretis viris dominis in Ponte, in Bechyna etc, ecclesiarum plebanis salutem — — — Noveritis quod
88. Item litere date sub sigillo sui officii due, parti uni una, 2^a secunda parti. Nos Jenczo etc. Notum facimus tenore presencium universis, quod constituti coram nobis in iudicio
89. (bez nadpisu). Procopius de Cladrub decanus etc. Notum facimus universis, quod constituti coram nobis in iudicio discreti viri Przecho et B. de Bukovnik
90. Subscriptio domini archiepiscopi Pragensis in permutacione. Quapropter nos Johannes, archiepiscopus sancte Pragensis ecclesie prefatus, cupientes ex intimo cordis affectu
91. (bez nadpisu). Nos Pro[co]pius etc. Ad universorum noticiam tenore presencium volumus pervenire, quod discretus vir Drzko natus Zdenkonis de Plessincz, notarius publicus, coram nobis constitutus
92. Execucio sentencie cum facti narratione. Jenczo prepositus etc. Dudum co-

ram nobis inter Frenczlium de P. parte ex una et dominum Johannem, olim prepositum monasterii Rudnicensis ac plebanum parochialis ecclesie in D.			
číslo	93	— l. 20 ^a	[1] = Tadra I 1
"	94	— l. 20 ^a	[2] = " I 2
"	95	— l. 20 ^{ab}	[3] = " I 3
"	96	— l. 20 ^b	[1] = " I 4
"	97	— l. 20 ^b —21 ^a	[2] = " I 5
"	98	— l. 21 ^a	[1] = " I 6
"	99	— l. 21 ^a —22 ^b	= " I 7
"	100	— l. 21 ^b	[1] = " I 8
"	101	— l. 22 ^a	[1] = " I 9
"	102	— l. 22 ^{ab}	[2] = " I 10
"	103	— l. 22 ^b	[1] = " I 11
"	104	— l. 22 ^b	[2] = " I 12
"	105	— l. 22 ^b —23 ^a	[3] = " I 13
"	106	— l. 23 ^a	[1] = " I 14
"	107	— l. 23 ^a	[2] = " I 15
108.	Contra non parentem termino ex causa certa citacionis ad comparandum in alio termino peremptorio. Administratores in spiritualibus etc. Ex decreto literarum nostrarum citacionum contra et adversus Annam uxorem legitimam Andree sutoris in Chot	23 ^a	3 Plzeň
109.	Divorcium propter adulterium perpetratum inter coniuges. In nomine domini amen. Coram nobis Simone de Nimbarga decretorum doctore — — — Petrus civis Maioris civitatis Pragensis	23 ^b	1 Praha
110.	Juramentum calumpnitatis sic fit in hoc verbo.*)	23 ^b	2
číslo	111	— l. 25 ^a	[1] = Tadra II 1
"	112	— l. 25 ^a	[2] = " II 2
"	113	— l. 25 ^a	[3] = " II 3
"	114	— l. 25 ^b	[1] = " II 4
"	115	— l. 25 ^b	[2] = " II 5
"	116	— l. 25 ^b	[3] = " II 6
"	117	— l. 25 ^b	[4] = " II 7
"	118	— l. 26 ^a	[1] = " II 8
"	119	— l. 26 ^a	[2] = " II 9
"	120	— l. 26 ^{ab}	[3] = " II 10
"	121	— l. 26 ^b	[1] = " II 11
"	122	— l. 26 ^b	[2] = " II 12
"	123	— l. 27 ^a	[1] = " II 13
"	124	— l. 27 ^a	[2] = " II 14
"	125	— l. 27 ^a	[3] = " II 15
"	126	— l. 27 ^a	[4] = " str. 51 pozn. 1
"	127	(bez nadpisu) 27 ^b 1 Vobis honorabilibus viris, dominis decano Horsoviensi eligendo — — — Noveritis nos litteras prefati	1430 březen 28, Žitava

*) Já N. přísahám na božím umučení.

číslo	128	— l. 28 ^a	[1] = Tadra III 1
"	129	— l. 28 ^a	[2] = " III 2
"	130	— l. 28 ^a	[3] = " III 3
"	131	— l. 28 ^b	[1] = " III 4
"	132	— l. 28 ^b —29 ^a	[2] = " III 5
"	133	— l. 29 ^a	[1] = " III 6
"	134	— l. 29 ^a	[2] = " III 7
"	135	— l. 29 ^a	[3] = " III 8
"	136	— l. 29 ^{ab}	[4] = " III 9
"	137	— l. 29 ^b	[1] = " III 10
"	138	— l. 29 ^b	[2] = " III 11
"	139	— l. 29 ^b —30 ^a	[3] = " III 12
"	140	— l. 30 ^a	[1] = " III 13
"	141	— l. 30 ^a	[2] = " III 14
"	142	— l. 30 ^{ab}	[3] = " III 15
"	143	— l. 30 ^b	[1] = " III 16
"	144	— l. 30 ^b	[2] = " III 17
"	145	— l. 30 ^b —31 ^a	[3] = " III 18
"	146	— l. 31 ^{ab}	[1] = " III 19
"	147	— l. 31 ^b —32 ^a	[1] = " III 20
"	148	— l. 32 ^a	[1] = " III 21
"	149	— l. 32 ^{ab}	[2] = " III 22
"	150	— l. 32 ^b	[1] = " III 23
"	151	— l. 32 ^b	[2] = " III 24
152.	Citacio plebani ab ecclesia recentis et peticio alterius presentari et confirmari. Administratores in spiritualibus etc. Parte nobilis domini Hanussi de Colovrath, baronis et patroni plebis ecclesie in Muta, est nobis expositum, quod dominus Petrus plebanus ecclesie eiusdem	33 ^a	1 1451 květen 1, Plzeň
153.	Sequitur confirmacio pro alio ad eandem ecclesiam. Quia ecclesia parochialis in Muta, quam dominus Petrus, ultimus et immediatus rector ipsius ecclesie	33 ^a	2
154.	Sentencia matrimonialis per appellationem ab archiepiscopo ad vicarios in spiritualibus. In nomine domini amen. Pridem causa matrimoniali, que inter Andream natum N. de Budweis ex una et Katherinam natam Cube dicti Calissek ibidem	33 ^a (34 ^{ab})	3 1451 srpen 23, Plzeň
155.	Sequitur monicio cum excommunicatione contra mulierem non parentem. Administratores in spiritualibus etc. Cum venerabilis vir dominus Nicolaus de Crumpnaw decretorum doctor, archidiaconus Bechinnensis — — — in causa matrimoniali	33 ^b	1 Plzeň
156.	Proposicio matrimonialis cum decisione cause matrimonialis. In nomine domini amen. Coram nobis Procopio de Cladrub, professore sacre scripture, decano ecclesie Pragensis — — — Ursula nata Clementis de Purkartecz	35 ^a	1 1451 leden 25, Plzeň

157. *Commissio cause matrimonialis ad partes. Veniens ad nostram presenciam Michael cerdo de Crumplow nobis exposuit per viam querele, qualiter ipse cum Dorothea nata Marsi de Nova Domo* 35^a 2 Plzeň
158. *Declaracio sentencie matrimonialis, cuius commissionem contra partem non tenere volentem. Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante. Universis et singulis — — notum facimus, quod nos in causa matrimoniali* 35^b 1 Plzeň
159. *Commissio ad partes^{a)} Administratores etc. Venerabili viro domino Nicolao de Crumpnaw decretorum doctori, archidiacono Bechicensi — — Veniens ad nostram presenciam famosus Petrus Pyzda de Domassicz* 35^b 2 Plzeň
160. *Confirmacio ad ecclesiam cum crida. Quia dominus Johannes de Praga, presbyter Pragensis diocesis, est nobis ad ecclesiam parochialem in Hradecz* 36^a 1 1451 prosinec 31, Plzeň
161. *Item alia generalis. Administratores in spiritualibus archiepiscopatus sede vacante. Quia A. de B., presbyter Pragensis diocesis, est nobis ad ecclesiam parochialem in C. eiusdem diocesis* 36^a 2
162. *Ad altare. Quia discretus vir dominus N. de M., presbyter Pragensis diocesis, est nobis per nobilem virum* 36^a 3
(36^{ab})
164. *Item arena confirmatoria ecclesie. Vaccante ecclesia parochiali in Cladrub Pragensis diocesis* 37^b 2
165. *Item aliud principium confirmatorium. Cum ecclesia parochialis in B., nunc per resignacionem domini Petri, ultimi ipsius rectoris, vacet* 37^b 3
166. *Contra thelonearios, qui exigunt theloneum a personis ecclesiasticis. Ex parte honorabilium et religiosorum virorum dominorum abbatis et conventus monasterii in Wilemow Pragensis diocesis ordinis sancti Benedicti propositum existit coram nobis* 38^a 1
167. *Sentencia divorcii propter frigiditatem. In nomine domini amen. Coram nobis Jenczone etc. Katherina virgo nata Georgii* 38^a 2
168. *Separacio in coniugio per errorem sanctimonialium. Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante. Universis et singulis, ad quos presentes pervenerint. Notum facimus per presentes, quia constituti coram nobis* 38^b 1 Plzeň

a) Nadpis in margine.

169. *Forma divorcii. Nos Procopius de Cladrub, professor sacre theologie, decanus ecclesie Pragensis per venerabile capitulum Pragense constitutus, universis — — cupimus fore notum, quod strenuo milite Raczkone de M.* 38^b 3 Plzeň
170. *Item alia divorcii. Administratores in spiritualibus etc. Universis et singulis — — notum facimus per presentes, quod coram nobis Johannes Johannis dicti Jinoch* 39^a 1 1450 květen 11, Plzeň
171. *Sequuntur forme indifferenter secundum materias diversas et primo forma dimissoria pro ordinibus. Tibi Wenceslao nato Johannis de Bocz, scolari Pragensis diocesis — — cum tu ob frugem melioris vite* 39^a 2 1451 únor 6, Plzeň
172. *(bez nadpisu) Tibi discreto Johanni nato Johannis de P., accolito ad ecclesiam parochialem in Miliczin — — quia tu propter curam ipsius ecclesie* 39^a 2
- číslo 173 — l. 39^a [3] = Tadra XXIV 1
" 174 — l. 39^a [4] = " XXIV 2
" 175 — l. 39^a [5] = " XXIV 3
176. *Item alia cura animarum. Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante. Vobis religioso fratri Thome de Crumovia, professo ordinis domus theutunice sancte Marie, presbytero Olomucensis diocesis, vicario parochialis ecclesie in Nova Pilzna — — Cum eadem ecclesia non habeat rectorem* 39^b 1
177. *(bez nadpisu) Quia ecclesia parochialis in Sulislav pro presenti, qui eam in cura animarum et in spiritualibus administret, caret* 39^b 2
178. *(bez nadpisu) Cum ecclesia parochialis in Chod nunc rectore, qui eam in spiritualibus administret, careat* 39^b 3
179. *(bez nadpisu) Ut in altari sancte Barbare in capella sancti Nicolai in Cruppka et alio altari sancte Trinitatis de novo edificato* 39^b 4
číslo 180 — l. 39^b [5] = Tadra XXIV 4
181. *Crida super canonicatu per resignacionem canonicí. Quia canonicatus et prebenda ecclesie sanctorum Cozme et Damiani in Antiqua Boleslavia Pragensis diocesis* 41^a 1 listopad 17, Plzeň
182. *Crida super ecclesia. Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante per venerabile Pragense capitulum constituti* 41^a 2 Plzeň
183. *Crida super prepositura. Procopius de Cladrub, sacre theologie professor, decanus ecclesie Pragensis, — — domino plebano ecclesie in Nova Pilzna — — Quia prepositura ecclesie sancti Appolinaris Pragensis* 41^a 3 1450 (41^{ab}) březem 26, Plzeň

184. Confirmacio super eadem sequit (!) Procopius de Cladrub, professor sacre theologie, decanus ecclesie Pragensis — — — universis — — — notum facimus, quod prepositura ecclesie sancti Appolinaris Pragensis 41^b 1 1451
44^a duben 1, Plzeň
185. Super canonicatu crida cum confirmacione. Procopius de Cladrub, professor sacre theologie, decanus ecclesie Pragensis — — — domino plebano ecclesie in Nova Pilzna — — — Quia canonicatus et prebenda dicte Pragensis ecclesie, quos olim venerabilis dominus magister Georgius de Praga habuit 44^a 1 Plzeň
186. Confirmacio super eodem. Hic continetur confessionale ordinariorum. Concedimus Vobis domino plebano in Zachlum per presentes, quatenus confessiones 44^a 2
187. Confirmacio canonica. Procopius de Cladrub, professor sacre theologie, decanus ecclesie Pragensis, — — — notum facimus universis, quod canonicatu et prebenda eiusdem ecclesie 44^b 1 1451
červenec 27, Plzeň
188. Super vicariatu ad canonicatum. Nos Johannes de Duba, decanus et canonicus ecclesie Pragensis, notum facimus tenore presencium universis, quod receptis et visis litteris reverendissimi in Christo patris et domini Philippi, dei gracia episcopi Constantiensis 44^b 2 1440
srpen 30, Praha
189. Sequitur super altare presentacio per decanum et capitulum. Procopius de Cladrub, professor sacre theologie, decanus ecclesie Pragensis, — — — Quia altare sancti Procopii in ecclesia Pragensi, cuius collacio, provisio seu quevis alia dispositio 45^a 1 1450
srpen 18, Plzeň
190. Ad archidiaconum Bechinensem. Simon etc. Universis et singulis dominis decanis, plebanis, viceplebanis, ecclesiarum et cappellarum rectoribus et aliis beneficiatis — — — Noveritis, quod vacante dicto archidiaconatu Bechinensi, cuius collacio, presentacio et quevis alia dispositio 45^b 1
191. Confirmacio super canonicatu. Procopius de Cladrub — — — universis et singulis, ad quos presentes pervenerint, notum facimus, quia canonicatu et prebenda supradicte ecclesie, quorum collacio, provisio, seu quevis alia dispositio 47^a 1 1450
únor 27, Plzeň
192. Confirmacio altariste sancti Wenceslai in ecclesia Pragensi. Johannes Cralowicz, decanus ecclesie Pragensis, notum facimus tenore presencium universis, quod vacante altare sancti Wenceslai Martyris in capite tumbe eiusdem 47^b 1 1422
květen 17, Budišín

193. Item confirmacionis arenga. Cum sit per venerabilem patrem dominum Paulum, abbatem monasterii Czedlicensis 47^b- 1
48^a
194. Crida super eodem. Administratores in spiritualibus etc. Cum archidiaconatus Horssoviensis in ecclesia Pragensi, cuius collacio sive provisio, aut quevis alia dispositio 48^a 1 Plzeň
195. (bez nadpisu). Anno domini MCCCCLI feria secunda proximo post festum sancti Valentini 48^a 2 1451
únor 15,
196. Intronisacio archidiaconi sive commissio ad decanum pro eodem et plebanis, ut suscipiant eum in archidiaconatum. Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante honorabili viro domino decano districtus Horssoviensis — — — Cum nos archidiaconum Horssoviensem in ecclesia Pragensi, cuius collacio pro tempore presenti 48^b 1 Plzeň
197. Item super eodem. Administratores etc. Cum nos nostra auctoritate et capitulum Pragense de archidiaconatu Pragensi, que dignitas est efectiva 48^b 2 Plzeň
198. Item crida super canonicatu. Procopius de Cladrub, professor sacre theologie — — — honorabili viro domino plebano ecclesie parochialis in Nova Pilzna — — — Quia canonicatus et prebenda eiusdem Pragensis ecclesie, quorum collacio, provisio, seu quevis alia dispositio 48^b 3
199. Item litera super provisione alicuius archidiaconatus pro familiari auctoritate ordinaria. Johannes dei gracia sancte Pragensis ecclesie archiepiscopus, apostolice sedis legatus, venerabili viro Gerharde, licenciato in medicinis, archidiacono Warnensi — — — Quia benemeritis et illis, quorum vita est laudabilis 49^a 1
200. Instrumentum investiture cum consecracione super canonicatu et prebenda vacante per mortem. Procopius de Cladrub, professor sacre theologie, decanus ecclesie Pragensis — — — notum facimus universis, quod canonicatu et prebenda Pragensibus per mortem seu occasionem mortis — — — domini Wenceslai decani olim in Carelstin 49^a 2 1451
(49^{ab}) červenec 30, Plzeň
201. Item crida super canonicatu. Procopius etc ut supra. Honorabili viro domino plebano in Nova Pilzna — — — Quia canonicatus et prebenda eiusdem 49^b 1 Plzeň
202. Item crida. Administratores in spiritualibus etc. Honorabili viro domino tumbario sancti Adalberti in ecclesia Pragensi — — — Noveritis, quod dudum vacante altari sancti Anthonii in ecclesia Pragensi 49^b 2

203. Noticia de frigiditate cum corrupta. Constituti coram nobis B. et D. coniuges 51^a 1
204. Item alia felicis et melior. Constituti coram nobis in figura iudicii H. natus de... et Katherina nata... de 51^a 2
205. Licencia danda religionem intrare volentibus, qui fuerunt matrimonialiter copulati. Nos Borsso etc. Notum facimus presentibus universis, quod constituti in presencia nostra N. natus... de Zacz et K. nata olim... de... coniuges 51^a 3
206. Commissio in alias impotentis. Procopius, sacre theologie professor etc. Comparentibus coram nobis personaliter in figura iudicii Barbara nata M de... et Jacobo nato... ibidem 51^b 1
207. Forma agravacionis per decanatum a canone propter vulneracionem sacerdotis. Sufficenter informati sumus, qualiter A. et B. de... cum suis in hac parte complicibus 51^b 2
208. Forma relaxacionis. Pridem Barbara de N. racione eius contumacie ad instanciam Hanussii de... mariti ipsius 51^b 3
209. Forma absolucionis cum caucione fideiussoria. Vobis honorabili domino decano Teplensi committimus per presentes, quatenus postquam dominus Petrus plebanus 52^a 1
210. Quando anhelitus alicui fetet ex contrahentibus matrimonium. Nos Johannes Kbel etc. Universis et singulis, significamus, quia venientes ad presenciam nostram 52^a 2
211. Prius adulterium contrahencium absolucio. Committimus vobis domino plebano ecclesie in..., quatenus primum et ante omnia Nicolao 52^a 3
212. Forma absolucionis a statuto provinciali lata cum narratione facti et relaxacio interdicti. Significamus vobis domino plebano ecclesie — — — qualiter in causa, que inter honorabiles 52^a 4
213. Sequestracio fructuum. Manifestum est, qualiter dominus Michael, altarista in Glacz 52^b 1
214. Forma petitionis. Nicolaus Puchnik etc. Universis et singulis — — — salutem — — — Quia ex recomendacione fide dignorum nobis facta reperimus 52^b 2
215. Forma, quando aliqui fratres religiosi extra monasterium vagantur. Pervenit ad nos, qualiter quidam fratres professi monasterii in Glatovia ordinis fratrum predicatorum 53^a 1

216. Forma generalis, quando aliquid subtrahunt per furtum. Johannes Kbel. Ad noticiam nostri est deductum, qualiter quidam iniquitatis filii seu filie — — — honorabili viro domino 216.
217. Forma quando aliquis in cimiterio vulneratur. Johannes Kbel, officialis Pragensis. Ad nostram noticiam est deductum — — — qualiter nuper A. laicus 53^a 3
218. Inquisicio cum monicione, ut celebrent dedicationem ecclesie. Intelleximus ex relatione nobis per dominum B. plebanum in T. facta, qualiter a tempore antiquo et ab annis pluribus 53^b 1
219. Inquisicio super combustione horrei. Johannes Kbel, officialis etc. Veniens ad nostram presenciam dominus Jo., plebanus in Brunna Olomucensis diocesis, nobis exposuit querulose 53^b 2 Praha
220. Forma contra participantes. Informati sumus, qualiter Raczko cum uxore laici de Pissek 54^a 1
221. Item alia forma super eodem. Notorium est, qualiter Johannes de... nonnullis suis excommunicacionum, agravacionum et superaggravacionum 54^{ab} 2
222. Inquisicio contra illos, qui testes citatos ad perhibendum testimonium vulneraverunt. Ad nostram audienciam est deductum — — — qualiter pridie in festo sancti Wenceslai 54^b 1
223. Litera monicionis. Administratores in spiritualibus etc. Parte honorabilis viri domini N. de S. Olomucensis diocesis per providos viros Rudolphum et Georgium de C. 54^b 2
224. Forma, ut non impediatur in petitione elemosine. Nicolaus Puchnik etc. Honorabilibus viris dominis nec non ecclesiarum, cappellarum rectoribus — — — salutem — — — Cum reverendissimus in Christo pater et dominus noster 54^b 3
225. Crida super abbacia in Wilemow.^a Procopius etc. Honorabili in domino plebano ecclesie parochialis in Nova Pilzna salutem — — — Quia abbacia monasterii sanctorum Petri et Pauli 55^a 1 Plzeň
226. (bez nadpisu, psáno shora dolů). Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante. Quia discretus vir Bartholomeus Thurener alias Zolner de Egra clericus 55^b 1 1451 Červen 1, Plzeň
227. (bez nadpisu). Noverint universi, quod nos Petrus, dei gracia episcopus Vratislaviensis. 55^b 2

^a) Tento kus psán shora dolů.

228. (bez nadpisu). Intelleximus, quod propter carentiam decani 55^b 3
229. Decano notula. Amice carissime. De legalitate et circumspeccione vestris. 55^b 4 Praha
230. Item litera iuratis, quod remittant canonicum ad officium. Prudentes viri et laici dilecte pro parte Biethe mulieris de Nymburga
231. Confirmacio et cum provisione abbacie de Wilemow. Procopius de Cladrub, professor sacre theologie, — — — universis et singulis, ad quos presentes pervenerint, notum facimus per presentes, quia abbacia monasterii sanctorum Petri et Pauli apostolorum in Wilemow 56^a(^b) 1 1450 srpen 20, Plzeň
232. (bez nadpisu). Ex litera domini, domini Arnesti, bone memorie archiepiscopi Pragensis, accepimus, qualiter dudum quedam curia cum agris et rubetis ad eam spectantibus domino plebano in Weczlow 56^b
- číslo 233 — l. 57^a [1] = Tadra XXIV 5
 „ 234 — l. 57^a [2] = „ XXIV 6
 „ 235 — l. 57^a [3] = „ XXIV 7
 „ 236 — l. 57^a [4] = „ XXIV 8
 „ 237 — l. 57^a [5] = „ XXIV 9
 „ 238 — l. 57^a [6] = „ XXIV 10
 „ 239 — l. 57^a [7] = „ XXIV 11
 „ 240 — l. 57^a [8] = „ XXIV 12
241. Indultum officiandi in altaribus viaticis. Administratores in spiritualibus archiepiscopatus etc. Ut in altari sancte Barbare in capella sancti Nicolai in Grupka 57^b 1
242. Item alia. Vobis religioso fratri T. de C. professo ordinis theutunice 57^b 2
243. (bez nadpisu). Quia ecclesia parochialis in S. pro presenti, qui eam in cura animarum 57^b 3
244. (bez nadpisu). Cum ecclesia parochialis in Chod nunc rectore, qui eam in spiritualibus administrat 57^b 4
- číslo 245 — l. 57^b [5] = Tadra XXIV 13
246. Dimissoria pro ordinibus.^{a)} Tibi discreto p. Pauli et B. scolari Pragensis diocesis 57^b 6 1451 březen 2, Plzeň
247. Item pro maioribus. Tibi discreto viro etc ut supra. Quia tu iam ascriptus clericali milicie 57^b 7
248. Cura animarum cum auctoritate ponitur concessa. Quia ecclesia parochialis in W. pro presenti, ut fertur 58^a 1
249. Item cura alia concessis gravitantibus contra rectorem ecclesie. Quia ecclesia parochialis in T., que nunc vacat 58^a 2
250. Dimissoria. Tibi discreto Michaeli Blasii, succentori et accolito Pragensis ecclesie — — — Quia ex nostra speciali licencia 58^a 3 Plzeň

a) Nadpis in margine misto škrtnutého nadpisu „Sequitur nota quittacionis“

251. Item dimissoria. Arnestus etc. Discreto viro N. concedimus per presentes 58^a 4
252. Alia commendatoria litera.^{a)} Arnestus etc. Universis ad quos presentes pervenerint 58^a 5
253. Absolutio excommunicati ob non paricionem sentencie iuris in causa matrimoniali. Comittimus vobis honorabili domino plebano in B. — — — quatenus Katherinam natam Cube 58^a 6
254. (bez titulu — psáno shora dolů). Reverendissimo in Christo patri et domino domino Nicolao, divina miseracione tituli sancti Petri ad vincula sancte Romane ecclesie presbytero cardinali, Procopius de Cladrub 58^b 1 1451 duben 3, Plzeň
255. Dimissoria pro minoribus ordinibus. Administratores etc. Tibi discreto Leonhardo nato Johannis Padvogel de Culuto, scolari Pragensi 58^b 2 1451 březen 30, Plzeň
256. Absolutio illorum, qui iniecerunt violentes manus in presbyterum. Administratores in spiritualibus etc. Comittimus vobis venerabili viro domino Nicolao plebano ecclesie in Trzebenicz per presentes, quatenus Ulricum de Clapi 58^b 3 Plzeň
257. Concessio auctoritatis maiorum. Concedimus vobis domino plebano in P. per presentes, quatenus confessiones 58^b 4
258. Confessionale. Concedimus vobis provido Procopio carnifici, Barbare uxeri tue legitime, Johanni filio et Margarethe filie tuis de Nova Pilzna 58^b 5
259. Item dimissoria pro sacribus ordinibus maioribus. Tibi discreto S. Bohuslai des Horssow, scolari Pragensis diocesis 59^a 1 1451 únor 3, Plzeň
260. Item alia. Tibi Martino nato Petri de S., accolito ad ecclesiam in Miliczin Pragensis diocesis 59^a 2 Plzeň
- číslo 261 — l. 59^a [3] = Tadra XXIV 14
 „ 262 — l. 59^a [4] = „ XXIV 15
263. Super eodem. 1. 59^a 5
 Nos Johannes etc. Notum facimus tenore presentium universis, quod honorabilis vir etc thesaurarius noster
- číslo 264 — l. 59^b [1] = Tadra XXIV 16
 „ 265 — l. 59^b [2] = „ XXIV 17
 „ 266 — l. 59^b [3] = „ XXIV 18
 „ 267 — l. 59^b [4] = „ XXIV 19
 „ 268 — l. 59^b-60^a [5] = „ XXIV 20
 „ 269 — l. 60^a [1] = „ XXIV 21
 „ 270 — l. 60^a [2] = „ XXIV 22
 „ 271 — l. 60^a [3] = „ XXIV 23
 „ 272 — l. 60^a [4] = „ XXIV 24
 „ 273 — l. 60^a [5] = „ XXIV 25
 „ 274 — l. 60^b [1] = „ XXIV 26

a) Nadpis in margine.

275. Item super eodem. Reverendissimo — 60^b 2 Plzeň
 ——— Johanni ——— sancti Angeli diacono
 cardinali in Germania et allis partibus, legato
 a latere destinato, Procopius de Cladrub ———
 decanus et capitulum Pragensis ecclesie. Cum
 oracionibus humilibus et reverencia debita
 parata
276. Item super eodem. Cum omnimoda reve- 60^b 3
 rencia flexo poplice oraciones humiles et
 devotas
277. Item litera promotui et procuracioni 60^b 4 Plzeň
 et suscepcioni pie in via. Reverendis-
 simis in Christo patribus et dominis dominis
 primatibus, archiepiscopis, episcopis ac vene-
 rabilibus viris dominis abbatibus, prioribus
 ——— Procopius de Cladrub ——— et
 capitulum Pragensis ecclesie
278. Notula, quando quis vult mutare do- 1.60^b 5
 nationem, utitur hiis verbis. Igitur
 cum voluntas hominis sit ambulatoria usque
 ad mortem
- číslo 279 — 1. 61^a [1] = Tadra XXIV 27
 " 280 — 1. 61^a [2] = " XXIV 28
 " 281 — 1. 61^a [3] = " XXIV 29
 " 282 — 1. 61^a [4] = " XXIV 30
 " 283 — 1. 61^b [1] = " XXIV 31
 " 284 — 1. 61^b [2] = " XXIV 32
 " 285 — 1. 61^b [3] = " XXIV 34
 " 286 — 1. 61^b [4] = " XXIV 35
 " 287 — 1. 61^b [5] = " XXIV 35
 " 288 — 1. 61^b [6] = " XXIV 36
 " 289 — 1. 62^a [1] = " XXIV 39
 " 290 — 1. 62^a [2] = " XXIV 40
 " 291 — 1. 62^a [3] = " XXIV 41
292. Sequitur nota ereccionis novi al- 1.62^a 4
 taris unius. Procopius de Cladrub, sacre [1.62^{ab}]
 theologie professor ——— universis et singulis
 notum facimus per presentes, quod Johannes
 et Bozdiech de Camenicz
293. Commissio, ut abbacia restituatur. 1.62^b 1
 Intelleximus, quod M. de . . . , qui se gerit pro
 patrono ecclesie ibidem, res quasdam
- číslo 294 — 1. 62^b [2] = Tadra XXIV 43
 " 295 — 1. 63^a [1] = " XXIV 44
 " 296 — 1. 63^a [2] = " XXIV 45
 " 297 — 1. 63^a [3] = " XXIV 46
298. Item forma super eodem. Universis et 1.63^b 1
 singulis Christi fidelibus ——— administra-
 tores in spiritualibus archiepiscopatus Pra-
 gensis ——— salutem in domino ——— Si-
 cuti sumus edocti fide digno iudicio
299. Item alia. Administratores in spiritualibus 1.63^b 2
 archiepiscopatus Pragensis ——— salutem Ex 1451
 pluribus coram nobis productis literis Plzeň

- číslo 300 — 1. 64^a [1] = Tadra XXIV 47
 " 301 — 1. 64^a [2] = " XXIV 48
 " 302 — 1. 64^a [3] = " XXIV 55
 " 303 — 1. 64^a [4] = " XXIV 49
 " 304 — 1. 64^{ab} [5] = " XXIV 50
 " 305 — 1. 64^b [1] = " XXIV 51
 " 306 — 1. 64^b [2] = " XXIV 52
 " 307 — 1. 64^b [3] = " XXIV 53
 " 308 — 1. 65^a [1] = " XXIV 54
 " 309 — 1. 65^a [2] = " XXIV 56
 " 310 — 1. 65^a [3] = " XXIV 57
 " 311 — 1. 65^b [1] = " XXIV 58
 " 312 — 1. 66^a [1] = " XXIV 60
 " 313 — 1. 66^a [2] = " XXIV 59
 " 314 — 1. 66^a [3] = " XXIV 61
 " 315 — 1. 66^{ab} [4] = " XXIV 63
 " 316 — 1. 66^b [1] = " XXIV 64
 " 317 — 1. 66^b [2] = " XXIV 65
 " 318 — 1. 66^b [3] = " XXIV 66
 " 319 — 1. 67^a [1] = " XXIV 67
 " 320 — 1. 67^a [2] = " XXIV 68
 " 321 — 1. 67^a [3] = " XXIV 69
322. Item recomendacio religiosorum 1.67^a 4
 pro elemosinis coligendis. Adminis-
 tratores in spiritualibus archiepiscopatus Pra-
 gensis ——— universis et singulis ecclesia-
 rum plebanis per et infra Plznensem, Horsso-
 viensem et Zacensem archidiaconatus con-
 stitutis
- číslo 323 — 1. 67^b [1] = Tadra IV 70
324. (Bez nadjpisu). Iustis ac honestis supplicium 1.67^b 2
 votis, illis praesertim, per que
325. Licencia ad studium intranti a bene- 1.67^b 3
 ficio dispensiato. Johannes dei gracia
 etc. Honorabili domino N., plebano ecclesie in
 L. et rectori altaris
326. Contra eos, qui dicunt se confessos 1.67^b 4
 fratribus mendicantium. Intelleximus
 et cum displicencia gravi accepimus, qualiter
 nonulli utriusque sexus
- číslo 327 — 1. 67^b [5] = Tadra XXIV 76
328. Litera, quando aliquae novitates 68^a 1
 supersticiose pullulant, ut quies-
 cant, mandatur orari vel proces-
 siones facere fieri. Sbinco dei gra-
 cia etc. Universis etc. Quia discordiarum
 materie
329. Item litera promotiva religiosus per 68^a 2
 ecclesiam. Administratores in spiritualibus
 archiepiscopatus Pragensis ——— universis
 et singulis honorabilibus viris dominis eccle-
 siarum rectoribus, plebanis ——— salutem
 ——— Quia monasterium sancti Jacobi Maioris
 civitatis Pragensis 1451
 červen 21,
 Plzeň

330. Item promotiva ad curiam Romanam peregrini.^{a)} Reverendissimis patribus et dominis patriarchis, archiepiscopis — — — administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante salutem — — — Cum Nicolaus de P. laicus Pragensis diocesis
331. Receptatoria ad diocesim presbyteri. Administratores etc. Tibi discreto Blasio Viti presbytero Pragensi salutem — — — Ex literis reverendorum
332. Nota concessionis religiosis audiendi confessionem presentibus. Administratores etc. Universis et singulis dominis abbatibus, prioribus, prepositis decanis — — — salutem — — — Cum nuper dilectus nobis in Christo frater
333. Pro maioribus ordinibus. Tibi W. Martini de Glacz, scolari Pragensis diocesis, salutem in domino. Quia tu cupis ob tue vite melioris frugem.
334. (bez nadpisu) Tibi... nato... de... scolari Pragensis diocesis
335. Dimissoria. Administratores. Universis presentes literas inspecturis administratores in spiritualibus etc. Salutem — — — Cum discretus vir... de... diaconus
336. Notula receptionis et approbacionis ordinum extra diocesim receptorum. Ex literis reverendorum in Christo patrum coram nobis exhibitis te ordinatum in statutis
337. Item notula receptatoria presbyteri in diocesi. Vicarii in spiritualibus etc. Te Nicolaum de S., plebanum Olomucensis diocesis
338. Notula publicacionis petitionis pro ecclesia Pragensi. Administratores in spiritualibus archiepiscopatus etc. Honorabilibus viris dominis N. et... decanis in archidiaconatu nostro Bechynensi constitutis — — — salutem — — — Noveritis nos litteras
339. Forma contra participantes excommunicatis. Notorium est, qualiter Johannes... de... nonnullis sentenciis excommunicacionum, aggravacionum et superaggravacionum
340. Ad idem. Simon de Nymburga etc. Notorium est et in facto consistit, qualiter dudum et continue nobilis dominus A. de B.
341. (nadpis byl asi na okraji, z něho jen nepatrné zbytky) Administratores in spiritualibus etc. Deductum est ad nostram noticiam, quod cum cordis amaritudine percepimus, quia in decanatu Lippensi

a) Nadpis in margine.

342. Nota visitacionis plebanos de commissione.^{a)} Johannes de Pelhrymov, baccalarius in decretis, archidiaconus Lithome-ricensis in ecclesia Pragensi, honorabili viro domino Petro, decano Lippensi, plebano ecclesie in Kampnicz, salutem — — — Sollicitudini nostri incumbit
343. Excommunicacio contra tales, qui non confirmati inofficiant ecclesiastice.^{b)} Honorabili viro... archidiacono salutem in domino. Pervenit ad nos, quod in archidiaconatu vestro sunt multi
344. Vidimus. Nos G., abbas monasterii beati Egidii in N. ordinis sancti Benedicti, Bambergensis diocesis, et Jo., abbas monasterii sancte Marie in Rechenbach ordinis sancti Benedicti diocesis Ratisponensis
345. Cessacio —^{c)} et interdicti in ecclesia excommunicati. Johannes Kbel, officialis etc. Licet dominus Nicolaus plebanus in S., in quem excommunicacionis
346. Notula commissionis absolucionis late sentencie in plebanos cum recommendatione decani. Vicarii in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis. Vobis honorabili domino Johanni Wrss, plebano ecclesie in Prostiborz, decano Horssoviensi, salutem — — — Noveritis, quod ad nostram est deductum noticiam
347. Ratificacio seu confirmacio indulgenciarum per episcopum data. Universis Christi fidelibus presentes literas inspecturis administratores in spiritualibus etc. Salutem — — — Cum venerabiles patres et domini fratres nostri.
348. Inquisicio super percussione clerici cum denunciacione excommunicacionis sentencie. Johannes Kbel etc. Retulit nobis querulose dominus Martinus presbyter de..., capellanus domini... de... plebani, qualiter dominus Wolfardus plebanus ecclesie in Tusta
349. Canone excommunicacio vel alias pro parte domini Ogeri plebani in S. Wenceslaus de Lomnicz etc. Per dictum Ogerum plebanum in Sczepanowicz expositum est nobis qualiter
350. Absolucio sine eodem obinieccionem manuum violentarum. Committimus vobis honorabili viro domino...

a) Nadpis in margine.

b) Místo škrtnutého nadpisu „Forma approbacionis“.

c) Místo je porušeno.

351. Absolutio a presbytericidio. Nicolaus Czelsinger, officialis Pragensis, commissarius ad infra scripta a reverendo in Christo patre et domino Anthonio, domini nostri pape summo penitenciaro, specialiter deputatus, universis et singulis 72^a 1 Praha
352. Litera, quando aliquis interficit presbyterum et offert se satisfactis amicis et consanguineis, qui sunt extra diocesim, constitutis in iuris subsidium, scripta. Venerabili viro domino officiali curie episcopalis Wratislaviensis Nicolaus Czelsinger etc. prompta in omnibus complacendi voluntate. 72^a 2 (72^{ab})
353. Monicio contra censitas hospitalium. Johannes Kbel etc. Pro parte honorabilium et religiosorum virorum dominorum magistri prioris et conventus hospitalis cruciferorum cum stella in pede pontis Pragensis ordinis sancti Francisci 72^b 1
354. Item monicio, ut res ablatas restituant. Pro parte honorabilium et religiosorum virorum dominorum 72^b- 2
74^a 3
355. Commissio ab ordinario extra suspicionem alicui persone commissa. Nicolaus Czeilscyngr etc. officialis honorabili viro domino Cunczow decretorum doctori (f. 72^b- 3
73^a)
356. Monicio a statuto contra illos, quires abstulerunt ab ecclesia. Wenceslaus Gurim etc. Pro parte domini Petri plebani in Strzier expositum est nobis querulose 73^a 1
357. Inquisicio super permutatione agrorum per ecclesiam. Nicolaus Puchnick etc. Significamus vobis domino plebano ecclesie in... per presentes, quia constituti personaliter coram nobis (73^{ab}) 2
358. Forma, quando coniuges non machinantur in mortem, commissio. Committimus vobis domino plebano ecclesie in... quatenus 73^b 1
359. Forma contra illos, qui testamenta et alia per ecclesiam legata detinent. Pro parte domini Jo.. plebani in.. expositum est nobis querulose, qualiter nonnulli heredes utriusque sexus 73^b 2
360. Ratificacio indulgenciarum. Universis Christi fidelibus, ad quos presens scriptum pervenerit. Nos... dei gracia Pragensis episcopus salutem — — — Noveritis nos vidisse litteras venerabilium dominorum 73^b 3
361. Item alia. Salutem animarum vestrarum augeri potius quam minui cupientes, indulgencias 73^b 4

362. Promotoria notula pro ecclesia parochiali. Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante universis et singulis dominis ecclesiarum rectoribus ceterisque Christi fidelibus — — — salutem — — — Rex regum, dominus dominancium, deus omnipotens 74^a 1
363. Item alia. Administratores ut supra. Administratores etc. Vobis universis et singulis dominis plebanis — — — salutem — — — Quia uti sumus dicti et informati 74^a 2 Plzeň
364. Item alia. Administratores etc. Salutem in domino. Ecclesiarum fabrim manum porrigere adiutricem 74^a 3
365. (bez nadpisu) J. dei gracia episcopus etc. Universis fidelibus Christi — — — salutem — — — Cum ecclesia sancte Marie in Otin 74^b 1
366. Item aliter. Cum ecclesia parochialis in Chrudim nuper per ignis voraginem 74^b 2
367. (bez nadpisu) Cum ecclesia parochialis in... nostre diocesis per depredaciones continuas 74^b 3
368. (bez nadpisu) Salutem in domino sempiternam. Loca sanctorum omnium sint pia 74^b 4
369. (bez nadpisu) Ecclesia sancte Marie in... etc in guerrarum temporibus per viros maledictos sit devastata 74^b 5
370. (bez nadpisu) Wolframus, dei gracia sancte Pragensis ecclesie archiepiscopus — — — universis — — — Christi fidelibus salutem. Eterni patris filius cum ad iudicandum venerit 74^b 6
371. Forma per modum vidimus.^{a)} Nos Mathias, magister in artibus sancte Marie in suburbio Tusensi, et Henricus in Meczlow ecclesiarum plebani. Notum facimus tenore presentium universis nos vidisse et legisse literas 74^b 7 Praha
372. Notula, quod fratres de ordine predicatorum possint audire confessiones parochialium quorumcunque non obstante contradiccione plebanorum. Wenceslaus officialis etc. Significamus vobis domino plebano ecclesie in T. aut vestras vicesgerenti, quia nos considerantes 75^a 1 Praha
373. Super eodem brevior. Jaroslaus de.. Significamus vobis domino plebano ecclesie in.. aut vestras vicesgerenti, quia in iure cavetur et sufficienter est expressum 75^a 2
374. Apelacio. Sanctissimo in Christo patri et domino Nicolao, digna dei providencia sacrosancte Romane et universalis ecclesie summo pontifici, Procopius decanus ecclesie Pragensis. Cum condigna humilitate et reverencia 75^b 1

a) Na okraji připsáno »Vidimus«.

375. Item alii apelacio. Visa apelacione parte Martini procuratoris dicti domini Petri etc 75^b 2
376. Causa Dorothee nate Cunati de Stynavia cum Nicolao nato Laurencii Rothe de Grosdorff. In nomine domini amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo quadringentesimo nono 77^{ab} 1 1429 srpen 26, Zítava
377. In causa matrimoniali commissio. Propter Petri de . . et Marthe nate . . de . . nobis extitit propositum, quod licet ipsi 79^a 1
378. Item alia. Johannes Kbel, decretorum doctor, cónonicus Pragensis, curie archiepiscopalis eiusdem officialis. Intelleximus, qualiter Andreas dictus Zalka 79^a 2
379. Item commissio contra coniuges, qui austere se tractant. Johannes Kbel etc. Ex relacione fide digna didicimus,^{a)} quod notorium in facto existit, qualiter Hanus civis de Tusta 79^a 3
380. Item alia similis forma.^{b)} Administratores in spiritualibus etc. Intelleximus, qualiter Bietka uxor legitima Henzlini dicti Czilka, civis de Tusta 79^b 1
381. Item commissio in causa matrimoniali super gradibus consanguinitatis. Exposuit nobis Henricus natus . . de . . quod ipse nuper Anna nata . . ibidem uxore sua legitima decedente 79^b 2
382. Item alia, quando recognoscunt se matrimonium contraxisse. Commissio sive monicio ad cohabitationem. Constituti coram nobis in iudicio N. de P. et B. nata J. de . . coniuges 79^b 3
383. Item quando aliqui matrimonium contraxerunt et non sunt machinati in mortem primi. Exposuit nobis N. natus . . de . ., quod ipse Barbaram natam . . de . . 79^b 4
384. Item commissio contra plebanum alienos parochianos procurando in preiudicium plebani. Conquestus est nobis A. plebanus ecclesie in . ., quod P. plebanus ecclesie in . . contra deum et iustitiam 79^b 5
385. Commissio super possessione libri perdati vel curati (!). Vobis honorabilibus dominis sancte Marie in suburbio Tustensi et in Meczlow ecclesiarum plebanis committimus per presentes, quatenus 80^a 1
386. Item alia super falsificacione citationum et literarum cum inquisitione. Ad nostri audienciam est deductum, qualiter dominus M., vicarius ecclesie sancti Jacobi in Tusta 80^a 2

a) Nadepsáno nad škrtnuté „accepimus“.

b) Nadpis ještě na str. 79a).

387. Item commissio cum obligatione et caucione fideiussoria, ut uxorem reassumat vir et ei commaneat. Vobis domino plebano ecclesie in Tusta — — committimus presentibus et mandamus, quod accedentes providos viros 80^a 3
388. Sentencia divorcii propter frigiditatem. In nomine domini amen. Coram nobis Procopio de Cladrub, sacre theologie professore, decano et administratore in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis — — — Katherina virgo nata Georgii 80^b 1
389. Item alia sentencia divorcii propter impotenciam. In nomine domini amen. Coram nobis Jenczone etc. Kunka nata Jacobi de . . proposuit et dixit 80^b 2
390. Dispensacio super defectu natalium. Jenczo prepositus etc. officialis etc. Noverint universi presentes literas inspecturi, quod constitutus personaliter 81^a 1
391. Dispensacio simplex a penitenciaro minori. Procopius de C. etc. notum facimus tenore presencium universis, quod constitutus in presenciam nostri discretus vir . . de . . presbyter Pragensis diocesis 81^a 2 Praha
392. Item alia dispensacio a summo penitenciaro. Nos Procopius ut supra. Notum facimus universis, quod constitutus coram nobis personaliter discretus vir dominus Mathias plebanus ecclesie in Dolano 81^a 3
393. Licencia danda religionem intrare volentibus matrimonialiter copulatis. Nos Jenczo etc. Notum facimus universis, quod constituti personaliter in presenciam nostra 81^a 4
394. Forma dispensacionis ordinum extra diocesim receptorum. Procopius de . . administrator in spiritualibus etc. Universis Christi fidelibus — — — salutem. Litteram reverendi in Christo patris et domini 81^b 1
395. Recomendacio studentis ad alias universitates. Reverendissimis in Christo patribus, episcopis ac venerabilibus et circumspicis viris — — — Johannes de Duba decanus ecclesie Pragensis et Simon de Nymburga decretorum doctor 81^b 2 1441 květen 12, Praha
396. Commissio generalis pro gradato licenciato decreti ad doctoratum. Johannes, dei et apostolice sedis gracia episcopus Merseburgensis, cancellarius unicus alme universitatis studii Lipciensis — — — venerabili domino magistro Johanni Czach sacre theologie professori salutem — — — Quia ad dandam licenciam venerabili viro domino Procopio de Cladrub 81^b 3 1433 listopad 26. Merse-burk

397. Notula receptionis decani pro decano cum mandato. Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante auctoritate iuris, nomine capituli, deputati. Vobis venerabilibus viris Ulrico, preposito sancti Appolinaris Pragensis, magistro Johanni Schindel, magistro Arnesto de Metelsko, magistro Johanni de Thin Horssoviensi, magistro Procopio de Cladrub sacre theologie decano ceterisque — — — 82^a 1 1436
červenec
21, Žitava
398. Absolutio. Wenceslaus decretorum doctor, administrator in spiritualibus etc. Sentencias excommunicacionum quascunque 82^a 2
399. Relaxacio. Administratores in spiritualibus etc. Sentencias excommunicacionis quascunque 82^a 3
400. Item relaxacio ex officio. Administratores etc. Sentencias excommunicacionum quacunque per antecessorem nostrum 82^a 4 Praha
401. Reintrusio. Quia Johannem de B. iudicem a sentenciis excommunicacionum 82^b 1
402. Excommunicacio ob contumaciam. Administratores in spiritualibus. Quia Otyko armiger de Cluczna residens in ... Katherina mulier eius 82^b 2 Plzeň
403. Aggravacio. Quia Otyko armiger in Cluczna residens in B., Katherina mater ipsius W. et P. de C. laici 82^b 3
404. Superaggravacio. Dudum Otyko armiger de Cluczna residens in B., Katherina uxor ipsius (82^b 4
83^a)
405. Absolutio excommunicacionis a sententia. Committimus vobis domino plebano ecclesie in B. — — — quatenus Petrum Martini et N. de Praga laicos 83^a 1
406. Commissio absolucionis excommunicati in partibus cum citacione executionis partem adversam. Johannes plebanus in Dubrava, commissarius sive executor a reverendissimo in Christo patre et domino Johanne, sancte Pragensis ecclesie archiepiscopo, apostolice sedis legato, specialiter datus et deputatus honorabili viro domino plebano in Nova Pilzna — — — salutem — — — Noveritis nos litteras eiusdem domini archiepiscopi 83^a 2
407. Confirmacio ad canonicum... in ecclesia sancti Appolinaris cum provisione. Simon de Nymburga, decretorum doctor, archidiaconus Boleslaviensis in ecclesia Pragensi, et Johannes de Duba — — — administratores in spiritualibus — — — venerabilibus viris dominis preposito, decano, canonicis et capitulo ecclesie collegiate sancti Appolinaris in Praga — — — salutem — — — 83^b 1 1435
pros. 14,
Žitava

- Noveritis quod vacante canonicatu et prebenda in dicta ecclesia sancti Appolinaris
408. Transumptum litere originalis cum decreti interposicione. In nomine domini amen. Nos Wenceslaus Gurim, canonicus ecclesie Pragensis, reverendissimi in Christo patris et domini — — — Notum facimus universis, quod constitutus personaliter coram nobis in iudicio 84^a 1 1412
(84^{ab}) červen 30,
Praha
409. (bez nadpisu) Vicarii in spiritualibus domini archiepiscopi Pragensis, apostolice sedis legati. Cum nos discretum dominum Nicolaum olim altaristam sancti Michaelis 84^b 1 1414
leden 30,
Praha
410. Termini [iudiciales] per ordinem. Vyd. Ott, Beiträge zur Receptionsgeschichte, str. 326: Ad dicendum contra commissionem ad primam diem X et hoc in causis ad curiam devolutis 85^a 1
411. Litera testimonialis absolutoria ab homicidii reatu. Frater Johannes, rector parochialis ecclesie S. Marie in Nezalicz[?] ordinis sancti Benedicti Pragensis diocesis, commissarius et executor sacratissimarum indulgenciarum eiusdem ecclesie — — — Notum facimus tenore presencium universis, quod N. laicus de B. Pragensis diocesis 85^a 2 1390
srpen 9
412. Cum caucione commissio. Vobis dominis committimus presentibus et sub excommunicacionis pena mandamus 85^a 3
413. (bez nadpisu: testament) Anno domini millesimo CCCCLII die veneris V^a mensis maii. Honorabilis vir Petrus de Cladrub, altaris sancte Margarethe Nove Pilzne nuncupatus Muchkonis 85^b 1 1452
květen 5,
Plzeň
414. (bez nadpisu) In nomine domini amen. Anno a nativitate eiusdem 86^a 1 1451
listopad 6
415. Inquisicio super beneficio de novo erecto cum crida super presentacione et censibus. Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante — — — Vobis honorabili viro domino plebano ecclesie in ... — — — salutem — — — Noveritis, quod literis autenticis coram nobis exhibitis 86^b 1 1452
listop. 20,
Praha
416. (bez nadpisu) Nos frater Jodocus de Rosenberg residens in Straconicz¹ 87^a 1 1453, svátky
svatodušní,
Strakonice
417. (bez nadpisu) Magnificens et excellens domine, domine ac benefactor et preceptor recolendissime 87^a 2
418. Transcriptum alicuius litere. Anno domini pape V^{ti} anno sexto in mei notarii publici testiumque presenciam constitutus personaliter 88^a 1 Milevsko

¹) Její znění viz str. 134, pozn. 2.

419. Item transcriptio bulle. In nomine domini etc. Anno sexto etc. In mei notarii testimoniumque presencia subscriptorum. Constitutus personaliter discretus vir 88^a 2
(88^{ab})
420. Forma eiusdem transumpti cum interposicione decreti et auctoritate iudicis ordinarii. In nomine domini amen. Anno etc. Constitutus etc in iudicio coram venerabili viro 88^b 1
421. Descripcio sigilli vicariatus Pragensis.¹⁾ Necnon sigillo rotundo de cera communi 88^b 2
422. Confirmacio altaris de novo erecti. Jenczo, prepositus sancte crucis Vratislaviensis, et Johannes, decanus sancti Appolinaris Pragensis, vicarii in spiritualibus — — — universis, ad quos presentes pervenerint — — — salutem. Noveritis nos litteras in pergamento scriptas 90^a 1 1375
únor 16,
Praha
423. Procuratorium ad regendam ecclesiam. Constitutus talis fecit, constituit etc dans et concedens 90^b 1
424. Commissio ad partes pro examinandis testibus. Vobis honorabili viro domino decano Martino, canonico ecclesie collegiate in Carlstin, presentibus committimus, quatenus testibus, quos coram vobis 90^b 2 Praha
425. Instrumentum testamenti peregrinare volentis. Constitutus talis volens limina beatorum Petri et Pauli apostolorum causa peregrinationis visitare 91^a 1
426. Extractum de tabulis terre in causa super ecclesia in H. Constitutus personaliter talis... presentatus ad ecclesiam parochialem in H. eiusdem diocesis coram nobilibus 91^a 2
427. Item extractum de tabulis. Constitutus personaliter discretus vir dominus J. rector parochialis ecclesie in C. Pragensis diocesis 91^a 3
(91^{ab})
428. Decisio arbitratoria sentencialiter. Administratores in spiriatualibus etc universis et singulis, ad quos presentes pervenerint, notum facimus, quia constituti coram nobis Margerita nata Johannis de Thin 91^b 1 Praha (?)
429. Sentencia matrimonialis. In nomine domini amen. Coram nobis Wenceslao de Crumlow decretorum doctore — — — comparens Johannes natus N. de T. 91^b 2
430. Promotiva ad curiam prelati. Reverendissimis reverendisque in Christo patribus sancte Romane ecclesie cardinalibus — — — Martinus archidiaconus ecclesie Pragensis salutem — — — Reverendissimi patres et domini 92^a 1 Praha(?)

1) Viz str. 132, pozn. 2.

431. Sentencia matrimonialis. In nomine domini amen. Coram Symone de Nymburga, decretorum doctore, archidiacono Boleslaviensi — — — Wanco natus Mathie de Grez 92^a 2 Praha
432. Comisio cause matrimonialis iudici delegato pro testibus examinandis. Vicarii in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante per venerabile capitulum constituti. Ad nostri audienciam est deductum, qualiter Dorothea nata Cunati de Stinavia 92^b 1 Praha
433. Commissio et inquisicio in causa matrimoniali super testibus examine. Significamus vobis domino plebano ecclesie in Strzenicz — — — qualiter nos in causa matrimoniali 92^b 2
434. Conclusio (?) in sentencia sic fit: Deinceps petiti sepius 92^b 3
435. Commissio matrimonialis cause subdelegato iudici ad resumendam causam. Simon de Nimburga, decretorum doctor, prepositus ecclesie sancti Appolinaris Pragensis — — — venerabili magistro Jacobo Szcekena, archidiacono Pragensi — — — Cum nos in causa matrimoniali 93^a 1
436. Sequitur citacio parcium ex commissione resumendam causam prius sentenciam latam. Jacobus Stiekna baccalaureus in decretis, archidiaconus Pragensis, iudex et commissarius cause et causarum — — — vobis domino plebano E. in Iuveni Boleslavia 93^a 2
437. Sentencia matrimonialis, que debet proponi et sequi cum commissione. In nomine domini amen. Coram nobis Simone de Nimburga — — — Petrusia nata Johannis de Rokita 93^a 3 1442
(93^{ab}) čer-
venec 7,
Praha
438. Approbacio donacionis cum confirmacione. Nicolaus Puchnik, licenciatus in decretis — — — Notum facimus tenore presentium universis, quod personaliter coram nobis in iudicio constitutus 94^a 1 Praha
439. Sequitur tenor cride. Vicarii in spiritualibus domini archiepiscopi Pragensis, apostolice sedis legati. Quia honorabilis vir magister Sobieslaus de Skala alias de Roznow 94^a 2 Praha
440. Sequitur confirmacio post eridam. Vicarii in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis etc. Cum nos honorabilem virum dominum Johannem dictum Protyva de Jempniec, presbyterum Olomucensem 94^b 1 Praha
441. Item tenor alicuius confirmacionis. Johannes de Cralowicz, decanus ecclesie Pragensis, et Johannes de Duba, canonici presbyteri dicte ecclesie — — — notum facimus te- 94^b 2 1422,
listopad
23, Žitava

- nore presencium universis, quod veniens ad nostri presenciam providens et honestus vir Albertus Camrer, civis Maioris civitatis Pragensis
442. Citacio appellacionis contra partem cum inhibitione. Conradus dei gracia etc. Universis et singulis dominis abbatibus, prioribus, prepositis, decanis, archidiaconis, scolasticis — — — salutem — — — Noveritis, quod in nostri presenciam personaliter constitutus venerabilis dominus Fridericus prepositus ecclesie Boleslaviensis 95^{ab} 1 1458 březen 7, Praha
443. Promotiva ad ecclesiam in Boleslav super structura petitoria forma. Universis et singulis Christi fidelibus — — — Gregorius Petrus custos canonici totumque capitulum ecclesie collegiate sanctorum Cozme et Damiani alias sancti Wenceslai in Antiqua Boleslavia 98^a 1 Stará Boleslav
444. Commissio archidiaconi facta decano super visitacione plebanorum. Martinus de Strasseci, archidiaconus et canonicus presbyterii ecclesie Pragensis, honorabili viro domino Sigismundo decano Podbrdensi, plebano ecclesie in Horzowicz, salutem — — — Sollicitudine nostri officii incumbit 98^a 2 Praha
445. Citacio contra religiosam personam, que contraxit matrimonium in apostasi sua. Administratores etc. Notorium et manifestum esse noscitur 99^{ab} 1
446. Contumacie excommunicacionis contra monialem in simili causa. Que admodum relatam didicimus veridico et ita rem in facto consistere, quia Hedwigis monialis, expresse professa de monasterio sancte Anne in Ugezd Pragensis ordinis predicatorum 99^a 2
447. Aggravacio super eisdem. Administratores etc. Licet Hedwigis monialis, expresse professa monasterii sancte Anne in Ugezd Pragensis ordinis predicatorum (99^{ab}) 3 1444 duben 30, Praha
448. Item aggravacio ob non solucione pecunie et iudicatis. Blasius dictus Lupus, decanus ecclesie omnium sanctorum in castro Pragensi — — — cum illa clausula, quatenus vos 99^b 1 Praha
449. Dispensacio^{a)} Universis et singulis Christi fidelibus tam prelatis quam subditis ecclesiasticis et temporalibus, ad quos presencium tenor patefiet, quod Johannes de Capistrano 100^a 1 1453 rijen 22, Lipsko

1) Viz str. 115, pozn. 2.

1) Str. 98^b jest nepopsána.

a) Konec nadpisu je porušen.

450. Item aggravacio. Quia Rudolphus armiger de Raczmyewes ad nostram citatus presenciam ad dicendum et allegandum causas rationabiles 100^a 2 Praha
451. (bez nadpisu) Universis et singulis etc. magistris, ecclesie filiis, presentes nostras litteras inspecturis. Nos Johannes Broszlauer de Brunzberg, magister sacre theologie, baccalaureus formatus studii Lipcensis 100^b 1 Lipsko
452. Item alia sic. Universis etc. ut supra: Nos Purkardus prepositus 100^b 2
453. (bez nadpisu) Wenceslaus de Crumpnow decretorum doctor archidiaconus. Cum nos de mandato reverendissimi in Christo patris et domini nostri, domini Zbinonis de H., dei gracia sancte Pragensis archiepiscopi, apostolice sedis legati, dictum archidiaconatum incepturamus visitare 101^a 1
454. Item alia. Wenceslaus archidiaconus etc. Cum venerabili viro domino Johanni Nasonis, utriusque iuris doctori, canonico Pragensi 101^a 2
455. Vidimus. Wenceslaus Hnyewssin de Crumpnow, decretorum doctor, decanus ecclesie Pragensis et administrator archiepiscopatus eiusdem, tenore presencium recognosco, quod ad requisicionem 101^a 3 1452 leden 10, Krumlov
456. (bez nadpisu, jen začátek). Universis et singulis Christicolis tam spiritualibus quam secularibus cuiuscunque status aut condicionis 101^a 4
457. Testamenti et legati instrumentum. In nomine domini amen. Per hoc presens publicum instrumentum cunctis pateat evidenter, quod sub anno — — — millesimo CCCCXXXIII^o indiccione decima die XXII^a mensis iulii hora novarum in domo providi viri Radkonis sartoris, concivis civitatis Nove Pilzne 101^b 1 1433 červenec 22, Pizeň
458. (nadpis na okraji listu porušen) Caspar Scyenck, decretorum licenciat, canonicus ac in spiritualibus vicarius generalis, universis et singulis — — — salutem — — — Noveritis, quod visis ac perlectis omnibus testimonialibus 103^{a1}) 1 Řezno
459. Constitucio decani. Ecclesie decanum per archidiaconum vel officialem. Universis et singulis dominis plebanis et viceplebanis per decanatum Melnicensem constitutis — — — salutem — — — Noveritis, quod venerabilis vir dominus Simon de Nymburka, decretorum doctor, archidiaconus Boleslaviensis 103^a 2
460. (bez nadpisu) Dilecto nobis in Christo... de... in sacerdotali ordine constituto 103^a 3

1) List 102 je nepopsán.

461. Sinodus Basiliensis indulgentie prof. 105^b
solempnitate corporis Christi. Sacro- 104^a
sancta generalis synodus Basiliensis in spiritu
sancto legitime congregata 1433, 25
května,
Řím
462. Pro decano. Universis et singulis dominis ple- 104^b 1
banis et viceplebanis per decanatum Melnicen-
sem constitutis — — — salutem — — — Noveritis
quod venerabilis dominus Simon de Nymburga,
decretorum doctor, archidiaconus Boleslavien-
sis [č. 462 = č. 459]
463. Revocacio super vidimus. Cum olim 104^b 2
felicitis recordacionis Urbanus papa sextus pre-
decessor noster
464. Crida in alio loco. Vacante altari omnium 105^a 1 Plzeň
sanctorum in ecclesia Pragensi per mortem
seu occasionem mortis domini Czenkonis
ultimi et immediati rectoris ipsius
465. Confirmacio super eodem. Procopius de 105^a 2 Plzeň
C., sacre theologie professor, decanus ecclesie
Pragensis — — — Notum facimus presentibus
universis, quod altare omnium sanctorum in
eadem ecclesia
466. Crida. Wenceslaus de Crumplow, decretorum 105^b 1 1454
doctor, decanus B. p. administrator archiepi-
scopatus eiusdem. Vobis honorabili domino
Petro, tumbario sancti Adalberti et plebano in
ecclesia Pragensi leden 17,
Praha
467. (bez nadpisu). Wenceslaus de Crumplow, de- 105^b 2 1457
cretorum doctor, decanus ecclesie Pragensis
— — — notum facimus universis, quod sede
vacante altari sancte crucis in ecclesia Pragensi leden 22,
Praha
468. Recomendativa ad curiam Romanam. 106^a 1
Johannes de Brastkovo, cantor vicarius in spi-
ritualibus generalis ecclesie Gneznensis
469. Item pro iudeo. Universis et singulis tam 106^a 2 květen 5,
spiritualibus quam secularibus — — — Wen-
ceslaus de Krumlow, decretorum doctor, de-
canus ecclesie Pragensis — — — salutem Praha
470. Promotiva presbyteri extra terram. 106^b 1
Universis et singulis presentibus tam spiritu-
alibus quam secularibus — — — Johannes, di-
vina miseracione tituli sancti Ciriaci sancte
Romane ecclesie presbyter cardinalis, Pragen-
sis et Olomucensis comendatarius — — — salu-
tem. Discretum dominum N., plebanum ecclesie
in... Pragensis diocesis
471. Item alia notula super eodem. Univer- 106^b 2
sis et singulis principibus — — — Johannes,
divina gracia tituli sancti Ciriaci sancte Ro-
mane ecclesie presbyter cardinalis — — — salu-
tem. Discretum dominum N., plebanum in...
Pragensis diocesis
472. Item alia forma. Johannes, miseracione 106^b 3 Praha
divina tituli sancti Ciriaci sancte Romane ec-

- clesie presbyter cardinalis, Pragensis et Olo-
mucensis ecclesiarum comendatarius, recogno-
scimus tenore presencium universis publice
profitentibus honorabilem virum dominum ...
exhibitorum presencium
473. Confirmacio prepositure post ellec- 107^a 1 1458
cionem. Johannes Kbel, decretorum doctor,
canonicus ecclesie Pragensis — — — domino
plebano ecclesie in Ussk salutem — — — No-
veritis, quod vacante prepositura prosinec 5,
Praha
474. Archidiaconi pro iuribus. Universis et 107^a 2 Praha
singulis dominis ecclesiarum rectoribus per
et infra civitatem et diocesim Pragensem con-
stitutis — — — mandamus, quatenus accedentes
personaliter omnes et singulos
475. (Bez nadpisu.) Wenceslaus de C. Honorabili viro 107^b
domino plebano ecclesie in... salutem — — —
Quia abbacia monasterii sancte Marie virginis
Pragensis diocesis
476. Confirmacio et investitura ad abba- 108^b 1
ciam. Johannes de Duba, decanus ecclesie
Pragensis, et Simon de Nimburga, decretorum
doctor — — — administratores in spiritualibus
archiepiscopatus Pragensis — — — universis
et singulis — — — notum facimus, quod va-
cante abbacia monasterii sancti Jeronymi alias
Slavorum Nove civitatis Pragensis
- Vzorce na listech menšího formátu dodatečně vevázaných.
477. Inquisicio. Significamus Vobis honorabi- 8^a 1
libus viris domino Mathie decano Teplensi in
Czelew et domino N. in Kozolup ecclesiarum
plebanis per presentes, qualiter inter dominum
Vitum plebanum ecclesie in Krzynez
478. Monicio, qui testamenta et pro ec- 8^a 2
clesia legata detinent. Pro parte domini
Jo. plebani in... expositum est nobis querulose,
qualiter nonnulli homines utriusque sexus par-
rochiales eiusdem ecclesie
479. Tollerancia. Mandamus Vobis domino ple- 8^b 1 Plzeň
bano ecclesie in S — — — quatenus Mathiam
natum Johannis de P. et Dorotheam natam
Jacobi de Q
480. Item alia. Significamus Vobis domino plebano 8^b 2
ecclesie in Bor — — — quia coram nobis compa-
rens Jo. natus Petri ibidem nobis exposuit, qua-
liter ipse cum Johanca muliere de Dobra Voda
481. Absolucionis commissio in contu- 9^a 1 Plzeň
macia salvo de parendo iuri. Commit-
timus vobis venerabili patri domino Johanni,
divina miseracione abbati monasterii Cladru-
bensis, quatenus assumpta vobis una persona
spirituali vel seculari

482. Item¹⁾ Conquestus est nobis dominus W., olim vicesgerens ecclesie in S., quod nonnulli parochiales ipsius ecclesie tempore sui regiminis 9^b 1
483. Item pro iuribus archidiaconialibus monicio. Committimus Vobis domino decano Horssoviensi — — — quatenus accedentes personaliter universos et singulos dominos ecclesiarum plebanos 10^a 1 Plzeň
484. Item monicio pro solvendo debito. Committimus Vobis domino perpetuo vicario in Tin Horessoviensi — — — quatenus accedentes personaliter venerabilem virum dominum Blasium archidiaconum Horssoviensem 10^a 2
485. Compulsoria. Constituti personaliter coram nobis in figura iudicii Petrus rector de Rudnicz laicus et Margaretha mulier de Nova Pilzna 10^b 1
486. (Bez nadpisu.) Veniens ad nostram presenciam honorabilis vir dominus Mathias decanus Teplensis, plebanus ecclesie in Czelev, nobis curavit proponere querulose, quod nonnulli parochiales 11^a 1
487. (Psáno obráceně. Bez nadpisu) Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante. Conquestus est nobis dominus Johannes plebanus ecclesie in Czernossin, quod nonnulli sui parochiales 11^b 1 1451 květen 11, Plzeň
488. (Psáno obráceně. Bez nadpisu) Administratores in spiritualibus — — — Committimus vobis honorabili viro domino decano [?] 12^a 1 1443 listopad 4, Plzeň
489. (Psáno sdola nahoru. Bez nadpisu). 12^b 1
490. Clandestinum. Committimus Vobis domino plebano in M. — — — quatenus J. et A. ibidem in M. coniuges 12^b 2
491. Forma approbacionis officii tabellionatus. Jenczo etc. Tibi Nicolao nato.. salutem in domino. Cum reverendus in Christo pater et dominus noster Johannes 14^a 1
492. Clausula, quando aliquis ingerens se incurrit sententiam excommunicacionis. Verum, quia, ut asseris, tu constitucionis huiusmodi penitus ignarus nonnulla instrumenta publica conficiens
493. Forma approbacionis tabellionatus. Petrus archidiaconus Horssoviensis — — — discreto viro Wenceslao nato quondam Benessii de Ugezđ Pragensis salutem — — Tibi, quem auctoritate domini archiepiscopi examinavimus 14^b 1
494. (bez nadpisu) Committimus Vobis domino plebano in M. — — — quatenus J. et M. ibidem M. coniuges 15^a 1

¹⁾ Škrtnuto za item „Commissio.“

495. (bez nadpisu) Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante. Quia Johannes et Margaretha nata de Mutynyn simul matrimonium contraxerunt 15^b 1 1451 červenec 27, Plzeň
496. Monicio cum citatione. Vicarii in spiritualibus etc. Ex litera domini Arnesti, bone memorie archiepiscopi Pragensis, accepimus, qualiter dudum quedam curia cum agris 24^{a)} 1
497. Tollerancia. Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante. Significamus Vobis domino plebano in For — — — quia coram nobis comparens Johannes natus Petri ibidem [č. 497 = 480] 34^a 1 1451 červen 29, Plzeň
498. Sentencia matrimonialis cum cause decisione. In nomine domini amen. Coram nobis Procopio de Cladrub, professore sacre theologie — — — Martha nata Martini de Lobez proposuit contra Paulum natum Andree de Cladsko 34^b 1 1451 červen 28, Plzeň
499. Approbacio sentencie late per commissarios in causa matrimoniali. Recordamus nos causam matrimonialem de et super affinitate inter Johannem dictum Kakol de Bechina ex una et Katherinam natam Hermannii de S. partibus ex altera 37^a 1
500. Commissio ab ordinario. Nicolaus Czel-singer etc, officialis Pragensis, honorabili domino Cunczoni de Zwola, decretorum doctori, scolastico et canonico ecclesie Olomucensis, salutem — — — Noveritis, quod nos ex causis certis 37^b 1
501. Crida ad altare. B. decretorum doctor etc. Quia nobis honorabilis vir dominus G. dictus S. ad altare beate virginis Marie, sanctorum Petri et Pauli 37^b 2
502. Confirmacio ecclesie ex permutatione pro altari. Quia domini Johannes Scholwicz, plebanus ecclesie in Duchczow, et Johannes alias Henzlinus, altarista altaris sancte Agnete 40^a 1
503. Item alia notula confirmatoria ex permutatione. Quia domini Conradus de Trstenicz et Johannes in Landek ecclesiarum plebani 40^a 2 Praha
504. (Bez nadpisu) Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante. Cum canonicatus et prebenda ecclesie sanctorum Cozme et Damiani ecclesie in Antiqua Boleslavia 40^b 1 1451 únor 8, Plzeň
505. (Psáno obráceně. Bez nadpisu) Universis et singulis honorabilibus viris dominis ecclesiarum plebanis — — — notum facimus per pre-

¹⁾ Str. 24^b je prázdná.

- sentis, quia discretus vir dominus A. de... plebanus ecclesie in...
506. Item forma dimissorie. (psáno obráceně) Johannes dei gracia etc. Discreto viro N. devoto suo dilecto salutem — — — ut a quocunque reverendo patre et domino 42^b 1
507. Crida super altare.¹⁾ V. de C. decretorum doctor, canonicus ecclesie Pragensis, administrator etc. Quia nobis honorabilis vir dominus G. dictus... ad altare beate virginis et sancte Katherine 43^a 1 Praha
508. (Obráceně. Bez nadpisu) Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante. Vobis domino plebano ecclesie in Sweysin — — — mandamus, quatenus dominum Wenceslaum, plebanum ecclesie in Holotrzew 43^a 2 1451 květen 31, Plzeň
509. Sequitur confirmacio altaris. Procopius de Cladrub professor sacre theologie — — — notum facimus universis, quod vacante altari sancti Procopii in eadem Pragensi ecclesia 43^b 1 1451 srpen 22, Plzeň
510. Investitura eiusdem. Procopius de Cladrub ut supra. Honorabili viro tumbario sancti Adalberti in ecclesia Pragensi salutem — — — Cum nos discretum virum dominum Franciscum Blasium natum Mathie de Nova Pilzna 43^b 2
511. Confirmacio abbatis ordinis sancti Benedicti. Ex litteris honorabilium et religiosorum fratrum Jodoci, Wenceslai, Procopii et aliorum plebanorum 46^b 1 (46^{b-a})
512. Contra clericum(?) Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragengensis. Ad nostram pervenit presenciam, de quo eiam certo sumus informati, quod cum gravi merore loqui non valemus, qualiter dominus W., prepositus monasterii Chot(ensis) 50^a 1
513. Inquisicio pro (liberis) censibus. Cum famosi Johannes et Bozdiech de Camenic fratres 50^b 1 Plzeň
514. Commissio audiendi causas matrimoniales in partibus. Administratores in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis sede vacante venerabili viro domino Valentino curam animarum gerenti in Rudnicz, decano Lithomicensi, salutem — — — Ex insinuacione nobis per famam publicam facti intelleximus, quod in decanatu vestro 76^a 1 1449 červen 23, Plzeň
515. Litera missilis ad cives. Nicolaus Puchnik vicarius in spiritualibus — — — Prudentes viri, amici(?) intellexi, quod inter vos ex una

¹⁾ Před č. 506 je na str. 43^a konec vzorce tohoto znění: — — — realem dicti altaris et ad ipsum altare pertinentem investiat et inducat sibi administracionem temporalium et spiritualium committendo amoto exinde quolibet illicito detentore, quem et nos amovemus et denunciamus amotum, contradictores quoslibet nostra auctoritate in hac

- et dominum Wolferdum plebanum vestrum parte ex altera
516. (Bez nadpisu) Vicarii in spiritualibus etc. Prudentes viri, amici dilecti. Ad nostri devenit noticiam, qualiter quadam contra plebanum vestrum ingratitude concepta 76^b 2
517. Commissio pro testibus examinandis. Committimus vobis honorabili viro domino... decano Bechinensi, plebano ecclesie in — — — quatenus a testibus, quos coram vobis Barbara nata Jacobi de Ponte 78^a 1 1457 Praha
518. Compulsoria. Johannes Kbel, decretorum doctor curie, archiepiscopalis Pragensis officialis. Quia lis et causa, que inter honorabiles viros dominos Johannem dictum Bestwal, canonicum ecclesie Pragensis, ex una et Nicolaum dictum Zampach, archidiaconum Curimensem 78^b 1
519. (bez nadpisu) Johannes de Kolowrath et de Zbiroh, prepositus in ecclesia Pragensi et administrator in spiritualibus archiepiscopatus eiusdem sede vacante etc. Urozený pane etc. Přišel před nás kněz Jíra z Palčic farář horšovský 89^a 1
520. (bez nadpisu) Salutem cum prospero successu. Confrater nobis sincere litteris tuis postulas, ut de causa matrimoniali 89^a 2

II. Rozpis formuláře domněle Hilariova.

1. Sentencia in accione reali. In nomine domini amen. Officialis vel talis etc. Orta inter A. actorem ex una et B. reum de et super tali fundo vel re vel area vel domo 116^a 1
2. In accione personali. In nomine domini amen. Ut in precedenti. Facit usque ibi pronunciamus, decernimus et declaramus 116^a 2
3. Forma apelacionum, que dimissorie dicuntur. Sanctissimo in Christo patri et domino per divinam providenciam sacrosancte Romane et universalis ecclesie summo pontifici episcopus talis vel talis eius officialis devotus, fidelis ac obediens. 116^a 3
4. Forma apelacionis et reveralium. Sanctissimo vel reverendissimo ut supra. Talis actor vel talis reus in causa tali 116^b 1
5. Apelacio refutacione. Sanctissimo vel reverendissimo ut supra. Noverit sanctitas vestra vel reverentia vestra, quod talis a me in tali causa 116^b 2
6. Forma comunis modernorum interdicendo apelaciones. Apelacioni tue ob reverenciam 116^b 3

7. Forma appellacionis. Cum apelacio sit re- 116^b 4
medium et gravaminis relaxacio
8. Appellacio a diffinitiva. Coram vobis (116^b 5¹
tali iudice ego talis provincialis vel talis pro- 117^a)
curator ut supra. Dico et propono animo appe-
landi
9. Divorcium ob cognacionem spiritua- 118^a 1
lem. Hillarius etc. Notum facimus tenore pre-
sencium universis, quod N. d. N. et N. d. N.
10. Litera danda religionem volentibus 118^a 2
intrare, quod matrimonialiter sint
copulati. Hilarius etc. Notum facimus etc.,
quod constituti in nostra presencia N. dictus
N. et K nata
11. De divorcio. Nos Hillarius etc. Universis, 118^a 3
ad quos presentes pervenerint cupimus fore
notum, quod N. de N. in presencia nostra con-
stitutus et petens
12. Absolutio. Et ego N. auctoritate dei omni- 118^a 4
potentis, beatorum apostolorum Petri et Pauli
et auctoritate sanctissimi in Christo patris
domini nostri pape N.
13. Litera mendicacionis pro sanctimo- 118^b 1
nialibus. Hillarius etc. Universis Christi fi-
delibus per civitatem et diocesim Pragensem
constitutis . . . Cum moniales et religiose do-
micelle
14. Credencialis (in margine). Sanctissimo in 118^b 2
Christo patri et domino N.
15. (bez titulu) Reverendissime in Christo pater 118^b 3
et domine. Honorabili commendacioni premissa
16. Monicio pro delicto. [?] Quia N. de N. 118^b 4
sponte et libere fassus est et recognovit
17. Excommunicacio debeti. [Nadpis in mar- 118^b- 5
gine] Alioquin ipsum, quem ob non posicioni 119^a
et non solucioni premissorum
18. Monicio cum excommunicacione. [Nad- 119^a 1
pis in margine] Hillarius. Ex actis obligatoriis
venerabilis viri W. constat
19. Citacio percutoria. Quia N. de N. in tantis 119^a 2
vicibus ad nostram citatus presenciam coram
nobis per se
20. Citacio percutoria ex superhabun- 119^a 3
danti. Quia ad instanciam B. de N. ad no-
stram citamus presenciam ad certos terminos
21. Agravacio. Nos Hillarius. Quia in N. excom- 119^a 4
municacionis sentenciam
22. Relaxacio excommunicacionis, sine in- 119^a 5
terdicti sentencie (?) Hillarius. Vobis
N. etc. aut vestras vicesgerenti committimus
et... mandamus, quatenus excommunicacionis
sentenciam

1) Strany 117^a druhá polovina a 117^b jsou nepopsány.

23. Procuratorium appellacionis. Consti- 119^b 1
tutus personaliter coram nobis N. discretus
vir Jo de P. scolaris meliori modo via nec
forma
24. Instrumentum. In nomine domini amen. 119^b 2
Anno nativitatis etc indiccione, die, mense, hora
terciarum vel quasi
25. Exordium testamenti. Cupiens omnibus 119^b 3
id constare ego N., cuius nomine civitatis Pra-
gensis cuius nomine
26. Appellacio. In nomine domini amen. Anno 120^a 1
die mense hora etc. Cum appellacionis reme-
dium propter aliquae gravamina et suspicaciones
27. Apelacio cum aprobacione apelaci- 120^a 2
cionis sub instrumento et sigillo.
Sanctissimo in Christo patri et domino domino
N., digna dei providencia sacrosancte et univer-
salis ecclesie summo pontifici, Hillarius — — —
Ad eiusdem S. V. tenore presencium deduco
noticiam
28. Auctoritas maior. Vobis etc concedimus 120^a 3
per presentes, quatenus confessionem
29. Appellacio. Sanctissimo in Christo patri etc. 120^b 1
Sanctissimo in Christo patri etc. Ad eiusdem S. (120^b-
V. tenore presencium deduco noticiam, quod 121^a)
ego vigore literarum sanctitatis vestre
30. Procuratorium. In nomine domini amen. 121^{ab} 1
Anno etc. indiccione nona, die XIII mensis N.
— — — hora terciarum — — — in presencia
mei notarii publici infrascripti in nostra Pra-
gensi diocesi in pallacio nostro in presencia
subscriptorum testium ad hoc vocatorum spe-
cialiter rogatorum. Constituti personaliter A. B. C.
31. Procuratorium breve. Nos etc. Habentes 121^b
plenam, integram et constantem totiusque le-
galitatis fidem A. nobilis N.
32. Pro altari erigendo. Vobis honorabili viro 122^a 1
N. d(icto) N. Salutem in domino — — — Expo-
sita super nobis continebat, qualiter quidam N.
pro salute anime sue
33. (bez titulu) Vobis etc. Comittimus presentibus 122^a 2
et mandamus, quatenus dum presentibus per
circumspectos viros
34. Peticio absolucionis ab officio. Uni- 122^a 3
versis et singulis in et per decanatum N. con-
stitutis tam curatis quam non curatis presbyteris
salutem — — — Quoniam constitutus coram
nobis honorabilis dominus N. decanus N.
35. Monicio. Ad noticiam nostri est deductum, 122^a 4
qualiter domini ABC. plebani in D. E. F. quasdam
parrochiales ecclesias
36. Passus. Hillarius. Universis et singulis Christi 122^b 1
fidelibus etc. Quia discretus vir N. laicus Pra-
gensis diocesis

37. Investitura ad altare. Hillarius etc. Notum facimus etc, quod vacante altari pro ministro — [?] seu capellano sub titulo s. Katherine in nostra metropolitana ecclesia Pragensi per diuturnam vacationem 122^b 2
38. Dispensacio super oraciones iudeo baptisato. Universis etc. Hillarius — — — et super augmento orthodoxe fidei gratulari. Cunctipotens dominus sicuti ex hebreo et gentili populo 122^b 3
39. (bez nadpisu) Universis et singulis — — — Proficiscat discretus vir Johannes de Jičín laicus Pragensis diocesis, olim civis Pragensis, vir utique fide sincerus et catholicus 122^a 4
40. Electio administratoris. Procopius de N. etc. Notum facimus tenore presencium universis, quod nos in capitulo nostro diligenter tractantes 123^a 1
41. (bez nadpisu) Vobis venerabili domino N. archidiacono Pragensi vel illi aut illis ... Salutem — — — Ad reprimendum detestativas et pravasticas sanctiones transgrediuntur (123^{ab}) 123^a 2
42. Commendaticia studencium. Universis et singulis — — — Hillarius etc. Post sui debitam commendacionem promptum ad beneplacita famulatum. Litterarum studia ardor bonas capescendi artes doctos videre viros 123^b 1
43. Investitura. Hillarius etc. Notum facimus presentibus universis, quod vacante altari s. N. in ecclesia N., cuius collatio seu quevis alia dispositio 124^a 1
44. Ratificacio indulgenciarum. Nos Hillarius etc. Prefatas indulgencias per venerabiles N. N. 124^a 2
45. Forma indulgenciarum. Nos Hillarius. Universis Christi fidelibus, quos presens tangit negocium salutem — — — Ad dominice laudis obsequium. Basilice sanctorum in titulum eriguntur 124^a 3
46. Passus. N., dei gracia archiepiscopus sancte Pragensis ecclesie. Dominis cuiuscunque status — — — salutem — — — Quia religiosum N. de N. presencium cursorem. 124^a 4
47. Commissio inquisitoris heretice pravitatis. Hillarius etc. Venerabili etc. salutem — — — Ad fidem orthodoxam zelum habentes et pravitatem hereticam dicti diocesis vestri extirpare 124^b 1
48. Contendacio inquisitoris. Hillarius. Universis presbyteris et parochialium rectoribus — — — salutem — — — Cum itaque religioso viro N. occasionis N., quem inquisitorem pravitatis heretice in diocesi nostra deputavimus 124^b 2

49. Commissio audiendi causas laicorum. Hillarius. Honorabili etc. decano etc. salutem in domino. Cum laici decanatus tui 124^b 3
50. Presbyteri interfecti. Pervenit ad nos, quod dolenter referimus, quod quidam laicus N. de N. diabolo instigante 124^b 4
51. Nota declaracionis auctoritate sedis. Hillarius. Tenore presencium notum facimus universis, quod nos cum ea, qua decuit reverencia reverendi in Christo etc non viciatas 125^a 1
52. Instrumentum super dispensacione symoniali ex licencia apostolica. In nomine domini amen. Anna etc. In mei notarii particulari testiumque presenciam subscriptorum honorabilis vir dominus N. prepositus etc. in presenciam N. archiepiscopi etc. constitutus 125^a 2
53. Dispensacio super recepcione canonica contra statutum synodale. Hillarius. Honorabilibus viris dominis N. decano, N. scolastico totique ecclesie nostre iam dicte capitulo salutem — — — Ut honorabilem virum dominum N., exhibitorem presencium 125^a 3
54. Super defectu genitalium. Hillarius etc. salutem. Nimirum inter defectus varios et casus multiplices exigentibus nostris culpis ac viciis, per quos aligeramur a domino 125^a 4
55. Dispensacio super defectu natalium ex gratificacione apostolica. Hillarius. Universis, ad quos etc, salutem in domino. Litteras reverendissimi etc ipsius sigillo in filis albis et rubeis pendente sigillatas per d. nobis presentatas De eodem auctoritate ordinaria. Hillarius. Notum facimus etc. Presentes dispensacionis literas reperturis, quod statuta canonica attendens, quibus precipue — — — ut cum ipsis debeant dispensari. Quod igitur honorabilis vir dominus N., exhibitor presencium 125^a 5
56. De eodem ex commissione apostolica. Hillarius. Universis etc. Litteras sanctissimi in Christo patris etc per N. nobis presentatas. Nos cum ea, qua decuit ut supra. Quibus quedam litteris per nos taliter, ut premittitur, susceptis 125^{ab}
57. Dispensacio cum concubinario manifesto. Universis etc — — — salutem — — — Noveritis nos cum discreto viro plebano de N., exhibitore presencium super recepcione 125^b 1
58. (bez nadpisu). Universis etc, ad quos presentes pervenerint — — — salutem. Noveritis, quod nos cum N., presbytero Pragensis diocesis, exhibitore presencium ipso tamen piis a filia excommunicatione 125^b 3
59. Recepcio in diocesim. Cum tuas dilecte N. presbyter diocesis formatas super omnes sacros ordines 125^b 4
60. Recepcio in diocesim. Cum tuas dilecte N. presbyter diocesis formatas super omnes sacros ordines 126^a 1

61. Dimissoria. Hillarius de Lithomerzicz¹⁾ administrator et decanus — — — Tibi discreto Johanni de N., nato N. de N., scolari clerico diocesis Pragensis, salutem in domino. Cum tu milicie seculari ascribi ad omnes minoresque maioresque ordines promoveri 126^a 2
62. Eunti extra diocesim. Hillarius etc. Universis et singulis — — — salutem. Comendamus universitati vestre honorabilem dominum N. de N. 126^a 3
63. Commissio investiture. Hillarius de Lithomerzicz etc. Quia discretus dominus N. de N. presbyter diocesis et nobis ad ecclesiam parochialem per resignacionem honorabilis domini 126^a 4
64. Confirmacio religiosorum usque ad revocationem Hillarius etc. Notum facimus universis — — — quod nos ad presentacionem et petitionem honorabilis et religiosi viri fratris N. abbatis N. ordinis N. 126^b 1
65. Crida. Vobis honorabili domino N., plebano in N., aut vestras vicesgerenti presentibus committimus et mandamus, ut eridam seu proclamacionem de honorabili domino N. de N. per venerabiles dominos decanum et capitulum ecclesie Pragensis 126^b 2
66. Presentacio. Venerabili in Christo patri et domino domino Hillario de etc. Bernardus de Janovicz, civis Minoris civitatis Pragensis, debitam reverenciam cum honoris condigna exhibicione. Ad altare consolacionis beatissime Marie virginis in ecclesia sti Nicolai Maioris civitatis Pragensis 126^b 3
67. Confirmacio brevis. Hillarius etc. Notum facimus universis presentes litteras inspecturis, quod nos ad presentacionem et petitionem 126^b 4
68. Confessionale. Hillarius. Vobis nobili N. de N. presentibus concedimus et indulgemus, ut valeatis vobis ydoneum successum 127^a 1
69. Confessionale. Tibi discreto N. de N., ut possis eligere sacerdotem secolarem vel religiosum, cui in necessitate peccata tua confiteri valeas 127^a 1
70. (Bez nadpisu). Vobis etc. Concedimus per presentes, quatenus confessionem XXX personarum 127^a 2
71. (Bez nadpisu). Hillarius etc Vobis honorabili domino N. de N., ut in casibus archiepiscopali nobis et nostro officio utcumque et consignatis valeatis 127^a 3
72. (Bez nadpisu). Tibi discreto presbytero N., ut possis tibi eligere sacerdotem 127^a 4

73. Monachis confessionale. Hillarius etc. Universis et singulis abbatibus, prioribus, prepositis, decanis ceterisque ecclesiarum parochialium rectoribus — — — salutem. Cum nuper dilectus nobis 127^a 5
74. (Bez nadpisu). In confessorem eligere etc que super presentis, que sibi confitebimur nisi talia fecerint propter quod 127^b 6
75. Ad summum penitenciarium. Venerabilis etc post etc Accedit v p v corde contrito 127^b 1
76. Indulencie. Hillarius. Vobis generoso domino et domino N. in N., ut possitis sacerdotem secolarem vel religiosum dumtaxat catholicum 127^b 2
77. Comissio. Hillarius. Vobis honorabili domino N., plebano in N., presentibus committimus et mandamus, ut coasumptis vobis honorabilibus A. et B. causa, que vertitur inter N. de N. 127^b 3
78. (Nadpis in margine, nepřechtu). Vobis etc. Si dicti actores superduxerint testes, qui non bone fame fuerint, reperieris 127^b 4
79. Comissio. Vobis honorabili N. de N. salutem Quia in execucione per vos commissa pro debito domini N etc Religiosa virgo priorissa in N. 127^b 5
80. Citacio — — —. Vobis honorabili domino N., plebano in N., presentibus committimus et — — — mandamus, quatenus per se aut vestras vicesgerentem accedentes N. de N. ad nostram presenciam citis 127^b 6
81. Aggravacio excommunicati cum interdicto. Licet N. de N., in quem excommunicacionis sentenciam ad instanciam P. de N. tulimus per nonnullos ecclesiarum et capellarum rectores et plebanos ex nostra commissione speciali 128^a 1
82. Forma absolucionis. Et ego N. auctoritate dei omnipotentis beatorum Petri et Pauli et auctoritate sanctissimi in Christo patris domini nostri Pauli pape secundi 128^a 2
83. Creacio publici [selt. notarii]. Nos N. de N. dilecto Henrico de N. nato N. salutem — — — (128^{ab}) Tabellionatus officium humanis officiis et usibus tum necessarium tum honestum 128^a 3
- 84—85. (Bez nadpisu — dvě přísahy veřejných notářů). Et ego N. de N. iuro et promitto, quod fidelis ero 128^b 1, 2
86. Receptio eiusdem in diocesim. Cum tuas litteras creacionis tue per Romanum pontificem tibi datas 128^b 3
87. Publicacio publici procuratoris. Sindicus sacrosancte metropolitane Pragensis ecclesie sancti Viti N de N 128^b 4
88. Confirmacio super provisione archidiaconali. Hillarius etc. Honorabili viro N etc. officiali curie mee archiepiscopalis 128^b 5

¹⁾ V čís. 61 je v rukopise uvedeno jméno vydavatele jen zkráceně HiH de Litho. Užívám pravopisu podle čís. 63.

89. Intronisacio eiusdem. Hillarius. Vobis etc 128^b 6
plebano parrochialis ecclesie in Horssov — — —
salutem — — — Cum nos archiepiscopatum (!)
Horssoviensem in nostra ecclesia Pragensi per
obitum N., ultimi ipsius archidiaconatus archi-
diaconi
90. Approbacio bonorum permutatorum. 129^a 1
Nos Hillarius. Tenore presencium etc Quod ve-
niens ad nostri presenciam discretus vir N. ple-
banus de N.
91. Approbacio predicta per modum sub- 129^a 2
scripcionis. Quod nos Hillarius predictae per-
mutacioni, super qua predicti N. ex una et N.
parte ex altera dudum nobiscum
92. Forma libelli. Coram vobis venerabili viro 129^a 3
domino administratore etc proponit procurator
et nomine procuratorio N.
93. Inhibicio, ne fiant misse intermixtis 129^b 1
musicis instrumentis. Universis et sing-
ulis, quos presens tangit negocium — — —
salutem — — — Pervenit ad nos, quod non-
nulli insinuante N. figellis, citaris, psalteris et
aliis musicis instrumentis
94. De perdicione confirmatoria et col- 129^b 2
latoria. Hillarius. Notum facimus etc, quod
veniens ad nostri presenciam honorabilis vir domi-
nus N., presbyter rector parrochialis ecclesie in N.
95. Litera super mendicacione in dio- 129^b 3
cesi. Hillarius. Venerabilibus, honorabilibus et
discretis viris dominis abbatibus, monasterio-
rum prepositis — — — salutem — — — Ad
nostram veniens presenciam honorabilis vir
dominus N., canonicus diocesis Vratislaviensis
96. Sentencia in Olomucz. Johannes de Ol- 130^a 1 1480
mucz, baccalaureus in decretis — — — Signi-
ficamus tenore presencium, quibus expedit uni-
versis, quod cum coram nobis inter Wence-
slaum de Chrlp ex una
97. Presentacio et confirmacio admini- 130^a 2 Praha
stratoris. Paulus Pragensis. Notum facimus
tenore presencium universis, quod vicarii archi-
diaconatus
98. Presentacio integra et confirmacio 130^b 1
administratoris. Paulus Pragensis etc. Ad
noticiam universorum deducimus per presentes,
quod vacante personatu decanatus in capella
regia
99. Electio et presentacio canonicorum 130^b 2
etc. Boleslaviensium. Reverendissimo in
Christo patri et domino Paulo Pragensis et
Zdeziensis ecclesiarum preposito visitatorique
archiepiscopatus Pragensis — — — prepositus ec-
clesie Boleslaviensis — — — Martinus de Plana
decanus eiusdem ecclesie

100. Subscripcio executoris. Ego itaque pre- 130^b 3 1492
nominatus Martinus de Plana, decanus prefate
ecclesie Boleslaviensis srpen 29,
Boleslav
101. Confirmacio decani ecclesie Pragen- 131^a 1 1523
sis super altari in eadem ecclesia
Pragensi in spiritualibus ad capi-
tulum Pragensense. Nos Johannes Andree de
N., decanus ecclesie Pragensis et Boleslaviens-
sis, notum facimus tenore presencium — — —
quod honorabilis et discretus vir vel adoles-
cens nobis per venerabile capitulum presen-
tatus únor 7

III. Rejstřík.

Jsou tu uvedena kromě jmen, vyskytujících se v článku, všechna jména osobní a místní z těch vzorců rukopisu kapitulního, které se neshodují se vzorci rukopisu universitního. Při místních jménech kromě tvaru rukopisného jsou vloženy do rejstříku i názvy dnešní, pokud ovšem bylo je lze identifikovati; je to proto, aby vysvitl územní rozsah, k němuž se táhnou vzorce formulářové sbírky kapitulní. Otazník připojují ke jménům, jejichž čtení je nejisté, nebo která se mně nepodařilo určit. *Kursivové* číslice udávají vzorce, kde uvedená osoba je vydavatelem, nebo ty, které jsou dány v místě jmenovaném.

Adalbertus, rector altaris s. Procopii in ecclesia Prag., č. 509; Adam de Nezaticz, č. 418; Albertus, inquisitor in Praga, č. 29; Alb., inquisitor ordinis predicatorum, č. 419; Alb., professus ordinis fratrum predicatorum, č. 243; Alb., professus ordinis fratrum maiorum, č. 177; Alb., rector ecclesie Prag., č. 189; Alb. Camrer, civis Maioris civitatis Pragensis, č. 441; Alb. dictus Sazcek in Mssen č. 100, 101; Alb. Seczmik č. 97; Alb. de Usk č. 84, 391; Alexius Cracoviensis č. 30; Alex., nunc moram trahens in Nova Pilsna, č. 445; Also, electus et confirmatus ecclesie Olomucensis, str. 125, 135, č. 442; Ambrosius natus Sigismundi sartoris in Iuveni Boleslavia č. 433, 435, 436, 437; Andreas, custos ecclesie Ratisponensis, č. 17; And., frater de ordine carmelitarum, č. 178 [=244]; And. de Cladsko Gnesnensis diocesis č. 498; And., plebanus in Meruniez, č. 97; And. in Mirowiez č. 100, 101; And., plebanus ecclesie in Radnicz, presbyter Pragensis diocesis, č. 466, 467; And. plebanus eccl. in Swihow, č. 108; And. Didaci de Scobar, episcopus Civitaten., str. 115; And. natus N. de Budweis č. 154, 155; And. sutor de Chot č. 108; And. de Nymburga č. 230; And. de Pelhrzimow viz Ondřej z Pelhřimova; And. de Wodnano de Ausk dictus Kral č. 407; And. dictus Zalka str. 75, č. 378; And. et Dorothea coniuges Cracovienses č. 298; Anna etc. č. 213; A. nata č. 381; A. mulier de... č. 211, 358; A. nata B. de C. č. 169; A. nata N. de Brunna č. 66; A. nata H. de Javorov č. 159; A. de Praga č. 72; A. uxor sutoris in S. č. 56; A. uxor leg. sutoris in Chot č. 108; Anthonius, domini nostri pape summus penitenciarus, č. 351; Argentinensis officialis viz Štrasburk; Arnestus, archiepiscopus Prag., viz Arnošt z Pardubic; Arnestus de Metelsko, archidiaconus Horssoviensis, viz Arnošt z Metelska; Arnošt z Pardubic, archibiskup pražský, str. 115, 116, 118, 120, 125, 127, 136, 137—146, 149, 152, 153, 154, 155, 156, 157;

č. 82, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 128, 129, 130, 496; Arnůst z Metelska, kanovník vyšehradský 1405—1423, č. 397; Augustus pro nunc commissarius č. 398.

Bachmann Adolf str. 128; Balina viz Mathias dictus Balina; Bamberg [Bambergensis diocesis] č. 344; Barbara de U. č. 208; Barb. nata ... de ... č. 383; Barb. nata M. de ... č. 206; Barb. nata Jacobi de Ponte č. 507; Barb. uxor Johannis de Tin Horssoviensi, morans in Tin, č. 55; Barb. uxor Procopii carnificis de Nova Pilsna č. 258; Bartholomeus Thurener alias Zolner de Egra, clericus et acolitus Ratisponensis dioc., č. 226; Barth. phisicus, licenciatus in medicina, č. 388; Basilej, generalis synodus Basiliensis, č. 461; Bechina, Bechyna, Bechinensis viz Bechyně; Bechyně č. 87, arcijáhen b. č. 199, arcijáhenství b. 190, 338; děkan b. č. 46; Bečov [Beczow] viz Katherina virgo nata Georgii... dicti de Beczow; Benešov [Benessow] č. 417, viz Benessoviensis conventus fratrum maiorum, Petrus de Benessow, presbyter Prag. dioc.; Benessau viz Benešov; Benessius de Ugezd č. 493 [Wenceslaus natus quondam Benessii de Ugezd]; Benessoviensis conventus fratrum maiorum č. 332; Bezděz (Bezdiez) č. 29 [purgravius in B.], Běřov viz Racek z Běřova; Bezkow viz Petrus de Bezkow, presbyter Prag. dioc.; Bielinensis archidiaconatus viz Bilina; Bietka mulier de Nymburga, conthoralis Andree, č. 230; B. uxor leg. Henzlini dicti Czilka, civis de Tusta, č. 380, 387; B. uxor leg. Hanusi, civis de Tusta, str. 122, č. 379; Bilina, arcijáhenství b., str. 120, č. 199, viz Matěj z Biliny, Petr z Lomu; Blasius [Blazius] dominus č. 415; Blas. de Tin Horssoviensi, presbyter č. 181, 464, 465; Blas., archidiaconus Horssoviensis in eccl. Prag., č. 483, 484; Blas. dictus Huntowicz [?] č. 513; Blas. natus Mathie de Nova Pilsna, clericus, č. 510; Blas., presbyter plebanusque eccl. in Euciczicz [?], č. 509; Blas. de Cladrub, presbyter Prag. dioc.; Blas. dictus Lupus, decanus eccl. omnium sanctorum in castro Prag., iudex, conservator iurium et privilegiorum dominorum magistrorum et scolarium universitatis studii Prag., č. 448; Blas. Viti, presbyter Prag., č. 331; Blazco de Thzielowicz, morans in *Strziechrs* [?], č. 481; Bochov [Bochow] viz Johannes de Bochow, archidiaconus Prag.; Bohunco č. 86; Bohunco de ... armiger č. 355; Boh. de Slabecz [= Slabee] č. 88; Bohuslaus de Horsso [= Horšov] č. 259; Bohuslaus armiger de Chlum, residens tunc in Radyna, č. 413; Boleslav Mladá [Boleslavia Iuvenis] č. 433, 434, 435, 436, 437, viz Ambrosius natus Sigismundi sartoris in Iuv. Bol., Giram, minister eccl. in Iuv. Bol., Petrusia nata Johannis de Rokita, nunc moram trahens in Iuv. Bol.; Boleslav Stará [Boleslavia Antiqua] č. 443, 181, 504, viz Bol. eccl. decanus, Franciscus prepositus eccl. Bol. et canonicus prebendatus eccl. Olomucensis, Gallus decanus ecclesie ss. Cosme et Damiani in Antiqua Bol. č. 504; Gregorius et Petrus canonici eccl. collegiate ss. Cozme et Damiani alias s. Wenceslai in Antiqua Bol.; Bonifác z Volkenštejna, titulární opat benediktinského kláštera v Podlažicích, str. 133, č. 455; Bonifacius, abbas monasterii Podlažic ordinis s. Benedicti, viz Bonifác z Volkenštejna; Bonif. papa VIII. č. 325; Bonif. papa IX. č. 411; Bonif. etc. č. 419; Bor č. 3, 480 [= 497], viz Johannes natus Petri de Bor, Kaczka de Bor, Petrus de Bor; Borsso etc. č. 205; Borsso de Ryzmburg č. 422; Borzo de C. č. 427; Bozdiech de Camenicz famosus č. 513; Bratislava [Posonium] č. 127; Brezan [Břežany] viz Hanco plebanus in Brezan; Brno [Brunna] str. 119, č. 66 [299?], viz Anna nata U. de Brunna; Brod Německý [Broda Theotunicalis] viz Henricus de Broda Theotunicali; Broumov [Bumow] č. 376; Brunna viz Brno; Brzezna [?] č. 362; Břežany [Brezan] viz Hanco plebanus in Brezan; Buckowa viz Bu-

ková; Budějovice Ceské [Budweis] č. 155, viz Andreas natus N. de Budweis; Buková [Buckowa], vesnice u Kladrub, viz Johannes Muchek, armiger de Buckowa, tunc civis in Nova Pilsna [č. 413]; Bukovník [Bukownik], farář ves v okrese sušickém, č. 89; Burianus de Nova Pilsna, executor testamenti Petri de Cladrub, sororis ipsius vir legitimus, filius Simonis de Cladrub, č. 413; Bušek, arcijáhen kouřimský, str. 118; Buzan [?] viz Jacobus natus Pessconis, laicus de Buzan [č. 389].

Camenicz viz Kamenice; Carlstin viz Karlštejn; Carolus filius imperatoris inter alios iunior č. 328; Caspar Sycenek, decretorum licenciatus, canonicus ac in spiritualibus vicarius gen. Ratisponensis, č. 458; Cassinensis episcopus č. 394; Cladrub viz Kladruby; Cladsko viz Andreas de Cladsko; Clapí viz Klepý (Klapý); Clemens pie memorie, olim plebanus in Ruppertvilla [?], č. 352; Cluczna viz Klučov; Colonia Nova viz Kolín; Conradus armiger de Radonic č. 87; Conr. dei gracia etc. str. 125, č. 442; Conr. in Trstenicz č. 503; Constanciensis episcopus viz Filippertus; Costelec, Costelec super Albea viz Kostelec, Henzlinus plebanus ecclesie in Costelec; Cozolup viz Kozolupy; Cracoviensis viz Alexius Cracoviensis; Cracoviensis diocesis viz Krakov; Cristina de ... č. 27; Crumovia, Crumlow, Crumplow viz Krumlov Český; Crumploviensis conventus fratrum maiorum č. 332; Cruppka viz Krupka; Cuba viz Johannes Cuba famosus; Cunatus de Stynavia [= Stinava] č. 376; Cunczo olim episcopus Olomucensis, Cunczo de Zvola, decretorum doctor, scolasticus et canonicus eccl. Olomucensis, viz Konrád ze Zvole; Cunicense monasterium Olomucensis diocesis č. 212; Curimensis decanus viz Kouřim; Czastalovicz viz Častalovice; Czedlicense monasterium viz Sedlecký klášter; Czekow viz Čekov; Czelew viz Čelev; Czelsinger Nicolaus, officialis Prag., viz Zeiselmeyer Mikuláš; Czenko rector eccl. Prag. č. 464, 465; Czrnossin viz Černošín; Czrynłow villa in districtu Gradicensi č. 457; Castolovice viz Půta z Castolovic; Čekov [Czekow] č. 154; Čelev [Czelew] viz Mathias decanus Teplensis, plebanus in Czelew; Černošín [Czrnossin] viz Johannes plebanus eccl. in Czrnossin.

Damnice [Dampnicz] č. 89, viz Petrus de Dampnicz; Deštná [Desstna] č. 157; Dessyna č. 182; Dnešice [Dnessicz] č. 232, 512; Dobrá Voda viz Voda Dobrá; Dobřany [Dobrzano] č. 415; Dolany [Dolano, Dolan] č. 413, viz Mathias plebanus ecclesie in Dolano; Domašice [Domassicz] viz Petrus Pyzda de Domassicz; Domažlice [Tusta] str. 122, viz Bietka uxor leg. Henzlini dicti Czilka, civis de Tusta; Bietka, uxor leg. Hanusi civis de Tusta, Dorothea virgo de Tusta, Hanus civis de Tusta, Henzlinus dictus Czilka, civis de Tusta, Mathias magister in artibus, in suburbio Tuscensi ecclesie plebanus, Mathias magister, plebanus sancte Marie in suburbio Tuscensi; Dorothea Cracoviensis č. 30; Dor. de Glattovia, Petri Pyzdi de Domassicz uxor, č. 159; Dor. nata ... de ... č. 429; Dor. nata Blasii de Z. č. 158; Dor. nata Jacobi de D. č. 479; Dor. nata Marsi de Nova Domo č. 157; Dor. nata Mauricii, civis Maioris civitatis Prag., č. 431; Dor. nata Cunati de Stynavia [Stinava] = č. 376, 432; Dor. virgo de Tusta str. 122, č. 378; Doubrava [Dubrava] č. 481, viz Johannes plebanus in Dubrava; Doudlebské děkanství [Dudlebensis decanatus]; Drážďany viz Merkl z Dražďan č. 229; Dreyss Fredericus viz Fredericus Dreyss; Drsko z Plesnicz [= Plešnice] (Drsko de Plessincz, notarius publicus) str. 119, 129, č. 91; Drzko natus Zdenkonis de Plessincz, notarius publicus, viz Drsko z Plesnicz; Dubany, č. 88; Dubrava viz Doubrava; Duchco de C., presbyter Prag. dioc., presentatus in Muta per Han. de Colovrath, č. 153; Duchco plebanus in Chorecz str. 121, č. 357; Duchcov [Duchczow] viz Johannes Scholwicz, plebanus

ecclesie in Duchezow, Fridericus, d. g. sacri Romani imperii archimareschalchus, dux Saxonie, lantgravius Duringie et marchio Mysnensis, patronus eccl. parochialis in Duchezow; Duchko laicus de Hrobezicz [= Robčice, Hrobčice] č. 351; Dudlebensis decanatus viz doudlebské děkanství.

Eger opidum viz Cheb; Egidius, divina miseracione tituli s. Clementis presbyter cardinalis, maioris penitenciarie domini pape penitenciararius, č. 394; Egra viz Cheb; Egrer viz Johannes Egrer; Elisabet, abbatissa monasterii talis loci Prag. dioc., č. 81; de Elsterberg dominus H., residens in P., č. 162; Eubel str. 135; Eugenius papa IV. č. 407, 456, 461.

Filippertus, episcopus Constanciensis, cardinalis ad Bohemiam et Moraviam legatus, č. 188; Flajšhans Václav str. 123; Franciscus etc. č. 394; Franciscus, prepositus eccl. Boleslaviensis et canonicus prebendatus eccl. Olomuc., str. 125, 135, č. 442; Fredericus Dreyss str. 115; Frenclinius č. 92; Frenclinius de P. č. 92; Fridericus, dei gracia sacri Romani imperii archimareschalchus, dux Saxonie, lantgravius Duringie et marchio Mysnensis, patronus eccl. parochialis in Duchezow, č. 503; Frid. de B. č. 67; Frid., d. g. episcopus Ratisponensis, č. 505; Frid., presbyter Ratisponensis diocesis, č. 458; Frind Anton str. 110, 126, 151.

Gallus frater č. 476; Gallus, decanus eccl. ss. Cosme et Damiani in Antiqua Boleslavia, č. 504; Georgius de Cesarinis, sedis apostolice prothonotarius, č. 331; Geor. cliens de Boczow č. 388; Geor. de Praga magister, canonicus, č. 184, 187; Gerhardus, licentiatius in medicina, archidiaconus Warnensis, familiaris et commensalis noster, č. 199; Giram, minister eccl. in Juveni Boleslavia, č. 433; Glac viz Kladsko; Glatovia viz Klatovy; Gnesnensis eccl., diocesis viz Hnězdno; Gorlic viz Zhořelec; Gradicensis archidiaconatus č. 224; Grecz Regia viz Hradec Králové; Gregorius, canonicus eccl. collegiate ss. Cozme et Damiani alias s. Wenceslai in Antiqua Boleslavia, č. 443; Greg. de Ranca frater, rector parochialis eccl. in Nova Pilsna, č. 182; Grosdorff viz Nicolaus natus Laurentii Rothe de Grosdorff č. 376; Grupka viz Krupka; Guillerinus, tituli s. Laurentii in Luna presbyter cardinalis, č. 85, 87; Gurein, Gurim viz Václav z Kouřimě [Kouřimský].

Habardus cliens de Malewicz [= Malovice] č. 406; Hamršmíd J. str. 134; Hanco plebanus in Brezan [= Břežany] č. 407; Hanus civis de Tusta str. 122, č. 379 [Bietka uxor eius legitima]; Hanussius de . . . maritus Barbare de N, č. 208; Hanussius de Colovrath, patronus eccl. in Muta [= Mýto], č. 152, 153, 160; Hedviga priorissa monasterii talis loci Pragensis diocesis č. 81; Hedviga monialis expresse professa de monasterio s. Anne in Ugezd Prag. ordinis predicatorum č. 446, 447; Henricus dictus Kokowecz č. 426; Henricus prepositus Wissegradensis č. 123; Henr. de Miczenburg [Minsterberg = Nižburg], officialis curie episcopalis Litomislensis [Luthomislensis], č. 79, 83; Henr., abbas monasterii sancte Crucis, č. 344; Henr. de Broda Theotunicali, presbyter Prag., č. 371; Henr. de Meczlow [= Meclov] eccl. plebanus č. 371; Henr. natus Ottonis de . . . č. 388; Henr. natus Ottonis de Cumczmil č. 167; Henr. magister, vicarius in spiritualibus generalis, č. 81; Henzlinus de Lutho. str. 126, č. 192; Henzl. de Luthomierzicz č. 193; Henzl. dictus Czilka, civis de Tusta, č. 380, 387; Henzl. dictus Meil č. 80; Henzl., plebanus eccl. in Costelec, č. 406; Henzl., plebanus eccl. in Uhersk [= Uhersko] Luthomislensis dioc., č. 83; Henzl. plebanus eccl. in Wierk [?] Lithomislensis dioc., č. 79; Herbort

z Janovic č. 104; Hermannus Molitor de Wolffhagen, presbyter Maguntinensis dioc., č. 449, 451; Heroldus, canonicus ecclesie Prag., č. 113; Heršice [Heršicz] viz Johannes plebanus eccl. in Heršicz; Hilarius Litoměřický, administrátor, str. 112, 149, 151—155, 158; Hněvsín z Krumlova Václav, administrátor, str. 131—133, 135, 145, 148; Hnězdno, diecése hnězdenská, viz Johannes de Brastkovo, cantor vicarius in spiritualibus generalis eccl. Gnesnensis, Paulus natus Andree de Cladsko Gnesnensis dioc.; Hodkov č. 126; Holostřevy [Holotrzew], viz Wenceslaus, plebanus in Holotrzew; Holubice [Holubicz], viz Paulus de Holubicz, notarius publicus; Holy viz Petrus Holy, carpentarius de plebe s. Clementis in Porzicz; Horšov [Horssow] viz Bohuslaus de Horssow; Horssoviensis archidiaconatus, archidiaconus, decanus et decanatus, districtus viz Týn Horšovský; Horšice [Horssicz] č. 48, 69; Hořesedly, Hořesedly [Horzesedli], č. 232; Hořovice [Horzowicz] č. 152, viz Sigismundus, decanus Podbrdensis, plebanus eccl. in Horzowicz; Hradczano č. 104; Hradec [Hradecz], viz Johannes de Praga, Nicolaus rector ecclesie in Hradecz; Hradec Jindřichův [Nova Domo], viz Dorothea nata Marsi de Nova Domo, Jacobus de Nova Domo, clericus Prag.; Nove Domo conventus fratrum maiorum č. 332; Hradec Králové [Grecz Regia], viz Wanco natus Mathie de Grecz Regia; Hrdonius de Duban č. 88; Hrobšice, Robšice [Hrobezicz], viz Duchko laicus de Hrobezicz; Hrubý Václav str. 108, 111, 113, 136, 145.

Chadym de Glac izudeus č. 49; Chadim de Luticz [= Litice] č. 69; Cheb [Eger, Egra] č. 414, 417, viz Bartholomeus Thurener alias Zolner, Jacobus Luc baccalarius regensque in oppido Egra; Chlum č. 88, viz Bohuslavco armiger de Chlum, residens tunc in Radyna, Johannes dictus Chlumeck de Chlum miles; Chlumek viz Johannes dictus Chlumeck de Chlum miles; Chod č. 178 [= 244]; Chorecz str. 121, viz Duchco plebanus in Chorecz; Chotěšov [Chotiesowicz] viz Wenceslaus de Chotiesowicz, Mikuláš z Chotěšova, čeledín Petra z Kuncendorfu; Chotyetow, viz Wenceslaus de Chotietow; Chrast, viz Johannes de Chrast, armiger; Chrob viz Chrobol; Chrobol [Crobol, Chrob] č. 103, 107, viz Wernherus, qui se dicit rectorem eccl. in Crobol; Chrudim č. 366; Chřenov [Chrzielow] č. 487; Chvalek ze Smilkova str. 124.

Inocenc VI. papež str. 118; Inocenc VII. papež str. 110; Isaac de Luticz [= Litice] izudeus č. 69; Isaac izudeus in Praga č. 70.

Jacobus de Nova Domo, clericus Prag., str. 126. č. 408; Jac. de Ponte č. 517; Jac. dictus Kozowicz č. 513; Jac. dictus Lampa č. 194, 196; Jac. Luc, baccalarius regensque in oppido Eger Ratisponensis dioc., č. 414; Jac. natus . . . č. 206; Jac. natus Pessconis, laicus de Buzan, č. 389; Jac., natus Petri de Uten, č. 168; Jac., plebanus in Antiqua Pilsna, č. 484; Jac., plebanus in Stodolek, viz Jakub plebán kostela ve Stodůlkách; Jac., rector eccl. in Cladrub, č. 164; Jac., rector monasterii b. Marie virginis canonicorum regularium in Rokicano ordinis s. Augustini, č. 473; Jac., rector scholarum in Nova Pilsna, č. 200; Jakeš Jinoch z Pizně str. 124; Jakub, plebán kostela ve Stodůlkách, str. 126, č. 192; Jan, arcijáhen horšovský, č. 105; Jan Czach str. 135, č. 396; J. Kolovrat ze Zbierohu str. 136; J. Nepomucký str. 116; J., oficiál olomoucký, str. 150; J. XXIII. papež str. 112, 125—126; J. Očko z Vlašimě arcibiskup pražský, str. 120, 155; J. Il. z Jenštejna, arcibiskup pražský, str. 109, 120, 121, č. 224; J. z Dubé, str. 126, 127, 130, 145, č. 188, 395, 407, 441, 476, 127, 397; J. z Kralovic [Joh. de Cralovicz, Joh. Kralovicz] str. 124, 126, 127 — č. 441, 127; J. z Krumlova str. 110, 151;

J. z Tejna Horšovského str. 150, č. 397; J. Zúl z Pelhřimova str. 133—134, č. 342; Jana soror č. 112; Janco quidam č. 446; Janovicz, oppidum domini Herbordi, viz Janovicz Vrchotovy; Janovice [Janovicz] č. 53; Janovicz Vrchotovy č. 104 [in oppido Janovicz domini Herbordi]; Jaroslav de... č. 373; Jar. de Swinanzow č. 88; Jar. natus Duchoconis de Swinanzow č. 88; Jaroslav z Pořešína, náměstek oficiála Jana Kbelá, str. 121; Javorov, viz Anna nata N. de Javorov; Jemnice [Jempnicz], viz Johannes dictus Protywa de Jempnicz; Jenczo viz Jenec Závíšiův z Oujezda; Jenec Závíšiův z Oujezda str. 117—121, č. 389, 390, 393, 491, 1, 28, 66, 68, 73, 78, 80, 84, 87, 88, 92, 167, 422; Jenšovský Bedřich, str. 124; Jenštejn, viz Jan z Jenštejna, arcibiskup pražský; Jihlava [Yglavia], viz Michael de Yglavia; Jinoch, viz Johannes Johannis dicti Jinoch de Praga; Jíra z Palziec, kněz farář horšovský, č. 519; Jireček Josef str. 134, 149; Jiří z Poděbrad str. 128, 148, 149; Jodocus de Rosenberg, viz Jošt z Rožmberka; Jod. Bohuslaus de Kwietnicz [Květnice] č. 439; Jod. de Ratiborz, armiger Prag. dioc., č. 448; Jod. de Wennigen, ordinis hospitalis theutunicorum per Alamanniam et Italiam, Bohemiam et Moraviam magister et preceptor generalis, č. 182; Johanca mulier de Dobra Voda, uxor Johannis nati Petri de Bor, č. 480—497; Johannes č. 92, 116, 117; Joh. etc. č. 399; Joh., abbas monasterii Cladrubensis, č. 164; Joh. alias Henzlinus, altaris altararis s. Agnetis in ecclesia parochiali in Ponte, č. 502; Joh. Andree de Tyn Horssov, viz Jan z Tejna Horšovského; Joh. Bose, biskup merseburský, str. 135, č. 396; Joh. Brosslauer de Brunnsberg, arcium magister sacreque theologie baccalarius formatus studii Lipcensis Merzburgensis dioc., č. 451; Joh., canonicus eccl. ss. Cozme et Damiani in ecclesia Prag., č. 504; Joh., canonicus eccl. s. Georgii in castro Prag., str. 121, č. 437, 438; Joh., canonicus Wissegradensis, č. 2; Joh. civis in Pilsna č. 415; Joh. clericus de Nova Pilsna č. 413; Joh. Czach, sacre theologie professor, č. 396; Joh. Cralowicz, decanus ecclesie Prag., č. 192; Joh. Cuba, patronus ecclesie in Chorecz, str. 121, č. 357; Joh. Cuba famosus č. 357; Joh. ... de ... č. 339; Joh. de ... č. 221; Joh. de ..., Prag. eccl. vicarius, č. 202; Joh. de Bochow, archidiaconus Pilsnensis, č. 152; Joh. de Brastkovo, cantor vicarius in spiritualibus generalis eccl. Gneznensis, č. 468; Joh. de Camenicz famosus č. 93, 513; Joh. de Capistrano, viz Kapistran; Joh. de Colovrath et Zbiroh, prepositus eccl. Prag. et administrator in spiritualibus archiepiscopatus eiusdem, č. 519; Joh. de Cralowicz, decanus eccl. Prag., viz Jan z Kralovic; Joh. de Crumlov, viz Jan z Krumlova; Joh. de Duba, viz Jan z Dubé; Joh. de Chrast, armiger, č. 355; Joh. de Lepczetiez [= Lešetice?], presbyter Prag. dioc., č. 190; Joh. de Malešic, prepositus eccl. Olomucensis, str. 110; Joh. de Mutyenyň č. 495; Joh. de N. presbyter č. 248; Joh. de Naczeracz č. 82; Joh. de Olomucz, baccalarius in decretis, decanus ecclesie, vicarius in spiritualibus et curie episcopalis Olomucensis officialis, viz Jan, oficiál olomoucký; Joh. de Pelhrzimow, baccalarius in decretis, archidiaconus Lithomericensis, decanus in eccl. Prag., viz Jan Zúl z Pelhřimova; Joh. de Praga č. 72; Joh. de Praga, presbyter Prag. dioc. per d. Hanussium de Colowrat presentatus ad eccl. parochialem in Hradecz, č. 160; Joh. de Roma, comes palatinus, č. 73; Joh., decanus s. Appolinaris Prag., č. 422; Joh., decanus Wissegradensis, č. 97; Joh. decretorum doctor, archidiaconus, č. 453; Joh., dei gracia etc., č. 325, 338, 506; Jošt z Rožmberka str. 110, 134, č. 416.

Kaczka de Bor č. 480, 497; Kaczka nata Martini de Zbraslaw č. 424; Kalina Tomáš str. 149, 152; Kamenice [Camenicz, Kampnicz] viz famosus Johannes et Bozdiech de Camenicz fratres, Petrus decanus Lippensis, plebanus eccl. in Kampnicz; Kapistran Jan str. 134, 147, č. 417, 449, 451,

452; Karel IV. str. 118; Karlštejn [Carlstin], viz Martinus, canonicus ecclesie collegiate in Carlstin, Wenceslaus decanus olim in Carlstin; Katherina č. 60; Kath. de N. č. 60; Kath. mulier Otykonis, armigeri de Clucena, residentis in... č. 402, 403, 404; Kath. nata... de... č. 204; Kath. nata Cube dicti Calissek č. 154, 155; Kath. nata Friderici de Zacz č. 78; Kath. nata Hermanni de S. č. 499; Kath. nata Jo. de P. č. 76; Kath. nata Wenceslai Ribka de Rabstin, uxor Johannis dicti Jinoch, č. 170; Kath. nata quondam... de... č. 381; Kath. virgo, nata Georgii dicti de Beczow [Bečov], č. 167, 388 [~ Georgii clientis de Boczow]; Kbel Jan str. 121, 122, 123, č. 210, 213, 216, 217, 219, 345, 348, 353, 378, 379, 473, 518; Kdyně [Kdina] č. 386; Kladruby [Cladrub] č. 146, 475 viz Blasius de Cladrub, presbyter Prag. dioc., Jacobus, rector eccl. in Cladrub, Johannes, d. m. abbas monasterii Cladrubensis, Petrus de Cladrub, altaris altararis s. Margarethe Nové Pilsne, nuncupatus Muchconis; Kladsko [Cladsko, Glacz], viz Andreas de Cladsko, Chadym de Glacz iudeus, Martinus de Glacz, Michael altaris in Glacz, Paulus natus Andree de Cladsko; Klatovy [Glatovia] č. 215, viz Dorothea de Glatovia Petri Pyzdi de Domassicz uxor; Klepý [jinak Klapý, Clapi], viz Ulricus de Clapi et uxor eius; Kobylisy str. 118; Kolín [Colonia Nova] č. 166; Kolovrat, viz Hanussius de Colovrath; Kolovrat ze Zbirohu Jan, viz Jan Kolovrat ze Zbirohu; Konrád z Vechty, arcibiskup pražský, str. 124, 125, 144; Konrád ze Zvole [Cunczo de Zvola] str. 123, 124, 125, 127, 144, č. 190, 355, 500; Kostelec [Costelecz super Albea] č. 91, 160, 193, 406, viz Henzlinus, plebanus eccl. in Co-telec, Valentinus presbyter de Costelecz; Kostnice [Constancia], viz Filippertus episcopus Constanciensis; Kouřim [Gurim], arcijáhen kouřimský, viz Bušek, arcijáhen kouřimský, Nicolaus dictus Zampach, archidiaconus Gurimensis in eccl. Prag., děkan kouřimský, č. 121, děkan a děkanát kouřimský č. 82; Kouřimský Václav [Wenceslaus Gurim, Gurein] str. 123, 124; Kozolupy [Czolup, Kozolup] č. 477; viz Johannes, rector parochialis eccl. in Czolup [č. 409]; Kozowicz viz Jacobus dictus Kozowicz; Krakov [Cracovia] — diecése krakovská č. 30; viz Alexius Cracoviensis, Andreas et Dorothea coniuges Cracovienses, Dorothea Cracoviensis; Krakov [Krzekow], viz Ludmila nata Johannis de Krzekov; Kralovice viz Jan z Kralovic; Krs [= Krsow in Bezdrúžic?] č. 50 [Jo. plebanus in Krs]; Krumlov Český [Crumow, Crumlow, Crumplow, Crumovia] č. 109, 332, 432 [plebanus in Crumow], 455, viz Michael cerdo de Crumlow, Mikuláš z Krumlova, Thoma de Crumovia, Václav z Krumlova, Wenceslaus de Crumplow; Krupka [Cruppka, Grupka] č. 179, 241; Krzekow, viz Křakov; Krzetyna [?], braseator, civis Nove civitatis Prag., č. 438; Křinec [Krzynezcz], viz Vítus, plebanus eccl. in Krzynezcz; Kuncendorf, viz Petr z Kuncendorfu; Kuneš ze Zvole, viz Konrád ze Zvole; Kunka [Cunka], nata Jacobi de..., č. 389; Květnice [Kwietnicz], viz Jodocus Bohuslaus de Kwietnicz; Kywaczka viz Zdislaus dictus Kywaczka.

Ladislav Pohrobek str. 129; Landek [?], viz Johannes de Landek, eccl. plebanus; Leonhardus Padvogel de Culuto [?], scolaris Prag. dioc., č. 254; Lepczetiez [?], viz Johannes de Lepczetiez; Lepyecz [?] č. 83, viz Wenceslaus, conventor fructuum eccl. in Lepyecz; Liběchov [Libiechow] č. 100, 101, viz Petrus dictus Wissata, de Libiechow presbyter; Liblice [Liblicz], viz Sigismundus plebanus sive rector parochialis eccl. in Liblicz; Lipciensis civitas viz Lipsko; Lippensis decanus č. 341; Lippensis decanus č. 342; Lipsko [Lipsk, Lipciensis civitas], viz Johannes Brosslauer de Brunnsberg, Johannes etc. episcopus Merseburgensis, Purkardus prepositus canonicorum regularium monasterii s. Thome apostoli in Lipsk;

Litomyšl [Lithomicensis, Lithomislensis, Luthomislensis], biskup litomyšlský č. 80, diecése litom. č. 79, oficiál litom. č. 79, viz Henzlinus plebanus eccl. in Uhersk Luthomisl. dioc., Johannes episcopus Lithomisl., Valentinus, curam animarum gerens in Rudnicz, decanus Lithomic.; Litice [Luticz], viz Chadim de Luticz, Isaac de Luticz; Litoměřice [Luthomierzicz], viz Henzlinus de Luthomierzicz; Lobeč [Lobez], viz Martha nata Martini de Lobez; Lomnice [Lompnicz] č. 94, 341 [decanus Lippensis, plebanus eccl. in Lompnicz], viz Martinus de Lompnicz, Wenceslaus de Lompnicz; Louny [Luna] č. 417, viz Martha in civitate Lunensi, Petr z Loun, arcijáhen bilinský; Lubicensis episcopus str. 115; Luc, viz Jacobus Luc; Lucca, viz Jan Malaprese z Lukky; Lučmilla nata Jo. de C. č. 77; Ludmilla nata Johannis de Krzewow č. 168; Luna, Lunensis civitas, viz Louny; Luštěnice [Luszenicz], viz Wenceslaus, plebanus in Luszenicz; Luthensis ecclesia č. 351; Lutice [Luticz] č. 69, 162, 422.

Magdeburk, arcibiskup magdeburský, str. 110; Mager, viz Nicolaus Mager, professor ordinis hospitalis theutunicorum; Maguntinensis diocesis, viz Mohuč; Macho natus Johannis de Radotyň č. 424; Machuta, procurator consistorii Prag., č. 518; Malaprese z Lukky Jan str. 146; Malešice, viz Johannes de Malešic; Malevice [jinak Malovice, Malevicz], viz Habardus, plebanus in Malevicz; Maliska, viz Martinus, presbyter dictus Maliska; Malovice, viz Malevice; Margaretha mulier č. 67; Marg. de Nova Pilsna č. 485; Marg. filia Procopii, carnificis de Nova Pilsna, č. 258; Marg. nata Johannis de Thin č. 428; Marg. relicta olim Martini de Pobiezonicz [?]; Marta in civitate Lunensi č. 168; Marta in civitate Pilsnensi č. 77; Martha nata ... de ... č. 377; Martha nata Martini de Lobez [= Lobeč] č. 498; Martin V. papež str. 115, č. 376; Martin z Plané str. 150; Martin ze Strašecí [Martinus de Strassecki] str. 131, 132, č. 254, 413, 444; Martin., abbas monasterii ss. apostolorum Petri et Pauli in Wilemow, č. 231; Mart. altaris altar. s. Marthe in eccl. Pragensi, str. 112; Mart., altaris capelle s. Wenceslai in eccl. Prag., č. 510; Mart., archidiaconus Prag., č. 430, 474 [nominandus]; Mart., canonicus eccl. collegiate in Carlstin, č. 424; Mart. canonicus Prag. č. 276; Mart. de Glacž č. 333; Mart. de Lompnicz, altaris altar. s. Cozme et Damiani in Praga., č. 185, 187, 254; Mart. de Pobiezonicz [?] č. 378 [Margaretha relicta Martini de Pobiezonicz]; Mart. de Praga laicus č. 405; Mart. de Strassecki, viz Martin ze Strašecí; Mart. frater, professor monasterii ss. apostolorum Petri et Pauli in Wilemow, č. 225, 231; Mart. natus Petri de S., accolitus ad eccl. parochialem in Miliczin Prag. dioc., č. 260; Mart. natus quondam Mathei de Strassecki Prag. dioc., clericus, imperiali auctoritate notarius, č. 200; Mart. notarius publicus č. 73; Mart. papa IV. č. 461; Mart. papa V., viz Martin V. papež; Mart. presbyter de ... capellanus domini ... de ... č. 348; Mart. presbyter dictus Maliska č. 95; Mart. procurator č. 375; Mart. et Simon consanguinei et amici ipsius C. č. 222; Marusska, viz Johannes Marusska, germana uxor dicte Katharine; Marzka nata Joh. de ... č. 109, 110; Matěj z Biliny str. 124; Matěj z Vratislavě, mistr kuchyně, čeledín Petra z Kuncendorfu, str. 117; Mathias de C. č. 393; Math. de H. č. 426; Math. de Nova Pilsna č. 510 [Blasius natus Mathie de Nova Pilsna clericus]; Math. decanus Teplensis [plebanus ecclesie] in Czelew č. 477, 486; Math. dictus Balina č. 195; Math. dictus Mucha č. 209; Math. laicus dictus Matuss natus Blasii de Wissucz [?] č. 95; Math. magister in artibus, plebanus s. Marie in suburbio Tuscensi, str. 122, 136, č. 371, 378, 386; Math. natus Heinrici de Ponte č. 517 [Barbara nata Jacobi de Ponte in presencia Mathie nati Heinrici ibidem]; Math. natus Joh. de P. č. 479;

Math., plebanus eccl. in Dolano, str. 117, č. 85 [= 392]; Math., plebanus s. Marie in suburbio Tuscensi, č. 375; Mauricius, rector parochialis eccl. in Nova vilia prope Coloniam, č. 193; Meclov [Meczlow] č. 385, viz Heinrichus in Meczlow eccl. plebanus; Medlov [Medlow] č. 212; Mělnice [Mielnicz], viz Johannes dictus Coluch, plebanus in Mielnicz; Mělník [Mielnicensis, Mielnicensis], děkanát mělnický č. 459, 482, viz Johannes prepositus Melnicensis; Mendl Bedřich str. 108, 111, 113, 136, 145; Merkl z Drážďan, čeledín Petra z Kuncendorfu, str. 117; Merseburk [Merseburg, Merseburgensis] č. 396, viz Johannes Bose, biskup merseburský; Měrunice [Merunicz], viz Andreas, plebanus in Merunicz; Metelsko, viz Arnestus de Metelsko; Micolowicz, viz Mikolowice; Michael č. 491; Michael, altaris altar. s. Glacž, č. 213; Michael Blasii, succentor et accolitus Prag. ecclesie, č. 250; Michael Blasii de Rokiezan, scholaris Prag. dioc., č. 395; Michael cerdo de Crumlow č. 157; Michael de Yglavia, notarius publicus, str. 126, č. 408; Michael medicus č. 388; Miczenburg [= Nižburk], viz Henricus de Miczenburg; Mikolowice [Micolowicz], viz Philippus de Micolowicz, notarius publicus; Mikuláš Henslův (Jindřichův) z Prahy str. 124; Mik. IV. papež č. 455; Mik. V. papež č. 80, 414; Mik. Dětrichovic ze Znojma str. 124; Mik. z Chotěšova, čeledín Petra z Kuncendorfu, str. 117; Mik. z Krumlova [Nicolaus de Crumpnaw] str. 129, 131, 132, 145, 151, č. 154, 155, 159; Milevsko [Milocensis monasterium] č. 413, 419; Miličín [Miliczin] č. 172, viz Martinus natus Petri de S., accolitus ad eccl. parochialem in Miliczin; Milocense monasterium, viz Milevsko; Minsterberg viz Henricus de Miczenburg; Mirovice č. 100, 101; Misna viz Míšeň; Míšeň [Misna] str. 110, č. 489, 503, viz Johannes, d. g. episcopus Misnensis, Nicolaus Ylaw, canonicus Misnensis et eiusdem curie episcopalis officialis; Miza viz Stríbro; Mínez viz Mlýnec; Mlýnec [Mlincez] č. 422 [villa Borssonis de Ryzmburg]; Mnichovice [Mnichowicz] č. 422 [villa Borssonis de Ryzmburg]; Modřějovice č. 88; Mohuč [Maguntinensis diocesis], viz Hermannus Molitor de Wolffhagen, presbyter Maguntinensis dioc.; Moless, viz Nicolaus dictus Moless; Most [Pons] str. 134, č. 80, 87, viz Barbara nata Jacobi de Ponte, Jacobus de Ponte, Johannes alias Henzlinus, altaris altar. s. Agnetis in eccl. parochiali in Ponte, Mathias natus Heinrici de Ponte; Mšeno [Mssen] č. 100, 101, viz Albertus dictus Saczek in Mssen, Thomas plebanus eccl. in Mssen; Mucha, viz Mathias dictus Mucha; Muchek, viz Johannes Muchek armiger de Buckowa; Muta, viz Mýto; Mutěnín [Mutyenyn], viz Johannes et Margaretha de Mutyenyn [č. 495]; Mýto č. 152, 153, 407, viz Hanussius de Colovrath, patronus eccl. in Muta, Petrus, plebanus eccl. in Muta, Procopius, plebanus eccl. in Muta, Thomasco forestarius, Wenceslaus notarius.

Načerac [Naczeracz] č. 82, viz Johannes de Naczeracz; Nakerz [= Nakří?], viz Johannes natus Jacobi dicti Roth de Nakerz; Nejedlý Zdeněk str. 134; Nemošice [Nemoszicz] č. 111; Nepomuczensis abbas viz Nepomuk; Nepomuk str. 110, č. 71, viz Johannes natus Petrus de Nepomuk, Wenceslaus Nicolai Nossek de Nepomuk, Nicolaus, d. m. abbas in Nepomuk cisterciensis ord. in Prag. dioc.; Netolice [Netoliez] č. 222; Nezařic [?] č. 411; Nezaticz [?], viz Adam de Nezaticz; Nicolaus, abbas monasterii s. Jeronimi alias Slavorum Nove civitatis Prag. ordinis s. Benedicti, č. 476; Nic., div. mis. abbas in Nepomuk cisterciensis ordinis Prag. dioc., č. 374; Nic., abbas monasterii ss. Petri et Pauli apostolorum in Wilemow, č. 225, 231; Nic., olim altaris altar. s. Michaelis in eccl. parochiali s. Marie virginis in Miza, č. 409; Nic. clericus č. 214; Nic. de Crumpnow [Crumplow], viz Mikuláš z Krumlova; Nic. de P., laicus Prag.,

č. 330; Nic. de S., plebanus Olomucensis dioc., č. 337; Nic. de Sedlezan, presbyter et sacristanus capelle s. Marie virginis in castro Crumpnaw, č. 198; Nic. de Tatalow [?] č. 498 [Wenceslaus dictus Fenczl natus Nicolai de Tatalow]; Nic. de Usk, archidiaconus Zacensis, Prag. eccl. canonicus, č. 200, 254, 464, 488; Nic. dictus Moless, maior mansionarius chori b. Marie virginis in eccl. Prag., č. 457; Nic. dictus Oppiczi, oppidanus in Sczeapanow, č. 349; Nic. dictus Sdenkl č. 78; Nic. dictus Zampach, archidiaconus Gurimensis in eccl. Prag., č. 518; Nic. dominus č. 401; Nic. Grecensis ordinis fratrum minorum Prag., Boemie vicarius et custos Prag., str. 134, č. 332, 416; Nic. Henzlini, viz Mikuláš Henslův (Jindřichův) z Prahy; Nic. in Sobeczic eccl. plebanus č. 441; Nic. in valle s. Marie č. 100, 101; Nic. laicus de Ben. [?] č. 352; Nic. Mager, professus ordinis hospitalis theutonicorum, č. 182; Nic. natus . . . č. 491; Nic. natus Laurentii Rothe de Grosdorff č. 376, 432; Nic. natus Petri Zieheznik de Pilsna č. 428; Nic. notarius [Nove civitatis Prag.] č. 438; Nic. ordinis cruciferorum professus, plebanus s. Benedicti Maioris civitatis Prag., str. 126, č. 408; Nic. papa V. č. 80, 191, 449, 455; Nic. Petrus [?] č. 427; Nic. summus pontifex č. 374; Nic. plebanus in S. č. 345; Nic., plebanus eccl. in Trzebenicz, č. 255; Nic., presencium cursor, č. 211, 358; Nic., rector eccl. in Hradecz, č. 160; Nic. Stanislai de Laukosseno [?] presbyter Gnesnensis dioc. č. 468; Nic., tituli s. Laurentii in Luna presbyter cardinalis, č. 392; Nic., m. d. tituli s. Petri ad vincula presbyter cardinalis, č. 254, 344; Nic., tumbarius s. Adalberti in eccl. Prag., č. 100, 101; Nic. Ylaw, canonicus eccl. Misnensis et eiusdem curie episcopalis officialis, č. 461; Nižburk [= Micenburg, Minsterberg], viz Henricus de Micenburg; Nos z Olomouce Václav str. 122, 123, č. 213, 372; Nova villa prope Coloniam č. 193, viz Mauricius, rector parochialis eccl. in Nova villa prope Coloniam; Novack Petr, biskup vratislavský, str. 135, č. 227; Nove Domus conventus fratrum maiorum viz Hradec Jindřichův; Novotný Václav str. 121, 123; Nymburk [Nymburga] č. 230, viz Andreas de Nymburga, Bietka mulier de Nymburga conthoralis Andree ibidem.

○gerus [Ogerius?], plebanus in Sczeapanowicz, č. 349; Olbram ze Škvorce, arcibiskup pražský, str. 120, 121, č. 370; Olbramovice [Olbramowicz] č. 351; Oldřich z Rožmberka str. 134, 147; Olešnice [Olessnicze villa] č. 447; Olomouc [Olomucz, Olomucensis], biskupství olomoucké, str. 100, 119, 124, 125, 126, 127, č. 4, 66, 92, 193, 242, 337, 440, 442, 500, viz Also, electus et confirmatus eccl. Olomucensis, Johannes episcopus Olomucensis, Johannes dictus Protywa de Jempnicz, presbyter Olomouc. dioc.; Ondřej z Pelhřimova str. 127, č. 188; Orlik, viz Petrus filius Elisabeth de Orlik; Orzech [Orzech] č. 389; Osek [Ossek, Ossiek] č. 473; Otiko viz Otyko; Otín [Otín] č. 365 [eccl. s. Marie in Otín] č. 487; Ott Emil str. 112, 113; Otyko [Otiko] armiger de Cluczna, residens in . . . , Katherina mulier eius č. 402, 403, 404; Oujezd str. 118 [prebenda Viléma z Lestkova].

Paška soror č. 112; Palacký František str. 117; Paulus, abbas monasterii Czedlicensis, parochialis in Nova villa prope Coloniam, č. 193; Paul. de Costelec super Albea č. 193; Paul. de Holubicz, notarius publicus, č. 190, 441; Paul. de Jecenstein str. 121, č. 438; Paul. maritus Dorothee nate Jacobi de D. č. 479; Paul. natus Andree de Cladsko Gnesnensis dioc. č. 498; Paul. pater Blasii de Butow č. 18; Paul. de Sskworz č. 439; Pavel II. papež str. 152; Pelhřimov [Pelhřimow, Pelhrzimow], viz Andreas de Pelhrzimow, Jan zvaný Zul z Pelhřimova, Nicolaus de Pel-

hřimow; Pelzel František str. 110; Pen viz Petrus dictus Pen; Pertoldus iudex č. 408; Pešina z Čechorodu str. 124; Petr kněz č. 519; Petr z Kuncendorfu str. 117, 119, 129, 146, č. 85, 86, 87; Petr z Loun, arcijáhen bilinský, str. 120; Petr z Mokrska notář str. 127, č. 407, 408; Petr ze Všerub, arcijáhen horšovský, str. 117, č. 85, 86; Petrus č. 402; Petrus, archidiaconus Horssoviensis, č. 85, 86; Petrus, archidiaconus Horssoviensis, in eccl. Prag., officialis curie archiepiscopalis Prag., č. 493; Petrus, canonicus eccl. collegiate ss. Cozme et Damiani alias s. Wenceslai in Antiqua Boleslavia, č. 443; Petrus, civis Minoris civitatis Prag., č. 109; Petrus de . . . č. 377; Petrus de Benessow, presbyter Prag. dioc., č. 179; Petrus de Bor č. 3; Petrus de C. č. 400; Petrus de Cladrub, altaris altarista s. Margarethe Nove Pilsne, nuncupatus Muchkonis, č. 413; Petrus de Dampnicz č. 89; Petrus de Praga laicus č. 405; Petrus decanus Lippensis, plebanus eccl. in Kampnicz, č. 342; Petrus dictus Pen armiger č. 220; Petrus dictus Wissata in Libiechow presbyter č. 100, 101; Petrus dominus č. 375; Petrus, d. g. episcopus Wratislaviensis, str. 135, č. 227; Petrus filius Elizabeth de Orlik č. 126; Petrus Holy, carpentarius de plebe s. Clementis in Porzicz, č. 354; Petrus Horssoviensis č. 97; Petrus natus quondam . . . de . . . , clericus Cracoviensis dioc., imperiali auctoritate notarius, viz Petr z Mokrska [č. 408]; Petrus natus quondam Mathie de Mokrsko, clericus Cracoviensis dioc., publicus imperiali auctoritate notarius, viz Petr z Mokrska [č. 407]; Petrus plebanus in . . . č. 209; Petrus, plebanus eccl. in Muta, č. 152; Petrus, plebanus in Strzier, str. 125, č. 356; Petrus, prepositus Prag., č. 199; Petrus, presbyter de Rokiczano, č. 409; Petrus Pyzda de Domassicz famosus č. 159; Petrus, rector de Rudnicz, laicus č. 485; Petrus, rector eccl. in Muta, č. 153; Petrus Rokos č. 345; Petrus, tumbarius s. Adalberti et plebanus in eccl. Prag., č. 466; Petrusia [Petrussia] nata Johannis de Rokita, nunc moram trahens in Juveni Boleslavia, č. 433, 435, 436, 437; Philibertus Constanciensis č. 331; Philippus de M., procurator Machonis nati Johannis de Radotyň, č. 424; Philippus de Micolowicz, notarius publicus, č. 441; Pilsna Antiqua, viz Plzenec; Pilsna [Nova], viz Plzeň; Pilsnensis civitas, viz Plzeň; Pisek [Pissek] č. 220; Planá, viz Martin z Plané; Plassensis abbas, viz Plasy; Plasy str. 110 [abbas Plassensis]; Plzeň [Pilsna Nova, Pilsnensis civitas] str. 126, 129—134, 136, 146, č. 2, 3, 24, 31, 38, 77, 108, 152, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 164, 168, 170, 171, 172, 176, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 189, 191, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 225, 226, 231, 242, 246, 250, 254, 255, 256, 258, 259, 260, 275, 277, 322, 329, 402, 406, 408, 413, 415, 464, 465, 477, 479, 480—497, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 495, 504, 508, 509, 513, 514, 519; arcijáhenství plzeňské č. 322; děkanství plzeňské č. 28, 158, 404; obvod plzeňský [districtus Pilsnensis] č. 127, viz Alexius nunc moram trahens in Nova Pilsna, Barbara, uxor Procopii carnificis de Nova Pilsna, Blasius natus Mathie de Nova Pilsna clericus, Burianus de Nova Pilsna, Gregorius de Rancka frater, rector parochialis eccl. in Nova Pilsna, Jacobus, rector scholarum in Nova Pilsna, Jakeš Jinoch z Plzně, Johannes, presbyter Olomouc., predicator tunc in Nova Pilsna, Johannes de Bochow, archidiaconus Pilsnensis, Johannes, filius Procopii carnificis de Nova Pilsna, Margaretha, filia Procopii carnificis de Nova Pilsna, Margaretha de Nova Pilsna, Marta in civitate Pilsnensi, Mathias de Nova Pilsna, Nicolaus natus Petri Zieheznik de Pilsna, Petrus de Cladrub, Procopius carnifex de Nova Pilsna, Radko sartor, Thomas de Crumovia, Ulricus professus monasterii s. Spiritus Nove Pilsne, Wenceslaus altaris s. Andree, Wenc. dictus Rathuski; Plzenec [Antiqua Pilsna], viz Jacobus plebanus in Antiqua Pilsna; Poběžonice [Pobiezonicz], viz Margaretha relicta olim Martini de Pobiezo-

niz; Podbrdensis decanatus č. 444; Podlaha Antonín str. 113, 114, 115, 117, 118, 120, 121, 123, 125, 126, 128, 129, 130, 133, 134, 136, 149, 150, 152; Podlažice [Podlažicz], viz Bonifác z Volkenšteina; Pons [in Bielyna], viz Most; Pořešín, viz Jaroslav z Pořešína; Posonium, viz Bratislava; Potha de Czastolowicz, viz Půta; Pouček Pavel, administrátor a visitator arcib. pražského, str. 150; Praha [Praga] str. 119, 122, 125—129, 132, 133, 134, 149, č. 1, 4—6, 22, 29, 34, 37, 40, 42, 49, 50, 52, 59, 63, 72, 73, 75, 76, 82, 83, 90, 91, 93—101, 103, 106, 111, 114—119, 121, 122, 128—130, 179, 183—185, 187, 189—191, 203, 204, 206, 223, 229, 231, 232, 326, 328, 329, 332, 341, 342, 345, 348, 353, 354, 370, 371, 372, 378, 380, 391, 400, 407, 408, 409, 415, 417, 419, 421, 422, 424, 432, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 444, 446, 447, 448, 450, 457, 464, 466, 467, 469, 472, 473, 474, 476, 501, 503, 509, 510, 517, 518; Procopius [?] č. 225; Procop. carnifex [de Nova Pilsna č. 258; Procop. de C., Procop. de Cladrub, viz Prokop z Kladrub; Procop. de Tin Horssoviensis č. 181; Procop., decanus eccl. Prag., č. 374; Procop., plebanus eccl. in Muta, č. 407; Prokop z Kladrub [Procopius de Cladrub] str. 115, 119, 127, 128—133, č. 83, 89, 91, 154, 156, 169, 183, 184, 185, 187, 189, 191, 195, 198, 200, 201, 206, 231, 254, 275, 277, 292, 388, 391, 392, 396, 397, 498, 509, 510; Prostibor [Prostiborz], viz Johannes Wrss, plebanus eccl. in Prostiborz, decanus Horssoviensis; Przecho de Bukownik č. 89; Przibico, archidiaconus Bělinensis, č. 104; Předbor z Radejšína Jan, viz Johannes Przedborii, residens in Strzela; Puchník Mikuláš, oficiál, str. 121, 128, č. 214, 224, 357, 438, 515; Purkardus, prepositus canonicorum regularium monasterii s. Thome apostoli in Lipsk ordinis b. Augustini Merseburgensis dioc., č. 452; Půta z Czastolowicz (dominus Potha de Czastolowicz) č. 340.

Rabštejn [Rabstin], viz Katherina nata Wenceslai Ribka de Rabstin, uxor Johannis dicti Jinoch; z Rabštejna Jan mladší str. 128, 148; Racek z Běrova str. 124; Raconicensis decanus, viz Rakovník; Raczko de Me. miles č. 169; Raczko cum uxore etc., laici de Pissek, č. 220; Račiněves [Racznyewes], viz Rudolfus armiger de Racznyewes; Radko sartor, concivis civitatis Nove Pilsne, č. 457; Radnice [Radnicz] č. 160, viz Andreas plebanus ecclesie in Radnicz, presbyter Prag. dioc.; Radonice [Radonicz], viz Conradus de Radonicz; Radotín [Radotyn], viz Macho natus Johannis de Radotyn; Radyně [Radyna], viz Bohunco armiger de Chlum, residens tunc in Radyna; Rakovník, děkan rakovnický [Raconicensis decanus] č. 232, 496; Ratibor [Ratiborz], viz Jodocus de Ratiborz, armiger Prag. dioc.; Ratisponensis ecclesie custos, viz Andreas; Ratisponensis dioc. vicarius generalis, viz Caspar Scyenck; Ratisponensis diocesis viz Režno; Reichenbach č. 344 [Jo. abbas monasterii s. Marie in Reichenbach ordinis b. Benedicti dioc. Ratisponensis]; Režno [Ratispona, Ratisponensis] diecése řezenská č. 344, 414, sněm řezenský č. 417; Rokicano, viz Rokycany; Rokita [?], viz Petrusia nata Johannis de Rokita, nunc moram trahens in Juveni Boleslavia; Rokos, viz Petrus Rokos; Rokycany [Rokicano, Rokiczan] č. 373, viz Jacobus, rector monasterii b. Marie virginis canonicorum regularium in Rokicano ordinis s. Augustini, Michael Blasii de Rokiczan, scolaris Prag. dioc., Petrus, presbyter de Rokicano; Rokyczana, viz Jan Rokycana; Rosenberg, viz Johannes natus olim Johannis de Rosenberg; Roudnice [Rudnicz, Rudnicensis] č. 92, 96, viz Johannes prepositus monasterii Rudnicensis, Petrus rector de Rudnicz laicus, Valentinus, curam animarum gerens in Rudnicz; Rožmberk, viz Oldřich z Rožmberka; Rožnov [Roznow], viz Sobieslaus de Skala alias de Roznow magister; Rudko, rector altaris s. Johannis et Pauli in ecclesia Prag., č. 97; Rudolfus, armiger de Racznyewes [= Račiněves], č. 450;

Sekyřany [Sekirzan], viz Vitus clericus in Sekirzan; Sczepanow, viz Štěpanov; Sczepanowicz, viz Štěpanovice; Sigismundus, decanus eccl. collegiate ss. Cozme et Damiani alias s. Wenceslai in Antiqua Boleslavia, č. 443; Sig., decanus Podbrdensis, plebanus ecclesie in Horzowicz, č. 444; Sig., plebanus sive rector parochialis eccl. in Liblicz, č. 459—462; Simon [etc.] č. 190, 513; Simon de Nymburka, viz Šimon z Nymburka; Skala, viz Sobieslaus de Skala alias de Roznow; Slabce [Slabecz], viz Bohunco de Slabecz; Slaný [Slana, Slanensis] č. 93, 218, 249; Slatina [Slatyna] č. 92, viz Bohuta laicus de Slatina; Slavice [Slawicz] č. 409; Smilkov, viz Chvalěk ze Smilkova; Swihow [= Švihov], viz Andreas plebanus eccl. in Swihow; Soběice [Sobczicz], viz Nicolaus in Sobczicz eccl. plebanus, Theodricus in Sobczicz eccl. plebanus; Sobieslaus de Skala alias de Roznow magister 439; Sobieslaus dictus Skala, rector eccl. parochialis s. Nicolai in foro pullorum Maioris civitatis Prag., č. 440, 441; Srbeč [Srbecz], viz Jacobus Szekna plebanus in Srbecz; Stankov [Stankow], viz Johannes, plebanus eccl. in Stankow, Štěpán ze Stankova; Stephanus, canonicus eccl. Prag., č. 95, 97; Steph. de Stankov, viz Štěpán ze Stankova; Steph. magister č. 82; Steph. magister, vicarius in spiritalibus generalis Arnesti archiepiscopi, č. 111; Steph. nunc vicesgerens in Juveni Boleslavia, č. 433; Steph., tituli s. Eusebii presbyter cardinalis, domini pape summus penitenciarium, č. 390; Stiedra viz Štědrá; Stínava [Stynavia], viz Dorothea nata Cunati de Stynavia; Stodůlky, viz Jakub plebán kostela ve Stodůlkách; Strakonice [Straconicz] str. 134, č. 416; de Strassecz M., Strašecí, viz Martin ze Strašecí; Strenicz, Strzenicz, viz Třenice; Stynavia, viz Stínava; Strnad Josef str. 126, 134; Sřela [Strzela] č. 19, viz Johannes Przedborii residens in Strzela; Struh č. 427; Strzier [?], viz Petrus plebanus in Strzier; Sříbro [Miza] č. 406, viz Nicolaus, olim altaris altaris s. Michaelis in eccl. parochiali s. Marie virginis in Miza; Sřížkovice [Strzyckowicz] č. 292, 513; Sulislav č. 177; Svatoslaus, medio prebendatus ecclesie Prag., č. 113; Svidnice [Swidnicz] č. 224; Svinařov [Swinarow] č. 88; Svojšíň [Sweyssin] č. 508; Swidnicz viz Svidnice.

Šimon z Nymburka str. 126—128, 130, 145, č. 109, 183, 184, 340, 394, 407, 431, 435, 436, 437, 459, 461, 476; Šindel Jan str. 124; Škvor [Sskworz], viz Paulus de Sskworz; Šlapanov [Slapanow], viz Olenus de Adlačovic, rector parochialis ecclesie in Šlapanov; Štědrá [Stiedra] č. 488; Štěkna Jakub z Královic [Jacobus Sczekna, Stiekna, Styekna, szekna] str. 128, 131, 132, 146 č. 127, 197, 435, 436, 499; Štěpán ze Stankova mistr str. 124; Štěpanov [Sczepanow] č. 96, 106, viz Johannes dictus Hayma, Nicolaus dictus Oppcziz; Štěpanovice [Sczepanovicz], viz Ogerus plebanus eccl. in Sczepanovicz; Strasburg [Argentinensis] č. 68; Švihov (Swihow) viz And. plebanus eccl. in Swihow.

Tadra Ferdinand str. 108, 109, 111, 112, 119, 125, 126, 136, 137—141, 145, 149, 155, 156, 157; Tatalow [?], viz Wenceslaus dictus Fenczl, natus Nicolai de Tatalow; Teplá č. 226, děkan tepelský č. 24, 43, 65, 207, 209, 477, 486, děkanství tepelské 404, klášter tepelský 503; Theodatus [Theodricus], vicarius, decanus ecclesie Prag., č. 100, 101; Theodricus de... č. 394; Theodricus, abbas monasterii de Porta apostolorum, č. 124; Theodricus in Sobczicz eccl. plebanus č. 441; Thin viz Tyn Horšovský; Thoma de Crumovia, frater professus ordinis domus theutunice s. Marie, presbyter Olomucensis dioc., vicarius parochialis eccl. in Nova Pilsna, č. 176; Thoma de Notalicz, notarius publicus, č. 190; Thomas, plebanus eccl. in Mssen, č. 200; Thomasco forestarius parochianus eccl. in Muta, č. 152; Timakov

[Tymakow] č. 415; Tin Horssoviensis, viz Týn Horšovský; Tis Veliký [Thyss villa] č. 422; Tobolka Zdeněk str. 149; Tomascus, rector altaris s. Petri in eccl. Prag. č. 97; Tomek Václav Vladivoj str. 117—121, 123—126, 128—134, 151; Trebicense monasterium, viz Třebíč; Trstenice [Trstenicz], viz Conradus de Trstenicz, eccl. plebanus; Truhlář Josef str. 149; Třebenice [Trzebenicz], viz Nicolaus, plebanus eccl. in Trzebenicz; Třebíč [Trebicence monasterium] č. 225, 231; Třeboň [Witingnaw] č. 94; Tremošnice [Trzemossnicz], viz Wenceslaus de Trzemossnicz; Třenice [Strzenicz] č. 433, 437; Tusta, viz Domažlice; Tyczka, viz Johannes dictus Tyczka; Tymakow villa, viz Timakov; Týn Horšovský [Thin, Tin, Tyn Horssoviensis] č. 55, 60, 106, 127, 292, 406, 428, 464, 513, arcijáhen a arcijáhenství horšovské č. 194, 195, 199, 322, 348, děkan a děkanství horšovské č. 127, 228, 346, 380, 483, obvod horšovský [districtus Horssoviensis] č. 196; viz Johannes Wrss, plebanus eccl. in Prostiborz, decanus Horssoviensis, Margaretha nata Johannis de Thin, Vitus archidiaconus Horssoviensis et viceplebanus in Thin.

Uhersko [Uhersk], viz Henzlinus, plebanus eccl. in Uhersk, Luthomislensis dioc.; Ugezd [Ugezd] č. 29, viz Wenceslaus natus quondam Benessii de Ugezd; Ujezdec [Ugezdecz], viz Albertus de Ugezdecz; Ulm str. 124; Ulricus professor monasterii ss. Petri et Pauli apostolorum in Willemow č. 225, 231; Ulr. quidam č. 513; Ulr. de Clapi et uxor eius č. 256; Ulr. de Rosenberg č. 165, 417; Ulr. prepositus s. Appolinaris Prag., č. 396, 407; Ulr., professor monasterii s. Spiritus Nove Pilsne ordinis fratrum predicatorum, č. 200; Unětice č. 100, 101; Urban V. papež str. 109, č. 461; Urban VI. papež č. 463; Urbánek Rudolf str. 126, 128, 129, 134; Ursula Nata Clementis de Purkartecz č. 156; Ústí nad Labem [Usk] č. 84, viz Albertus de Usk, Nicolaus de Usk; Úterý [Uteri opidum] č. 477.

Václav IV. král str. 152; Václav Doušik str. 124; Václav Mikuláš z Nepomuku str. 135, č. 227; Václav z Kralovic str. 112; Václav z Krumlova str. 129, 130, 151; Václav z Prahy, pečetvedoucí Mikuláše Zeiselmeistra, str. 123; Valentinus, curam animarum gerens in Rudnicz, decanus Lithomericensis, č. 514; Valentinus, presbyter de Costelec, str. 119, 129, č. 91; Veclov [Weclow, Wetzlow] č. 232, 496; Vilém z Lestkova str. 118, 145, č. 81, 82; Vitus, archidiaconus Horssoviensis et viceplebanus in Thin, str. 122, č. 348; Vitus clericus in Sekirzan č. 508; Vitus plebanus ecclesie in Krzynez č. 477; Voděrady č. 100; Vodňany [Wodnano], viz Andreas de Wodnano de Ausk dictus Kral; Vratislav str. 118, č. 67, 352, viz Jošt z Rožmberka, Matěj z Vratislavě, Novack Petr, biskup vratislavský; Vroutek [Wrutek] č. 422; Vrš z Modřejovic Jan, arcijáhen horšovský, str. 146, č. 88, 127, 499; Vršovice [Wrssowicz] č. 95; Vřeštanky str. 118 [obedience Viléma z Lestkova]; Vyšehrad [Wissegradensis] č. 58, 28, 364, viz Henricus, prepositus Wissegradensis, Johannes, canonicus Wissegradensis, Johannes decanus Wissegradensis, Vilém z Lestkova.

Wanco natus Mathie de Grecz Regie Warnensis archidiac., viz Gerhardus licentiatus in medicinis; Wenceslaus altaris č. 207; Wenc., altar. s. Andree in Nova Pilsna, č. 231; Wenc. etc. archidiaconus č. 434; Wenc., conventor fructuum eccl. in Lepycz, č. 83; Wenc., conventor fructuum eccl. in R., č. 79; Wenc., custos monasterii de S. ordinis cisterciensium, č. 82; Wenc. de Biela č. 29; Wenc. de Crumlow [Crumpnaw] decretorum doctor, clericus Prag. dioc., str. 110; č. 191, 254, 429, 453, 466, 467, 469; Wenc. de Chotiewowicz, scolaris et membrum universitatis Prag., č. 448; Wenc.

de Kralovicz, viz Václav z Kralovic; Wenc. de Lomnicz č. 349; Wenc. de Trzemossnicz č. 183, 184, 191, 504; Wenc., decanus olim ecclesie in Carlstein, č. 198, 200; Wenc. decretorum doctor, administrator in spiritu-alibus, č. 398; Wenc. dictus Bonussie [?], rector altaris s. Crucis sítí in ecclesia Boleslaviensi, č. 355; Wenc. dictus Fenczl natus Nicolai de Tatalow č. 498; Wenc. dictus Rathusski, presbyter altaris s. Andree in Nova Pilzna č. 200; Wenc. filius Czizkonis, executor testamenti Petri de Cladrub, č. 413; Wenc. Gurim č. 408, viz Kourimský Václav; Wenc. Hnyewssin de Crumlow decretorum doctor, decanus ecclesie Prag. et administrator archiepiscopatus eiusdem, č. 455; Wenc. de Chotyetow, eccl. plebanus, č. 441; Wenc. natus quondam Benessii de Ugezd č. 493; Wenc. natus Johannis de Bocz, scolaris Prag. dioc., č. 171; Wenc. natus quondam Johannis de Rozmberg, clericus Prag. dioc., publicus imperiali auctoritate notarius, č. 200; Wenc. natus Mathie de S. č. 158; Wenc. natus N. de Praga str. 119, č. 66; Wenc. natus Nicolai de Yglavia, clericus Olomucensis dioc., imperiali auctoritate notarius, č. 225; Wenc. Nicolai Nossek de Nepomuk č. 226; Wenc. notarius (?) č. 152; Wenc. notarius tabularius terre Boemie, beneficiarius Prag., č. 526; Wenc. officialis str. 123, č. 372; Wenc., plebanus eccl. in . . . , č. 402, 404; Wenc., plebanus eccl. in Brumow, č. 376; Wenc., plebanus eccl. in Holotrzew, č. 481, 508; Wenc., plebanus in Luszenicz, str. 112; Wenc., prepositus monasterii b. Marie virginis canonicorum regularium in Rokicano, č. 473; Wenc. quondam Wenceslai de Praga, publicus imperiali auctoritate notarius, č. 441; Wenc. subtumbarius eccl. Prag., č. 201; Wenc. et Anna uxor eius leg. č. 298; Wennigen, viz Jodocus de Wennigen; Wrssowicz, viz Vršovice; Wessel et Johannes fratres č. 427; Wetzlow, viz Veclov; Wilhelmus, d. g. episcopus Nicopolensis, archidiaconus Brunnensis in eccl. Olomucensi, č. 225, 231; Wissegradensis decanus, viz Vilém z Lestkova; Witingnaw, viz Třeboň; Wolfardus plebanus č. 515; Wolfardus, plebanus eccl. de Tusta, str. 122, č. 348, 385; Wolffhagen, viz Hermannus Molitor de Wolffhagen, presbyter Maguntinensis dioc.; Wolframus Prag. eccl. archiepiscopus, viz Olbram ze Skvorce; Wratislaviensis officialis č. 67; Wrss, viz Johannes Wrss; Wrssicz villa [?] č. 212; Wrutek, viz Vroutek; Wurzen str. 110.

Ylaw, viz Nicolaus Ylaw.

Záběhlice [Zabiehlicz] č. 95; Zacensis archidiaconatus, Zacz, viz Žatec; Zachlum č. 186; Zampach, viz Nicolaus dictus Zampach; Zbinco de H., d. g. s. Prag. eccl. archiepiscopus, č. 453, viz Zbyněk Zajíc z Hasenburka; Zbiroh, viz Jan Kolovrat ze Zbirohu; Zbraslav [Zbraslaw], viz Kacza nata Martini de Zbraslav č. 424; Zbyněk Zajíc z Hasenburka, arcibiskup pražský, str. 123, č. 328; Zdenco Nicolaus č. 427; Zdeněk ze Chraští str. 124; Zdislaus dictus Kywaczka, civis in Tusta, str. 122, č. 348; Zeiselmeister Mikuláš (Nicolaus Czelsinger, officialis Prag. commissarius) str. 123, 124, č. 351, 352, 355, 500; Zhořelec (Gorlicz) č. 213; Zibrť Cenek str. 149; Ziffridus, custos eccl. s. Petri Wissegradensis et plebanus in Lisset (?), č. 82; Zikmund císař str. 124; Znojmo, viz Mikuláš Dětrichovic ze Znojma.

Žatec [Zacz] č. 78, 205, 417, arcijáhen žatecký č. 322, děkan žatecký č. 124; Železný Jan, biskup olomoucký, str. 124; Žitava str. 110, 124, 125, 126, 127, č. 127, 192, 376, 397, 407, 441.

Zdeněk Kristen:

K otázce register a registrování listů poselacích v české kanceláři dvorské na počátku XVII. století.

Třebaže registrům české kanceláře doby předbělohorské věnována jest již i speciální literatura — vedle základní a všeobecné práce Čelakovského¹⁾ jsou to zejména dvě monografická pojednání, otištěná v minulých ročnících tohoto časopisu a obírající se podrobně vždy určitou jejich skupinou²⁾ — přece jen některé otázky, souvisící s registrací listin a listů v české kanceláři, nejsou dosud definitivně rozřešeny. Platí to i o tak důležité otázce, jako jest úplnost register, o jejíž právě řešení chci se v přítomné studii pokusit.

Podnět k ní dala nejnovější práce K. Stloukala o české kanceláři dvorské v letech 1599 až 1608,³⁾ a to závěrem, k němuž v otázce úplnosti register dospívá, totiž že „registra nepodávají úplného obrazu agendy české kanceláře, poněvadž obsahují ve svých zápisech pouze zlomek spisů, oběma expedicemi vydávaných“.⁴⁾

Tuto neúplnost register Stloukal však nepředpokládá u všech jejich druhů. Nezmiňuje se o ní u register majestátů a register nobilitací, o nichž podle toho (patrně pro velký právní význam

¹⁾ J. Čelakovský, O domácích a cizích registrech, zvláště o registrech české a jiných rakouských dvorských kanceláří, v Rozpravách Král. české společnosti nauk, VII. řada 3. svazek, Praha 1890.

²⁾ V. Letošník, Registra otevřených listů české kanceláře, v ČAS roč. III. str. 36—63 a roč. IV. str. 49—102, Praha 1926 a 1926—27, a Z. d. Kristen, Listy poselací a jejich registra v královské kanceláři české až do Bílé Hory, v ČAS. roč. V. str. 1—109, Praha 1927.

³⁾ K. Stloukal, Česká kancelář dvorská 1599—1608, v Rozpravách České akademie věd a umění, třída I. čís. 76, Praha 1931. — Srovnej níže můj referát.

⁴⁾ Stloukal, uv. kn. str. 86.

všech listin na pergamentu pod velkou pečetí vyšlých a všech listů erbovních) soudí, že obsahovaly zápisy všech vydaných pergamentů. Na neúplnost register usuzuje zejména u register misiv, a to zvláště české expedice,¹⁾ o nichž několikrát uvádí, že „obsahují, jak důvodně můžeme souditi, jen malou část (někdy snad ani ne $\frac{1}{3}$) všech listů poselacích, českou expedicí vydaných“²⁾ a analogicky předpokládá ji i u register listů otevřených a dekretů.³⁾

Kdyby byl závěr Stloukalův o neúplnosti register misiv, patentů a dekretů doby rudolfinské správný, význam toho byl by dalekosáhlý i pro historické badání. Neboť neobsahují-li registra zápisy všech listů z kanceláře vyšlých, nýbrž leckdy jen jejich třetinu, pak ovšem přestala by býti cenným pramenem historickým, za který až dosud celkem byla pokládána. A právě i pro tento důvod — vedle zajímavosti problému po stránce diplomatické — rozhodl jsem se podrobiti otázku úplnosti register české kanceláře dvorské novému a podrobnému zkoumání, omezuje se zatím z ohledu na dochované svazky register rovněž jen na časový rámeček práce Stloukalovy.

Avšak ani z toho poměrně krátkého období (1599—1608) nedošla nás registra české kanceláře v úplnosti. Registra majestátů a listů erbovních dochovala se jen v pozdních opisech z konce XVIII. století, a z register listů otevřených a dekretů expedice, jak české, tak i německé, zbyly celkem jen nepatrné zlomky; totéž, ba ještě ve větší míře, platí i o registrech misiv německé expedice.⁴⁾ Proto žádná z těchto register nemohou býti bezpečným podkladem pro řešení dané otázky.

¹⁾ O registrech misiv německé expedice Stloukal totiž zjistil, že obsahují zápisy všech listů, které jsou uvedeny v protokolech o vydaných listech poselacích. Jelikož však německá registra misiv došla nás z doby, již se obírá, toliko v zcela nepatrných zlomcích, Stloukal se domnívá, že takové srovnání nemůže býti dosti průkazné, zejména když „z jiných dokladů třeba souditi, že všechny listy z kanceláře vycházející do register misiv zapisovány nebyly“ — srov. Stloukal, uv. kn. str. 84.

²⁾ Stloukal, uv. kn. str. 85, a podobně i str. 59—60 a 91.

³⁾ Stloukal, uv. kn. str. 85 a 91.

⁴⁾ Srov. přehled dochovaných register u Stloukala, uv. kn. str. 93—94.

Zbývají tudíž registra listů poselacích české expedice, která zachována jsou z let 1601 až 1608, i když toliko dva jejich svazky (pro léta 1605 a 1606) jsou úplné, kdežto ve všech ostatních jeví se brzy větší a brzy menší mezery,¹⁾ činí přece jen poměrně souvislou řadu, takže nám mohou dobře býti podkladem pro zkoumání úplnosti register české kanceláře. A věc nabývá tím větší důležitosti, že se právě proti těmto registrům nejvíce obrací závěr Stloukalův.

* * *

Na otázku, jak dospěl Stloukal k uvedenému závěru o neúplnosti register české kanceláře, podává jeho kniha přesnou a na prvý pohled jistě přesvědčující odpověď: dokazuje mu ji, jak dvakrát zdůrazňuje²⁾, srovnání zápisů register se zachovanými

¹⁾ Přehled, který podává Stloukal, možno doplniti některými přesnějšími údaji, totiž:

Z registra pro r. 1601 — sv. 110, fol. 69—116 — zachoval se jen měsíc leden (fol. 70—92) a z února (fol. 92—116) větší část až asi po zápis čís. 74; konec února a ostatní měsíce jsou ztraceny.

V registru pro r. 1602 — sv. 110, fol. 117—207 — žádný měsíc není zachován úplně: z ledna (fol. 117—126) ztratila se větší část koncem zápisu čís. 42 počínajíc; únor (fol. 127—138) začíná teprve zápisem čís. 39, takže začátek měsíce jest ztracen; z března (fol. 138—160) naopak schází konec měsíce čís. 81 počínajíc; měsíc duben chybí celý; z května (fol. 161—172 a 182—183) zachovaly se toliko zápisy čís. 9—49 a 95—100, takže kromě začátku schází takřka celá druhá polovina měsíce; podobně i červen (fol. 173—181' a 184, kromě dvou zápisů z 15. června na fol. 127—128) podává dva zlomky, totiž začátek měsíce až asi po zápis čís. 32 a tři zápisy z konce, t. j. čís. 103—105; posléze se z měsíce července (fol. 185 až 207, při čemž na fol. 193' jsou dva zápisy z května) zachovaly asi dvě třetiny, t. j. až po zápis čís. 73. Ostatní měsíce jsou vesměs ztraceny.

U registra pro rok 1603 — sv. 111 — ztracen jest konec měsíce prosince zápisem čís. 101 počínajíc (celkem 4 zápisy).

V registru pro rok 1604 — sv. 113 — měsíc leden nezachoval se, jak Stloukal mylně uvádí, úplný, nýbrž ztracen jest jednak začátek měsíce až po začátek zápisu čís. 17, jednak složka se zápisy čís. 35 až začátek čís. 51; ostatní shoduje se s údaji přehledu Stloukalova (únor končí však zápisem čís. 15), což platí i pro registra z let 1605 až 1608, t. j. svazky 114, 115, 116 a 55 (fol. 243—291).

²⁾ Stloukal, uv. kn. str. 60 a 91.

koncepty. Oporou při tom jest mu i skutečnost, že tehdy i v jiných kancelářích, jak z předpisů jim daných můžeme souditi, bylo obvyklé toliko částečné registrování vydaných listů (a zejména misiv), totiž jen pokud byly důležitější. Podobného předpisu pro českou kancelář předbělohorskou však nemáme, a proto Stloukal připouští, že v české kanceláři ve výběru listů k registrování neplatila snad žádná zásada, nýbrž že vše záviselo jenom od uvážení samého registrátora.¹⁾

Při revisi Stloukalova závěru o neúplnosti register listů poselacích musíme proto vyjít rovněž od dochovaných konceptů české kanceláře, jichž se z doby Rudolfovy zachoval veliký počet. Práce naše jest však ztížena tím, že registratura české kanceláře nedošla nás v původním uspořádání a na jednom místě, nýbrž že jest roztržena po různých archivech. Největší její část, jak známo, uložena jest v archivu ministerstva vnitra v Praze, avšak ani tam nečiní jednotného celku, byvši v XVIII. a XIX. století rozdělena podle věcných hledisek pod různá hesla t. zv. „staré manipulace“, což ovšem její konsultování podstatně ztěžuje. Jenom zlomek registratury české kanceláře, jak již Stloukal v úvodu ke své práci upozornil, zůstal zachován v původním stavu, totiž korespondence s Moravou a Slezskem. A právě tento moravský fond — Slezsko nepřichází pro registra listů poselacích české expedice v úvahu, poněvadž spadalo do kompetence expedice německé — usnadňuje nám provéstí žádané srovnání konceptů s registry. Použití tohoto fondu má pak pro naši otázku tím větší cenu, poněvadž je to většinou týž materiál, s nímž pracoval i Stloukal a na jehož právě podkladě měl dospěti k uvedenému závěru. Abych se však neomezil toliko na akta moravská, přibrál jsem k srovnání i některé svazky ze „staré manipulace“, jakož i téměř všechny koncepty, zachované ve sbírkách archivu Národního musea v Praze, kamž se rovněž dostaly značné zlomky registratury české kanceláře předbělohorské.²⁾

¹⁾ Stloukal, uv. kn. str. 91.

²⁾ Za laskavou ochotu, s níž mně bylo při mém badání vycházeno vstříc, vyslovuji své upřímné díky správám a úřednictvu obou řečených archivů.

Jest známo, že se již na konceptech české kanceláře projevují patrné stopy činnosti registrátorovy. Na konceptech české expedice, o kteréž nám především jde, jest to jednak převedení data, uváděného v konceptech pravidelně týdenním dnem podle svátků svatých, v průběžné datování měsíční, jednak stručný heslovitý výtah listu s připojeným číslem, označujícím pořadí toho kterého konceptu v jednotlivých kalendářních měsících. Převod data bývá připisován vždy pod datovací formulí, kdežto registrový výtah s pořadovým číslem stojí vždy v (heraldicky) pravém horním rohu konceptu naproti označení adresáta listu, které však je psáno hned písařem konceptu.

Tyto stopy činnosti registrátorovy shledal jsem na všech téměř konceptech české expedice, které jsem k naší otázce prohlédl. Toliko na několika málo konceptech nepřicházejí, a pátráme-li po příčinách toho, zjistíme, že jsou dvojí. Na většině těchto konceptů (Morava 1602 čís. 86; 1603 čís. 32, 42, 44 a 230; 1605 čís. 3 a 1607 čís. 219) schází také parafa, t. j. znamení připisované na konceptu pravděpodobně písařem, který podle něho pořídil příslušný čistopis. Proto se můžeme, tuším, právem domnívat, že uvedených konceptů nebylo použito za předlohu pro originály a že právě proto neprošly ani rukama registrátora. Jinak však je tomu s koncepty Morava 1604 čís. 102 a 1605 čís. 129, na nichž parafa ingrosistova přichází, což nám takřka bezpečně dosvědčuje, že byly podle nich pořízeny již i čistopisy. Vysvětlení, proč tedy na nich nečteme i poznámky registrátorovy, podávají nám jiné případy, dochované rovněž ve fondu moravském; jsou to ná př. Morava 1606 čís. 48, 1607 čís. 93 a j., kde se zachovaly od týchž listů vždy dva koncepty: jednak původní koncept a jednak koncept vzniklý ze zrušeného čistopisu, pořízeného podle původního konceptu, když v jeho znění ještě před odesláním byly provedeny některé změny, často i pouhá změna data; v těch případech totiž vidíme, že poznámky registrátorovy přicházejí toliko na oněch konceptech vzniklých ze zrušených čistopisů (Stloukal je ne zcela přesně nazývá „rekoncepty“), kdežto na původních konceptech nejsou. Týž případ podle mého mínění můžeme předpokládati analogicky i u dvou výše zmíněných konceptů: jsou to tedy patrně

původní koncepty, podle nichž byly pořízeny již i čistopisy; jelikož však v jejich textu byly dodatečně provedeny nějaké změny, byly hotové již originály „degradovány“ na nové koncepty a staly se podkladem dalšího písemného řízení v kanceláři; naše původní koncepty byly prostě uloženy ad acta, aniž přišly v úvahu při registrování a při zápisu listu do protokolů expedičních.

Stopy činnosti registrátorovy, přicházející na konceptech listů poselacích, nemusí však ještě býti bezpečným dokladem, že příslušné listy byly skutečně zaregistrovány. Dříve nežli do register, a rovněž podle konceptů, byly totiž zapisovány všechny vydané listy do zvláštních protokolů expedičních, t. zv. sumářů.¹⁾ Zápisy do nich byly vždy činěny ve větších skupinách, pravděpodobně měsíčních, najednou, a to stručným registrem a jménem adresáta, a jednotlivé zápisy byly v nich označovány rovněž průběžným číslem toho kterého měsíce. Číslo to kryje se s číslem, které připisoval registrátor v horním rohu konceptu, a odpovídá i číslu, o němž příslušný list byl pak zapsán do register misiv. A právě pro tuto vnější shodu zápisů v expedičních protokolech a v registrech s registrátorovým poznamenáním na konceptech nelze z existence takového označení konceptu vyvozovati již i jeho zaregistrování. Registrační znamení, které by bylo neklamným svědectvím provedené registrace, v době, již se obíráme, se na konceptech listů poselacích nevyskytuje, leč jen zcela ojediněle; proto ani ono nemůže nám býti bezpečným vodítkem.

Nezbývá tudíž, než provéstí přímé srovnání zachovaných konceptů s registry, t. j. zjišťovati u každého jednotlivého konceptu, zda byl skutečně zaregistrován. Srovnání to jest podstatně usnadněno tím, že nejen čísla konceptů, jak jsem již uvedl, odpovídají číslům zápisů v registrech, nýbrž že i záhlaví jednotlivých zápisů bývají pravidelně skládána z označení adresáta a z heslového výtahu, jak je čteme v rozích při horním okraji konceptů. Tím ovšem bez dlouhého hledání — s výjimkou zlomků register z let 1601 a 1602, v nichž zápisy nejsou číslovány a u nichž záhlaví obsahují pravidelně jen stručné označení adresáta — lze koncepty s příslušným zápisem v registrech zcela lehce identifikovati.

¹⁾ Srov. o nich Stloukal, uv. kn. str. 80 nn.

Porovnav pozorně všechny koncepty dochované ve fondu moravském, jakož i některé ze „staré manipulace“ a z musejního archivu, s příslušnými svazky register, zjistil jsem, že z nich toliko čtyři nejsou v registrech misiv zapsány. Jsou to koncepty čís. 73 v únoru 1601 („Inhibicí z strany vkladu statku novohradského. — N. komorníku moravského markrabství“. — Morava 1601 čís. 67), čís. 15 v měsíci lednu 1602 („Strany rozepsání sněmu moravského k 11. Februarii. — Správci hejtmanství markrabství moravského.“ Morava 1602 čís. 54), čís. 24 v březnu 1602 („Vklad starožitnosti Lukáše Dembinského. — Nejv. komorníku markrabství moravského“. — Morava 1602 čís. 263) a čís. 32 v měsíci lednu 1604 (Morava 1604 čís. 207: ve věci obsazení hejtmanství moravského Karlem z Liechtenštejna). Uvážíme-li, že jsem prohlédl plných 900 konceptů, pak teprve pochopíme, jak mizivým zlomkem jsou zjištěné čtyři misivy nezregistrované.

Při tom jest nutno uvážit i to, že tři z nich jsou z let 1601 a 1602, kdy registra misiv nebyla vedena tak pečlivě jako v jiných letech a z nichž se nad to zachovaly, jak jsem výše ukázal, jen více méně nesouvislé zlomky. Není proto snad ani zcela vyloučeno, že na př. zápis čís. 73 v únoru 1601 mohl býti zapsán nesprávným zařazením teprve na listech, které se ztratily, když zachovaná nám část register končí zápisem čís. 74. Takové přehození zápisů v registrech není totiž v době rudolfínské neobvyklým.

Větší pozornosti zasluhuje však koncept čís. 32 z měsíce ledna 1604. V příslušném svazku register (sv. 113, fol. 4—4') nalézáme totiž v lednu o čís. 32 zápis listu, týkajícího se zcela jiné věci („Kyjovským o Maryanu Burdovskú“), což by svědčilo neklamně pro to, že jedním a týmž číslem byly označeny dva odlišné koncepty. Ani to není v době Rudolfové neobvyklým zjevem, byt se to vyskytovalo poměrně jen výjimečně; v tom případě bývá vždy k číslu připojen zlomek, na př. $\frac{15}{1}$, $\frac{15}{2}$ (listopad 1604) nebo $\frac{21}{1}$, $\frac{21}{2}$, $\frac{21}{3}$ (srpen 1606) a pod. V našem případě se však zdá, že se věc má jinak, totiž že příslušný list nevyšel dne 7. ledna 1604, jak uvádí náš koncept, nýbrž teprve dne 10. února; ve fondu moravském (Morava 1604 čís. 110) zachoval se totiž i jiný, celkem shodný koncept, datovaný „v outerý den sv. Školastiky léta

oc. 1604“ a označený „Ist recht und also ausgangen“. Z existence tohoto druhého konceptu jsme oprávněni, tuším, souditi, že list zapsán byl v registrech rovněž teprve v měsíci únoru, a možná, že také o čísle 32 — ztráta register však nám zabraňuje, abychom ověřili správnost této domněnky.¹⁾

Že však listy bývají někdy (byť jen zcela výjimečně) zapisovány v registrech i v jiných měsících, nežli uvádějí jejich koncepty, to dosvědčuje jiný případ ve fondu moravském doložený. Jsou to akta, týkající se dosazení Viléma Dubského za nejvyššího hofrychtýře markrabství moravského, z nichž se zachovaly celkem tři koncepty: dva (Morava 1607, čís. 116 a 117) z 11. a 12. září 1607 a třetí (Morava 1607, čís. 144) z 12. listopadu téhož roku. Prvé dva koncepty označil registrátor čísly „15“ a „16“, avšak nezapsal jich v měsíci září, nýbrž teprve v listopadu současně s třetím konceptem, při čemž ponechal jim jejich správné datum

¹⁾ Že však nevyšlé listy, i když jejich koncepty byly již opatřeny registrátorem poznámkou, nebyly často vůbec zregistrovány, toho několik dokladů podává fond moravský. Uvedu příkladem některá akta, týkající se „propuštění z ouřadu hejtmanství markrabství moravského pana Karla z Liechtenštejna“ (Morava 1607, čís. 188 a 189). Původní koncept listu daného v té věci dne 5. července 1607 „J. M^{ti} kn. panu kardinálovi a p. Ladislavovi Berkovi“ označen byl registrátorem číslem „6“; když však znění jeho bylo, jak jest na konceptu poznamenáno, „zjinačeno“, pořízen byl nový koncept, který dostal číslo „8“ a o něm byl pak skutečně i zregistrován; o čísle „6“ zapsán jest v registrech jiný list, totiž p. Karlovi z Liechtenštejna. Podobně i misiva daná v téže věci „místo-držícímu hejtmanství markrabství moravského [p. Ladislavovi z Lobkovic]“ byla předělávána, a to dokonce dvakrát; původní koncept jest datován již 15. červnem 1607 a byl označen pořadovým číslem „18“; byl-li zregistrován, nevíme, poněvadž se registra z měsíce června ztratila; druhý koncept z 2. července opatřen jest číslem „8“, byl však opět „zjinačen“ a definitivní koncept, označený výslovně „Ist die rechte Copei und also abgangen“, dostal číslo „7“ a o něm jest vskutku zapsán i v registrech. Číslem „7“ byl však původně označen koncept jiného listu v téže věci daného, totiž „stavům markrabství moravského při sjezdu obecném shromážděným“, avšak jelikož i tento list byl pozměněn („Zjinačeno, nevyšlo“), není do register vůbec vložen. Myslím, že tyto případy názorně ukazují, jak se při registrování pozměňovaných misiv v české kanceláři postupovalo.

i uvedená pořadová čísla. Tuto věc můžeme ovšem poměrně snadno vysvětlit tím, že první dva koncepty byly patrně hned v aktech připojeny ke konceptu listu listopadového, poněvadž se týkaly téže záležitosti, a že proto byly s ním také i zaregistrovány. Jindy však podobný vnitřní důvod chybí a pak nesprávné zařazení konceptu v registrech nutno vysvětlit jen omylem registrátora písaře.¹⁾

Výsledek mnou provedeného srovnání konceptů misiv²⁾ se zápisy v registrech neshoduje se proto, jak jsme poznali, se závěrem Stloukalovým. I když 900 prohlédnutých konceptů při celkovém počtu něco málo přes 4900 zápisů, přicházejících v zachovaných svazcích a zlomcích register listů poselacích české expedice z let 1601 až 1608, představuje toliko 18,4% všech zaregistrovaných misiv, přece jen zjištění samotných čtyř nezaregistrovaných listů nedovoluje nikterak usuzovati na neúplnost register, poněvadž jest to jen zcela mizivý zlomek. A uvážíme-li, že prohlédnuté koncepty jsou vzaty více méně stejnoměrně z celého rozpětí let, jimiž se obíráme, a že nejsou omezeny na nějakou speciální otázku, nýbrž že se dotýkají takřka všech věcí formou listu poselacího vyřizovaných, pak jistě lze velmi těžko předpokládati, že by takto získaný obraz o úplnosti register misiv došel podstatné změny, kdybychom provedli srovnání ještě dalších konceptů.

* * *

¹⁾ Tak na př. koncept Morava 1608 čís. 109, označený pořadovým číslem „1“, třebaže jest z 1. března 1608, zapsán jest v registrech (sv. 55) jako první zápis měsíce února, a pod.

²⁾ Při prohlížení výše uvedených fondů neomezoval jsem se však toliko na koncepty misiv, nýbrž přihlížel jsem i k dochovaným tam konceptům dekretů a recesů české expedice. Jest jich však, zejména ve fondu moravském, u srovnání s listy poselacími nepoměrně menší počet, což dobře pochopíme, vzpomeneme-li si na odpor Moravanů proti používání formy dekretů a recesů v záležitostech moravských. Srovnáv tyto koncepty se zachovanými zlomky register patentů a dekretů z let 1602 až 1606 (sv. 108), zjistil jsem, že všechny jsou zaregistrovány, z čehož můžeme, tuším, usuzovati i na úplnost register listů otevřených a dekretů.

Úplnost register listů poselacích české kanceláře dvorské dala by se zcela bezpečně ověřiti, kdyby se byly zachovaly zmíněné již expediční protokoly misiv, neboť ty jistě obsahovaly — jak z jejich povahy a účelu vyplývá — zápisy všech vydaných listů poselacích. Tyto sumáře se však, žel, pro českou expedici ztratily, avšak přece jen ne zcela.

V t. zv. komorních knihách, uložených v archivu ministerstva vnitra v Praze, došel nás o čís. 127 svazek nadepsaný „Reperitorium na misivy 1600, 1601, 1602, 1603, 1604 až do 1610 inclusive“. Po první na něj upozornil V. Pešák v pojednání „Protokoly české dvorské kanceláře od polovice XVI. stol. do Bílé Hory“¹⁾ a jeho rozbořem zjistil, že jest to jeden z pěti zachovaných rejstříků k ztraceným prokolům o expedovaných misivech české expedice. Odlišné mínění projevil ve své práci Stloukal, jenž jej pokládá za jmenný rejstřík k registrům.²⁾ Hledíme-li k původu rejstříku, má pravdu, jak níže ukáží, Pešák; máme-li však na mysli jeho účel, pak možno souhlasiti i se Stloukalem.

Rejstřík jest založen abecedně-chronologicky: jest rozdělen v odstavce podle písmen abecedy, které pro větší přehlednost jsou označeny i zvláštními proužky pergamenovými, vyčnívajícími z knihy; jednotlivé písmeny jsou ještě děleny podle kalendářních let. Zápisy listů mají po pravé (herald.) straně jméno osoby, které se list poselací týká (nikoliv tedy jméno adresáta listu), a po levé straně pořadové číslo listu v jednotlivých měsících a jméno měsíce, které však bývá psáno jen u prvního zápisu toho kterého měsíce v příslušné písmeně přicházejícího. Toliko výjimečně nebývá v rejstříku přihlíženo k jménu osobnímu, nýbrž k věcnému heslu; tak často se vyskytující citace bývají pravidelně zapisovány v písmeně „O“ („Obeslání“) a nikoliv pod začáteční písmenou příjmení obeslané osoby; a podobně i listy, týkající se na př. úřadů moravských, jejich obsazování atd., bývají uváděny takořka pravidelně pod heslem „moravské markrabství“ v písmeně M. Tyto výjimky neporušují však celkový ráz rejstříku jako rejstříku jmenného.

¹⁾ Vyšlo ve Sborníku archivu ministerstva vnitra republiky Československé, svazek II. Praha 1929, str. 91 až 113; srov. zejména str. 97 a 108.

²⁾ Stloukal, uv. kn. str. 92 n.

Srovnáme-li záznamy v rejstříku se zápisy misiv v registrech, zjišťujeme naprostou shodu¹⁾, která patrně svedla Stloukala k domněnce, že jde o rejstřík k registrům. V registrech doby Rudolfovy přicházejí však někdy i prázdná místa, ponechávaná pro dodatečné vepsání listů, a označená zatím jenom příslušným číslem pořadovým. Přihlédneme-li k těmto mezerám, vidíme, že ve velké většině (takřka plných 90%) případů nacházíme v rejstříku příslušný zápis listu, zaznamenaný obvyklým způsobem. A právě tato skutečnost, že rejstřík obsahuje tedy více nežli registra, vylučuje naprosto možnost, že byl pořízen podle register. Pak ovšem předlohou při jeho zpracování mohly být toliko buď přímo koncepty listů poselacích anebo expediční protokoly. Předpokládati, že byl pořízen přímo z konceptů, zdá se mně z vnitřních důvodů nepravděpodobným, takže zbývá jediný možný závěr, totiž že byl pořízen podle ztracených dnes protokolů o vydaných listech poselacích české expedice.

Shodu mezi rejstříkem a registry lze vysvětliti vnější shodou register a expedičních protokolů, na kterou jsem již výše upozornil a která záleží zejména v tom, že jednotlivé listy poselací byly v nich zapisovány v téměř pořadí a o týchž číslech. Z té příčiny rejstřík, i když byl pořízen podle expedičních protokolů, mohl býti ovšem zcela dobře používán (a skutečně i byl používán) také jako rejstřík k registrům. Jelikož však koncepty, které, jak víme, byly v české kanceláři pečlivě uschovávány, byly v registratuře ukládány pravděpodobně rovněž v měsíčních fasciklech a v pořadí shodném s jejich očíslováním, mohl zachovaný rejstřík býti i rejstříkem k uloženým konceptům a pomůckou k rychlému vyhledávání odeslaných prior. Že skutečně i k tomu byl v české kanceláři po-

¹⁾ Někdy, jak Stloukal příkladem na str. 93 uvedeným ukázal, rejstřík opravuje chybné datování vyskytující se v registrech; srov. k tomu dále str. 232, pozn. 3. — Jindy však naopak rejstřík udává u některých zápisů nesprávná pořadová čísla anebo i nesprávný měsíc; tak na př. v písmeně T 1605 uvádí zápis „63“ v měsíci červnu, kdežto správně, jak dosvědčují registra, má to být číslo „53“; nebo v písmeně D 1603 misiva týkající se kněze Šebestyána Dorna uvedena je jako 77. zápis v měsíci říjnu, zatím co patří do měsíce září, v němž je skutečně o téměř čísle „77“ zregistrována.

užíván, o tom neklamně svědčí některé poznámky, připisované pozdějšími kancelářskými úředníky na okraji u některých zápisů; tak na př. „Deest“, „In fasce“, „In fasce Gabel“ a pod.

Poznání, že zachovaný rejstřík byl pořízen podle expedičních protokolů misiv české expedice, má ovšem pro otázku úplnosti register listů poselacích velkou cenu: v tom případě může totiž rejstřík alespoň částečně nahraditi ztracené protokoly.

Sestavíme-li zápisy přicházející v rejstříku pro každý měsíc zvláště, pozorujeme, že některá pořadová čísla v rejstříku nepřicházejí, čili že všechny zápisy expedičního protokolu nebyly pro rejstřík excerpovány. Poněvadž se to však týká jen zcela nepatrného počtu případů, není nutné vyvozovati z toho nějaké důsledky, zejména když vidíme, že — jak můžeme srovnáním bezpečně zjistiti — některé ze zápisů vynechaných v rejstříku odpovídají listům nejvyššího kancléře Zdeňka Vojtěcha z Lobkovic a místokancléře Jindřicha Domináčka z Písnice, jejichž zápisy (třebaže nejde o misivy královské) v registrech přicházejí, a že o jiných můžeme dokonce i předpokládati, že byly to zápisy listů, které byvše zjinačeny, ve skutečnosti nevyšly.

Sestavením zápisů poznáme i počet odeslaných listů poselacích v jednotlivých měsících. Srovnáme-li jej s počtem zápisů, přicházejících v zachovaných svazcích register misiv, shledáme, že se převážnou většinou zcela kryjí. Toliko v sedmi měsících počet zápisů v rejstříku převyšuje počet zápisů v registrech, z čehož nutno vyvoditi, že příslušné listy nebyly zregistrovány. Jsou to tyto misivy: čís. 81 v únoru 1602 („O zavedení svědkův Janovi Pirkholcovi“ — rejstřík sub P 1602); čís. 106 v červnu 1602 („Vklad do desk opatření na poctivosti Samuele Nejepinského a aby mu dcky zase sloužily“ — sub N 1602); čís. 64 v říjnu 1603 („Dosazení do soudu zemského p. Teobalda Švihovského“ — sub S 1603); čís. 85 v lednu 1604 („Hejtmanství markrabství moravského“ — sub M 1604); čís. 75 v září 1605 („Markyta Nejbičarová“ — sub N 1605); čís. 71 v únoru 1606 (v rejstříku jsou o tomto čísle uvedeny dokonce dva zápisy, totiž „Jan Hozius“ — sub H 1606 a „Anna dcera Michala Zámečnicka“ — sub Z 1606); čís. 90 v květnu 1607 („O vydání vejpisu p. Hanybalovi

z Valdštejna“ — sub V 1607); čís. 91 a 92 rovněž v květnu 1607 („Dosazení súdství knížetství opavského“ — sub O 1607) a čís. 93 taktéž v květnu 1607 („Promotoriál z strany N. Pleskýho a p. Jana Novohradského z Kolovrat“ — sub K 1607).

Proč uvedené misivy nebyly zapsány do register, lze ovšem těžko říci. Toliko u posledního listu nalézáme alespoň pravděpodobné vysvětlení: ve fondu moravském (Morava 1607 čís. 214) zachoval se totiž koncept příslušné misivy, resp. zrušený její čistopis, použitý za druhý koncept; vedle registrátorovy poznámky a pořadového čísla květnového „93“ čteme na něm ještě poznámku „Zjinačeno“, která bezpečně dosvědčuje, že příslušný list nevyšel ani v tomto opraveném již znění, nýbrž že byl znovu přepracován. A právě toto další přepracování konceptu — snad i o jiném datu — bylo patrně důvodem k tomu, že list nebyl v květnu zregistrován. Zda však i v ostatních případech rozhodoval nějaký podobný důvod pro jejich nezregistrování, na to dáti přesvědčující odpověď není v naší moci; snad ještě u zápisů čís. 85 v lednu 1604 a čís. 91 a 92 v květnu 1607 mohli bychom — znajíce Rudolfovu nerozhodnost a odkládavost, šlo-li o změny osob v úřadech — připustiti, že i ony nebyly v registrech v uvedených měsících zapsány proto, že snad tehdy nevyšly, nýbrž až později.

Avšak i když přijmeme za jisté — a je to jistě pravděpodobnější — že uvedené listy nebyly, třebaže vyšly, skutečně zregistrovány, přece ani těchto dalších devět či deset dokladů nezregistrovaných listů nedostačuje u srovnání s celkovým počtem vydaných listů poselacích k tomu, abychom z nich mohli vyvoditi závěr o neúplnosti register, zejména když srovnání rejstříku s registry mluví zcela zřetelně pro jejich úplnost. A připomeneme-li si, že k témuž poznatku úplnosti, i když v jeho přesvědčivost nechtěl věřiti, dospěl i Stloukal, když srovnával zachované zlomky register německých listů poselacích s příslušnými zápisy v dochovaném svazku protokolu o vydaných misivách německé expedice¹⁾, pak tím spíše uvěříme v jeho správnost.

Shrneme-li tedy výsledek našeho zkoumání, provedeného srovnáním, jak konceptů, tak i rejstříku k expedičnímu protokolu

¹⁾ Stloukal, uv. kn. str. 84.

s dochovanými svazky a zlomky register misiv české expedice z let 1601 až 1608, dospíváme k zcela odlišnému závěru nežli práce Stloukalova. Registra misiv české kanceláře nepředstavují totiž jenom zlomek písemností, nýbrž podávají (nebo alespoň mají podávati) zápisy všech vydaných listů poselacích. Není-li tedy některý list v nich zregistrován, pak se to stalo jen nedopatřením nebo opominutím.

A tento závěr o úplnosti register misiv můžeme, tuším, plným právem rozšířiti i na ostatní druhy register české kanceláře.

* * *

Lze-li tedy vůbec mluvit o neúplnosti register české kanceláře doby Rudolfovy, možno to nejvýše vztahovati na volná místa, ponechávaná v registrech pro dodatečně vepsání některých listů, při čemž však pro evidenci byla příslušná jejich pořadová čísla hned připisována na okraji. Takových prázdných míst nacházíme zejména v registrech misiv poměrně značný počet.

Avšak ani tu nelze mluvit o neúplnosti register ve vlastním významu slova. Jde tu totiž o listy, jejichž koncepty nebyly v době, kdy příslušná registra byla psána, po ruce: právě proto bylo v registrech ponecháváno pro ně volné místo, aby mohly býti dodatečně vloženy; proč se tak potom nestalo, nemůžeme říci. Že však tomu tak bylo, dosvědčují některé koncepty, odpovídající vynechaným zápisům, z nichž je patrné, že příslušné listy byly zcela pravidelně expedovány, takže nelze mysliti na nějakou nepravidelnost ani při jejich registrování; totéž dotvrzuje i zapsání příslušných listů v expedičních protokolech. Proč však některé koncepty nebyly registrátorovi, resp. jeho písaři při psaní register k dispozici, na to jest ovšem nsnadno odpovědět. Nejčastějším pravděpodobně důvodem bylo, že příslušné koncepty byly v té době v používání kanceláře jako potřebná priora k právě vyřizovaným písemnostem; u jiných můžeme snad i připustiti, že byvše založeny v jiných spisech, nemohly býti nalezeny.

Taková a podobná vysvětlení jsou dobře možná, uvědomíme-li si, že k registrování docházelo teprve po delší době. U register Ferdinanda I. mohl jsem alespoň pro některé svazky z nahodilých

známek vyvoditi, že vznikly pravděpodobně až po několika letech.¹⁾ I když registra doby Rudolfovy nemají patrně tak velkého časového odstupu, přece byla většinou psána teprve asi po uplynutí kalendářního roku, a to vždy po větších částech najednou. Dobu vzniku můžeme přímo doložit toliko u register pro rok 1607: poznámka, připsaná za posledním zápisem prosincovým v slova: „Konec toho měsíce a tak již celého roku toho pominulého 1607“²⁾ odkazuje neklamně na rok 1608. Do roku 1603 hlásí se zase zlomky register pro léta 1601 a 1602; některé zápisy v únoru 1601 a v květnu 1602 zapsány jsou totiž v registrech s datem „— — léta oc. 603“³⁾ což může jistě ukazovati k tomu, že písař pořizoval zápisy toho roku a že se proto zmýlil v datování. V registrech pro rok 1606 setkáváme se naopak s odkazy na pozdější registra resp. koncepty, totiž z února až října 1607⁴⁾, takže jejich vznik můžeme pochopitelně klásti teprve až za toto datum. Všemi těmito doklady pozdní poměrně vznik register misiv jest, tuším, bezpečně doložen.

Upozornil jsem již výše, že všechny listy, pro jejichž zápisy v registrech bylo zatím ponecháváno jen volné místo, v expedičních protokolech misiv byly zapsány, jak dosvědčují záznamy v dochovaném rejstříku. Skutečnost ta nemůže nás překvapovati, uvážíme-li, že expediční protokoly byly pořizovány značně dříve nežli registra. Třebáže nebyly vedeny postupně a přímo podle

¹⁾ Srov. ČAS roč. V. str. 79 n.

²⁾ Registra sv. 116, fol. 239.

³⁾ V roce 1601 jsou to tři listy zapsané ve sv. 110 na fol. 115 až 116 s datem „v outerý po sv. Matěji apoštolu léta 1603“; že však byly vydány skutečně r. 1601, dosvědčuje nám rejstřík, který je uvádí (sub S, M a K) jako zápisy čís. 70 až 72 v únoru 1601. — Z května 1602 je to šest zápisů na fol. 182 až 183; mylné datování je doloženo jednak opět rejstříkem, v kterém příslušné misivy jsou zapsány v písmenech G, Z, T, M a B jako květnová čísla 95 až 100 v roce 1602, jednak i datem „... v sobotu den sv. Urbana“, poněvadž v r. 1602 připadal jeho svátek skutečně na sobotu, kdežto v r. 1603 byl v neděli.

⁴⁾ Srov. registra sv. 115, fol. 147: „44. O Matyáše France: v létu 1607 ji nejdeš in Maio v listu 44“; fol. 150: „56. Ta kopie se najde v létu 1607 v měsíci Februarii“, a fol. 201: „20. O pana Oldřicha z Kounic. Nejdeš tu kopiji v měsíci Octobris in numero v létu 1607“.

odesílaných originálů (což by bylo jistě nejpřirozenější), byly psány patrně ještě před uložením konceptů v registratuře, tedy asi v měsíčních intervalech. V té době byly ovšem ještě všechny koncepty mnohem snáze k dispozici, a to tím spíše, poněvadž zápis všech vydaných listů v expedičním protokole byl nutný.

Stručné záznamy rejstříku nemohou ovšem dostatečně nahraditi vynechané zápisy v registrech. Kdyby nás byly došly přímo expediční protokoly, byla by to náhrada mnohem vítanější: jejich zápisy podávaly totiž u každé misivy alespoň hlavní jádro jejího obsahu asi tak, jak byl udáván její obsah ve stručném výtahu připisovaném při dolním okraji originálu pro informaci císařovu. Avšak i při stručnosti má rejstřík velikou cenu, poněvadž jedině on umožňuje nyní určití zápisy v registrech vypuštěné, stává se tak jakýmsi doplňkem dochovaných svazků register.

* * *

Na konec chci se ještě alespoň stručně dotknouti početní úvahy, kterou Stloukal věnoval ve své knize¹⁾ písemné agendě české kanceláře dvorské, a která ho svedla podle mého mínění nemalou měrou k závěru o neúplnosti register české kanceláře. Především pokládám za nutné zdůraznit, že každá podobná početní úvaha nemůže býti, leč jen velmi problematičká. Rozhodneme-li se však přece pro její užití, není, myslím, radno činiti jejím základem měsíční nebo dokonce denní průměry, čerpané z větší řady let, poněvadž počet spisů, jak do kanceláře došlých, tak i jí vydaných, bývá v jednotlivých měsících velmi nestejný,²⁾ nýbrž bylo by jistě spolehlivější činiti závěry na podkladě několika kratších úseků časových, v nichž se však vyřizují přibližně si odpovídající akta.

Hlavní vadu početní úvahy Stloukalovy vidím však v tom, že správně nedoceňuje — i když jinak jeho význam několikrát

¹⁾ Stloukal, uv. kn. str. 85 n.

²⁾ Upozorňuji na př. na počet zaregistrovaných misiv v letech 1601 až 1603, který v jednotlivých měsících kolísá mezi 17 (listopad 1606 — císař byl tehdy v Brandýse nad L. a kancelář v Kostelci nad L.) a 130 (v měsíci červnu 1603)!

zdůrazňuje — početní poměr ústního a osobního vyřizování došlých aktů, ať se již projevuje osobním jednáním kanceláře se stranami anebo rozhodnutím, že se suplika prostě zamítá, že má být dána ad acta, že se na došlý spis nemá písemně odpovídati, anebo že má být zatím odložen, a pod. Prostudování aktového materiálu, uloženého ve fondu moravském, opravňuje nás totiž k domněnce, že tímto krátkým způsobem byla v našem období vyřizována alespoň jedna třetina všech do kanceláře došlých spisů. Tímto zjištěním mění se ovšem podstatně nepoměr mezi exhibitem a expeditem, který Stloukal při svém počítání konstatoval a který se snažil vyrovnati právě předpokladem, že registra podávají toliko jednu třetinu kancelářů vydaných písemností.

Podářilo-li se mně naproti tomu v této studii dokázati, že registra české kanceláře dvorské obsahují (nebo alespoň mají obsahovati) zápisy všech jí vydaných písemností, má to ovšem značný význam i pro obraz písemné agendy české kanceláře. Pak můžeme totiž bez váhání tvrditi, že právě registra nejbezpečněji a v plném rozsahu jí zachycují. Z jejich zápisů vidíme, že písemná agenda byla rozsahem poměrně dosti veliká a obsahem velmi bohatá. Odpovídá to ostatně významu české kanceláře dvorské jakožto ústředního orgánu veškeré písemné agendy a nejdůležitějšího úřadu českého státu.

Literatura.

Eugenio Casanova, *Archivistica*. 2. ediz. Siena, Stab. Arti Grafiche Lazzeri 1928. Pp. XVI. — 533 in 8°. — Lire 50. —

Pio Pecchiai, *Manuale pratico per gli Archivisti delle pubbliche amministrazioni e degli archivi notarili*. 2. ediz. Milano, Ulrico Hoepli 1928. Pp. XX. — 567 in 16°. — Lire 28. —

Eug. Casanova, *Archivio e archivistica*. Enciclopedia Italiana di scienze, lettere ed arti. Vol. IV. p. 83—85. Istituto Giovanni Treccani 1929. — VIII°.

Světová válka i mnohé její důsledky v době poválečné zvýšily značnou měrou zájem o archivy. Vyklizování měst a celých krajů před nepřitelem, nebezpečností zničení důležitých památek nebo zmocnění cenných, jindy zase kompromitujících, spisů v archivech při dobytí měst za války, veliké přesuny teritoriální, vznik nových států a likvidace, resp. dělení velikých archivů mezi nové oprávněné majitele, politická kořist z uzavřených dosud archivů poražených států a mizejících dynastií, vše to si vyžádalo zvýšené pozornosti, a mimořádného zájmu pro archivy a vzneslo také nové důležité úkoly pro archiváře. Archivy se staly předmětem nové pozornosti nikoliv jakožto pouhé sbírky starých dokumentů nebo jako laboratoře pro vědecké pracovníky, nýbrž přímo jakožto organické celky, žijící svým vlastním životem, jakožto důležitá složka veřejné správy a aparátu úředního, v neposlední řadě jakožto významný činitel v akci politické. Doby, kdy představa archivu byla spojena se skládkou zaprášených knih a papírů v zatuchlé místnosti a kdy správa těchto památek byla svěřována diletantům, deficientům nebo v úřadě těm, kdož jinde nestačili, náleží nenávratně minulosti.

Již skutečnost, že nová veliká práce italská, o které tuto referujeme, vznikla z přednášek, konaných na římské universitě, na fakultě věd politických a národohospodářských, ukazuje, jaký význam se tu přikládá archivům v organisaci správní. Itálii ovšem možno nazvati klasickou zemí archivů. Nejen pro nesmírné bohatství archivních fondů, které nejstaršími listinami sahají až hluboko do raného středověku, a které svým množstvím dosahují

v mnohých archivech až milionových čísel fasciкул, nejen poučnou rozmanitostí charakteru archiválií, dochovaných to pozůstatků kancelářů, již ve středověku dobře vybudovaných, počínajíc nevyčerpatelnými fondy kanceláře a komory papežské přes kancelář králů sicilských, středověkých komun italských až po bohaté archivy notářské a rodinné, nýbrž také pro vyspělou organizaci archivní, pro pokročilou literaturu tohoto oboru, v které archiváři italské od doby sjednocení království byli nuceni zabývat se rozmanitými otázkami teoretickými i praktickými, hlavně však také pro zavedenou již legislativu a judikaturu archivní. Je to právě autor nové příručky, soprintendent italských archivů Eugenio Casanova, z největších archivních odborníků světových, jemuž přísluší hlavní zásluha o vybudování systému archivního zákonodárství a archivní organizace v Itálii. Casanova sám, jakožto ředitel hlavního státního archivu v Římě a archivu vládního, i jakožto inspektor archivů italských, dovedl si vytvořit takovou posici úřední, jaké nemá snad jiný archivář v Evropě. Vlastní účel přednášek Casanovových i vynikající autorova znalost archivů italských (byl ředitelem archivů v Sieně, v Neapoli a potom v Římě) činí příručku důležitou v první řadě pro archivy a pro poměry italské, ale i archivář každého jiného státu získá ze spisu Casanovova nejedno poučení i ve všeobecných otázkách archivních.

Casanova rozvrhl své přednášky ve čtyři hlavní oddíly, které označuje: správa archivu („Archiveconomia“), archivní nauka vlastní („Archivistica pura“), dějiny archivů a archivářství a nakonec právní otázky a užívání archivů. Vlastním těmto přednáškám předeseílá v úvodě všeobecné poznámky o definici archivu, nomenklatuře archivu a základních pojmech archivních. Již v tom nalezneme český čtenář poučení o přesném vymezení a rozdílu základních pojmů, jako jsou fasciкул, svazek, busta, filza a jiné, pojmů, které v naší praxi a v literatuře archivní dosud nejsou dostatečně ujasněny. C. vedle názvů italských uvádí i hlavní běžné názvy francouzské, německé a anglické, někdy i španělské. Budiž uveden alespoň jediný příklad: slovem fasciкул se u nás označuje nepřesně každý svazek spisů, převázaný motouzem, nebo svázaný v lepenkových deskách, a podobně; pro italského archiváře je fasciкуlem (il fascicolo) jen soubor spisů, spořádaných podle data, podle čísla presentata a expedita, a vztahujících se k témuž předmětu. Všechny jinak sebrané spisy, svázané v určitý celek, jsou prostě balík (fascio, mazzo, francouzsky liasses). Této terminologie jest také užíváno přesně v signaturách jednotlivých archivů italských, kde se citují pak buste (na př. Mantova, Modena) nebo mazzi (na př. Turin) nebo filze (na př. Florencie), tasche (na př. Parma) nebo sacchi

(Benátky) a jiné. V této části C. také podává svou definici archivu. Stejně jako všichni archiváři italské C. jest stoupencem t. zv. holandské teorie archivní, která jakožto první zásadu archivářskou postavila princip provenienční (respect des fonds); v definici archivní však se poněkud odchyluje. Definice jeho zní: „Archiv je spořádaná sbírka spisů právní jednotky (di un ente) nebo jednotlivce, jak se vytvořila ve vývoji jejich činnosti a jak jest uchovávána pro správní (politické), právní i kulturní účely této právní jednotky nebo jednotlivce“ (str. 19). Kdežto holandská teorie vykládá archiv jakožto souhrn písemností, vzniklý z organické činnosti nějakého úřadu nebo nějaké instituce, C. zdůrazňuje, že jeho definici lze aplikovati i na osoby soukromé, které také mohou mít řádné archivy. Do archivu náleží jen spisy, které vznikly v době činnosti subjektu archivního, neboť jen ty jsou dokumenty autentické. C. také vede hranici mezi archivy a příbuznými ústavami, jakými jsou musea, knihovny, sbírky rukopisů; nerozvádí však tuto otázku podrobněji. I v našich poměrech vyžadovala by právě tato otázka zvláštní kapitoly. Že C. mohl přejít tuto otázku poměrně stručným odstavcem, jest dokladem dobré organizace a přesných pojmů italských archivů.

Archivy jsou v nejširším rozdělení dvojí: mrtvé a živé. Mrtvé jsou archivy zašlých institucí, jichž činnost jest již uzavřena, archivy historické; archiv živý pak prochází trojím stadiem; jest to nejprve archiv běžný (corrente), tedy registratura, která jest ještě v chodu a takřka v pokojích referentů, archiv depositní, t. j. registratura v užším smyslu, která u nás většinou zůstává u úřadů, v Itálii se však po pěti letech od vyřízení spisů odevzdává do archivu, a posléze archiv všeobecný (generale), t. j. vlastní archiv úřadu nebo instituce.

V kapitole o správě archivu (archiveconomia) C. se zabývá nejprve dosti podrobně stavbou archivů, vycházející od volby místa a prostředí až po detaily instalace světla, topení atd., vybavení místností, skladišť, kancelářů, knihoven, atelierů, uspořádání výstavy a pod. V této souvislosti promlouvá též o škůdcích archivů (plísni, hmyzu) a o papíru. Zvláštní oddíl věnuje konservaci archiválií (str. 89—105), pojednává nejprve o metodách technických (lepením), pak o metodách chemických. Všeobecné úvahy jsou stále doplňovány konkrétními příklady z velikých středisek archivních, zvláště ovšem z Itálie; autor seznamuje na př. čtenáře s conservačními pracemi státního archivu v Neapoli, s restaurací kodexů po požáru Národní knihovny turinské a pod. V posledních částech této kapitoly C. se zabývá otázkou ničení a zkázy archivů. Archivy zacházejí nebo alespoň jsou poškozovány příčinami chtěnými a úmyslně

zaviněnými, jako je na př. prodej archiválií, ničení za války, krádeže a pod., nebo příčinami náhodnými, jako jsou požáry. Zvláště zajímavé v této části jsou zprávy o prodeji archiválií. Poslední jeptišky kláštera San Lorenzo v Amalfi prodávaly ještě na počátku dvacátého století cizincům pergamenové listiny z XI. a XII. století i po 50 centesimech. Často i vlády napomáhají ničení archivů; jsme svědky, jak se ve světové válce doporučovalo odevzdávat spisy „z motivů patriotických“ na sbírku papíru; stalo se tak snad ve všech státech válčících. Jindy vláda přímo nařizuje ničení vlastních archivů. Roku 1782 dal na př. místokrál sicilský Caracciolo spáliti archiv inkvisičního tribunálu v Palermě; když se v září roku 1870 blížilo italské vojsko k Římu, spálila policie papežská dne 16. září všechny procesy a kompromitující spisy archivu. V čerstvé paměti jsou škody archivní a zničení archivů ve světové válce, zvláště v Belgii a v Itálii. Kdežto vojska centrálních mocností ničila archivy, naopak se velení spojeneckých armád dohodových snažilo vojsku vštípití úctu k archiváliím. Nejvyšší velitelství italské již 29. května 1915, tedy pět dní po vypovězení války, vyzvalo všechna podřízená velitelství, aby dbala toho, aby nebyly ničeny nebo zcizovány spisy veřejných úřadů. Také výbuchy revoluce se často zhoubně obracejí proti archivům. Příklady lze uvést z francouzské revoluce, z pařížské komuny roku 1871, z převratu mnichovského roku 1919, a zvláště trapný je případ vídeňský roku 1927.

V druhém hlavním oddíle knihy (str. 133—290), v němž se C. zabývá vnitřními pracemi archivu, skartací, katalogisací, inventarisací, pořádáním a pod., zaujmou odborného čtenáře především opět četné doklady, kterými autor provází teoretické výklady, at již jsou tyto doklady čerpány z historie nebo ze současné organizace archivní v různých státech. I tato kapitola se dotýká mnoha otázek, které ještě dnes všeobecně, a zvláště u nás, nejsou dostatečně vyjasněny. Tak hned v první části, pojednávající o registratuře, protokolu a o skartaci. Casanova si stěžuje na př., že skartace písemností soukromých, a to i soukromníků veřejně působících, uniká řádné evidenci, kdežto v dřívějších dobách i do skartace takových písemností vlády zasahovaly. Jediná Francie a ve větší míře ještě Itálie pamatují ve svém zákonodárství také na archivy soukromé. V dalším autor ukazuje na to, jak na př. v Itálii již od XVIII. století při skartaci fungovali vždy vedle úředníků skartujícího úřadu též archiváři. Český čtenář vzpomene tu se steskem, jak u mnohých úřadů ještě dnes jsou intervence odborných archivářů zanedbávány, vzpomene, jak zvláště registratury obecních a zastupitelských úřadů okresních byly neodborně a nedbale ničeny skartací bez jakéhokoliv vědomí činitelů archivních. Zvláště za války docházelo k ukva-

peným skartacím, jak také autor uvádí; jen v Itálii bylo vyskartováno v letech 1916—1923 přes 400.000 metrických centů papíru.

Při pořádání archivu C. vychází zásadně z principu teorie holandské, ač se s ní v jednotlivostech rozchází; je na př. proti trhání konvolutů a rozrušování serií spisových za účelem rekonstrukce archivu, i když se tak děje na vědecké basi; předně neznáme prý obyčejně důvodů, které vedly k uspořádání nových konvolutů a serií, a za druhé není jisto, byly-li dokumenty původně tam, kam je chceme rekonstruovat. I umělé celky jsou již často známy v literatuře a citovány; jako příklad uvádí Archivio Camerale ve Státním archivu v Římě. Ovšem při t. zv. miscelaneích, kam byly zařazeny různé dokumenty často z pohodlí, aniž by se hledalo jejich správné zařazení, i C. doporučuje roztrhání konvolutů, resp. serií, a zařazení na správné místo; tu jde naopak tak daleko, že doporučuje i rozvázání svazky originálních listin, pořízené před ukončenou činností úřadu, kterého se týkaly. Referent se obává, že těchto výkladů C. mohlo by býti s nepochopením použito pro sestavování nových umělých celků nebo i zachovávání umělých skupin uvnitř jednotlivých archivů, jak ovšem nikterak není úmyslem C. a jak by to také odporovalo duchu jeho archivní teorie i praxe. Pracné rekonstrukce některých archivů klášterních ve státním archivu v Miláně budou vždy dokladem nejen mimořádné péle, ale i vyspělé techniky a nauky archivní. Tam, kde nelze z důvodů technických provést rekonstrukci původního archivu, C. navrhuje provést ji alespoň na listcích. To platí především o různých sbírkách listinných, zvláště pergamenů.

Pojednáváje o pořádání archivů, C. se zajisté v souhlase s největší částí archivářů staví proti zavádění decimálního systému do inventářů archivních, jak se o to pokoušely některé kruhy mezinárodní. Tento systém, zavedený roku 1875 Deweyem výhradně pro knihovny, v archivech musí ztroskotati. Pořádání archivů podle obsahu spisů beze zření k jejich původu a k organizaci úřadu, toto pořádání, které, jak C. praví, bylo někdy skutečnou pohromou pro archivy, pokládá dnes již za opuštěnou archivní praxí, a to úplně a oprávněně. Archiv musí býti a zůstatí takovým, jak byl ustaven organismem, který jej vydal a kterému sloužil. To je zásada holandské teorie, v níž C. zdůrazňuje neporušenost, nezměnitelnost a nedotknutelnost fondů, zásada provenienční („respect des fonds“). Po světové válce byl uplatňován t. zv. nástupnickými státy Rakouska princip územní, teritoriální, který byl uznán mezinárodní komisí likvidační dne 10. března 1919. Před tím se již v únoru dohodli archiváři vídeňští a italské na podkladě principu provenienčního. Ve smlouvě pražské však dne 18. května 1920

byl přísně aplikován princip teritoriality. Ovšem tu nešlo o nějaké trhání archivů proti zásadám principů teorie holandské. Casanova sám potvrzuje, že odvrácení archiválií sebe staršího data a za historie vzájemných styků sebe užších je nesprávné a že musí býti podle možnosti korigováno navrácením archiválií (str. 214). Takovými nesprávnými činy byly na př. habsburské a napoleonské zábohy archivů. Nelze však podle C. připustiti žádost, aby z archivů ústředních byly vydány spisy, které tam vznikly z legislativy pro jiná teritoria. Bylo by tak lze učiniti jen tehdy, jestliže spisy vznikly u zvláštní sekce, určené pro správu území, které se nyní osamostatňuje. V rámci principu provenienčního a teritoriálního provádí se pak systematické pořádání archivů. Při něm nutno sledovati hlavní úkol organismu, jehož archiv se pořádá, a normy, podle nichž se původce archivu hlavně řídil; k tomu se pak druzí všechny ostatní obory činnosti. Poněvadž z tohoto pořádání je patrna historie úřadu nebo individua již v době jeho činnosti, nazývá se tento systém pořádání systémem historickým.

Nejen jednotlivé druhy archiválií v archivu, nýbrž i archivy různých celků vyžadují ovšem odchylných pravidel pořadatelských. Proto C. pojednává v této souvislosti o různých druzích archivů a jejich rozdělení. Uvádí na př. schéma archivů republiky florencké, vévodství medicéjského i vlády lotrinské ve státním archivu ve Florencii (str. 223 a násl.), seznamuje s hlavními oddíly a signaturami státních archivů francouzských i s rozdělením hlavního archivu anglického v Londýně; pojednává o archivech soukromých, o archivech notářských, hospodářských, o archivech obchodních domů a bank, o archivech farních a klášterních, kde opět uvádí jednotlivá oddělení spisů, a posléze o archivech vojenských. Ostře a rozhodně se obrací proti t. zv. archivům světové války, které nejsou archivy organicky vyrostlémi z činnosti úřadů, nýbrž nahodilými nebo i soustavně připravovanými sbírkami spisů z různých úřadů. Nemáme archivů žádných válek předchozích, proč tedy právě války poslední? V době válečné vlastně všechny úřady přímo nebo nepřímo spolupůsobily na válce, a tudíž spisy všech jsou do jisté míry částmi „válečného archivu“. Pro studium světové války není třeba získávati originální spisy ve zvláštních archivech, nýbrž postačí shromažďovati přepisy dokumentů pro studijní ústavy, jak to také činí monumentální podnik nadace Carnegiovy, připravující Economic and social history of the world war. Názvy „válečných archivů“ pro neorganické sbírky dokumentů a jiných památek světové války C. pokládá za naprosto nevhodné.

Důležitým úkolem archivářovým jest ovšem pořízení řádných inventářů, kterým také C. věnuje dosti místa ve výkladech. Inventář,

který je instruktivním přehledem o jednotlivých odděleních archivu, má zachovati strukturu úřadu, pořizuje se beze zření k umístění spisů, ale vždy až po uspořádání fondů; je vždy ke spisům, nikoliv k formě jejich dochování nebo uložení. V inventáři se neuzívá formy regestů. Zajímavý je požadavek, aby pořadatel spisů a autor inventáře byla vždy táž osoba. V dalším C. zdůrazňuje význam a cenu regestu, zvláště u starých listin a doporučuje střední formu regestu. Pravidla, která doporučuje pro regestování listin, shodují se s normami, užívanými u nás, na př. v českém zemském archivu. K evidenčním pomůckám archivu, jako jsou inventáře, regestáře, repertáře, indexy a elenchy, C. počítá též průvodce po archivu, t. j. přehled serií spisů a speciálních archivů, které činí hlavní archiv. Tento průvodce může býti buď metodický nebo topografický. Ve velkých archivech pak bývá ještě generální index inventářů, regest, výtahů a repertářů, na př. v archivech vatikánských.

Všechny odborné práce v archivu kladou ovšem zvláštní požadavky na archiváře. Casanova, který působí v organisaci italských archivů, tak značně vyvinuté, v organisaci s řadou odborných škol archivářských a se systémem dvojích zkoušek archivních, při jednotlivých inspektorátech archivních, pronáší v této souvislosti několik zajímavých vět o osobě archivářově. Archivář se nemá věnovati výlučně pracím historickým, aby nezanedbával vlastní úkoly archiváře, nemá si také osobovati právo výhrady určitých dokumentů. Ale i tento zákaz nutno bráti „cum grano salis“, poněvadž, čím je archivář sám vzdělanější a čím více je sám vědecky činným, tím také jsou lepší jeho inventáře a práce pořadatelské, poněvadž podle vlastních potřeb studijních dovede vyhověti i všeobecným požadavkům vědeckým. Několika poznámkami o úpravě, uložení a zařazování spisů jest ukončen tento druhý oddíl knihy Casanovovy.

Rozsáhlý třetí oddíl příručky, věnovaný dějinám archivů a organisace archivní (str. 291—423), je rozdělen chronologicky ve čtyři období. Casanova sleduje zprávy o archivech nazpět až do dob biblických, cituje na př. zprávu Ezdrášovu o královských archivech v Babyloně. Pochopitelně se zastavuje déle u archivů římských, a přecházejí do raného středověku, všímá si zvláště osudů archivů císařských a vývoje archivů papežských. Tato první část sahá chronologicky až do století XIII. C. nepostupuje však ve svých výkladech uvnitř jednotlivých období přísně chronologicky, nýbrž vypravuje o organisaci archivů a ochraně písemností podle jednotlivých států, přihlíží zároveň především k celkovým otázkám archivním, takže jeho líčení zachovává celkovou linii vývoje archivů a jejich organisace, aniž by bylo rozdrobeno příliš teri-

toriálně. V druhé části tohoto oddílu popisován jest vývoj archivů ve století XIII. a XIV. Tu se C. zvláště mohl opírat o zkušenosti z archivů italských, ať šlo o staré archivy benátské a sienské, počínající již ve století IX., nebo o archivy pisánské a florencké, jen o něco málo mladší, o instituci notářů a ochraně archivů komunálních nebo nejposléze o archivy anjouské, jimž věnuje právem zvláštní pozornost. Přejímací seznam, který byl pořízen roku 1284 při převezení register z Neapole do Bari, pokládá za první inventář archivní. Třebaže v tomto období archivy italské poskytují nejvíce látky pro dějiny archivů, nejsou tu nikterak zanedbány zprávy o archivech francouzských, anglických, španělských a německých. V té době se také oddělují od všeobecných archivů písemnosti zvláštní povahy, zejména politické a rodinné, které jsou ukládány v oddělených archivech tajných; ve Florencii na př. byly již roku 1414 vyřazeny některé písemnosti z archivu všeobecného a uloženy zvláště do t. zv. archivu delle Riformagioni. V třetí části tohoto oddílu, v níž je sledován další vývoj archivů ve století XVI. až XVIII., vystupuje do popředí Španělsko. Jsou to zejména opatření Filipa II. a důležitý řád archivní Filipa III. z r. 1633. Filip II., jenž již z uložení Karla V. prováděl organizaci nově založeného archivu v Simancasu, věnoval až do své smrti mimořádnou péči archivům a je skutečným zakladatelem archivů španělských. V téže době se projevuje zvýšený zájem o uložení a ochranu historických dokumentů také v jiném středisku politickém i kulturním — v Římě. Od dob papeže Sixta IV. věnují téměř všichni renaissanční papežové péči archivům, jak to ostatně přináší tato doba s vyvinutým smyslem pro minulost. Pius V. reklamoval roku 1568 úřední spisy kuriální, chované dotud v různých rodinách, pro archiv papežský. Pavel V. zřídil roku 1610 archiv vatikánský a jmenoval jeho kustoda. Zajímavé jsou již z této doby zprávy o ochraně archivů a zákazy prodeje rukopisů veřejného zájmu. Toskánský velkovévoda Ferdinand I. Medici nařídil r. 1606, aby všechny staré spisy před prodejem do makulatury byly předloženy k revisi archiváři. Také v církevním státě byl vydán roku 1742 a opětovně r. 1772 dekret, který upozorňuje, že nebude dáno svolení k prodeji spisů, pokud jich nepřehlednou archiváři vatikánští. Vatikánské kruhy nevěnovaly však jen zvýšenou péči ústředním archivům papežským, nýbrž v téže době se také staraly o drobné archivy církevní. K osobě kardinála Karla Boromea poutají se počátky archivů farních. Kardinál Vincenzo Maria Orsini, arcibiskup beneventský, zachránil na 14.000 pergamenů ve své diecési, a když se stal r. 1725 papežem (Benedikt XIII.), staral se dále o archivy; bulou Maxima vigilantia ze dne 14. června 1727 nařídil zřízení církevních archivů

po celé Itálii. Velmi záslužnou stránkou v tomto oddíle je shrnutí prvních spisů z archivářství, počínajíc již stoletím XVI.

Pojednává o organizaci archivů v zemích německých a rakouských, C. se dotýká založení státního archivu ve Vídni a podrobněji se zabývá sporem milánského archiváře Pescarenica s organizačními návrhy Kounicovými, kterýžto spor nabývá povahy zásadní. Také nástupce Pescarenicův Peroni v prvních letech XIX. století zaváděl nový, velmi složitý systém archivní. Tento oddíl jest uzavřen zprávami o archivech ve Francii, o vlivu encyklopedistů na názory na archivy, o osudech archivů ve francouzské revoluci a o gigantickém podniku francouzského historiografa Moreau, jenž roku 1762 navrhl zřízení generální sbírky přepisů všech akt a pergamenů, roztroušených po všech archivech Francie i v archivech zahraničních, k účelům vědeckým, a v letech 1764—1780 dal pořídit ve 29 zahraničních archivech 25.000 kopií. Tento podnik, který byl napodoben pak i jinde, zvláště v Německu, jest tak předchůdcem i obdobných velikých sbírek přepisů, které byly také zakládány v zemích českých, jako byla sbírka Bočkova v archivu moravském, diplomatář archivu Národního musea v Praze a konečně největší z nich, sbírka přepisů českého archivu zemského.

Poslední kapitola tohoto oddílu se zabývá vývojem archivů a nauky archivní od počátku století XIX. až po dobu nejnovější. Tu se ještě více, než v kapitolách předchozích, přihlíží k rozdělení věcnému a teprve v druhé řadě k vývoji v jednotlivých státech. Autor tak činí jistě z dobrých důvodů, neboť pokroky vědy archivní se rozšiřují na okruh států a institucí stále větší, jsouce tak společně několika kulturním zemím zároveň. Kdežto předcházející kapitola končila revolucí francouzskou, tato jí začíná. Centralisace archivů, nařízená zákonem z druhého roku revoluce a prováděná na mnohem širším podkladě Napoleonem, poskytuje autorovi dobrou příležitost, aby ukázal na stinné stránky takových počínů. Připojuje tu pak úvahu o archivech v právu mezinárodním a o opatřeních o archivech, obsažených v různých smlouvách mírových. Pokud jde o pořadatelské systémy archivní, ukazuje, jak stále více nabývá půdy systém historický, který byl sice již uplatňován ve století XVIII. všude tam, kde nevládl Kounic a kde nepůsobil příklad Francie, ale který byl teprve v XIX. století postaven jakožto kanon „indiscutabile“ každého organického pořádání archivního. K archivům se počínají v té době již připojovati školy archivní pro výchovu úředníků a připínají se k nim veliké vědecké podniky ediční; v té době dochází také k založení prvních časopisů archivářských. Všechny těchto zjevů si C. všimá na rozsáhlém území celé Evropy, jsa ovšem nejlépe informován o institucích italských a

francouzských, mnohem méně však již o podnikcích rakouských (mezi školami se neuvádí na př. proslulý vídeňský Ústav pro rakouský dějezpyt). V dalších částech této kapitoly, v nichž seznamuje se stavem a organizací archivů v různých zemích, C. jest ovšem odkázán většinou na literaturu a informace cizí; není proto ani tak jeho vinou, jestliže tyto informace nebyly vždy přesné nebo správné, spíše snad lze vytknouti, že se v některých případech nesnažil blíže porozuměti, spokojuje se prostým označením výčtu archivů, což pak při neznalosti jazyka vede někdy k údajům nesprávným. Poukazuje na př. při Československu na nejednotnost archivní správy, uvádí vedle povšechného údaje archivů ministerských, z nichž jakožto největší jmenuje výslovně jen archivy ministerstva zahraničí a archiv válečný (sic.) — archivu ministerstva vnitra nezná — tyto tři, jak praví, důležité archivy: český zemský archiv, archiv hl. m. Prahy a archiv národního osvobození, tedy archivy úplně různorodé, z nichž, jak známo, poslední nebyl ani samostatným ústavem. Poslední odstavce této kapitoly, které jsou věnovány archivům soukromým, dozoru státu nad různými archivy v jednotlivých zemích, a které se zabývají také otázkou centralisace a koncentrace archivů, svou povahou činí již přechod k čtvrtému hlavnímu oddílu spisu Casanovova.

Tento oddíl (str. 425—505) se zabývá totiž právní povahou archivů a jejich užíváním. Jestliže již předcházející kapitoly historické poskytovaly čtenáři mnohé poučení nebo shrnovaly věci sice již známé v nové praktické přehledy, tato kapitola jest vlastní půdou činnosti a zájmu Casanovova. Vycházejí ze základních pojmů právních, autor ukazuje, jak archivy jsou předmětem práva veřejného, a to i tehdy, když vznikly z povahy soukromé. Spisy se uchovávají pro doklady, pro obranu práva, pro památku a pro poučení příštích; je tedy účel archivů právní a kulturní. Ve dvou státech jest podrobně vypracována organizace archivní v obšáhlých rádech, jichž se C. mohl dovolávat. Ve Francii a v Itálii, o jejímž archivním zákonodárství C. by mohl prohlásiti, že skutečně tu sám magna pars erat. Mluvě o přejímání a soustředování spisů od úřadů do archivů, C. vykládá funkci italského vládního archivu a jeho poměr k archivům státním, kterému, jak praví, nebylo dobře rozuměno ani některými ministry italskými. Znovu se dotýká v dalším otázky konservace archiválií, o níž bylo již mluveno v částech úvodních; také další odstavce o archivech soukromých navazují na stejné zprávy v kapitole předchozí, které by bylo bývalo lépe spojití v jedno na tomto místě. Zajímavá je stať o depositech. V odpovědi na otázku, je-li možno, aby stát deponoval své archiválie v archivech nebo ústavech nestátních, zvítězil přesvědčený

archivář a vyznavač provenienčního principu holandského nad étatistou, jakým je Casanova jako málokterý archivář jiný; Casanova nejen nevylučuje možnost takového deposita, nýbrž ukazuje i na jeho výhody. Italský stát deponoval na př. v městské knihovně v Perugi 32.000 pergamenů staré obce perugské, které byly sekvestrovány na riviéře Fasano na jezeře Gardském; v téže knihovně byly deponovány i spisy papežské delegace v Perugi a spisy jiných úřadů v tomto městě. Stejně deponovány některé správní a soudní spisy u provinciálních správ v Anconě, ve Spoletě a ve Rieti. Casanova, který není přítelem přílišné centralisace v organizaci státních archivů, vidí při takovýchto depositech, ovšem řádně spravovaných, také výhodu rozšíření sítě archivní. Ovšem takový deposit může převzít jen veliký archiv nebo větší odborný ústav, o čemž může rozhodnouti jedině odborná instituce, jako je v Itálii na př. výbor vyšší rady archivní. Na toto stanovisko nejlepšího snad dnes odborníka archivního v Evropě dlužno zvláště u nás upozorniti, kde se často rozdíl mezi t. zv. archiválií státní a nestátní uměle a zbytečně zvyšuje na škodu jejího uložení i proti zájmům státní hospodárnosti. V odstavcích o pořádání archivu, při němž opět zdůrazňuje metodu historickou, C. vyzdvihuje odpovědnost pořadatelovu, požadavek řádných inventářů, indexů, repertorií, aby spis byl v řádné evidenci a mohl býti ihned nalezen. Spisy, jednou inventarisované, nemohou se již vyřaditi z archivu, mohou však býti odevzdány archivu nově zřízenému. Takové opatření ovšem, stejně jako další otázky, jimiž se C. zabývá, jako je vrácení depositů, skartace u úřadů státních, autonomních i u soukromníků, vyžadují ovšem nejen řádné organizace archivní, nýbrž i vybudování legislativy ve věcech archivních.

Casanova ukazuje správně na hranice soukromého vlastnictví archivu, dovozuje, jak na př. korespondence osob, které zastávaly veřejné úřady, nebo sbírky, pořízené cestou více méně legitimní, mohou býti předmětem nároků národa, resp. státu, který tu má právo jistého druhu kondominia morálního, i když ne reálního. Proto se stát brání, aby jeho památky umělecké a starožitnosti nebyly ničeny nebo zavlčeny do ciziny; tato obrana jest dobře opatřena v Itálii zákonem ze dne 20. června 1909 o nezczitelnosti starožitností a uměleckých předmětů a královským dekretem ze dne 2. října 1919 o nové úpravě knihoven veřejných. Ani v Itálii dosud však není tato ochrana památek zákonně rozšířena také na archivy. Stát má nejen právo předkupu při prodeji archiválií, ale má i právo revindikace, jestliže se objeví na trhu archiválie nesporné provenience státní, a má i právo domáhati se písemností, vztahujících se na stát nebo dotýkajících se zájmů státních,

i když jsou v majetku soukromém. Proto stát může zabrat korespondenci osob, které zastávaly vysoké hodnosti státní, zvláště diplomatické a ministerské. Tato ochrana zájmu státního je praktikována zákoně v Itálii, kde po smrti vynikajících státníků má právo ředitel vládního archivu zajistiti a zapečetiti všechnu korespondenci a teprve po odpečetění v dohodě s rodinou roztržiti ji a vyloučiti ze zabraných spisů dokumenty rodinné. Převzatá korespondence zemřelých státníků ukládá se v Itálii v archivu vládním ve zvláštním oddělení, které je ovšem naprosto nepřístupné. Na výklady o nárocích státu na písemnosti, které vznikly v jednání o státních zájmech a osobami ve státních službách, Casanova navazuje instruktivní staf o rozdílu mezi akty státními a akty historickými. Akty státní jsou všechny písemnosti, sepsané ve formách a za formalit předepsaných státními autoritami, sepsané v zájmu státu a od těch, kdož jsou oprávněni jednati o zájmech státu, a to ve chvíli, kdy takového oprávnění užívají. Akty, které nejsou tohoto původu, ale mají všeobecný význam, jsou akty historickými. I na takové spisy stát má právo, zvláště obsahují-li důležité věci pro zájmy státu. Nesmí se ovšem v těchto věcech zacházeti daleko a pokládati za akty historické i spisy, jichž zájem již dávno minul; to nejsou spisy historické (*atti storici*), nýbrž spisy t. zv. staré (*atti antichi*). Mám za to, že by se tato terminologie sotva asi u nás ujala, nehledíc k tomu, že hranice mezi těmito dvěma druhy písemností jest velmi pohyblivá a závislá na subjektivním úsudku jednotlivcově. Prakticky má však smysl pro hranici mezi registraturou a archivem. Již kodex Napoleonův stanovil dobu třiceti let, po které se má akt právně pokládati za „starý“. Tato doba je také přijata většinou států, jakožto hranice pro publicitu spisů.

Důkladná příručka Casanovova se uzavírá kapitolami o personálu archivním, jeho výchově a jeho povinnosti, o správě archivů ústředními úřady státními, při čemž se dotýká kompetence jednotlivých ministerstev, a posléze statí o publicitě archiválií a o užívání archivů státních i soukromých, o poměru státu k archivům církevním, při čemž zvláštní pozornost jest věnována archivům vatikánským. Pojednává o poměru státu k institucím a společnostem hospodářským, doporučuje, aby archivy velikých bank, námořních společností, obchodních domů a pod. byly ukládány v archivech veřejných (státních nebo vládních), jakožto deposita, aniž by tak vznikaly nové archivy hospodářské, jako jsou v Německu, ve Švýcarech nebo v Holandsku, kterýchžto ústavů přísný teoretik Casanova není zvláštním přítelem.

Bylo již poukázáno na to, že jedinou závadou při používání obsáhlé práce Casanovovy je snad až přílišná důkladnost, která

se vrací k určitým otázkám na několika místech. Lze si to ovšem vysvětliti tím, že kniha vznikla z přednášek, konaných na fakultě university, a že jest určena pro poučení kruhů odborných; tomuto účelu vyhovuje zajisté dokonale. Pro všeobecnou informaci o archivech poslouží naproti tomu velmi dobře článek, který o archivu, archivistice a dějinách archivů Casanova napsal do čtvrtého svazku nové Encyklopedie italské. I tento článek, rozvržený ve své teoretické části ve tři oddíly (1. správa archivu, 2. čistá archivistika, 3. užívání a právní povaha archivu), jest velmi instruktivní a svědčí o velikých zkušenostech autorových. K tomuto článku jsou připojeny také některé údaje bibliografické, které, žel, nejsou zvláště shrnuty ve veliké příručce Casanovově, ačkoliv pod čarou je tu citováno množství speciálních prací archivních. Obsáhlou bibliografii archivní obsahuje jiná příručka archivářská, která vyšla rovněž v posledních letech v Itálii. Je to druhé vydání práce Pecchialho, určené především za průvodce pro správní úředníky archivů provinčních, archivů notářských a archivů různých institucí.

První vydání příručky *Pecchialho* vyšlo r. 1910, tedy těsně před vydáním hlavního italského zákona archivního, a bylo jí od té doby užíváno zvláště ve školách archivních. V předmluvě si autor sice stěžuje, že knížka, vydaná ve 3000 exemplářích, je rozebrána teprve po 16 letech, avšak sám musí uznati, že tento výsledek i v italských poměrech je potěšující. Kdežto se Casanova zdržuje často u výkladů teoretických, založených na široké basi literatury a odůvodňovaných zkušenostmi domácími i cizími, Pecchiali přihlíží více ke stránce praktické, a velmi cennou stránkou jeho práce jest otištění všech důležitých archivních zákonů italských v přílohách příručky. Teoreticky byl Pecchiali odpůrcem holandské teorie archivní, jak také výslovně zdůraznil v předmluvě k prvnímu vydání, avšak v druhém vydání poznamenává v poznámce k předmluvě, že úsudek o severských archivářích nebyl dobře uvážení a že jej dnes zamítá. V úvodě mluví o povaze a povinnostech archivářových, více než Casanova se zabývá věcmi rázu všeobecnějšího, obrací se i ke kruhům uživatelů archivu a diletantů. Stěžuje si do špatného úředního postavení archivářů v Itálii; mnohé státní archivy jsou prý dosud ve stavu chaotickém a v archivech veřejné správy jsou úředníci často vzdělání velmi ubohého, kteří prý ničivý proces v archivech spíše urychlují než odstraňují.

V první části (historické) Pecchiali probírá jednotlivé druhy archivů, zvláště italských. V páté kapitole této části mluví o archivech dobročinných institucí (*Opere Pie*), které mají v Itálii historii již od XII. století. Tu Pecchiali, který sám jest ředitelem archivu takových sdružených institucí v Miláně, mohl přinésti cenné příspěvky.

Znalostí archivní organizace v jiných zemích P. se ovšem nevyrovná Casanovovi; v historii archivů v jednotlivých zemích (kap. 8) neuvádí na př. vůbec archivů zemí slovanských mimo jediné Rusko.

Vlastní nauka archivní jest obsahem druhé části příručky (str. 87—309). Všeobecná definice archivu je u P. velmi složitá a ukazuje jeho starý odpor k teorii holandské. Jeho definice zní totiž: „Archiv jest sbírka listin, svazků, register, také sbírka plánů, tisků, fotografií (kopií, negativů), mědirytin, pokud vůbec může mít cenu dokumentární (bez omezení účelu a významu), sbírka, která se nahromadila (si venne accumulando) z nějaké příčiny společenského života, veřejného nebo soukromého, nebo se úmyslně shromažďuje pro nějaký účel (praktický, správní, didaktický atd.) a která se v každém případě uchovává pro užitek vnitřní i vnější.“ Jak viděti, není tu ani zmínky o nějakém organickém vývoji archivu, o jeho souvislosti s úřadem nebo jinou institucí; podle této definice každý soukromý sběratel a každý antikvář může založiti zvláštní archiv. Ovšem dlužno hned připomenouti, že P. vedle všeobecné definice má své speciální definice pro každý druh archivu; rozděluje nejprve archivy na veřejné a soukromé, v dalším pak uvádí definice archivu státního, notářského, veřejné instituce, obecního, provinčního, archivu institucí dobročinných, archivu obchodních a průmyslových komor, archivů stavebních, archivu biskupského, kapitulního, farního, klášterního, obchodního a rodinného, při čemž do archivů rodinných zahrnuje i archivy statků. I při těchto definicích dílčích zdůrazňuje se vždy spíše vlastní subjekt archivu, než úřad, jehož pozůstatkem spisy jsou. Pro archiv státní P. uvádí na př. tuto definici: „Archiv státní je sbírka dokumentů a různých listin, svazků, protokolů a register, které se shromažďují a shromažďují při jednáních o věcech vládních a které mají býti zachovány péčí státu pro jejich užitek národní mimo užitek spisů právních, které tu jsou chovány“.

Také jinde P. se uchyluje v nomenklatuře od terminologie Casanovovy. Kde mluví Casanova o archivu živém a běžném, o archivech depositním a mrtvém, P. zná jen sekce archivní; i to souvisí s odchylkou od teorie holandské. Druhá kapitola této části se zabývá pořádáním archivu a archivních deposit; třetí kapitola je věnována především řádnému inventáři archivu. Dalším pracím archivním, indexům, repertoriím, skartaci, konservování a pod., jsou vyhrazeny čtvrtá a pátá kapitola této druhé části. Poslední její kapitola se týká uspořádání archivů notářských. V příloze k druhé části jest otištěna instrukce ředitele státního archivu ve Florencii Gherardiho o vypracování inventářů archivních; tamže jest otištěno regolamento pro studovnu tohoto archivu z 15. listopadu 1905 a

normy pro publikování historických textů v edicích Královské deputace pro dějiny starých provincií a Lombardie. Zajímavá je posléze čtvrtá příloha, podávající v tabele i ve stručných výtazích přehled o hlavních fondech jednotlivých archivů italských; z ní se dovídáme na př., že největším archivem italským, pokud se týče pergamenových listin, jest státní archiv v Turině, čítající roku 1911 na 233.000 pergamenů, tedy o 30.000 více než má druhý archiv, bolognský; naproti tomu počtem fasciкул a register jest největší státní archiv neapolský, jenž téže doby čítá na 1.400.000 fasciкул. Dnes však velikým přílivem spisů do státního a vládního archivu římského tento archiv vyrůstá na největší archiv počtem fasciкул.

Hlavní těžiště práce Pecchiaiho jest však v části třetí (str. 311—532), která je rozvržena ve dvě hlavní kapitoly; poučuje nás o nejdůležitějším zákonodárství archivním, a to jednak pro archivy státní, jednak pro archivy národní. V této části nejvíce místa zaujímá otištění rozsáhlých a podrobných textů vydaných zákonů; hlavní zákon ze dne 2. října 1911 jest otištěn a vyložen na str. 336—388. Pro organizaci archivů notářských nejdůležitější normou jest zákon ze dne 16. února 1913 o organizaci notariátu, jehož titul pátý a šestý jsou výhradně věnovány věcem archivním. Tyto tituly, obsahující články 96—189, otištěny jsou na stránce 390—414. Uvedený zákon byl doplněn regolamentem z 10. září 1914 a z 21. dubna 1918, kteréžto doplňky jsou opět v plném znění v příručce Pecchiaiho otištěny. Nejmladší vládní opatření o archivech, otištěné u Pecchiaiho, jest dekret z 12. prosince 1926 o archivech notářských. Příručka Pecchiaiho jest uzavřena, jak již podotčeno, podrobnou bibliografií, vyplňující neméně než 33 strany knihy, a doplněna řadou reprodukcí různých zařízení archivních.

Český archivář, který dočte instruktivní spis Casanovův a který listuje přehlednou příručkou Pecchiaiho, srovnáváje archivní poměry italské s poměry domácími, nemůže se ubrániti určitému pocitu smutku. Již pouhý fakt, že obě tyto práce, ač se obracejí ke kruhům odborným, v krátké době vycházejí ve druhém vydání, při čemž sbírka Pecchiaiho vzrostla téměř trojnásobně, svědčí o tom, jak různý je zájem o archivy v obou těchto zemích. Ale nejde tu jen o zájem široké veřejnosti, nýbrž i o organizaci vlastní. Kdežto v Itálii se mohou vykázati rozšířenou sítí veřejných archivů a značnou literaturou o archivech soukromých, u nás po čtrnáctiletém trvání státu narážíme na značné nedostatky již v samé hlavní organizaci archivů. Volání po archivním zákonu, po archivní radě zůstává stále marným; slibné náběhy v organizaci archivní brzy po státním převratu utkvěly na zřízení archivní

školy a na jmenování archivních inspektorů, však bez jakékoliv moci výkonné a bez aparátu úředního. Bohužel i v některých kruzích vědeckých, kde by se mohlo očekávat správné stanovisko v otázkách archivních, převládá o archivech dosud názor romantického období historického, o čemž svědčí akcentování obsahu archiválií proti jejich původu nebo neúčelné často spojování archivů s jinými institucemi (musei nebo knihovnamí) a vznik nových tak zvaných archivů (divadelních, literárních a pod.) činností sběratelskou a bez jakékoliv účasti odborných kruhů archivních.

Bedřich Jenšovský.

Archeion. Czasopismo naukowe poświęcone sprawom archiwalnym. Redaktor St. Ptaszycki. VIII. Varšava. 1930. str. XIII, 184, 48. IX. Varšava 1931. str. 80, 123.

Všem dosud vyšlým svazkům archivního časopisu polského věnovali jsme nemalou pozornost především z toho důvodu, že jsme v prvních svazcích jeho nacházeli mnoho cenných informací o polském archivnictví a důkladné zprávy o situaci polských archivů. V dalších ročnících nás zajímalo zejména, jak se ten časopis vyvinul v živý a spolehlivý orgán polského archivního života, v němž najdeme zaznamenáno vše, co polské archiváře právě zajímá, a jak se v archivech polských pracuje. Na tomto základě postupuje redaktor tohoto časopisu, generální ředitel polských státních archivů prof. St. Ptaszycki též v nejnovějších dvou svazcích Archeionu, z nichž VIII. vyšel v r. 1930 a IX. v r. 1931. Zvláště tento poslední svazek řídí se přesně programem svazků předchozích.

Na obsah svazku osmého, vybíhající poněkud od stanoveného programu, působilo několik zvláštních okolností. Bylo to jednak úmrtí jednoho z nejstarších polských archivářů Dra A. Prochasky, jenž plných 51 let plnil funkci archiváře zemského archivu ve Lvově. Dále jubilejní rok povstání listopadového z r. 1830, jenž byl podnětem celé polské historiografie k důkladnému studiu tohoto velkého a důležitého data polských dějin století 19., vyvolal i v polských archivech mimořádnou pozornost, a většina obsahu osmého svazku Archeionu věnována jest kolika archivním studiím o různých archivních fondech i spisech, uložených v jednotlivých polských archivech, které přinášejí doklady buď k prehistorii a historii neb i účinkům památných let třicátých. Ty studie pak jsou seskupeny v jeden celek nadepsaný „Rok 1830 v polských státních archivech“.

Svazek VIII. jest mimořádný i tím, že vlastně v r. 1930 vyšel také dvojsvazek VI.—VII., v němž byl již splněn program archivní revue pro tento rok. Památce Dra A. Prochasky věnovány jsou dvě statě. H. Polaczková obírá se zajímavou osobností zemřelého archiváře a jeho životními osudy, které byly až na několik vědeckých cest spjaty těsně se zemským archivem lvovským. Tam sloužil Prochaska plných 41 let, stále jako adjunkt, ač byl nejen z nejpilnějších archivářů, nýbrž i historiků a editorů (kromě jiných edicí vydal jen z archivu lvovského 8 svazků velké edice „Akta grodzkie i ziemskie“). Odměny se mu dostalo a lepšího osudu teprve v osvobozeném státě polském. Druhá stať J. Jakubowského v krátkosti oceňuje Prochaskovy práce k dějinám Litvy. Ty práce, k nimž přivedla Prochasku zejména jeho disertační práce „Polsko a Čechy v dobách husitských“, počínají dokonale monumentální edicí „Codex epistolaris Witoldi.“ Jakubowski věnuje ve své vzpomínce též pozornost i dvěma velkým monografiím zemřelého o králi Vladislavovi Jagiellovi a Witoldovi.

Do jisté míry s hlavním thematem jubilejním souvisí i článek doplňující obsah osmého svazku. Jest to studie P. Bańkowského o osudu vzácné bibliotéky knížat Czartoryských, která právě v době bojů listopadového povstání byla odvezena z Puław, ze sídla Czartoryských, do Petrohradu. Její velká část, a to především rukopisy a staré tisky, dostala se do knihovny ruského hlavního štábu a s ní pak snášela dosti pohnuté osudy. V poslední době, tedy po stu letech, podařilo se v revindikačním jednání dostat mnoho rukopisů i tisků opět do polských rukou (asi 1166 svazků). K článku jest připojen seznam a popis rukopisů této knihovny, které jsou nyní uloženy v Národní knihovně ve Varšavě, a kromě toho i těch, které kdysi v bibliotéce byly, nyní však jsou patrně zničeny. Mezi rukopisy revindikovanými jsou i sumáře knih tak zvané litevské metriky. K těmto sumářům přičiňuje St. Ptaszycki v dodatcích řadu cenných úvah, kde najdeme i mnoho podrobností o jiných seznamech litevské metriky a také o osudu těchto dokumentů, které byly vyvezeny z Polska v r. 1794 a jsou chovány v Moskvě. Proti vrácení jich do Polska staví se sovětská vláda; spor však ještě není ukončen.

Pro hlavní thema o roce 1830 mohl pochopitelně dodatí nejvíce materiálu Archiv starých aktů ve Varšavě (Archivum akt dawnych), v němž jsou soustředěny spisy všech velmi často měněných úřadů v býv. ruském Polsku. Tam také najdeme akta všech nejvyšších povstaleckých úřadů. Jsou tu zejména spisy národní vlády, čítající plných 400 konvolutů. J. Iwaszkiewicz, jenž podává zprávu o všech fondech, týkajících se těchto let z archivu

dávných aktů, popisuje krátce obsah jednotlivých sekcí, na které byla vláda povstalecká rozdělena. K těm spisům se druží dále akta dyktatora povstání. Z oddělení zahraničního, o kterém jest dále zpráva, zachovalo se málo, poněvadž nejdůležitější spisy odvezl s sebou do Paříže kníže Czartoryski. Nyní většina jich jest v bibliotéce kn. Czartoryských v Krakově. 150 svazků čítá písemná pozůstalost oddělení věci vnitřních. Zajímavé zprávy přináší i dokumenty tak zv. „Komitetu rozpoznawczego“, vyšetřující to komise, zřízené pro zkoumání osob podezřelých ze stranicví a donášení Rusům. Jsou tu také spisy a protokoly o zasedání sněmu a senátu v době povstání, a k historii bojů polsko-ruských v době povstání přináší mnoho materiálu spisy hlavního štábu polské armády, akta vojenské komise a nejvyššího varšavského gubernátora. Z archivů úřadů ruských, likvidujících povstání, jest ovšem nejdůležitější spisový materiál zvláštní pomocné kanceláře místodržitele, dosahující tisíce konvolutů. V té kanceláři se sbíhaly všechny nitky ruské politiky v Polsku po zdolání povstání. Najdeme tam doklady o trestech povstalců, konfiskaci majetku, o osudu bojovníků v řadách povstaleckých, jejich rodin a mnoho jiného. K nim se druží podobný materiál z úředních institucí, zřízených po likvidaci povstání. Největší počet spisů má z nich administrativní rada a předcházející jí zatímní vláda generála Engla. Ten materiál doplňují spisy vojenského generálního gubernátora varšavského a akta nejvyššího kriminálního soudu nad jednotlivými účastníky povstání. Z archivů na půdě Ruska získány po válce spisy ze státního sekretariátu, kde jest zejména hojně dat o odměnách těm, kteří pomáhali ke zdolání povstání. Mezi významnými ruským řádem nacházíme k svému překvapení i místodržitele v Haliči, knížete L. Lobkowicze, o němž jest známo, že zaujímal v těchto dobách stanovisko k Polákům celkem příznivé. Protějšek k dokladům polským o ruskopolských bojích činí ruské prameny ve spisech hlavního ruského štábu, akta generálního ubytovatele, polní kanceláře nejvyššího velitele a vojenské komise, z nichž mnoho zůstalo nebo se nyní dostalo do varšavského archivu aktů dávných.

Další varšavský archiv, Archiv osvěty, o němž píše A. Moraczewski, není pochopitelně tak bohatý. V něm najdeme spíše jen doklady školské politiky ruské po nezdařeném povstání, a kromě toho mnoho zpráv, cenných pro nynější revindikační práce, o vyvážení knihoven i sbírek polských do Ruska v té době.

Z archivu finančního (Archivum skarbowe) podává A. Markiewicz soupis velké řady různých záležitostí, které v oboru finanční a hospodářské politiky byly buď událostmi, souvisícími s povstáním vyvolány, nebo se týkají likvidace povstání.

Velmi důkladná jest studie St. A. Groniowského o fondech hlavního archivu ve Varšavě. (Archivum glównie akt dawnych). Jest tu pojednáno především o spisech komise spravedlnosti (ministerstvo spravedlnosti) s instruktivním úvodem o složení a kompetenci tohoto úřadu, na nějž ani povstání ani administrativní změny po něm neměly většího vlivu. Do hlavního archivu uloženy byly též soudní akta různých soudů v ruském Polsku. I v těch se odrážejí pochopitelně události roku 1830 a 1831. Z nich zejména obšírněji jest pojednáno o spisech, týkajících se vyšetřování známých pouličních bouří varšavských v době povstání dne 15. a 16. srpna. Také ve spisové pozůstalosti po různých správních orgánech správy státních statků, z níž se mnoho dostalo do hlavního archivu, jest četný materiál, týkající se zejména konfiskací statků účastníkům povstání. Kromě těchto fondů můžeme příspěvky k dějinám listopadového povstání hledati i ve spisech komise vojenské (ministerstvo války), doplňujících spisy této komise, nalézající se v archivu akt dávných. I ve spisech hlavního archivu samotného, jenž již za dob povstání existoval a byl nazýván všeobecným zemským archivem, nalezneme nejednu stopu těchto pohnutých let. A na podkladě těchto aktů kreslí pak Groniowski ve zvláštním článku pěkný obrázek osudu kteréhosi z adjunktů archivu v těchto bouřlivých dnech.

A. Kossowského zpráva z archivu lublinského, kde lze nalézt dokumenty o vlivu a průběhu povstání na provincii, jest vlastně již částečným zpracováním dějin provinciální administrace v době povstání. Zejména archiváře musí zajímati, že může nalézt ve spisech vlastně materiál dvou totožných úřadů, zvaných tehdy vévodskými komisemi, jednoho vykonávajícího správu z autority povstalecké vlády, druhého dosazeného ruskými orgány. Jejich kompetence a rozsah území, které spravují, jest pak závislý na vojenských úspěších jednotlivých bojujících stran. Spisový materiál, týkající se povstání, o němž podávají zprávy další dvě studie, St. Rosiaka z archivu vilenského a J. Kozłowské-Studnické poutavě a přímo feuilletonisticky stylizovaný článek z archivu grodenského jest již zcela jiného rázu. Kdežto v úřadech na půdě polského království, které se po výbuchu povstání přeměnily velkou většinou ve správní orgány vlády povstalecké, nacházíme spisy, které pokračují vlastně ve správě na základně dřívějších normálních dob a dávají nám přímo nahlédnouti do všech podrobností vedení národní revoluce, je tomu jinak v oblastech, kde administrace byla již větším dílem v rukou ruských. Tam najdeme již jen ohlasy povstání v osvětlení ruského činovníka, dokumenty vedení boje proti povstalcům,

a zvláště pak hojně doklady těžkých trestů a konfiskací, jimiž v těchto krajínách byli stíháni účastníci povstání. Jsou tu zejména spisy kanceláře vilenského generál. gubernátora a dále různých komisí, zřízených k vyšetřování viny účastníků a ke konfiskaci jejich jmění.

Dokumenty ke studiu listopadového povstání nalézáme však v archivech těch částí Polska, které nebyly přímými svědky povstaleckých bojů. Ohlasy povstání ve společnosti polské v Haliči a v Prusku byly ovšem neobyčejně silné, a doklady tohoto mocného proudu jsou v nemalé hojnosti v úředních spisech politických i soudních orgánů v Poznaňsku i v Haliči. Zpráva F. Pohoreckého z archivu poznaňského věnuje zejména hojně pozornosti spisové pozůstalosti po úřední činnosti známého vrchního presidenta Ed. Flottwella, jenž počal v Poznaňsku úřadovati právě v době listopadového povstání. Jsou tu na příklad i neobyčejně zajímavé raporty pruského konsula ve Varšavě Schmidta. Ze zprávy Z. Zboruského z archivu lvovského dovidáme se především mnoho zajímavého o spisech kanceláře haličského místodržitele knížete L. Lobkowicze, z nichž jest zejména důležitá jeho korespondence s vídeňskou vládou a jeho četné periodické zprávy.

V úřední části osmého svazku najdeme tentokráte jen protokol zasedání archivní rady dne 28. a 29. III. r. 1930. Z diskusí v tomto sboru může i nás zajímati na příklad debata o elaborátu registraturní komise; přinesla do archivní rady vypracovaný návrh vládního nařízení, které stanoví, aby spisy nynějších úřadů, nepotřebné již k úřadování, byly ukládány do zvláštních registratur, a to po dobu desíti let (pro tu registraturu archivní rada stanovila po delší diskusi zvláštní název, archiv úřadu) a aby byly zřízeny kursy pro úředníky v těchto „archivech“. Ti úředníci budou podle návrhu podléhati odbornému dozoru generálního ředitelství polských archivů. Elaborát komise a usnesení archivní rady jsou též otiskány v plném znění jako přílohy k protokolu.

Devátý svazek Archeionu věnuje velkou pozornost polským pramenům v cizích archivech. Předmětem zájmu jest jednak biskupský a kapitulní archiv varmijské (Ermland) diecése, uložený nyní ve Fromborgu (Frauenberg, Vých. Prusy). Píše o něm Ks. T. Glemma. Po krátké historii upozorňuje na jednotlivá oddělení archivu, jejichž Polonica krátce a sumárně popisuje. Vidíme hned, že archiv chová velmi mnoho důležitých pramenů, zejména pro 16. století v korespondenci dvou varmijských biskupů, důležitých postav v historii polské, Hosia a M. Kromera. Podobným způsobem podává L. Koczy zprávu o pramenech k dějinám Polska ve státním archivu v Kodani. Jest pochopitelné, že je tu polonik při čilých stycích polsko-dánských velké množství i v nejstarších

listinách. V politické korespondenci mezi dvorem dánským a polským jest zejména století 16. a 17. hojně zastoupeno. Je tu dále mnoho přerůzných smluv polsko-dánských, instrukce dánským vyslancům do Polska a úplná řada relací dánských vyslanců i archivů jejich úřadu od počátku stol. 18. až do konce polského státu.

V článku Kolankowského, Polonica v archivech estonských, jest podána krátká zpráva o práci, kterou vydal pod stejným titulem ředitel estonského státního archivu O. Liiv spolu s N. Treumthem. I zde je polonik velmi mnoho, zejména z doby, kdy Estonsko patřilo k říši polské. Publikace estonská podává zprávy i o polonikách v archivech nestátních, z kterých mnoho jest nyní soustředěno v estonském státním archivu.

Velmi zajímavým příspěvkem k historii polských archivů jest článek I. Jakubowského, Archiwum Państwowe W. X. Litewskiego i jego losy. V dějinách archivů jest osud historických dokumentů litevského státu tím zvláštní, že se dostala jejich část do úschovy do soukromých rukou, do rodinného archivu nieświeżské linie kníže Radziwillů. Radziwillové dovolávali se v této věci privilegia krále Zikmunda Augusta z r. 1551. Jakubowski ukazuje, že právě toto privilegium jest falsifikátem, vzniklým o sto let později. V r. 1655 vyvezen celý archiv litevský z Wilna před ruským vpádem na Litvu. Zemská privilegia a část diplomatického archivu (zahraniční smlouvy) byla uschována u Radziwillů. Ti je však po válce nemínili vydati. Ač falsum, jímž podpírali své nároky, bylo dosti neobratné, podařilo se jejich vlivu uplatnití jeho ustanovení a dokonce v r. 1768 dosáhnouti toho, že jim sněm toto privilegium potvrdil a tím legalisoval zajímavý fakt v dějinách státních archiválií. Archiv litevský, vcelený do rodinných listin radziwillovských, stěhoval se několikráte na různá místa. Za války byl odvezen z Nieświeże a nyní jest uložen ve Varšavě v bibliotéce Kraśińských. K článku jest připojen seznam zachovaných dokumentů.

Otázek technických týká se Kaczmarczyků v článku, W sprawie ustalenia jakości wzglednie formatu papieru, atramentu, taśmy i kalki. Článek vznikl z popudu archivní rady. Kaczmarczyk v něm upozorňuje na nebezpečí špatného papíru, na němž se dnes úřaduje a píše i nejdůležitější státní akty a přináší několik všeobecných námětů o jakosti papíru, jeho formátu, inkoustu a strojové pásky.

Úřední část časopisu upravena jest i v devátém svazku stejným systémem jako ve svazcích předchozích. Jest tu nejdříve důkladná zpráva o činnosti archivního oddělení ministerstva školství (generálního ředitelství polských státních archivů), v níž najdeme mnoho vítaných zpráv o hlavních liniích polské archivní politiky. Zaujme nás na příklad zpráva o zřízení nového archivu

ve Varšavě, nazvaného Archivum akt nowych, v němž jsou soustředěny jednak spisy rakouských a německých úřadů okupačních z dob války, jednak spisový materiál různých přechodných úřadů dnes již zlikvidovaných, vzniklých na počátku polského státu. Dovídáme se dále o pořádání archivních kursů, uzavření smlouvy s Rakouskem o spisové rozluce, o sestavení komise pro tuto rozlučku a o dosavadním pracovním postupu jejím. V příloze ke zprávě otištěn jest seznam archiválií, které se již podařilo z Ruska revindikovat. Seznam jest rozdělen na tři oddíly, z nichž v prvním jsou zaznamenány archiválie do Ruska odvezené po úpadku polského státu, v druhém spisy evakuované za války a v třetím extradike spisů z úřadů ruských, spravujících polské země.

Zprávy o činnosti jednotlivých archivů, redigované opět W. Lopacińským, jsou sestaveny velmi účelně do několika oddílů. Oddíl A shrnuje přehled o postupu pořádacích a inventarizačních prací v každém archivu. V odstavci B, vykazujícím změny v obsahu archivu, přírůstky a úbytky, zajímají nás tentokrátě fondy nově zřízeného archivu, o němž byla shora řeč. Stejně, jako v číslech minulých, jest hojně práce i tentokrátě věnováno oddílu C, jenž znázorňuje vlasně velmi plasticky vědecký ruch, který se kolem každého archivu soustřeďuje. Jsou tu podávány zprávy jednak o úředních, jednak i o soukromých dotazech archivu, k zodpovězení předkládaných, a zejména tu najdeme seznam všech vědeckých temat, na kterých se právě v badatelných archívu pracuje, a také i seznam těch prací, které jsou již uveřejněny. Takto nám přináší tento oddíl dobrý pohled do dílny polských historických pracovníků. Můžeme na příklad pozorovati velmi dobře, jak jubilejní rok 1930 přinesl mnoho přerůzných temat o polském povstání listopadovém. Upozorniti jest také třeba na další díl edice varšavského hlavního archivu Pomniki prawa, kde jako VI. díl vyšla Mazowiecká metrika z XV. a XVI. stol. péčí A. Włodarského a Ad. Wolffa. Otázkám materiálním a lokačním věnovány jsou oddíly D a E a oddíl F poučuje nás o příručích knihovných archivních, ne příliš bohatých a málo rostoucích. V posledním oddíle je konečně výkaz personálu jednotlivých archivů.

Em. Janoušek.

E. F. Karskij, Slavjanskaja kirillovskaja paleografija. (Leningrad, 1928, str. XII + 494.)

Dílem Karského se nám dostává velmi cenné příručky o paleografii kyrilice, již mohou s prospěchem užívatí nejenom ti, kdož pracují v oboru pomocných věd historických, nýbrž i ti, kdož se obírají

historií slovanských národů, zejména východních a jižních, a jsou nuceni sáhnouti k pramenům dosud nevydaným. Paleografie Karského podává téměř vyčerpávající obraz vývoje písma kyrilského, provázený hojnými ukázkami, jakož i bohatou přílohou obrazovou, takže ji lze právem míti za dokonalou příručku pro poznání staré kyrilice. Dílo má 17 kapitol vlastního textu a 2 kapitoly dodatkové, k nimž se pojí na 106 stranách velikého oktávového formátu 124 obrazové přílohy.

Vstupní kapitola pojednává o paleografii vůbec a jejích metodách. Význam paleografie kyrilice lze po právu oceniti zvláště tehdy, uvědomíme-li si, jaké množství starých písemných památek slovanských nebylo dosud vydáno tiskem. Chtěje pak podati čtenáři názorný přehled o pramenech paleografického badání, pojednává autor ve druhé kapitole o nejvýznamnějších ruských knihovnách a sbírkách rukopisů. Z knihoven na území dnešního Ruska jsou nejdůležitější: Státní veřejná knihovna (Gosudarstvennaja publičnaja biblioteka) v Leningradě, již byly po revoluci vydány též rukopisy Petrohradské duchovní akademie, knihovna Akademie nauk SSSR (Biblioteka Akademii nauk SSSR) v Leningradě, Leninova veřejná knihovna Svazu SSR („Publičnaja biblioteka Sojuza SSR imeni Lenina“) v Moskvě, jež slula dříve Veřejné a Rumjancevské museum v Moskvě a jejíž správě náleží i knihovna proslulé Trojicko-Sergijevské lávry, knihovna Historického musea v Moskvě, snad nejbohatší počtem rukopisů, zaujímající množství zrušených knihoven klášterních, jakož i Knihovna moskevského hlavního archivu bývalého ministerstva věcí zahraničních. Pokud jde o materiál listinný, označuje autor hlavním zdrojem paleografického badání archiv bývalého ministerstva zahraničních věcí v Moskvě, Ústřední archiv bývalého ministerstva spravedlnosti v Moskvě, Leninovu veřejnou knihovnu (bývalé Rumjancevské museum) v Moskvě, Ústřední archiv v Kyjevě, Stálou historicko-archeografickou komisí při Akademii nauk v Leningradě. Karskij však se neomezuje na pouhý výčet knihoven a archivů se stručným výkladem o jejich fondech, nýbrž se snaží podati, pokud možno, i úplnou jejich bibliografii. Kromě knihoven a archivů na půdě ruské všímá si též knihoven a archivů zahraničních, pokud ovšem chovají slovanské rukopisy a písemnosti, psané kyrilicí; z českých uvádí knihovnu Národního musea v Praze. Závěr kapitoly zaujímá velmi podrobný výpočet nejvýznačnějších písemností, psaných kyrilicí, jazyka starobulharského (starého církevně slovanského), středobulharského, srbského a ruského všeho druhu, knih, napsů i listin. Třetí kapitola se zabývá osudy paleografie kyrilského písma v Rusku. Základ k ní položil A. N. Olenin rozpra-

vou o pověstném kameni tmutorokánském, nalezeném na ostrově Tamaně roku 1792. Po něm následovali pracovníci další, které Karskij pečlivě vypočítává, hodnotě jejich přínos v oboru paleografie kyrilské. Z dlouhé řady jmen sluší se vzpomenouti A. Ch. Vostokova, I. P. Sacharova, M. P. Pogodina, V. M. Undolského, O. M. Bodjanského, I. I. Srezněvského, A. I. Sobolevského, V. N. Ščepkina, N. P. Lichačeva. Výklad svůj autor uzavírá stručným přehledem nejdůležitějších edic, studií diplomatických, sfragistických a numismatických. V kapitolách dalších (čtvrté až osmé) Karskij pojednává velmi podrobně na základě bohatých zkušeností vlastního studia o materiálu, na kterém se psalo, o formátu a vazbách knih, o druzích písemností, o psacím náčiní a o ornamentě. Do 15. století převládá u knih pergamen; od poloviny 14. století (u jižních Slovanů ještě dřívě) ustupuje zvolna papíru. Nejstarší slovanské listiny (bulharské), psané na papíru, pocházejí z roku 1230. Z filigránů je patrné, že se ke psaní užívalo kromě papíru východní provenience také papíru západoevropského původu, zvláště italského, francouzského, německého, polského a holandského. Náписы psány ponejvíce na kovu (na křížích), na štukatuře stěn chrámových a na kameni. Pokud jde o druhy písemností (podle formátu), lze je dělití hlavně na knihy, listiny a svitky. Nejstarší ruské listiny, Jurjevská z roku 1130 a Chutynská z roku 1192, jsou psány na pergamenu. Listiny bývaly obyčejně několikrát přeloženy, aby zaujaly pokud možno nejméně místa, a ukládány v sáčcích za rámy ikon anebo na jiných posvátných místech (str. 122). Listiny bývaly až do 17. století pravidelně opatřeny pečeti; pečeti byly buď voskové anebo kovové. Jihoslovanští panovníci přivěšovali podle byzantského vzoru k listinám zlaté buly. Ruští vladaři, podobně jako byzantští císařové, podpisovali se jen velmi zřídka. Při psaní významných listin užíváno zhusta rumělký, purpuru („sacrum incaustum“) anebo zlata (chrysographia). Tolikéž ornament bývá velmi bohatý, obzvláště v miniaturách.

Kapitola devátá probírá osudy kyrilského písma, přehlížeje jeho vývoj všeobecně i vývoj jednotlivých písmenek zvláště. Karskij zastává mínění, že kyrilice vznikla v 9. století, majíc za předlohu písmo řecké. Rozeznává tři druhy písma: ustav (písmo knihové), poluustav (na přechodu mezi písmem knihovým a kursivním) a skoropis (písmo kursivní). Ustav opět se dělí na starší, užívaný nejvíce v 11. až 14. věku na pergameně, a ustav mladší, užívaný v 15. až 17. století (většinou na papíře). I poluustav prochází dvěma obdobími, starším (v 14. a 15. století) a mladším (v 16. a 17. století). Tolikéž kursiva (skoropis) se dělí na dva typy, severovýchodoruský (Rusi Moskevské) a západoruský s jihoruským (Rusi

Litevské). Otázkou stáří glagolice a její závislosti na kyrilici anebo naopak Karskij se nechce prozatím zabývat. Podle některých náznaků však je patrné, že nepovažuje glagolici za starší kyrilice (spíše naopak). Neméně zajímavá otázka je vzájemný poměr obou písem v pozdějších dobách, zejména užívání některých hlaholských písmen v textech kyrilských.

Výkladem o označování čísel v starých rukopisech, o diakritických znaménkách, akrostichách, kryptografii (v tajném písmě užíváno mnohdy glagolice, řeckých i latinských písmen, jakož i písmen azbuky permské, složené ve 14. věku Stefanem Permským), o pisařích knih, knihtisku kyrilských textů, o školách písma, o původu rukopisů a jejich závislosti na místě vydání i pravopisu (památky starého jazyka církevně-slovanského, středobulharského, srbského, rumunského, ruského oblasti novgorodské, pskovské, haličsko-volyňské a západoruské) v kapitolách jedenácté až sedmnácté Karskij končí poutavé zpracování neméně zajímavé látky. Každá kapitola zpracovává zevrubně úsek, který si vytkla, vedlo by příliš daleko rozbíratí podrobně jejich obsah. Lze však bez nadsázky říci, že každému, kdo by se chtěl obíratí paleografií kyrilského písma, jest nezbytně nutné sáhnouti po knize Karského, jejíž jednotlivé kapitoly poučí ho o všech otázkách s tématem tím souvisících. Kromě poučení najde tu i příležitost zaučiti se prakticky v kyrilské paleografii, ježto kniha je vybavena velmi bohatou (na str. 367—472) a velmi vhodně volenou přílohou obrazovou.

Otakar Bauer.

Luigi Schiaparelli, Note paleografiche. Intorno all' origine e ai caratteri della scrittura merovingica. Archivio Storico Italiano, Serie VII. vol. XVI, Firenze 1931, str. 169—195 a 2 tab.

Předmětem nejnovější studie, která jest další příspěvek k dějinám latinského písma doby předkarolinské, učinil Schiaparelli otázku vzniku písma merovejského v užším významu slova, neboli písma listin merovejských králů. Nejstarším dochovaným a datovaným originálem, psaným merovejským písmem, jest papyrový diplom krále Chlotachara II. z r. 625. Jelikož jeho písmo projevuje již vyvinutý a plně ustálený ráz, můžeme předpokládati, že merovejské písmo vzniklo značně před tímto datem. Není pochybnosti o tom, že se merovejské písmo vyvinulo z mladší římské kursivy, která v V. a VI. století byla běžným písmem jistě i na území dnešní Francie, kde pravděpodobně přijala již záhy některé místní prvky, které jí dodaly zvláštního rázu. Paleografickým rozбором typických písmen a znaků merovejského písma Schiaparelli dospívá

k pravděpodobnému závěru, že se hlásí do přelomu V. a VI. století a že tudíž někdy do té doby nutno klásti jeho vznik. Prvý dosud známý doklad merovejského písma Schiaparelli vidí v papyrovém zlomku homilií sv. Avita (rkp. lat. 8913 Národní knihovny v Paříži), jež klade do VI. století. Písmo homilií nepokládá tedy za mladší římskou kursivu (nebo polokursivu) s pouhými náznaky pozdějšího písma merovejského, jak dosud bylo pravidelně vykládáno, nýbrž za příklad poměrně již dosti vyvinutého písma merovejského z doby jeho počátků. Je-li kaligrafičtější nežli v jiných dokladech, je to dáno tím, že je ho užito v literárním rukopise; kdyby jím býval psal týž písař listinu, jistě by bylo mělo značně kursivnější ráz.

Přihlédneme-li k jednotlivým písmenům merovejského písma, nemůžeme neviděti, že je to písmo částečně umělkované, že totiž některé jeho tvary nevyplýnou přirozeným vývojem z mladší římské kursivy, nýbrž že byly uměle vytvořeny. To ovšem ukazuje, jak Schiaparelli zdůrazňuje, na vznik písma v určité škole. Je-li písmo merovejské vším svým rázem písmem listinným, pak je ovšem pravděpodobné, že nevzniklo v nějaké škole literární nebo klášterní, nýbrž že je původu kancelářského. A vidíme-li dále, že je především a výhradním písmem listin králů merovejských, jistě nechybíme, hledáme-li jeho původ v kanceláři merovejských králů, v níž podle Schiaparelliho bylo vytvořeno pravděpodobně někdy v době krále Chlodovecha I. (481—511). Písmo merovejské je tedy, jak Schiaparelli ukazuje, původem písmo listinné. Jest první a původní typ písma, vytvořivšího se na půdě franské z mladší římské kursivy. Záhy se z něho vyvinuly zvláštní druhy knihového písma; tak zejména t. zv. typy luxeilský a korbijský. Nemělo však dlouhého trvání: již v VIII. stol. bylo vytlačeno z běžného užívání minuskulou předkarolinskou a později karolinskou, takže zůstalo opět toliko písmem listinným a omezeno na kancelář prvních Karlovců, kde se udrželo až do druhé polovice IX. století.

K historickému pojednání o vzniku a vývoji merovejského písma, jehož výsledky jsem tu stručně shrnul, Schiaparelli připojuje podrobný a přesný paleografický rozbor a popis jednotlivých písmen merovejské abecedy, jakož i spřežek a znamének zkracovacích, v něm se vyskytujících. Tyto výklady, podepřené dvěma tabulkami, na nichž jest kresbou zachycen vývoj jednotlivých písmen, jak je nalézáme v zachovaných originálech merovejských listin, činí ovšem podstatnou část Schiaparelliho studie, dosvědčující znovu jeho přísnou akribii a jeho všestrannou znalost vývoje latinského písma předkarolinského, a jsou zatím více než dostatečnou náhradou za chybějící dosud monografii o merovejském písmu, po jejímž brzkém sepsání Schiaparelli volá.

Zdeněk Kristen.

Antonín Friedl, Malíři královny Alžběty. Studie o vzniku české školy malířské XIV. století. Vydalo Aventinum, nakl. dra Ot. Štorcha-Mariena ve 200 výtiscích se 168 obrazy jako I. svazek sbírky Monumenta Bohemiae artis historica, 1930, 25×32, str. 143.

Osmdesát liturgických knih, které dala napsati a malířsky vyzdobiti česká královna Alžběta, choť Václava II., pro nově založený klášter Aula sanctae Mariae ve Starém Brně, představují dohromady drahocenný soubor a důležitý umělecký dokument výtvarné produkce na české půdě. Jsou to: žaltář a antifonář v klášt. knihovně v Rajhradě, antifonář v Zemském museu v Brně, 2 knihy lekcionáře, žaltář, kniha chorální, capitulare a orationarium v Nár. knihovně ve Vídni. Přesně datovány jsou vídeňské lekcionáře 1315, 1316 (první latinsky, druhý německy) a antifonář rajhradský z r. 1317. Královna je výslovně uváděna objednavatelkou. Všechny soubory knih vznikly soustavnou prací jedné dílny a lze je podle typů písma dělit na 3—4 skupiny: 1. písař žaltáře rajhradského, chorální knihy vídeňské a vídeňského oracionáře používal minuskule širokého tahu, s dřívky šikmo seříznutými a dole zahnutými. U chorální knihy vídeňské možno snad pomyslet i na jiného písaře, s prvním stejně založeného. 2. písař obou částí vídeňského lekcionáře 1315, 1316: štíhlé pružné typy s ohnutými dřívky nahoře seříznutými. Text ve dvou sloupcích, grafická úprava strany záleží v nitkovém ornamentu, který ovijí celý sloupec textu. 3. písař napsal rajhradský antifonář 1317, antifonář brněnský a žaltář vídeňský. Typy písma, podstatně odlišné od předešlých, jsou široce založené, kolmé, nízké dřívky písmen jsou dole vodorovně zaříznuty a vedeny pevným výrazným tahem. Začátek vět vytyčen novým velikým typem, perem kresleným a zdobeným motivy rostlinnými. Výzdoba kaligrafická je asi prací písařů samotných, pro malířskou výzdobu vynechána místa, která teprve po dokončení práce vyplňována. Souvislost obojí práce je zřejmá, neboť úprava stránky je řešena jednotně. Také malířská část výpravy knih Alžbětiných je prací několika umělců a odpovídá v celku rozlišení písařskému. Friedl rozlišuje tři slohové vrstvy. Nejvýše stojí autor iluminací žaltáře rajhradského; rámuje stranu, používá naturalistických rostlinných motivů a droberí. Autoři druhé a třetí skupiny knih rozvádějí program jím daný a volně jej mění. V souhrnu ráz výzdoby je západní. Vnitřní souvislost knih starobrněnských s pracemi vzniklými v oblasti východoanglické, severofrancouzské a flanderské (také italské) je zřetelná, ale přesně v celku se neshodují se žádnou z uvedených skupin. Friedl je v závěrech zdrženlivý. Pokládá Alžbětini rukopisy za produkt eklektiků, kteří pracovali jen příležitostně a ne-

měli hlubší tradice ani následovníků. Soudí, že vznik těchto knih je jen šťastná epizoda, vzniklá křížením duchovních proudů západních i jižních na české půdě. Povstaly tak památky, sice s mnoha vztahy k cizí tvorbě, ale zároveň s uměleckým tónem lokálně zbarveným. Zůstávají na české půdě jen izolovaným zjevem dobovým, ježž možno považovat za první pokus o založení samostatné české školy malířské.

Friedlova kniha, po všech stránkách honosně vypravená, je vzorný bibliofilský tisk s bohatým doprovodem dokonalých světlostiskových tabulí, které poskytují o materiálu názor velmi úplný a spolehlivý. *Ant. Liška.*

Dr. Jan Květ, Iluminované rukopisy královny Rejčky. Příspěvek k dějinám české knižní malby ve století XIV. Vyšlo nákladem České akademie věd a umění v Praze 1931, str. 288, tab. 32.

Květova kniha především informuje s velikou šíří o postupné krystalisaci vědeckého problému, jehož předmětem se staly rukopisy pořízené kráľ. Alžbětou (Rejčkou) pro klášter starobrněnský. Autor shrnuje ve své práci dosavadní výtěžek, získaný metodou srovnávací, a odvažuje se dalšího důsledku, vyplývajícího z postupu předchůdců (Chytil, Dvořák, Matějček, Dostál). Dochází totiž k závěru, že schema a koncepce výzdoby rukopisů Alžbětiných má počáteční zdroj v rukopisech, vzniklých na rozhraní 13. a 14. století v klášteřích východoanglických. Znamená to největší kladný přínos nového badání o této látce a jeho další důsledky mohou mít výsledek velmi plodný.

Rukopisy starobrněnské představují souvislou skupinu, ač ne zcela slohově jednotnou, neboť lze zjistiti nejrůznorodější složky, které na jejich vzniku spolupůsobily. Písařsky a kaligraficky odpovídají známému průměru rukopisných památek, vzniklých na rozhraní 13. a 14. století ve střední Evropě, výtvarně, ornamentem, rozvrhem výzdoby náležejí k nejzajímavějším výtvorům gotického umění knižního. Na kodexech pracovalo několik písařů i malířů současně a soustavně. Ve výzdobě lze rozlišiti zřetelně dvě slohové vrstvy, motivované buď školením iluminátorů, nebo použitými vzory. Písmo, asi tři typů, je pečlivá gotická minuskule vedená pevnými výraznými tahy a inklinuje částečně ještě ke způsobu 13. století, druhou částí je příznačné pro dobu vzniku 1315—1323. Na úpravě strany má veliký podíl kaligrafický ornament, který obetkal iniciály bohatě motivy rostlinnými i geometrickými, slohově odpovídajícími době, ale dosud s četnými po-

zůstatky lineární ornamentiky románské. Ornament, obvykle v barvě červené a modré, ovinuje písmeno a vysílá odnože po okraji a v mezery mezi sloupci textu. Hlavní těžiško Květovy práce, metodické srovnávání starobrněnských rukopisů s rukopisy západními, vedlo k vyzdvížení iniciativního zdroje anglického. Iluminátorské dílny v klášteřích východoanglických působily na evropský kontinent sytým naturalismem v barvě i schematem. Anglický styl si podmanil především Flandry, jeho vliv se rozlil do přílehlých území severofrancouzských, pronikl i do iluminátorského umění německého, zaplavil Porýní a dodal i iluminátorům knih starobrněnských výtvarný fond, schemata rozvrhu a motivy ornamentální. Na české půdě se tento vliv střetl s jiným silným vlivem, přicházejícím z jihu, oba proudy plodně zúrodnily dispocice domácí, přetavily a přebarvily se místně, ale jejich původ je při tom stále ještě zřetelný.

Květ na rozdíl od svých předchůdců vyzdvihuje v pojetí věci, že výzdoba rukopisů královny Rejčky i se svými naturalistickými složkami anglického původu i se složkami italisujícími není ve vývoji české knižní malby izolovaný zjev, nýbrž, že jest jen jeden symptom obecného duchového proudu, který v té době zaplavil střední Evropu a má širší kulturní základnu. Kniha Květova je založena velmi široce, celý sujet je tak rozleptán a s takovou zevrubností podán, že poskytuje o věci poučení velmi důkladné a dovede i pro vyslovené závěry získat sympatie. *Ant. Liška.*

V. Vojtěch, Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Dokumentární fotografie. Přepisem a poznámkami provází V. Flajšhans. V Praze. Nákladem České grafické Unie a. s. MCMXXX (4°, str. 16, tab. XXXVI + str. 84).

Kniha má účelem podati veřejnosti věrnou reprodukcii rukopisu královédvorského a zelenohorského pro trvalé uchování, a jsouc opatřena přepisem v moderním pravopisu i hojnými poznámkami, chce dáti i co největší možnost jejich studia, zvláště po stránce paleografické a filologické. Nemyslí tedy přímo zasahovati do sporu rukopisného (ačli možno ještě o sporu mluvíti), a tato její povaha, vědecky omezená, ba nestranná, snad způsobila, že nezbudila patrnějšího ohlasu. Avšak tím se jí stala křivda ze dvou příčin: jednak jde při ní o první použití moderních technik fotografických u nás a zaslouží pozornosti, které metody byly vzaty k reprodukování rukopisů i k jejich zkoumání, jednak znamená přece závažný vědecký čin, který obohacuje argumenty k prohlášení, že každá obrana rukopisů je už marná.

Není to po prvé, co jsou *RK* a *Z* reprodukcí zpřístupňovány širším kruhům badatelským. Nejstarší reprodukce *RZ* jde až do doby vzdálené, do r. 1840, ale tehdy mohla být pořízena ještě jenom ručně a tištěna kamenotiskem. Je přílohou knihy, kterou vydal Palacký a Šafařík s názvem „Die ältesten Denkmäler der böhm. Sprache“, a pochopitelně nemohla podati obraz přesný a spolehlivý. Proto bylo velké plus, když bylo přikročeno k prvnímu fotografování. Bylo ho užito nejprve při *RK* r. 1861 Janem Rokosem a podle jeho dobrých snímků byla připravena r. 1862 edice A. J. Vrtátkem. Provedení bylo na svou dobu dokonalé, a souviselo to i s tím, že *RK* při fotografování nepůsobil potíží. Proto se také potkalo se zdarem nové jeho fotografování r. 1889, ale s *RZ*, ač už fotografie byla velmi pokročilá a ač bylo užito i barevných filtrů a práce byla v rukou vynikajícího odborníka prof. Jakuba Husníka, byly velké nesnáze. *RZ* je totiž psán písmem špinavě zeleným, které se málo odráží od zahnědlého pergamenu, a nebylo dosaženo ani dobré reprodukce červené barvy četných iniciál a značek. Reprodukci v autotypii Husníkově přineslo dílo „Rukopis zelenohorský a královédvorský“, které připravil Fr. Zakrejs a jehož vydání s ilustracemi Alšovými vzalo na sebe nakladatelství Wiesnerovo. Asrovnání toho díla s originálem ukázalo, jak při *RZ* bylo ve snímcích uměle retušováno a jak z toho vznikly i chyby záměnou písmen.

Prof. Vojtěch započal fotografické práce po netušeném rozvoji fotografie r. 1914. Avšak válka je na dlouho přerušila, a tak výsledky nebyly velké. Tenkrát byla hlavně věnována pozornost kryptogramu „Hanka fecit“ a nemnohé zisky byly uveřejněny s naznačením metody v „Knihomolu“ r. 1927. Teprve v letech 1927—28 prof. Vojtěch se vrátil k práci za nových možností a podmínek. Pracoval ve státním pokusném ústavu fotografickém a vykonal neobyčejně rozsáhlé studium podle zásad fotografie dokumentární. Ta fotografie má dvojí účel, popisný a výzkumný. Prof. Vojtěchovi šlo podle toho o dvojí stránku: 1. hleděl dosáhnouti snímků s věrností tvarů, barev, získati podklad pro mnohobarevnou reprodukci, ale také pro dostačující reprodukci jednobarevnou, při které jsou různé barvy originálu vyjádřeny světlejšími nebo tmavšími odstíny, dával však i některým barvám zaniknouti, aby jiné vynikly, aby tak byla pro podrobnosti zjednána větší zřetelnost; užíval i materiálu různé gradace, podle toho, chtěl-li dosáhnouti věrnosti originálu nebo zvýšiti kontrasty, zvláště zesílit písmo proti podkladu; 2. se snažil zjistiti strukturu a povahu látky psací, naneseného písma, zejména aby se určily rasury, stejnost nebo rozdílnost písma, způsoby psaní, písmo těžko oku viditelné, především takové, které by snad původně bylo na látce napsáno a vyhlazeno, a j.

Výsledky postupu, který je dobře v úvodním textu naznačen, bylo možno publikovati jen z části. Reprodukce byla provedena světlotiskem, poněvadž je to nejlepší technika reprodukční; máť velmi jemné zrno a obrazy možno prohlížeti i lupou, neboť není, jako bývá u autotypie, sífky, která působí rušivě. Především publikace přináší výsledky popisné fotografie. *RK* je podán v jedné barvě, *RZ* trojbarevně. Třebasže je reprodukce dokonalá, byly připojeny ještě jiné snímky, aby byla větší zřetelnost: z *RK* barevné iniciály s ukázkami písma v měřítku 1:2 a při *RZ*, poněvadž reprodukce v barvách není místy dobře čitelná, reprodukce v jedné barvě podle desek, pořízených fotografií fluorescenční. Po stránce výzkumné vzala se na pomoc mikrofotografie pro dostatečné zvětšení a použito barevných filtrů i dobře voleného osvětlení, podle potřeby kolmého, šikmého nebo kombinovaného, aby se fotografovala hloubka obrazu, povrch nebo jakýsi fotografický řez. Mikrofotografie má význam zejména při určování rasur, nebylo-li arci škrábáno do příliš velké hloubky. V *RK* jeví se mnoho rasur a jsou reprodukovány jejich ukázky ve zvětšení 19tinásobném. Také aby se zjistilo, zda na proužcích *RK* bylo psáno až ke krajům, provedeno zvětšení 12tinásobné. Rovněž zkoumány přehyby pergamenu a při tom bylo užito neviditelných paprsků, kterými lze mnoho zjistiti z toho, co není oku patrné. Neviditelné paprsky jsou ty, které nepostihujeme ve spektru, a jsou jich některé stupně; ty, které jsou za fialovým koncem spektra, zvou se paprsky ultrafialovými, po nich jsou paprsky dosud neprobádané, a proto dosud bez praktického významu, a nejposléze jsou paprsky Röntgenovy. Prof. Vojtěch pracoval s obojími paprsky všemi známými metodami a konal vlastní pokusy. Potřeboval k tomu arci i drahých přístrojů, neboť přímá fotografie ultrafialovými paprsky vyžaduje rtuťových lamp křemenných, křemenného objektivu a stříbrného filtru, propouštějícího jen paprsky ultrafialové. Tato přímá fotografie ultrafialovými paprsky vychází ze zkušenosti, že různé druhy inkoustu různě pohlcují ty paprsky, a že podle toho lze rozeznávatí stejnost inkoustu nebo rozdílnost, a tím po případě i stáří inkoustu. Avšak ultrafialových paprsků lze využití i nepřímou, a to je tzv. fotografie fluorescenční, která počítá s fluorescencí látek. Na př. látka fluoreskuje intenzivněji, než písmo, a také písmo vyškraabané nebo smyté zanechává stopy. Röntgenovy paprsky uplatňují se ve fotografii proto, že pronikají téměř všemi organickými látkami, ale jsou podle určité stupnici pohlcovány látkami minerálními. Proto se na fotografické desce objeví zřetelný obraz, fotografuje-li se pomocí Röntgenových paprsků rukopis psaný nebo malovaný látkami

minerálními, ale obyčejný inkoust a tisk se vůbec nemůže tím způsobem určit.

Mohlo by se říci, že výsledky práce prof. Vojtěcha nejsou úměrné vynaložené námaze a úsilí, z něhož vzešla i jeho publikace „Dokumentární publikace neviditelnými paprsky“ (Spisy vydávané přírodovědeckou fakultou Karlovy university 1929). Avšak přec lze uvést některé zisky. Při *RK*, třeba neurčeny nikde stopy starého písma, poznávají se hojné rasury, které mají filologický význam, neboť byly provedeny už v napsaném rukopise dodatečně pro polepšení jazyka; dále možno souditi, jak se mi zdá, že proužky rukopisu vznikly dodatečným odstřížením z něco většího kusu popsaného pergamenu, takže se falsátor vyvaroval rozmazaných okrajů, ačkoliv si musil ukládati pro omezení místa nepohodlí při stavění písmen. Bylo také zjištěno, že několikeré přehnutí pergamenu v *RK* bylo způsobeno před psaním textu, poněvadž písmo na zevnější straně přehnutí není poškozeno ani roztrháno, a také vnitřní strana to potvrzuje. Na *RZ* poznávají se stopy různého staršího písma, vedeného kolmo na novější písmo, a stopy značek, a zvláště na marginálech jsou četné rasury a stopy po násilném smývání dřívějšího písma. Tedy bylo použito k napsání *RZ* stejně jako *RK* pergamenu už upotřebeného. Co se týče kryptogramu „Hanka fecit“, nepřišlo se k rozluštění, spíše se potvrzuje mínění Friedrichovo, že červené rumělkové čáry v různých odstínech mají zakrytí rozsáhlejší rasuru. Miniatury, které předpokládal Horák (Archae, roč. II., 1914), ovšem zjištěny nebyly, naopak potvrzeno, že jeho vývody byly jen pouhé fantasie bez podkladu. Avšak fotografie Vojtěchovy ukazují u obou rukopisů i všechnu neumělost, nemotornost a neurčitost písma v textu i iniciálkách, a umožňující srovnávání velmi pěkně, projevují v písmu přes domnělé rozdíly časové i podobnost. A tím vším dovolují závěr, že paleograficky je *RKZ* neudržitelný a že se o tom lehkou může přesvědčiti každý, kdo viděl některý pravý starý rukopis. Je to závěr, který vlastně už r. 1914 pronesl prof. Dr. Friedrich, a je jisté pro jeho paleografické zkoumání nejlepším uznáním, že důkladné a pracné badání prof. Vojtěcha jen v podstatě potvrdilo jeho názory a vývody. (Národní listy 5. IV. a 3. V. 1914.)

Flajšhansův přídavek má zásluhu zejména bohatými poznámkami, které doprovázejí text, přepsaný přímo z rukopisů. Znamenají souhrn dosavadních výzkumů i vědomostí o rukopisech, a uplatňují se v nich i výsledky paleografické, Friedricha a Václava Hrubého. S užitkem je, že Flajšhans přidal ještě v příloze veškeré texty padělané a některé texty Hankovy, podobně vysvětlené, aby se vidělo, jak byla známa stará čeština kolem r. 1817 a co Hanka uměl.

Vydává-li kniha svědectví o vědecké zdatnosti V. Vojtěcha i o vědomostech a zběhlosti V. Flajšhansa, je po stránce reprodukční krásným dokladem našeho umění grafického, representovaného Českou grafickou Unií, již je publikace skutečně ke cti. A velký náklad, na knihu věnovaný, lze vysvětliti významem Vojtěchových zkoušek i tím, že jde o dílo, které, byť falsum, mocně zasáhlo do našeho národního vývoje.
Václav Vojtíšek.

A. Bouiard, Manuel de diplomatique française et pontificale. Diplomatie générale. Avec un album de 54 planches en phototypie. Paris. Éditions Auguste Picard. 1929. 8°, str. 397.

Když r. 1889 Harry Bresslau vydal v prvním svazku, který však zůstal jediným, „Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien“, byl to vědecký čin mimořádného významu. Shrnuje s velkým rozhledem a znalostí výsledky veškeré předchozí práce vědecké, přinášel i výtěžky samostatného badání, ukazoval mezery i problémy a naznačoval cesty k jejich vyplňování i řešení. A Bresslauův důkladný a všestranný obraz všeobecné diplomatiky, ovšem jen pro Německo a Itálii, poněvadž všeobecnou diplomatiku pro všechny země středověké Evropy autor pokládal za úkol nad síly jednotlivce, stal se základem, z něhož šel vědecký vývoj dále bezpečněji a snadněji. Avšak že zejména Francie nedošla v Bresslauově díle pozornosti, to byla citelná ujma, a proto byla uvítána kniha A. Giryo, Manuel de diplomatique, která vyšla r. 1893. Skutečně se projevila vhodným doplňkem pro francouzské poměry, ale měla ve stavbě i metodě jiný ráz, nežli příručka Bresslauova. Bylo jí zvláště s prospěchem, že nebyla tak zatížena podrobnostmi a nedostatkem přehlednosti i učeněnosti, ale naproti tomu se lehčeji přenášela přes potíže a otázky a zabíhala i do věcí, které přímo s diplomatikou nesouvisí. Je v ní dlouhá kapitola o technické chronologii, dosti výkladů se věnovalo věcem filologickým a také sfragistika více se uplatňovala, než bylo potřebí. Dnes práce Giryo je už zastaralá. Zatím, co Bresslauův „Handbuch“ byl vydán v novém vydání (ve 2 svazcích 1912—1931) — mělo těžké osudy — a byl pro ně značně rozšířen a upraven s ohledem na pronikavý moderní pokrok vědy, kniha Giryo vyšla r. 1925 znova beze všech úprav a změn, ve stavu, jak původně byla napsána. Taková edice je těžko pochopitelná, zvláště, že už od let byla německá příručka „Urkundenlehre“ (Below-Meinecke, Handbuch der mittelalterl. und neueren Geschichte), do níž r. 1907 přispěl O. Redlich všeobecným úvodem k diplomatice a W. Erben zpracováním císařských a krá-

lovských listin v Německu, Francii i Itálii za středověku a do níž r. 1911 přispěl ještě O. Redlich svazkem „Die Privaturkunden des Mittelalters“, také přihlížejícím k vývoji ve Francii. Jestliže přes toto měřítko nebylo ještě r. 1925 ve francouzské literatuře diplomatické knihy, která majíc na zřeteli především materiál a potřeby francouzské, stála by na výši doby, horlivý ruch ediční a badatelský, který se v novějších časech ve Francii rozvinul, způsobil, že na sebe dlouho nemohla dáti čekati. A kniha prof. A. de Boüarda je knihou, která chce takové místo zaujmouti, i když si dala program širší, podávajíc vedle diplomatiky francouzské také diplomatiku papežskou. Chce býti příručkou, která by nebyla psána z druhé ruky, ale přinášela nový pokus o zpracování a synthesu, a je proto rozdělena ve tři svazky. Vyšel zatím první svazek, který povšechně mluví o diplomatice a její látce, dva další svazky budou se obíratí listinami veřejnými a soukromými a mají uvésti podle slov autorových „do mechanismu diplomatické kritiky“.

První svazek podává vlastně úvod do diplomatiky, uvedení do jejích základů a metody. Praví to předmluva, ale dává to na jeho všechna stavba a rozdělení knihy. Začíná částí přípravnou, jednajíc o podstatě diplomatiky a úkolech, o vývoji diplomatické kritiky ve středověku i v novověku a jde v tom do nejnovější doby, mluvíc o současné diplomatice a jejích směrech. Že jde o věci známé, výklady jsou stručné, ale ku podivu jsou stručná „novissima“. I když se přihlíží jen k potřebám všeobecné diplomatiky, bylo by bývalo dobře, kdyby se bylo naznačilo, v kterých otázkách se nyní pracuje, které nové úkoly se staví, k čemu se nyní diplomatika musí bráti. Především o francouzském badání chtěli bychom se co dověděti, odkaz na bibliografické poznámky u každé kapitoly nemůže v tom dáti náhradu. A bylo by i důležité, kdyby bylo provedeno zařazení diplomatiky mezi vědy a zejména objasněny její vztahy k historii v jejím moderním pojetí a k jejím cílům. Tím mohlo vyniknouti poslání diplomatiky, jak pro studium dějin středověkých, tak novověkých — neomezuje se už jen na úkol „diplomata vera et falsa discernendi“ — a také význam veškeré látky diplomatické mezi prameny historickými.

Do úvodní partie Boüard také vložil vysvětlení základních pojmů. Je si třeba toho povšimnouti, že se namnoze nepokouší o vlastní definice, nýbrž že je přejímá od jiných autorů nebo si pomáhá citací pramenů, aniž upozorňuje na neurčitost nebo spornost věci. Možno to na př. pozorovati při dělení látky diplomatické podle tří obvyklých skupin listin, listů a aktů, které Boüard označuje termíny „les actes, les lettres, scripturae“. Tento poslední název Boüard raději navrhuje místo obvyčejného „acta“, poněvadž se toto

slovo ve středověku dává všem písemnostem bez rozdílu a protože z toho slova vzniklo ve francouzštině pojmenování listin, „les actes“. Boüard v této souvislosti přiznává potíže třídění diplomatických písemností a ukazuje nejen na jeho nepřesnost, ale i na závadu dvou hledisek, jednak z povahy písemností, jednak z jejich formy. V dalších výkladech je nejdůležitější odstavec, který je věnován rozdílu listin veřejných i soukromých. To je otázka, již se dotýkají všichni diplomatikové, obírajíce se diplomatickými základy, a vedlo by daleko, kdybych měl pověděti, co už v té příčině bylo podáno. Boüard leccos, nač mohl upozorniti, nechal stranou a obrací se svými názory proti škole německé. Ukazuje, že je v ní sice vesměs shoda, že listiny suverénů jsou listiny veřejné, ale není vždy jasno, kde suverenita počíná a kde končí, a také není souhlasu v posuzování stupňů středověké hierarchie. Podle Boüarda jde především o otázku, kam náleží listiny lenních knížat. Němečtí badatelé zpravidla zaujímají takové stanovisko, že chtějí míti za soukromé listiny všechny listiny vydané od nižších autorit, nežli je autorita královská, a jim jsou tedy soukromé listiny totéž, co listiny nekrálovské (nichtkönigliche). Boüard si je vědom, že toto domnění neplatí bez jistého omezení, ale přece proti němu vyslovuje nový výměr: listiny veřejné jsou mu listiny vydané autoritami veřejnými, především nejpřednějšími mocnostmi v středověké hierarchii politické, papežem, císařem a králi; listinami soukromými pokládá nejen ty listiny, jichž autory jsou jednotlivci, ale i listiny osob a institucí veřejných, které podle své povahy přísluší k právu soukromému a formou souvisí s listinami jednotlivců. Theoreticky má Boüard jistě správné stanovisko, ale prakticky Boüardovo rozlišování sotva může přispěti k větší určitosti v dosavadní nejistotě. Je jistě lepší, nežli na př. názor O. Redlicha, jenž zdůrazňuje právní cenu listin jako pravoplatných svědectví a rozeznává listiny veřejné, které mají veřejnou platnost a hodnověrnost, a listiny soukromé, kterým takový význam nenáleží; než má tu vadu, že roztrhává listiny týchž vydavatelů do dvou skupin, mezi nimiž nelze přesně vésti hranici, a že z listin soukromých činí oblast značně různorodou a mnohotvárnou. Zdá se mi, že se skoro marně hledají všeobecně platící kriteria a kategorie, kde je početnost a pestrost osob, kde jsou rozdíly času, zemí a nestejnomyšlnost práv i vývoje. Než když už je třeba všechno zařadovati, snad by se jednodušeji mohlo říci, že veřejné listiny jsou listiny, které vydávají činitelé veřejní z moci veřejné v právních záležitostech vlastních i cizích nebo které v právních potřebách cizích z moci veřejné potvrzují (pověřují). Naskytne se mi jistě jinde příležitost, abych tuto větu ještě vysvětlil a zdůvodnil, tu bych chtěl říci, že pro tří-

dění listin nemůže býti překážkou a nemůže vésti ke komplikacím, jestliže veřejní činitelé vydávali listiny z moci soukromé nebo měli účast při cizích listinách soukromých jako soukromníci. U vyšších mocností takových projevů soukromých bylo nepatrné, u nižších činitelů nepadají soukromá svědectví písemná vůbec na váhu. Uvedu příklad: u panovníků je zcela obtížné říci o některém písemném svědectví, že je to svědectví soukromé, u úředníků zemských jejich listiny úřední jsou veřejné, neúřední jejich listiny ne náleží do oddělení listin úředníků zemských, nýbrž do oddělení listin šlechtických nebo na právu zemském, jako u městského rychtáře listiny úřední jsou veřejné, avšak neúřední třeba řaditi mezi listiny měšťanské. V obou případech při soukromých listinách ztrácí se veřejnost postavení jejich vydavatelů. Ostatně nutno i na to mysliti, že specialisací práce a potomní nutnou syntesou vývoj diplomatiky půjde jistě tak, že se budou spíše bráti za souhrny listiny určitých teritorií, které bude možno podle principu veřejnosti a neveřejnosti lehčeji a snadněji děliti, zvláště když se přihlédne k právním okruhům, ovládajícím území.

Boüard mluvě o listinách původu kancelářského a nekancelářského, dotýká se podstaty diplomatické kritiky, srovnávání písma a slohu. Při tom se čte zajímavý úsudek, že se metody srovnávání slohu zvláště v Německu, zneužívá a že se zdiskreditovala, a stejně že zavádějí zásady srovnávání písma. V prvním ohledu Boüard sám však pochvaluje Bresslaua, že šťastně stanovil potřebná pravidla, v druhém ohledu, ač má pochybnost, a jistě právem, o „klosterduktus“ O. Posseho, musí přiznati význam studia písma listinného. Proto výrok Boüardův je upřílišený, zvláště že nezná prostředků dokonalejších a že za chyby uživatelů nemůže nikdy zásada, která se jinak osvědčila a má dodnes plnou platnost. Boüard ještě správně připomíná, že listiny kancelářské provenience nemohou býti prohlašovány za listiny veřejné a naopak listiny provenience nekancelářské za soukromé, avšak vedle této věty dal se svěsti k jiné větě, která přes jisté omezení, k ní připojené, nemůže býti uznána. Tvrdí při třídění na listiny dokazovací a dispositivní, že listiny suverénů a veřejných autorit s některou výjimkou, zvláště soudních nálezů, o kterých se psaly listiny až po předchozím svolání, přísluší všechny do kategorie listin dispositivních. Avšak proti tomu mínění stojí, myslím, skutečnost, že ve starším středověku nebylo třeba ani při právních pořízeních římského krále, natož u jiných panovníků, aby v každém případě byla na svědectví vydána nutně listina, a mimo to se stala mnohá právní pořízení a vešla v moc práva a listiny byly o nich vydávány dodatečně a nadbytečně, jen na svědectví právních skutků již hotových a platných. A podobně

jsou okolnosti i u listin jiných veřejných činitelů, vázaných určitým právním a soudním řádem.

Po počátečním oddílu, který ještě mluví zvláště o druzích listin a jejich názvech, o listech otevřených a zavřených i o znacích listin, Boüard rozdělil další obsah svazku ve dvě knihy, každou o třech kapitolách. První kniha pojednává o vzniku listin, o podmínkách a prostředcích jejich zhotovování i o způsobech jejich uchování. Upozorním jen na některé věci. Boüard pochopitelně obrací zřetel k poměru „řízení (jednání, actio)“ a „zlistinění (conscriptio)“. Mluví arci o nich jen povšechně, ale přece se zdá, že činí z formulí snadno závěry, které nejsou zcela bezpečné, na př., vidí-li (na str. 63) ve větě „per hanc donationis nostrae auctoritatem concessimus“, nebo „in manu sua hoc donum recepit“ větu, potvrzující dispositivní charakter listiny, „traditio per chartam“. Pochybuji, že by termíny „donatio“ a „donum“ znamenaly tolik, co „carta, littera donationis“, ani v citovaných případech (z počátku 9. stol. a konce 12. století), natož všeobecně. V připojených výkladech postrádám, co se často děje u diplomatiků, vysvětlení souvislosti zlistinění s právním řízením, jehož výsledkem byl zlistiněný právní skutek. Jsem přesvědčen, že pro diplomatické hodnocení listin je potřebí vzíti v úvahu všechno úřední jednání, z kterého vyplynulo právní pořízení a příslušná listina, a že nedostačí obrátiti pozornost toliko na „petitio, intercessio, interventio, consensus, testimonium“. Boüard mluvě o těchto pojmech, vysvětluje je jasně, při tom přihlédá k rozdílům listin papežských, královských i soukromých — tak rozděluje bez ohledu na své dřívější třídění! — ale namnoze se ozyvá v jeho výkladech Bresslau. A tak je i na dalších stránkách, věnovaných zlistinění, věnovaných jednotlivým fázím vzniku listiny. Dostí místa je přiznáno konceptům, a stačí to pro přehled, až snad na některé podrobnosti, které jistě mohly býti připomenuty (koncepty příjemců, užití originálů, ať hotových nebo nehotových za koncept, a j.). Při tom Boüard upozorňuje, že mezi listinami soukromými (!) notářské koncepty nabyly i povahy skutečných listin, a má v tom na mysli protokoly nebo imbreiatury veřejných notářů. V této věci se mně však výklady zdají nepostačitelnými a vývody ne přesnými. Není možno tvrditi, že by takové koncepty přecházely v originály, nýbrž konceptům se dostávalo zvláštního právního významu a průkazné moci pro veřejnou autoritu přísežných notářů. Zato je zajímavé, co se podává o konceptech platnosti originálu (original-minute) v oboru listin veřejných při nálezech královské rady francouzské od 16. století. Avšak myslím, že ve slovech „la minute originelle“ zase není zdůrazňování, že koncept má platnost originálu, nýbrž spíše je tu

vyzdvížena právní hodnota vkladu knihového, zápisu do knih úředních (les registres du Conseil). A proto Boüard měl promluvit o úředních knihách v poměru ke konceptům.

Když Boüard v dalších částech probral otázky zhotovování listin z péče vydavatelů i příjemců, rozepsal se o pomůckách pro skládání listin, zvláště věnuje pilný zřetel formulářům. Mám za to, že tato partie je nejcennější částí knihy, neboť Boüard je tu práv výsledkům badání a dovedl dobře nakreslití přehled, který přináší vše podstatné, aniž zabíhá do podrobností. Ovšem v leckterém ohledu bylo by lze ještě na leccos upozorniti, anebo s větší přesností podati. Práv-li se, že Sickelova edice „Liber diurnus“ vyšla ve Vídni r. 1899, je to nedopatření místo 1889 (str. 139, pozn. 4.), arci převzaté z Bresslaua (II. 1. 1914), za to však Bresslau má na některých místech lepší údaje, kterých Boüard nepoužil (srv. na př., co o formuláři Oldřicha Bamberského a jeho edicích praví Bresslau II. 1. str. 252 pozn. 4 a co Boüard str. 147 pozn. 6 — zdá se, že Boüard místy přejímá data bez samostatných zkušeností).

Způsobům, v kterých nás listiny došly, je vyhrazena dosti značná část svazku. Pokud jde o originál, Boüard vzhledem k prvnějším výkladům o konceptech a jejich vztazích k originálům chce podati proti Bresslauovi novou definici originálu. Práví, že originál je listina i prvotní, taková, jak vyšla na poprvé z předběžného výkonu před opsáním, i hotová, t. j. pověřená. Avšak mám za to, podle toho, co jsem výše pověděl o konceptech s domnělou hodnotou originálů, že tento výměr nepřináší zvláštního užítka a nemá oprávnění. Nelze se zase šířiti o všem, co Boüard podává, ale je na př. zvláštní, že se u něho vůbec nevyskytuje termín „transsumptum“ jako terminus technicus pro kategorii pověřených kopií. Vítané však je, co čteme o registrech a kopiářích. Je to podloženo příslušnými bibliografickými údaji, ale Boüardovi ku podivu ušly některé novější práce, na př. Heckel, Untersuchungen zu den Registern Innozenz' III. Histor. Jahrb. XL. nebo důležité edice Casparovy, Das Register Gregors VII. (Mon. Germ. Epp. sel. II.), a Johannis VIII. papae registrum (Mon. Germ. Epp. VII.); nebo se na str. 205 cituje Peitzova studie o vzniku Registra „super negotio Romani imperii“ Inocence III., ale neuvádí se vůbec cenná publikace „Regestum domni Innocentii tertii pape super negotio Rom. imp.“ (Reg. Vat. 6., Codices e Vaticanis selecti vol. 16.). Vzhledem k citování jiných prací, vynechání těchto věcí třeba mítí za ujmu úplnosti, zvláště když, pokud jde o diplomatiku papežskou, jsou i na jiném místě mezery — Boüardově pozorností unikla i monumentální publikace Kehr-Brackmann, „Regesta pontificum Romanorum, Italia pontificia, Germania pontificia“, která

mu leckdy mohla býti s užítkem. Někde citace lépe by se hodila na jinou stránku, na př. připomínají se Katterbachova „Specimina supplicationum ex registris Vaticanis“ (1927) jen na str. 69, ač by to náleželo spíše na str. 197. Některé otázky, týkající se i register papežských, i register královských a jiných, zasloužily by ještě propracování, zvláště ve věcech sporných, ale poskytuje se i dosti nového, zvláště o poměrech francouzských. Prál bych si však aspoň zmínky o knihách městských, neboť vešly, byť nepatrně, do jazykové oblasti francouzské (Metty), jako snad knihám tradičním, i když nemají místa ve Francii, mohla býti věnována poznámka nad čarou, ne toliko pod čarou.

Boüard zevrubně potom pojednává o formě listin, o znacích zevnějších i vnitřních, o znění listin a jeho formulích i o podpisech a znameních, o pověřovacích prostředcích. Bylo by lákavé srovnávat tyto výklady s tím, co právě přinesl 2. svazek, 2. odd. příručky Bresslauovy k tomu, co už poskytla předchozími oddíly. A také by bylo s prospěchem podati rozbor výkladů Boüardových. Avšak takový postup, který by ukázal i některé mezery nebo nedopatření, nutně by vedl do značných rozměrů. Přece však třeba vysloviti podivení, že byla na př. vypuštěna zmínka o „signum speciale“ a o „roté“. Důležité a cenné jsou poznámky o jazyku listin a v nich poznámky o kursu, hodnotu mají i výklady chronologické, připojené k poučení o datu. Avšak tu by přece bylo radno více povědětí o datování v poměru k jednání a zlistinění. I partii o pečetech třeba přiznati cenu, ač na př. rozdíl pečetí neautentických a autentických zasloužil by jasnějšího vysvětlení. S užítkem je čísti i odstavec o chirografech, které měly ve Francii velkou důležitost, zvláště v sev. Francii a ve Flandrech.

Ke knize jsou připojeny dva rejstříky, bibliografický a alfabatický. První ukazuje, kterých pomůcek Boüard použil z domácí i cizí literatury, ač přispívá k poznání i toho, co přehlédl a co mu ušlo, druhý seřazuje osoby, místa i věci, o kterých se v knize děje zmínka nebo podává poučení; i tato část připomíná některé mezery, a zdá se mi, že v knize, která dává především úvod do diplomatiky francouzské, mělo by býti vzpomenuo na př. listin oficiálů biskupských, které jsou pro Francii příznačné. Připojené album s přípisem ve zvláštním sešitku poskytuje namnoze vhodné ilustrace k výkladům, jak měl autor na mysli, a některé tabulky jsou velmi zajímavé a cenné; avšak místy se mi zdá, že ukázky měly býti lépe voleny a podány bez snahy o „malebnost“ (tab. XXXII, XXXIII, XLIV, XLV, XLVI, LII) nebo i s omezením výšek. Srovnání prepisů s tabulkami ukázalo by některé chyby a nedopatření. A také se jeví úchytky v transkripci proti našim způsobům (na př. při jménech osob a míst).

V celku však možno říci, že první svazek Boüardova díla činí dobrý dojem a je to práce záslužná, která slibuje i úspěch svazkům dalším, zvláště budou-li stejně přihlížeti i k časům novějším. A všechny tři svazky nepochybně dají knihu, kterou nejen bude nutno čísti, ale která podá i poučení. Snad by si bylo přáti větší bohatosti a průbojnosti myšlenek a také hledání nových cest, snad by se mohlo chtít, aby byly naznačeny vlivy listin papežských na listiny francouzské, jako lze vysloviti lítost, že Boüard nechal úplně stranou listiny králů německých, které jistě do francouzských poměrů silně zasahaly. Přesto však Boüard mohl bez rozpaků knihu připsati M. Prouovi, „mistru diplomatiky francouzské,“ u něhož se učil na l' école des chartes a jehož práce s prací jeho školy se také v příručce platně ozývá. *Václav Vojtišek.*

P. Kehr, Die ältesten Papsturkunden Spaniens. — Abhandlungen der Preußischen Akademie der Wissenschaften, Jahrgang 1926. Philosophisch-historische Klasse Nr. 2., Berlin 1926, v. 4°, str. 61 a 12 tab.

Pontificum Romanorum diplomata papyracea quae supersunt in tabulariis Hispaniae, Italiae, Germaniae phototypice expressa. Iussu PII PP. XI., consilio et opera procuratorum Bibliothecae Apostolicae Vaticanae. — Romae, apud Bybliothecam Vaticanam MDCCCXXVIII.

Třebaže originály starých listin papežských, které nám ve značném počtu zachovaly španělské archivy, mají pro papežskou diplomatiku IX. až XI. stol. jedinečnou cenu — stačí zdůrazniti, že mezi nimi jest deset privilegií psaných na papýru — přece jejich znalost, nikoliv sice pokud se textu týče, nýbrž jen po stránce jejich vnější úpravy, byla až do nedávna velmi nepřesná. Teprve r. 1918 podal jejich diplomatický rozbor žák pařížské École des Chartes, Augustin Millares Carlo v práci „Documentos pontificios en papiro de archivos Catalanes“; avšak ani jeho spis nevešel v širší známost vědeckých kruhů evropských, a to snad proto, že vyšel v době světové války anebo že nedošlo k vydání druhého svazku, který měl obsahovati faksimilové album španělských papýrů. A tím se stalo, že vlastně teprve Kehrovo pojednání, vzniklé jako výtěžek jeho cesty za přípravnými pracemi pro publikaci „Hispania pontificia“, uvádí je v plném jejich významu do odborné literatury.

Práce Kehrova podává však mnohem více nežli naznačuje její titul: Kehr neomezuje se totiž toliko na papežské listiny špa-

nělských archivů, na jejich diplomatický popis a rozbor, nýbrž přihlížejí ke všem i jinde dochovaným originálům papežských privilegií až do konce pontifikátu Jana XIX. (1032) a přibíraje k nim i staré opisy ztracených dnes originálů, pokud nás mohou poučiti o jejich úpravě a vzhledu, vypisuje podrobně vývoj vnější úpravy papežských listin od IX. do počátku XI. století, jakož i všeho toho, co s tím souvisí. A poněvadž jeho pozorování dospívají leckdy k novým poznatkům, pokládám za vhodné alespoň stručně s nimi seznámiti.

Ve vnější úpravě papežských privilegií došlo k podstatné změně někdy v polovici X. stol.: přesné datum nelze uvést, protože se z prvních sedmi desetiletí X. stol. nezachoval ani jediný originál. Avšak z popisů dvou papýrů papeže Agapeta II. z r. 951, jejichž originály v minulém století shořely, poznáváme, že se i ony celkem ještě přidržovaly typu, k němuž se hlásí všech deset dochovaných papýrů IX. století. Listiny tohoto typu jsou upraveny tak, že se v nich zřetelně rozlišují tři části, z nichž každá má zvláštní odstavec a různí se od ostatních i svým písmem; jsou to protokol, text s připojenými formulami *Scriptum* a *Bene valete* a formule datovací. Protokol končí vždy slovy „in perpetuum“, která jsou často umístěna uprostřed řádky, a bývá psán ozdobnější kuriáloou, většího a širšího typu nežli vlastní text. Ještě větší a umělečtější kuriáloou je psána intitulace papežova, která se vyznačuje pravidelnými a ustálenými zkratkami; předchází jí vždy typický římský kříž a bývá ukončena zvláštním, pravidelně přicházejícím znamením, připomínajícím v dolním dřiku protržené veliké L. Konečné *m* slova „perpetuum“ bývá psáno rovněž větším typem, čímž oddělení protokolu od textu ještě více vyniká. Vlastní text začíná vždy na nové řádce a iniciálkou z kuriální abecedy. K němu bezprostředně je připojena formule „*Scriptum*“, která (jak známo) kromě jména písaře listiny obsahuje menší datování, v němž konečné *a* čísla indikce bývá opět psáno větším typem a často ozdobováno komou. Hned vedle začíná formule „+ *BENE VALETE* +“, psaná vždy unciáloou a ve dvou řádkách. Její písmo ani křížky neprojevují však nějakých individuálních tahů, nýbrž se Kehrovi jeví jako „*Kunstschrift geübter Notare und Schreibe-künstler und alles andere als die Schrift alter Päpste*“ (str. 11). Proto Kehr odmítá dosavadní mínění, že „*Bene valete*“ bylo psáno vlastnoručně papeži, nahrazujíc jejich podpis, a je přesvědčen, že také bylo kresleno písařem listiny. Při dolním okraji privilegia, opět ve zvláštním odstavci, stojí obšírná formule datovací pravidelného znění; třebaže, jsouc vždy vlastnoručně přepisována datěm, vyznačuje se písmem od ostatní kuriály často dosti od-

lišným s individuálními tahy, přece vždy podržuje ustálené zkratky slov a začíná typickou zkratkou slova „Datum“. A tak rovněž nám dosvědčuje existenci přesných předpisů o vnější úpravě privilegií, které v IX. století byly přísně všemi písaři i datáři dodržovány. — Zmíněné listiny Agapetovy z pol. X. stol. odlišují se od popsaného typu vlastně jenom tím, že formule „Bene valete“ není v nich psána unciálou, nýbrž kapitálou, a že postrádají formule datovací. V těchto odchylkách, svědčících o uvolnění předpisů, ohlašuje se typ let následujících.

Změnu typu přináší již dochované originály papeže Jana XIII., a to jak pergamenové privilegium pro bolognské kanovníky z r. 967, které jest první pergamenovou listinou papežskou vůbec, tak i tři papyry z r. 971 archivu Vichského. Ve všech těchto listinách je toliko intitulace papežova psána větším typem kuriály, kdežto ostatní části protokolu splývají s vlastním textem listiny, který tak vlastně začíná již adresou. V intitulaci se již nevyskytují pravidelné zkratky slov „episcopus servus servorum“, ani to konečné znamení, jak v IX. stol. bylo pravidlem. První písmeno textu psáno jest velkou kapitálou, která se vyskytuje ojedinele i jinde na začátku významnějších vět. K textu připojena je opět formule „Scriptum“ s velkým *a* na konci čísla indikce a s bezprostředně v téže řádce následujícím „+ BENE VALETE“, u něhož však schází druhý křížek a které psáno jest velkými kapitálami; podle přesvědčení Kehrova ani tu však není dílem papežovým. Obšírná formule datovací v privilegiích X. a XI. stol. nepřichází již pravidelně: v listinách Jana XIII., pokud došly nás v originálech, setkáváme se s ní toliko v pergamenu bolognském. Naproti tomu se vyskytuje v dochovaných papyrech Benedikta VII. z r. 978 (tu však o její existenci víme jen z opisu, neboť u originálu celá dolní část jest odtržena) a Jana XV. z r. 995, které se přidržují téže úpravy jako privilegia Jana XIII.

Krátký pontifikát Řehoře V. (996—9), prvního Němce na stolci Petrově, značí, podle mínění Kehrova, v papežské diplomatice důležitou epochu. Za něho, a patrně i jeho vlivem, za spolupůsobení notáře a scriniáře Petra, objevuje se totiž nový typ vnější úpravy privilegií, za něho setkáváme se po prvé i s osobním účastenstvím papežovým při vyhotovení listiny. Proto jest jistě škoda, že první jeho privilegium pro rýnský klášter Vilich nedošlo nás v originále, avšak o úpravě jeho listin poučuje nás bezpečně papyrus Vichský z r. 998. Celá intitulace psána jest kapitálou, což dodává privilegiu slavnostnějšího rázu; text, končící opět formulí „Scriptum“, psán jest kuriálou, v níž však některé iniciálky bývají kapitální. Odděleně od textu ve dvou řádcích stojí formule „BENE VALETE“,

kteřou i s předcházejícím křížem a chrismatem píše kapitálou vlastnoručně sám papež. Při dolním okraji psáno je obšírné datování, to však v papyru Vichském nezačíná jinak pravidelným „Datum per manus N. N.“, jsouc patrně psáno opatem Petrem, který vedl protokol o synodě, o jejímž usnesení papyrus podává svědectví; proto čteme v něm i vlastnoruční podpisy některých jejich účastníků, mezi jinými i císaře Oty III.

Shodnou úpravu pozorujeme, jak Kehr podrobným rozbořem ukazuje, i na privilegiích Řehořových nástupců. Nás ovšem nejvíce zajímá, jakým způsobem se jednotliví papežové podle výsledků šetření Kehrova účastnili při formulí „Bene valete“. Silvester II. psal ji, podobně jako Řehoř, celou vlastnoručně, ba připojoval k ní kromě toho ještě vlastnoruční podpis v tironských notách obratem: „Gerbertus qui et Silvester episcopus ss“ nebo pod. Naproti tomu Jan XVIII. svěřil celé její vyhotovení opět kanceláři, kdežto Sergius IV. připisoval k ní vlastnoručně alespoň křížek. Benedikt VIII. pravidelně psal ji sám a toliko někdy se spokojil pouhým připsáním komy a dvou ss; a podobně i Jan XIX. někdy ji píše celou vlastnoručně, kdežto jindy připisuje k ní jenom pět háčků. V listinách, které byly Benediktu VIII. předkládány k ověření, čteme pravidelně jeho podpis v této (anebo podobné) stylisaci: „Thpfklbctxc qui et Benedictus episcopus“; jelikož se však nezachoval ani jediný originál takové listiny, nemůžeme s určitostí tvrditi, že jest to opravdu vlastnoruční podpis papežův, třebaže shoda stylisace s výše uvedeným podpisem Silvestra II. a alespoň částečné užití kryptografie (samohlásky přicházející ve jméně „Theofilactus“ jsou nahrazeny nejbližše jim v abecedě následujícími souhláskami) zdá se tomu nasvědčovat. — Pokládám však za nutné poznamenati, že jest ovšem zcela možné, že tento obraz o osobní účasti jednotlivých papežů při podpisu privilegií není vždy úplný anebo zcela přesný. To však vyplývá z povahy věci samé: můžeme jej totiž sestaviti toliko podle dochovaných originálů nebo věrných opisů, a těch u srovnání s celkovým počtem vydaných listin jest jen zcela nepatrný počet.

Zajímavá jsou i Kehrova pozorování o písmu papežských listin té doby, jimž jest, jak známo, takřka výhradně kuriála. Zaslouží jistě povšimnutí, že se současně se změnou ve vnější úpravě listiny projevuje i změna v rázu písma. Kdežto kuriála IX. století jeví ustálený ráz písma umělého a naučeného, nepřipouštějícího individuálních tahů, kuriála privilegií od pol. X. stol., i když podržuje stejné tvary jednotlivých písmen, stává se menší a kulatější, a pozbývají své ztrnulosti období předcházejícího, umožňuje, aby se individualita písařova projevovала nejen v některých tazích, nýbrž i v celkovém rázu písma. Na změnu kuriály v tento nový typ, který

Kehr nazývá „mittlere Kuriale“, působilo pronikání minuskuly, o níž Kehr ukazuje, že již koncem X. stol. byla i v Římě běžným písmem, vedle něhož se kuriála udržovala v papežské kanceláři jen jako písmo umělé. Nejstarším dokladem minuskuly v papežských listinách jest datovací formule, připsaná v pergamenovém privilegii papeže Jana XIII. pro bolognské kanovníky z r. 967. Byla-li však minuskula již tehdy písmem běžným, pak si ovšem můžeme snadno vysvětliti, proč se v kuriále některých listin projevují silné prvky minuskulní: splývaly písaři písčícímu kuriálou mimovolně s péra. Zvláště silné prvky minuskulní, ba i některá čistou minuskulou psaná slova shledáváme v listě Jana XIII. pro hraběte Borella z r. 971, kde se však minuskula uplatňuje snad právě proto, že jde o list a nikoliv o privilegium, nebo v papýru Jana XV. z r. 995, o jehož kuriále se však Kehr domnívá, že nebyla psána písařem římským. O regionárním notáři a scriniáři Benediktovi, který psal několik privilegií papeže Benedikta VIII., víme však z dochovaných originálů bezpečně, že ovládal dokonale obojí druh písma, které střídal patrně podle přání příjemců listiny; známe od něho dvě listiny psané úhlednou minuskulou a jednu pečlivou kuriálou. Avšak tyto listiny Benediktovy z let 1012 a 1017 nejsou nejstaršími privilegii papežskými psanými minuskulou — minuskulou jest již psána pergamenová listina Jana XVIII. pro katedrální kapitolu v Pise z května 1007 a se vši pravděpodobností bylo jí psáno i privilegium téhož papeže pro sienský klášter sv. Eugena z listopadu 1006. Obě tyto listiny byly psány opatem Petrem, který se v nich podpisuje „Petrus abbas et cancellarius sacri Lateranensis palatii“.

Těmto listinám a jiným, které s nimi těsně souvisí a jsou vesměs z doby od prosince 1005 do května 1007, Kehr věnuje zvláštní exkurs, který byť vlastně přímo nesouvisel s tématem pojednání, je přece důležitou jeho částí. Jde o listiny buď psané nebo vlastnoručně ověřené opatem Petrem, kancléřem „sacri Lateranensis palatii“. Jejich rozbořem Kehr ukazuje, že jsou to nepochybně originály, třebaže se úpravou nebo některými formulemi značně odlišují od ostatních privilegií papežských. V práci „Scrinium und Palatium“, publikované roku 1906 v VI. doplňkovém svazku „Mitteilungen des Instituts für Oesterreichische Geschichtsforschung“, Kehr se domníval, že se v uvedeném období papež Jan XVIII. pokusil o novou organizaci své kanceláře: chtěl ji učiniti těsněji na sobě závislou, že nejen oddálil od jejího řízení biskupa ostijského Řehoře, bibliotekáře apoštolské stolice, nýbrž že odstranil z ní i římský kancelářský personál a nahradil jej novým, jemuž postavil v čelo opata Petra s titulem kancléře. Jelikož však později Kehr zjistil, že jedna římská listina z r. 1006 byla psána

scriniářem a regionárním notářem Petrem a datována bibliotekářem Řehořem, biskupem ostijským, a že tudíž v té době musela i stará papežská kancelář pravidelně fungovati, podává nyní vysvětlení nové, které — i když jest pouhou teorií — zdá se velmi pravděpodobným. Kehr se totiž domnívá, že při kurii existovaly vedle sebe dvě kanceláře, které označuje již ve své dřívější, výše uvedené, práci užitými názvy „scrinium“ a „palatium“. „Scrinium“, které pravidelně bývá nazýváno papežskou kanceláří, bylo úřadem, v jehož čele stál bibliothecarius a jehož personálem byli notáři, regionární notáři a scriniáři, braní patrně z městských římských notářů; jejich zásluhou se udržovala v papežské kanceláři kuriála a přesná úprava privilegií, užívali i ustálených formulí a listinné latiny. Naproti tomu „sacrum Lateranense palatium“ mělo úkol papežského sekretariátu: vyřizovalo politickou i mezinárodní korespondenci; personál jeho byl brán z řad duchovenstva, snad i různých národů, a šéfem jeho byl „cancellarius sacri (Lateranensis) palatii“; úředníci jeho neovládali ani kuriály ani předpisů o vnější úpravě privilegií, a jejich latina, ježto přivykli slohu listů, byla živější a ohebnější. A proto jest přirozeno, že se jejich výrobky, když vypomáhali v agendě „scrinia“, odlišovaly podstatně od jiných privilegií — a to jest právě případ zmíněných listin z doby Jana XVIII.

Opat Petr jest první, kdo užíval titulu „cancellarius sacri palatii“, a lze jej v úřadě tom sledovati zpět snad až do r. 992. Od té doby úřad kancléře doložen jest nepřetržitě až do r. 1037, kdy splynul s úřadem bibliotekáře, a jest jistě zvláštní, že se jeho držitel stále jmenuje Petr. Zdá se však, že jde celkem o tři různé osoby: vedle zmíněného opata Petra jsou to Petrus diaconus (v letech 1015—1024/7) a Petrus episcopus s. Rufinae (1027—1037), jehož nástupcem ve spojených již úřadech byl čtvrtý Petr, opět Petrus diaconus, který umírá r. 1050.

Pojednání Kehrovo bylo — a to jistě plným právem — nazváno „základní prací o diplomatice starých bul papežských“. Jest jisto, že se k němu musí obrátiti každý, kdo se chce papežskými listinami té doby podrobněji obírat, a že z něho musí vycházeti všechny další práce. A těch jest ovšem ještě třeba, aby obraz o nejstarším období papežské diplomatiky byl úplný a přesný. Kehr sám několikrát upozorňuje, že je nutno provésti ještě podrobný rozbor diktátu nejen papežských privilegií, nýbrž i listů, neboť tím se patrně ještě bezpečněji osvětlí současná existence dvou kanceláří a přispěje k výkladu některých záhad. Avšak i některé otázky, souvisící s vnějšími známkami privilegií, vyžadují dalšího a podrobnějšího studia; tak na př. zjev, proč někdy ve formulí „scrip-

tum“ bývá vynecháváno místo k dodatečnému vepsání jména písaře listiny, jehož výklad Kehrem podaný podle mého mínění plně neuspokojuje.

Na přiložených 12 tabulkách podává Kehr ukázky nejstarších listin papežských ze španělských archivů, mezi nimiž jest, jak jsem již výše uvedl, deset originálů psaných na papyru. Po jednom papyru zastoupeni jsou papežové Formosus (892), Romanus (897), Benedikt VII. (978), Řehoř V. (998) a Jan XVIII. (1007), dvěma Silvestr II. (1001 a 1002) a třemi Jan XIII. (971); k těmto španělským papyrům přistupuje ještě privilegium Benedikta VIII. (1017), poněvadž jest rovněž španělské provenience, třebaže jest nyní uloženo v pařížské Národní knihovně. Kromě papyrů zastoupeny jsou i listiny pergamenové, a to dvěma ukázkami: privilegiem Benedikta VIII. z r. 1012 a jednou listinou papeže Jana buď XVIII. nebo XIX., která se zachovala v universitní knihovně barcelonské a jest zcela jedinečným případem zvláštního druhu listin papežských. K fotografickým snímkům Kehr připojuje kromě podrobných a věc vyčerpávajících bibliografických údajů i věrný a přesný přepis textu privilegií, a to v plném jejich znění. Snímky naproti tomu podávají vždy toliko některé části listin, pokud jsou pro diplomatický rozbor důležité; jsou to většinou začátek a konec jednotlivých privilegií. Nad to pak, pro úsporu výloh, faksimile musela být reprodukována často i v silném zmenšení, což ovšem jejich skutečnou cenu podstatně zeslabuje. Tohoto nedostatku Kehr si jest ostatně sám dobře vědom. Musil se uchýlit k takovým reprodukcím jen proto, aby vyplnil dosavadní mezeru, doufaje však, že „vielleicht kommen wir aber doch noch einmal zu einem Album sämtlicher Papstpapyri in Originalgröße, sobald sie erst einmal richtig restauriert sind. Denn der jetzige Zustand dieser Urkunden ist fast überall sehr unbefriedigend, und sie haben fast alle eine gründliche Restaurierung von sachkundiger Hand dringend nötig“ (str. 5).

Když Kehr psal tato slova, jistě netušil, že jeho, možno říci, *pium desiderium* bude již v necelých čtyřech letech z větší polovice splněno. Jeho podnět našel totiž štedrého a rychlého vykonavatele v papeži Piu XI., který jako odborný historik plně pochopil nesmírný vědecký význam a cenu podobné publikace. Proto dal na svůj náklad v konservačním atelieru vatikánské knihovny restaurovati a konservovati všechny papyrové listiny papežské z italských a španělských archivů, svěřiv provedení tohoto odpovědného úkolu osvědčenému odborníku Dru Hugovi Ibscherovi z Berlína, který již dříve restauroval oba papyry dochované v německých archivech, které byly k reprodukcí rovněž zapůjčeny do

Říma. Aby vetehý papyrus byl uchráněn před škodlivým hmyzem a nebyl vystaven dalším účinkům vzduchu a následkům neopatrného zacházení, avšak zároveň, aby vědecké studium nebylo ztíženo, byly pečlivě srovnané listiny vloženy mezi dvě skleněné desky neprodyšně uzavřené kovovou ovrubou. Když takoveto konservování a uložení, jistě velmi nákladné, bylo se zdarem ukončeno, byly fou Danesi v Římě za odborného dohledu E. Carusiho pořízeny pečlivé fotografické snímky celých listin v přirozené anebo jen zcela nepatrně zmenšené velikosti, jejichž reprodukce vystihují i barvou přesně vzhled dochovaných originálů. Poněvadž papyry dosahují pravidelně značné délky, musily býti jednotlivé listiny rozděleny na několik tabulí. K snímkům připojen je paleograficky věrný přepis textu, který pořídili K. Silva Tarouca a K. Erdmann. Chtějíce vystihnouti typograficky věrně i grafickou úpravu papyrů, užili v tisku různých velikostí a typů písma, a úmysl jejich až na několik málo opomenutí nebo nepatrných nedopatření se jim zcela podařil.

Takový je vznik díla „Pontificum Romanorum diplomata papyracea quae supersunt in tabulariis Hispaniae, Italiae, Germaniae phototypice expressa“, jak jej vypisuje ve stručné předmluvě prefekt vatikánské knihovny Mons. Giovanni Mercati. Jest to opravdu velkolepá publikace, která podává výstižná faksimile celkem patnácti papežských papyrů na 43 tabulích rozměru 64 × 88 cm. Vedle výše uvedených deseti papyrů španělských, jejichž částečné snímky podal již ve své práci Kehr, jsou tu ještě reprodukovány tři papyry italské, totiž Paschala I. z r. 819, Lva IV. z r. 850 a Jana XVIII. z roku 1004, a dva německé, Štěpána V. z r. 891 a Benedikta VIII. z roku 1020—22, takže všechny papežské papyry, dochované v archivech italských, německých a španělských, jsou tu předloženy vědeckým kruhům celého světa v naprosto dokonalých reprodukcích, které mohou při studiu plně nahraditi samy originály. Tím jest ovšem dána i cena publikace a její význam nejen pro papežskou diplomatiku, nýbrž i pro studium vývoje kuriály. Až podobným způsobem bude publikováno i dvanáct papyrů z archivů francouzských, které zatím nemohly býti do edice pojaty, poněvadž nejsou dosud definitivně konservovány a restaurovány, pak úplným shromážděním všeho dochovaného materiálu bude badání o papežské diplomacie IX. až počátku XI. století podstatně usnadněno. Bylo by ovšem záhodno přibrati k papyrům i dochované originály pergamenové z těch let, neboť i ty jsou nerozlučitelnou jeho částí.

Uskutečněním této opravdu monumentální publikace získal si papež Pius XI. nových a nehynoucích zásluh o historickou vědu.

A proto plně odpovídá citu vděčnosti, byla-li mu publikace úředníky vatikánské knihovny věnována a připsána k padesátému výročí jeho kněžství, aby i v budoucnu byla „monumentum aere perennius“ jeho hlubokého pochopení pro potřeby a rozvoj vědního oboru, z něhož vyšel a jemuž i se Stolce Petrova projevuje svou láskyplnou přízeň.

Zdeněk Kristen.

Karel Stloukal, Česká kancelář dvorská 1599—1608. Pokus z moderní diplomatiky. Rozpravy České akademie věd a umění, tř. I. čís. 76. V Praze 1931, v. 8°, str. 176 a 11 příloh.

Novověká diplomatika česká jest dosud takřka úplným úhorem, který teprve v poslední době začíná býti obděláván. Při významu české kanceláře dvorské v dějinách našeho národa za prvých Habsburků, a zejména v době Rudolfové a předbělohorské, jest pochopitelné, že se k ní především soustřeďuje zájem českých diplomatů. Z prací, které posud byly věnovány jejím osudům a písemnostem, přední místo beze sporu zaujímá kniha Stloukalova, a to jak šíří úkolu, který si odvážně dala, tak i úspěšným jeho zpracováním.

Je to pokus o vylíčení vnitřní agendy české kanceláře, o vyšetření její organizace, složení a funkcí jejího personálu, jakož i o určení její pravomoci a jejího poměru k jiným úřadům a orgánům českého státu. Časově se omezuje sice toliko na úsek několika málo let, avšak nikoliv náhodně: v té době totiž česká kancelář předbělohorská dosahuje, jak autor zdůrazňuje, nejplnějšího rozvíjení za pevného řízení Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic, jenž se právě r. 1599 ujal úřadu nejvyššího kancléře království českého, a z téže doby poměrně neúplněji se zachovala i její registratura.

Jelikož z doby předbělohorské neznáme vůbec instrukce české kanceláře, Stloukal musil založiti své badání přímo na materiálu. Základem pozorování činí nejen písemnosti vydávané kanceláří, nýbrž i spisy do kanceláře docházející. Studuje podrobně kancelářské poznámky na písemnostech, zejména pokud osvětlují chod kanceláře, zjišťuje účast jednotlivých rukou při jejich vyřizování i vzniku a uvádí akta v přímou souvislost s protokoly, registry i jinými pomocnými knihami, vedenými v kanceláři, jakož i s důležitými soukromými zápisníky Lobkovicovými. Takovýto podrobný rozbor písemností, prováděný metodou čistě induktivní, která za daných okolností jediné vede k cíli, plní prvou část Stloukalovy práce, která rozdělena jest ve čtyři kapitoly: 1. spis došlý do kan-

celáře; 2. koncept; 3. čistopis a originál a 4. registra. Proti tomuto rozdělení bylo by možno pronést určité námitky: bylo by je totiž možné zjednodušiti. Proti „spisu došlému do kanceláře“ mohl býti prostě postaven „spis kanceláří vydaný“. Takovým zjednodušením bylo by nejen dosaženo jistě souměrnějšího obrazu, nýbrž bylo by se zabránilo i některému opakování anebo nedůslednostem, zavineným tím, že vznikající spis byl roztržen podle jednotlivých stadií do tří různých kapitol. Na druhé straně nutno však připustiti, že oddělené probírání konceptů, originálů a zápisů v registrech má také své přednosti: usnadňuje totiž sledovati názorněji a bezpečněji účast jednotlivých úředníků při vzniku písemností, umožňuje tím i přehlednější pohled do složitého byrokratického stroje, kterým se nám jeví již v té době česká kancelář. Výsledky, induktivně získané diplomatickým rozbohem písemností i kancelářských knih, Stloukal shrnuje v druhé části práce, kterou činí pátá a poslední kapitola, nadepsaná „Organisace a personál české kanceláře“. Třebaže mnohdy opakuje to, co již dříve bylo řečeno, není to nikterak na škodu věci: vyvažuje to totiž uceleným a plastickým obrazem úřední organizace české kanceláře, doplňovaným takřka úplným výčtem jejího personálu v uvedených letech s více méně podrobnými životními daty jednotlivých úředníků, a popisem jejich místnosti, obrazem, z něhož si nejlépe můžeme představit, čím byla česká kancelář v tehdejším českém státě a jak vyvinutá byla již tehdy její organizace.

Nehodlám sledovati, ani ve stručném přehledu, postup práce Stloukalovy, ani probíratí jednotlivé jeho vývody. Pokládám to totiž za nadbytečné, jelikož se mně zdá naprosto nutným, aby každý, kdo se obírá českou kanceláří předbělohorskou anebo jejími písemnostmi, pozorně a podrobně prostudoval celou knihu Stloukalovu, poněvadž jest klíčem k jejich porozumění. Chci se proto omeziti toliko na vytčení toho, co je v práci Stloukalově proto nebo co po mém soudu zasluhuje zvláštního zdůraznění, a upozorniti na to, v čem se s jeho vývody rozcházejím, anebo v čem by je bylo možno určitěji vyjádřiti nebo doplniti. Tak chci hned vyzvednouti skutečnost, že Stloukal východiskem svého induktivního badání učinil spis do kanceláře došlý a že podrobně sleduje jeho osudy v kanceláři od jeho dodání a zapsání v protokolu exhibitním až po jeho vyřizování a uložení v registratuře. Dosud totiž nebyla podáním a suplikám, docházejícím do kanceláře, věnována náležitá pozornost, třebaže mají pro studium vnitřní agendy kanceláře, jak Stloukalův rozbor přesvědčivě ukázal, základní důležitost. Z nich mohl Stloukal na př. stanoviti, jak velká byla osobní účast Lobkovicova při vyřizování úřední agendy, jsou-li téměř všechna

presentáta psána jeho rukou a obráží-li se ve vyřizovacích instrukcích, připsovaných a tergo písemností, jeho rozhodnutí. Z vyřizovacích instrukcí Stloukal mohl dále čerpat mnoho poznatků pro právní praxi, platnou v české kanceláři, a proto jich rozbor přináší leccos nového. Podrobné sledování došlých spisů v kanceláři umožnilo posléze Stloukalovi proniknouti i do „zakleté říše protokolů“, vedených v české kanceláři, a právě to, že se mu podařilo uvést akta v přímou souvislost s manipulačními knihami (zprávami, repertorii, manuály a j.) — jak názorně dokládá příklad jím uváděný (str. 40—43) — patří jistě k nejkladnějším částem jeho knihy: tím totiž ukázal na jejich praktickou cenu pro historické badání.

Nový jest i Stloukalův názor na parafy, přicházející na konceptech. Až dosud bylo běžné mínění, že jest to značka úředníka (místokancléře nebo sekretářů), schvalujícího koncept. Stloukal však soudí, že je to zkratka jména ingrosisty, t. j. písaře čistopisu, kterou připsal na koncept, když byl podle něho pořídil originál. Nebyla by to tudíž parafa aprobační, nýbrž parafa stvrzující, že koncept byl přepsán na čisto. K takovému závěru Stloukal byl přiveden jednak velkým počtem odlišujících se paraf, který již tím vylučuje možnost, že jde o značky vedoucích úředníků, jednak — a to zejména — skutečnosti, že na některých konceptech německé expedice přichází místo parafy plně vypsané jméno ingrosisty H. Dolla; svědčí pro to posléze i to, že v případech, kdy bylo podle téhož konceptu psáno několik souhlasných originálů pro různé příjemce, bývají na konceptu často dvě odlišné parafy; bylo tedy patrně vyhotovení čistopisů svěřeno dvěma písařům. Je-li názor Stloukalův správný, dosvědčoval by odlišnost praxe české kanceláře proti kanceláři říšské, což mělo by ovšem značný význam. Bude však ještě nutno jeho oprávněnost prokázatí podrobným srovnáním jednotlivých rukopisů, jimiž jsou psány originály, s příslušnými parafami, a sledovati, od kdy takový usus byl v české kanceláři v platnosti. Zatím chci jen upozorniti, že se v některých souvěkých kancelářích soukromých setkáváme s podobným označováním konceptů písařem čistopisu; příkladem uvádím kancelář kardinála z Dietrichštejna, v níž čteme na některých českých konceptech z r. 1622 parafu „dsc“ — někdy bývá i plněji rozepsána: „descript“ nebo „descrip^m“ (archiv ministerstva vnitra v Praze, korespondence Dietrichštejnova, fasc. 20, fol. 133, 136, 177, 188, 212 a j.). Toto její rozepsání je neklamným svědectvím, že je to rovněž poznámka označující, že koncept byl opsán na čisto. Celkem již dnes možno říci, že Stloukalovo mínění o podstatě parafy jest více než pravděpodobné.

Význam aprobační poznámky naproti tomu Stloukal připisuje značce, vyskytující se ve tvarech „Ap“ (= Apro), „Ap“ anebo jen pouhého „A“, kterou zjistil na zadní straně, někdy však i na přední straně některých konceptů a o níž se podle písma domnívá, že mohla býti psána vlastnoručně nejvyšším kancléřem (str. 58). Tato značka, pokud je mně známo, unikla dosud pozornosti badatelů. Byv na ni Stloukalovou prací upozorněn, věnoval jsem jí pozornost a zjistil jsem, že se vyskytuje toliko na konceptech listů poselacích (na konceptech patentů, mandátů a dekretů přichází však jiná značka, která jí patrně významem odpovídá), a to teprve od června 1605. Od července téhož roku nalzáme ji již pravidelně na všech konceptech definitivního znění; nevyskytuje se však, byl-li koncept zjinačen, na původním konceptu, nýbrž až na druhém, ať již je to obyčejný koncept anebo zrušený čistopis, snížený na nový koncept. Tato skutečnost zdá se mně přesvědčovati, že tato značka nemůže míti význam aprobační, že neznamená schválení textu konceptu; v tom případě musili bychom ji totiž čísti i na původních konceptech, teprve dodatečně zjinačených. Nutno proto hledati vysvětlení jiné. Ve fondu „Morava“ v archivu ministerstva vnitra jest uložen o čís. 36 z roku 1608 koncept čís. 15 měsíce března; zmíněná „aprobační“ značka na něm nepřichází, avšak ostatní známky nasvědčují tomu, že byl pravidelně expedován. Hledáme-li však řečený koncept v příslušném svazku register, shledáváme, že v nich není zapsán, nýbrž že jest pro něj jenom ponecháno volné místo. Není tedy snad nějaká souvislost mezi uvedenou „aprobační“ značkou a mezi registry? Neznamená snad stvrzení, že zápisy v registrech byly srovnány s příslušnými koncepty!? Neodvažuji se z jednoho dokladu činiti závěru, nýbrž naznačuji prostě věc jako námět k dalšímu pátrání. V tom případě bylo by ovšem nutno vzdáti se domněnky, že je psána přímo nejvyšším kancléřem.

Zmínil jsem se výše o zrušených čistopisech, snížených na nové koncepty. Stloukal věnuje jim značnou pozornost a jeho poznámky dostatečně je osvětlují. Nemohu však souhlasiti s jejich pojmenováním „rekoncepty“, které Stloukal pro ně razí (str. 61), poněvadž neodpovídá jejich diplomatické podstatě. Rekonceptem v diplomatickém smyslu jest totiž koncept užitý za nový koncept, kdežto v daném případě jde o čistopisy degradované na koncept. Naproti tomu lze podle mého mínění zavést do české terminologie diplomatické jiný nový termín Stloukalem ražený, totiž „koncepty směrné“, jímž označuje koncepty, obsahující pouhá data (jména, datum a pod.) pro písemnosti skládané podle pravidelných formulářů.

Pozornosti si zaslouhuje i pěkný přehled o jednotlivých druzích písemností, vydávaných z kanceláře Rudolfovy, jak jej Stloukal podává ve třetí kapitole. Upozorňuji zejména na odstavec o dekrettech, kterým dosud nebyla věnována náležitá pozornost, takže Stloukalův výklad, třebaže toliko stručný, je vlastně prvním celkovým jejich zpracováním: nejen že popisuje jejich vnější známky a vytýká jejich charakteristické rysy, nýbrž naznačuje i jejich historický vývoj a upozorňuje na jejich význam a účast ve sporu mezi stavy a kanceláří.

Ke kapitole o originálech Stloukal připojuje kromě popisu protokolů expedičních i početní úvahy o písemné agendě české kanceláře. Dospívá při tom k závěru, že registra české kanceláře nepodávají úplného obrazu její agendy, nýbrž že reprodukuji toliko zlomek spisů, oběma expedicemi vydávaných. Tento závěr o neúplnosti register pokládám však za mylný. Jsem přesvědčen, že registra české kanceláře obsahují, anebo alespoň mají obsahovati, zápisy všech písemností jí vydaných. Správnost svého mínění pokusil jsem se dokázat v článku „K otázce registrování a register listů poselacích v české kanceláři dvorské na počátku XVII. století“, otištěném v tomto časopise, k němuž odkazuji. V témže článku opravil jsem jiný omyl Stloukalův, pokud se týče rejstříku k misivům; zachovaný rejstřík není totiž rejstříkem k registrům, nýbrž (jak určil již Pešák) k expedičnímu protokolu listů poselacích, anebo chceme-li přihlížeti k jeho praktickému používání, repertářem pro evidenci konceptů misiv, uložených v registratuře.

Nepřesná stylisace anebo přehlédnutí zaviniily, že některá tvrzení Stloukalova, tak jak jsou psána, neodpovídají skutečnosti. Tak není na př. pravda, že bez podpisu nejvyššího kancléře „neměl z kanceláře vycházeti žádný akt, měl-li míti právní platnost“ (str. 103); setkáváme se totiž s poměrně četnými písemnostmi, na nichž podpis kancléřův chybí. Autor chtěl snad užití slovesa „neměl“, které by uvedlo jeho tvrzení na pravou míru. Podobně není pravda, že v oslovení žen rčení „věrná n. m.“ odpadalo (str. 51): čteme totiž vždy „urozená nám milá“, „nábožná nám milá“, „velebná nám milá“ a pod. Měla-li tedy Stloukalova poznámka odpovídati skutečnosti, pak mělo býti řečeno, že v oslovení žen odpadá pouze slůvko „věrná“.*)

*) Podobně je možno opravit i Stloukalův výklad, proč byly do register českých misiv z r. 1604 (Reg. 113, fol. 23'—24') zapsány také „dva vyslovené privátní listy“ Marie Manriquez starší Pernštejnské z Laaru a na Litomyšli, tehdy nejv. kancléře Zdeňka z Lobkovic. Jistě se tak totiž nestalo proto, že „nejv. kancléř (asi) rozkázal, aby obě listiny, na kterých měl ostatně osobní zájem, protože se dotýkaly majetkových věcí

Práce Stloukalova podává i cenné příspěvky pro dějiny české kanceláře dvorské. Vedle úvah o její ústavní kompetenci v českém státě a o jejím poměru k jiným úřadům a orgánům, zejména ke královské radě, o příčinách vzrůstu její kompetence, zejména soudní, a o vlivu, který měla na vývoj politických poměrů předběllohorských, je to zvláště líčení počátků Lobkovicovy činnosti kancléřské a reforem zavedených jím v kanceláři a v jejím úřadování, které si zaslouží pozornosti. V to patří ostatně i pojednání o všech úředních orgánech české kanceláře, při čemž autor nepřehlídí jen k jejich úřední kompetenci, nýbrž se snaží zachytiti i životní osudy jednotlivých úředníků.

Stloukalovi se podařilo určití velkou většinu personálu české kanceláře z let 1599—1608. Kromě nejvyššího kancléře Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic, místokancléřů Kryštofa Želinského ze Sebuzína a Jindřicha Domináčka z Písnice a sekretářů Jana Milnera z Milhausu, Jana Mencla z Kolsdorfu, Jana Platejse z Plattenštejna a Filipa Fabricia defiluje v jeho knize před našima očima neméně než dvacetpět úředníků, zjištěných jmény, nečítáme-li zřízence, jako byli vrátní, sluhové, poslové, topiči a pod. U všech z nich se ovšem nepodařilo Stloukalovi sebrati stejně podrobné zprávy o jejich původu, životě a úřední kariéře, ale i tak zjištěná data jsou cenným obohacením našich vědomostí. U některých je možno uvedená data ještě doplniti. Tak na př. o Natanaelovi Hložkovi z Byslavic, koncipistovi české expedice, dovidáme se z Hammerschmidova „Prodromu gloriae Pragenae“ (str. 131), že zemřel

jeho paní Polyxeny, byly pro lepší jistotu zapsány do register království“ (str. 90), nýbrž prostě proto, že oba dva byly sepsány a vyhotoveny v české kanceláři: jejich koncepty, upravené shodně jako koncepty misiv královských, uloženy jsou ještě dnes ve fondu „Morava“ archivu ministerstva vnitra o čís. 240 roku 1604, což neklamně dosvědčuje, že byly zařazeny v registratuře mezi ostatními listy královskými a že proto byly s nimi i zregistrovány. Lze to ostatně snadno vysvětliti tím, že hledí k téže věci, o které jednájí dva poselací listy Rudolfovy nejvyšším úředníkem markrabství moravského, zapsané v registrech na fol. 23—23', totiž k peněžní částce, kterou podle rozhodnutí olomouckého soudu tříkrálového z r. 1604 měli Marii Manriquez na nejbližší příštím posudku olomouckém vyplatiti rukojmí, slibivší za jejího syna Jana z Pernštejna, jako zadrženu částku na její vydržení a na vychování jejích deer; Marie Manriquez postupuje totiž řečenou částku svým pergamenem císaři Rudolfovi II. a listem na duplátě pověřuje svým zastupováním na zmíněném posudku olomouckém sekretáře německé expedice Jana Platejse z Plattenštejna; císař Rudolf prikazuje pak ve svých listech, aby příslušná částka byla pro něho k válečným potřebám od řečených rukojmí vyzdvížena. Z toho je patrné, že zregistrované dva listy Marie Manriquez nejsou „vyslovené privátní“, nýbrž že měly pro nároky císařovy, které po dlouhou dobu musil vymáhati, základní význam, čímž jejich zapsání v královských registrech tím snáze pochopíme.

dne 17. září 1608 u věku 90 let a že byl pochován v kapli Be-
tlemské. — U Bartoloměje Brunnera, koncipisty německé expedice,
možno zase podle pozůstalosti Sedláčkovy doplniti, že se 4. února
1603 oženil s Annou, dcerou zesnulého Jana Baittela ze Svidnice,
že dne 15. ledna 1616 přijal měšťanské právo Starého města praž-
ského, že v r. 1622, kdy se uvádí jako „J. Mí cís. rada a sekretář
při kanceláři české“, byla provdána jeho dcera Marketa Zuzana
za Karla Fridricha Platejsa z Plattenštejna, syna výše zmíněného
německého sekretáře (srov. ČČM. 1833, str. 343), že r. 1624 byl
radou nad apelacemi a r. 1628 obdržel inkolát. — O Samueli Albí-
novi z Weisenblutu, rovněž koncipistovi německé expedice, máme
Truhlářem („Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště bás-
nickému v Čechách a na Moravě ve stol. XVI.“, sv. I. str. 28) sta-
noveno, že byl v mladých letech latinským poetou. — O Danielovi
Netterovi z Glauchova, zprvu expeditorovi německé a pak taxátoru
české expedice, dovidáme se z J. Teigeho „Základů starého místo-
pisu pražského“ (sv. I. 1., str. 635/6), že zemřel r. 1614 — kšaft
nese datum 7. února toho roku — a že se r. 1615 vdova po něm
Anna, roz. Longová, dcera měšťánina Starého města pražského,
s kterou se oženil v r. 1607, provdala za Wolfa Adama Zeise
z Pirnova, taxátora a registrátora české kanceláře, jenž se v roce
1620 uvádí již mrtvým (Teige, ibidem str. 636). O některých úřed-
nících Stloukal shromáždil řadu podrobných dat, dosud nezná-
mých; po té stránce upozorňují zejména na krátké monografie
o místokancléři Písnicovi a o koncipistech české expedice Erhartu
Doupovci z Doupova a Jiříku Závětovi ze Závětic. Naproti tomu
postrádám podrobnějších dat o pozdějších (po r. 1608) životních
osudech sekretáře Fabricia a českého koncipisty (a později sekre-
táře) Dra Pavla Michny z Vacínova, která pro úměrnost neměla
podle mého mínění býti pominuta.

Sledování osudů jednotlivých úředníků české kanceláře *) má
pochopitelně značný význam pro poznání ducha, který ji ovládal.

*) Při této příležitosti chci se ještě zmíniti o českém poštmistru.
Stloukal na 9. str. své knihy uvádí Jiřího Puechela (Pichla) z Puechels-
bergu, tehdejšího císařského dvorního poštmistra; v rejstříku (str. 170)
ho však ztotožňuje s pražským poštmistrem. To je ovšem omyl, poněvadž
jde o dva odlišné úřady. Pražskými poštmistry v uvedeném období byli
postupně Jeremiáš Bank (od 1. února 1596— srv. Archiv min. vnitra,
P 22/23/st. m.), později Karel Magno, doložený k 26. únoru 1602 (ibid., Reg.
110, fol. 137) a posléze Hanuš Straub, kterého možno sledovati od 11. října
1602 (ibid. P 22/24/st. m.) až do r. 1610, kdy se dnem 1. prosince stává jeho
nástupcem Ferdinand Prugger (ibid. P 22/4 a 22/10/st. m.). Poštovní úřad byl
tehdy na Malostranském náměstí v domě „u Křížů“ (čp. 37), jak dosvědčuje
Sadelerova rytina z r. 1606. — Srov. J. Švátek, „K dějinám poštovníctví
v Čechách“ (Obrazy z kulturních dějin českých, I. str. 163 až 190, Praha 1891).

Výsledky svého zkoumání po této stránce Stloukal shrnul v zaji-
mových statích o národnostních a náboženských poměrech v české
kanceláři. Ukazuje, že čeština byla sice úředním jazykem, ale že
němčina silně pronikala i do úřadování české expedice. V ně-
mecké expedici byla ovšem němčina úředním jazykem výhrad-
ným. V náboženském ohledu se kancelář česká za Lobkovice po-
katolizovala, ba dokonce „stala se tvrzí výbojného katolictví“.

Cenný je i poslední odstavec práce Stloukalovy, věnovaný
místnostem a vnitřnímu zařízení české kanceláře. Na podkladě
historických zpráv a místního ohledání Stloukal určuje, že vlastní
sídlo kanceláře bylo v západním, t. zv. vladislavském křídle praž-
ského hradu. V první místnosti prvního patra, zvané radní svět-
nicí, pracovali kancléř, místokancléř a sekretáři a konala porady
královská rada; tam bylo jeviště defenestrace. Ve druhé, menší
a průčelní místnosti pracovali koncipisté, kdežto písaři seděli
v pokoji položeném v přístavcích vedle Vladislavského sálu. Ně-
mecká expedice byla od české oddělena; její místnost byla v su-
terénu o dvě patra níže vedle společné registratury. Připojený
plánek podává čtenáři názorné poučení podobně jako ostatní
tabulky, přinášející ukázky jednak písma předních úředníků jednak
úpravy některých písemností.

Zdůraznil jsem již, že Stloukalův spis je základní prací o české
kanceláři předbělohorské, i když se časově omezuje toliko na úsek
několika málo let. Je to první pokus o zpracování vnitřní agendy
kanceláře v plném jejím rozsahu, a to pokus po všech stránkách
zdařilý. Přináší, jak jsme seznali, nejen mnoho nových poznatků,
nýbrž i některé další a plodné náměty, které volají po brzkém
zpracování. A proto se tím naléhavějším stává přání, aby záhy
nalezl napodobitele a pokračovatele, který by stejně důkladně a
pečlivě zpracoval ostatní období české kanceláře za prvních Habs-
burků.

Zdeněk Kristen.

**Józef Siemieński, Symbolika Wydawnicza. Projekt ujedno-
stajnienia.** (Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Roczniki Komisji
Historycznej pod redakcją Józefa Siemieńskiego. Tom. I., zeszyt 1a,
Warszawa 1927, str. 48).

Naši pozornosti zasluhuje návrh ředitele hlavního archivu Akt
dawnych ve Varšavě Josefa Siemieńskiego na zavedení jednotných
symbolických znamének v edicích polských, po případě ve všech
edicích vůbec. Máje na mysli nesnáze, spojené s nejednotností
ediční techniky při vydávání písemného materiálu kteréhokoliv
druhu, Siemieński se odhodlal vypracovati pravidla o užívání sym-

bolických značek, kterými by byl v kterékoliv edici podstatně ztenčen počet textových poznámek. Návrh autor předložil již roku 1914 historické komisi varšavského Towarzystwa naukowego, hodlaje jej po schválení varšavskou komisí zaslati krakovské akademii. Válka však překazila tyto záměry, až teprve roku 1918 bylo lze znovu pomýšletí na jeho uskutečnění. Knižně byl vydán roku 1927 ve Varšavě péčí varšavského Towarzystwa naukowego.

Látka je rozdělena do čtyř kapitol, k nimž je dodatkem připojena kapitola pátá, obsahující přehledné tabulky s ukázkami praktického užití navrhovaných znamének symbolických. V první kapitole, autor vykládá, jak vznikl jeho plán na zavedení jednotných znamének symbolických ve všech edicích a jaké byly první osudy tohoto záměru. V druhé kapitole a třetí, jež se obírají otázkou, co vše jest dlužno vyznačiti a kterým způsobem, dospívá autor k jádru věci. Autor rozeznává celkem 30 případů, které dlužno symbolicky označiti, a ovšem i 30 znamének, které mají nahraditi vysvětlující poznámky textové. Veškeren materiál dělí na tři hlavní skupiny: oddíl vad, oddíl syntaktický (zabývající se skladbou textu) a oddíl textu uměle zkráceného. Nejrozsáhlejší skupinou jest oddíl vad, do něhož dlužno pojmuti tři pododdíly, totiž mezery, vlastní chyby textu a starý pravopis. Mezery nutno dělit na mezery, vydavatelem doplněné (I A_a), a na mezery, vydavatelem nedoplněné (I A_b); obojí se rozpadají na pět pododdělení: doplnění míst zničených (I A_{a1}), doplnění míst nečitelných (I A_{a2}), doplnění mezer úmyslně vypuštěných (I A_{a3}), doplnění mezer neúmyslných (I A_{a4}), doplnění nepravidelných zkratk (I A_{a5}) a ponechání mezer zničených míst (I A_{b1}), ponechání mezer nečitelných míst (I A_{b2}), ponechání mezer, úmyslně vypuštěných (I A_{b3}), ponechání mezer, vypuštěných neúmyslně (I A_{b4}), ponechání nerozluštěných zkratk nepravidelných (I A_{b5}). Pokud jde o symbolické označení mezer, autor pro ně navrhuje hranatou závorku, do níž mají u mezer doplňovaných býti pojaty doplněné části slova; u mezer nedoplněných pak má býti hranatá závorka vyplněna tečkami. Ježto však obě skupiny mají pět pododdělení, dlužno vždy hranatou závorku upravit tak, aby dokonale symbolisovala každé pododdělení zvlášť. U pododdělení prvního (I A_{a1} a I A_{b1}) navrhuje užití prosté hranaté závorky vyplněné v prvním případě doplněnou částí slova, v druhém několika tečkami. Pododdělení druhé (I A_{a2} a I A_{b2}) má míti (v obou případech) hranatou závorku, jejíž dřík na spodním konci není ohnut. U pododdělení třetího (I A_{a3} a I A_{b3}) má býti hranatá závorka v pomlčkách; pododdělení čtvrté (I A_{a4} a I A_{b4}), má míti hranatou závorku, jejíž první dřík jest ohnut toliko na horním okraji a druhý dřík jenom na dolním okraji. Pododdělení páté (I A_{a5} a I A_{b5}) konečně

má míti hranatou závorku, jejíž první dřík není ohnut vůbec, druhý pak jest ohnut toliko na dolním konci. Kromě mezer zahrnuje v sobě skupina vad také vlastní chyby textu. Chyby textové lze opět rozčleniti do několika pododdělení: chyby opravené vydavatelem (I B_a), chyby ponechané vydavatelem, jichž rozeznává čtyři druhy, a to ponechání výrazu (chybného) v originále, který slouží za základ edice (I B_{b1}), ponechání dohadu (chybného) v originále, který slouží za základ edice (I B_{b2}), ponechání výrazu (chybného) v kopii, která slouží za základ tisku (I B_{b3}), ponechání dohadu (chybného) v kopii, která slouží za základ tisku (I B_{b4}); nakonec pak chyby sporné (I B_c). Symbolickým znamením celého pododdílu vlastních chyb textových má býti kulatá závorka na rozdíl od hranaté, užívané při mezerách v textu. U pododdělení chyb opravených (I B_a) má býti dána opravená část slova do kulatých závorek a za slovem do hranatých závorek zkomolená, chybná část slova. U chyb neopravených jde o to, který ze čtyř svrchu uvedených způsobů má býti označen; první (I B_{b1}) se označuje jedním (s) v kulatých závorkách, položených za chybným slovem, druhý (I B_{b2}) se označuje dvěma (ss) v kulatých závorkách, položenými za chybným slovem, třetí (I B_{b3}) se označuje jedním vykřičníkem (!) v kulatých závorkách, položeným za chybným slovem, čtvrtý (I B_{b4}) dvěma vykřičníky (!!) v kulatých závorkách, položenými za chybným slovem. U chyb sporných (I B_c) dlužno za domněle chybným slovem položití otazník (?) v kulatých závorkách. Poslední skupinou prvního oddílu (vad) je starý pravopis, který lze vyjádřiti dvěma způsoby; buďto neobvyklou modernisací pravopisu (I C_a) nebo ponecháním pravopisu původního (I C_b). Jde-li o modernisaci pravopisu původního (I C_a), dlužno upravené písmeno (nebo slabiku) položití do kulatých závorek kursivních, za slovem pak do hranatých závorek kursivních položití písmeno (nebo slabiku) v pravopise původním. Jde-li naopak o zachování pravopisu původního (I C_b), dlužno za slovem, zachovávajícím pravopis původní, položití (s) v kulatých závorkách kursivních. Druhou velikou skupinou, které dlužno vyhraditi zvláštní znaménka symbolická, jest oddíl syntaktický (II), všímající si skladby vydávaného textu. Dělí se opět na několik pododdělení: první pododdělení zahrnuje v sobě doplňky, provedené buď rukou písaře celku (II A_{a1}), nebo rukou jinou (II A_{a2}), po případě vlastní rukou autorovou (v listinách panovníckých vlastnoruční přípisek nebo podpis panovníkův). Druhé pododdělení zaujímá výpustky a škrty v textu, provedené buď rukou písaře celku (II A_{b1}) nebo rukou jinou (II A_{b2}), po případě i vlastní rukou autorovou. Pododdělení třetí si všímá míst, která byla teprve později škrtnuta (II A_c). Všechna tři pododdělení, o nichž

dosud byla řeč, týkají se změn skladby textu již v samém základu edice. Druhý pododdíl se zabývá změnami skladby textu, odvozenými odjinud, a to buď interpolací (II B_a), nebo insercí (II B_b), anebo vynechávkami v inserci (II B_c). Zvláštní pododdíly zaujímají poznámky mimotextové (II C) a fragmenty jinojazyčné (II D). Každé pododdělení nutno ovšem symbolisovat zvlášť. Pokud jde o místo, doplněné rukou písaře celku (II A_{a1}), navrhuje autor položit je do kosoúhlých závorek <>; jde-li o místo, doplněné rukou jinou nežli rukou písaře celku (II A_{a2}), navrhuje doplňované místo vytisknouti proloženě a položit je do kosoúhlých závorek. Jde-li o škrty, provedené rukou písaře celku (II A_{b1}), autor navrhuje položit škrtnuté místo do obrácených závorek kosoúhlých ><; jde-li o škrty, provedené rukou jinou, po případě vlastní rukou autorovou (II A_{b2}), navrhuje položit škrtnuté místo do dvou obrácených závorek kosoúhlých >><<; jde-li posléze o místa později škrtnutá (II A_c), navrhuje položit tato místa do obrácených závorek kosoúhlých, z nichž každá má jeden dřik o něco kratší. Pokud jde o změny skladby textu, odvozené odjinud, navrhuje vytisknouti místo interpolované (II B_a) petitem a položit je do kosoúhlých závorek, místo inserované (II B_b) vytisknouti prostě petitem, vynechané místo v části inserované (II B_c) označiti hvězdičkou u paty předchozího slova. Poznámky marginální a interlineární (II C) doporučuje tisknouti petitem ve dvou řádcích nad sebou, řeč pak, liší-li se od obecně platné polštiny, (II D) navrhuje tisknouti proloženě; přimlouval by se sice za užití švabachu, avšak uznává, že by to bylo příliš nákladné. Třetí a poslední skupinou jest oddíl umělého zkrácení textu, kterýž rozlišuje na registry (III A) a excerpty (III B), Registry (III A) doporučuje tisknouti vždy kursivou, místa, vypuštěná při excerptech (III B), označiti dvěma — — vodorovnými pomlčkami.

Tím by byl asi zhruba vyčerpán rozvinutý systém Siemieńského na zjednodušení techniky ediční důsledným užíváním symbolických znamének. Jak patrně, ten systém je značně složitý, takže se maně vkrádá otázka, bylo-li by takovéto zjednodušení účelné. Ta otázka vystupuje tím více do popředí, čím více autor zdůrazňuje, že všechny důležité údaje textu se týkající dlužno pojmouti do poznámek věcných, poněvadž jim především platí pozornost čtenářova. Rozeznává sice rovněž dvojí poznámky, textové a věcné, prvé označené písmenkami, druhé označené číslicemi, přimlouvá se však, aby do poznámek věcných kromě údajů o osobách a věcech byly pojaty i některé varianty, protože věcné poznámky pročítá každý svědomitý badatel. Zvýší-li se však počet poznámek (a to dokonce i poznámek věcných), klesne zároveň jediná vskutku praktická cena slo-

žitého systému symboliky vydavatelské, omezující počet textových poznámek na nejmenší míru. Odpomoci tu nemůže ani zjednodušení systému, navržené samým autorem. Zjednodušení systému lze podle Siemieńského dosíci vypuštěním všeho, co čtenáře s dostatek nezajímá. Užitím kursivy na označení všeho, co pochází od vydavatele, lze snížit počet symbolických znamének — ovšem na úkor jednoduchosti, neboť symbolická znaménka nutno nahraditi poznámkami, vysvětlujícími, o který druh doplňku vydavatelova jde. Autor končí návrh přáním, aby jeho pokus přispěl k zjednání všeobecného pokoje „w dziedzinie symboliki wydawniczej.“ Lze se jen připojit k přání autorovu, aby již konečně zavládl mír v oblasti vydavatelské symboliky — otázku ovšem zůstává, nepřispěl-li spis Siemieńského spíše k zřízení nových rozporů v oboru vydavatelské techniky, nežli k získání trvalého míru. *Otakar Bauer.*

Kosmova Kronika česká. Z latinského přeložil **Karel Hrdina**. Nákladem Vzdělávacího a kulturně podpůrného spolku Melantrich v Praze 1929. Str. 205.

Bohemia latina. Litterarum latinarum ad gentem terramque Bohemoslovenicam pertinentium nonnulla exempla selecta. Disposuit et paucis explanavit **Karolus Hrdina**. Pragae 1931. Str. 134.

Před padesáti lety, r. 1882, započal vydávati Spolek historický v Praze „Sbírku kronik a letopisů českých v překladech“. Sbírka byla zahájena Tomkovým překladem Kosmova Letopisu českého s pokračováními kanovníka vyšehradského a mnicha sázavského. Byl to vlastně jen přetisk staršího překladu, připojeného předtím k Emlerovu vydání v Pramenech dějin českých, a překladatel poznamenal, že překlad byl pořízen na přání samého původce sbírky — Františka Palackého. „Úmysl slavného dějepisce našeho co původce vydání Pramenů byl, aby se přidáním překladů k prvo-pisům latinským usnadnilo i širším kruhům seznámení se s našimi starými vzdělavateli domácího dějepisu.“ Myšlenka Palackého byla pak modifikována, a rozhodnuto vydávati překlady samostatně, aby snáze proniknouti mohly mezi širší neodborné čtenářstvo. Tak vznikla Sbírka s programem přináseti „díla důležitější starých našich letopisců, jak obsahem, tak zvláště také slohem vynikající“. Program jistě záslužný; jen žel, že velmi málo z toho programu bylo uskutečněno. Teprve roku 1905 vyšla jako druhý svazek Sbírky Kronika zbraslavská v překladu Jana V. Nováka s úvodem a poznámkami Václava Novotného. Od té doby nevyšlo

nic. Kdo však z toho usuzoval, že někdejší podnět Palackého byl chybný a že v neodborné veřejnosti není zájmu o naše latinské písemnictví, tomu nové vydání „Melantrichovo“ způsobilo radostné překvapení. Radostný dojem jest nadto zvýšen krásou knihy. Spolek historický minul kdysi vydávati překlady v menším a pohodlnějším formátě a za mírnější cenu, aby se knihy staly širšímu obecenstvu přístupnějšími. Nové vydání Kosmovy Kroniky jest důkazem, zajisté nikterak ojedinělým, že prostředkem, aby byl vzbuzen zájem kulturní veřejnosti o písemnictví našeho středověku, v naší době není láce, nýbrž krása knihy. Karel Svoboda, jenž překlad graficky upravil a vyzdobil, učinil velmi mnoho pro to, aby Kosmovi získal naše bibliofily. Daleko více a podstatněji se o zdar díla zasloužil sám překladatel, Hrdina. Místo mnoha slov stůž zde ukázka, jak překládal kdysi Tomek a jak překládá nyní Hrdina:

Tomek:

Panu Šebířovi, proboštu kostela Mělnického, jak literárním uměním tak duchovní vědomostí nadanému, Kosmas kostela Pražského toliko dle jména děkan. Po běhu tohoto života v nebeském království odplata. Jakou oddaností myslí mé a jakou láskou otcovství Vašemu podoben jsem, Bůh ví, nemohu vysloviti. Neb ani není velké milování, jež obsáhne lidské rozumění. Pravěmuť milování nelze jest míti ničeho zvláštního, ničeho tajného neb skrytého, jehož by tomu nezjevilo, jež upřímnou láskou miluje. Kdyby jeho při mně nebylo, nikterak bych se byl neopovážil muži takové vážnosti věnovati tyto mé starcovské hlouposti. Nebo hledaje hledal jsem, co bych příjemného, co bych zábavného Vám obětoval; ale nenalezl jsem ničeho tak směšného jak mé dilečko. Jestližet se rádi zasmějeme, když uvidíme někoho naraziti nohou o kámen, kolikoz mých uvidíte v tomto díle naražení, kolikoz umění mluvnického změní! Kterýmžto budete-li se jednomu každému chtíti smáti, budete moci přes míru užiti vlastnosti člověka. Však ať se Vám tyto starcovské frašky líbí neb nelíbí, prosím, aby jich třetí oko nespátrilo.

Hrdina:

Panu Šebířovi, proboštu kostela Mělnického, nadanému jak vědeckým vzděláním tak i duševní schopností, Kosmas, kostela Pražského jenom podle jména děkan, po běhu tohoto života přeje odměny v království nebeském. S jakou oddaností své myslí a láskou se Vašemu Otcovství kořím, ani nedovedu — Bůh mi svědkem — vysloviti; vždyť veliká láska není ta, kterou pochopí lidský rozum. Pravá láska totiž nemůže míti nic zvláštního, nic tajného nebo skrytého, čeho by nezjevila tomu, koho upřímným citem miluje. Kdyby té lásky u mne nebylo bývalo, nijak bych se nebyl osmělil muži tak váženému věnovati tyto své stařecké bláhovosti. Hledaje totiž hledal jsem, co bych Vám věnoval příjemného, co zábavného, ale nenalezl jsem nic, co by bylo tak k smíchu jako mé dílko. S chutí-li se zasmějeme, když u-zíříme, že někdo urazí o kámen nohy své, kolik u-zříte v tomto díle mých úrazů, kolik hříchů proti mluvnickému umění! Chcete-li se zasmáti nad každým z nich, můžete až přes míru užiti této člověku vrozené vlastnosti. Buďte zdráv! Ale ať se Vám tyto stařecké hříčky líbí či nelíbí, prosím, aby jich třetí oko nespátrilo.

Uvedl jsem ukázkou část úvodní. Stejně dobře však jsem mohl uvésti kteroukoli část jinou. Krok co krok můžeme se přesvědčiti, oč životnější a působivější jest překlad Hrdinův. Souvisí to se šťastným rozvojem jazykovým, který dává nyní překladateli daleko jemnější výrazové prostředky, než jakými kdysi Tomek vládl. Bylo to však způsobeno zároveň tím, že se Hrdina vědomě rozhodl nepřidržovati se tak doslovně dikce Kosmovy, nýbrž překládati volněji. Ostatně ani Tomek nemohl vždy se řídití slovy kroniky, nýbrž vykládal je. Hrdina na té cestě učinil další krok. Není pochybnosti, že se tím úkol překladatelův stal obtížnějším, ale pro historika i zajímavějším. Chci uvésti několik příkladů, volím k tomu třetí knihu Kroniky. Letopisec píše o událostech současných a jeho názvosloví jest proto důležitým historickým pramenem. V první kapitole třetí knihy se praví o polském vévodovi Vladislavovi: „*Qui etiam dux idcirco civitates, que pertinent ad provinciam, Kladzko nomine dictam, tradens filio suo Boleslao committit eum per manus traditionem et fidei sponsionem duci Bracizlao, quatenus obsequendo suo avunculo a patre sibi creditam cum pace consideret provinciam.*“ Tomek překládá: „*Kterýžto také kníže z té příčiny hrady, které sousedí se župou řečenou Kladzko, odevzdav synu svému Boleslavovi, poručil jej odevzdáním za ruku a slíbením věrnosti knížeti Břetislavovi, aby poslouchaje uje, krajinu od otce sobě svěřenou držel v pokoji.*“ Hrdina: „*Kníže Vladislav též odevzdal hrady, jež náleží ke kraji řečenému Kladzko svému synu Boleslavovi a rukou dáním a slibem věrnosti ho poručil knížeti Břetislavovi, aby poslouchaje svého uje, v pokoji držel kraj, od otce mu svěřený.*“ Vidíme tu odraz novějšího badání: Tomkovu župu vystřídal kraj, ale Hrdinův překlad vyhovuje lépe nejen novějšímu vědeckému poznání, nýbrž i slovnímu znění zprávy Kosmovy. V kapitole 8. vévoda Břetislav slaví velikonoce „*in urbe Wissegrad*“, což Tomek překládá „*na hradě Vyšehradě*“, Hrdina „*na Vyšehradě*.“ Pak se vévoda vypraví k císaři do Řezna a jest uveden „*in civitatem*“, což Tomek i Hrdina překládají „*do města*“. V kapitole desáté císař slaví velikonoce „*in urbe Maguntia*“, Tomek má „*ve městě Mohučí*“, Hrdina jen „*v Mohučí*“, patrně si uvědomil, že „*urbs*“ přeložil právě „*hrad*“ a zas se mu pojem „*hrad*“ nezdál vhodným pro pokročilejší poměry západoněmecké. V kapitole 12. se vypravuje, kterak se Litold zmocnil hradu Rakous. Kosmas: „*Quod cum non lateret Lutoldum, castellanis per fraudem foras exclusis, ipse cum suis militibus vi obtinuit castrum.*“ Tomek: „*To když nezůstalo Lutolda tajno, vystrčiv hradčany lští ven, sám se svými bojovníky moci hrad podržel.*“ Hrdina: „*Když se o tom dověděl Litold, lští vy-*

lálal hradní posádku ven a sám se svými bojovníky se zmocnil hradu.“ Tedy „castellani“ u Tomka „hradčané“, u Hrdiny „hradní posádka“.

Nechci tu unavovati hromaděním citátů. Ty, které jsou uvedeny, stačí na doklad toho, s jakou pečlivostí a s jakým rozmyslem Hrdina přistoupil k obtížnému svému úkolu. Nechci tvrditi, že jeho překlad ve všem všudy bude slovem posledním. Také kdyby byl překlad sebe lepší, historikové při svých pracích budou vždy vycházeti z textu původního. Ale při interpretaci obtížných míst bude vždy vítanou oporou přihlédnouti, jak to místo chápal překladatel, jenž byl s mluvou letopiscovou dokonale obeznámen.

Že jest Hrdina výborným znalcem latinské naší literatury, osvědčil zároveň publikací, vydanou k sjezdu slovanských filologů, r. 1931. V nevelké knížce sebral podivuhodný počet ukázek, jak se u nás latinsky psalo, počínajíc nejstaršími slovesnými památkami až po latinské básně našeho současníka, třebičského profesora Frant. Palaty a až po Palatovy překlady z Čelakovského, Havlíčka a Machara... Ukázky jsou doplněny stručnými poznámkami, které jsou zvláště cenné, kde Hrdina těží ze svých bohatých znalostí literatury humanistické. Mimo to zasluhuje pozornosti, že tento znatel latinského písemnictví přijímá pravost legendy Kristianovy a zařadil ji v čelo sbírky. *B. Mendl.*

Historické spisy Petra z Mladoňovic a jiné zprávy a paměti o M. Janovi Husovi a M. Jeronymovi z Prahy. Vydal Václav Novotný. Prameny dějin českých VIII. v Praze 1932. Str. CLX + 524.

Když r. 1920, po tisku, který válečné potíže protáhly na několik let, vyšla prací prof. Novotného M. J. Husi korespondence a dokumenty, veliká tato edice již ohlašovala toto souborné vydání památek, které však pro jiné práce a pro nepřízeň poměrů bylo dotištěno až letos a dostává se do rukou čtenářů teprve po skonu vydavatele. Obě veliké edice se navzájem doplňují a druhá dokončuje ediční program, který si zvěčnělý vytkl, více již v tomto oboru podnikati nezamýšleje. I tak je to dílo neobyčejné oddanosti a lásky, a to nejen k Husovi, ale i k muži, který je druhým jednotlícím poutem obojí edice, shromáždív sám převážnou většinu látky v nich obsažené k počtě a k záchraně památky Husovy, a jenž byl krajanem Novotného: M. Petru Mladoňovicovi. Jeho životopis, který úvod naší edice slibuje vydati na jiném místě, zůstal asi, žel, již nenapsán.

Jako písař a tajemník vyslanců pražské university na kostnický koncil, M. Jana Kardinála a p. Jana z Chlumu, mladý baka-lář vedl veškeru hojnou korespondenci poselstva s domovem i s Husem, když byl uvržen do vězení. I vrátil se domů s přebohatou sbírkou Mistrových listů i procesních dokumentů, které pak zpracoval v proslulou svou zprávu o kostnickém procese, jediné to téměř, ale znamenité dílo, jež zanechal. Sestavil svoje vypsání na obecnou asi žádost Husových ctitelů a snad i jako počesť z čestného poslání, které mu svěřili Husovi příznivci, financující nákladný proces. Učinil tak nejspíše hned po návratu do Prahy. Mělt vše, co potřeboval, nejen v dokumentech, prošlých jeho rukama, nýbrž i ve vlastních zprávách, posílaných do Čech o postupu procesu; vysvítá to ze zprávy o slyšení z 8. června 1415 (str. 103—10), uchované samostatně a zaslané do Čech podle jednoho zlomku (úvod 44 pozn. 28; Novotný, vzpomenuv si na tento zlomek pozdě, nedomyslíl již, soudím, plně významné této skutečnosti). Tuto prvotní sbírku dokumentů, dodávám k Novotného výkladu, obsahoval asi dnes neznámý rukopis universitní koleje národu českého P 31, známý jen z podrobného rozpisu obsahu starého katalogu, který otiskl Loserth v MIÖG XI., 1890, 314—5, jak možno souditi zejména z toho, že tu Mladoňovic měl i přepis žaloby Dra Náza, která je dnes známa jediné z pramene protihusitského (str. 487—8 i Finke, Acta concilii Constanciensis IV., 1928, 511—3; viz též můj úvod k českým dokumentům Finkovy edice str. 496 p. 3). Ta sbírka byla snad po ruce i vitenberskému vydavateli Husových listů, který jediné uveřejnil skupinu kostnických listů Husových, jejichž rukopisná předloha je vůbec neznámá. Možná, že to byl právě onen kodex universitní koleje, zapadlý potom beze stopy.

První recenze Mladoňovicova sepsání se nedochovala než zlomkovitě, úplně pak jen v německém překladě Mikuláše Krompacha, vydaném r. 1529, který byl proto pojat do vydání. Asi počátkem r. 1416 M. Petr zpracoval svoje vypsání po druhé, jak je nám nejlépe zachováno v musejním rukopise z r. 1417, o jehož objevení Lehmann v Theol. Stud. u. Kritiken 1837. Byl základem již prvního vědeckého vydání Höflerova (1858), pak Palackého (1869) i nyní Novotného. Poněvadž nového materiálu rukopisného téměř nepřibýlo, Novotný hleděl pokročiti nad velikého předchůdce hlavně přesnější kritikou textu a věcným aparátem a provedl tento úkol s obvyklou důkladností. Jen bych dodal, že slovník Katholicon (104) je dílo J. Janovského de Balbis a antiošským patriarchou že je Johannes Maurusii, činný ještě v Basileji, o němž viz rejstřík edice Finkovy IV.

Snad vznikne pochybnost, zda bylo třeba znovu otiskovati Husovy listy, vydané přece Novotným nedávno a podle hojnějších rukopisů. Zato přijme jistě každý s povděkem, že se vydavatel odchýlil od Palackého i v tom, že otiskuje navíc i české zpracování poslední části Mladoňovicova díla, t. zv. Pašiji Husovu, jež vypisuje poslední jeho den a stala se částí bohoslužby 6. července, a že uveřejňuje i humanistický překlad tohoto díla, vyšlý po prvé asi r. 1528 v Norimberce u Fridricha Peypuse; zajímavý ten fakt mi laskavě zjistil prof. O. Clemen, naleznuv tutěž výzdobu, jako má vzácný ten tisk, v tisku Althamerovy Diallage z r. 1528, jak dodávám k úvodu str. 63.

Obsáhlý a pronikavý úvod Novotného se také zevrubně zabývá (str. 31 a d.) rozborem latinského zpracování 1. recenze, jak zjišťuje, Mladoňovicovy zprávy, které vyšlo r. 1537 spolu se souborem Husových listů, znovu pak, dodávám, r. 1558 ve Flaciově vydání Husových spisů (I, 1—29). Jak je nasnadě, tento text není otištěn. Přece by však bývalo snad vhodné připomenouti i výtah z tohoto zpracování, a to proto, že právě ten to byl, který, třebaš vycházel beze jména Mladoňovicova, patří do dějin jeho díla tím, že nabyl rozšíření tak neobyčejného, že náleží k nejsvětovějším spisům naší literatury. Budiž mi proto dovoleno shrnouti tu hlavní data o významném tom zjevu.

Byl to francouzský hugenot, uprchlý do Kalvínovy Ženevy, Jean Crespin, jenž pořídil tohoto „malého Mladoňovice“ pro svoje martyrologium, kterému kynula v celém protestantském světě skvělá budoucnost. Latinské vydání martyrologia s názvem „Actiones et monumenta martyrum“ dožilo se od r. 1556 jen několika vydání. Zato francouzský „Livre des martyrs“, vydaný po prvé 1554, vyšel do r. 1619, kdy vzrostl na obrovský foliant (výt. v knih. presidenta republiky), tolikrát, že se dosud objevují neznámá vydání. Tím tíže se lze dopočísti všech vydání nekolicerého jeho překladu. Je to především anglické zpracování Johna Foxe, „Book of Martyrs“, které vyšlo po prvé r. 1563 a udrželo se na anglo-americkém trhu až do sklonku minulého století. Holandský překlad Crespinova martyrologia z péra Adriaena Cornelisse van Haemstade byl vydán r. 1559 (výt. u mne, přetisk v Bibliotheca Reformatoria Neerlandica I.) a téměř nesčetněkrát později, zvláště ve století Rembrantově v nádherné úpravě obrazové (takové vydání má Společnost Husova musea); popis všech těchto vydání podal 1890 F. Van der Haegen, Th. J. I. Arnold a R. Van der Berghe, Bibliographie des martyrologes protestants néerlandais (v Bibliotheca Belgica). Mnoha vydání se dočkalo i něm. zpracování, zvláště ve znění, které r. 1617 pořídil marburský prof. J. Crocius (Groß-Martyr-Buch).

Jediného vydání bylo dopřáno polskému zpracování Crespinova díla, práci Cypr. Bazylíka, „Historia o śrogiem przesładowaniu kościola Bożego“ (Brześć 1567, výt. ve Lvovském Ossolineu), a nejzajímavějšímu snad ze všech, raetorománskému, přeloženému z Crociova překladu. Má původcem kazatele Konráda Riolana a název „Martyrologium magnum oder il cudesch grand dels martyrs“. Part I. (více nevyšlo). Strada 1718 (výt. v Nár. museu). Tak Mladoňovic pronikl nejen do všech velkých národů střední a západní Evropy, ale i k jejímu nejmenšímu.

Skoro všecka tato vydání přehojných překladů Crespinova martyrologia přinášejí i soubor Husových listů, protest českomoravské šlechty proti jeho upálení, proslulý list Poggiův o výslechu a skonu M. Jeronyma Pražského a také zpracování humanistického překladu Mladoňovicova čes. vypsání o procesu a smrti Jeronymově, vydaného po prvé ve vzpomenutém tisku Peypasově. Tohoto vypsání Novotný otiskuje prvotní znění latinské i zpracování české, kterého také užívala o svátku 6. července husitská bohoslužba, jakož i předlohu Mladoňovicovu, list neznámého Čecha, který byl přítomen aktu 30. května 1416. Nevím však, zda bylo šťastné pojmuti do vydání obsáhlý (str. 247—318) český překlad oficiálních procesních akt obou českých mistrů, uchovaně ve vzácném sborníku freiberském. Je to překlad velmi neumělý, který nikomu nenahradí originálu, a může vzbudit jen lítost nad tím, že se Novotný neodhodlal raději vydati jeho předlohu, přístupnou dodnes jediné ve starých a nedostatečných edicích zahraničních. Novotný jest ovšem přesvědčen, že pořadatelem, který tento překlad pojal do freiberského sborníku, není nikdo jiný, než sám Mladoňovic, jenž prý tak učinil krátce před smrtí r. 1451. Domněnku tu čteme naznačenu již u Golla, v článku o freiberském sborníku, ale ve znění mnohem opatrnějším; není tu ještě v rozporu s obecně uznávaným míněním, že rukopis pochází až z konce stol. XV., a se zjištěním, výkladu Novotného aspoň svrchované nebezpečným, že sborník obsahuje i krátké sepsání o vzniku a ukončení husitských válek kompaktáty, které čteme úvodem k vydání dokumentů jednání o kompaktáta, pořizeném M. Pavlem Žateckým 1513. Hypothese Novotného dala by se tedy, soudím, zachrániti jediné přípuštěním, že sborník je jako celek prepisem souboru, pořizeného samotným Mladoňovicem. Edici Žateckého bychom pak skoro musili pokládati za pouhý doplněný přetisk dílka, k němuž podnětem byl by snad konflikt o kompaktáta z r. 1448, kterého se Mladoňovic opravdu účastnil. Ani tak by však nestoupla cena onoho překladu oficiálních akt, který se ani Novotný neodvažuje přičítati Mladoňovicovi, tak vysoko, aby nás úplně smířila s rozhodnutím vyda-

vatele. Památka sama jest arci zajímavá i jinak, než ji vydavatel oceňuje. Překlad je pořízen z originálu, opsaného z „libráře konstanské“ (úvod 74), nejspíše některého tamního klášteřa. To by nasvědčovalo tomu, že se tohoto originálu domohlo půjčkou první české poselstvo do Basileje, a to snad skrze dominikánského převora J. Nidera, jenž členům poselstva po svědectví Petra Žateckého opravdu půjčoval rukopisy. S tím by také souhlasilo, že ve freiberském sborníku najdeme vedle materiálu Mladoňovicova, o který Novotný hlavně opírá svou hypotézu, také dvojí list Zikmundův vzpomenutému husitskému poselstvu z března 1433 (otiskl Goll v Zased. zpr. Král. čes. spol. nauk 1877, 385—8), který pochází nepochybně z pozůstalosti některého účastníka poselstva.

Mladoňovicovy spisy, ač jsou nejrozsáhlejším celkem souboru Novotného, nezabírají přec ani polovinu hrubého svazku. O druhou polovici se dělí především s jinými současnými zprávami a spisky o kostnických procesech a popravě obou pražských mistrů. Jsou to drobné dopisy a sepsání, vesměs již tištěné Palackým a Loserthem; jedno z nich, cenné zápisky, jak se zdá a jak se k tomuto mému mínění i Novotný kloní, Františka z Tachova, je ziskem výzkumu Finkova a vyšlo také zatím v IV. sv. veliké jeho edice s mými poznámkami, na které mi budiž dovoleno upozornit. S výjimkou partií, vyňatých z díla ebrašského převora J. Niblinga o kostnickém koncile z poč. stol. XVI. (str. 384—90), které se dnes chová, dodávám, v univ. knih. ve Würzburgu, zaujímají poslední čtvrtinu edice památky Husova kultu v bohoslužbě jeho církve a v literatuře. Je tu několik latinských kázání husitských duchovních na svátek 6. července z XV. i XVI. stol., liturgické části husitské mše v tento den, první Husův životopis z péra stříbrského faráře Jiříka Heremity († 1521), mnou před lety rehabilitovaný a také roku 1928 vydaný, dále veršovaný životopis strahovského zpěvníčku husovského, o němž právě dokázal A. Škarka proti Novotnému i mně, že pochází od Sixta Palmy Močidlanského, české i latinské básně a epigramy věku humanismu a některé drobnosti, které by snad bylo bývalo lépe zužitkovati v práci o Husově kultu, jak jsem to učinil r. 1924, nebo v exkursech, jaké vydal Novotný ve Věst. Král. čes. spol. nauk a které tu snad ještě vyjdou; jeť výzkum tohoto materiálu dosud teprve v začátcích (tak neužito textů rokcanských, o kterých K. Kadlec v ČKD 1928, 77, musejních z Kolína, o kterých D. Orel, Kancionál Franusův, 1922, 56, nebo Pescheckovy práce o kancionále královédvorském, která je sice pochována v časopise u nás nepřístupném (úvod 153), ale separát se najde v museu s názvem Zíbrta II, 15143). A také z programu Pramenů přece jen dosti vypadá.

I tu ovšem, jako v celé edici, zejména v úvodě, Novotný uložil mnoho učenosti a oddané, sebezapíravé práce, které jistě s vděčností užije další badání. Přes velikost práce, kterou na tomto poli vykonal, Novotný mu zůstává přece ještě úkol nemalý. Obojí velikou edicí, již vyčerpал vydavatelský úkol, jaký si stanovil, není ještě u konce program husovského badání, jak mu byl vytčen Palackým 1869 v monumentální jeho publikaci „Documenta M. Joh. Hus“. Co ještě zbývá vykonat z programu Palackého edice, je část neméně důležitá, než jsou Husovy listy a Mladoňovic: vlastní listinné dokumenty zápasu Husem vzníceného, jádro díla Palackého. Z trojí jeho části žádná tolik nezastarala, jako tato, třetí, nejvíce zásluhou zesnulého prof. J. Sedláka. Teprve, až bude nahrazena, jako Novotný učinil s ostatkem Palackého edice, bude dovršeno krásné její poslání, jak je vyslovil, vysílaje slavná Documenta do světa s přáním, aby přispěla „ad evitandas opiniones praeiudicatas de Hussi eiusque sociorum causa, quae ad res humano generi sanctissimas pertinuit atque in numero gravissimarum historiae christinae partium habenda est...“ Bylo by pěkným činem a uctěním památky nejen Husovy, ale i Palackého a Novotného, kdyby se čestného toho úkolu ujal na příklad Státní ústav historický. Došel by za to vděčností nejen doma, nýbrž i širého světa. *F. M. Bartoš.*

Soudní knihy osvětimské a zátorské z r. 1440—1562. Vydal, úvodem, poznámkami a rejstříkem opatřil Rudolf Rauscher. Prameny Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě, sv. 3; pořádají J. F. Babor, A. Pražák, O. Sommer. V Praze 1931, str. 345 + 5 tab.

Po Kaprasových pracích, které vzbudily nový zájem o právní vývoj země slezské a lužické, obrátila pojednání Rauscherova v posledních letech pozornost ke dvěma knížetstvím, náležejícím kdysi k Těšínsku. Jsou to státi jednak o soudních knihách osvětimských z r. 1440—1557 ve Sborníku prací z dějin práva československého I. (1930), jednak o soudních knihách zátorských od r. 1490 do r. 1562 ve Sborníku prací věnovaných prof. Dru G. Friedrichovi (1931). Oba články byly autorem výslovně míněny úvodem k chystané edici soudních knih osvětimských a zátorských, kterou nyní prof. Rauscher předkládá.

Již prof. Kapras v Právu hornoslezském (1925) dokazuje, že Horní Slezsko pod vlivem politické příslušnosti k české koruně přijímalo do svého práva prvky české a že se tento proces recepce šířil i na východ do Osvětimska a Zátorska, kterážto knížetství se však velmi brzy dostala do sféry zájmů polských, patrných již

v první polovici 15. stol. Poláci získali koupí nejprve Osvětimsko; Zátorsko odolávalo, a ačkoli se r. 1456 dostalo v lenní závislost polského krále, byl kníže zátorský zůstaven ve svém dřívějším postavení, v tom zejména jako vykonavatel nejvyšší pravomoci soudní. Koncem 15. stol. bylo připojeno trhovou smlouvou i Zátorsko k Polsku. Nový poměr nezměnil zatím nic na svobodě právního řádu v obou knížetstvích; obě podržela zvláštní zemský soud, který dával nálezy z vlastní moci. Výsadní postavení obou zemských soudů je chráněno privilegiemi proti rušivým zásahům moci královské. Pozvolný právní vývoj v obou zakoupených územích byl přerušován tím, že část šlechty z obou knížetství byla vyjímána z práva slezského a převáděna pod pravomoc práva polského. Vývoj šel k úplnému vtělení obou knížetství do koruny polské, což bylo provedeno v l. 1562—1564. Zachované knihy zemských soudů v Osvětimě a Zátoru (dnes uložené v zemském archivu v Krakově) jsou velmi důležité pro poznání zápasu práva českého a polského v obou knížetstvích. Právo polské zvítězilo konečně úplně nad právem, které se vyvinulo kdysi pod vlivem práva českého v zemích slezských.

Po hutném úvodě, v němž nás vydavatel seznámil s vývojovými fázemi politických a právních dějin obou zemí, popisuje složení a povahu zemských soudů osvětimského a zátorského. Kompetence zemských soudů se vztahovala na otázky sporné i nesporné. Zajímá zvláště, že se věci nesporné (zápisy kšaftů před soudem, zápisy poručenství) objevují v nich velmi zřídka; řízení procesní činí většinu obsahu. Charakteristické je rovněž, že mohla být poháněna místo osoby určitá nemovitost, jejímž majitelem byl pohnaný. Příslušnost k zemskému soudu osvětimskému nebo zátorskému se řídila polohou nemovitosti, o kteréž se vedl spor; majetek králův byl vyňat.

Vydavatel věnuje dále 22 stran detailnímu popisu vydávaných knih. Dotknuv se otázky existence t. zv. knih zámkových, do nichž byly zapisovány listy různého právního obsahu, a jejich poměru ke knihám soudu zemského (na str. 19 a 24), zjišťuje způsob zapisování a připojuje přehled rukou zapisovatelů a chronologický přehled zápisů v knihách. Střídání v době zápisů v nejstarší části knih osvětimských Rauscher vysvětluje jednak tím, že písař psal na volných složkách papíru, jednak snahou shrnovati zápisy o témž právním pořízení k sobě. V knihách zátorských jsou zápisy seřazený chronologicky. Vnější úpravou knihy zátorské jsou vůbec pokročilejší. Obsahem zápisů v obojích knihách je především procesní řízení, které zejména v pozdější době bylo podrobně zapisováno ve všech stadiích od pŕihonu až do soudního nálezu; dále

jsou tu věci nesporné, záznamy o veřejnoprávních událostech při soudech a úřadech osvětimských a zátorských, v tom i zápisy obecních nálezů, neboť oba soudy mohly vydávati jako shromáždění šlechty nové právní předpisy; konečně do nich byla zapisována i různá právní pořízení na žádost stran.

V dalších kapitolách pojednává vydavatel o poznámkách písařských, které se týkají hospodářských otázek, a popisuje filigrány. Závěrem upozorňuje na polský překlad knih zátorských a osvětimských z r. 1638 a rukopis č. 1427 z archivu musea knížat Czartorijských, kterého použil v poznámkách k edici.

Edici soudních knih, pokud se týče transkripce, zajisté značně obtížnou (zápisy jsou psány česky, ale jsou prostoupeny četnými polonismy), doplňují zdařilé reprodukce charakteristických ukázek z knih osvětimských i zátorských. K edici je připojen obsáhlý rejstřík věcný a jmenný. U rejstříku jmenného postrádáme však jednotné a pečlivé úpravy; jména byla zařazována pod hesla zcela libovolně, často bez ohledu na znění originálu. Lokalisace je provedena jen někdy, někde odkazuje vydavatel na dobrou pomůcku: je to Ad. Pawińskiego Polska XVI. wieku pod względem geograficzno-statystycznym (vyšla 1886 v publikaci Źródła dziejowe, sv. XIV.).

Vydání Rauscherovo doplňuje velmi dobře naše vědomosti o právní oblasti, která přes to, že po staletí žila pod vlivem českého kulturního prostředí a právních zvyklostí, jsouc spolu s Těšínskem pod lenní svrchovaností českého panovníka, podlela náporu jiného práva slovanského, polského, když války husitské uvolnily její svazek s českou korunou. Tato edice je důležitá i pro srovnání s institucí desk zemských u nás, a to zejména pro 15. stol., kdy vliv práva polského není v soudních knihách osvětimských a zátorských ještě tak patrný, a kdy u nás je citelná mezera, vzniklá shořením desk zemských r. 1541. *Anna Vavroušková.*

Ernst Schwarz, Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle. (Forschungen zum Deutschtum der Ostmarken. Zweite Folge: Quellenforschung II.) München und Berlin 1931. Str. XV + 507. (V příloze základní mapa s 10 mapami křycími).

Ernst Schwarz, profesor germanistiky na německé universitě pražské a vedle Ant. Profousa nejpilnější dnes pěstitel našeho místního názvosloví, prošel od svých vědeckých počátků zajímavým vývojem. Pokusiv se kontrolovati Bretholzovu thesi o starousedlosti a nepřetržitém pobytu Němců v našich zemích od dob markomanských a kvádských prostředky, které poskytuje topo-

nomastika, mladé to vědecké odvětví, ležící na samých hranicích lingvistiky a historie, které Bretholz nechal při svých výkladech docela stranou, vydal r. 1923 knihu „Zur Namenforschung und Siedlungsgeschichte in den Sudetenländern“ [Prager Deutsche Studien, 30. Heft. Reichenberg i. B. 1923, 123 str.] s výsledkem podivuhodně kolísavým. Po množství důkazů, podporujících Bretholzovo učení o nepřetržitém sídlení Kvádů v území od dolnorakouského Waldviertlu až do střední Moravy a od východních Čech až asi k řece Moravě (str. 99), skončil závěrem skoro neočekávaným: že se tyto důkazy nesmějí přeceňovati, že se u nás německá jména místní objevují až od konce XII. století a že německé osídlení v našem pohraničí není dílo vnitřní kolonizace německé, nýbrž vzniklo posunováním Němců v sousedství do těchto končin až v XII., XIII. a ještě v pozdějších stoletích (str. 115 n.). Jako by se mu byly již během jeho práce dostavily pochyby, které jej nutily k závěrům opatrnějším.

Od té doby byl Schwarz ve svém oboru neúnavně činný a výsledkem jeho dlouholeté další práce je dílo, které mění závěry jeho vědecké prvotiny leckdy v pravý opak. Schw. tuto svou konversi — má v ní ostatně předchůdce ve filologovi významu Schroederova (srov. Č A Š VIII. 1931, str. 78 n. pozn. 114) — nijak nezastírá: „Každá věda, která si teprv počíná tvořit svou metodu, musí se probojovávat chybami.“ Přední je zájem vědy, „für die es besser ist, erkannte Irrtümer zu beseitigen, als sie schamhaft zu verdecken und weiterzuschleppen“. Výsledek této mužné a čestné autokritiky je zato dílo, které můžeme právem počítati mezi nejzáslušnější a nejcenější práce, osvětlující dějiny našich zemí, první synthese všeho, co lze podle nynějšího stavu znalostí vytěžit pro dějiny styků mezi českým a německým živlem na naší půdě z místních jmen.

Schwarzovo dílo je rozděleno ve dvě části. V první (Tvoření a proměny místních jmen, str. 7—219) má převahu zájem filologický, v druhé (Místní jména jako dějepisný pramen, str. 223 až 471) zájem historický. Kniha je však určena především pro historiky, a proto je výklad i v části první podán tak srozumitelně, že jej může s užitkem sledovati i ten, kdo není právě filologický odborník. Historická orientace díla se projevuje i tím, že ani v první části se nezabývá snad výkladem jednotlivých nejasných jmen, nýbrž probírá celé jejich skupiny v pořádku chronologickém.

Za nejstarší dostupnou vrstvu obyvatel našich zemí, ještě předkeltskou, pokládá Schw. ve shodě s Kossinnou Ilyry. K ilyrské vrstvě místních jmen počítá, hlavně na základě prací Joklových,

Krahe'ových, Loewenthalových a Muchových, vedle několika jmen Ptolemaiových „měst“, která lze lokalisovati na Slovensko, říční jména Morava (starověké *Marus*. Starší nežli u Tacita je doklad Pliniův, Nat. hist. IV. 12, 81), Opava a Úpa, Metuje, Odra, Hron a snad i Nisa. Ilyrské je i jméno Karpat a snad i dvou kmenů, Korkontů (jejich jméno nemá nic společného s Krkonošemi) a Bateinů, v nichž by bylo lze spolu s Osy v jihovýchodním cípu Slovenska — jejich ilyrskou národnost dosvědčuje Tacitus, Germ. 28 a 43¹⁾ — viděti poslední zbytky nositelů kultury lužické.

Při vrátkosti samého jmenného základu, o který se lze opírat, je přirozené, že výsledky této kapitoly Schwarzovy práce jsou nejméně jisté. Proti některým vyslovil již námitky F. *Liewehr* (Germanoslavica I, 1932, str. 313 nn.), jenž vykládá jména Opavy, Úpy i všech našich Morav kromě největší z nich, přítoku Dunaje, tvořením již slovanským. Z Ptolemaiových „měst“ bych jméno *Leukaristos* (a paralelní *Laugaricio*) vykládal raději z keltštiny (Sborník Čsl. spol. zeměpisné XXVII., 1922, str. 78 nn. a Mémoires du 1er Congrès International de Géographie Historique II. Bruxelles 1931, str. 102 nn.). Vzhledem k faktu, že na Slovensku seděli až do počátku křesťanské éry i Dákové (srov. Č Č M XCVI. 1., 1922, str. 216 nn.), bude třeba přezkoumati všechna antická jména, která lze lokalisovati na toto území, i s tohoto nového hlediska. Na příbuznost jména *Σιγγωνί* s dáckým *Σιγγίδαβα* upozornil Schw. sám; k tomu jest možno dodati ještě dácko-keltské *Singidunum* při ústí Sávy do Dunaje. Také v příčině Beskyd praví Schw., že nejméně námitky by bylo proti etymologii dácké. Je však nápadný i poměr jména *Marus* k Maroši (*Μάρσις, Μάρσιος, Marisia*) na půdě někdejší Dákie. Ostatně čeká filology i povinnost řešit také poměr jmen Ptolemaiových „měst“ k etruštině. Na př. sufix — *enna*, který se jeví v Ptolemaiově *Παρίεσσα*, je charakteristický právě pro etruštinu. Tato otázka čeká na řešení tím spíše, že domněnka o styku Etrusků s Podunajím nepostrádá ani opory v archeologických nálezech naší doby bronzové a latenské. O problému jména i lokalisace řeky *Cusus*, jejíž ztotožnění má tak veliký význam pro určení polohy království kvádského Vannia, pojednal Schw. znovu v samostatných člancích „Über alte Flussnamen in

¹⁾ *Gustav Stümpel*, Name und Nationalität der Germanen. Klio. Beiheft XXV. (N. F. XII). Leipzig 1932, str. 53 n. pokládá Osy za Galy, poněvadž byli příbuzní Aravisků, jejichž jméno je tvořeno stejně jako jména Skordisků a Taurisků, kmenů určitě galských. Ale tento důvod nestačí proti svědectví Tacitovu, který liší Osy výslovně od jejich sousedů, galských Kotinů. Neboť jména byla pravidelně dávána od cizinců. Marbod měl také jméno keltské, a přece byl Germán.

den Sudetenländern 2. Cusus — Duria — Waag“ (Zeitschrift für Ortsnamenforschung VII., 1931, str. 200 nn.) a „Über das Reich des Vannius“ (Sudeta VII., 1931, str. 145 nn.). Ztotožňování s hornorakouským potokem Gusen lze nyní pokládati za konečně odbyté. Schwarzovo ztotožnění s Váhem je velmi lákavé, třeba nikoli jisté.¹⁾ Řeku *Nedao* neklade Jordanes (Get. L. 260) do území Kvádů, nýbrž do Panonie, tedy na pravý břeh Dunaje.

Do doby již plně historické (IV.—I. stol. př. Kr.) připadá osazení našich zemí od Keltů (Galů), z jejichž kmenů se u nás uvádějí jménem Boiové v Čechách a Kotinové ve východním Slovensku. Z té doby pochází velká část jmen Ptolemaiových „měst“ na našem území. Schw. se právem obrací proti diletantismu, s kterým se u nás srovnávaly a dosud někdy srovnávají tvary II. stol. po Kr. s tvary o devět a víc století mladšími. Ani jedna z dosavadních identifikací neobstojí před kritikou historické mluvnice. Ostatně, jestliže si ani takové sídliště jako Hradiště stradonické nezachovalo své staré jméno, jak by se byla mohla zachovati jména středisk méně významných? Z místních jmen dosud běžných jsou keltského původu říční jména Jizera (srov. franc. Isère), Ohře (*Agara*), Mže, Pliniova *Duria* někde na Slovensku (srv. Duro v Portugalsku, Dora v Piemontě, Thur ve Švýcarsku), snad totožná s Váhem, Kouba, Chuba a Dunaj, dále jména pohoří: Herkynského lesa (*perqu = dub), Sudet (*sū = svině), Gabréty (*gabros* = kozel, kozorožec). Zajímavý je výklad jména Týn, které bývá ztotožňováno s *dunum*, velmi častým to základem osadních jmen keltských. Schw. je vykládá jako praslovanský výraz, převzatý z germ. *tūn = Zaun, ohrada.

Mezi osídlením ilyrským a keltským nelze uznávati mezeru, neboť jen nepřetržitým osídlením si lze vyložit, že se jména předkeltská zachovala i v ústech Keltů. Totéž platí i o poměru mezi Kelti a Germány. Na př. jméno *Marus* si naši Germáni přizpůsobili v *Marahwō*, *Maraha*, March, jméno *Herkunia* ve *Fergunia*, doložené k r. 805, atd. S jistotou lze za germánské pokládati jméno Vltavy (*Wiltahwa* = divoká voda; nynější *Moldau* vzniklo naopak podle tvaru českého). Pro výklad jména Klabava z *Kalbahwa* svědčí

¹⁾ Proti ztotožnění Cusu s Kysucí (horním tokem Váhu), na které pomýšlel již před Schwarzem *Ant. Králiček*, Jahres-Bericht der deutsch. Landes-Oberrealschule in Brünn 1896/7, str. 17, namítl V. Chaloupecký, Staré Slovensko. V Bratislavě 1923, str. 23, 86 n. s pozn. 346 a 404, že Kysuca je vlastně maďarské Kis Sudca, t. j. Malá Sudca, Sučanka. Tato námitka padá nyní zjištěním V. Šmilauera, Vodopis starého Slovenska. Práce Učené spol. Safaříkovy v Bratislavě IX. Praha a Bratislava 1932, str. 66 a 328, že zápis Kis Zudcze v listině z r. 1244 připadá na vrub novodobému přepisovateli této listiny, „který ji vůbec podal v podobě velmi zkomolené“, s libovolnými změnami jmen.

nejen nedostatek uspokojující české etymologie, ale i existence téhož jména na půdě německé. Méně přesvědčivé jsou výklady o germánském původu říčních jmen na *-ava* v českém vnitrozemí. Jméno Úhlava (prý z *Angulahwa*) lze vyložit i etymologií slovanskou (úhel = zákrut), u jména Úslava nelze pomýšlet na původ starogermánský (z *Amslahwa*) už proto, že pochází patrně až z počátku XVIII. stol., kdy vystřídalo omylem starší jméno Bradava. Viz J. V. Šimák, ČMF XI., 1925, str. 88 (s odpovědí O. Svitavského tamtéž, str. 186 n.) a A. Profous, Sbor. Čsl. společ. zeměp. XXXVI., 1931, str. 196. Velmi obtížné jméno Otava vykládá Schw. z *Hwat-ahwa*, ale uznává obtíže tohoto výkladu. Ani výklad Praskův (*ot-ava*, srov. otylý; řeka, která se vzdouvá) ani Liewehrův (na uv. m., str. 316 n.), dosti se blíží výkladu Svitavského (ČMF X., 1924, str. 279), neuspokojuje docela. Otázka jazyka, v kterém mají původ četná naše jména vod se sufixem *-ava*, je ztížena velmi značně tím, že germánský základ *ahwa* (= *aqua*) často přecházel v původní slovanský sufix jmen vod, *-ava*: z germánského *Marahwa* se velmi snadno stalo *Mor-ava*. Schw. se proto rozhoduje podle toho, v kterém z obou jazyků má pochybné jméno obdobu. Na př., protože prý česká (možná) etymologie řeky Jihlavy (od igla, ihla, jehla) nemá obdoby, rozhoduje se pro etymologii germánskou, *Igulahwa*. Neboť Igelbachů je na německé půdě dosti. Jak nespolehlivá je však tato metoda, ukazuje Schw. sám, pokládá-li jméno Trnava za slovanské (obr. 75), ač má obdobu v německých jménech potoků Dornach a Dornbach. Ostatně říční jméno Jihlava není bez analogií ani v tvoření slovanském. Stanisław *Kozierowski*, Nazwy rzeczne w Lechji przybałtyckiej i w przyległych częścicach Słowiańszczyzny północno-zachodniej. Slavia occidentalis IX., 1930, str. 421 a X., 1931, str. 174 upozorňuje na osadní jméno Iglica v okrese ihumeńském a na jméno řeky Jäglitz v Braniborsku, o jehož etymologii svědčí jméno jeho přítoku Nadelbach. — Váh má jméno od kvádského *wāg*, t. j. vlna, proud, řeka. Toto jméno vzniklo prý překladem keltského *Duria*, stejně jako toto překladem z ilyrského *Cusus*. Jen s rezervou pomýšlí Schw. na germánský původ jména řeky Přimdy (Pfreimt), Oravy (z *Arahwa* = Orlice; pravděpodobněji, pro existenci Kotinů na Slovensku, jest však pomýšlet na výklad z keltštiny, jak jsem vykládal již v Praehist. obzoru IV., 1925, str. 33 pozn. 24. Starobretoňské *ara* = řeka, potok) a Dyje.

Ze jmen pohoří je germánského původu *Askiburgion oros* (*aska*, *esche* = jasan) = Eschengebirge, Jeseníky. Ptolemaiova Λοῦβα ὄλη, ztotožňovaná často s Manhartským lesem, neznamená Měsíční hory, jak se soudilo z homofonie germánského *mān* = mě-

síc = lat. *luna* (jméno Manhartu je odvozeno z osobního jm.: Meginhartesberg), nýbrž souvisí se staroněm. *hlunja = javor a kryje se se Západními Karpatami, které vyvrcholí Javořinou a Javorníkem. Také jm. Říp je germ. původu, znamená horu (*rip*) kat exochén. Tvar *Reiff* v něm. překladu Dalimila svědčí, že toto jméno prošlo v němčině nerušeným vývojem hláskoslovným a že se tedy udrželo nepřetržitě v německých ústech (podle Schwarze ovšem kupců, nikoli nepřetržitě tu usazených Němců).

Z jmen osadních klade Schw. již do staroněm. doby nyní jen Brno z germ. *Brunno*, studně. Ale i toto jméno lze vyložit snadno etymologií slovanskou. Již *Prasek* (ČMM XXVIII, 1904, str. 436) je vykládal od staroslovanského *bršno* = hlína, bláto, nejnověji pak *Liewehr* na uv. m., str. 317 je uvádí v souvislost s bulharským *bšrna* = ret, ústí.

Nejstarší české místní jméno na naší půdě vidí Schw. ve jméně hradu Wogastisburku, pod nímž porazil Samo Franky a který Schw. hledá u Úhošťan (Atschau) u Kadaně. Tato lokalizace není nová. Vyslovil ji už *Sedláček*, ale Schwarzovi náleží zásluha, že ji (po Mikkolovi) přesvědčivě odůvodnil filologicky: (V) *Ůgast* + *jb* = Úhošť. Zato lze sotva pokládat za správné Schwarzovy výklady kmenových jmen Čechů (od *četa*) a Děčanů (od *dědic*). Pro velmi nejasné Lemuzy jsem pohřešil odkaz na článek *Haškovcův* (ČMF X., 1924, 14), který srovnává kolísání *Lemuzy* a *Limuzi* s dvojitvarem *Lemovices* a *Limoges*, a na námitky, které proti jeho výkladu pronesl *Flajšhans* (ČCH XXX., 1924, str. 175 n.). *Pekař* pomýšlí na Glomače. Jméno Chorvatů nelze vyložit ani ze slovanštiny ani z dáčtiny. Schw. je pokládá (s Vasmerem) za íránské a soudí, že si je Chorvaté přinesli ze své pravlasti, patrně stejně jako Dúdlebi. Roztroušená jména osad odvozená ode jmen kmenů, Dúdleby (něm. Teindles je zdobně apelatívu *týn*), Srby, Prusy, Pulgary (vl. Bulgary), vykládá Schw., jako někdy Peisker, většinou jako jména kmenových úlomků, které se dostaly do českého prostředí podobně jako Poláci usazení po r. 1039 v Hedčanech (Kosmas II. 2.). Něco podobného platí snad aspoň o některých jménech, odvozených od jména Němec a Uher. Není však nemožné odvozovati tato jména od osobních jmen u Čechů již vžilých.

Výklad o tvoření českých jmen osadních od jmen osobních a obyvatelských, podle druhů sídel i ze jmen čistě pomístních (Naturnamen) nemohl ovšem podati nic nového, ale vyniká nad jiné výklady podobně množstvím dokumentárních dokladů. Některé Schwarzovy etymologie nejsou však zcela jisté, jiné bude dlužno opravit: Velehrad lze podle analogie jména Rajhrad vy-

kládati od jména osobního, Krušné hory nejsou „obtížné hory“ (str. 73), nýbrž „Rudné hory“, výklad jmen Úterý, Křivoklát a Radischken opravil už *Profous* na uv. m. V příčině nojného Děvín se Schw. neodvažuje určitého výkladu, ačkoli se staví proti pokusům hledati v nich stopu po prastarém matriarchátu nebo po hanství. Upozorňuji při této příležitosti, že již Nekrologium podlažické 403 zná ženské osob. jm. Děva (*Deua*). Výklad o jméně hlavního města slovenského je sice správný, ale tvrzení, že Slováci neměli na jeho tvoření vůbec účast, je přece snad přehnané. Poměr *Prěslaov*: *Prezlausborg* je přece týž jako mezi *Ugostjib*: *Wogastisburg*. A *Wogastisburg* pokládá i Schw. za jméno původně slovanské.

Veliký rozdíl mezi podílem Čechů a Němců na využití ploch původně zarostlých vyplývá z menšího počtu místních jmen českých, upomínajících na klučení, proti spoustě německých jmen na *-reut*, *-schlag*, *-grün* a pod. Nepočítáme-li Lhoty, je těchto jmen opravdu málo. Ještě méně, nežli připouští Schw. sám, mluví-li (str. 66) o četných místních jménech, souvisících se slovesem *trěbiti*, jako dokladu starého třibení půdy odňaté lesu. Ve skutečnosti sem patří jen Třebová (t. j. voda) a Třebica. Jména Třebič, Třeboň, Třebenice, která ještě Jos. *Janko*, O pravěku slovanském [Sbírka přednášek a rozprav VI. 4]. V Praze 1912, str. 57, Fr. *Trávníček*, Jazyk a národ [Sbírka přednášek a rozprav. Řada II. Extense vys. škol brněnských 2]. Praha 1930, str. 22 [podle nich i V. *Novotný*, České dějiny I. 4., 464] a VI. *Smilauer*, Vodopis starého Slovenska 477 spojují s klučením pralesa, jsou vesměs odvozena od jmen osobních: Třebík (Nekr. podl. 409: *Trebeik*), Třebon nebo Třeboň (tamtéž 406 a 412: *Trebon*) a Třebena (tamtéž 405: rkp. *Trebaua* mohlo vzniknout při opisování místo *Trebanda*), jak ostatně Schw. sám vykládá správně na jiných místech své knihy.

Málo českých jmen upomíná také na bývalé české hornictví. Souvisí to s faktem, že až do XVI. stol. měli u nás v hornictví naprostou převahu Němci.

Ze jmen říčních je nejspornější tvoření sufixem *-ava*, který se vyskytuje i v jazycích baltských a je tedy asi praslovanský. Velmi nejasné jméno Mže, které vykládal Schw. dříve z germánštiny, má nyní za keltské. Ale nazývá-li ji Crigingerova mapa Čech z r. 1568 *Watta*, lze v tom sotva viděti stopu po praslovanském *vada, jak soudí Schw. Spíše lze pomýšleti na popletení Mže s Otavou. Celkem vykazuje vodní názvosloví české proti slovanské pravlasti v Pripjeti již mladší stupeň.

Stejným způsobem probírá potom Schw. místní jména německá. Proti české nomenklatuře je v německé nápadná veliká

převaha jmen značících sídlo nad jmény obyvatelskými. Veliké jejich množství pochází však až z nejmladší kolonizace od XVI. do XVIII. stol., kdy parcelací lesů a panských dvorů vzniklo, zvláště na německé půdě, velmi mnoho osad. Různou módou, panující v německém názvosloví v sousedství Čech, vykládá Schw. správně různosti v tvoření jmen na jihu (pod vlivem Rakous a Bavor) a na severu Čech (vliv saský, zvláště míšeňský). Velmi mnoho jmen přibýlo rozkvětem hornictví po příchodu německých horníků (jméno Kutná Hora je původu německého: vzniklo z *zu den Kutten*; *kutte* = důl), ale hlavní jejich rozkvět připadl až do stol. XVI., kdy se počalo pátrati po drahých kovech v neobydlených dotud krajích pohraničních. Velký význam pro migrační směry německých horníků-kolonistů mají jména na *-seifen*. Jejich seznam lze rozmnožiti o doklad z Cejle (pol. okr. Pelhřimov), kde se vyskytá jméno polní trati Štuzajf (v josef. kat. *Sstuzagf*). Viz mé Dějiny Pelhřimova I. 70 pozn. 29.

Z velmi hojných jmen připomínajících vykloučení lesa jsou nejčastější jména na *-schlag* — jejich hlavní oblast jsou jižní Čechy (zvl. Jindřichohradecko), zasažené touto módou z Rakous — jména na *-reuth* a *-ried*, šířící se z Hor. Rakous, ale mnohem hojněji z Hor. Falce a Vogtlandu, na *-grün* v Chebsku a v přilehlém území z Hor. Falce a Fojství, na *-hain* a *-wald* ze Saska a Slezska. Jména na *-hau* jsou přímo nahloučena v ostrůvku kremnickém, ale pocházejí až ze XIV. a XV. stol.

Probrav tvoření místních jmen, vykládá Schw. o důvodech, které rozhodovaly při volbě jména pro určitou osadu. O veliké části rozhodly poměry, často zcela náhodné, které shledal člověk v krajině, do které po prvé vstoupil. Při hromadné kolonizaci, kdy bylo potřeba najednou velikého množství jmen, co možná se od sebe lišících, vstoupilo v popředí tvoření od jmen osobních. Tato jména bývala dávána nejčastěji podle držitele půdy nebo lokátora. Protože i jména osobní podléhala módě, lze podle nich odhadovati přibližně dobu, v které vznikala místní jména od nich vytvořená. Již osobní jména obsažená v německých jménech osadních svědčí, že je nemožné klásti jejich vznik do VIII. nebo IX. století.

Následuje výklad o jménech blahověstných (Veselí, Reichenau), o jménech podle polohy, zvláště na vodách,¹⁾ o drobnělinách, o rozlišování jmen totožných (mnoho je tu jmen „kancelářských“,

¹⁾ Výklad o Želivu, jako by své německé jméno *Seelau* byl dostal podle Želivky (Seele), je nemožný. Želivka naopak dostala své jméno po klášteřu; původně se nazývala Sázava (tak vykládá i Schw. 332). Německé jméno Seele je pravděpodobně mladé.

kterých lid nezná), o proměnách místních jmen (až na ty, které byly způsobeny stykem dvou jazyků) a konečně o zápasu dvou jmen.¹⁾

První podmínka pro správné užití místních jmen je znalost jazykového vývoje. Právě po té stránce se se strany historiků mnoho hřešilo a srovnáváním tvarů, zapsaných v mezerách celých století, se docházelo podle náhodné homofonie k identifikacím naprosto falešným. Schw. upozorňuje správně i na to, že při přejímání místních jmen z češtiny do němčiny a naopak jest bráti v úvahu jejich tvary nářeční, protože se vzájemný styk dál od národa k národu a nikoli od kanceláře ke kanceláři. Tak se dokonce německé znění českých jmen místních může státi velmi cenným pramenem pro studium českých dialektů, ba i jazykového vývoje v dobách předliterárních. Důležitý činitel v tvoření místních jmen je analogie. Na př. německá jména na *-ing(en)* a *-ern* (z *āri*), budící na první pohled dojem veliké starobylosti, jsou u nás až snad na jedinou výjimku (Hörsin, kolonii waldsaského kláštera na samých hranicích saských) tvořena vesměs již analogicky, podle podobných jmen v rakouském a bavorském sousedství, až v době kolonizační, ba ještě v XVIII. stol. Velká většina jich je dokonce zněmčena ze jmen původně českých, u nichž podporovaly takovou úpravu zvláště koncovky *-in*, *-im* a pod. Schwarzovy doklady lze ještě rozmnožiti. Vřesník se v německém překladu vlastního životopisu Karla IV. nazývá *Frisingen* (FRB III. 410).²⁾ Vlašim se r. 1353 píše německy *Pleszin* (pečeť Hynka ml. z Vlašimě u perg. orig. univ. knih. v Praze, č. 245 z 3. dub. 1353), r. 1401 *Pleszings* (A. Sedláček, HZ XV., 181 a 182 pozn. 7), r. 1431 *Flesching* (Ondřej z Řezna, vyd. G. *Leidinger*, str. 478), r. 1439 *Wlassing* (Schwarzenb. arch. v Třeboni, Hist. 435; součas. něm. překlad listu, který otiskla Blaž. *Rynešová*, Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka II. 25, č. 36), latinsky r. 1359 *Plesingia* (L. conf. I. 99)

¹⁾ Schw. uvádí, jako jinde často, většinou příklady německé. Z českých jeden z nejinstruktivnějších je zápas Prašivé-Veselé a Vlšenice-Drbohlav v okr. počátečském. Srov. zajímavý zápis z DZ v. 24 A 6 z roku 1591, citovaný od A. Sedláčka. HZ IV., 316 A pozn. 1 a v mých Dějinách I. 48 pozn. 20 a str. 52 pozn. 54.

²⁾ Běží patrně o Vřesník na panství miletinském v kraji bydžovském, nikoli o Vřesník na panství želivském, jehož jméno je doloženo již roku 1226 (CDB II. 275a: *Vřezník*) a na který pomýšlí W. *Weizsäcker*, *Geschichte des Bergbaues in den Sudetenländern* [Sammlung gemeinnütziger Vorträge. Nr. 596/7, 1928], str. 4 n. Pro první z obou stejnojmenných osad svědčí, že se v jejich traťových názvech zachovaly dosud stopy po stříbrných báních, o jejichž objevu r. 1339 mluví Karlův Životopis: V josefinském katastru (čís. 1178) se jmenuje celé druhé položení *Havírna* a topogr. čís. 91 v tomto položení *U šachet*.

a pro Hořepník jsem našel ještě na samém konci XVI. století německý název *Härtlings* (Vlastivědný sborník českého jihovýchodu VII., 1928/9, 132). Zato jest z Schwarzova seznamu škrtnouti Nový Ůtting (pol. okr. Kamenice n. L.) i s výkladem, neboť běží o nové založení teprv z r. 1662 a o umělé přenesení tohoto jména z bavorského Ůttingu (Jar. *Schaller*, Topogr. XIV., 1790, 119 n. píše *Ettingen*, J. G. *Sommer*, Königr. Böhmen X., 1842, 253 *Oettingen*).

Velmi zajímavá jsou genitivní jména německá s koncovkou -s, pravá, tvořená od jmen osobních (Wolframs), i mnohem čtenější nepravá, tvořená analogicky i od apelativ (Most = Brüx z *Bruck-s*), namnoze zněmčením původních jmen českých, ale často i pouhým překladem. Před 9 lety pokládal Schw. tato jména, která se vyskytují v severozápadním koutě Dol. Rakous přímo hromadně, za stopu ještě kvádského osídlení této oblasti i přílehlých končin východních Čech a jihozápadní Moravy. Nyní soudí správněji, že v Dolních Rakousích byla dávána za hromadného osídlování t. řeč. Waldviertel v XII. stol. a do Čech a na Moravu že vnikla napodobením v XIII. stol. Zajímavé jsou Schwarzovy doklady, jak přes genitivní koncovku -s dospělo několik místních jmen tvaru, který by nyní svou koncovkou -itz mohl sváděti k mínění, jako by běželo o původní českou koncovku -ice.¹⁾

Velmi zajímavá je kapitola o lidové etymologii, která hraje velikou úlohu při přejímání místních jmen jednou národností od národností druhé. Tím způsobem vzniklo z českého „ve Lhotě“ Mehlhütte, „ve Štětí“ dalo Wegstädtel, „ve Třstí“ Wetterstein, Soběchleby Oberklee, Rozvadov Rosshaupt. Patrně stejným způsobem vzniklo podle mého mínění pro (Německou) Vyskytnou na Želivsku, původně českou, německé jméno Gießhübel. Výklad Schwarzův, převzatý patrně od *Altrichtra*, jako by jméno Vyskytná, náležející k *výskyt*, *Erscheinung*, posilovalo etymologii nejasného Gießhübel jako „Wachtberg“, je nepřipustný. Neboť české Vyskytná (jako polské Wyskitnica) znamenalo vždy potoky a obě naše vsi podle nich pojmenované neleží na kopci, nýbrž v dosti hlubokých údolích.

Proměnám způsobeným při přejímání jmen lidovou etymologií podle sluchu se blíží proměny způsobené podobností v písmě: jméno Vlčice, vyslovované *wiltšits* a psané proto *Wilt-*

¹⁾ Naopak mohlo být poznamenáno, že ani u jmen tohoto typu, vy-
padajících na první pohled zcela německy, není někdy vyloučen původ
český. Jako z Načerát + jš vzniklo Načerac, tak mohla být utvořena i od
osobních jmen německých, u nás již zdomácnělých, místní jména způ-
sobem docela českým: Rynart + jš = Rynarc, Konrat + jš = Konrac
(Kondrac) atd.

schutz, se proměnilo ve Wildschütz. A stejným proměnám podléhala německá jména v ústech i v písemnostech českých.

Mezi způsoby, jak přijímali oba národové, obývající v našich zemích, navzájem svůj toponymický poklad, probírá Schw. 1. slovné přejímání, ovšem i proměnami, jaké si vynutil různý charakter obou jazyků (Němci si zjednodušovali těžko jim vyslovitelné skupiny souhlásek), 2. přejímání kmene s nahrazováním sufixu, koncovky nebo celého základu (Češi nahrazovali základ sufixem: z Ketzelsdorfu se stal Koclěřov a naopak z Dušejova Tuschen-
dorf)¹⁾, 3. překlady a 4. zcela různá jména pro jednu a tutéž osadu (Schwarzovy doklady lze rozmnožit příklady uvedenými z Jihlavska v ČAS VIII., 1931, str. 45 n.). Při přerušení místní tradice v ústech jedné národnosti může dojít po čase k novému přejímání nové jazykové formy: Přibyslav — Přímlas — Přibislau.

Druhá, větší půle Schwarzovy knihy je věnována vlastnímu jejímu temat, otázce, pokud mohou místní jména sloužit jako historický pramen. Schw. tu nejprve probírá význam místních jmen pro jazykozpyt (obohacují slovník o slova vymřelá, zachovávají stopy po měnících se módách v nomenklatuře, podporují badání dialektologická), pro národopis (mnohem vydatnějším pramenem nežli jména místní jsou tu arci jména pomístní, v jejichž soustavném studiu nás naši němečtí krajané daleko předstihli)²⁾, pro obecné dějiny kulturní (až do dob pohanských), pro znalost někdější fauny i flory atd.

Ještě důležitější je zisk ze studia místních jmen a zvláště poměru jejich českého a německého tvaru pro poznání prastarých hranic jazykových a tím také kmenových. Tak lze podle nich stanovit hranice mezi českým a srbským nářečím na českém severu: psaní *topl(ic)ensis* pro Teplice lze vyložit jen vlivem srbského *toply* za české *teplý*. Z promíšenosti forem českých a srbských v Poohří soudí Schw. dokonce, že se v tvarech, které zastihli Němci při svém osídlení Poohří, jeví poslední stadium sjednocování Čech (po politickém i nářečního) převahou kmene českého.

Prvním cílem každého, kdo se zabývá studiem místních jmen se stanoviska historického, je ovšem rekonstrukce krajiny v době, kdy v ní člověk počal zakládati sídla, u nás zvláště pak rekonstrukce osídlení v době před zasažením německé kolonizace. Pokus o rekonstrukci této „Urlandschaft“ v Čechách, především

¹⁾ Schw. tu velmi správně upozorňuje, že nelze jen tak prostě pokládat za německé jméno tvořené od osobního jména německého, stejně jako za české jméno odvozené od osobního jména českého.

²⁾ Srov. *Ernst Schwarz*, Die sudetendeutsche Flurnamensammlung. Forschungen und Fortschritte VII. (1931), str. 149 n.

na základě jmen místních, učinil již před dvaceti lety Wilhelm Friedrich (Historische Geographie von Böhmen). Proti jeho metodě předpokládati všude tam, kde místní jména poukazují na les nebo dokonce jen na stromy, půdu pralesní, vystoupil u nás hned po vyjití jeho knihy Boh. Horák, K historické geografii Čech. Sborník České spol. zeměvědné XVIII., 1912, str. 137—142. Schw. tuto práci nezná (stejně jako jinou studii téhož autora, Bývalý rozsah zarostlé půdy v okrese plzeňském dle svědeckví místních názvů. Agr. archiv III., 1916, str. 81—84). Nedostatek znalosti českých prací speciálních se jeví — na škodu jeho velmi cenného díla — i jinde. Sledování českého badání prehistorického v posledních letech by mu bylo na př. jinak vyložilo existenci starobylých českých osad v Pootaví: nejen existenci staré obchodní stezky, ale i navázáním na staré sídelní území prehistorické, jehož existenci tu Schw. (str. 268) výslovně popírá, ačkoli se nám zásluhou hlavně Bedř. Dubského horní Pootaví jeví dnes jako území hustě osídlené již v době laténské. Stejně by mu byla dovolila znalost velmi cenného pojednání Fr. Černého, Příspěvky k historickému zeměpisu Moravy. ČMM XLI., 1917, str. 1—68 rozšířiti dosti značně oblast prehistorických nálezů na Moravě.

Pro rekonstrukci obrazu našich zemí v době zasažení německé kolonizace užil Schw. jmenného materiálu až do r. 1230. Tuto časovou mez zvolil z praktického důvodu, protože jen do té doby měl spolehlivou oporu ve Friedrichově Codexu.¹⁾ Ovšem, při náhodnosti, s jakou se nám zachovaly dokumenty, chová v sobě každá volba takového příliš okrouhlého čísla nebezpečí falešných závěrů.²⁾ Jako již W. Friedrich, drže se příliš přísně svého mezníku 1200, nepřihlížel k listině o pouhého půltřetího roku mladší (Reg. II., č. 2639 = CDB II., č. 33), ačkoli sama výslovně praví, že osady v ní jmenované existovaly již před tímto rokem, a došel tím k zcela nesprávnému mínění, že osídlení středního pásma Českomoravské vysočiny bylo provedeno až ve XIV. století, tak i Schwarzovo okrouhlé datum 1230 vedlo k nedbání listiny zas jen o tři léta mladší, která by mu byla zaplnila českými osadami celé okolí Jihlavy (srov. ČAS VIII., 1931, str. 61 nn.). Potřebuje tedy i jeho věta „man bemerkt vollständiges Fehlen der tschechischen ON...“

¹⁾ Na jak vrátké půdě se ocitá badatel, sotva opustí spolehlivou půdu Friedrichova diplomatáře, je patrné i z díla Schwarzova: listina v Reg. I., čís. 852, které užívá k důkazu existence horního soudu v Jihlavě r. 1234, je falsum Bočkovo (CDM II., čís. 246). Nejstarší jistá zpráva o hornictví v Jihlavě je až známá „magna charta“ z konce 40tých let XIII. stol.

²⁾ Schw., vykládaje volbu roku 1300 za časovou mez pro užití německých jmen k svým účelům, upozorňuje sám, že právě pro Lanškrounsko obsahuje hojně nových německých jmen list z r. 1304 (Reg. II., čís. 2004).

was sehr zu beachten ist, auch in der Grenzzone zwischen Böhmen und Mähren“ (str. 268) jistého omezení. A stejně omeziti bude třeba Schwarzovo tvrzení (str. 294 n.), jako by rozdíl mezi oblastí českých jmen r. 1230 a nyní připadal jen na vrub vnitřní české kolonizace teprv v XIII. a XIV. stol. Není na př. pochyby, že osady doložené na př. na Pelhřimovsku teprv r. 1379 existovaly přes poměrnou drsnost této krajiny z veliké části již koncem XII. stol. A tak tomu bude patrně i jinde. Správné je zato upozornění Schwarzovo, že zasažením německé kolonizace neustala vnitřní kolonizace česká a že se oba osídlovací proudy často a dlouho navzájem prolínaly, nežli byly vytvořeny nynější poměrně ostré jazykové hranice.

K otázce, zdali je možná konstatovati mezi českými jmény podle jejich tvarů přesně rozlišené chronologické vrstvy, staví se Schw. celkem skepticky. Aspoň tu nelze dospěti takové bezpečnosti jako při stanovení vrstev u jmen německých. S jistotou lze za nejmladší vrstvu českých jmen pokládati jména naznačující žďáření a pak jména Lhot a Újezdů. Jinak se všechny způsoby tvoření jmen, ze jmen pomístních i osobních a tu zase jména t. zv. čelední na -(ov)ici i přivlastňovací na -ov, -in a -jb, vyskytují stejně na půdě prasidel jako na půdě nově získané, a to — analogicky — i v dobách velmi pozdních. Schw. velmi správně soudí, že tu nelze pronášeti podle nedostačujícího materiálu soudy příliš obecné a že se jest především snažiti o podrobné a pečlivé zpracování nomenklatury v jednotlivých omezených krajích. K zjištění chronologie aspoň přibližné je vhodnou pomůckou móda v užívání osobních jmen (srov. mé Dějiny I. 41 pozn. 12). Čím je jméno etymologicky nejasnější, tím je lze pokládati za starší; mladší jsou zato jména utvořená od osobních jmen křesťanských a německých. Schw. však správně varuje před závěrem, jako by bylo lze jména tvořená od osobních jmen německých jen tak beze všeho pokládati za důkaz současné německé kolonizace. Běží tu často o jména převzatá velmi záhy do slovního pokladu českého vlivem církve a společenských vztahů mezi domácími velmoži a německou cizinou. Škoda, že si Schw. pro historii přijímání cizích jmen, latinských i německých, zapomněl všimnouti nejdůležitější vůbec studnice českých jmen osobních, Nekrologia podlažického. Proti svému prvnímu dokladu jména Jindřich (Jenrich) z r. 1239 by tam byl naleznal hned několik Jindřichů (Jndrih) již pro 2. pol. stol. XII., rovněž Bedřicha (str. 409: Bedrih), kterého má doložena teprv falsem XIII. století.

Opačnou zkoušku pro kontrolu rozsahu slovanských sídlišť provádí Schw. zjištěním a zakreslením německých jmen osadních.

Do roku 1300 jich shledal přes 330, mezi nimi však, dokonce snad převahou, již zněmčená jména starších osad slovanských.

Velmi zajímavý a v této soustavnosti zcela nový je Schwarzův pokus stanovit postup německé kolonisace do roku 1300 na základě chronologie hláskoslovných změn, způsobených přecházením českých forem místních jmen do úst německých a naopak.

Nejstarší změna, která může být pomůckou pro stanovení vzájemných styků obou řečí, je změna původního *g* v *h* (*grad* > *hrad*). Jmenuje-li se *Praha* německy *Prag*, musili Němci toto jméno převzít ještě v době, kdy se vyslovovalo *Praga*, a pod.

Ovšem chronologie této proměny je přes pokusy o její řešení stále ještě velmi sporná. Kdežto *Gebauer* a *Vondrák* ji kladli do první polovice XIII. století, zjistil ji *Bergmann* po prvé již r. 1169 a dva horliví stoupenci Bretholzovi, E. *Schwab* a Ant. *Mayer*, ji kladou již do 1. polovice století XII., ba do samé blízkosti roku 1100. Že toto jejich datování je nemožné, dokazuje naprosto přesvědčivě Nekrologium podlažické. Mezi 1635 jmény, zapsanými v něm v letech 1169—1229 (Jos. *Plaček*, Příspěvky k otázce Nekrologu podlažického. L. fil. XXXIV., 1907, str. 101 nn. a Ant. *Friedl*, Kodex Gigas. Praha 1929, str. 24 nn.), nalezneme proti stům dokladů psaní s *g* jen tři příklady provedené již změny v *h*. Jistý je však jen jediný, *Bohuuole* (str. 410, proti *Boguuole* na str. 412), nanejvýš ještě druhý, *Hebardus* (str. 415; běží o biskupa Gebharda-Jaromíra, †1090).¹⁾ Neboť *Hauel* (str. 420) je připsáno nad řádek, a tedy psáno nejpozději.

I kdybychom připustili, že největší část jmen byla do nekrologia mechanicky opsána ze starších předloh, je svrchované

¹⁾ Nemohlo se toto jméno metathesí aspirace v původním *Gebhart* čísti jako *Ghebart > *Chebart*? Aspoň všude jinde jest v Podlažickém nekrologiu čísti psané *h* jako *ch*. Tak na př. i *Helca* na str. 404, 415 a 426 jest patrně čísti jako *Chelka*. Existenci tohoto jména nutně předpokládá místní jméno *Chelčice*. Je tedy zařazení *Gebauerovo*, Slov. staročes. I. 411 s. v. *Helka* při nejmenším pochybné. V dokladě z *Tomkových Základů* III. IV. V. 152, č. 1807 z r. 1357: *aput virgines sorores Nyetam et Wankam et Helkam*, stejně jako snad již v listě z r. 1213 (CDB II. 434₂₃), je *Helka* deminutivum ženského jména *Hela* a nemusí mít s jménem Podlažického nekrologia co dělat. — Sem patří i jméno *Honata* tohoto nekrologia (str. 421). *Gebauer* I. 545 je čte správně *Choñata*. Zato jeho doklad *et Wankam et Helkam* (str. 458) z r. 1194 (CDB I. 315₁₄) není správný. Že jest jej čísti rovněž jako *Choñata*, vyplývá z paralelismu *Bogutha*, *Honata*, *frater eius* v originále z r. 1194 se zápisem listiny z r. 1185 (CDB I. 425₂): *Bogutha cum fratre suo Chonata*. Tím padá výklad (*Fr. Černého*), Osobní jména v *Gebauerově* Slovníku staroč. II. [Lidové noviny XXIV., 1916, čís. 301 z 31. října 1916], jako by v staré češtině existovalo jen jméno *Goñata* > *Hoñata*, doložené místním jménem *Honětice*. To, že listina z r. 1185 je falsum z XIII. století, neubírá arci průkaznosti jejímu svědectví v příčině čtení jména v listě z r. 1194.

pravděpodobné, že by žádný ze zápisů obsahujících ještě *g* místo *h* nepocházel z posledních desetiletí před r. 1227, kdy do něho byl vepsán poslední zápis, který lze s jistotou datovati, úmrtí moravského knížete Vladislava r. 1227.¹⁾ Zdá se tedy, že Schwarzovo tvrzení, jako by bylo kolem r. 1200 vyslovováno v Čechách a na Moravě všude již jen *h*, není správné.²⁾ Ostatně se psaní *g* místo vyslovovaného již *h* drží v dokumentech ještě po celé skoro století XIII. a i toto psané *g* se mohlo v němčině státi základem výslovnosti i psaní jmen místních. Bude tedy třeba svrchované opatrnosti při vyvozování historických závěrů jen na základě tohoto jazykového zjevu, zvláště když některé Schwarzovy doklady připouštějí výklad jiný.

Nerozumím na př., jak došel z poměru tvarů *Gumpoldis* (1219, fals.) a *Gumpolcz* (1243) k *Humpolcz* (1233) k závěru, že v Humpolci nebo v jeho blízkém sousedství musil existovati německý živel již někdy v letech 1170—1200,³⁾ nežli se staročeské *g* změnilo v *h* (str. 308 n., 332, 432). Neboť pokládáme-li Humpolec za osadu původně českou — a o tom lze sotva pochybovati, jednak pro existenci archeologických nálezů typu slovanského (hradištního) na samém městišti obce,⁴⁾ jednak pro po-

¹⁾ Právě zápis *Bohuuole* není povznesen v té příčině nade všechnu pochybnost. Je to totiž poslední jméno v řadě 8 jmen, připsaných k datu 6. dubna, psané až v druhé řádce, a podle fotografie (zmenšené), chované v Stát. ústavu historickém, se zdá, že právě toto jméno je dopisováno později nežli základní text, třeba snad stejnou rukou, ale přece jen jiným způsobem písma nežli řádka první.

²⁾ Velmi důležité pro řešení otázky o době přechodu *g* > *h* jsou hebrejské glosy z XII. a XIII. stol., přepisující česká slova písmem hebrejským. V těch však se ještě v XIII. stol. užívá znaku ך, t. j. *g*, ačkoli, kdyby byli tenkrát židé slyšeli z českých úst již čisté *h*, měli pro ně k dispozici znak ך. *M. Grünwald*, Staročeské glosy z X.—XIII. století. Věstník České akademie II., 1893, str. 343 nn. Tyto hebrejsko-české paralely jsou proti latinsko-českým tím průkaznější, že běží o zcela různá písma. Z toho důvodu klade *André Mazon*, Le passage de *g* à *h* d'après quelques gloses judéo-tchèques. Revue des Études slaves VII., 1927, str. 261 nn. přechodní výslovnost *y*, kterou předpokládá *N. S. Trubeckoj*, Zeitschrift für slav. Philologie I., 1925, str. 292 a *Slavia* VI., 1927/8, str. 671 již pro dobu pračeskou, ještě aspoň do 1. poloviny století XIII. Podle paralel slovensko-maďarských klade *Henri Bartek*, Le passage de *g* à *h* en slovaque. Revue des Études slaves XI., 1931, str. 41 nn. přechod *g* > *h* na Slovensku na konec 1. poloviny XIII. století. Za upozornění na článek *Grünwaldův* a oba články v *Revue des Études slaves* děkuji p. prof. V. Flajšhansovi.

³⁾ Německý živel v sousedství byl tehdy jen v klášteře želivském (*V. Novotný*, České dějiny I. 3, str. 85—93). O německých hornících, na které pomyslí Schw. (str. 313), nelze tou dobou ještě mluvit. Je pravda, že jméno řeky *Jihlavy* bylo v německých ústech již před provedením změny *g* > *h*, zní-li německy *Igla*, *Igel*, ale z toho nevyplývá, že byli Němci i v osadě *Jihlavy*.

⁴⁾ *J. L. Pič*, Starožitnosti země České III. 1. V Praze 1909, sl. 393.

místní název České město pro nejnižší, západní část Humpolce na potoce, v okolí nynějšího evangelického kostela (srov. České ulice v Brně, Čes. Budějovicích a Pelhřimově) — a připustíme-li, že její jméno již původně bylo odvozeno od německého osobního jména Gumpold [což však naprosto není jisté¹⁾], mohli ji Němci při naprosto průhledné jeho etymologii zcela snadno přezvat, vlastně přeložit, na Gumpolts, i když by se bylo po česku vyslovovalo snad již Humpolc. To, co Schw. připouští pro Pelhřimov, totiž nezávislé vytvoření českého i německého jména (*Pilgrims*) podle téhož jména osobního, lze zajisté stejným právem předpokládat i u Humpolce.²⁾ Jestliže však dostala stará česká osada německé jméno *Gumpolts* teprv od německých osadníků,³⁾ mohli je tamější i okolní Češi jmenovat Humpolcem, i když byla kolonizována až někdy kolem roku 1200; neboť třeba byla změna $g > h$ v této krajině tenkrát již provedena,⁴⁾ nebyla ještě tak stará, aby nemohla stále ještě působiti.

Jména, o kterých bude možno s jistotou dokázat, že je Němci slyšeli ještě s čistým g místo h , budou arci důkazem o časném styku přistěhovaných Němců s domácím obyvatelstvem. Pokud však běží o silu tohoto starého německého živlu, upozorňuje Schw. správně, že prvními příjemci mohli být i jednotliví šlechtici a kněží; ti pak zprostředkovali tvar, jednou převzatý, měšťanům i sedlákům, kteří se k nám přistěhovali teprv později (str. 313). Jmen, v nichž Němci slyšeli ještě vyslovované g , je ovšem nepatrná menšina proti nesmírné převaze jmen, která Němci přejali již se zvukem h . Je to nejlepší důkaz, že se německá kolonizace u nás mohla počít nejdříve teprv uprostřed století XII. Kdyby byli Němci,

¹⁾ V josefinském katastru se IV. položení městských pozemků na západ od města nazývá V Litochlebě. Není to stopa po zaniklé osadě slované, jejíž jméno bylo odvozeno od prastarého osobního jména Lutochleb? Srov. Litochleby u Hostivaře.

²⁾ Schw. 309 nereprodukuje dobře můj výklad o počátcích německého živlu v Pelhřimově. Nekladu je již do počátku XIII. století, nýbrž do let kol. 1250—1289. Schw. tu máte dohromady dvojí založení města.

³⁾ Pravdě nejpodobněji jest pomýšletí na nové založení Německých rytířů, nejstarších to známých držitelů Humpolce, z jejichž rukou se tato osada dostala již r. 1233 v držení kláštera želivského. Stopou někdejšího německví je v Humpolci pomístní název *Zichpil* pro nejvyšší část města pod hřbitovem (*Gust. Koblíha*, Humpolec a jeho okolí. V Humpolci 1896, str. 2).

⁴⁾ Důkaz podávají místní jména *Dluha Lhotta* a *Ocruhla Lhota* v listině biskupa Daniěle pro Rynárec u Pelhřimova z r. 1203 (CDB II. 31) — jméno *Rohouka* (31₁₉) v originále listiny nebylo (*J. Dobiáš*, Dějiny Pelhřimova I. 31n. pozn. 1) — a jména *Pohore*, *Lhota*, *Sahore*, *Terhonici* a *Hodiegow* v listině papeže Honoria III. pro Želiv z r. 1226 (CDB II. 275). Jméno *Giglaue* přešlo do této listiny ze starší předlohy.

podle these Bretholzovy, sídlili u nás nepřetržitě od roku 600, musil by býti stav právě opačný: hromadně se vyskytující německé formy místních jmen s g a jenom málo forem s h .

Podobným způsobem probírá Schw., jak v různých dobách a v různých německých nářečích různě se reflektuje české b a v , s a $š$ ¹⁾, r a $ř$.²⁾

Pro historika zvláště zajímavé jsou následující kapitoly, obsahující první pokus o výklad, jak se vyvíjely styky mezi obojím jazykem na našem území prve, než došlo k vytvoření nynějších jazykových hranic.

Germánských zbytků je v toponomastice našich zemí tak nepatrně málo, že do XII. století tu nelze mluvit o stycích dvou národů, nýbrž jen o stycích Slovanů s posledními zbytky Germánů. Žádná starší změna českých nářečí se nereflektuje v němčině, vesměs jen změny mladší. Poslední proměna, která zanechala v německé nomenklatuře jen zcela mizivě nepatrné stopy, je ztráta nosovek. Kdyby se byly českoněmecké styky na naší půdě počaly před XI. stoletím, musili bychom mít zachováno sta podobných dokladů. Totéž platí o měnicích se módách v tvoření místních jmen. Až do IX. stol. vládla v bavorském a rakouském sousedství našich zemí koncovka *-ing*, u nás však jistých dokladů pravého tvoření touto koncovkou vůbec není. A totéž platí o jiných nejstarších koncovkách německých. Tomuto negativnímu důkazu dodává pak ještě větší průkaznosti zjev, že mladší způsoby tvoření německých místních jmen, oblíbené od XII. stol., jsou u nás zastoupeny všecky, a hojně.

Schw. odmítá právem i výklad, jako by se byly zbytky starousedlých Germánů utekly do pohraničních lesů a odtud se vnitřní kolonizací rozšířily druhotným postupem zase do vnitrozemí. To je vyloučeno stavem pomezí hvozdu až do XIII. stol.; neboť lze dokázati, že nejvyšší polohy našeho pohraničí byly osídleny nejpozději. Německá pojmenování vrcholů pohraničních hor jsou poměrně velmi mladého původu.

¹⁾ K dokladům lze připojit *Serwicz* (Liber confirm. I. 1, 69) z r. 1358 za české Žirovnice. — Na str. 333 proběhl Schwarzovi nepřijemný omyl. *Tomek* ve vydání Register papežských desátků ztotožnil zápisy *Bunau* a *Binaw* se Zvonějovem, správně, neboť jen tam byl farní kostel. Schw. opravuje tuto jeho identifikaci ve Zbinohy, nesprávně, neboť v Zbinohách fara nikdy nebyla. Zbinohy (zcela průhledná přezdívka, srov. Zbi-zuby, Pobi-psy, Pobi-strýce) se jeví v němčině jako *Pinaw* a *Winaw*. Srov. můj článek v ČAS VIII., 1931, str. 53.

²⁾ Osobní jméno *Stonář* není třeba jen předpokládati (Schw. 353); je mnohokrát doloženo od r. 1218. Srov. ČAS VIII., 1931, str. 59 pozn. 91. Pro psaní *Recicz* jsem uvedl mnohem starší doklady, nežli má Schw., v svých Dějinách Pelhřimova I. 50 pozn. 25.

Běží tedy o kolonizaci docela novou, která se starým germánským osídlením našich zemí nemá co dělati. Toto druhé německé osídlení (Wiederbesiedlung) je jen organická část velké německé kolonisace na východě a zprávy o ni jsou v pramenech proto tak řídké, že se děla (na rozdíl od kolonisace ve východním Německu) v míru a klidně, ba s podporou domácí dynastie.

Na ukázkou metody, jak lze používat českého a německého názvosloví pro řešení otázek z dějin osidlovacích, podává Schw. dvě samostatné studie o osídlení dvou velmi zajímavých krajů, Chebska, z celého území nynějších Čech nejdříve poněmčeného, kde se po slovanském praobyvatelstvu zachovaly stopy takřka jen v místních jménech, a velikého jazykového ostrova třebovského (Schönhengst). V první z nich ukazuje, že ani na Chebsku, třeba dlouho nepatřilo k Čechám, není německé osídlení původní, nýbrž se počalo až nedlouho před r. 1150, v druhém ukazuje, že německý ostrov vznikl v podstatě kolonizací v letech 1250—80 na půdě většinou pralesní, jen řídké proniknutí osídlením českým.

Poslední část knihy Schwarzovy, o původu německých osadníků u nás podle svědectví místních jmen a nářečí, má ráz ovšem jen provisorní, neboť pro studium tohoto těžkého problému scházejí dosud skoro všechny předpoklady: podrobný slovník místních jmen s historickými doklady, soupis názvů pomístních (traťových), popis plánů osad, rozčlenění jejich obůry i formy jejich dvorů, slovníky nářeční atd. Celkem lze říci, že pohraniční Němci souvisí se svými krajany na druhé straně hranic. Na jazykových ostrůvcích (i na Slovensku) jde o obyvatelstvo nářečně smíšené; i v tom je vidět jejich umělý původ. Přes nedostatek definitivních výsledků obsahuje tato závěrečná kapitola velmi dobrý přehled dosavadní literatury a shrnutím nynějšího stavu vědomostí i vyznačením jejich mezer nejlépe ukazuje, kde jest třeba nasadit s prací, zvláště odborníkům v germanistice.

Bylo by velmi žádoucí, aby i čeští germanisté obrátili konečně zřetel na pole, které jest od našich německých krajanů tak horlivě pěstováno. V Schwarzově knize najdou velmi dobré uvedení do všech problémů, jejichž řešení může historik očekávat jen od filologů.

Nejinstruktivnější část Schwarzova díla jsou mapy k němu přiložené, kterými Schw. do veliké míry splnil desiderium, vyslovené tu loni (str. 77 pozn.) po kartografickém znázornění českého a německého osídlení v našich zemích. Je to především mapa základní, do níž jsou vedle vodopisné sítě a zemských hranic zakresleny i nynější hranice jazykové a oblast prehistorických nálezů. Různými kombinacemi této mapy s 10 průsvitnými mapami krycími lze velmi

snadno získati přímý názor o otázkách, o kterých by ani sebe delší výklad slovní nepodával názor jen přibližně tak jasný. Jen škoda, že měřítko map je příliš malé (1 : 2,000,000) a že krycí mapy se někdy nekryjí přesně s podkladem; na př. na mapě č. 4 je mezi červeným o modrým tiskem rozdíl nějakých 3 mm.

Schwarzovy mapy ukazují především naprosto přesvědčivě, že německé osídlení našich zemí je v nerozlučitelné souvislosti s osidlovacím postupem v německém sousedství. Že naši Němci nejsou zbytek germánského praobyvatelstva, ukazuje nejednotnost ve způsobu tvoření jmen a naopak těsná souvislost ve způsobu i měnicích se módách osadních jmen s různými německými kmeny sousedními. Nejstarší německá kolonisace (do roku 1300), pokud neběželo o městské ostrůvky uprostřed živlu čistě českého, nevolila snad nejobtížnější půdu, dotud neosídlenou, nýbrž převahou vyplňovala mezery, které ponechávala v krajích hostinnějších vnitřní kolonisace česká, patrně méně intenzivní, ačli vůbec nenahrazovala český živel živlem německým. Teprv kombinací základní mapy s krycími mapami čís. 5 a 10 vidíme, jak nesmírné územní ztráty utrpěl v našich zemích český živel od XIII. stol., zvláště v severních, severozápadních a nejvíc západních Čechách, na Moravě pak zvláště na jihu. Naproti tomu německý živel neustoupil jinde nežli na národnostních ostrůvcích, kde bez přílivu a posily z venkova nemohl dobře počítati s delším trváním. Pokud běží o počestění měst ve vnitrozemí, přehání Schw. (na př. na str. 366), jako všichni němečtí badatelé, význam husitských bouří. Leckteré někdy německé město bylo pomalým a klidným vývojem počestěno již před nimi, takže v husitských válkách jest viděti jen urychlení (třeba násilné) tohoto docela přirozeného vývoje.

Podíl českého a německého živlu na osídlení našich zemí ukazuje nejlépe krycí mapa č. 7. Na ní je jasně viděti, jak poměrně nepatrný je rozsah území, na kterém byli u nás Němci prvními vzdělavateli půdy vůbec: jen v nejvyšších polohách Kaplických hor, Šumavy, západního Krušnohoří, kde německé osídlení připadá až do velmi pozdní doby (do XVI.—XVIII. stol.), ve výběžcích šluknovském, frýdlantském a novobystřickém. Jediné území, kde od počátku tvořila jejich území kompaktní celek, byly Jeseníky s Opavskem. Všude jinde (tak i na česko-moravských hranicích) vstupovali němečtí kolonisté na půdu již dříve osídlenou Slovy. Jejich zásluhou je v těchto místech jen intenzivnější využití půdy i jejich pokladů: proti hustým, ale malým osadám slovanským tu vystupují rozsáhlé obůry reorganisovaných vsí německých a poněmčených (nikoli ovšem bez výjimky; jak malé bývaly druhdy i mladší osady německé, ukazuje Schw. sám na str. 202).

Svým dílem podal Schwarz práci opravdu základní. Není sice pochyby, a Schw. sám si toho je dobře vědom, že speciální práce, které se budou moci opírat o úplné dokladové řady jmen, přinesou leckde korekturu odchylnou etymologií, jiným chronologickým zařazením a pod. Avšak i kdyby byly tyto doplňky, po případě změny a opravy, sebe větší,¹⁾ přísluší Schwarzovi nepopíratelná zásluha, že svým velikým dílem, první to syntetickou prací o problémech naší toponomastiky ve vztahu k historii, položil spolehlivý základ, na němž lze dále stavěti. Česká historie a zvláště historický zeměpis se napříště bez jeho knihy neobejde.

Českou literaturu zná Schw. mnohem lépe nežli jiní němečtí badatelé, pišící o českých věcech, ale přece ne tak, jak by bylo žádoucí. Roztroušenější literatura mu unikla skoro úplně. Jinak by nebyl mohl napsat, že u nás úplně scházejí seznamy zaniklých osad (str. 147). Také soupisů místních jmen z menších obvodů s jejich výkladem je mnohem víc, nežli jich zná Schw.

Každý, kdo píše o stycích Čechů a Němců na naší půdě, pohybuje se za nynějších politických poměrů a národní přecitlivělosti na horké půdě. O díle Schwarzově jest třeba říci, že je psáno s objektivností hodnou uznání. Jen výtky, činěné několikrát českému úřednímu názvosloví, nejsou ve většině případů spravedlivé. Rozdíl Böh. Budweis a Mähr. Budwitz, Böh. Krumau a Mähr. Kromau zavedlo již Rakousko, u jehož úřadů přece sotva lze mluvit o nedostatku německého jazykového citění. Jméno Linec není vytvořeno libovolně až v XIX. nebo XX. století, nýbrž doloženo hojně aspoň již od 1. polovice stol. XV. (AČ I. a další, passim). Není také dosti nestranné mluvit o úředním počestování místních jmen za republiky a nezmíniti se při tom slovem o úředním poněmčování od dob josefinských, kdy dostávaly německá jména osady, které snad jakživly Němce ani neviděly²⁾. Nebo jak může Schw. počítati mezi „trapné omyly“, přepisuje-li české úřední názvosloví německé nářeční *hutše* jako Hutše, když sám transkribuje české Černovír Tschernowier (str. 235)? Velmi dobře odpovídá na jiné Schwarzovy výtky českému úřednímu názvosloví *Profous* na uv. m., str. 202 n.

¹⁾ Jihlavský ostrůvek vypadá podle jeho krycí mapy čís. 5 zcela nedotčen českým živlem. Ve skutečnosti v něm uvádí již listina z r. 1226 české osady Ježenou a Vyskytnou a list z roku 1233 řadu českých jmen v okolí Staré Jihlavy (viz ČAS VIII., 1931, str. 61 nn.)

²⁾ Jména vsí Johannisdorf, Neudorf, Antonidorf, Gabrielendorf v ryze českém prostředí (pol. okr. Kamenice n. L.) byl na př. ještě K. Lechner, Geschichte der Besiedlung . . . des Waldviertels. Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich. N. F. XIX., 1924, sveden klásti je na roveň prastarým dolnorakouským vsím se základem —dorf.

Nedost spravedlivá je konečně Schwarzova výtka (str. 218 n.), že čeští spisovatelé užívají i v německy psaných spisech pro domácí osady jmen českých. Tato výtka je zvláště nespravedlivá, jde-li o osady ryze české nebo českého původu. Napadlo snad někdy německé spisovatele, aby uváděli osady slovanského původu ve východním Německu dvojjazyčně nebo dokonce snad jen původními jejich formami slovanskými? Není přece povinnost, jde-li jen o zeměpisnou orientaci a nikoli o dějiny osídlení, aby byla stále a stále vedena v evidenci a uváděna jména dvě.

Ale to vše jsou celkem podrobnosti, které neruší podstatně objektivní tón Schwarzovy knihy (srov. na př. na str. 206 n. velmi správný výklad o poměru skutečných a kancelářských forem místních jmen v XIII. a XIV. stol., zvláště zakončení: „Es ist unmöglich, die Tschechisierungen als Werk von Schreibern, die Verdeutschungen als Zeichen deutschen Volkstums zu betrachten“). I jím se Schwarzovo dílo liší velmi příznivě od velké části německé literatury, pokud se obírá poměrem Čechů a Němců na naší půdě. Zbývá jen přátii jejímu spisovateli hojně zdaru k další práci na poli, o které se svou knihou tolik zasloužil.

* * *

Užívaje laskavosti redakce ČAS, chci se při této příležitosti zmíniti o pokračování *Sudetendeutsche Studien* od A. Mayera, hlavního dnes (vedle Schwaba) stoupence these Bretholzovy a největšího filologického odpůrce Schwarzova. Toto pokračování (*Das Deutschtum im Pilgramer Gebiet im 14. Jahrhundert. Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* XXXIII., 1931, str. 41—57) je psáno zase zcela touž metodou (ačli tu vůbec lze mluvit o metodě) jako článek první, na který jsem na tomto místě odpovídal loni. Jen jako odstrašující příklady, kam až je možno dospěti, přistoupí-li se k řešení vědecké otázky s utkvělou myšlenkou pojatou předem, stačí tu podati několik ukázek.

V rohozenském katastru je v indikačních skizzách stabilního katastru jedna trať označena *Auhornj* (= Úhorní). Toto pračeské pojmenování souvisí podle Mayera „vielleicht“ — se starohornoněmeckým *horo* = „Sumpf“! V katastru obou Hutí (vzniklých N. B. až v XVII. stol.) je *Stodolská strana* vlastně — německé *Stadel-seite*. Vrcholu dosud nepředstiženého dosáhl však Mayer etymologiemi dvou názvů v katastru pelhřimovském: *Stjnadla*, velmi běžné jméno trati u měst, která mívala hrdelní právo, výraz známý ostatně i Jihlavským — r. 1583 odpovídali p. Mikuláši Trčkoví na jeho výtku, že mu jeho poddaného schválně „netoliko v vězení drželi,

ale i stínadla snad pro něho připraviti dali“ (Čes. kopiář II, fol. 590) —, je podle Mayera vlastně *Steinadel*: „Adel“ bedeutet anscheinend „Pfütze“. Pelhřimovské návrší(!) „Stínadla“ je tedy podle Mayera — „kamenná kaluž“. „Volemanka“, jméno nikoli polní trati, jak myslí Mayer, nýbrž zájezdni hospody, vzniklé až při stavbě říšské silnice před pouhými sto lety a nazvané podle Wolmanna, tuším stavitele této silnice, je podle Mayera vlastně „w Olemanka“, t. j. „beim Alemann.“ Patrně tedy ještě před sto lety sídlili v Pelhřimově germánští Alemanni...¹⁾ Mayer vidí v obou těchto jménech opravdu známku „des eindringenden Tschechentum“, neboť pokládá německé názvy městských ulic, zapsaných na německé úřední mapě r. 1829 [a špatně čtených!] za pevné důkazy němectví Pelhřimova ještě před sto lety!

Na Mayerovi se těmito směšnostmi mstí smělost, s jakou se pustil do thematu naprosto mu cizího. Ukázal jsem již loni, jak nedostatečně zná prameny i pro nejspeciálnější obor svého zájmu, Jihlavu. O zeměpisných poměrech na Pelhřimovsku (Wort und Sachel), o pelhřimovských dějinách (národnostních poměrech!) a jejich pramenech nemá však, jak jest patrné, ani nejmenšího ponětí. Jako loni, opisuje i letos prostě mé doklady i závěry s plnou citací pramenů, jako by je byl shromáždil sám, a co přidal z materiálu Schwabova [jména ze stabilního katastru²⁾], svedlo jej k etymologiím, kterými tentokrát předstihl samého A. Schreibera. Vysvětlit jejich směšnost lze sotva jinak nežli Mayerovou nedostatečnou znalostí češtiny.³⁾ Zdá se však, že germanista Mayer se nevyzná dobře ani v staré němčině. Aby srazil co nejnižší počet Čechů v Pelhřimově r. 1379, utíká se k obvyklému prostředku Bretholzových stoupenců — k podezírání úředních kancelářů ze slavisování (srov., co o tom praví *Schwarz*, výše na str. 323) — a tvrdí, že písař register z r. 1379, kterého prý jest hledati „sotva jinde

¹⁾ Rozpustili potomci těchto Alemannů etymologisují dnes zcela po způsobu Mayerově, ale zase jinak: volem-Anka.

²⁾ Jména traťová jsou na indikačních skizkách stabilního katastru nejen zkomolená, ale i zakreslována tak nedbale, že často označují na mapě docela jiné pozemky nežli ve skutečnosti. Proto jsem užíval ve svých Dějinách jen t. řeč. katastru tereziánského a josefinského.

³⁾ Pomístní název staropelhřimovského položení, psaný *Na reisach*, pokládá za kolektivní formu k *Reis*; ve skutečnosti je to ovšem lokál mn. čís., tvořený od německého kmene českou koncovkou: Na rejsách. — K loňským dokladům, jak Mayer neporozuměl mému textu, ba často obrátil jeho smysl v pravý opak, přibýly v jeho novém článku doklady nové. V Dějinách I. 476 jsem uvedl pro traťový název Lemervízna v Cejli analogii z Jihlavy. M. mi nyní imputuje (str. 55), že trať jihlavskou a cejlskou ztotožňují. Z nedostatku vlastní znalosti pramenů se dopustil této chyby sám, ztotožňuje-li (str. 57) bezděčinský les Holejtna s jihlavským údolím *Helleyten*.

nežli v českém táboře“, psal i některá německá osobní jména česky. Skutečnost je však, tuším, právě opačná.

V Berních registrech se totiž uvádí (DR C 385 a 386) *Symon vigellator*. Mayer (str. 46) překládá Šimonovo příjmení „Nachtwächter“, ale tento překlad je jazykově zcela nemožný. Ponocné, hlásky, nazývá ostatně Berní rejstřík (375) *vigiles*. Psané *vigellator* jest tedy čísti *figellator*, což znamená, jak jsem vyložil už v Dějinách I. 262 a 289, huďce, t. j. hráče na figellu. Srov. nyní V. *Flajšhans*, Klaret a jeho družina 2. V Praze 1928, str. 284 n., s. v. huďec = *figellator*, huďectvo = *figellatoria* a husle = *figella* [čteno patrně *fijella*]. Ale *vigellator* místo *figellator* nemohl napsat nikdo jiný nežli Němec, který byl zvyklý psáti *v za f* (vrithof = Friedhof, vuoz = Fuß atd.).

Josef Dobiáš.

Kniha o Housce. Složil J. V. Šimák. Nákladem zboží houseckého. Díl I. V Praze 1930, stran 292, obraz. příloh 28. Vytiskla „Novina“, tiskařské a vydavatelské podniky v Praze.

Kniha je rozdělena na sedm kapitol podle sedmi skupin držitelů panství houseckého. Po vylíčení vývoje okolní krajiny, prvního osídlení a vývoje místních jmen věnuje autor celou první kapitolu rodu Berků z Dubé, zakladatelů Housky. Hynek z Dubé, nejvyšší purkrabí království českého, za věrné služby a vydatnou pomoc obdržel od krále Václava II. v letech 1300 až 1303 rozsáhlé zboží bezdězské. Nejspíše roku 1305 vystavěl tu v jihozápadní jeho části na alodní části panství pro jednoho ze synů hrad Housku. Ostrev panovala tu pak po několik generací, i když okolí, jádro někdejší ohromné državy bezdězské, král Karel zpět ke koruně ujal, proplativ zástavu. Teprve po válkách husitských poslední z řady houseckých Hynků nebo Jindřichů z Dubé, bezdětek, prodal hrad Housku, 17 vsí, dvůr, mlýny a podací se všim roku 1432 Janu Smiřickému ze Smiřic; to však již patří kapitole další. Houska se dostala na sedmdesáté let do majetku rodu, jež z malých počátků vyzvedly neklidné století patnácté a obratnost politická i štěstí mezi přední šlechtu země. A zase Jan Smiřický, arcíže jiný Jan, roku 1502 prodal zboží housecké Václavu Hrzáňovi z Harasova. Hrzáňům je věnována kapitola třetí; v ní se autorovi podařilo zpestřiti suchá data o držitelích několika zprávami z register komorního soudu, charakterizujícími současné poměry na panství. Hrzáňové, vládycký rod původem z blízkého Mělnicka, drželi zboží housecké devadesátdevět let. Tobiáš Hrzáň z Harasova, jenž přestavěl hrad

z původní podoby berkovské v podobu pozdější, prodal r. 1594 panství housecké úředníku bezdězského panství Damiánu z Pejčdorfu a jeho choti Bohunce Kelblové z Geyzinku. Rok po smrti Damiánově se paní na Housce provdala znovu za Wolfganga Kryštofa Šena z Senu. Zboží housecké však neudrželi. Roku 1615 koupil je pan Václav starší Berka z Dubé, spojiv je s okolními rozsáhlými statky. Tak se znovu dostává po stoosmdesátitřech letech na Housku ostrev, ovšem jen na pět let. Pátá kapitola líčí osudy panství h. v době pobělohorské. Po útěku Václavově ze země zboží propadlo konfiskaci. Koupil je Adam z Valdštejna, nejvyšší hofmistr království českého, od konfiskačního soudu; směnil je však již roku 1623 se strýcem Albrechtem z Valdštejna, jenž přivtělil Housku k vévodství frydlantskému. Vylíčení příběhů dvanácti pohnutých let správy valdštejnových hejtmanů až do pádu vévodova v Chebu roku 1634 v kapitole páté je vystředáno v šesté, předposlední, právem nazvané „Pod cizími pány“, řadou držitelů cizinců. Že časté střídání pánů zboží, zuboženému válkami, neprospívalo, je na bíledni. Poslední v řadě cizinců, hrabě Michal Jan z Althanu, prodal Housku roku 1700 Janu Vilémovi z Kounic. Tím rokem se počíná kapitola sedmá, poslední, nazvaná jen „Doslův“. Zároveň všechny prameny, ač dotud nebyly nijak dvakrátě štědré, uzavírají se tu autorovi, až na katastry, zcela. Panský archiv housecký se nedochoval, zprávy pak, pokud snad jsou v ostatních archivech ústředních rozptýleny, patříce právě 18. století, osudně zanedbávanému našimi editory, byly autorovi nedostupny. Arciže by také bylo podrobnější sledování potomních příběhů Houscka žádalo vypsání příběhů celého panství novozámeckého, protože Houska ztrácí za Kouniců hospodářskou samostatnost, stávajíc se částí panství Nového Zámku. A to se vymykalo programu díla. Proto prof. Šimák probírá poslední dvě století jen v hlavních rysech, dotýkaje se důležitějších bodů jen k udržení souvislosti, aby přece jen využil těch skrovných zpráv, které se mu podařilo přes nepřítel osudu sehnati. Nemohl by jich již tak dobře užítí pro chystaný díl druhý, programově vymezený. Proto zase naopak tu jen namátkou těží z materiálu katastrového, k vyplnění mezer, povstalých nedostatkem jiných pramenů. Vraťmež se však k pánům. Z řady držitelů toho rodu, poslední po meči, Albrecht hr. z Kounic (1829—1897) měl dva syny, Leopolda a Viléma, dvě dcery, Marii a Eleonoru. Oba synové zemřeli záhy, takže panství novozámecké s Houskou podědily po otcích dcery. Nejprve Marie, provdaná princezna Hohenlohová, do roku 1918, po její smrti Eleonora, provdaná hraběnka Andrassyová. Ta prodala samo panství Housku dne 25. června 1924 nynějšímu držiteli, senátoru

Národního shromáždění a presidentu Škodových závodů, Josefu Šimonkovi. Nový pán, českého selského původu, syn chalupníka z nedaleké vsi Stránky, vyšinul se vlastní pílí na přední místo našeho veřejného života.

Ještě několik slov po technické stránce díla. Rozdělení na sedm kapitol podle souvislosti držitelů dodává dílu přehlednosti, datování na okraji dobře čtenáře orientuje v jednotlivých kapitolách. Doložení pramenné pod čarou s množstvím poznámek činí práci zřejmě spolehlivou po stránce vědecké, takže lze z ní bezpečně čerpat i pro dílo další. Řada detailů a jich přesné vrocení není knize ke škodě, ba naopak. Místní historik má sebrati o svém místě všechny zprávy i s podrobnostmi, aby zůstaly zachovány. A bez příloh, reprodukcí listin, znaků, náhrobků, pečeti, typářů, portretů, obrazů místa a místních map si dnes již nedovedeme ani monografii představit.

Mecenáš Knihy o Housce, senátor Šimonek, zapsal se do dějin vzácnou touhou po poznání minulosti svého statku, svěřiv nad to ještě dílo do rukou nad jiné povolaných a nešetřiv na jeho výpravu nákladu. Kniha o Housce řadí se k našim nejlepším monografiím vůbec, a není to její vinou, že nemůže dostihnouti Pekařovy Knihy o Kostí.

B. Kvapil.

Ročenka římských ústavů „Annales Institutorum“.

Řím jest beze sporu jedinečné kulturní a umělecké středisko, jemuž s výjimkou Paříže není na světě rovného. Proto je pochopitelné, že téměř všechny státy evropské mají tu ústavy nebo školy, věnované jednak vědeckému badání na poli archeologie, historie a dějin umění, jednak pěstování krásných umění. Tyto cizí ústavy a akademie se druží k četným obdobným institucím italským a činí s nimi jakoby jednu velkou rodinu, pracující o společných úkolech a sledující celkem týž cíl, jehož úspěšné dosažení vyžaduje si bezpodmínečně spolupráce. K tomu je ovšem nutné, aby o pracích a činnostech jednoho ústavu byl informován i celek, aby se snad řešením týchž problémů — i když ušlechtilému soutěžení nemůže býti vždy zcela bráněno — netratil zbytečně čas, který by mohl býti jistě užitečněji věnován jiným, neméně zajímavým otázkám. Potřeba takové shody a dělby práce mezi jednotlivými ústavami byla vždy pocítována a k jejímu snazšímu dosažení byla nyní z podnětu Dra Maria Recchiho a Dra Vinc. Golzia založena publikace „Annales Institutorum, quae provehendis humanioribus disciplinis artibusque colendis a variis in Urbe erecta sunt nationibus“. Dosud byly vydány tři svazky: první za rok 1928 (Romae MCMXXIX, str. 225 a 18 tab.),

druhý za léta 1929—30 (Romae MCMXXX, str. 276 a 8 tab.) a třetí za akademický rok 1930—31 (Romae MCMXXXI, str. 287 a 12 tab.). Mezinárodní ráz publikace jest dán i po jazykové stránce: příspěvky a články mohou býti psány kromě latiny v některé z předních světových řečí, totiž anglicky, francouzsky, italsky, německy a event. i španělsky.

Vlastní jádro publikace činí ročenka římských ústavů, přinášející zprávy o organizaci a činnosti jednotlivých ústavů za určité období, sestavené podle daného dotazníku. Tím jest, alespoň v hlavních rysech, zachován jednotný ráz, třebaže se, pokud se rozsahu a podrobnosti týče, jeví mezi jednotlivými zprávami značné rozdíly. V I. ročníku čteme zprávy o 27 různých institucích, z nichž je 18 zahraničních (Americká akademie, Belgický ústav historický, Britská akademie, Britská škola, Československý ústav historický, Francouzská akademie, Francouzská škola, Holandský ústav historický, Maďarská akademie, Německá akademie, Německý ústav archeologický, Německá biblioteka Hertziana, Pruský ústav historický, Polská akademie, Rakouský ústav historický, Rumunská škola, Španělská škola a Švédský ústav). V druhém ročníku k nim přistupují další čtyři ústavy, z nichž dva zahraniční (římský Historický ústav Goerresovy společnosti a Portugalský ústav) a ve třetím ročníku nově založená Egyptská akademie krásných umění. Z papežských ústavů jsou uvedeny čtyři (Pontificia Accademia Romana di Archeologia, Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana, Pontificium Institutum Biblicum a Pontificium Institutum Orientalium Studiorum) a z italských sedm (R. Accademia d'Italia, R. Accademia Nazionale dei Lincei, R. Insigne Accademia di S. Luca, R. Istituto di Archeologia e Storia dell'Arte, Istituto Storico Italiano, Istituto di Studi Romani a R. Società Romana di Storia Patria). K nim se posléze připojují zprávy i o některých jiných institucích a kulturních sdruženích, jejichž pracovní program se dotýká oborů, pěstovaných řečenými ústavu; z nichž chceme uvést alespoň zprávy o „Commissione Nazionale Italiana per la Cooperazione Intellettuale“, o „Associazione Internazionale degli Studi Mediterranei“ a o společnosti „Magna Grecia“, o jejíž činnosti za poslední léta, směřující k systematickému archeologickému výzkumu jižní Itálie a Sicílie, jest podána podrobná a zajímavá zpráva, sepsaná Drem U. Zanotti-Bianco (III. roč., str. 175—193). — Ve zprávách bývá podrobněji přihlíženo k publikacím jednotlivých ústavů, jakož i k pracím nebo přednáškám jejich členů nebo stipendistů, a někdy bývá uváděn i podrobný jejich obsah; platí to zejména o pracích členů „École Française de Rome“ (I. 139—151; II. 109—125 a III. 81—95) a Holandského ústavu (III. 121—128).

Pěkným a poučným úvodem k ročence ústavů jest přehledný článek Eug. Strongové o historickém vývoji cizích škol v Římě: „Istituti Stranieri in Roma. Cenni Storici“ (I. roč., str. 15 až 60), v němž zachycuje všechny snahy o mezinárodní spolupráci v Římě v oboru archeologie, historie a dějin umění od XVII. století. Některé dodatky k tomu připojují Dr E. Boehringer ve stati „Hundertjähriges Jubiläum des Deutschen Archäologischen Institutes in Rom“ (I. 159—164) a Ig. Ph. Dengel v „Historischer Ueberblick des Oesterreichischen Historischen Institutes in Rom“ (II. 151—154). K historickým článkům o římských ústavech řadí se dále pojednání Mons. Pia Paschiniho o dějinách papežských archeologických ústavů („Cenni sugli Istituti Archeologici Pontifici“, II. roč., str. 131—139) a Saveria Kamba o „Pontificia Insigne Accademia dei Virtuosi al Pantheon“ (II. 141—147), sahající počátky až do r. 1542. — Historiky budou zajímat i stručná data o vzniku a počátcích historického ústavu italského (I. 192—197), informativní článek L. M. Bååtha o skandinávském výzkumu v archivech vatikánských („Le ricerche Scandineave nell'Archivio del Vaticano“, II. 227—234) a informace C. Galassi-Paluzziho o připravovaném listkovém soupisu veškeré literatury, ať již tištěné nebo i rukopisné, pokud je chována ve veřejných knihovnách, jak italských, tak i cizích, a pojednává o Římu a jeho významu z jakékoliv stránky, při čemž má býti přihlíženo i k mapám, obrazům a rytinám („Lo Schedario Centrale di Bibliografia Romana“, III. 108—113). — Úmrtí Pastorova vzpomněly „Annales“ výstižným a vřelým nekrologem z péra jeho žáka a nástupce Ig. Ph. Dengela „Ludwig von Pastor“ (I. 61—80), kdežto památku Tomáše Ashbyho uctily podrobnou bibliografií jeho prací, kterou sestavili Fr. Tommassetti a G. Lugli („Bibliografia degli scitti di Thomas Ashby“, III. 277—287). — Cennou pomůckou pro vědecké pracovníky jest beze sporu i soupis pojednání a článků z oboru historie, archeologie a dějin umění, otištěných v letech 1901 až 1926 v periodických publikacích, vydaných vědeckými institucemi italskými („Repertorio degli scritti riguardanti la storia, l'archeologia e la storia dell'arte, contenuti nelle pubblicazioni edite dalle Università, Accademie, Istituti, Enti Italiani o dallo Stato, dall'anno 1901 all'anno 1926“); ve dvou částkách, dosud vyšlých, (II. 235—248 a III. 218—245) jsou však zatím sepsány toliko příspěvky archeologické, s připojenými dodatky z let 1926 až 1930.

Vedle ročenky ústavů „Annales Institutorum“ chtějí přinášeti i větší práce širšího zájmu a všeobecnějšího užítu. Počátek uči-

nily pojednáním o římských knihovnách, sestaveným Amelii de Man pod auspiciemi Holandského ústavu historického. Je to „Guide-manuel aux Bibliothèques de Rome, rédigé par l'Institut Historique Néerlandais“ (II. roč., str. 155—225), jehož opravené, rozšířené a rejstříkem doplněné vydání vyšlo letos též samostatně jako první svazek „Bibliothèque des Annales Institutorum“ (Rome 1932, 4°, str. VI + 100). Je to příručka, určená zejména pro cizí badatele, aby se mohli snadno orientovat po římských knihovnách, seznamujíc je s jejich dějinami a složením a poučuje o jejich inventářích, jak rukopisných, tak i tištěných; uvádí posléze i příslušnou literaturu. Takto zpracovává zejména podrobně knihovnu vatikánskou i s jednotlivými jejími fondy, které probírá samostatně, a knihovny zrušených klášterů (Biblioteca Nazionale Centrale Vittorio Emanuele, Biblioteca Angelica, Casanatense, Vallicellana); ale přihlíží i ke knihovnám papežských ústavů, světských vědeckých institucí, universitních ústavů, zákonodárných sborů a ministerstev, cizích vědeckých ústavů, jakož i ke knihovnám církevních a řádových kolejí. Registruje celkem 213 různých římských knihoven. I když se příručka nevyvarovala některých omylů anebo nedopatření, přece jen jistě splní poslání, a každý bude po ní sahat pro prvou informaci. V jistém smyslu je pro římské knihovny tím, čím je pro vatikánský archiv Gisberta Broma „Guide aux Archives du Vatican“, jehož chce býti alespoň částečně protějškem.

Druhým svazkem knihovny „Annales Institutorum“ má býti popis fondů státního archivu římského. Jeho heslový index s podrobným rozpisem fondu „Archivio Camerale“ otištěn je ukázkou ve III. ročníku „Annales“ (str. 197—217) o názvu „Indice-sommario dell'Archivio di Stato in Roma e dell'Archivio del Regno“. Již z této ukázky je zřejmé, jak důležitým a cenným příspěvkem pro historické badání bude chystaná publikace, jejíž uskutečnění, davše k ní podnět, „Annales Institutorum“ mohou si přičítati za velkou zásluhu.

Zdeněk Kristen.

Archivalische Zeitschrift. Herausgegeben durch das Bayerische Hauptstaatsarchiv in München. III. Folge. VI. Band. München 1930, str. 320; VII. Band. München 1931, str. 310 + 17 tab.

Větší část tohoto svazku jest věnována říšskoněmeckým archivům, zejména historii vývoje různých provinciálních státních archivů, z nichž jen některé mají význam také pro naše dějiny. Úvodní článek z pera berlínského docenta pomocných věd historických W. Holzmann a koncipisty postupimského archivu Alexa Beina obírá se anglickým archivářstvím, o němž se nám

dostalo v tomto časopise informací článkem dr. Ot. Odložilíka. Druhý článek má titul „Das Staatsarchiv zu Marburg“ a je to přednáška ředitele tohoto archivu K. Knetsche na sjezdu něm. archivářů v Marburce r. 1928; podává se v něm historie vzniku a vývoje tohoto archivu, k němuž byl základem archiv lantkrabství hessenského. Část jeho činí také archiv kláštera fuldského, v němž jest uložena řada listin z doby Karlovců, kartulář z IX. století, kodex Eberhardin a jiné vzácné prameny pro ranný středověk. Další článek jedná o archivu waldeckém; ten je již třicet let fondem státního archivu marburského, neboť Waldek je část správního obvodu kasselského. Dále jsou v tomto čísle články o solmském archivu ve Wetterau, nestátních archivech vestfálských, městském archivu ve Flensburgu a Wunsiedlu, jakož i kantonálním archivu svatohavelském ve Švýcařích.

V článku „Die Ordnungsarbeiten im öster. Staatsarchiv des Innern und Justitz“ ve Vídni pokračuje Dr. Jakob Seidl v líčení konservačních prací na zbytcích archivních fondů po požáru justičního paláce v červenci 1927 a podává přehledný soupis shledaných a nově uspořádaných fasciкулů jednotlivých fondů. Celkem zachráněna jest dnes asi třetina bývalých archiválií, ovšem ve stavu často velmi ubohém. Z 15.166 kartonů a fasciкулů před požárem zbyly dnes 7422 kartony, jenže místo dřívější flouštky 25·30 cm, mají dnes jen 15, či něco málo více. Nejhuře dopadl fond ministerstva vnitra a presidia ministerské rady. V onom ze 4500 fasciкулů zbylo 1470, v tomto z 1200 jen 429. Zbytky starších fondů, jako spojené českorakouské dvorské kanceláře, neboli „Polizeihauptstelle“ jsou větší. Ze všech protokolů ministerské rady od r. 1867 do r. 1918 zachráněno jen 750 protokolů; poměrně nejvíce z doby vlády Stürgkhovy, totiž 167; tedy zprávy o jednání ministerské rady v době před světovou válkou a v první její polovici zachovány jsou dobám budoucím. Z doby vlády Taaffeovy zachráněny 222 protokoly, avšak jen z let 1882—1885, z první vlády Körberovy 49 zápisů, z Badeniho 24 zápisy, K. Auersperga 27, jinak jen po jednotlivých protokolech, nebo vůbec nic. Tak z válečného ministerstva Seidlerova zůstal jen jediný protokol, z Körberova II. ministerstva vůbec žádný. Autorem dalšího článku jest sekretář městského archivu v Kolíně n. R. Gerhard Fischer; článek má název „Technische Ratschläge“ a podává úvahy a praktické pokyny pro konservaci archiválií a pečetí a všimá si i otázky fotografických ateliérů a fotografické práce; připojena jest k němu řada receptů na vývojky a fixační lázně. V dalších několika článcích jest uveřejněna přednáška a debata na marburském sjezdě říšskoněmeckých archivářů o archivářské odborné terminologii, z které

vzešel požadavek sjednocení a přesného vymezení jednotlivých odborných archivních pojmů, jako archiv, listina, akt, rukopis, literární rukopis a pod.

Rubrika, věnovaná literatuře, je tentokrát vyplněna referátem o sovětském archivnictví, a to na základě sovětských archivních revuí, především oficiálních revuí CAU (Centralnoje archivnoje upravleně) „Archivnoe dělo“, „Krasnyj archiv“, „Bjuleten Centralarchiva RSFSR“. Zprvu se podává historie vzniku nynější archivní správy sovětské, známá čtenářům tohoto časopisu z článku dra Letošníka v I. roč. Zmíním se proto jen o změnách nastalých po roce 1922. Důležitá změna v jednotné organizaci archivnictví v sovětské republice ruské stala se dekretem z 30. ledna 1922, kdy bylo CAU vyňato z pravomoci komisariátu národní osvěty a přidrženo přímo VCIKu (Ústř. výkonnému výboru sovětů dělníků a sedláků), neboli nejvyššímu orgánu sovětského státu, a zároveň svěřen mu dohled nad registraturami všech úřadů společně s orgánem Dělnickoselské kontroly. Tak vymýcena řevnivost jednotlivých komisariátů na sebe navzájem a na CAU společně. CAU má tyto sekce: 1. správa a hospodářství, 2. centr. ústavy, 3. provinciální ústavy, 4. redakce revuí, 5. nakladatelství. Vedle toho funguje při něm komise pro metodické a organizační otázky a komise plánová. 28. ledna 1929 byl vydán dekretem ústř. výkonného výboru sovětů jednotný skartovací plán, vypracovaný pro celý SSSR v CAU. 10. dubna 1929 rozšířena vůbec pravomoc CAU, která se do té doby vztahovala jen na velkoruskou republiku, na celý sovětský svaz. V červnu 1929 byl postaven v čelo CAU profesor Pokrovskij na místě starého marxistického teoretika Rjazanova, jenž se stal ředitelem Marx-Engelsova institutu (v posledních měsících byl i tohoto místa zbaven a vyloučen z bolševické strany pro „zradu na proletariátu“, p. p.). Důvodem změny ve vedení CAU byla snaha vlády učiniti z archivní práce pomocný nástroj v boji proti církvi a tak zv. kulakům, v tom způsobu, jak si to představovali sekretáři komunistické strany, ale jak tomu Rjazanov nechtěl rozuměti. Vedle systému archivů spravovaných CAU dostaly právo shromažďovati archiva lie a je opatrovati také vědecké ústavy pro dějiny socialismu: Marx-Engelsův institut, ředitel A. A. Adoratskij, a Leninův institut, ředitel Děborin. Také bolševická strana má oddělení pro dějiny strany, tak zv. Istpart, který rovněž je nadán právem archivním.

V roce 1925 CAU přejalo do své správy archivy odborových svazů, téhož roku založen i zvláštní archiv negativů a filmů. Ze speciálních archivů na prvním místě dlužno uvést „Vojeno-istoričeskij archiv“ (vojenský archiv do r. 1918) a „Archiv krasnoj armii“ (vojenský archiv po r. 1918). Další fondy, spra-

vované CAU, činí archivy rodinné, zkonfiskované na zabraných šlechtických velkostatech a u kontrarevolučních politiků a emigrantů. O ceně jejich svědčí jen těchto několik jmen bývalých majitelů: Golicyn, Paskěvič, Gurko, Jusopov, A. P. Čechov, Bakunin, de Witte, Pobědonoscev, Kuropatkin, Goremykin, Rodzjanko a j. Pro vzdělání archivářů je pořádán čtyřsemestrový kurs, celkem o 88 hodinách týdně, z nichž 14 věnováno dějinám správy, 4 archivnictví, 6 pomocným vědám historickým (!), 2 edici, 14 nár. hospodářství, 8 dějinám revolučního hnutí, ostatní znalosti starých i živých jazyků. Prohloubení odborného vzdělání může dojiti archivní pracovník od r. 1928 také v historickoarchivářských kroužcích při kabinetu pro archivní vědu, zřízeném tohoto roku vládním dekretem. Tento kabinet vzal na sebe ohromný úkol: celostátní ústřední katalog všech archivních fondů. Roku 1929 ustavena ještě dekretem vlády speciální komise pro výzkum nejnovějších dějin a jich pramenů — léta 1904 až 1918. V jejím čele jest M. N. Pokrovskij, Adoratskij (nynější ředitel Marx-Engelsova institutu), Pašukanis, Rotštejn a Maksakov. Z revuí nyní vycházejících, uveřejňujících historické prameny, dlužno jmenovati vedle „Archivnoe děla“ a „Krasnavo archiva“ ještě revue Istpartu: Proletarskaja revoljucija, Krasnaja lětopis, Katorga i ssylka, dále orgán Marx-Engelsova institutu „Archiv Marksa i Engelsa“, který vychází též německy, a orgány Leninova institutu, Zápisky a Sborník. Od r. 1925 CAU organizuje archivnictví také v ostatních sovětských republikách. Ústřední archiv Ukrajiny sídlí v Kijevu a nazývá se „Centralnyj archiv starodavnych aktiv u Kyivi“, dále jest již zorganizován centrální archiv běloruské republiky v Minsku a gruzínský v Tiflisu; tento vydává dvě revuí „Saarchivo Sakhme“ (archivnictví) a „Zitheli archivi“ (Rudý archiv pro historii a prameny po r. 1917). V Asserbejdžanu, Armenii, Kazakistanu a Turkmenistanu s organizováním státních archivů bylo teprve započato.

V drobných zprávách nalezneme zajímavou informaci o nově vzniklém institutu pro vyšší vzdělání německých archivářů v Berlíně; jest to „Institut für Archivwissenschaft und geschichtswissenschaftliche Fortbildung“, který byl zahájen na jaře 1930, má tři semestry a „numerus clausus“ na 15 posluchačů, do toho počtu se pojímají i archivní čekatelé a vědecké pomocné síly, které jednotlivé státní archivy mají právo do něho vysílati.

*

Úvodní studií svazku „Archivalische Zeitschrift“ za r. 1931 je přednáška prof. Alberta Brackmanna, gen. ředitele pruských

státních archivů, proslovená 15. září 1930 na XXII. archivním sjezdě v Linci; nazývá se „Das Institut für Archivwissenschaft und geschichtswissenschaftliche Fortbildung am Geheimen Staatsarchiv in Berlin-Dahlem“. Brackmann v ní podal přehled pokusů o předběžné archivní a speciálněvědecké školení německých archivářů od doby Sybelovy, zdůrazniv zejména pokus prof. Pavla Kehra o zřízení ústavu pro odborné školení archivních aspirantů při semináři pomocných věd historických university v Marburku r. 1894. Pokus Kehrův vedl ke zřízení dvouročního volontérského kursu v státním archivu marburském, který však dobrého jména nabyt teprve od r. 1903, po přenesení do Berlína-Dahlemu. Výnosem státního ministerstva z 3. května 1906 bylo jeho postavení zákonem vymezeno a jeho absolvování se stalo bezpodmínečnou přípravou pro každého archiváře. Na zdokonalení tohoto „předběžného studia“ pomýšlel již za války — v r. 1916 — tehdejší gen. ředitel pruských st. archivů Pavel Kehr, ale docílil jen vydání nových směrnic pro státní zkoušky archivářské (28. srpen 1917). Doba po válce byla dobou dlouhých diskusí a četných námětů, které vynesly v červnu a v září 1930 novou zákonnou úpravu vědeckého školení pruských archivářů. „Preussisches Institut für Archivwissenschaft und geschichtswissenschaftliche Fortbildung in Berlin“ byl zřízen při centrálním státním archivu v Berlíně-Dahlemu a trvá jeden a půl roku. Přijímá především mladé archivní úředníky, ale také zvláště schopné mladší historiky, kteří se mohou prokázat doktorátem filosofie nebo státními zkouškami učitelskými pro střední školy a předběžným studiem z oboru pomocných věd historických, kritiky pramenů, neboli historické noetiky a metodologie. Předpokládá již znalost středověké latiny, středohornoněmčiny, francouzštiny a angličtiny. Na institutu se studují: 1. pomocné vědy historické (paleografie, diplomatika, heraldika, sfragistika, chronologie, „moderne Archiv- und Aktenkunde“, dějiny úřadů, historická geografie, konzervace listin, fotografování listin a aktů), 2. úvod do problémů historického badání (středověkého a novověkého), 3. dějiny ústavy a pruskoněmecké dějiny obecné, 4. hospodářské a sociální dějiny, 5. dějiny umění, 6. dějiny vojenství. Institut podléhá pruskému předsedovi ministerstva a ministerstvu vyučování; jeho ředitelem je generální ředitel pruských státních archivů.

V rozpravě „Das neue Gebäude des Staatsarchiv zu Königsberg“ informuje královecký ředitel státního archivu Max Hein o hlavních zásadách technického řešení nové archivní budovy v Královci, z r. 1930 vybavené řadou moderních zařízení. K článku je připojen jednak snímek vnějšku archivního depotu, jednak plán

prvého poschodí úřední budovy a třetího položení budovy skladištní. Leckteré náměty, o kterých článek Heinův pojednává, budou uplatněny také u nás v novostavbě českého zemského archivu v Praze.

Paul Schöffel, referendář mnichovského státního archivu, napsal stať „Rudolf von Friedberg,“ která je cenný příspěvek k dějinám kanceláře Karla IV. Autor se v úvodě zmínil lečmo o starší literatuře — českou prolašuje za těžce přístupnou! — a navázal studii na práce Burdachovy. Na základě studia listin z cis. kanceláře vydaných a různých jiných současných pramenů sleduje osudy Friedbergovy od doby jeho služeb na dvoře arcibiskupa trevirského Balduina, prastrýce Karla IV., koncem let čtyřicátých až do jeho smrti. Pokouší se sestavit také přehled všech listin, které tímto notářem cis. kanceláře byly vyhotoveny. Ředitel zemského archivu badenského Hermann Baier přehlíží v pojednání „Die Registratur des Ensisheimer Regiments und das Archiv der vorderösterreichischen Regierung“ počátky a vývoj správy tak zv. vnějších zemí rakouských, to jest habsburských držav v Elsasku, v Sundgau, Breitgau a ve Schwarzwaldě. V prvních kapitolách odbočuje daleko do předhabsburských dob těchto končin, sleduje různá darování, učiněná v těchto krajinách již od doby císaře Jindřicha IV., a podává přehled dějin těchto území až do XVIII. stol. Teprve v kapitole druhé věnuje se vlastnímu tématu. Velmi důležitý příspěvek k novějším dějinám rakouským je polemický článek prof. Gustava Turby, nazvaný „Ist das Original der Pragmatischen Sanktion Karls VI. eine Unterschlebung?“

Jest to nejobširnější příspěvek svazku, jest opatřen 16 tabulemi faksimilí sporných listin a aktů a v přílohách otiskuje v celku nebo ve výtazích všechna svědectví, o které se pojednání opírá. Turbova práce věnována jest vyvrácení článku pruského historika Wolfganga Michaela, který v „Abhandlungen der preus. Akademie der Wissenschaften“ 1929 uveřejnil článek a v něm důrazně vyslovil podezření o pravosti vídeňského originálu Pragmatické sankce z 19. dubna 1713. V první kapitole práce prof. Turba vypočetl všechna základní akta, upravující od doby španělského dědictví nástupnické poměry v habsburském rodě, a vycházejí od nejstarších rodinných smluv nástupnických mezi „linií“ rakouskou a španělskou z 12. září 1703, dokazuje nemožnost jakéhokoliv podvrhu v první z nich. Nespokojuje se však jen zjištěním okolností vzniku smluv, přechází také k právnímu obsahu a ukazuje, že je shodný se zvykovými i právními normami nástupnictví v říšských lénech již od doby Karla V. Řadou dokladů z dalších let dokazuje, že právní nazírání, těmito smlouvami vy-

jádřeně, platilo vskutku v dvorských kruzích i v mezinárodních stycích po celé další desetiletí bez odporu. Toto pojetí se uplatnilo i ve znění rastatského míru r. 1714. Dále vysvětluje Turba odchylné pojetí nástupnické poslušnosti podle zřízení španělsko-belgického, které záleželo v tom, že v španělsko-belgických zemích měla panovnickova dcera přednost před panovníkovým bratrem.

Důkaz o bezpodstatnosti podezření k originálu Pragmatické sankce opírá dále prof. Turba o historická fakta, jak z doby před 19. dubnem 1713, tak po něm. Jsou to především záznamy o dvorním ceremonielu při různých rodinných projevech a slavnostech, svědčící o pořadí v průvodu nebo u stolu, konečně i o oslavě narození arcikněžny Marie Terezie, k němuž došlo půl roku po smrti mladičkého korunního prince Leopolda. Narození Marie Terezie bylo uvítáno jen obvyklými ceremonii a obvyklým počtem dělových ran s výslovným prohlášením, že vstupuje jen v práva a pocty zemřelého korunního prince. Také audience mladého Karla Alberta bavorského v létě 1718 ve Vídni potvrzovala jasně plně provádění ustanovení všech dědických rodinných úmluv. Po audiencích u císaře a císařovny následovala hned audience u čtrnáctiměsíční korunní princezny a teprve pak audience u císařovny vdovy Amalie a jejich dcer a posléze u cis. vdovy-matky Eleonory. V kapitole třetí dokazuje, že souhlas císařovny Amalie s deklarací z 19. dubna 1713 nebyl akt soukromý, že nebyl koncipován v dvorské kanceláři a od císařovny snad podpis nějak vylákán, nýbrž že šlo o dopisy rázu veřejnoprávního, koncipované ve vlastní kanceláři císařovny vdoví jejím kancléřem, a že vzhled dopisů v ničem nesvědčí o nějaké možnosti podvrhu anebo interpolace (otiskuje faksimile). Ve zvláštní kapitole Turba řeší právní pojem „Regierende Erzherzoginnen“ a končí důkaz pravosti originálu Pragmatické sankce pojednáním o její první registraci ve dvorské kanceláři.

Z pera býv. dvor. rady Oskara Mitise pochází příspěvek „Schiendorfs Plan eines kaiserlichen Heroldsamtes“. S úvodem ředitele vídeňského Haus-, Hof- und Staatsarchivu, L. Bittnera, vyšlo pojednání býv. správce registratury vid. zahraničního ministerstva, Rudolfa Wiedermayera, o úřední činnosti býv. rak.-uh. zahr. ministerstva, nazvané „Geschäftsgang des k. u. k. Ministeriums des Äußern 1908—1918“, které si sice nečiní nároků vědeckých, jak autor sám poznamenává, ale zato seznamuje historika důkladně s veškerou strukturou úřední agendy rak. zahraničního úřadu před světovou válkou i v její době. Velmi svědomitě zachycuje všechny změny, i méně významné, a přesuny agendy mezi odděleními, o jichž účelnosti a rozumnosti vyslovuje v závěrečném slově pochybnosti také prof. Bittner.

Článek mnichovského archivního rady F. Solledera „Kriegsstellen und Kriegswirtschaftsstellen im Bayerischen Hauptstaatsarchiv“ chce vzbuditi pochopení pro cenu registratur různých válečných orgánů zásobovacích, jichž státní archiv mnichovský soustředil množství v délce 3 km archivních regalů. Pro skartaci těchto fondů nemůže S. uvésti obecněji platná pravidla, protože nejde jen o různotvárnost materiálu jednotlivých fondů, nýbrž také o nejednotné hodnocení těch, kdož o tento archivní materiál jeví zájem. Některé registratury se nepodařilo již státnímu archivu v Mnichově zachytiti. V další části článku S. ukazuje, co vše lze z těchto registratur válečných centrál hospodářských vybadati, zejména v oblasti sociálních poměrů nové doby. Jean Lulvès — charlottenburský archivář — v rozpravě „Technische Betriebsarchive“ chce vzbuditi zájem velkých průmyslových podniků o zřízení závodních archivů. Ukazuje na ohromné převraty, které ve výrobních způsobech přivodil technický pokrok a organizace bankovního kapitálu. Období samostatných průmyslníků, — toto příkladné období rozkvětu průmyslového podnikání — je již za námi a nové vztahy hospodářské, dnes se uplatňující ve výrobě, zahladí brzy jeho stopu v lidských pamětech, nezachovají-li se staré spisy, pro které obchodně průmyslový svět nemá obyčejně valného smyslu. Proto Lulvès volá po iniciativě historických kruhů. Závodní archivy by dělil na akta správní, akta technická, obchodní a posléze tištěný materiál. Pro každé oddělení stanoví řady pododdělení. Nabádá k přebírání těchto archivů do archivů veřejných a navrhuje právní formulaci takovéhoto žádosti. V centrálním archivu musil by ovšem bezpodmínečně býti zachován princip provenience. Otázku předběžného školení archiváře, zda to má býti technik s historickým zájmem, či školený historik se zájmem pro průmyslové podnikání, nechává otevřeno.

Další tři články jsou věnovány konservaci archiválií. Jest to článek chemika na státním ústavě zkušebním v Berlíně Dr Heinricha Fredekinga „Archivalienkonservierung“ — vlastně přednáška proslovená na XXII. sjezdu něm. archivářů v Linci —, článek nového ředitele státního archivu drážďanského Dr Hanse Beschornera, „Noch Einiges zum Archivalienschutz“ a článek vrchního konservátora téhož archivu drážďanského Waltera Bauera „Zur Technik der Archivalienkonservierung“. Dr Fredeking upozorňuje především na nebezpečí plynoucí budoucí historiografii ze špatné jakosti papíru, na kterém se od sedmdesátých neb osmdesátých let minulého století píše a tiskne. Zejména hrozí takové nebezpečí novinám. Doporučuje proto vydavatelstvům, aby vždy aspoň několik exemplářů, které posílají jako

povinné výtisky nebo v předplacení knihovnám, tiskla na dobrém papíru, jako to již zavedl londýnský „Times“. Pojednává dále o vývoji conservačních metod a látek a razí základní zásadu conservační, že se hynoucí látka musí conservaovati s cílem zachovati ji pro budoucnost a nikoliv jen pro přítomnou potřebu, a to že nelze jinak, leč dodáním jí těch látek, kterých pozbyla. V další praktické části obrací se proti užívání „zaponu“; ten se pozdějším rozkladem, při kterém se uvolňuje kyselina salnytrová, stává definitivním zhoubcem listiny, a doporučuje pro conservační papíru acetáty, zejména třídu acetylcelulosa, „cellit“. Zmiňuje se ještě o novém conservačním vynálezu I. G. Farbenindustrie Aktiengesellschaft, který však dosud není vyzkoušen: skládá se z etylcelulosa, rozpuštěné v alkoholu, s přísadou uhlovodíku a dibenzyleteru. Posléze jmenuje ještě vynález postupimského archivního rady Danze, to jest alkoholický roztok kopálu. Další kapitola věnuje přelepování. Doporučuje místo jasanu hedvábný šifon nebo hedvábnou gázu nebílenou. Není proti želatině. Archivářům doporučuje zvláštní chemické kursy. — Dr. Beschorner vzpomíná proslulosti drážďanských conservačních ateliérů. Ve sporu zapon—cellit nechce rozhodovati, protože se zaponem jsou ještě ani ne čtvrtstoleté zkušenosti, a to je doba pro conservační akty příliš krátká. Šířeji se zmiňuje o zkušenostech s conservační pečeti a vypočítává různé způsoby conservační psacího materiálu. Praktické pokyny k teoretickým výkladům B. podává v dovětku W. Bauer otisknutím receptů na conservační pečeti a želatinování papíru.

Krátké pojednání Dr. Emila Usteriho „Aus der schweizerischen Archivgeschichte“ jest přehledem nejstarších zpráv o švýcarských archivech, a to ze švýcarských měst z poloviny XIV. stol. Nejstarší zpráva o církevním archivu týče se ženevského biskupství a pochází z r. 1371.

O archivnictví v Estonsku informuje Dr. Otto Liiv, gen. ředitel státního archivu v Dorpatu. Nejstarší archiválie estonské jsou zachovány až z doby švédské. Starší minulost Estonska — na severu panství Dánů a Mečových rytířů, na jihu polské — nemá v estonských státních archivech písemných svědků. Za švédské vlády byly již učiněny pokusy o archivní organizaci — archiv guvernéra estonského v Revalu. Tehdy také vznikly městské a konsistoriální archivy v Revalu, Dorpatu a v nynější lotyšské Rize. Zvláštním celkem, dodnes dobře uchovaným, je archiv estonského a livonského rytířstva, který představuje nyní nejstarší fond státního estonského archivu v Dorpatu. Ostatní fondy jsou z doby ruské vlády, jsou to guberniální archivy, které ponechala nebo z Leningradu vrátila estonské vládě v r. 1921 vláda SSSR. Organizační statut estonských státních archivů pochází z 29. září 1922.

V referátech o archivní literatuře jest tentokráte zastoupeno Maďarsko obšírnou zprávou archivního adjunkta vídeňského vyslanectví maď. Oskara Paulinyiho, který informuje o všech publikacích z oboru uherského archivářství od roku 1907 až do r. 1930. Přináší také informace o inventářích městských archivů v býv. Uhersku vydaných v těch letech tiskem. Pro nás důležité jsou Julia Alapiho „Komáromvarmegye levéltáranak középkori oklevelei“, t. j. inventář středověkých listin komitátního archivu v Komárně, dále Bély Iványiho „Bártfa szabad király, város levéltára 1319—1526“, dvousvazkový inventář starých listin a akt archivu města Bardijova, Nédy Reikovice publikace „Archiv und kurze Geschichte Bakabánya (Pukanec)“, Emila Jurkoviche „Das Stadtarchiv Neusohl“ (Baňská Bystrica) a Ondřeje Sase „Szabadalmas Munkács város levéltára“. Také několik inventářů šlechtických archivů bylo publikováno; jsou to zejména: Fr. Kammerera a Fr. Döryho inventář archivu hr. Zichy, A. Gárdonyiho inventář archivu sv. pánů Péchy de Péchujfalu a Emericha Sándora inventář archivu rodiny Endes de Csikszentsimon. Z drobných článků zasluhuje pozornosti historiků oekonomie zpráva o zrušení frankfurtského archivu Rotschildů, který obsahoval dokumentární svědectví právě o počátcích slavného bankéřského rodu. Byl skartován již v letech 1901 a 1912 a zbytek, 24 bedny, byl nyní odvezen do Londýna.

Ukrajinský archiv I. V Kyjevě 1929, str. 540.

Ukrajinský archeografičnyj zbirnyk III. V Kyjevě, str. 350.

Vydává Archeografična komisija Všeukrajnskoj akademii nauk v Kyjvi.

Všeukrajnská akademie nauk byla ustavena kijeviskými vědeckými pracovníky roku 1921 a její archeografická komise jest pokračováním předrevoluční roku 1913 založené archeografické komise Ukrajinského naukového tovaryšstva v Kijevě a archeografické komise Naukového tovaryšstva imeni Ševčenka. Nynější kijeviská akademie vydává tři historické publikace, Ukrajinský archiv, Pamjatky a Ukrajinský archeografičnyj zbirnyk.

První svazek Ukrajinského archivu je věnován všechen uveřejnění a rozboru generální visitace majetku členů starodubského pluku z roku 1729—30. Visitace tohoto pluku byla částí celkové visitace hetmanštiny provedené v těchto letech podle universálu hetmana Apostola, který roku 1727 došel vlivem carské vlády svého stolce. Tato visitace u starodubského pluku je vlastně revisí visitace z r. 1726, jak také vydavatelka, Kateřina Lazarevská, srovnáním obou katastrů ukazuje. Oficiální název této

visitace zní „Oficyjna kniha generalnoho slidstva pro maetnosti starodubského polku“. Vydání visitační knihy samo zabralo 85 stran. Majetek je sestaven v tomto pořadí: 1. hetmanskému dvoru patřící, 2. atamanův, 3. důstojníků, 4. kozáků, 5. poměščíků. Vedle samotného katastru je vydána ještě sbírka listin k němu náležejících; ta zabírá na 300 stran a na konec ještě „jiné důkazy a zápisy“ o majetku členů tohoto pluku v rozsahu skoro dvě stě stran. Práce byla připravena k tisku otcem vydavatelčím prof. Lazarevským již r. 1914, vydavatelkou byla jen rozšířena otištěním posledního oddělení a znovu zrevidována.

Kdežto „Ukrajnskyj archiv“ jest určen vydávání ukrajinských pramenů historických, „Archeografičnyj zbirnyk“ jest především historickou revuí, věnovanou pracím ukrajinských historiků, pokud se zabývají minulostí ukrajinského národa. Největší a zároveň nejvýznamnější prací uveřejněnou v tomto svazku „Zbirnyku“ jest pojednání prof. Pilipa Klimenta „Počty revisí XVIII. věku“ (na 200 stran), věnovaných historii ukrajinských katastrů. Dobrá polovina pojednání je shrnutí výsledků dosavadních prací o ukrajinských katastrech, prováděných původně nikoliv na základě výhradně topografického, nýbrž podle deseti kozáckých pluků, jichž organizaci se podřízoval v době samostatnosti východodněperské Ukrajiny také její berní systém. Poměry na západodněperské (pravobírežné) Ukrajině, podřízené po době Bohdana Chmelnického Polsku, byly, pokud šlo o organizaci bernictví a katastru shodné s ostatní „polskou republikou“. Práce Klimentova obrací však zřetel jen k Ukrajině východodněperské, která až do Poltavské bitvy byla úplně samostatnou a pak si až do roku 1764 udržela jakousi autonomii v rámci carské říše.

Historiografie ukrajinských katastrů je, jak z Klimentova pojednání patrně, velmi bohatá a její počátky velmi staré. První historický spis o ukrajinském bernictví pochází již z r. 1777; jeho autorem jest moskevský učenec-právník Vasil Ruban „Zemljeopisanie Malija Rossii“. Od poloviny XIX. století nastává práce soustavnější, v rámci statistických studií, carskou vládou podporovaných, o jednotlivých guberniích, otiskovaných v různých úředních gubernských „Vedomostech“. Takový byl vznik také prvé archivní komise v Kyjevě, která byla rovněž v padesátých letech založena prof. Sudjeňkem pod ochranou generálního gubernátorského úřadu. Roku 1866 vyšlo prací O. Lazarevského pojednání nazvané „Obozreně Rumjancevskoj spisy Malorossii“, v němž jednak otištěna instrukce revisitační z 8. září 1765, jednak podán popis veliké této revisitace, zabírající celých 148 svazků, které byly tehdy uloženy v Moskvě v archivu ministerstva justice.

Další výzkum o berničných pramenech východodněperské Ukrajiny podniká v osmdesátých letech Ivan Bahalyj a profesor Lučickýj, k zlomkům register XVII. stol. (hetmana Bručověckého, Mnoho-hrěšného a Samojloviče) a k „Revisi královských stepí ve velikém knížectví litevském (západodněperská Ukrajina) Hryhoryje Voloviče 1559“ přihlédl N. Kostomarov. Nemálo zapůsobil na vývoj hospodářského dějepisectví na Ukrajině základní spis Lamprechtův „Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter“, vyšlý 1885. Proto devadesátá léta jsou v tomto směru zvláště plodná: Budanov, Antonovič, Efimenko, Lazarevskyj, Filimonov, Downar-Zapolskyj, ve XX. stol. pak ještě Sladčenko, žák Bahalyjův Miller, z Rusů Mjakotin, z Poláků Bujak a Daszyńska. Význam těchto studií se jeví jednak v souborné práci Maklaševského „Katastry“ (1903), jednak v celkových ruských dějinách, vyšlých v posledním desetiletí před světovou válkou, totiž u Miljukova a Pokrovského. Další oddíl své studie věnuje Klimentov různým edicím pramenů k historii bernictví a přikročuje pak k souhrnnému a přehlednému vyličení všech katastrových prací na Ukrajině od katastrového zlomku záporožského z r. 1649 až k revisi z r. 1781/2. Poslední revisitací „samostatné“ Ukrajiny byla nedokončená, veliká revisitace z let 1765/9, nejstarší úřední, dnes zachovaná, visitací jest visitace priluckého pluku z r. 1712. Z visitací u všech deseti kozáckých pluků v období 1712 až 1757 je zachováno celkem 95 knih. Do té doby se totiž konaly visitace u různých pluků v různých dobách. Teprve roku 1751/52 na základě těchto plukovních visitací byly sestaveny v generální vojenské kanceláři (generalna vijskova kancelaria) první všeukrajinské tabely; pod nimi podepsán je kaceřista vojenských Serhyj Derhun a Olexyj Balačkyj, kteří byli zároveň revisory jednotlivých visitací plukovních.

Až do třicátých let XVIII. stol. byly visitace psány jen v malých sešítcích, slovanskými číslicemi, nepřehledně a nespořádaně, teprve od té doby se lepší i formální úprava. Poslední hetmanská (Razumovského) revisitace z r. 1763 měla býti revisitací generální a její rozepsání se děje již s odvoláním na carský ukaz z 8. srpna 1734. Z instrukce není jen patrné, zda měla býti vykonána také v Siči. Pokus v tom směru se sice stal, ale záporožští kozáci odmítli se podřídit Razumovského revisitaci, komisi v čele s Novyckým znásilnili a vyhnali. Tato revise byla prováděna již byrokraticky, vedeno komisionální zkoumání vedle osobních příznání; suchá úřední data nahradila dřívější individuální osobní slovní doprovody, často zajímavé i zábavné. Revisitace z roku 1781/1782 byla sice také konána za pomoci starešinstva, avšak byla již řízena centrální vládou a byla spojena po prvé s důkladným vyměřová-

ním země. Klimentko popisuje podrobně jednotlivé revisitace nejen po stránce obsahové, nýbrž i po stránce vnější, formální, než nedostatek místa i poslání tohoto časopisu brání mi, abych zacházel do podrobností, a mohu jen tuto práci, v skutku velmi zajímavou, doporučit odbornému zájmu.

Ostatní práce, uveřejněné v tomto svazku, jsou rozsahem menší práce Klimentkovy, ale často nemenšího významu. Tak hned úvodní článek, z pera ředitele kijevského „Archivu davných aktiv“, Viktora Romanovského „Dokument do istorii děržavnoho skarbu davnoj hetmanščyny“, studie o finančním zřízení hetmanštiny v době po Chmelnickém; opírá se především o zprávu, podanou r. 1678 v Moskvě poselstvím hetmanštiny o možnostech dalšího vedení války proti Turkům a Tatarům — zpráva zabírá celých 78 folií — dále o rejstříky příjmů z pozemkové daně (arendna) od všech deseti pluků. Benjamin Kordt informuje ve své rozpravě o výzkumu v štokholmském státním archivu, pokud jde o prameny k dějinám Ukrajiny, zejména na poč. XVIII. stol. Otiskuje řadu listů, několik smluv a volební reces hetmana Pilipa Orlika z r. 1710, které byly jím v Štokholmu nalezeny, a upozorňuje na další prameny k historii hetmana Mazepy. Michajlo Bužinskij uveřejňuje „Dva dokumenty z dějin nevolnictví na Ukrajině“. Jde o návrh ředitele panství Kolokolcov V. Balkovského gen. gubernátoru kijevskému r. 1841 za reformu nevolnictví a o spis neznámého autora z r. 1856 o zintenzivnění zemědělství a významu zemědělských strojů. Michajlo Kornilovič líčí život, hospodářství i veřejnou správu na ukrajinské vesnici v 1. pol. XIX. století před vydáním ukazu z 19. února 1861 o tak zv. zrušení nevolnictví. Zajímavé jsou zejména stati o složení, konstituci a pravomoci tak zv. selských hromad a o jejich finančním hospodaření (hromadske hroši). Důkladně vylučuje soudní pravomoc hromad i vrchností, výškové trestů, které záleží hlavně v bití pruty, v počtu od 3 do 100 ran, a v zostření ostříháním vousů a vlasů. Oxana Stěpanyščyna navazuje na pojednání Kornolovičovo článkem „O reformách způsobených dekretem z r. 1861“, zejména o organizaci povitových zjazdů a hubernyjalného prisutstva, jako vyšších samosprávných institucí. Poslední článek je věnován památce Volodymyra Antonovyča, archeografa z družiny Kostomarova a Lazarevského, od r. 1863 redaktora „Kyjevských staryn“, zakladatele „Archivu jhozápadní Rusi“ (1874) a badatele o době Bohdana Chmelnického.

Miloslav Volf.

Zprávy.

Prof. Dr. Václav Novotný zemřel dne 14. července 1932 v Řevnicích u Prahy náhle, ale po půlleté nemoci, a byl pohřben ohněm 17. července v městském krematoriu pražském za velké účasti a za projevů opravdové lítosti. A přišly potom četné projevy jiné, které vydaly svědectví, které úcty a kterého uznání požívala osoba i dílo Václava Novotného, a podrobně bylo ukázáno, co vše Václav Novotný v životě chtěl i co vykonal. Je-li slušno a spravedливо, aby i v Časopisu archivní školy bylo vědecky vzpomenu Václava Novotného, možno vlastně říci, co je všeobecně známo, a možno opakovati, co už tu bylo pověděno i co bylo s ohledem na naše archivnictví vyzdvíženo.

Když prof. Václav Novotný slavil v r. 1929 šedesáté narozeniny, bylo právem v kruzích archivářských vzpomínáno zásluh, které si zjednal o naše archivy, a ty zásluhy byly hodnoceny v souhrnu jeho neúnavné a oddané práce životní. Připomněl jsem je i já v tomto časopisu a zdůraznil jsem, jak prof. Novotný, mající od mladých let sklony k archivářství a sám po dlouhou řadu let úředník archivní, nežli se mu otevřela kariéra akademická, cítil se archivářem i potom, když už své prvotní působíště archivní opustil, a jak dříve i později platně do věcí archivních zasahal. Už jeho archivářská služba znamenala značnou položku netoliko pro archiv někdy místodržitelství, ačkoliv to bylo prostředí plně nepřízné a obtížné, ale osvědčil se i výzkumnými pracemi v archivech domácích i cizích a soupisem několika archivů šlechtických, hrabat Chotků v Kačíně, hrabat Nosticů v Praze i rodu Paarského v Bechyni; ale především mnoho vykonal výchovou archivářů a laskavou i opravdovou péčí o ně. Dovedl už za starších dob využití svého postavení i svého vlivu a jeho univerzitní čtení i cvičení seminární určovala směry i archivních pracovníků, kterým vřidnost učitelova i jinak připravovala půdu. A bylo to obzvláště od založení státní školy archivní, kdy Václav Novotný, přednášeje na té škole o pramenech českých dějin a o církevní správě, vešel v přímé styky s mladými generacemi a měl plně porozumění pro jejich archivářské sklony, potřeby i zájmy. A jako v mladých letech prof. Novotný napsal do Pražské lidové revue (II. 1906) stať „Kus otázky sociální — kus vědecké organizace“, naznačuje, jak by mělo zřízení archivů veliký význam nejen pro rozvoj naší vědy, ale i pro umožnění existence mladých historiků, tak prakticky dovedl své myšlenky prováděti, kdykoliv se naskytla příležitost. A prof. Novotný svými snahami a činností sblížil se i s Čsl. společností archivní, přijal i funkci revisora a projevoval smysl pro její vývoj i působení.

To všechno hlásí se znovu a tím spíše nyní, když osud ukončil život prof. Novotného, předčasně a s krutou bezohledností. A jsme si vědomi těžkosti té ztráty, která arci není jen ztrátou čsl. obce archivářské. Václav Novotný, mistr historické kritiky, statečný a věrný pracovník vědecký, učitel svědomitý a neúnavný, vlasti své milovník horlivý, ale především člověk dobrý a vyznavač pravdy, zapsal se do srdcí těch, kdo mu stáli blízko, ale zjednal si i podív a pochopení u všech, kdo znali a

oceňovali jeho dílo. To dílo zůstalo sice torsem, ale torsem mohutným a nepomíjejícím, k němuž se budou vraceti generace po generacích. A s dílem bude žít jméno Václava Novotného — to bude nejkrásnější a nejpravedlivější odměna práce a poctivosti vědecké i mravní... V. V.

Úmrtí biskupa Dr Antonína Podlahy, kněze-učence a kněze vlastence v nejkrásnějším slova smyslu, († 14. února 1932) dotklo se bolestně pěstitele nejrůznějších disciplin historických a theologických v Československu, v neposlední řadě také ovšem archivářů. Dr Antonín Podlaha, jenž již jako kanovník svatovítský převzal péči o knihovnu této kapituly, tak bohatou starými rukopisy, a také o archiv kapitulní vzácné ceny, v posledních letech věnoval mimořádnou péči i archivu arcibiskupskému. Jako všechny funkce, které Podlaha zastával, a bylo jich velmi mnoho, také funkce spojené se správou knihovny a archivu nepokládá za pouhé čestné úřady, nýbrž za funkce zavazující k těžké práci, které se Podlaha nikdy nevyhýbal. Při šedesátých narozeninách učencových měli jsme možnost ocenit jeho práci na poli vědy historické (ČAS roč. III. str. 165 násl.), zvláště jeho bohatou činnost katalogisační a ediční, kterou prameny, dotud uzavřené, otevřel širokému světu historickému. Práce jako „Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly pražské“ I. II. a dopl., „Catalogus codicum manuscriptorum, qui in archivio capituli metropolitani Pragensis asservantur“, „Pověsebný katalog archivu v Praze“, k nimž po šedesátém roce Podlahově přistupují další soupisy z knihovny kapitulní („Catalogus collectionis operum artis musicae, quae in bibliotheca capituli metropolitani Pragensis asservantur“, r. 1926, „Catalogus incunabulorum, quae in bibliotheca capituli metropolitani Pragensis asservantur“ r. 1926 — oboje v edicích archivu a knihovny kapitulní) vyžadovaly mravenčí píle a značného odříkání. Čtenář, přehlížející bohatou a záslužnou literární činnost Podlahovu, nemůže se ubránit údivu, kde tento vysoký prelát, zastávající přední úřady církevní (generál. vikář, zástupce v zem. školní radě atd.), na všechno našel čas. Uvažme jen, že jeho bibliografie české náboženské literatury od roku 1828 do konce 1913, vydávaná jen s počátku s kanovníkem Tumpachem, obsahuje téměř 75 tisíc čísel, vzpomeňme, co lístků a výpisů bylo pořízeno, než mohlo vzniknouti 14 svazků, které Podlaha vydal v soupisu uměleckých památek České akademie, a 7 svazků jeho Posvátných míst království českého. Není zde ani místa, ani možnosti dotýkati se jeho činností redakční (Památky archeologické, Časopis katolického duchovenstva, Dědictví svatojánské), ani jeho četných a rozsáhlých prací z dějin umění; nutno se však zmíniti alespoň o podniku Podlahovi osobně zvlášť milém, o široce založeném „Českém slovníku bohovědném“. Když v posledních letech nemoc stále častěji a naléhavěji připomínala neúnavnému biskupu šetření sil, vzdával se po řadě všech svých funkcí, hodlaje se soustřediti na tomto záslužném slovníku. Dlouhá řada titulů vzešla by, chtěli-li bychom sebe stručněji uvésti ediční činnost Podlahovu, kterou zvláště ukládal ve sbírce „Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis“, kde téměř sám vydal 24 svazky; k nim se druží pokračování v edici „Libri erectionum archidioecesis Pragensis“ a sbírka „Pramenů církevních dějin českých století XVI. až XVIII.“

V českém životě vědeckém i společenském Dr Podlaha zaujímal vynikající postavení nejen vysokými úřady církevními, ale především jakožto neúnavný organizátor, štedrý a obětavý mecenáš, inteligentní a konciliantní ráde v početných podnicích, institucích a korporacích vědeckých, církevních a humánních. Byl také členem Československé společnosti archivní od jejího založení.

Když jsme před šesti léty na těchto místech vzpomínali šedesátých narozenin Podlahových, připomněli jsme si podobnou postavu učeného kardinála Františka Ehrle, který již před tím oslavil osmdesáté narozeniny, a přáli jsme našemu jubilantovi, aby sám za stejných okolností slavil svou osmdesátku. Nestalo se tak. Dočkal se však jiných poct, a co hlavně, jiného zadostiučnění, které ho blažilo, jako nic jiného. V roce všennárodních oslav tisíciletého výročí smrti knížete Václava mohl se dočkatí otevření katedrály svatovítské, mohl při této příležitosti na vlastních rukách nésti korunu svatováclavskou; jeho hlava, vedle málo jiných vyvolených, jest v triforiu katedrály, již tolik miloval, a kde nalezl také poslední odpočinek (není nezajímavé, že poslední, posmrtně již vyšlá, práce Podlahova jest průvodce po chrámu svatovítském). Kardinálský klobouk neozdobí tedy již nikdy ušlechtilé hlavy vlasteneckého kněze Podlahy, ale v paměti národa bude vždy obklopena aureolou poctivého a zaslužitelného pracovníka, vlastence, který neměl nepřátel, ba ani odpůrčů. A to není zajisté pocta menší.

Bedřich Jenšovský.

Nadměrná žatva smrti, která letos s neúprosnou krutostí kosila nečetné řady českých historiků, odňala nám navždy vynikajícího člena vysehradské kapituly a jejího archiváře Msgre Eduarda Šittlera, věrného druha a přítele zvěčnělého biskupa Antonína Podlahy. Obdobně jako Podlaha, s nímž byl stejně star (narodil se dne 17. března r. 1864 v Jístebnici) a jemuž byl s počátku rádcem v disciplinách historických, byl i Šittler vědcem širokého rozhledu, který se nespokojoval úzkým rámcem vymezeného oboru vědního; pracoval téměř ve všech odvětvích nauk historických, počínaje pomocnými vědami historickými a končíc historií umění. Osobní záliba vedla sice Šittlera především k dějinám umění a archeologii, jimž věnoval také největší část tištěných prací, které vydal buď sám anebo společně s Podlahou. (Album svatojánské, Album svatovojtěšské, Chrámový poklad u sv. Víta, Soupis historických a uměleckých památek okresů: sedlčanského, milevského a karlínského, Loretánský poklad v Praze, práce při pořádání Národopisné výstavy, jakož i poslední tištěná rozprava autora Kostel sv. Linhart a dům „U černého orla“ na Starém městě pražském, abych uvedl alespoň nejdůležitější.) K zálibě o historii umění se pojí neutuchající smysl pro ochranu památek, který Šittler projevoval od dob kaplanování v Petrovicích v letech devadesátých až do posledních měsíců života slovem, písmem i činem. Jakožto člen Archeologické komise při České akademii, Archeologického sboru Národního musea a Památkového sboru města Prahy měl možnost účastniti se činné ochrany ohrožených památek, což také s nevšední horlivostí plnil, jakožto dlouholetý předseda Staropražského společenského klubu usiloval ve všech sil o to, aby populárními přednáškami nejširším vrstvám vštěpoval smysl a porozumění pro ochranu památek. Avšak nebylo by spravedlivě přejíti mlčením činnosti Šittlera — archiváře. Brzy poté, když byl roku 1910 zvolen sídelním kanovníkem na Vyšehradě, Šittler se stal archivářem vysehradské kapituly. Lze bez nadsázky říci, že za nynější uspořádání musí býti kapitulní archiv vysehradský vděčen především neúmorné píli Šittlerově, jenž ze změní listin a fasciкулů bohatého, leč neuspořádaného archivu kapitulního dovedl vybudovati archiv odborně spravovaný, náležitě zregestovaný a zkatalogisovaný. Práce, spojené s pořádáním archivu, daly vznik velikému dílu Šittlerovu o diplomatarii vysehradském, který by obsáhl všechny listiny, týkající se vysehradské kapituly. Žel, neutěšené finanční poměry poválečné způsobily, že tisk díla, sanajícího až do válek husitských, musil býti odsunut — natrvalo. Veliká

ta práce, jejíž první část byla již připravena k tisku, jest, jak se zdá, odsouzena k neodvratnému zániku; krutá choroba zabránila autorovi dokončení práce alespoň v rukopise. Kromě diplomataře dlužno vzpomenouti bohatého katalogu listkového se jmény vyšehradských proboštů (uspořádaného abecedně i chronologicky), děkanů (uspořádaného tolikéž abecedně a chronologicky), kanovníků (uspořádaného abecedně), osob duchovních a světských, které měly styky s kapitulou vyšehradskou, míst a předmětů, týkajících se vyšehradské kapituly, který nám zanechala pilná ruka Šittlerova. Neúprosná smrt ukončila jeho život v podvečer dne 8. června 1932 po dlouhé a těžké chorobě. Všichni ti, kdož měli možnost blíže poznati Sittlera, kněze, vědce a člověka, zachovají mu provždy světlou památku!

Ot. Bauer.

Úmrtí P. Bruna Katterbacha — zemřel dne 29. prosince 1931 v Římě — znamená velkou ztrátu nejen pro vatikánský archiv, jehož byl archivářem, nýbrž i pro pomocné vědy historické, a zejména pro papežskou diplomatiku. Narozen 16. září 1883 v Düsseldorfu, K. vstoupil v necelých 18 letech do řádu františkánského a r. 1909 byl vysvěcen na kněze. Jeho zájem upoutala však historie, jejímuž studiu se věnoval nejdříve na mezinárodní koleji sv. Antonína v Římě a za války na katolické univerzitě ve Freiburgu, kde byl na podkladě disertace o koncilu kostnickém povýšen na doktora filosofie. Po skončení světové války vrátil se však do Říma, byv povolán na doporučení svého profesora, archiváře Angela Melampa do vatikánského archivu.

Archivářské práci K. se věnoval duší, tělem; seznámil se podrobně s bohatými fondy archivními a účastnil se horlivě i prací o nové generální inventarisaci vatikánských archivů. Do tohoto oboru vedle účasti při výkladu značek Garampiho schedaria v prvním svazku publikace „*Sussidi per la consultazione dell' Archivio Vaticano*“ (srov. ČAS VI. str. 186 nn.) náleží především nové uspořádání bohatého fondu register suplik, čítajícího více než 7.000 svazků, k němuž K. připravil podrobný inventář, „*L'inventario dei Registri delle Suppliche*“; tisk inventáře dovedl však jenom k čís. 4282, dokončí jej v nejbližší době prefekt archivu Mons. Angelo Mercati. S pracemi o novém srovnání register suplik souvisí ještě jiné dvě publikace Katterbachovy, totiž „*Referendarii utriusque signaturae a Martino V ad Clementem IX et praelati signaturae supplicationum a Martino V ad Leonem XIII*“ (vyšlor. 1931 jako 55. svazek sbírky „*Studi e testi*“) a „*Specimina supplicationum ex registris Vaticanis*“ (1927). Tato faksimilová publikace (srov. ČAS VI. str. 190 nn.) byla určena v prvé řadě k praktickým cvičením na papežské paleograficko-diplomatické škole, na níž se K. stal po Melampovi profesorem paleografie, diplomatiky a archivní nauky. Podobný účel měly v podstatě i vydané dva svazky „*Exempla scripturarum*“ (1929 a 1930), o nichž jsem referoval v minulém ročníku tohoto časopisu (str. 204 nn.). Jest jistě velmi litovati, že předčasná smrt zabránila Katterbachovi uvést ve skutek velké jeho plány v oboru papežské diplomatiky, v níž se stal na slovo vzatým odborníkem. Jeho přednášky, jichž jsem byl po celý dvouletý kurs posluchačem, obsahovaly četné nové postřehy, svědčící o podrobné znalosti materiálu a osvětlující mnohé problémy ze zcela nového hlediska, a vynikaly i vzácnou přehledností. O důkladnosti a přísné akribii svědčí jeho pojednání „*Die Unterschriften der Päpste und Kardinäle in den „Bullae maiores“ vom 11. bis 14. Jhdt.*“, které sepsal spolu s W. M. Peitzem pro IV. svazek sborníku „*Miscellanea Francesco Ehrle*“ (Řím 1924, *Studi e testi* 40, str. 177 až 274 — srov. ČAS

II. str. 168 n.) a které je dokladem i bystrých postřehů paleografických. V přednáškách o paleografii K. věnoval velkou pozornost i miniaturám, zdůrazňuje jejich význam pro datování rukopisů. Sám se zabýval rovněž jejich podrobným studiem — měl velkou sbírku fotografií z iluminovaných rukopisů italských, francouzských a německých — a jim věnoval i poslední své práce, z nichž vyšla zatím (1931) jenom prvá „*Le miniature dell' Evangeliaro di Padova dell' anno 1170*“, kdežto druhá, rozebírající epištolář padovský z r. 1259, třebaže rovněž dokončena, vyjde teprve posmrtně. Neúprosná a nečekaná smrt sklátila Katterbacha v hrob dříve, nežli mohl plně sklízeti bohatou a rozmanitou setbu plodného a jen Bohu a vědě zasvěceného života. Jsa milé a otevřené povahy, K. byl vždy ochotným rádcem všem badatelům ve vatikánských archivech, a proto jistě všichni zachovají ho ve vděčné paměti! *Zdeněk Kristen.*

Sedesátka archiváře Františka Tischera. — Je třeba vzpomenouti tichého a přičinlivého pracovníka, arcibiskupského archiváře Františka Tischera, jenž se dožil sedesáti let života dne 23. června 1932. Máje lásku k historii, kterou si přinesl už z domova, neboť vyrostl v bohatém archivu černínském v Jindřichově Hradci, kde jeho otec působil jako archivář, od mládí se obíral studiem dějepisnými a své sklony i zájmy prohloubil, když mu byl r. 1898 dán do správy arcibiskupský archiv pražský. Vždy ochotný a vldný vykonal kus práce pořádací i ve prospěch jiných badatelů, ale při tom vzal nové podněty pro vlastní vědecké práce. Uložil je zvláště do *Věstníku Král. české společnosti nauk*, do *Sborníku Historického kroužku*, do *Časopisu Společnosti přátel starožitností*, do *Časopisu Národního musea* i *Českého časopisu historického*. Vedle dějin jindřichohradeckých, a především držitelů panství, zajímá se i o jiné otázky, a podal také příspěvky k církevním dějinám našim. Z nich možno poukázat na dobrou edici „*Dopisy konsistoře*“ podobojí z let 1609—1619“ (v Praze 1917—1927). V posledních letech vzal na sebe i uspořádání archivu řádu augustiniánů u sv. Tomáše na Malé straně a vznikl mu diplomatář tohoto řádu, připravený v rukopise. František Tischer má účast i ve vědeckých společnostech a obzvláště zachovává styky s Čsl. společnostmi archivní. *V. V.*

K osmdesátým narozeninám řed. JUDr. K. Siegla. — Dr. Karl Siegl, ředitel archivu města Chebu, svou mimořádnou činností a zásluhami podává krásný příklad, jak právník, soudce povoláním, máje smysl pro historii a historické památky, může účinně zasáhnouti do vývoje archivu svého působícího a do místního dějpisu. Už v té době, kdy byl ještě v aktivitě, zahloubal se do chebských dějin a vzal na sebe péči o archiv starobylého města Chebu, opuštěný r. 1895 smrtí Jindřicha Gradla. A odtud už přes 36 let, až do svého vysokého stáří, zůstává Siegl věren tomu, co je jeho chlouboou, radostí i láskou. Zvláště od toho času, kdy vstoupil do výslužby a mohl se tím spíše oddati archivní práci, zvýšil pracovní intenzitu i předložil hojně výsledky. Ty představuje především spořádání a zpřístupnění městského archivu chebského, jež Siegl z chaosu a rozptýlení uvedl v pořádek a opatřil registry, indexy i katalogy. Katalogy archivu města Chebu Siegl vydal už r. 1900 a vzbudily značnou pozornost, poněvadž se Siegl bral cestou vlastní, nemaje vzorů, a provedl úkol dokonale a s úspěchem. Zejména když městský archiv chebský dostal (1912) nové umístění v příhodných místnostech býv. kláštera klarisek, přičiněním Sieglovo dalo mu vzhled, že možno říci, že městský archiv chebský náleží k nejlépe zařízeným městským archivům našeho státu a imponuje nejen starobylostí a bohatstvím obsahu, nýbrž i zdatností a neúnávností svého správce.

Siegl, proniknuv městský archiv chebský a ovládnuv jeho poklady, neuzavíral své vědomosti, nýbrž štědře je předkládal veřejnosti. Činil tak v publikacích a časopisech chebských, avšak jeho stati a rozpravy zjednaly si cestu i do vědeckých časopisů, neboť se opírajíce o archivní dokumenty, namnoze překročí meze úzkého zájmu místního. Siegl uveřejnil řadu studií a příspěvků, obírají se chebským městským právem a zřízením, cechovními řády, historickými a uměleckými památkami chebskými, mincí a znakem města Chebu, jeho vztahy k okolí a j. v.; avšak publikoval i materiál a má zvláštní cenu, co vynesl pro dobu husitskou, panování Jiřího krále nebo pro osobu Valdštejnovu. Siegl, jako právník a historik, měl také zřetel k státoprávnímu poměru Chebska a Chebu ke koruně české a měl podíl i v memorandech, které Cheb předložil mírové konferenci, ucházejí se o zvláštní postavení kraje mimo naši republiku. Avšak Siegl chtěl působiti jen vahou věcných a vědeckých argumentů a vážnost jeho i nezaujatost, jevíci se ve všech pracích, uplatňuje se i v jeho skizzách chebských dějin, i tehdy, když naznačuje události nejnovější.

Město Cheb oceňuje služby, které Siegl prokázal jeho archivu i jeho historii, a věnuje oběma směrům v intencích Sieglových velkou pozornost. Avšak s městem Chebem uznává Sieglovo dílo i vědecká veřejnost, německá i česká, zvláště když i ochota Sieglůva a pohotovost umožnily navázání těsných i dobrých styků. Proto 80. narozeniny Dr K. Siegla, které byly slaveny dne 6. listopadu 1931, byly dnem srdečných a upřímných projevů úcty a nejlepších přání, ke kterým se připojila i Čsl. společnost archivní, vděčně uznávající Sieglůvu práci pro československé archivnictví.

V. V.

Publikace „Deset let Československé republiky“, kterou ve třech svazcích vydala roku 1928 vláda republiky k oslavě desátého výročí státní samostatnosti, přináší článek o archivu ministerstva vnitra (ČAS roč. VIII., str. 250) ještě další informační zprávu o některých státních archívech československých. V prvním svazku je to zpráva o archivu ministerstva zahraničních věcí, zmiňující se zvláště o spisové rozluce ve vídeňských archívech a publikační činnosti archivu, zpráva o ruském archivu, který vznikl při ministerstvu věcí zahraničních z ruské akce, jsa k němu volně přičleněn a jím financován. Tento archiv shromažďuje nejdůležitější materiál o revoluční činnosti v Rusku a za hranicemi od poloviny devatenáctého století, jakož i časopisy a knihy ruské. Jeho odborná knihovna o ruské revoluci, podle zprávy jediná mimo Rusko, čítá asi 11.000 knih. Správcem archivu je Dr Jan Slavík. V téměř svazku jest také zpráva o vojenském archivu republiky Československé, který zahájil svou činnost dne 10. května 1924 a podle organizačního předpisu ministerstva národní obrany rozdělen byl ve dvě oddělení: 1. archivní, 2. dějepisné. Od r. 1926 archiv vydává „Zprávy“, jichž až do otištění zprávy vyšly 4 svazky. Mimo to jsou archivem vydávány i publikace knižní ve třech seriích, totiž a) spisy vojensko-historické, b) spisy politicko-historické, c) spisy vojensko-sociologické. Zpráva vypočítává spisy dosud vydané v obou prvních sekcích publikací, kdežto v serií spisů vojensko-sociologických připravuje se vydání prací o Clausewitzovi a o sociologii vojska a války. Archivní oddělení vypracovalo návrh na skartační předpis. Při nové organizaci Památníku osvobození r. 1930 splynul tento archiv zároveň s archivy vojsk zahraničních, s vojenským museem, s archivem národního osvobození (dotud při archivu zemském) a s Památníkem odboje v jediný ústav, o jehož organizaci, pokud jde o oddělení archivní, přinese „Časopis archivní školy“ zprávu

zvláštní. V kapitole „Školství a národní osvěta“ čteme (první díl, str. 420) zprávu o dosavadní organizaci archivů československých, o podpoře archivů městských, o zřízení úřadu státních archivních inspektorů a ochraně památek vůbec.

Ve druhém díle publikace (str. 495) otištěna je zpráva o československém archivu železničním, který však není odborně organizován, a zpráva nepřináší nic nového, co by čtenářům tohoto časopisu nebylo známo již z první zprávy o tomto archivu zde uveřejněné (ČAS roč. I., str. 181). Ve třetím díle pak čteme zprávu o t. zv. Sociálním archivu, jehož založení při ministerstvu sociální péče bylo usneseno již r. 1920; archiv tento má shromažďovati v originále nebo opise, nebo alespoň vésti v patrnosti listinné památky týkající se jakkoliv sociálního hnutí a sociální péče v našem státě. Archiv listinný čítal koncem r. 1927 přes 80 čísel, většinou velmi obsáhlých opisů důležitých aktů, které se týkají českého hnutí sociálního, zejména dělnického, a které i po spisové rozluce rakouské zůstaly v archívech vídeňských. O československém státním archivu z emědělském, o jehož činnosti přináší náš časopis pravidelně podrobné zprávy úřední, jest v třetím díle publikace jen malá zmínka v oddělení zemědělství.

Jskj.

Ze státní školy archivní. — Ve školním roce 1929 až 1930, kteréhožto roku škola docela tiše oslavila desetileté trvání, byl v činnosti jen II. ročník V. kursu školy. Závěrečné zkoušky tohoto ročníku se konaly v červnu roku 1930; dostavilo se k nim šest žáků školy, z nichž však jeden za zkoušky odstoupil, jednomu pro chorobu bylo dovoleno přerušiti zkoušku a opětovat ji po prázdninách. Přeslo tedy podle výsledku zkoušek do III. ročníku tohoto kursu pět žáků: Jiří Čarek, Zdeňka Karlová, Jan Klepl, Dr. Josef Matoušek a Jaroslav Vavřík. Všichni tiito žáci se přihlásili ke zkouškám státním a podali k nim tyto písemné práce: Jiří Čarek, O pečetech Přemyslovců; Zdeňka Karlová, Poměr formulářů v rukopise universitní knihovny ve Vratislavi II. F. 22. k Summa cancellariae; Jan Klepl, Pokus o povznesení svobodných měst v Čechách začátkem XVIII. století; Dr. Josef Matoušek, Cancellaria Arnesti a dva formuláře z doby administrátorů; Jaroslav Vavřík, Cancellaria regis Vladislai. Dekretem ministerstva škol. a nár. osv. ze dne 5. června 1931 č. j. 36.670/31-V byla jmenována zkušební komise pro tyto závěrečné zkoušky státní a byli ustanoveni: předsedou komise Dr. Jan B. Novák, zemský vrch. archivní rada a ředitel českého zemského archivu, místopředsedou Dr. Jan Morávek, vrch. odborový rada min. škol. a nár. osvěty a státní archivář, členy komise Dr. Gustav Friedrich, profesor university Karlovy a ředitel státní školy archivní, pro středověkou i novověkou paleografii a pro diplomatiku středověkou, Dr. Václav Vojtíšek, profesor Karlovy university a archivář hl. m. Prahy, pro českou diplomatiku středověkou, Dr. Frant. Roubík, vrch. ministerský komisař v archivu min. vnitra, pro diplomatiku novověkou, Dr. Václav Novotný, profesor Karlovy university, pro prameny dějin československých a dějiny veřejné správy v území republiky československé (pro správu církevní, zeměpanskou a stavovskou), Dr. Miloslav Boháček, profesor university Komenského, pro hlavní prameny práva římského a kanonického, Dr. Jan Kapras, profesor university Karlovy, pro dějiny práva v zemích československých, Dr. Bedřich Jenšovský, zemský archivní rada, pro archivnictví a dějiny veřejné správy na území republiky československé (pro správu krajskou, městskou a patrimoniální). Písemné a ústní zkoušky státní se konaly dne 22., 23. a 25. června 1931. Dostavilo se k nim všech pět žáků III. ročníku kursu, z nichž vykonali státní zkoušku Jiří

Čarek a Zdeňka Karlová s celkovým prospěchem velmi dobrým, Jan Klepl a Dr. Josef Matoušek s celkovým prospěchem dobrým a Jaroslav Vavřík s celkovým prospěchem dostatečným.

Přijímací zkoušky do I. ročníku VI. kursu školy byly vykonány ve dnech 8.—10. října 1931. Z deseti přihlášených kandidátů, kteří se podrobili zkoušce, vyhověli podmínkám a zkoušku s prospěchem vykonali pánové, kteří pak po návrhu ředitelství školy byli přijati dekretem min. škol. a nár. osv. ze dne 19. prosince 1931 za řádné žáky školy: 1. Dr. Václav Čejchan rodem z Prahy, 2. PhSt Antonín Haas z Král. Vinohradů, 3. PhDr. Josef Hráský ze Slavoňova (okr. Nové Město n. Metují), 4. PhC Václav Husa z Brandýsa n. Labem, 5. PhDr. Jaroslav Charvát z Třebíče, 6. PhDr. Karel Tríska z Král. Vinohradů, 7. PhDr. Václav Žáček z Bořetic, okr. Pelhřimov. Dodatečně vykonali ještě přijímací zkoušku PhSt Timoteus Zelinka z Prahy a PhSt Martin Vochoč z Prahy, a ti pak dekrety min. škol. a nár. osv. ze dne 2. dubna 1932 č. j. 11.797/32-V/1 a ze dne 10. června 1932 č. j. 61.883/32-V/1 byli přijati rovněž za řádné žáky školy. Přednášky v I. ročníku tohoto VI. kursu byly ministerstvem škol. a nár. osv. svěřeny téměř docentům: 1. latinská paleografie prof. Dr. G. Friedrichovi, 2. chronologie rovněž prof. Dr. G. Friedrichovi, 3. sfragistika, heraldika a genealogie prof. Dr. Václavu Vojtíškoví, 4. stará čeština a slovenština prof. Dr. Emílu Smetáňkovi, 5. středohornoněmčina prof. Dr. Josefu Jankovi a 6. středověká latina doc. Dr. Bohumilu Rybovi, vesměs z Karlovy university v Praze.

Závěrečné zkoušky I. ročníku VI. kursu byly konány ve dnech 20. a 21. června 1932; podle jejich výsledku byli přijati za žáky II. ročníku kursu dekretem min. škol. a nár. osv. ze dne 4. října 1932 č. j. 93.387/32-V/1 pánové: 1. PhSt Antonín Haas, 2. PhDr. Josef Hráský, 3. PhC Václav Husa, 4. PhDr. Jaroslav Charvát, 5. PhDr. Karel Tríska, 6. PhSt Timoteus Zelinka, 7. PhDr. Václav Žáček a po doplňovací zkoušce ještě PhSt Martin Vochoč. Dekretem min. škol. a nár. osv. ze dne 5. října 1932 č. j. 82.628/32-V/1 byly svěřeny jednotlivé přednášky tohoto ročníku těmto docentům: všeobecná diplomatika prof. Dr. G. Friedrichovi, novověká paleografie Dr. Frant. Roubíkovi, vrch. min. komisaři v archivu min. vnitra v Praze, dějiny práva v zemích českých se zvláštním zřením k dějinám práva německého Dr. Václavu Vaněčkovi, docentu university Karlovy, prameny dějin československých (část I.) Dr. Jaroslavu Prokešovi, docentu university Karlovy a odb. radovi v archivu min. vnitra v Praze, základní pojmy právní a hlavní prameny práva římského a kanonického Dr. Jiřímu Cvetlerovi, advokátu v Praze, archivnictví (část I.) Dr. Bedřichu Jenšovskému, zemskému arch. radovi v Praze. V obsazení přednášek, jak patrně, nastaly některé podstatné změny. Ředitel zemského archivu Dr. Jan B. Novák se vzdal pro nemoc konání přednášek z novověké paleografie a z moderní diplomatiky, které konal od počátku archivní školy. Obě přednášky převzal Dr. František Roubík, vrch. komisař archivu min. vnitra v Praze. Prof. Dr. Jan Kapras pro přílišné zaměstnání vzdal se konání přednášek o dějinách práva v zemích československých a po jeho návrhu byly svěřeny Dr. Václavu Vaněčkovi, docentu university Karlovy. I v druhé přednášce z právního oboru došlo k úpravě, když prof. Dr. Miroslav Boháček, přednášející dosud o základních pojmech právních, přesídlil trvale do Bratislavy; tyto přednášky byly svěřeny Dr. Jiřímu Cvetlerovi, advokátu v Praze. Trvalou ztrátu utrpěla archivní škola úmrtím prof. Dr. Václava Novotného, který od počátku trvání školy přednášel prameny dějin československých a církevní správu v území republiky československé a fungoval jakožto komisař z obou těchto předmětů při zkouškách závěrečných i státních, při zkouš-

kách pak přijímacích zkoušel dějiny československé a historický zeměpis. Přednášku o pramenech dějin českoslov. převzal doc. Dr. Jaroslav Prokeš, odborový rada v archivu min. vnitra v Praze, který již také fungoval při dodatečných zkouškách přijímacích jakožto člen zkušební komise pro obory, zkoušené dotud prof. Novotným.

Knihovna archivní školy měla ke dni 31. prosince 1932 3043 svazky. Dotace knihovny (4.000 Kč ročně) při dnešních cenách, jak na trhu knižkupeckém, tak prací knihařských, nepostačuje ovšem z daleka na žádoucí doplňování odborné literatury historické; knihovna získává však velmi cenné publikace výměnou za Časopis Archivní školy. Nehledíc k domácím ústavům a korporacím historickým, s nimiž téměř se všemi, pokud vydávají historické publikace, je státní škola archivní ve styku výměnném (Česká akademie věd a umění, Král. česká společnost nauk, filosofické fakulty všech tří universit československých v republice, Šafaříkova společnost v Bratislavě, Český zemský archiv, Československý státní ústav historický, archiv ministerstva vnitra, archiv hl. města Prahy, Muzeální společnost v Turčanském sv. Martině a j.), buďtež zde ze zahraničních institucí jmenovitě uvedeny alespoň tyto: holandské ministerstvo vyučování, krásných umění a věd v Haagu, polské ministerstvo kultu a vyučování ve Varšavě, Historijsko družstvo v Novem Sadu v Jugoslávii, Haus- und Staatsarchiv ve Vídni (publikace těchto čtyř institucí docházejí prostřednictvím ministerstva věcí zahraničních), Wydawnictwo archiwów państwowych ve Varšavě, archiv starodávnych aktív v Kijevě, státní archiv v Bukurešti, Administration centrale des archives v Moskvě, státní archiv v Budapešti, státní archiv v Bukurešti a Kral. državni archiv v Záhřebě. S povděkem dlužno též poznamenati, že ministerstvo školství a národní osvěty vždy pamatuje na školní knihovnu při výhradě t. zv. výtisků subvenčních, kterými je knihovna každoročně podstatně obohacena.
Bedřich Jenšovský.

Z Československého státního ústavu historického v Praze. (Za léta 1930—1932.) — Pokračovalo se v uskutečňování edičního programu ústavu, již dříve výtčeného a začatého. V květnu 1932 vyšel prací *Dr. Blaženy Kynešové* další svazek „Listáře a listináře Oldřicha z Rožmberka“, a to svazek II., obsahující prameny z let 1438—1444. Do rámce programu ústavu zapadají i jiné dvě publikace ústavu: v roce 1930 vydal ústav zvláštní otisk článku *Dra Bedřicha Mendla* „Výmarský zlomek register Karlových“, uveřejněného v VII. svazku Časopisu archivní školy, rozšířený o obsírné resumé v jazyce latinském, a v r. 1931 podobně byl vydán „Pražský zlomek komorního registra krále Jana z r. 1312“, zvláštní otisk článku prof. *Dra V. Vojtíška* ve „Sborníku prací věnovaných profesoru Dru Gustavu Friedrichovi k šedesátému narozeninám“. Ředitelství ústavu rozhodlo se vydati tyto publikace nejen proto, že se vhodně připínají k Regestům krále Jana a k Regestům z doby Karla IV., o nichž ústav pracuje, nýbrž i z důvodů praktických. Oběma edicím vzácných památek historických dostane se tak jednak větší publicity za hranicemi, kamž byly zaslány do mnoha ústavů, s nimiž má Státní historický ústav výměnu publikací, a kde dojdou zajisté svým latinským resumé větší pozornosti, jednak proto, že svými světlotiskovými reprodukcemi (reprodukcemi Výmarského zlomu register vydány tu na silnějším papíře a nesloženy) budou výbornou pomůckou při paleografických a diplomatických cvičeních v universitních seminářích.

Pokračuje se i v tisku jiných publikací ústavu: I. svazku „Archivum coronae regni Bohemiae“ (dosud vytištěno 15 archů) prací profesora

Dra Václava Hrubého a „II. půhonné knihy desk dvorských království Českého“ (vytištěno 59 archů) prací profesora *Dra Gustava Friedricha*. Tisk edice „Knihy počtů města Brna“, vydávané *Dr B. Mendlem* v rámci sbírky městských knih z doby předhusitské, o jejichž začátcích byla zpráva v VII. svazku tohoto časopisu (str. 128), pokročil tak dalece, že zbývá dotisknouti rejstřík a úvod. Rovněž jiný veliký podnik ústavu, edice *Desk zemských*, započne se vbrzku vydáním druhého kvaternu serie trhových knih, jehož tisk byl svěřen *Dr Anně Vavrouškové*, vědecké pomocné síle ústavu. Látka pro III. svazek „Listáře a listináře Oldřicha z Rožmberka“ (z let 1445—1448) jest připravena tak, že bude možno v roce 1933 začít s jeho tiskem. Tisk VI. svazku *Regest* byl zatím po ukončení 2. sešitu (do prosince 1935) přerušen; bude se pokračovati, až bude hotov výzkum a připraven všecek materiál pro celý svazek; výzkum zdržuje se jednak nedostatkem peněz na cesty, jednak tím, že vydavatel *Dr Mendl* je nucen věnovati nyní většinu času obtížné edici *Knih počtů města Brna*, výše dotčené. Pro V. svazek *Regest*, o němž pracuje *Dr Blažena Rynešová* (srv. *Časopis Archivní školy* VII. str. 127) byl vykonán výzkum některých větších archivů domácích mimo-pražských (archivy zemský a městský v Brně, kapitulní a městský v Olomouci, arcibiskupský v Kroměříži, schwarzenberský, městský a proboštský v Č. Krumlově, schwarzenberský v Třeboni) a zpracovány listiny univerzitní knihovny pražské a archivu Národního musea; pokračuje se ve výzkumu pražských archivů a v soupisu listin otisknutých již po různých časopisech a edicích.

Přípravné práce pro *Regesta krále Jana*, které byly začaty *Drem Emilem Schiechem*, byly na návrh Komise ústavu rozhodnutím ministerstva školství a národní osvěty ponechány *Dru Schiechemu* i po jeho odchodu do pruské státní služby (srv. *Časopis Archivní školy* VII. 127).

Dva úředníci ústavu, koncipisté *Dr Zdeněk Kristen* a *Dr Milena Linhartová*, mají za úřední úkol edici „*Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592—1628*“, kterou podniká Čsl. historický ústav v Římě za spolupráce historického ústavu v Praze. I. svazek edice akt nunciatury Caetanovy prací *Dr Linhartové* vyšel na podzim 1932 a také tisk akt nunciatury Ferreriových prací *Dra Kristena* značně pokročil. Podrobnější poučení o těchto i jiných publikacích, které vyplývají z výzkumu římských i jiných italských archivů, podává se ve zprávách o Čsl. ústavu v Římě rovněž v tomto časopise.

Ve výzkumu archivů ústav byl nucen v posledních letech obracet pozornost více na archivy domácí, z důvodů jak finančních, tak pracovních. Jinak se získávala bohemika archivů zahraničních namnoze fotografickým reprodukováním (viz o tom níže ve zprávě o sbírkách ústavu); o svém výzkumu v klášterní knihovně v Drkolně podal *Dr Mendl* zprávu na schůzi Československé archivní společnosti r. 1931 a otiskne ji v tomto časopise v rámci svých dalších zpráv z archivních cest.

Kromě prací, které souvisí přímo s edičními podniky ústavu, ukládají se ústavu časem i jiné úkoly vědecké povahy. Ministerstvo školství a národní osvěty, zvláště jeho oddělení pro ochranu památek, užívá služeb ústavu jakožto poradce ve věcech historických, svěřuje mu nejen odborné posudky o vlastivědných publikacích, jimž se má dostati státní subvence, nýbrž i jiné podobné úkoly; na příklad z uložení ministerstva školství a národní osvěty ústav vyšetřoval, jsou-li v našich archívech předměty, které by bylo možno vystaviti na bruselské výstavě vzpomíněk na r. 1830, jež se uspořádala v rámci oslav výročí samostatnosti belgického státu. V r. 1932 vypracoval se v ústavu za spolupráce s archivy

zemskými v Praze a Brně, Československým státním archivem zemědělským v Praze a s archivem hlavního města Prahy návrh na pravidla pro katalogisaci listin, jehož se použije pro soubornou publikaci *Pravidel katalogisacních pro státní vědecké knihovny*, chystanou ministerstvem školství a národní osvěty. Spolupráce s historickým ústavem v odborných historických otázkách dožadují se i jiné veřejné instituce. Tak se dostalo ústavu účasti ve sboru zvaném „*Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce*“, který byl založen r. 1931 z podnětu vrchního ředitele Živnostenské banky *JUDra Jaroslava Preisse* a profesora *Karlovy university Dra Josefa Šusty* po přípravných pracích, vykonaných v Národohospodářském ústavu při České akademii věd a umění ve účasti osmi různých korporací. Sbor, jehož účelem jest péče o zachování pramenů dějin průmyslu, živnosti, obchodu a technické práce v ČSR a jejich vědecké zpracování, byl přičleněn jakožto samostatný odbor k Technickému museu československému v Praze. Mezi korporacemi, které jsou členy sboru, jest i Státní ústav historický; jeho delegátem jest profesor *Dr. Josef Susta* (člen komise ústavní a předseda komise Československého ústavu v Římě) a náhradníkem *Dr Bedřich Mendl*, rada správní osvětové služby.

Pro mezinárodní komitét věd historických (resp. jeho komisi pro bibliografické zkratky) byl v r. 1932 vypracován v ústavu návrh na bibliografické zkratky našich časopisů, publikací pramenných i nejdůležitějších zpracování. Vědecké styky ústav ovšem pěstuje nejen s domácími ústavu, nýbrž i s mnoha ústavu zahraničními. Také soukromé osoby se obracují na ústav s vědeckými dotazy písemně i osobně. Kromě vlastních sbírek přepisů listin vyhledávána jest ovšem stále nejvíce pozůstalost *Dra Augusta Sedláčka*, která bohatým materiálem genealogickým i topografickým ulehčuje velmi historické badání; ústav podporuje práci soukromých pracovníků i tak, že na jejich žádost vypůjčuje pro ně rukopisy z archivů a knihoven zahraničních nebo opatřuje na jejich podnět fotografické reprodukcce zahraničních bohemič (srv. i níže).

Sbírkám ústavu se dostalo v posledních letech značného přírůstku. Sbirka přepisů a soupisů bohemič byla obohacena nejen větším počtem přepisů, zhotovených v ústavu po výzkumu archivů zvláště pro dobu připravovaných *Regest* (od r. 1346 dále), nýbrž i dary ministerstva školství a národní osvěty, které s porozuměním samo hledí k tomu, aby jak soustavně, tak příležitostně soupisy domácích pramenů i bohemič zahraničních byly ukládány v ústavu. Tak se dostává ústavu postupně soupisů listin, akt, rukopisů a jiných archiválií (inventářů, kreseb staveb a podobně) z rakouských archivů, pokud se týkají československých osad, které pořizuje od r. 1928 spisovatel *J. Pilnáček* s menší podporou ministerstva školství a národní osvěty; jsou to soupisy bohemič z ústředního archivu řádu německých rytířů ve Vídni (220 stran soupisů s několika mapkami, na nichž vyznačena místa, kterých se týkají sepsané archiválie), z knížecího liechtenštejnského archivu ve Vídni (str. 221—295) se zvláště cenným soupisem listin, zatím rodu Černoorských z Boskovic z let 1298—1618 (podrobná regesta a nákresy pečetních znamení), dále z různých rakouských archivů (str. 292—336): zámeckého hraběcího z Hardeku v Stetteldorfu v Dol. Rak., místní fary a městského archivu v Kremži, z archivů obcí Senftenberg, Weisenkirchen, Langenlois, Wösendorf, z archivu zámeckého v Brunn am Walde (okr. Gföhl) a zámeckého archivu v Grafenneggu u Kremže, kde sepsány zvláště listiny z let 1308—1450. V soupisu je zaznamenáno mnoho listin, kde přicházejí čeští a moravští příslušníci neb místa. Nelze pochybovati o značné ceně těchto soupisů, zvláště když jich lze snadno používat, neboť jsou opatřeny i rejstříky.

V r. 1919 pořídilo ministerstvo spravedlnosti na podnět ministerstva školství a národní osvěty soupisy městských a pozemkových knih, ev. i jiných archiválií uložených u krajských a okresních soudů v obvodu vrchního zemského soudu v Praze, zemského soudu v Praze, moravskoslezského soudu v Brně, zemských soudů v Brně a v Opavě; ministerstvo školství a národní osvěty pořídilo za spolupráce archivu pražského hradu dvojí opisy těchto seznamů (celkem 229 seznamů, buď podrobných aneb stručných zpráv, není-li u dotyčného soudu takových archiválií) a věnovalo v r. 1931 jeden opis spolu s rejstříky, zhotovenými v hradním archivu, našemu ústavu. Dodatkem k těmto seznamům ústav sám si pak vyžádal seznamy archiválií od moravských okresních soudů v Šumperku, Starém Městě u Šumperka a ve Vizemberku na Moravě. Seznamy, uložené v ústavu, jsou ovšem přístupny badatelům.

Přízní p. odb. přednosty ministerstva školství a národní osvěty Dra Zdeňka Wirtha ústav je povděčen za odevzdání 859 listů přepisů z pozůstalosti svět. biskupa *Dra Antonína Podlahy* (viz dodatek v tomto svazku Časopisu, str. 357). R. 1931 byla ústavu darována laskavostí vdovy pozůstalost báňského vládního rady *Ing. Ot. Lemingera*, obsahující výpisy a přepisy k dějinám Kutné Hory, horního práva a mincovnictví v Čechách (podrobnější zpráva o obsahu a ceně těchto písemností jest rovněž v tomto časopise na str. 357). Pozůstalost Lemingerova bude přiřazena jakožto zvláštní celek k pozůstalosti Sedláčkově a po uspořádání bude přístupna badatelům s obvyklými podmínkami.

Sbírka fotografických reprodukcí bohemik ze zahraničních archivů (výjimkou i z archivů domácích) byla od r. 1930 rozmnožena o 3.055 kusů snímků a 201 negativ, které byly zhotoveny buď objednávkou ústavu v místě svého uložení, anebo větší rukopisy byly zapůjčeny do Prahy a ofotografovány v atelieru, jež je společně ústavu s Českým zemským archivem. Tento soupis bohemik pomocí fotografování neděje se ovšem náhodně. Ústav, přijímaje podněty i od badatelů, snaží se sestavit systematické celky podle určitého vnitřního hlediska; části takových fondů jsou ovšem i společně ukládány, uvnitř rozřazeny a katalogisovány. V oddělení husitůk přibýly tyto fotografické reprodukcce: originál textu 4 pražských artikulů z 3. července 1420 ze státního archivu v Královci, Ordensbriefarchiv (1 snímek); německého překladu pražského manifestu z 18. dubna 1420 z krajského archivu v Norimberce, Ansbacher Kriegsakten, Fasc. 1. 5. (3); „Epistola directa a Hussitis ad Christi fideles 1421“ z městské knihovny v Trevíru, rk. 743 (3); kompromisu Táborských s Fridrichem Braniborským, tamže rkp. III. 124. (2). — Oddělení listin 14.—15. stol. bylo rozmnoženo o reprodukcce: 84 listin z Národního archivu v Paříži (112 snímků), 50 listin z městského archivu ve Vídni (52 snímky), 56 listin ze státního archivu ve Vídni (243 snímky) a o několik listin z archivů pražských. — Fondu látky pro dějiny pobělohorské emigrace dostalo se znamenitého přírůstku, neboť byly reprodukovány: v říšském hlavním archivu v Haagu leták o rozsudku mezi Petrem Sedlnickým a Michalem Hegelckem z 3. října 1590 (4 snímky), v universitní knihovně v Leydenu konvolut spisů o pozůstalosti Radslava Vchynského ze Vchynic z 27. května 1658 (Documenta actorum senatus sv. V.) (39), v britském museu v Londýně: dopisy Jáchyma Hübnera Komenského příteli Samueli Hartlibovi o Komenského pansofickém díle a jiných novinách z vědeckého světa z let 1636—1637 (Sloane 417), (96 snímků), dopis Jana Oršinovského z Fürstenfeldu nizozemskému bohoslovcí Sibrandů Lubbertovi (Ad. 22. 962) (12 snímků), listy Komenského přátel z let 1650—1660 (Additional 4365 a Landsdowne 754), doplněk ke Kvačalově edici

Komenského korespondence (8+5), rukopisná historie Čech, věnovaná Jiřímú vévodovi Buckinghamskému z let 1618—1621 (Harleian 4045), (16 snímků), knížka moravského exulanta Simeona Partilicia „Eine neue... himml. Sternwarnung“ z r. 1631 (Partilicius Sim. 8560 bbb 6/1—8, (8), tisk Will. Crowne: „A tru relation of alle the remarcable places“ etc. pf. Thomas Lord Howard. (1054, h. 25) (8); v Public Record Office v Londýně list: Skot Tomáš Segethus Jakobovi L. Praha 1. října 1613 (SP 80/31) (4 sn.). — Dále byly ofotografovány rukopisy s formulářovými sbírkami: 1. universitní knihovny ve Stýrském Hradci MS. II. 687: „Summa notariorum magistri de Bononia“, formul. sbírky kláštera Geraského a Jana z Dražic, provinc. statuta Arnošta z Pardubic, Processus iudicii, synodál. statuta Jana bisk. olom., a j. (celkem 139 snímků), 2. universitní knihovny ve Vratislavi MS. II. F. 22 „Formulae epistolarum et instructionum“ (531), 3. klášter ve Wilheringu: MS. IX. 73: formul. sbírky praž. biskupů Tobiáše z Bechyně a Jana z Dražic, bohémika z formul. sbírky solnohradsko-klosterneuburské a j. (celkem 184 snímky). — Nově přibyl fond legend, a to svatováclavských: „Crescente fide“ (Vatikán, knihovna, z rukopisů Regin. lat. 498 a Palat. lat. 477), (6), Laurentius (Řím, knihovna Valliceliana H 13), (15), Řím, knihovna Alessandrina Cod. 95, (12), Monte Cassino, knihovna Cod. 413), (21), svatovojtěšských: „Est locus in partibus Germaniae“ (Florencie, Biblioteca Laurenziana, Cod. Stroz. IV.), (10), Canaparius (Řím, knihovna Vittorio Emanuele, Sessoriano 49, (11), Řím, knihovna Valliceliana H 99, H 25, (10+13), Řím, knihovna Alessandrina Cod. 92, (16), Vatikán, knihovna Vat. lat. 6075, (12), Monte Cassino, knihovna, Cod. 145 a zlomek v (17+3), Cod. 110, „Homelia s. Adalberti“ (Monte Cassino, knihovna Cod. 109), (3), „Beatus Procopius-Beatus Adalbertus“ (Vatikán, knihovna, Vatic. lat. 10153) (2). — V r. 1932 byly ústavu zapůjčeny vzácné rukopisy Starých letopisů českých ze Saské zemské knihovny v Drážďanech Ms. Dresd. R. I., a z Jagielloňské universitní knihovny v Krakově, t. zv. „Kronika česká“, z nichž pořízeny 198+233 snímky textů i s iluminacemi podob všech českých panovníků až do Ludvíka Jagellovského. — V klášterní knihovně v Drkolné reprodukovány vlastnoruční kresby a rukopis Jana z Rabštejna (3 snímky), zlomek berního rejstříku (4), zlomek her (1), zlomek „Necrologia“ (4). — K fondu pro dějiny hospodářské správy českých měst přibýly reprodukcce knih města Brna z městského archivu v Brně, rkp. 15, 39 (19+600 snímků). Kromě toho byly pořízeny porůznu reprodukcce, jak bohemik zahraničních, tak i historických památek domácích pro ediční potřeby členů a spolupracovníků ústavu i na žádost soukromých badatelů; některé z takových reprodukcí ústav ani do svých sbírek nezahrazuje, nýbrž postupuje je soukromníkům za nepatrný režijní poplatek.

Po uspořádání písemné pozůstalosti Sedláčkovy došlo k instalaci a katalogisaci sbírek odlišků pečeti (1484 kusy), která je částí téže pozůstalosti. Na sbírku byla opatřena zvláštní skřín se zásuvkami, rozdělenými uvnitř na polička o 6 různých rozměrech podle velikosti odlišků, a sepsán listkový katalog, který jest uspořádán podle druhů pečeti (královské a zeměpánské, duchovenské, šlechtické, městské, cechovní, úřadů a korporací). Listky v odděleních jsou seřazeny abecedně podle jmen majitelů pečeti a pod každým heslem chronologicky. Každý odlišek má svůj lístek, který obsahuje datum, provenienci pečeti a jméno majitele; není-li odlišek zřetelný, je pod jménem majitele pečeti uvedena legenda. Rovněž se poznamenává příslušná literatura o pečeti nebo odkaz k rukopisům z pozůstalosti Sedláčkovy, kde je o pečeti zmínka, a posléze signatura označující uložení pečeti ve skříní.

Knihovna ústavu vzrůstá (žel, za nynějších nepříznivých poměrů mnohem pomaleji, než by si bylo přáti), jednak koupěmi, jednak dary ministerstva školství a národní osvěty (zvláště publikace vlastivědné a větší řada histor. časopisů, sborníků a periodických publikací), hlavně pak výměnou publikací, kterou má ústav s jinými ústavy domácími i zahraničními. Doposud přistoupily k výměně tyto instituce: Berlin: Historische Kommission für die Provinz Brandenburg u. Reichshauptstadt Berlin (Acta Brandenburgica, Quellen u. Forschungen z. Gesch. Berlins etc.); Bratislava: Právnická fakulta university Komenského; Brno: Právnická fakulta Masarykovy university, Seminář pro slovanskou filologii; Brussel: Commission royale d'histoire de l'Académie des sciences, des lettres et des beaux arts de Belgique; Cáchy: Stadtarchiv (Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins); Darmstadt: Historische Kommission für den Volksstaat Hessen; Frankfurt a. M.: Stadtarchiv; Haag: Algemeen Rijksarchief (Resolutien der Staten-Generaal 1576—1609, Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche Universiteit etc); Hamburg: Staatsarchiv der freien u. Hansestadt (Hamburgisches Urkundenbuch); Jena: Verein für Thüringische Geschichte (Thüringische Geschichtsquellen); Karlsruhe: Badische Historische Kommission; Klatovy: Městské museum; Královec: Historische Kommission für Ost u. Westpreussische Landesforschung; Kyjev: Ukrajinská akademie nauk; Liberec: Anstalt f. Sudetendeutsche Heimatforschung; Lvov: Zakład narodowy imienia Ossolińskich; Mnichov: Bayerisches Hauptstaatsarchiv; Nový Sad: Istorisko Društvo (Glasnik istoriskog društva); Olomouc: Městský archiv; Oslo: Norges Riksarkiv; Plzeň: Městské museum; Praha: Archiv hlavního města Prahy, Česká akademie věd a umění, Československý státní archiv zemědělský, Český zemský archiv, Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste f. d. Tschechoslovakische Republik, Historický klub, Seminář dějin práva na právnické fakultě Karlovy university, Slovanská knihovna ministerstva zahraničních věcí, Společnost přátel starožitností československých, Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen; Prostějov: Národopisné a průmyslové museum; Romany: Societé Dauphin Humbert II. (Regeste Dauphinois); Rejno: Historischer Verein von Oberpfalz und Regensburg (Verhandlungen des historischen Vereins v. Oberpfalz); Řím: Biblioteca Apostolica Vaticana (Studi e testi); Turčanský sv. Martin: Matica Slovenská; Varšava: Ministerstwo wyznań religijnych i oświecenia publicznego (Archeion), Towarzystwo naukowe Warszawskie; Vratislav: Historische Kommission für Schlesien; Záhřeb: Kr. drzavnig archiv (Vjastnik).

Při nakupování knih především se hledí k pomůckám pramenným a topografickým. Zvláštním druhem topografických pomůcek jest sbírka map, jež byla v r. 1931 podstatně rozmnožena laskavostí vojenského zeměpisného ústavu, který přistoupil na výměnu publikací a zasílá ústavu kromě svých výročních zpráv i mapy; dosud jest to 33 generálních a 127 speciálních map československých s přehlednou tabulkou.

V personálních ústavu událo se několik změn. Stav konceptního úřednictva byl rozmnožen o dvě místa; výnosy ministerstva školství a národní osvěty ze dne 6. prosince 1930 č. j. 104641/30-V a 162333/30-V. byli jmenováni dva koncipisté, *Dr Zdeněk Kristen* a *Dr Milena Linhartová* (dříve vědecká pomocná síla ústavu), absolventi Státní archivní školy a bývalí členové Československého historického ústavu v Římě. Kancelářská pomocnice *Alotisie Irlacherová* byla jmenována dekretem ministerstva školství a národní osvěty č. j. 163122/30-V ze dne 10. prosince 1930 kancelářskou oficiantkou. Leč jmenovací dekret byl jí doručen již

v těžké nemoci, která ji po delší době zdolala; zemřela 13. března 1931. Ústav želel velmi jejího neočekávaného odchodu, neboť v ní ztratil pilnou, svědomitou a neobyčejně schopnou sílu. Ač neměla zvláštního odborného vzdělání ani jazykové kvalifikace, zapracovala se vkrátce po svém nastoupení v ústavu (2. prosince 1927) dokonale nejen do běžné kancelářské služby, nýbrž i do prací, které se vyžadují v ústavu speciálně; s obzvláštní bystrostí přepisovala i nesnadné latinské, italské a německé texty pro tisk. I pro svou milou a skromnou povahu zůstane trvale v paměti úředníků ústavu. — Koncem března 1931 byla přijata podle ustanovení ministerstva školství a národní osvěty ze dne 31. března 1931 č. j. 30736/31-V za výpomocnou kancelářskou sílu *Ludmila Šnorková*, absolventka gymnasia, která byla brzo na doporučení ředitelství ústavu jmenována kancelářskou pomocnicí výnosem ministerstva školství a národní osvěty č. j. 44487/31-V ze dne 8. dubna 1931. Ústav má nyní kromě ředitele čtyři konceptní úředníky, dvě vědecké pomocné síly a jednu kancelářskou pomocnicí.

Dr Blažena Rymešová.

*

Sbírka opisů Československého státního ústavu historického v Praze byla obohacena opisy archiválií z pozůstalosti biskupa *Dra Ant. Podlahy*. Tato část pozůstalosti byla ústavu věnována 19. května 1932 sl. Růženou Klimakovskou, vykonavatelkou poslední vůle, na přímluvu odbor. přednosty ministerstva školství a národní osvěty *Dra Zd. Wirtha*. Tato sbírka je velmi cenná, neboť obsahuje opisy knih erekčních VIII.—XI. a navazuje tak na edici „Libri erectionum“, kterou zahájil Kl. Borový a v níž pokračoval *Dr Podlaha*. Ukazuje zároveň, jaký si program pracovní kladl tento neúnavný historik pro budoucí léta: jsou to především opisy archiválií z arcibiskupského archivu v Praze, a to visitačních akt z doby arcibiskupa Antonína Brusa z Mohelnice „Articuli ad munus visitationis pertinentes“ (sign. B 2a) a rukopisu B 30s, významného pro otázku poměru církve a státu v pol. 18. stol. „Annotationes de expeditionibus in causa inquisitionis haereticae pravitatis et absolvendorum a censura propter haeresim et delicta ad ipsam spectantia incursa. De correspondentia cum regio gubernio et regionum appellationum tribunali in puncto religionis. De decretis et patentibus consistorialibus, decretis caesareis ac regiiis et de mandatis regii gubernii hac in causa. De P. P. missionariis ac de annuo extractu ex actis inquisitionis et aliis actis consistorialibus in eodem puncto religionis“. Tyto dva rukopisy byly asi připravovány *Drem Podlahou* pro edici, jím založenou, pro Sbírku pramenů církevních dějin českých stol. 16.—18. pro církevní agendu stol. 13. je důležitý opis rukopisu P III. z kapitulní knihovny t. zv. „Agenda ecclesiae Pragensis“, kterou dal napsati (podle úvodních slov rukopisu) biskup *Tobiáš z Bechyně* r. 1294. Všechny zmíněné opisy byly pořízeny jednak biskupem *Podlahou* samým, jednak jeho pomocníky.

Dr A. Vavroušková.

O písemné pozůstalosti inž. *Otakara Lemingera*. — Česká historická věda nepodala dosud vylíčení historie *Kutné Hory* i vyčerpávajícího obrazu proslulého českého hornictví. Slavná minulost toho města, jeho umělecké památky i bohatství tamnějšího archivu zaujalo však několik obětavých pracovníků, historicky neškolených, kteří vedle řady drobných studií tištěných vykonali na tomto poli velikou práci přípravnou, která čeká na dovršitele. Jedním z těchto badatelů byl inž. *Otakar Leminger*, posléze vysoký báňský úředník, syn prof. *Emanuela Lemingera*, badatele o kutnohorské dějiny neobyčejně zasloužilého.

V únoru 1931, dvě léta po jeho předčasné smrti, byla odevzdána jeho písemná pozůstalost Státnímu historickému ústavu v Praze, aby podobně jako rukopisná sbírka Sedláčkova byla přístupna dalšímu historickému badání. Tu byla uspořádána a uložena jako samostatný celek ve zvláštní menší skříni, která byla ústavu odevzdána zároveň s pozůstalostí. Vládní rada O. Leminger, jsa vzdělán odborně i právnícky, byl vynikající znalec starého českého horního práva, o čemž svědčí jeho článek ve Slovníku veřejného práva, i starého hornictví vůbec; největší jeho zájem patřil však minulosti jeho rodného města. Jeho práce najdeme v časopisech, v Českém lidu, Hornických a hutnických listech, Památkách archeologických a místopisných, později v Kutnohorských příspěvcích k dějinám vzdělanosti české i jinde. Vedle těchto drobnějších studií soustředil svůj zájem na zjištění topografie kutnohorských dolů, o čemž napsal již r. 1900 článek do Ottova slovníku naučného, a chystal také zevrubnou práci o nejproslulejším kutnohorském dolu Oslu. Vrcholem jeho badatelské činnosti mělo však býti vylíčení dějů staré Hory až do její zkázy za válek husitských a osudy původního německého měšťanstva po jeho rozprchnutí. Jeho pečlivě vydaní zlomku kutnohorské knihy počtů z r. 1375 v Kutnohorských příspěvcích II. svědčí, že si již získal v tomto směru značné a podrobné znalosti.

Tyto zájmy jsou patrné i v jeho pozůstalosti. Jest to z velké většiny zhruba připravený materiál, který Leminger hodlal zpracovati až půjde do výslužby. Nejdále je zpracován materiál ke dvěma článkům, z nichž jeden je věnován mistru Heřmanu Svábovi z Mindelheimu, druhý otázce, kdo byli místodržícími Karlovými v době jeho císařské jízdy r. 1354—1355. Doc. B. Mendl, jenž byl se zesnulým spřátelen, hodlá se postaratí o to, aby tyto články vyšly tiskem. Vedle materiálu částečně zpracovaného a pomocného větší část pozůstalosti činí přepisy písemných památek, majících vztah k dějinám Hory i jejího hornictví a hutnictví, méně již k dějinám českého horního práva vůbec (k tomu hledí na př. opis jílovského horního řádu r. 1536, který Leminger hodlal publikovat). Tyto přepisy většinou byly sebrány s velkými obětmi Lemingerem po různých archívech domácích i cizích (Vídeň, Freiberg a j.), neboť rozsáhlost jeho heuristického zájmu ve směru teritoriálním byla příkladná. Mezi přepisy Lemingerovými nalézáme také četné přepisy a excerpta jiných badatelů, tak zejména J. Řeháka, Eman. Lemingera i prof. Jar. Čelakovského, který, jak známo, pracoval na diplomatárii i dějinách kutnohorských.

Druhou částí Lemingerovy pozůstalosti je lístkový materiál, čítající na 20.000 lístků a uspořádaný podle různých hesel. Tak na př. jeden oddíl je věnován kutnohorským měšťanům, jiný dolům, cukrům a šachetám, horním úředníkům, havírům, jiné svazečky jednotlivým odvětvím hornické a hutnické techniky a t. d. V tomto materiálu lze najít značné bohatství historických dat z okruhu autorova zájmu.

Na celé pozůstalosti Lemingerově, která jinak představuje velkou práci heuristickou, leží tragický stín. Leminger poután odpovědným zaměstnáním nikdy se nemohl věnovat vědecké práci plně, na druhé straně užíval všech příležitostí k studiu archivnímu, neomezuje se na vlastní okruh osobního vědeckého zájmu, takže v jeho pozůstalosti jsou i materiále velmi různorodé. Předčasná smrt nedovolila mu dokončit úkoly, které si uložil, a materiál zůstane torsem. Pořádáje tu pozůstalost, nabyt jsem však předsvědčení, že badatel o dějinách Kutné Hory i českého hornictví, hutnictví a mincovnictví použije pozůstalosti se značným užitekem, zejména proto, že mu může být cenným vodítkem v jeho badání heuristickém.

Jan Klepl.

Z českého zemského archívu v Praze. — Od roku 1928, kdy bylo na těchto místech posledně referováno o zemském archívu (ČAS roč. VI. str. 195 násl.) došlo v zemském archívu k některým podstatným změnám, a to nejen po stránce organizační, nýbrž i osobní, v pohybu fondů i v umístění archívu. Podle zákona o organizaci politické správy ze dne 14. července 1927, č. 125 Sb. z. a n., byl také zemský archív s jinými zemskými úřady převeden dne 1. prosince 1928 do správy státní. Když se však na rozhodujících místech poznalo, že zemský archív již při založení roku 1862 podle programu Františka Palackého byl vedle úřední povahy také velikým samostatným ústavem vědeckým, který lze těžko zařadit do určitého instančního schématu úředního, byl zemský archív opět prohlášen za t. zv. samostatné zařízení zemské, jak je vymezuje § 10. odst. 1. cit. zákona organizačního. Stalo se tak ke dni 1. prosince 1929, tedy přesně po roce, kdy byl zemský archív převeden ve správu státní. Od prosince 1929 jest tedy český zemský archív opět ve správě české země a českého výboru zemského.

Archivní fondy byly rozmnoženy organicky přejímáním spisů ze zemských úřadů a ústavů; z nich budiž zvláště uvedena serie orig. plánů pro stavby zemských budov (Akademie hraběte Straky, Prozatímní divadlo, Národní divadlo, Zemská banka a pod.), převzatá ze spisovny zemského výboru r. 1932, řada 56 účetních knih fondu vyvazovacího z let 1850—1884, jakož i spisy převzaté po skartaci v registratuře německého odboru Zemědělské rady pro Čechy. Roku 1930 byly odevzdány do zemského archívu další staré spisy patronátního úřadu zemských statků z let 1873—1892. V posledních letech bylo shledáno, jak při úředních cestách archivních, tak jednotlivými soukromými badateli, že u okresních soudů jest ještě uloženo velké množství starých knih pozemkových, které podle starého rozhodnutí rakouského ministerstva spravedlnosti měly v letech 1898—1900 býti odevzdány zemskému archívu. Po takových upozorněních se zemský archív obrátil na ministerstvo spravedlnosti, aby tyto staré knihy byly za obvyklých výhrad státního vlastnictví a užívání knih uloženy v zemském archívu; v některých případech rozhodlo tak ministerstvo také z iniciativy vlastní, resp. po návrhu vrchního zemského soudu. Byly pak odevzdány do zemského archívu 343 staré knihy pozemkové od okresního soudu v Teplicích-Sanově, 192 knihy okresního soudu dolnokralovického, 131 kniha odevzdána okresním soudem v Nejdku, 204 knihy okresním soudem českobrodským, 48 knih býv. magistrátu města Dobrušky od okresního soudu opočenského, 305 knih okresního soudu karlovarského, 106 knih okr. soudu trutnovského a 168 knih od okresního soudu čáslavského. Celkem tedy odevzdáno v poslední době na 1500 starých knih pozemkových různých soudů okresních, které vesměs připojeny ke knihám, odevzdaným jmenovanými soudy již v letech dřívějších.

Zákon o organizaci politické správy zasáhl pronikavě do vývoje české samosprávy, zrušiv dosavadní okresní zastupitelstva a výbory. Zemský archív ihned po vydání zákona zahájil akci pro ochranu a řádnou evidenci starých registratur zrušených okresů zastupitelských. Dotazníky bylo zjištěno množství, stáří i uložení spisů těchto registratur, jakož i jejich příští osudy. V duchu zásad archivářských zemský archív doporučil, aby tam, kde je možné řádné umístění, bezpečné uchování a vědecká správa archívu, byly spisy ponechány v místě; kde však nejsou žádoucí podmínky pro další uložení spisů, kterých již není třeba k úřední agendě okresních úřadů, zemský archív trvá na tom, aby ty registry pro zajištění byly deponovány v zemském archívu. Tak byly v zemském archívu uloženy registry býv. samosprávných okresů příbramského a

dobříšského. Koupí a darem rozmnoženy byly archivní sbírky různými dokumenty, z nichž zvláště dlužno uvést orig. dopisy Karla Liechtenštejna vicekancléři Ottovi Nosticovi z let 1614—1621, zakoupené od mnichovského antikvariátu Rosenthalova, který rozprodává rodinný archiv Nosticův v Löbřitz v Pruském Slezsku; 14 dopisů zakoupeno přímo archivem, 13 dalších deponováno v archivu ministerstvem školství a nár. osv. Z téhož archivu nosticovského byly získány koupí ještě další dokumenty z první polovice XVII. století, listy stavů dolnolučických, hornolučických, císaře Matyáše a kardinála Harracha. Koupí získány také některé archiválie panství poděbradského, úřední knihy panství Lysé nad Labem a J. Farář v. v. Jan Hrdý z Malešova odevzdal do zemského archivu rukopisy svých prací; sl. prof. Marie Emlerová část vědecké pozůstalosti profesora Jos. Emlera. Z knihovny hrabata Stolberg-Wernigerode zakoupen konvolut 52 současných tisků z doby českého povstání z let 1618 až 1621, nadepsaný „Deductiones das böhmische Religionswesen betreffend“.

Ve studijním období 1929—1930 bylo opětně pokračováno ve výzkumu archivů vatikánských. V té době dlel v Římě archivní rada Dr. Bedřich Jenšovský; ten především pokračoval ve výzkumu register vatikánských pro pontifikát Eugena IV. (1431—1447), jehož akta mají být vydána v VIII. svazku publikace Monumenta Bohemiae Vaticana. V tomto soustavném výzkumu pokročil v prohlídce všech serií register, z kterých jsou zejména v této době důležitá registra suplik a registra lateránská, do 12. roku pontifikátu Eugenova. Vedle toho však Dr. Jenšovský doplňoval výzkum register protipapežů avignonských velkého schismatu, Klementa VII. a Benedikta XIII. pro VI. svazek Monument a prohlížel katalog nově přibylých dokumentů fondu Instrumenta miscellanea, z něhož opsána některá nová bohemika. Také bylo z register Eugenových pořízeno několik set prepisů dokumentů, týkajících se osob z českých diecésí, v té době ovšem zvláště z diecése vratislavské. Vedle těchto prací v středověkých pramenech prováděl jmenovaný badatel též výzkum fondu Armaria miscellanea, obsahující četné dokumenty k dějinám náboženským ve století XVI. až XVIII. a zahájil soustavný výzkum fondu Nunziatura di Vienna, to jest spisů nunciatury vídeňské od roku 1609 až do konce XVIII. století, fondu to, který teprve roku 1922 byl přivtělen k archivu vatikánskému, dosud není veřejně přístupný, a jehož užívání povoleno bylo Dr. Jenšovskému laskavostí prefekta archivu Mons. Mercatiho a ochotou pořadatele fondu prof. Peraliho. Z tohoto fondu byla poznamenána řada důležitých spisů k dějinám církevním a řádovým v Čechách ze století XVII. a XVIII.; tyto spisy jsou postupně opisovány pro zemský archiv. Z rozhodnutí min. škol. a nár. osv. byl Dr. Bedřich Jenšovský po dobu svého pobytu též správcem Československého ústavu historického v Římě, o jehož činnosti a potřebách podal obšírnou úřední zprávu ministerstvu a napsal kratší zprávu do tohoto Časopisu (ČAS roč. VIII. str. 235—243).

Sbírka prepisů z archivů zahraničních v zemském archivu nebyla však rozmnožena jen prepisy získanými pobytem Dr. Jenšovského v Římě, nýbrž v uplynulém období bylo pokračováno v kopiatuře důležitých bohemik pro zemský archiv v různých italských archivech, zvláště byly pořizovány opisy zpráv vyslanců a residentů italských u dvora císařského v době Rudolfa II. Ze státního archivu v *Modeně* byly z té doby opsány zprávy residentů Ascania Geraldiniho, Marc'Antonia Riccioho, Cesare Floria, Valentina Floria, Attilia Ruggieriho, Girolama Manzuoliho a Galeazza Ruggieriho; ze státního archivu v *Mantově* opsány zprávy

Manfrina Castiglione, Cesare Spadariho a opisují se dále v souvislé řadě relace Enea Gonzagy, Guidoboni Guidoboniho, Ottavia Cavrianiho, Guidona Avellaniho a Adherbata Manerbia; ve státním archivu ve *Florencii* z oddělení Cart. Mediceo opsány zprávy Giambattisty Conciniho, Giovanni Francesca Guidiho, Roderiga Alidosiho a opisují se dále relace Giuliana Mediceiho; ze státního archivu v *Lucce* pořízeny prepisy listů Nicolaa Samminiatihho, Alessandra Garzonihho a Francesca Tegrimihho, z doby českého povstání pak instrukce a zprávy Giovanni Battisti Meconihho a Martia Arnolfinihho; ve státním archivu v *Janově* opsány zprávy agentů Lelia Costy, Marc'Antonia Paravagny, Antoniola Catanea, Giovanni Ambrosia Doria a zvláště Girolama Guasca; ve státním archivu v *Turině* ze sbírky Mongardino opsány listy pražského nuncia Cesare Speziana. Korespondence italských vyslanců z této doby, čerpaná z archivů italských, dobře se doplňuje další serií prepisů získaných z konvolutů diplomatické korespondence císařských residentů v Římě, v Benátkách a jinde v Itálii, korespondence zasláné císaři a chované dnes jednak ve státním archivu ve *Vídni*, jednak ve státním archivu pruském v *Hannoveru*. Jak bohaté prameny chovají tyto archivy, jest patrné již z toho, že prepisy relací modenských vyplňují dnes ve sbírce zemského archivu 19 krabic, prepisy z Florencie 6 krabic, že z kodexů korespondence v archivu hannoverském opsáno do konce roku 1932 celkem 535 dokumentů, z kodexů italské korespondence ve státním archivu ve Vídni opsáno do téže doby dokonce 870 dokumentů o 1548 listech, atd. Další prepisy byly v Itálii získány z archivu Santa Maria in Aquiro v *Římě* (korespondence Scioppiova), z vládní knihovny v *Lucce* (písemnosti architekta Domenica Martinielliho, působícího po léta v Čechách a na Moravě), z knihovny Ambrosiana v *Miláně* (zprávy pražského nuncia Cesare Speziana), z knihovny akademie San Luca v *Římě*, ze státního sekretariátu brevi ve Vatikáně a ovšem ve značném počtu z *archivů a knihoven vatikánských*. Depeše benátských vyslanců se nyní opisují ze svazků kopií ve státním archivu *videňském*, které jsou zapůjčovány do Prahy, podle potřeby teprve tyto prepisy budou kolacionovány s originály státního archivu benátského; v poslední době opsáno 178 zpráv vyslance Tomasa Contarinihho z let 1593 až 1594, 25 depeší Giacomma Vendramina, jeho předchůdce, a 37 depeší Francesca Soranza z roku 1604. Pokud se týče dokumentů, získaných z jiných zahraničních archivů, dlužno se v první řadě zmíniti o zprávách anglických vyslanců Wottona, Nethersola, Carpentora, Digbyho, Bilderberka a jiných z archivu Public Record Office v *Londýně*, odkudž pěčí doc. Dr. Odložilka opatřeno v roce 1931 celkem 531 fotografických snímků 199 dokumentů.

V publikační činnosti archivu bylo pokračováno v tisku všech dosud započatých publikací, z nichž koncem roku 1929 byl vydán druhý svazek XV. dílu „*Sněmů českých*“, připravený prací řed. arch. Dr. J. B. Nováka a obsahující akta generálního sněmu na hradě pražském (stran CXXV a 741). Třetí svazek téhož dílu, obsahující osobní i věcné rejstříky k oběma svazkům předcházejícím, jest již v tisku a vyjde roku 1933. V tisku jest rovněž XII. díl *Sněmů českých*, vydávaný péčí Dr. Josefa Borovičky. V roce 1931 bylo započato s tiskem nové publikace zemského archivu „*Knihovny Sněmů českých*“, jejíž první svazek, obsahující spis řed. J. B. Nováka „*Rudolf II. a jeho pád*“, byl dotištěn koncem roku 1932 již k archu 25. Z publikací čerpaných z pramenů archivů vatikánských jsou v tisku tři svazky publikace „*Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia*“, z nichž díl III., „*Acta Urbani V.*“, vydávaný Dr. B. Jenšovským se právě dotiskuje, díl I. bis „*Acta Johannis XXII. et Benedicti XII.*“, vydávaný Dr. V. Kosinovou, a díl IV. „*Acta Gregorii XI.*“,

vydávány Dr K. Stloukalem, pokročily v tisku dalších archů textu. Úvodní svazek k edici *akt kongregace de propaganda fide*, připravovaný prací ředitele v. v. H. Kollmanna a obsahující již 640 vytištěných stran, nemohl býti ještě dokončen pro vážné ochuravění vydavatelovo. Z další publikace zemského archivu (Katalogy, soupisy, registáře a rozbor) jsou rovněž v tisku dva svazky, a to první svazek „*Archivu koruny české*“, obsahující dějiny korunního archivu, připravený ještě Dr Rudolfem Kossem a vydávány z jeho pozůstalosti Dr Otakarem Bauerem, a první svazek katalogu *reversů k zemi*, vydávány prací Dr Vladimíra Klecandy, jenž se i po odchodu na universitu bratislavskou účastní dále vydavatelských podniků zemského archivu.

V květnu 1932 vyšel VII. svazek *Zpráv českého zemského archivu* (stran 305), přinášející podrobnou zprávu o činnosti zemského archivu v letech 1923—1929 (str. 239—305), mezi jiným též soupis ústavů vědeckých a korporací, s nimiž zemský archiv vyměňuje publikace. Již z tohoto soupisu, stejně jako ze zprávy o výzkumech archivů zahraničních a o účasti na domácí i mezinárodní organizaci práce vědecké jest nejlépe patrné, jaké vynikající postavení zaujímá český zemský archiv ve vědeckém světě mezinárodním. Grafické znázornění úřední agendy podle počtu jednacích čísel i stejné znázornění návštěvy v pracovních zemského archivu ukazuje, jak v posledních letech vzrůstá činnost archivu po všech stránkách. Se vzrůstem agendy, fondů, s postupem prací publikačních i prací pořadatelských není nijak ve shodě počet pracovních sil v zemském archivu, který, ať jde o úředníky odborné nebo o síly kancelářské, jest menší, než byl v letech předcházejících. Počet odborných úředníků archivních klesl dokonce pod stav předválečný, ač úřední agenda proti této době jest dnes více než pateronásobná. Vedle úřední zprávy obsahuje nový svazek *Zpráv* tyto články: Rudolf Koss. Nekrolog od Otakara Bauera. — Rudolf Koss, Mocran et Mocran. — Emil Schieche, Příspěvky k dějinám politiky Jana Lučemburského. (Podle pramenů italských archivů). — Vladimír Klecanda, Tři kapitoly o českomoravských erbovnících. (1. Přídomky erbovníků. 2. Erbovníci v poddanství. 3. Erbovní spolek). — Bedřich Jenšovský, O sedmi klířích ke komoře korunní. — Bedřich Jenšovský, Patrimoniální archiv nejv. purkrabství pražského. — Bedřich Jenšovský, Český zemský archiv a výzkum archivů italských i vatikánských v prvním desetiletí republiky. — Jaroslav Werstadt, Předchůdci „Památníku osvobození“. (Kus organizační historie našich středisk pro památky a dokumenty let 1914—1918).

Se vzrůstem archivních fondů souvisí i zvýšení prací pořadatelských; dalšího zvýšení těchto prací si vyžádaly přípravy stěhování zemského archivu do nové budovy. Úřední agenda zemského archivu vzrůstá nejen čísly, nýbrž i novými úkoly. Roku 1914 vykazuje podací protokol zemského archivu 988 čísel, v posledním roce válečném (1918) 1500 čísel, v roce 1922 však již došlo a bylo vyřízeno celkem 2640 spisů, roku 1925 již 3130, roku 1928 3903, odkudž stoupá agenda dosti značně, čítaje roku následujícího 4452 čísla, roku 1931 4827, roku 1932 pak již dosahuje téměř 6000 čísel (5912). — Úřední zpráva, o níž se stala výše zmínka, podává též přehled o vzrůstu knihovny zemského archivu a o činnosti fotografického i konservačního atelieru archivu.

Ve stavu úředníků zemský archiv utrpěl v posledních letech značné ztráty. Bolestnou ztrátou bylo úmrtí zemského archivního rady doc. Dr Rudolfa Kosse, který zemřel dne 13. května 1929 (srv. ČAS VII., str. 124). Jméno Dr Kosse bude nerozlučně spojeno s pracemi nejen zemského archivu, nýbrž celé československé vlády o likvidaci vídeňských

archivů, zvláště o repatriaci archivu korunního, jemuž se Dr Koss věnoval s velikou pílí i s osobní láskou. — Dne 31. března 1931 byl jmenován zemský archivní rada Dr Josef Borovička mimořádným profesorem všeobecných dějin největších na filosofické fakultě Komenského university v Bratislavě a opustil v důsledku toho dnem 31. května 1931 službu v zemském archivu. Dr Borovička působil v zemském archivu od roku 1908, tedy po více než dvacet let, a získal si zvláště zásluhy o organizaci práce archivní, jak prakticky, tak zejména i činností literární; IV. svazek *Zpráv zemského archivu* přinesl jeho pojednání o dějinách českého zemského archivu v letech 1862—1912. Po odchodu prof. Krofky převzal Dr Borovička edici „*Sněmů českých roku 1606*“ a pracuje o ní nadále, zůstáváje tak i po svém odchodu v součinnosti se zemským archivem. — Ke dni 28. října 1929 byl zřízen státem „Památník osvobození“, jehož částí se také stal Archiv národního osvobození, organizovaný dotud v českého zemského archivu. Po provedeném splynutí těchto ústavů přešli do Památníku osvobození v červnu 1931 z úředníků archivních zemský archivář *Dr Jaroslav Werstadt* a knihovnik *Jaroslav Jenšovský*. Připočteme-li odchod Dr Klecandy, o němž bylo referováno již ve zprávě poslední, ztratil zemský archiv od roku 1928 čtyři úředníky archivní a jednoho úředníka knihovního; přibyl jediný koncipista *Dr Josef Matoušek*, který byl ustanoven čekatelem ke dni 1. července 1931.

Radostnější zprávu, než o stavu osobním, může však zemský archiv podati o stavu svého umístění. Po dlouhých přípravách, jakých si pro svou důležitost ovšem tato akce vyžádala, dochází zásluhou zemského výboru koncem roku 1931 k nové stavbě zemského archivu v Praze na Hradčanech v blízkosti býv. kadetky. Náklad na novostavbu je získán prodejem dosavadní filiálky zemského archivu (býv. zemské jízdrny) v Bredovské ulici, kterýžto objekt byl prodán státu československému pro poštovní správu. Práce o novostavbě i o moderním vnitřním zařízení postupují velmi rychle, takže lze očekávati, že v nejbližších měsících zemský archiv opustí dosavadní nevhodné a nepostačující místnosti jak v Bredovské ulici, tak v budově Národního musea a že se přestěhuje do budovy, která zařízením, provedeným se zřetěním k nejmodernějším stavbám archivů v Evropě, ale také i k vlastním potřebám zemského archivu, bude zatím nejmodernější budovou archivní v republice československé a snad i v celé Evropě. *Bedřich Jenšovský.*

Archiv Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách. — Počátkem letošního roku zahájil činnost „Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce v ČSR.“, o němž je v tomto časopise podána zpráva z pera doc. B. Mendla. Hned na začátku činnosti nový ústav obrátil na popud inž. B. Mansfelda, ředitele Průmyslové jednoty, pozornost k registratuře jedné z nejstarších a historicky nejvýznamnějších korporací našich, k Jednotě ku povzbuzení průmyslu v Čechách, která zanedlouho, 1. března 1933, bude slaviti stoleté výročí založení.

O působení a významu Průmyslové jednoty najdeme hojně zprávy současné i poučení v historické literatuře o našem 19. století. Máme i několik souhrnných líčení její působnosti. Již r. 1858 Fr. L. Rieger, horlivý a vynikající člen Jednoty, nastínil v německé práci prvých 25 let její činnosti. Původní práce o její organizaci a dějinách najdeme v obou našich naučných slovnících, psané funkcionářem Jednoty prof. K. Kořistkou a sekr. J. Lierem, též ve spisku posléze jmenovaného, vydaném k šedesátiletému jubileu knihovny P. j. r. 1895, a ve výročních zprávách. Prof. A. Bráf v *Obzoru národohospodářském* roč. VIII. vyličil synteticky a neobyčejně obsažně

význam Jednoty pro národohospodářský vývoj český. Informační spisky o vývoji Jednoty a její knihovny publikoval konečně dnešní její ředitel inž. B. Mansfeld. Všechny tyto práce, spíše přehledně, čerpaly údaje z pravidelných výročních zpráv — bohatá registratura spolku, zachycující pod určitým zorným úhlem postup naší národní emancipace v 19. stol. i náš technický pokrok, zůstala však nedotčena. Úkolem pisatele bylo uspořádat ji odborně, aby mohla napomáhati vědeckému badání. Později má zpracovati zevrubněji dějiny korporace. Pořádání archivu bude vbrzku skončeno a je možno podati předběžnou zprávu o jeho obsahu.

Aby vysvitla cena i ráz tohoto pramene pro naše hospodářské i politické a kulturní dějiny 19. století, dlužno zopakovati aspoň v nejhrubších rysech stěžejní směry její působnosti. Kolébkou Průmyslové jednoty, nejstarší korporace toho druhu v habsburských zemích, byly průmyslové výstavy zemské r. 1828, 1829 a 1831, iniciátorkou osvěcená osobnost nejr. purkrabí hr. K. Chotka, vzorem francouzská „Société d'encouragement pour l'industrie nationale“; úkolem pak jejím bylo probouzení ducha „průmyslnosti, podnikavosti“ a obecného pokroku. Vlivem Chotkovým soustředila v sobě téměř veškeré vlastenecké stavy království českého, naplněné tradicemi osvícenskými, a byla postavena v jistém ohledu v poměr souřaděný veřejné správě (úřadující purkrabí byl jejím protektorem a byla jí propůjčena bezprostřední ochrana panovníkova). Široce rozvětvená její činnost zahrnovala úkoly, které dnes vidíme rozděleny mezi různé korporace, zájmová zastupitelstva i veřejnou správu. Různými prostředky se snažila zdokonaliti a propagovati domácí výrobu — odměňovala vynálezy i dokonale výrobky, poskytovala cestovní stipendia do ciziny, záhy pořádala další dvě průmyslové výstavy a zřídila statistickou kancelář, se souhlasem vlády vcházela ve spojení s rakouskými konsuláty, veřejně správě podávala návrhy a dobrá zdání a zasahovala i jinak úspěšně do hospodářského dění. Se zvláštní horlivostí pracovala na zvýšení úrovně vrstev průmyslnických a řemeslnických — od r. 1834 vydávala hodnotný časopis i knihy populární, zřizovala nebo dávala podnět k začátkům průmyslového školství a dvě léta po založení otevřela veřejnou knihovnu a čítárnu. Její ráz jazykový byl ovšem německý, zásadně však kladla češtinu na místo první a k potřebám speciálně českým se chovala se značným porozuměním. Těmito původními tendencemi nese se působnost Jednoty i v dobách potomních, částečně však ztrácí nutnou diferenciaci společenského dění kus po kuse ze svého počátečního programu ve prospěch různých organizací speciálních. K důležité změně došlo již r. 1843. Průmyslová jednota, dosud korporace velkou převahou stavovská, ve snaze rozšířiti okruh své působnosti sama otevřela změnou stanov přístup vrstvám měšťanským. Této příležitosti použila národně uvědomělá, průbojná buržoasie česká a do osmačtyřicátého roku Jednota soustředila již valnou většinu české inteligence, nejen průmyslnické, nýbrž i vědecké, právnické a literární, která se pak snažila proti zemskému patriotismu dosavadního členstva postupně, ba plánovitě uplatňovati požadavky český národní. Její první snahy byly rázu spíše kulturního: povznesení vzdělanosti českého řemeslníka vydáváním populárních českých knih, a zejména zřízení úplné, čisté české, vyšší školy průmyslové. Po prvé v našich dějinách došlo k horečné agitaci pro vstup českých lidí do spolku k získání většiny a k svépomocné akci národní — k veřejným sbírkám. V této době předběžného absolutismu působení Jednoty nabývá i významu politického; byla téměř jediným místem volnější diskuse, a tím pro mnohé pozdější politické vůdce školou veřejné a parlamentní činnosti. V roce 1848 Jednota již poskytla pohostinství revolučnímu Svatováclavskému výboru i jiným sdružením politickým.

S nástupem politické reakce nastal i pokles Jednoty, způsobený jednak nepřiznivou vládou, úbytkem členstva i probuzeným národním antagonismem, hlavně však zřízením obchodních a živnostenských komor. Pražská komora převzala od ní s významnými funkcionáři a zkušenostmi i valnou část agendy: Proto můžeme rok 1850 označiti hranicí prvního, nejslavnějšího období Průmyslové jednoty. V druhém období, ač Jednota pokračuje v četných úkolech, které jí zbyly po zřízení komor, její ráz i působení se patrně změnilo. V šedesátých letech došlo po úporném boji k definitivnímu počestnění a změšťanštění spolku, a tím začal nabývatí převahy nad ostatním zájem o drobné české živnostnictvo. Ačkoliv Jednota v tomto období neztratila vlivu na řešení různých aktuálních obecných problémů hospodářských a sociálních, přece nejzásluhnější jest její vytrvalá péče o vybudování české průmyslové školy a pokračovacího školství živnostenského, což obojí provedla neobyčejně úspěšně. Prof. A. Bráf v uvedeném práci praví, „že náleží tato kapitola k nejčestnějším v dějinách Jednoty, že jest ale vůbec také jedním z nejpěknějších listů v českých dějinách národohospodářských“. R. 1882 došlo konečně k převzetí průmyslové školy státem, a tím můžeme ukončiti, podle prof. Bráfa, druhé období v dějinách Jednoty. Hlavní směry její činnosti v třetím období, jež možno vésti až do dnešní doby, zůstalo výstavnictví (mimo jiné dala na př. podnět k jubilejní výstavě r. 1891), činnost publikační (orgánem jejím od r. 1896 je náš nejhodnotnější časopis toho druhu, *Obzor národohospodářský*) i účast nebo iniciativa na různých národohospodářských akcích, anketách a pod. (možno uvést třeba uzákonění živnostenského řádu r. 1859 a změnu r. 1883, anketu o splavnění řek atd.). Pýchou Jednoty jest její veřejná odborná knihovna a čítárna, dnes třetí co do počtu svazků (112.000) mezi vědeckými knihovnami československými. Není místo uváděti jednotlivě všechny důležité počiny Průmyslové jednoty za sta let jejího života, blíží poučení možno naléztí v uvedené literatuře. K pochopení důležitosti a charakteru archivu této stále významné korporace bylo však nutno uvéstí aspoň toto.

Archiv Průmyslové jednoty s hlediska moderních zásad archivních je naprosto jednotný — všechn jeho obsah vyplnul z činnosti spolku a jeho struktura odpovídá uvedeným směrním spolkové působnosti. Zachován jest ve značné úplnosti.

A) Jádrem jeho jest běžná registratura, srovnaná podle exhibitních čísel. Tu najdeme soustředěnu většinu písemného materiálu ze všech oborů spolkové činnosti. Žel, právě nejstarší její část až do r. 1844 z éry čisté stavovské jest až na nepatrné zlomky ztracena. Z doby prehistorie Jednoty od druhé průmyslové výstavy 1828—33 zachovala se jen akta nejdůležitější. Od r. 1845 máme však až na ojedinelé mezery tento archivní fond v úplnosti až do nejnovější doby. Starší materiál zmanipulován byl později do fasciklů po stu číslech, od let sedmdesátých byla jeho většina rozřazována do subfasciklů podle jednotlivých oborů činnosti a různých hesel, jichž bylo celkem deset, v novější době se řadí akta opět plynule podle exhibitu. Před rovnáním archivu byl však tento systém již rozvrácen a akta částečně rozházena. Nyní byl srovnán podle původního uložení, přílohy vráceny na původní místa a nahrazeny odkazovými listy, a vyčištěné písemnosti vloženy pak do krabic, obyčejně do jedné až dvou pro období jednoho roku. Náhradou za nevěstnou nejstarší část i jednotlivá akta registry jsou podací protokoly, které jsou zachovány v nepřetržitě řadě od r. 1833 až do dneška (celkem 94 svazků). Jednací protokoly schůzí a valných hromad byly vesměs zařazovány pod příslušná data do běžné registratury, jediné protokoly schůzí ředitelstva zachovány jsou odděleně ve formě knižní.

Finanční hospodářství spolku vysvitne z účetního materiálu. Tento rozsáhlý fond (vyplňoval dosud jednu velkou skříň) zachoval se však v úplnosti rovněž až od roku 1845. Cíni jej jednak plynulá řada účetních knih (deníky, pokladní a hlavní knihy), jednak účetní doklady, z nichž ty, které patří do běžné registratury, byly nyní nahrazeny odkazy. Samostatně v něm byly vedeny různé spolkové fondy, na př. fond na českou průmyslovou školu. K účetnímu materiálu možno přiřadit seznamy nebo knihy členů, které jsou zachovány od založení spolku nepřetržitě, takže pohyb členstva, které představovalo po celé 19. stol. významnou část české společnosti, možno sledovati individuálně zcela přesně. Mimo tyto delší řady najdeme v archivu i jednotlivé knihy pro různé spolkové potřeby, jako na př. knihy návštěv, inventáře a pod.

Vnitřní činnost jednotlivých oborů Jednoty vydala některé archivní fondy samostatně. Nejčetnější jsou akta a knihy knihovny a čítárny P. J. (katalogy, inventáře, seznamy knih darovaných, koupených, půjčených, knihy přání a pod.). Částečně odděleně jsou uloženy písemnosti o průmyslovém školství, ze statistiky jen šetření o stavu jednotlivých prům. podniků v Čechách z roku 1845, samostatně fascikly vyplňuje materiál jednotlivých výstav, anket a jiných podniků Jednoty. Materiál písemný po uspořádání novější partie bude čítat přibližně na 120 krabic a fasciklů a přes 250 svazků knižních.

B) **Tištěný materiál.** Zde možno uvésti vedle stanov na prvním místě pravidelně vydávané v ý r o č n í z p r á v y, které nám referují o činnosti Jednoty značně obšírně. Důležité jest časopisectvo Jednoty, které rovněž obsahuje zprávy o spolkové činnosti. Původním orgánem Jednoty v letech 1834—1840 byly „Mitteilungen für Gewerbe und Handel“ za redakce K. J. Kreutzberga a K. A. Neumanna. Od roku 1838 přistupuje k nim „Jahrbuch für Fabrikanten und Gewerbetreibende“ (red. prof. J. F. Hessler); oba tyto časopisy sloučeny r. 1841 v časopis nazvaný „Encyclopaedische Zeitschrift des Gewerbewesens“ (zanikl r. 1848) zprvu za redakce prof. Hesslera, pak prof. J. N. Ballinga (nikoliv J. S. Presla, jak uvádí J. Heidler, Čechy a Rakousko v politických brožurách předřeznových str. 67.). Záhy po svém vzniku zašel časopis „Nedělní list pro řemeslníky“ (1846), v letech sedmdesátých až do zač. let 80tých vycházely „Listy průmyslové“ za red. I. Tilleho a Al. Studničky. Pak následují až od r. 1894 dva ročníky „Nových zpráv“ a od roku 1896 hodnotným orgánem Jednoty je „Obzor národohospodářský“ za redakce prof. J. Grubra, dnes prof. F. Hodáče. Pro knihovnu důležité jsou tištěné katalogy a doplňky jejich. Drobné tiskopisy, vyhlášky, cirkuláře a pod. najdeme v registratuře. Činnost vydavatelská byla z hlavních bodů programu spolku a jest pro jeho vývoj zvláště charakteristická. Některé publikace, jako na př. pamětní spisky o připojení k celní unii německé z r. 1848 a o splavnění řek z r. 1882, byly přímo výslednicí anket, pořádaných Jednotou. Bude proto možno přiřaditi do archivu z knihovny Jednoty i po exempláři jejich publikací, které však není třeba vypočítávati.

C) **Pečetí,** dnes již nepoužívaných, (z nichž dvě z doby založení), razítek i razidel na papír zachováno jest celkem 13 kusů.

D) **Poslední složkou archivu dlužno připomenouti různé památnosti spolkové:** diplomy a medaile, které Jednota přijala za různé zásluhy, zároveň také vzory diplomů, medailí (i razidla na tyto), které sama různým osobnostem a korporacím věnovala. Též četné obrazy a fotografie předsedů, významných činovníků, výstavních i jiných podniků, 17 nástěných diagramů, zachycujících pod různými hledisky činnost P. J., pořízených J. Lierem, volební urny a jiné předměty památné.

Tím by byl povšechný popis archivu Průmyslové jednoty skončen. Akta jsou většinou dobře zachována, jen částečně porušena prachem, někdy až k nečitelnosti, a bezohledným filatelistou. Po stránce jazykové starší materiál jest velkou převahou německý, od let šedesátých nabývá čeština valem převahy, a dnes jest Jednota spolkem ryze českým. Archiv umístěn je zatím v menší samostatné místnosti u kanceláře J. P. a ve dvou velkých skříních na chodbě. Dokud nebude provedeno definitivní uložení a inventarisaace, archiv zůstane nepřístupný. Přehledný jeho inventář bude otištěn v jubilejní publikaci Průmyslové jednoty, která vyjde r. 1933.

Jan Klepl.

Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce. — Z podnětu universitního profesora Dra Josefa Šusty a vrchního ředitele Živnostenské banky Dra Jaroslava Preisse konala se 9. prosince 1930 v Národohospodářském ústavě při České akademii věd a umění porada, které se zúčastnili zástupci českých hospodářských institucí. Na poradě bylo usneseno založiti „Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce“ a přičleniti jej jako samostatný odbor Technickému museu. O hmotný základ pro novou instituci bylo požádáno ministerstvo průmyslu a obchodu, kteréž vskutku uznalo velikou důležitost „Archivu“ a povolilo z rozpočtu na rok 1931 subvenci, jednak na práce přípravné, jednak na souteže a odměny za publikace o vývoji průmyslu a obchodu v území našeho státu. Nato 30. října 1931 Archiv byl ustaven jakožto sbor, jehož účelem jest „péče o zachování pramenů dějin průmyslu, živností, obchodu a technické práce v ČSR a vědecké jejich zpracování“. Účelu toho bude se sbor domáhati: 1. soupisem pramenů, at listinných, at literárních, 2. sbíráním těchto pramenů, přijímáním do vlastnictví, do uschování nebo ochrany a vědeckým jich pořádáním, 3. vědeckým badáním, zpracováním dějinného obsahu pramenů, 4. publikacemi výsledků badání dějinného, 5. podáváním odborných rad a posudků, 6. propagandou všeho druhu pro zachování památek tohoto oboru a jejich cenění ve veřejnosti, doma i v cizině, na př. výstavami, rozhlasem, přednáškami a pod. — Členy sboru jsou zatím korporace, které se zúčastnily přípravných prací: Národohospodářský ústav, Technické museum československé, Masarykova akademie práce, Státní ústav historický, Ústřední spolek čsl. průmyslu cukrovarnického, Ústřední svaz čsl. průmyslníků, Ústředna čsl. obchodníků a živnostenských komor a Zemědělské museum v Praze. Počet členů může býti však ještě rozšířen koptací vynikajících odborníků nebo korporací. Každá korporace jest zastoupena v kuratoriu jedním delegátem a jedním náhradníkem. Zástupcem Státního ústavu historického jest prof. Šusta, jeho náhradníkem doc. Dr. B. Mendl. Předsedou kuratoria byl zvolen ředitel Preiss, místopředsdou I. posl. Inž. Lad. Novák, místopředsdou II. profesor Šusta, jednateltem I. doc. Ing. Rudolf Barta, jednateltem II. zem. přisedící prof. Jos. Kazimour, pokladníkem Ing. Zd. Kruliš. Tajemníkem Průmyslového archivu jest Ing. Karel Zielecki. První snahou Průmyslového archivu jest zachovati a soustřediti staré registratury hospodářských institucí, zejména těch, kde hospodářskou krizi jsou podniky ohroženy, a tím hrozí i nebezpečensví zničení archivu. Mimo to podnikán jest soupis historické literatury, vztahující se k průmyslu, obchodu a technické práci v našich zemích. (*Zpráva z počátku r. 1932.*) *B. M.*

Historická komise Sociálního ústavu RČS. — Historická komise sociálního ústavu vznikla počátkem r. 1932. Přípravný výbor komise se ustavil v lednu a svolal na 28. t. m. zájemce o dějiny sociálních hnutí

XIX. stol. k ustavující schůzi, která se konala za účasti 18 osob. Referáty o úkolech komise přednesli Dr Miloslav Volf a red. J. Vozka. Na schůzi bylo ustaveno předsidium komise: předseda senátor Fr. Modráček, místopředsedové Dr E. Strauss a docent Dr B. Mendl, jednatelé Dr M. Volf a J. Vozka. Zvolena byla subkomise pamětní, která si vzala za úkol pořádati schůzky s žijícími dosud představiteli starého dělnického a sociálního hnutí za účelem sebrání jejich pamětí. Ještě na jaře rozvinula činnost.

Do druhé plenární schůze byly pozvány další osoby, zajímaví se o dějiny sociálního hnutí XIX. stol., a komise se definitivně ustavila. Po přednášce Dra Volfa o periodisaci dějin českého dělnického hnutí byly ještě zvoleny subkomise bibliografická a archivní. Bibliografická komise (V. Běhounek, Dr V. Čejchan, Dr K. Hoch, Dr J. Charvát, Dr Em. Janoušek, Dr J. Matoušek, Dr F. Roubík, Dr M. Volf, J. Vozka) rozvrhla mezi členy bibliografii novinářských článků o sociálním hnutí v 2. pol. XIX. stol. J. Vozka připravuje bibliografii knižních publikací. Archivní komise se dosud neustavila.

Historická komise Sociálního ústavu čítá 27 členů; z pražských archivářů a členů Čsl. archivní společnosti jsou v ní: prof. Dr J. Borovička, Dr V. Čejchan, Dr J. Charvát, Dr Em. Janoušek, Dr J. Matoušek, Dr B. Mendl, Dr F. Roubík, Dr J. Slavík, Dr M. Volf.

Úkolem komise jest organisovati vědeckou práci o dějinách sociálních hnutí XIX. stol. v československých zemích. A. Někteří členové komise přímo pracují na historiografii českého sociálního hnutí, jednak monografiemi, jednak prací o jednotlivých časových úsecích. Historiografie dělnického hnutí v době před r. 1848 a v revoluční době toho roku podjal se Dr J. Charvát; dobu svépomocného hnutí a počátků socialismu zpracovává red. Jar. Vozka, historiografii dalších let připravuje Dr M. Volf. I jiní členové komise se ujmou vědecké práce o historii sociálního hnutí. B. Pomocné práce historické: 1. Shromáždování pamětí a zpráv od žijících dosud představitelů sociálního hnutí XIX. stol., zejména z řad pracovníků odborových, družstevních, socialistických a křesťansko-sociálních; 2. péče o podrobnou bibliografii knih a novinářských článků o sociálním hnutí a soupis pramenů ve veřejných archívech; 3. zřízení archivu pro dějiny sociálních hnutí XIX. stol. při Sociálním ústavu RČS, a to jednak získáváním písemných pozůstatostí a korespondence starých představitelů hnutí, jednak archivů dělnických organisací odborových, politických, vzdělávacích, tělovýchovných a družstevních; 4. organisace musea sociálního hnutí; 5. pořádání veřejných přednášek o dějinách sociálních hnutí v rámci přednáškové činnosti Sociálního ústavu RČS; 6. publikace vědeckých spisů o dějinách sociálních hnutí, později také vydávání periodické publikace jim věnované.

bm.—mv.

Zpráva z archivu, knihovny atd. olomouckého arcibiskupství v Kroměříži za r. 1930 a 1931. — I. Archiv. Jako předešlá léta byly i v těchto letech regestrovány a reponovány nové listiny, dodané z ústředního ředitelství arcibiskupských statků; pergamenových listin přibylo 15, z nich 9 pro oddělení Spiritualia, a to z let 1546, 1763, 1748, 1775, 1777, 1837, 1895, ostatní pro oddělení Externa, z let 1379, 1503, 1525, 1639, 1643; 13 z těchto pergamenů dodal sám nd. p. arcibiskup Dr Leopold Prečan. Koupěny byly kopířací privilegia olomouckého biskupství a metropolitní kapituly, dále záznamy o manském zřízení biskupském, napsané biskupským předním úředníkem K. Ferd. v. Schertzem (zač. 18. stol.), a dvě akta

k volbě kard. Dietrichštejna. Badatelům, kteří přišli do archivu pracovat po povolení daném od p. arcibiskupa, bylo slouženo radami, vyhledáváním potřebného materiálu, jeho přinášením a ukládáním v archívech. Těm, kdož žádali písemně za informace, zprávy a elaboráty, bylo poslouženo písemně; obojí služba vyžadovala značných obětí, jak na čase, tak i na práci. Byly také dvěma badatelům pořizovány fotografie starých listin. Ve vlastním zájmu byly odatovány spisy registratury „Olomouc“ a propracovány registratury manských statků: Stablovice, Stražovice, Štundorf, Stvolová, Troubky, Trnávka, Tuřany, V. Střelná a Vasilsko. Do konce roku 1930 byl proveden můj dávný plán, který jsem choval od chvíle, kdy jsem převzal úřad archivářský, t. j. d o b u d o v a t i archiv. Když jsem se vydáním Katalogu arcib. obrazárny dovolil, přikročil jsem k dokončení archivu; šlo hlavně o zabrání zbyvajících registratur při ústř. ředitelství a převzetí jich do archivu; abych tak učinil, k tomu mne nutkala úvaha, že registratury jsou a budou pro úřadování již bezcenné, když arcibiskupství pozbylo pozemkovou reformou málem 90% své ekonomie, a že tedy jsou materiálem archivním. Potíž byla s místem pro tak velké množství fasciкул, ale i ta byla přemogućena; částečně pomohla dřívější nehospodárnost s místem; nad listinnými skříněmi bylo totiž zvláštní patro o dvou příhradách, a poznal jsem, že možno z nich zříditi tři a v nich uložití archiválií daleko více; listinné skříně pak posud z největší části prázdné po pozemkové reformě nebudou mítí odkud nabývati přírůstků — tak jsem uvažoval — a výsledek obojího byl, že jsem mohl několik registratur uložití do listinné skříně toho statku, jemuž registratura patřila; tak bylo využito dokonale místa ladem ležícího a mám archivní materiál několika statků pohromadě, vždy v jedné skříně. Na podzim 1930 byly tedy do archivu uloženy registratury statků: Hukvaldy, Chalice, Keč, Mírov, Osoblaha, Svitavy, Tlustomosty a zbytky registratur: Erzbistum, Kroměříž a Vyškov, celkem více než 1700 fasciкул.

Hledání místa pro nové členy archivu mělo však účinkem ještě dvoji dobrý počín. Předně se podařilo: v hořejším patře listinných skříní Keč a Tlustomosty byly značné zásoby archiválií, o kterých právem bylo souditi, že je tam archivář Snopek ponechal proto, že patří k těm statkům, ale musel jsem mítí jistotu, že tomu tak je, a proto jsem dal archiválii vyjmouti; ale bližší ohledání ukázalo, že je to pestrý chaos, jak obsahem, tak dobou; mnohé fascikle byly ještě nedotknuty, to jest ve stavu, jak vyšly kdysi z kanceláře motouzem převázané, ale většinu z nich archivář Snopek měl v rukou, jak bylo patrné z různých stop jeho „činnosti“ na papírech, ale ani jich nevěděl do pořádku. Časově tyto typy pocházely z doby počínajíc r. 1635 (Dietrichštejn) a končíc r. 1892 (Fürstenberg), a bylo jich i se spisy, které obdobně byly vybrány ze sklípka, maskovaného jako skříní H, celkem 16.295, s tištěnými císařskými dekrety atd. (1935 kusů) 18.230. Obsah spisů byl velmi rozmanitý; obsahoval zprávy z doby třicetileté války, něco z korespondence generála de Souches, osoblažské věci, spory v olomoucké kapitule o residence, židovské věci, kontribuce, různé spory, došlou korespondenci biskupského kamrmistra Tom. Sartoria, militaria, subsidia proti Turkům, o studnařovi Hans Jak. Schnepfovi atd.; poskytlý mně také částečně materiál k „Paběrčům k dějinám arcib. obrazárny“ (vyšly v Časopise Vlast. mus. spol. v Olomouci, roč. XLIV, 1931). Na některých fasciklech byl sice kancelářský záznam „Ad cassandum“, ale je pochopitelné, že jsem neskasiroval nic. Z biskupů zvláště hojně byli zastoupeni Karel z Lichtenštejna (3766 kusů), Karel Lothrinský, Schratzenbach, Jakub Arnošt hr. Liechtenstein, Hamilton, Coloredo. Spisy byly potom rozříděny chronologicky

podle biskupů a r. 1931 přiděleny k jejich tak zvané volné korespondenci. Co se mně zdálo s počátku takřka nemožným, abych při ostatním jiném zaměstnání zdolal, jest po desítileté práci hotovo; archiv jest kompletní a výsledek je mně tím milejší, že jsem jím jakoby korunoval decenium své archivářské práce. Na arcibiskupství se snad ještě najde sem tam nějaký spis, ale i na něj je pamatováno místem. K archivu by snad mohly být přiřazeny v budoucnosti učtářenské knihy a spisy, které byly za centrálního ředitele Juliana Rosky nesmyslně vytaženy kladkou do druhého patra zámecké věže, již nyní povážlivě zatěžují. Druhý dobrý podnik týká se map; v sklípku (H) našel jsem mapy, které tedy v archivu musily rovněž dostati patřičné místo, ale přivedly mne ještě na myšlenku, abych se neomezoval jenom na uschování exemplářů v archivě již chovaných, nýbrž abych shromáždil z arcibiskupství, co ještě existuje, a pak ze všech map sestavil samostatnou sbírku. Bez odkladu dal jsem 9. ledna 1931 ústředním ředitelstvím nařízení všem arcib. úřadům, aby mapy, plány, náčrtů, kterýchž už nepotřebují k úřadování, dodaly ihned do archivu, a nařízení jsem po měsících opakovával, když jsem doslechl, že ještě zůstaly někde resty. Došlé mapy byly zapsány do zvláštního katalogu, jehož rubriky jsem předem stanovil, podle abecedního pořádku zachů, při těchto pak podle abecedního pořádku jednotlivých objektů, detailů atd. Katalog má celkem 291 stran in folio, počítajíc v to i strany čisté, určené pro nahodilé dodatky, a je v něm zapsáno 2700 čísel, t. j. map, plánů, náčrtů atd., jejichž cena ovšem není stejná. Zahozen nebyl žádný kus. Nejstarší datované mapy jsou z polovice 18. století, nejmladší z devadesátých let 19. století. Jest postaráno také o abecední seznam kartografů, stavitelů atd. Není pochyby, že tato sbírka bude cenným doplňkem k spisovému materiálu v archivu; zemědělské museum se již o ni zajímá, sotva byla dokonána; práce s ní zabrala mnoho měsíců r. 1931. V manské registratuře jsou při různých státcích také mapy, ale těch jsem nedovolił vybrati, po čase bude i o nich pořízen soupis, aby přehled map v archivě existujících byl úplný.

V létě 1931 dal jsem svázati 96 nevázaných kopií, protokolů, register a pod., aby netrpěly dalších škod a aby byla zachována zevnější uniformita (hřbet a rohy z pergamentu); náklad činil 5417 Kč.

Koncem r. 1931 není tedy již prázdného materiálu nezařazeného, jen zbývá uspořádati chronologicky tak zv. volnou korespondenci, která doposud mohla být jenom takřka stloukána po částech; k prvnímu fondu jednotlivých biskupů byly přidávány další partie, jak byly při práci shledány, ale nemohly být hned uspořádány, to bude tedy prvním úkolem pro dobu příští. Doposud v žádné své zprávě jsem nevzpomněl, že jsem tak zv. volnou korespondenci rozmnožil r. 1927 spisy z olomoucké konsistoře; nějaký počet akt byl z doby Stanislava Pavlovského, hojný přírůstek byl z doby Dietrichštejna, menší od několika dalších biskupů.

Do organizace cizích archiválí jsem zasáhl tím, že jsem se s Drem Jáchymem Procházkou O. Fr. M. domluvil o uspořádání archivu františkánského řádu v Praze II.

Mimo archiv také ostatní, níže uvedené instituty si vyžádaly hojně práce a péče.

II. Knihovna. Také při knihovně jsem se dopracoval do konce r. 1931, jak níže povím, obdobně konečného stadia jako při archivu, takže rok 1930 značí pro oba kulturní poklady mezník. Pravidelná práce tkvěla v tom, že byla udržována evidence odbíraných časopisů a děl, že byly vyřizovány účty, dávány knihy na vazbu, katalogovány a reponovány. Z přírůstku starých knih byly závažně jedna inkunábule z r. 1484,

olom. misál z r. 1505 a olom. agenda z r. 1585. Stranám (337) bylo r. 1930 půjčeno 530 knižních jednotek, r. 1931 něco přes 370; zájem o vážnou četbu povážlivě poklesl u přirovnání s dobou před převrácením. Knihovna sice není již největší počtem na Moravě, ale vzácností starších děl patří jistě mezi první, jak jsem se již několikrát přesvědčil. Také od pouhých diváků knihovní sály bývají rády vyhledávány pro jejich nezvyklou krásu; r. 1930 bylo návštěv, většinou hromadných, 77, r. 1931 80; návštěvníků podle individuál jsme doposud nepočítali, jak to činí v jiných knihovnách.

Jako jsem na r. 1930 předem stanovil dobudování archivu, tak na r. 1931 jsem určil konečné uspořádání knihovny, a bylo také vykonáno. V jedné místnosti prvního zámeckého patra předchůdce knihovnick Fr. Hrbáček zřídil nouzovou knihovnu, tu byly reponovány ve skříních nové přírůstky, po kterých se jeví jen zřídka poptávka, tam byly však odnášeny z knihovny — v II. patře — knihy, které Hrbáček odstraňoval, aby nabyly místa pro novější, ale nebyly reponovány, tam byly shromážděny duplikáty, které Hrbáček srovnáváním nové a staré knihovny zjistil, tam však také soustředil spoustu brožur, sešitů, vázaných i nevázaných tisků, o nichž v knihovně nebylo prázdného záznamu. Tyto tři druhy knih ležely na stole, pod ním, z části i ve skříních bez jakéhokoliv záznamu knihovního, byl to chaos, který mne po léta velice trápil, ale pro jiné důležitější práce musel být ponechán dále, až r. 1931 jsem i jemu učinil konec. Knihy z II. patra přinesené, počtem 219, ladem ležící, jsem signoval a reponoval. Duplikáty jsem oddělil od ostatních, napsal lístkový seznam a reponoval jsem na vhodném místě; nebylo však snadno někde se s nimi uchýliti, když je nouze o místo pro knihy; dvou věcí jsem při tom dbal: předně, aby duplikáty zůstaly, pokud možno, pohromadě a aby nezabraly vlastní knihovně místa; jsou to starosti, jaké v jiných knihovnách přicházejí zase v jiné tvárnosti a činí mnohdy těžce řešitelné problémy. Rozhodl jsem se však využití rozměrné prostory pod schody, vedoucími v staré knihovně na galerii. Duplikáty budou zapsány do knižního katalogu, aby byly snadno přehledné pro případ výměny nebo odprodeje; kolik set svazků čítají, zatím nevím.

Také zbývající věci jsem rádně opatřil, a to tímto způsobem: v knihovní kanceláři se nashromáždilo od osmdesátých let 19. stol. různých neúplných tisků atd., jejichž jsem nemohl nijak doplniti reklamací, a proto jsem z nich založil zvláštní oddíl při knihovně, oddíl brožur a neúplných tisků; r. 1930 bylo jich 185 a zřídil jsem pro ně zvláštní listky (na abecední seznam) a knihu (na připisování eventuálních přírůstků). K tomuto tedy oddílu přidat jsem věci z I. patra a přibylo mně hudebních tisků, které jsem ponechal pohromadě, 267 o 316 knižních jednotkách, jiných pak tisků 761 o 1595 kusech, takže koncem r. 1931 oddíl brožurovým rázem nabyl o 1028 tisků a 1911 jednotek více než měl roku 1930. Dodám-li, že hudební tisky byly z doby 1589—1829, ostatní tisky z doby 1595—1912, pak jsem asi dostatečně znázornil, jaký nedostatek to byl, že tyto tisky pro knihovnu, a tím i pro studium, vlastně neexistovaly. Také tento oddíl jsem umístil tak, že je pohromadě a knihovně místa neubírá. Rozmnožen pak byl brzo na to o čísla 1214—1286, tisky litevskými a lotyšskými, které byly koupeny z pozůstalosti faráře Vojtěcha Srby, který se se zápallem zabýval studiem staré thráctiny, litevštiny, lotyšštiny, rún atd. a měl písemné styky s litevským badatelem drem Basanavičiusem, Od Srby je v knihovně také rukopisný slovník litevský. Novým oddílem brožur jest nyní odpomoženo nesnázi, která vznikala tolikrát, kolikrát přišla na př. darem nějaká brožura, drobný tisk, které

v naší knihovně nebyly rády přijímány; od nynějška mohou být bez rozpaků přiřazeny vždy za poslední číslo brožurové.

V nové knihovně (v lenním sále) ležely za dveřmi mapy, sice dohromady svázané, ale nekatalogované; ty jsem definitivně vyřídil tím, že jsem je zařadil do musea, r. 1931 zřízeného; nevidím se, že předchůdcové si s nimi nevěděli rady, když do knihovny je nijak zařadit nemohli, kdežto do musea se znamenitě hodí. V staré knihovně ležely na dvou stolech také mapy, knihy, kalendáře a obrazy (grafické práce); i ty jsem dal, kam patřily: do musea, do knihoven a do obrazové sbírky. Od konce r. 1931 není tedy v knihovně ani jediného tisku, který by nebyl katalogisován, a tak dílo v ní skončeno. Bolestí nem zůstává ještě sbírka grafik, obrazových reprodukcí atd. v jednotlivých kusech i v celých knihách, která dosud není katalogisována, ale i na tu snad dojde.

III. Hudební archiv. Předem o něm podotýkám, že jsem jej s vědomím a schválením p. arcibiskupa Dra Leopolda Prečana osamostatnil, takže činí samostatný institut; doposud byl počítán ke knihovně. Svoji poslední zpráva o něm (Č. Arch. šk. VII., 1930, str. 136) končil jsem nadějí, že se mně přece podaří překrásnou skladbu Missa s. Venceslavi od Adama Michny z Otradovic provést na kůru u sv. Mořice v Kroměříži, když se o jubilejním roce sv. Václava podnik nezdařil ani v Praze, ani v Brně, a nezklamal jsem se. Místní zpěvácký a hudební spolek „Moravan“, řízený osvědčeným sbormistrem p. Evž. Trasonem se zhostil úlohy výborně. Skladba se tak líbila, že členové „Moravana“ s nevšední horlivostí chodili do zkoušek a že na zkoušky v kostele samém chodily celé průvody posluchačů všech stavů a všech vyznání náboženských. Dne 30. května, při mši, již sloužil sám p. arcibiskup dr. Leopold Prečan, Kroměříž prožila krásný hudební svátek, neboť skladba uchvacovala posluchače a „Moravan“ podal umělecké provedení. Přítomní hudební kritikové, prof. Dr. Vl. Helfert, bratři Štědroňové a jiní, souhlasně prohlásili skladbu i její reprodukci za hudební událost. Byl tím podán důkaz, že bylo škoda, když skladba nebyla provedena, jak jsem o to pracoval, o svatováclavském jubileu v Praze, ale také o tom, že naše archivy chovají pravé perly umění domácího z doby, která bývá šmahem haněna jako „temno“. Na informaci publika o této Michnově skladbě uveřejnil jsem v „Našinci“ 22. května 1930, čís. 117, obsírnější článek po stránce historické a p. Dr. Emilián Trola po stránce hudební. Když pak pražský Radiojournal požádal o povolení reprodukovat Michnovu skladbu 28. září 1930, rád jsem půjčil notový materiál a napsal jsem do časopisu Radiojournal, čís. 39, 1930, kratší článek o Michnovi; časopisy s povděkem kvitovaly tento čin Radiojournalu, který pak Michnovu skladbu opakoval 5. dubna 1931. Dodávám, že Michnova Mše sv. Václava našla i svého básnického opěvatele, když byla 8. prosince 1930 provedena v kapli pražského bohosloveckého semináře. Brněnský Radiojournal (řed. Dr. K. Vatterl) pak reprodukoval v několika koncertech skladby od jiných skladatelů z našeho hudebního archivu, tak na př. od Jos. Pavla Vejvanovského, Kuzníka atd. O Vejvanovském, o němž doposud nebylo skoro více známo, než jeho jméno, napsal jsem krátký životopis do Radiojournalu 1930, čís. 51, maje za to, že se jím zavděčím právě historikům hudby. Pravé okouzlení vzbudil koncert: Ze staré Kroměříže, a to jmenovitě intimním rozhovorem mezi kard. Rudolfem, arcibiskupem olomouckým, jeho učitelem Beethovenem a kníž. Radzivillem; bylo obecným přáním, aby byl v Radiu opakován. Tak se krásně naplňuje, co jsem v minulé své zprávě napsal, totiž, že se snažím „i do zetlelých papírů přivést život a je učiniti kulturně významnými i v přítomnosti.“

O hudebním archivu z druhého kostela v Kroměříži uveřejnil jsem publikaci: Hudební archiv z děkanského kostela P. M. v Kroměříži (Čas. Vlast. mus. sp. v Olomouci, 1931, roč. 44, zvl. příloha. Viz Hudební výchova XII, 1931, str. 103—4 a Nár. Listy z 23. září 1930.)

Nové akvizice: V dubnu 1931 získal jsem nový přírůstek, hudební archiv z býv. piaristické koleje v Kroměříži; po léta jsem po něm slídl, marně, a také představený nyní františkánského kláštera Th. et Ph. Dr. Jan Kap. Vyskočil mne opětovně ubezpečoval, že přes všechno pátrání nenašel ani stopy; proto jsem dal v uvedené publikaci o hudeb. archivu děkanského kostela P. M. poznámku (na str. 6), že piaristický hud. archiv zanikl. Konečně však Dr. Vyskočil jej našel založený ve skříni na chodbě a mně odevzdal; oznámil jsem nález veřejnosti článkem v Našinci (Olomouc) čís. 108, 10. května 1931. Piaristický hudební archiv byl mně zvláště vítán proto, že jsou v něm uchovány skladby několika piaristických autorů, na př. německého Brosmana a českého Kalouse, zvaného řádovým jménem „Simon a s. Bartholomaeo“; od tohoto je zachováno 43 skladeb. Také jiné skladby budou badatelům jistě vítány. Ze světských skladeb mne zaujala především Hanácká opera z r. 1747, bohužel zachovaná toliko v libretu; právě je uveřejňuji v Čas. Vlast. mus. sp. v Olomouci, 1932, roč. 45. V květnu 1931 obdržel jsem nadto několik knih účtů z býv. piaristické koleje a katalog chovanců z t. zv. Lichtenštejnského semináře, vedeného piaristy, v němž byli hudebně vzdělávání hoši, aby pak na kůru u sv. Mořice obstarávali při bohoslužbách zpěv; tato matrika je důležitá, neboť se nejeden z chovanců později stal šéfem chrámového kůru, jak už vím z vlastní zkušenosti badatelské.

V listopadu 1931 jsem reklamoval 30 hudebních skladeb ze sbírky biskupa Karla Lichtenštejna († 1695), které si od zdejší koleg. kapituly r. 1913 vypůjčil hudební archiv štíftu v Klosterneuburgu, ale doposud nevrátil; jsou to důležité kusy, neboť jsou mezi nimi i skladby kroměřížského skladatele Jos. Pavla Vejvanovského, Alex. Pogliettiho atd.

A tak mohu o svém hudeb. archivu jenom opakovat slova, která o něm již r. 1920 napsal prof. Dr. Vl. Helfert: „Tak vytvořen je zde významný hudební archiv, jenž... představuje dnes jednu z našich nejvýznamnějších sbírek hudebně-historických, jež obsahuje bohatou řadu od polovice 16. stol. až do 19. stol.“ (Č. M. M. 1923, 421).

IV. Museum. Rovněž museum narostlo za r. 1930/31 dosti značně, t. o čísla 307—697, a to jak darováním ojedinelých předmětů, tak celými seriami. Získal jsem na př. kamennou křtitelnicí, jevící zcela románský ráz, rubl na 300. výročí dosednutí Romanovců v Rusku, dvojšilink na jubileum Walthra v. d. Vogelweide, dva hmoždíře, z nichž bývalo stříleno o slavnostech, nápisové železné desky ze zrušeného splavu na Moravě, hudební trubky, fotografické tableau arcib. lesního úřednictva s krásné řezaným rámem (1884), malbu praporce pro biskupský vojenský oddíl (z r. 1678), nástěnné kalendáře z let 1807, 1808, 1821, 1823, 1846, 122 fotografických obrázků z manévru u Kroměříže r. 1929 (viz tento časopis VII, 135), fotografie (zarámované a zasklené) býv. 17 arcib. mysliven a lesních úřadů atd. Naráz nabylo museum hojně mapového materiálu, když jsem r. 1932, jak shora pověděno, uváděl do konečného pořádku knihovnu; za dveřmi lenního sálu a v staré knihovně leželo hojně map, které jsem tedy zařadil do musea, celkem 215 čísel; v knihovně zmizel balast a museum získalo. Mezi těmito přírůstky byly atlanty a jednotlivé mapy a uspořádal jsem je podle abecedního pořádku kontinentů a při nich podle států a zemí. Nejvíce map pochází z 2. polovice 18. stol. a 1. polovice 19. stol.; nejstarší mapa datována je z r. 1678 (Štýrska od C. M. Vischera), nejmladší

kus je z r. 1867 (plán Vídně). Zajímavé jsou plány měst: Londýna (1766), Brna (1815), Vídně (6 z různých dob) a diecéšní mapy: olomoucká (1762), král. hradecká (1790), vídeňská (1804), linecká (1807), sv. hipolytská (zač. 19. st.), ostříhomská (1822), Stol. Bělehradu (1819). Nejvíce map je ovšem z býv. Rakousko-Uherska, nejméně z Francie a severních států; poměrně hojně zastoupeno je Polsko po rozdělení, Uhry, Německo, Itálie. Mapy zemí CSR jsem shrnul pod čísla za sebou jdoucí (č. 591—602); zajímavé je z nich na př. grafické znázornění obležení Prahy Fridrichem II. od Jana Breyera a Ign. Saltzera. Mnohé mapy mají úpravu přímo monumentální (Atlas Tirolensis od Anicha a Hubera, 1774, a jiné), což obeznačeno s poměry olomouckých biskupů a arcibiskupů, pocházejících z přední šlechty a císař. rodiny, ani nepřekvapuje. Jako vydavatelé jsou zastoupeni na př. vídeňská Artaria, L. Ewald (Darmstadt), Fr. v. Reilly, A. C. Seutter, Tob. Conr. Lotter (Augsburg), F. A. Schraembl, Joh. Math. Has, Rizzi Zannoni, Homann a jeho dědici (Norimberk, přes 50 map) atd. Podal jsem poněkud zevrubnější přehled mapového přírůstku, aby bylo zřejmé, kolik cenného historicko-geografického materiálu bylo utajeno. Ve své poslední zprávě (Č. Arch. šk. VII, 136) jsem napsal, že žijící náš p. arcibiskup Dr Leopold Prečan „toto museum považuje de facto za diecéšní a dává do něho předměty hodné úschovy“; tuto zprávu mohu doplnit oznámením, že se uvažuje o tom, zdali má být moje museum prohlášeno i úředně za diecéšní; stane-li se tak, zatím je neznámo, ale bylo by to s prospěchem, neboť pak by nebylo možno pod všelijakou rouškou vykrádati kostelní památky.

V. Sběrka mincí a medailí byla obohacena 29. října 1931 stříbrnou a bronzovou medailí, raženou na 800. výročí přenesení olomouckého dómu k sv. Václavu; daroval je p. arcibiskup Dr Leopold Prečan. Papežské medaile naší sbírky byly studovány r. 1931 Drem Pavlem Grote-meyerem z Mnichova.

VI. Sběrka soukromých korespondencí. Dne 24. srpna 1931 byla mně slíbena korespondence a písemná pozůstalost známého dosud žijícího moravského a slezského folkloristy a buditele Jana Vyhřídala a v listopadu mně nabídl svoji korespondenci v kruzích unionistických chvalně známý ruský emigrant a spisovatel Dr V. Vilinskij; několik menších fasciklů mně již odevzdal a slíbil na moji žádost i ostatní svoji korespondenci. Hnutí unionistické, vzbuzené Dr A. C. Stojanem a udržované s počátku v dosti úzkém kruhu nadšenců, vzbudilo již živý zájem u všech katolických národů, ne toliko u Slovanů, a stalo se tak záležitostí světovou a důležitou; proto korespondence vynikajících osobností, do tohoto hnutí zasahujících, bude mít význam nade vše veliký pro jeho dějepis. Korespondence osobní vůbec bude asi cenným dokumentem o pobytu Rusů emigrantů mimo vlast. Krásného příkladu páně Vilinského použil jsem 19. listopadu na schůzi Akademie velehradské a vybídl přítomné, aby i oni svoji unionistickou korespondenci věnovali sbírce mnou založené. Na téže schůzi požádal jsem jednatele „Apoštolátu sv. Cyrila a Methoda“, aby na příští valné schůzi podal mým jménem návrh, aby archiv tohoto unionistického spolku byl závazně přičleněn naší sbírce. Mám slíbeny písemnosti † Dostála-Lutinova, a tím nabývám zajímavého archiv. materiálu pro obor nové literatury naší.

VII. Sfragistická sbírka. Darem přibyl negativ pečeti arcib. olom. Ant. Theod. hr. Colloreda. Sběrka tato zůstává početně nejmenší.

VIII. Obrazárna. Ačkoli mně obrazárna nijak nepodléhá, přece jsem i pro ni podnikl mnoho práce; r. 1930 vydal jsem její katalog — s drem Evž. Dostálem jako druhým účastníkem —; kolik práce bylo naň obětováno, toho z textu už nikdo nevyčte, třebaš je tam o tom zmínka.

Proti Dostálově replice, kterou opraydu nesnadno případně charakterisovatí, uveřejnil jsem svoji dupliku v Čas. Vlast. mus. sp. v Olomouci, roč. 44, 1931, a redakce publikace „Jahrbuch des Kölnischen Geschichtsvereines“ uveřejnila v 12. roč. 1930 z mého dopisu radě města Kolína n. R. partii, kterou jsem krátce podal obsah II. svazku svých Dějin arcib. obrazárny, věnovaného tomuto městu. V Kolíně n. R. totiž moje objevy o původní arcib. obrazárně vzbudily, jak mně odtud psali, prý asi větší zájem než v Kroměříži a v Olomouci, a proto uveřejnili můj text, třebaš stručný. Mimo to uveřejnil jsem, jak už shora uvedeno, „Paběrky k arcibiskupské obrazárně“ (Čas. Vl. mus. sp. v Olomouci, roč. 44, 1931), v nichž jsem bližší osvětlil několik otázek z naší galerie. Koncem r. 1931 jest pak už vytisknut můj další příspěvek k dějinám této obrazárny, t. seznam obrazů Františka v. Imstenraed z r. 1670, zakoupených r. 1873 našim biskupem Karlem z Lichtensteinem; tento zajímavý dokument pro dějiny obrazových sbírek u nás vyjde v Č. Vl. mus. sp. v Olomouci, roč. 45, 1932. Na několik žádostí ze zahraničí (na př. z Berlína) jsem obstaral také fotografie obrazů.

V záležitostech všech osmi shora uvedených institucí bylo v úřadovně obsluženo na 800 zájemců, písemně bylo vyřízeno různých dotazů a záležitostí přes 500. Hořejším přehledem arcí nebylo daleko vyčerpáno vše, co za léta 1930 a 1931 bylo konáno. Mohu-li však s uspokojením pohlížeti na dílo vykonané, pak nemohu mlčením pominouti také práci, kterými mně vydatně pomáhali, každý v úkolech jemu přikázaných, úředník, arcib. správce p. Fr. Michálek a sluha p. Bedř. Fiala; také jim budou příští pokolení badatelů povinna díky za obětavou práci.

Dr Antonín Breitenbacher.

Z černínského archivu v Jindřichově Hradci. — V posledních letech převáženy byly do archivu zbytky registratur někdejších panství černínských z Chudenic, Petrohradu a Maštova (panství Krásný Dvůr), takže dnes — až na věci nejnovější — soustředěn jest ve 20 místnostech „starého stavení“ v zámku jindřichohradeckém všechen listinný materiál k uschování určený. Proveniencí spisů dáno již i rozdělení archivu na čtyry samostatné a prostorově oddělené celky: archiv jindřichohradecký v užším slova smyslu, archiv chudenický, archiv petrohradský a archiv krásnodvorský, k nimž pátým přičleněn archiv zeiczených statků, německy „Fremde Entien“ označovaný, ve kterém jsou uloženy archiválie těch statků, které kdysi rodům v Hradci postupně vládnoucím patřovaly, časem však od kmenového jmění odpadly; příklady takových statků uvádím: Hlubokou, Choustník, Kost, Košumberk, Lnáře, Mělník, Protivín, Telč. Časově i obsahově nejširší jest archiv jindřichohradecký, uzavírající v sobě všechny spisy, vztahující se na někdejší panství, od původních pánů z Hradce až na dobu přítomnou.

Vedle těchto pěti organických celků z důvodů účelnosti, ač ovšem poněkud násilně, vynětím listin z fondů svrchu označených, byla zařízena v černínském archivu 3 další veliká oddělení: oddělení historické, oddělení rodů a oddělení míst. Oddělení historické neb krátce „Historica“ jsou listiny nejrůznější proveniencie a nejrůznějšího obsahu, mající obzvláštní vztah k dějinám vůbec a k dějinám českým zvláště. Materiál, chronologicky tu uspořádaný, plní 250 velikých krabic; poměrně bohatě je zastoupeno období 30leté války. Oddělení rodů šlechtických (Genealogica) obsahuje privátní i úřední korespondenci osob šlechtických, jest abecedně urovnáno a plní 180 krabic. Listiny pánů z Hradce a Slavatů, náležející do rámce tohoto oddělení, jsou uloženy zvlášť; prvé plní 35,

druhé 45 krabic. Rovněž zvlášť jest uložen rodinný archiv černínský, zabírající více než 200 krabic. Oddělení míst (Topographica) obsahuje doklady k dějinám míst, a to v první řadě pro vesnice a městečka, kdys poddaná Černínům, Slavatům a pánům z Hradce, v druhé řadě však i pro jiná místa, pokud byla s jmenovanými rody ve styku. Nejedna obec v Čechách může si jen z listin zdejšího archivu upravit slušnou obecní kroniku. Listiny, týkající se města Jindřichova Hradce, plnily velikou skfůň.

V místnostech archivu jest uložena černínská sbírka autografů, i za hranicemi chvalně známá, ke které v posledních dnech přibyla nově uspořádaná sbírka mincí.

Naznačil jsem stručně strukturu černínského archivu, aby i ti, kdož nepoznali archivu z vlastního názoru, byli informováni o bohatství jeho fondů.

Ondřej Franta.

Novohradský zámecký archiv. — Zprávu o něm podává v Ročence vlastivědné společnosti jihočeské 1929 jeho správce, archivář Fr. Svetič. Zpráva obsahuje zároveň historii archivu. Archiv jest v podstatě sporádan, třeba rodinné oddělení jeho, týkající se činnosti příslušníků rodu Buquoyů, sporádané je ještě zastaralou metodou. Toto oddělení obsahuje množství italské a španělské korespondence a aktů týkajících se politických dějin války třicetileté a 17. století vůbec. Korespondence císařského generála, bělohorského vítěze, hraběte Karla Bonaventury Buquoye de Longuevalle jest důležitý pramen pro dějiny českého povstání. Vedle toho jsou tu cenné zprávy i pro historii jiných významných příslušníků tohoto rodu, jako hraběte Jana (1741—1803), čelného pracovníka v zemědělských reformách 18. století a vynálezce hyalitu, dále hraběte Jiřího, v letech 1822—1835 člena výboru Českého vlastenského musea. — Buquoyův archiv sporádan byl v letech 1875—1880 svob. pánem Arnoldem Weyhe-Eimkem, královským hanoverským důstojníkem, který se po pádu království hanoverského zdržoval v rakouských zemích a oddal se práci historické. V archivu pracoval také v roce 1890 Dr. Lad. Hofman, který podal o něm zprávu v „Archivalien zur neueren Geschichte Österreichs“. Od r. 1901 do r. 1923 byl častým jeho hostem českobudějovický archivář Reinhold Huyer, který se mu věnoval s nevšední pílí, pořádal zejména materiál týkající se dějin třicetileté války; mezi jiným pořídil registry ke všem listinám tohoto období. Roku 1921 stručný soupis tohoto archivu pořídil při své inspekční cestě ředitel Dr. Ad. Krejčík. V roce 1923 bádá na archivním materiálu přednosta hud. archivu university v Brně Dr. Vl. Helfert, a to pokud šlo o jihočeského hudebníka, faráře Jana z Kaplice, dále skladatele českého Václava Tomáška, který byl „hausmusikem“ hraběte Jiřího Buquoye v době před sto lety. Dr. O. Stehlik hledal tu prameny k dějinám povstání 1848, kterých pak užil ve svých pracích v „Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde“, dále v posledních letech pracovali v archivu Dr. Mendl na listinách z let 1346—1363 a Ing. F. Lom z Klatov o pokroku zemědělství na poč. 19. stol. („Zemědělská krise v Čechách let 1820tých“ v Zemědělském archivu). Také Dr. F. Hrubý užil spisů z tohoto archivu k své historii Ladislava Veleny z Zerotina za českého povstání.

M. V.

Archiv panství zbraslavského. — Mezi sbírky písemností, postižené reformami josefinskými, náležel i archiv dominia zbraslavského. Po zrušení kláštera v r. 1785, když úřední komise byla sepsala, odvezla a z části v dražbě prodala nábytek, knihovnu, bohoslužebné předměty a obrazy klášterní, došlo na jaře příštího roku na archiv, uložený v době

toto převratu v šesti truhlách. Dne 30. máje 1786 dostal purkrabí rozkaz, aby spisy, týkající se kláštera a řádu, oddělil od ostatních archiválií, sepsal o nich inventář a vyčkal dalších pokynů od administrace státních statků; zbývající materiál, vylpynulý ze správy velkostatku zbraslavského a slapského, necht je na kanceláři uložen. Nato v červenci převzal první skriptor universitní knihovny Josef Karmaschek část zbraslavského archivu, obsahující listiny a listy, zapsané v Catalogu archivi Aulae Regiae. O dalším osudu těchto písemností podává zprávu F. Tadra v úvodu k Listům kláštera zbraslavského. Zbylé písemnosti daly základ spisovně patrimoniálního úřadu, a byly nepostradatelné pro další správní činnost velkostatku. Zapsány jsou ve dvou repertářích: v jednom v abecedním jmenovém pořádku, ve druhém jsou rozříděny podle povahy pod litery, kterými jsou také vedle běžného čísla fasciklu signovány. Tak přicházejí A Spiritualia, B Nařízení krajského a jiných úřadů, C Záležitosti dědické, testamenty, inventaria, D Spory, E Hranice, F Dluhy, G Skody živelní, H Přívozy, J. Kontrakty a pod., K Korespondence, L Interventionalia, M Výhosty, N Koncese, O Atestata, P Examina a criminalia, Q Počty, R Militaria, S Fase, T Memorialia. Že se mezi nimi oclly i některé fascikle registrované v Catalogu archivi, stalo se buď přehlédnutím při přebírání archivu, anebo si je později správa panství k úřednímu jednání vyžádala.

Nastoupením nové správy [panství přivtěleno náboženskému fondu pod vedením administrace státních statků] vyrostla značně úřední agenda. Co dříve vyřizovala vrchnost se stranami a s úředníky ústně [mnohdy i kvitování různých platů stalo se jen slovem a rukou dáním], to vše šlo odtud cestou písemnou. Nově dosazený vrchní, na místě purkrabího, zavedl od roku 1789 nové registrování spisů, rozděлил materiál opět v oddělení povahově odlišná, avšak se signaturou římské číslice; ku př. II. byl oddíl akt vydaných a přijatých mezi vrchnoředitelským a krajským úřadem, pod IX. kšafy, pozůstalosti, úmluvy atd. až do XXV., kterýžto oddíl chová počty obecní. Každý fascikl označen je pořadovým číslem a zapsán v podacím protokole. V této době vznikly a jsou v archivu uchovány knihy patentů (Patentbuch), t. j. kopiáře oběžníků a nařízení od krajského úřadu, protokoly úředních dnů (Amtstagprotokol), některé knihy pozemkové, urbární kontrakt, kniha dluhů urbárních a j. Gruntovní knihy ze starší doby jsou uloženy v zemském archivu, mladší — vzniklé kol roku 1800 — u okresního soudu na Zbraslavi. Ve spisovně přibýlo tou dobou materiálu zvětšením agendy místního soudu (byl přijat justiciár), také pozemková reforma, vyměřování a dělení gruntů, nové daně vydaly nové, obsáhlé svazky písemností. Akta důchodenské kanceláře za 40leté působnosti správy státních statků nejsou v archivu — až na malé zlomky — uchována.

Převedením panství v majetek knížete Bedřicha Oettingen-Wallersteina v r. 1825 stala se činnost úřední mnohem obsáhlejší. Kníže, muž osvícený a prozíravý, dobrý hospodář, zaváděl užitečné novoty v hospodaření, zakládal průmyslové podniky a reformoval i agendu úřední, vydával promyšlené instrukce a zařídil z každého oboru zvláštní úřad s přesně vymezenou činností. Vznikala akta a knihy úřadu direktoriálního (záležitosti politické a právní), úřadu industriálního (lesy, zahrady, cihelny, lomy a průmyslové podniky), úřadu hospodářského (polní hospodářství, dobytkařství), úřadu důchodenského (počty, chudinství, daně). Působení jednoho úřadu bylo ovšem s druhým v stálém kontaktu. V čele těchto oddělení, z nichž každé mělo svého přednostu, stál a představeným všech byl direktor. Ten jednal s vrchností buď přímo anebo prostřednictvím inspekce, právě tak, jako zas vrchnost většinu jednání a usnesení podá-

vala skrze inspektora. Touto složitou působností se stalo, že se mnohé písemnosti, vydané inspekci, resp. vrchností, vyskytují ve dvojm, trojm i vícenásobném prepise, tak, jak si je písař toho kterého úřadu pro svůj archiv opisoval. Přes toto rozdělení nelze jinak, než písemnosti z celé té činnosti vzniklé pokládati za pevný celek. Jako depot vyskytují se v něm privátní počty a korespondence členů knížecí rodiny, ale i tu se najde často těsná souvislost s hlavním materiálem. Po 17 letech panování knížete Bedřicha, když kněžna vdova vedla téměř 20 let správu panství za nezletilého dědice, zvětšil se písemný materiál projednáváním pozůstalosti, dědických a poručnických záležitostí, které, ač se zdají býti věci privátní, souvisí úzce se správou panství. V tuto dobu však spadá již rok 1848, po němž ztrácí patrimoniální význam. Jak výše řečeno, převzal stát v r. 1850 gruntovní a jiné důležité knihy, aby napomáhaly úředním potřebám a veřejnosti u nově zřízeného okresního soudu.

Mladší část archivu, vznikající v následujících letech, vztahuje se zejména k hospodářským zájmům panství. Přesné třídění a značení spisů přestalo. Písemnosti s exhibitním číslem slučovány jsou ve svazky podle ročníků, podací protokoly psány jen na volných listech. Počty důchodenské vedeny jsou ovšem přesně i na dále.

Až do r. 1900 čítá archiv přes 2.000 knih, nejstarší jsou z r. 1715. Jednačím jazykem, vyjma nejstarších českých a latinských spisů, je němčina. Češtiny užívalo se jen ve styku s poddanými.

Mezi vzácné listiny, jichž je nemnoho v archivu zbraslavském, patří konfirmace, daná císařovnou Marií Terezií klášteru v r. 1744, jediná o právu na odebírání dříví z lesů dobrříšských, kaligraficky psaná na 10 listech pergamentu, vázaných v bílé kůži, se zavěšenou velkou pečetí v dřevěném pouzdře. Pak několik listin a listů týkajících se převodu majetku, postupní list na budeciovskou nadaci (přigamen se 4 zavěšenými pečetmi), výhostní listy. Zvlášť jsou uloženy plány, jichž s připočtením nejmladších je přes 1600 kusů.

Za doby kláštera, při nedostatku místností, vykázán byl archivu bezpochyby jeden ze 14 velkých sálů v budově konventní. Po přechodu panství do správy státních statků archivní materiál byl uložen v menší komoře, o které je v r. 1795 psáno, že je vlhká a plná houby. Po přestavění amts-hauzu v r. 1802 našlo se pro archiv vhodnější umístění při kanceláři. Po zániku patrimoniálního úřadu starší spisy a knihy byly uloženy do beden, kde po několik desítek let odpočívaly zřejmě netknuty, leda že tu a tam obyvatelé konventu, majíce do místnosti přístup, sebrali náhodně svazky papíru na zatápění v kamnech. Že občas i někdo nepovoláný do spisů nahlédl, přehrabával a vybral, co vzbudilo zájem, vypůjčil si a uložil jinde, bylo za daných okolností samozřejmé. Leč ani toto nešetrné „opatrování“ celku valně neublížilo. Že některé knihy a fascikle chybějí, možno vysvětlit i tím, že byly přenášeny kolikrát k inspekčnímu úřadu, sídlícímu v Praze, i tím, že si úředníci panští, přestoupivše po r. 1848 do státní služby, ale vedouce i nadále správu panství, vypůjčovali akta, která pak někde ve státních kancelářích uvázla.

Při restauraci památných budov zbraslavských pamatoval nyní majitel panství Cyril Bartoň-Dobenin na účelné uložení a srovnání archivu. Jeho nevšední zájem a porozumění pro historii poskytl archivu vhodné umístění ve 3 světlých klenutých místnostech konventu, vybavily ho účelným nábytkem, příruční knihovnou i všemi nutnými pomůckami. Když jsem se před pěti roky ujala urovnání archivu, shledala jsem svazky a knihy přeházené, znečištěné, v chaosu naprosto neutěšeném. První prací bylo seznámit se s obsahem a pak po poradách s p. státním archivním

inspektorem tříditi a obnoviti pořádek, v němž byly spisy po svém vzniku ukládány. Stará signatura se všude zachovává a písemnosti srovnávány jsou v příslušném pořadí do krabic, knihy v seriích uloženy do skříní a sepsán o nich inventář; postupuje se tak, aby se archiv pomocí protokolů, repertářů a v další program pojatých indexů stál lehce přístupným. Akta bez signatury, o kterých nemožno určit, kam náleží, budou srovnána podle obsahu chronologicky. Tři hlavní epochy vedly k hrubému rozdělení tak, že písemnosti z doby kláštera jsou uloženy pod A, od nastoupení správy státních statků až do zrušení patrimonie pod B, následující pak pod C. [Poněkud ztížena je pořadatelská práce proto, že před časem rovnal někdo tím způsobem, že vyňal z celistvých fasciklů spisy které ho zajímaly, a sestavil z nich nové svazky. Pokud jsou spisy signovány, lze nesprávnost tu napravit, hůře je u písemností, které byly přílohou fasciklu a nenesou značení.] Archiv doprovází nyní knihovna o 200 svazcích, obsahující díla povětšinou rázu náboženského, sbírku zákonů, časopisy hospodářské, spisy Vaňkovy, Pařízkovy, Zieglerovy a j. V poslední době archiv byl obohacen prepisy zbraslavských gruntovních knih, starých listin a akt, nalézajících se v cizích archivech a sebraných na přání pana Bartoně prof. Dr. Zibrtem. Rozličné zbraslavské archiválie, roztroušené v soukromém majetku, vykupuje majitel panství často s nemalým nákladem. Vrátila se tak do archivu Topografie, rukopis z r. 1830, s velkou péčí zpracovaná bezpochyby inspektorem Nettwallem, Visitační nález z r. 1715, Elenchus z 18. stol., Antifonář zbraslavský z r. 1745 a j. v.

Studium v archivu panství zbraslavského dává zajímavý obraz vývoje, předvádí poměry správní a právní, vesnické zřízení, postavení poddaných, hospodářský stav 18. a 19. stol., hrůzy povodní, svizele s průtahy a kvartýry vojenskými, poměry ve školství, šlechtetnou starost knížecí vrchnosti o poddané založením první průmyslové školy s českým vyučovacím jazykem, vznik různých odvětví průmyslových, zejména průmyslu cukerního atd.

Zdeňka Nyplová.

Archiv města Jaroměře. K četným městům českým, která dosti nechápala významu svého archivu pro budoucí věky, náležela do nedávna také Jaroměř. Jen péčí městského musea byly jeho trosky zachráněny a uchovány do dnešní doby, kdy dochází k jich uspořádání a uložení s podporou obce i ministerstva školství a nár. osvěty. Vedle velikých požárů, postihnuvších město v letech 1548 a 1670 a jiných pohrom, byla to asi hlavně padesátá léta min. století, jež způsobila městskému archivu nesmírné škody tím, že celé haldy úředních spisů byly z radnice rozneseny a kupcům rozprodány. Od založení městského musea r. 1883 byly však věci, vyřazené z registratury, odevzdávány do musea a v něm opatrovány, třebaže nikoliv srovnány. K nim pak postupně sběratelskou činností členů musejní komise byly získány a zachráněny některé — často i velice cenné — jednotlivosti bývalého městského archivu. R. 1910 byl učiněn první pokus o soupis těchto památek podle jich uložení ve vitrinách a pod. Teprve r. 1925 na návrh musejní komise zvolilo obecní zastupitelstvo měst. archivářem profesora státní realky Václava Nováka. Nedostatek vhodných místností způsobil však, že se mohlo až r. 1929 přikročit k pořádku archivu, když byla získána vhodná místnost v nové budově státní realky. Dnes má archiv již devět plných skříní a materiálu stále přibývá. Roztřídění jeho podle původu jest již hotovo, třídění na skupiny v rámci jednotlivých fondů se provádí.

První část archiválií činí materiál původu jaroměřského, a to věci obecní, soukromé, cechovní a spolkové. Nejstarší zachované archivní

památky města Jaroměře nesahají vznikem dále než do 16. století. Z početných městských privilegií nezachovalo se v originále žádné, z opisů pak nejdůležitější jest opis mnohých privilegií z konce 18. století, potvrzený císařem Františkem II. Nejstarší městské knihy vzaly většinou za své již požárem z r. 1548. Z následujících dob se jich značná část zachovala, a to 55 v jaroměřském archivu a několik v zemském archivu v Praze. V listinném materiálu znamená hranici rok 1810. Z doby před ním jest zachováno celkem málo kusů, potvrzujících většinou soukromá práva obyvatelů města, a pak malá část registratury městského magistrátu, jejíž rozsah roste do r. 1835 až 1838, od kdy jest z největší části zachována až do r. 1849 (resp. 1850). Její jednací protokoly — až na několik — činí s podacími protokoly obecního úřadu souvislou řadu od r. 1816 do r. 1890. Podobně menší mezezy vykazují akta a účty obecního důchodu, zádušního fondu, měšťanského špitálu, chudinského ústavu a feuerlöschkasy z let 1810—1870. — Cechovní archiválie počínají rovněž teprve počátkem 17. stol. a náležejí hlavně stol. 18. a 19. Vykazují ponejvíce knihy zápisů o cechovních shromážděních, knihy počtů, rejstříky učňů, cechovní artikule, listy tovaryšské a mistrovské a vysvědčení. Nejčetněji je zastoupen cech trojího řemesla: pekařského, perníkářského a mlynářského, pak kožišnický, pasířský, kovářský a zámečnický, krejčovský, řemenářský a ševcovský. — Ze spolkových archivů dlužno jmenovat archiv dělnického spolku „Ruka“ a Hospodářského spolku z l. 1862—1910.

Sběratelskou činností byla získána druhá část archivu, t. j. materiál mimo jaroměřského původu. Jest to především značné torso registratury a knih panství smiřického a hořeňovského. Části registratury jsou z let 1813—1849, z knih jsou tu hlavně katastry z l. 1713—14, 1748, 1757 a 1768 (extrakty) a řada účetních knih z 50. a 60. let 19. stol. K početněji zastoupeným náleží též archiv panství opočenského (178 listin z let 1606—1789), zárečského, kukského, bradištského (Choustníkovo), tachovského, štěkeňského, velichovského, pevnosti Josefova a j. v. (Podrobnější seznam této části jest uveden ve druhé ročence městského musea v Jaroměři z r. 1931 a výroční zprávě státní realky v Jaroměři za školní rok 1930/31).

Třetí část archivu města Jaroměře činí registratura a knihy okresního výboru a okresní správní komise zrušeného samosprávného okresu jaroměřského. Byla v něm uložena r. 1931 jako depot a obsahuje všechny knihy zápisů o schůzích okresního výboru a zastupitelstva od vzniku okresní samosprávy až do zrušení okresu a podobně všechny knihy účetní i podací protokoly, s výjimkou posledních několika let. Registratura není dosud srovnána. K této části budou podle možnosti získávány postupně staré účty obecních samospráv jaroměřského okresu, které v mnoha a mnoha případech jsou již ztraceny.

Václav Novák.

Archiv města Litomyšle. — Na oslavu čtyřiceti let svého trvání městské museum v Litomyšli vydalo na podzim r. 1931 první ročník „Věstníku městského musea v Litomyšli“ s úvodním slovem Dra Františka Páty a dvěma velmi cennými informačními články, jednak o městském museu z pera Viktora K. Jeřábka, jednak o městském a musejním archivu v Litomyšli z pera správce musea Josefa Žďárského. Poslední článek je stručná historie dnešního archivu litomyšlského, výklad jeho umístění a uspořádání a také výčet jeho fondů podle jednotlivých oddělení, do kterých archiválie rozčlenil prof. Dr. Zdeněk Nejedlý, litomyšlský rodák a historikograf. Jak patrně z titulu „městský a musejní archiv“, jde zde

podle nauky archivní dnes platné o archivy dva: archiv městský a k němu umístěný archiv patrimoniální a archiv musejní, kterýmžto názvem se označují zpravidla sbírky starých listin, knih a spisů, shromažďované u musej buď darem nebo koupí, tedy činností sběratelskou, nikoliv organickým vývojem archivu.

Archiválie města Litomyšle jsou v musejním archivu litomyšlském základním materiálem archivním, třebaž jsou to jen zbytky vlastního archivu městského, větší část tohoto archivu činí listiny, akta a knihy bývalého úřadu a soudu patrimoniálního, část také listiny z archivu bývalého biskupství litomyšlského. Jest litovatí, že v odporu proti základním pravidlům, obecně platným při pořádní archivů, byla při rovnání archivu litomyšlského úplně potlačena zásada rekonstruovat — pokud možno — každý fond do původního stavu, neboť všechny fondy bez ohledu na provenienci jsou pomíchány do sebe a rozděleny podle druhu dokumentů. Tak do prvního oddělení jsou zařazeny pergameny, dělicí se na pergameny „musejní“ (skupina A.) a pergameny archivu města Litomyšle (skupina B.), srovnané chronologicky a opatřené indexem. Druhé oddělení činí listiny, rozdělené opět na dvě části, a to na listiny, týkající se A. dějin města a B. jednotlivých domů, oborů, osob a ústavů. Ve skupině A. jsou promiscue položeny listiny městské vedle akt registratury panství trautmansdorfského, účty městské vedle patentů císařských a guberniálních, výtahy z knih a spisy městské vedle spisů, týkajících se zámku a správy panství. Dělitko jednotlivých pododdělení, kterých je celkem 24 a zahrnují v sobě akta z let 1400—1920, jest opět chronologické. Ve skupině B. obsahově rozčleněné již titulem, význačně a bohatě místo zaujímají akta, týkající se cechů, škol a kostelů. Třetí hlavní oddělení jsou knihy, oddělení veliké, obsažné, ale nejvíce roztržité. Autor informačního článku podává tento jejich přehled: A. Knihy z archivu městského a dary musej. B. Knihy z registratury osady města Litomyšle. C. Knihy z archivu městského (i jiné, malý formát). D. Patenty tiskové i psané. D 1. České obrozenské tisky z l. 1800—1860. E. Bohemica. F. Cizí tisky. G. Litomyšlské tisky. H. Z litomyšlské staré pošty. I. Staré české tisky do r. 1800. K. Práce litomyšlských piaristů. L. Exulantské tisky. M. Rukopisné modlitby a skladby. N. Bible. O. Knihy cechovní. P. Welzova knihovna. R. Příruční knihovna musejní. S. Registra místní osady. Š. Josefínský katastr. T. Knihy ve Slavíně. U. Knihovna býv. realky v Litomyšli. V. Knihy a noty ve Smetanově sní. Z. Graduál. — Již jen při zběžném přehlednutí tohoto rozdělení zarazí odborníka, že knihy městské jsou roztrženy do dvou skupin (rozhodoval tu patrně formát knih!), ač první obsahuje také „knihy gruntovní a vesské“, urbáře a knihy přivtělených osad jako skupina třetí, zejména když ve skupinách předchozích nebyl nikde brán zřetel na provenienci, že staré tisky jsou rozstrkány do pěti oddělení, když mohly dáti skupinu jednu s menšími oddíly, proč skupina S. (registra místní osady) je odtržena od skupiny B. (knihy z registratury osady města Litomyšle), k níž obsahově i proveniencně se zřejmě připíná, proč příruční knihovna musejní je počítána mezi fondy archivní, atd. Šnád při tomto zastaralém rozdělení spolupůsobila bezradnost, jak přičlenit k archivu písemnosti a knihy, které byly darovány městskému museu jako cenné jednotlivosti; ale tomu by právě bylo odpomoženo, kdyby skutečný archiv městský spolu s archívem patrimoniálním a městskými památkami cechovními byly instalovány a katalogisovány jakožto archiv samostatný, svým vlastním životem vzniklý, a kdyby všechny ostatní listiny, knihy a akta byly seskupeny v archiv musejní s vnitřním rozdělením dalším, pokud lze podle své proveniencie a se samostatnou sbírkou

rukopisů. Staré tisky jsou nesporně částí oddělení knihovního. Takovýmto uspořádáním bylo by také pamatováno na budoucí rozvoj obou těchto odchylných archivů, který se bude dít docela diametrálně; kdežto archiv městský bude organicky a soustavně doplňován starými ročníky městské registratury a důležitými dokumenty městskými, archiv musejní může býti nadále rozšiřován vlastní sběratelskou a přízní soukromých dárců. Bohatý a cenný historický materiál archivu litomyšlského zasluhoval by si modernějšího uspořádání plným právem. *V. Kosinová.*

Městský archiv v Písku. — Nástupce zvěčnělého Augusta Sedláčka ve správě píseckého městského archivu, prof. Josef Kaiser, vydal „IV. zprávu musea Augusta Sedláčka pro vlastivědu Prácheňska“, v níž věnoval vedle musejnictví několik odstavců také referátu o činnosti městského archivu. Fondy městského archivu v poslední době byly rozmnoženy o řadu nových inventárních čísel. Jest to především písemný operát josefského katastru, uložený do té doby u píseckého berního úřadu; obsahuje 34 knih. Dále byl v archivu zpracován mladší písemný materiál o činnosti revisitační komise, opatřen lístkovým rozpisem a srovnán do 109 fasciкул podle jednotlivých obcí okresu. Z přírůstků rodinných archivů a sbírek dlužno se zmíniti především o dvou darech, cenných pro historii českého obrození, souboru listinných a listových památek rodiny Tonnerů, zejména otce známých bratří Tonnerů, Antonína, kdysi (1822 a dalších) ředitele panství zdíkovského, jednak deníku deklaranta Tomáše Šobra, prvního českého píseckého starosty (1866—69). Do archivu odevzdána také část mladší městské registratury. Celkem má dnes archiv 1573 úředních knih a 3070 fasciкул. Protože do archivu byl přidělen stále službou městský kancelářský úředník, jest archiv nyní otevřen i v dopoledních hodinách. *M. V.*

Městský archiv v Rychnově n. Kn. — Tento archiv jest uložen v malé klenuté místnosti nynější radnice (bývalé školy), která však proti nebezpečí požáru není zajištěna. Nábytkový inventář jest nedostatečný: 3 otevřené regály a 1 zasklená police. Archiv nemá dosud správce a z největší části není ani rozříděn ani srovnán. Inventáře ani katalogu ovšem není a podle informací městského úřadu nebyl činěn ani pokus o pořízení těchto pomůcek. Jedinou evidencí umožňující dějiny města, sepsané nejdříve A. Sedláčkem a hlavně Drem T. Kouřilem a Ant. Svobodou, kteří prostudovali vedle jiných pramenů městský archiv; vedle toho Dr. Kouřil, jednak v poznámkách svého tištěného díla, jednak ve svých výpiscích (které jsou rovněž v archivu uloženy) registruje, co bylo v archivu v době vzniku díla (v 1. desetiletí 20. stol.). O prázdninách 1931 jsem prohlédl a rozřídil nejstarší materiál až po r. 1850. Jest ovšem možné, že mezi neprohlédnutou částí nebo na půdách obecních domů budou ještě později nalezeny starší věci, poněvadž stěhováním asi před 25 lety bylo vše rozházeno. Budou to však jen části nebo jednotlivé kusy celků nyní již známých, a tak možno podati obraz tohoto archivu: I. Sbíрка městských privileji čítá 6 kusů, z nichž nejstarší jest uděleno Ferdinandem III. r. 1653. Vidimus rady města Solnice z r. 1644 podává starší privileje. — II. Městské knihy skoro všechny jsou uloženy v zemském archivu v Praze, jen asi 6 jich má dosud v opatrování okresní soud v místě. V městském archivu jsou toliko radní protokoly in iudicialibus z l. 1748—50, 1753—58, 1771—1775, 1791—1846, tytéž pro městečko Vamberk z l. 1836—1845 a 1847, pak radní protokoly in politicis z l. 1794—95, 1813—16, 1820—25, protokol ekonomický z l. 1796 až 1798, 1814—35, Libri sententiarum 1771—1811, registra osob do obce

přijatých i vyhoštěných z l. 1561—1684, podruhů z l. 1569—1675, registra smluv svatebních a jiných od r. 1558 a konečně knihy patentů. — III. Registratura magistrátu postrádá pomocných knih, zatím byly nalezeny jenom 2 podací protokoly, 1 rejstřík a kniha pasů z r. 1809—43. Registratura byla nyní rozříděna, zbývá ještě srovnati fascikly. Při jejím založení byly do ní pojaty též starší listiny a účty, které sahají zpět do poč. 17. stol. Jsou to zejména počty obecní, kostelní, nadační a j. p. Tím má větší cenu. Do 30. let min. století jsou nejvíce zastoupena Judicialia, pak Publica a Oeconomica, později Politica. Období r. 1848 chybí takřka úplně. — IV. Registratura od r. 1850 jest rozdělena na dvě části. První sahá do r. 1878 a jest v úplném nepořádku v regálu v archivu, druhá od r. 1879 do dnešní doby slouží úřední potřebě a jest uložena v jiné místnosti. Pomocné knihy jsou z největší části v archivu spolu s protokoly o schůzích obecního zastupitelstva a městské rady i místní školní rady. Rada knih tu však chybí. — V. Archiválie cechovní vykazují nepatrný zlomek cechovních archivů. Sbíрка privileji a pořádků cechovních chová 5 kusů cechu krejčovského a postříhačského, 5 soukenického, 2 tkalcovského, 3 hrncířského, 2 kožešnického, 3 pekařského, mlynářského a perníkárského, 1 zámečnického, ručnickářského a hodinářského. Nejstarší jsou potvrzení artikulů cechu soukenického z r. 1513 a pořádek cechu krejčovského a postříhačského z r. 1518, obojí od pana Viléma z Pernštejna. Cechovních knih jest tu uloženo celkem 8, a to cechu krejčovského, soukenického, kožešnického, mezulánského a postříhačského a řeznického. Nejstarší jsou registra o přijímání do cechu kožešnického od r. 1664. Konečně jest tu několik vysvědčení a listin. Pečetí ani městských ani cechovních v archivu není.

Samostatnou skupinu činí archiválie cizího původu, vždy několika kusy zastoupené, hlavně pocházející z archivů měst Solnice a Kostelce n. Orli. a panství častolovického. Také některé cechovní památky cizích měst tu jsou. Jsou i cenné mezi nimi a dostaly se do Rychnova n. Kn. zajisté sběratelskou činností dřívějšího musejního spolku a musejní komise.

Rychnovský městský archiv potřebuje hlavně ochotného trvalého správce. Nepochybují, že by mu město vyšlo rádo vstříc. Překvapuje, že se dosud nenalezla vhodná osoba ve městě s tak starou střední školou.

Václav Novák.

Zpráva o archivu města Týnce nad Labem. — O Týnci nad Labem, ležícím 10 km východně od Kolína, nalzáme zprávu již u Kosmy. Byl to tenkrát knížecí dvůr a nazýval se Týncem na Hůrkách. Později vznikla tu osada i tvrz, které společně do začátku 16. stol. častěji měnily majitele. Městečkem se jmenuje Týnec již v první polovině 15. stol. Roku 1510 byl připojen trvale k panství pardubickému, jež tou dobou patřilo rodu perněšternskému. Roku 1560 se stalo toto panství i s Týncem majetkem královské komory a zůstalo v jejím držení téměř po 300 let. Roku 1600 Týnec byl povýšen císařem Rudolffem II. na královské městečko komorní, nadán erbem, dvěma jarmarky a týdenním trhem.

Starý městský archiv v nejnovější době upadl v zapomenutí. Nejpodrobnější poučení o dějinách města najdeme v knize „Kolínsko a Kouřimsko. Díl II. Paměti osad na Kolínsku“, vydané r. 1915, která byla pořízena péčí učitelstva kolínského okresu za redakce Jos. Tůmy. Tam se praví na str. 290, že městský archiv byl dílem zničen požárem, dílem rozehvácen. Nebylo tomu tak. Písemné památky minulosti, poměrně dosti bohaté a starožitné, ležely ve velmi bídném stavu a v nepořádku na půdě radnice, jednak v bednách, jednak volně naházeny na hromadách.

Roku 1928 na podnět a za pomoci prof. V. Vojtíška, jenž jako státní archivní inspektor pro Čechy dvakrát navštívil Týnec, pokusil jsem se zachrániti archivní památky před rostoucí zkázou. Dnes je archiv částečně uspořádán a uložen na radnici v místnosti za městským úřadem ve dvou velkých skříních, pořízených obcí za pomoci ministerstva školství a nár. osvěty. Pořízen prozatímní inventář a některé nejvíce ohrožené písemnosti konservovány. Jenom registratura z let 1880 až 1918, pro kterou není dosti místa, leží dosud ve třech bednách na půdě. Na radnici byly uloženy jako deposita také archivy týneckých cechů, majetek to místního „Společenstva různých živností“.

Dvě nejstarší privilegia z doby předbělohorské byla zničena ve třicetileté válce. Bylo to privilegium císaře Rudolfa II. z 3. března 1600 na dva jarmarky a týdenní trh a císaře Matyáše z 5. prosince 1606 na třetí jarmark. V archivu nalézáme jen jejich konfirmaci, kterou městu udělil císař Ferdinand III. 4. srpna 1638, psaná česky na pergameně, přivěšená pečetí je ztracena. V archivu je zachována konfirmace těchto tří privilegií od císaře Karla VI. z 27. října 1725, psaná jazykem českým na pergameně ve formě knižní s pečetí přivěšenou, dále privilegium císaře Josefa II. z 2. ledna 1785, potvrzující nezachovanou konfirmaci císaře Marie Terezie ze 4. května 1763 a rozhojňující tržní privilegia města. Reč tohoto pergamenového privilegia je německá, forma knižní s pečetí přivěšenou. Čtvrtou pergamenovou listinou je konfirmace Josefova privilegia císařem Františkem II. z 19. srpna 1796.

Z městských knih je zachována především souvislá řada manuálů radních a purkmistrovských, v nichž nalézáme zápisy o právním jednání před městskou radou. Nejstarší je manuál radní založený r. 1642, zvaný „Kniha zelená“, v němž jsou zápisy již od r. 1543. Obsah této knihy je patrný z titulu: „Společného ouřadu konšelského sňešení. Tyto knihy městské, do kterých se vpisují zápisy domův v městě Tejnici nad Labem a z nich platu stálého, item všelijaká právní a přátelská porovnání lidská, též smlouvy svatební a jiné věci pamětihodné jsou obnoveny a převázány“. Zápisy jsou vesměs české, vazba je renaissanční, kožená, z prvé poloviny 17. stol. Druhý manuál byl založen r. 1670. Podle titulu se mají do něho „na paměť vpisovati a uvozovati pro budoucí časy rozličné všelijaké příběhy a trefučky při ouřadu purkmistrovském vzniklé a vyřízené“; kniha je bez vazby. III. manuál byl založen r. 1702, jest vevázán do kožené renaissanční vazby asi z prvé poloviny 17. stol., IV. manuál z r. 1721 je bez desek, V. (t. zv. Kniha bílá) z r. 1745 v bílé kartounové vazbě, šestý již z r. 1748 (Kniha strakatá) v lepenkové vazbě a konečně sedmý manuál, zvaný Knihou červenou, byl založen r. 1776, rovněž v lepenkových deskách. V něm se objevují vedle zápisů českých také zápisy německé. Mimo tyto knihy se zachovalo ze 17. a 18. stol. v archivu zejména: opis urbáře z r. 1654, počet kontribuční na rok 1665, soupis obyvatel z r. 1705, protokol obecních pronájmů od r. 1750, protokol reparticií od r. 1742, protokol misiv od hejtmána pardubického kraje, zal. r. 1742, gruntovní kniha asi z pol. 18. stol. Nedostatky a nedorozumění počtův obecních z let 1758—1765, kniha patentní, zal. 1771, kniha inventářův a testamentův (modrá strakatá), zal. 1789, v ní výtah z knihy t. zv. řebíčkové z let 1721—1732, Konzeptenbuch No. 2 od r. 1790 a j. Vše je psáno zprvu výhradně česky, od 2. pol. stol. 18. se množí zápisy německé. Z 19. stol. je zachováno v archivu přes 100 svazků knih, vyšlých z různých oborů městské činnosti (knihy obecního důchodu, jednací protokoly obecní, knihy fondů kontribučenského a chudinského, knihy daňové a t. d.).

V registratuře máme zachovány písemnosti od poloviny 17. stol. Spisy jsou částečně rozházeny, částečně ve svazcích, svázaných motou-

zem. Patrně jsou stopy dvojího pořádku spisovny ve stol. 18. a v druhé pol. stol. 19., a to podle různých hesel nebo let velice libovolně. Obecní počty jsou nyní od ostatních spisů odděleny; zachovány jsou v řadě celkem souvislé od r. 1655 do doby nejnovejší. Z 19. a 20. stol. máme k registratuře 3 indexy. Protože rekonstrukce spisovny bude vyžadovati delšího času, bylo ponecháno prozatím dosavadní uspořádání. Hranicemi při rekonstrukci registratury bude zřízení magistrátu za Josefa II. a jeho zrušení v polovině 19. století.

Městských pečetí v archivu není. Ještě v Soupisu památek historických a uměleckých v politickém okrese kolínském, vyd. r. 1897, praví se na str. 100, že se na radnici chovají dvě stříbrná pečeti, jedno ze 16. stol. (správně z 1. pol. stol. 17., protože v pečetním poli je zobrazen městský erb, kterým bylo město obdařeno až r. 1600) a druhé z 18. stol. Obě tato pečeti jsou dnes nezvěstná. Zachována jsou jen razítka z nejnovejší doby.

Dostí bohatá je archivní knihovna. Nejstarší památkou jsou Kolářova Práva městská, vyd. r. 1579. Mladší jsou dvě německy psané právní příručky, první z r. 1614 pod titulem: „Das Behmische Recht, wie daselbst in des Kgr. Beheim Neuen Stadt Prag in üblichen Brauch gehalten wird...“, druhá asi z pol. 17. stol.: „Manuductio seu generalia principia praecipue Bohemico-Moravia, quae tamen etiam in aliis provinciis et iuribus magnum lumen conferre potest.“ Rukopisně v prkénkových deskách je zachováno Obnovené zřízení zemské a Deklatorie a novely. Z novějších příruček možno jmenovat Kropatschkovu „Samlung der Gesetze“ z r. 1792 a nsl. (15 sv.), „Provinzialgesetzsammlung“ pro léta 1816 až 1844 (29 sv., 3 sv. chybějí), úplné sbírky Roth-Blaskovu (12 sv.) a Kankovu (20 sv.). S různými časopisy a příručkami z 19. stol., vztahujícími se vesměs k městské samosprávě, čítá tato knihovna na 150 sv.

Z památnosti možno připomenout objemnou Pamětní knihu, pořízenou r. 1836 na rozkaz nejv. purkrabí hr. Chotka, v které je však popsáno toliko 8 stran, razítka národní stráže z r. 1848 a diplom, kterým město Bozen uděluje čestné měšťanství hr. Janu Castiglioni, věnovaný vdovou.

K městskému archivu jsou připojeny též jiné písemné památky, týkající se Týnce nad Labem. Z rychtářského archivu zbyl jedině manuál práva rychtářského, zal. r. 1719. Kniha pro příjem a vydání při kostele Panny Marie, zal. r. 1816, je zbytkem archivu úředníka při tomto kostelíku.

Rozsáhlejší skupinou jsou archivy cechů. Nejstarší památkou jsou registra cechovní z r. 1583 pro všechna řemesla (tkalcovské, kovářské, řeznické, ševcovské, pekařské a krejčovské). Do těchto register byli zapisováni nově přijatí mistři i učedníci, poplatky, odváděné do matky pokladnice, i různé smlouvy. Vazbou této knihy je silný pergamen, popsaný hebrejským písmem. Později byly zdviženy cechy pro jednotlivá řemesla nebo skupiny řemesel. Archiv cechu řemesel kovářského, kolářského, bečvářského a truhlářského (později vzrostl tento cech o řemeslo sklenářské, ručníkářské a zámečnické) má nejstarší cechovní knihu z r. 1696. Druhá cechovní kniha těchto řemesel byla založena r. 1761, třetí r. 1826. Zachován jest též makulář cechovního počtu z let 1758—1774 a Příjem a vydání tohoto cechu 1776—1853. — Archiv cechu řeznického představují dvě cechovní knihy: první z r. 1705 (v ní byli zapisováni mistři již od r. 1664), druhá z r. 1771, makulář tohoto cechu a cechovní počet od r. 1791. Zachováno je také pečeti z 18. stol., na kterém je zobrazen dvouocasý lev, držící sekeru s opisem:

MĚSTIS TEGNI * CI NAD LABEM. — Archiv cechu mlynářského a pekařského má cechovní knihu, zal. r. 1744, a makulář cechovního počtu od r. 1829. — Z archivu cechu ševcovského zbyla kniha z r. 1816 a typář z 18. stol., na kterém vidíme dvě postavy, držící erb běžících noh, bez legendy. — Z archivu krejčovského pochází kniha z r. 1834 a razítko bez obrazu s nápisem: Labsko Tejnecký Cech Krejčovský. — Generální cechovní artikule z r. 1739 jsou zachovány ve čtyřech exemplářích. — Registratury jednotlivých cechů nejsou rozsáhlé; převzaty byly s ostatními památkami letos v březnu, dosud však nebylo času je rozřídit. Do městského archivu byly zároveň uloženy písemnosti a razítka spolků, společenstev a dobrovolné nemocenské pokladny mistrovské, které vznikly po zrušení cechů. Jedno stříbrné cechovní pečetidlo bylo pryč uloženo na radnici; toho jsem však nenalezl.

Ačkoliv písemnosti jsou prozatím zabezpečeny, bude zapotřebí k jejich definitivnímu uložení a uspořádání, aby byla archivu věnována samostatná místnost. Bude nutno provést odborné spořádání registratur, podrobný inventář, skartaci a uložení nejnovějšího materiálu od r. 1880, bude pak snad možná i revindikace některých domácích fondů, zejména pozemkových knih. Do archivu bude možno uložit i jiné památky, mající vztah k městu, zejména cechovní. Archiv, který zůstal dosud nepovšimnut, bude pak připraven, aby vydal svědectví o minulosti starobylého města. Z cizích fondů možno upozorniti hned na známé urbáře pardubického panství, kde najdeme cenná data o hospodářských poměrech městečka v 16. století.

Jan Klepl.

Olomoucké archivy. — Městská rada olomoucká vydala r. 1931 pěkně vypravenou propagační publikaci, nazvanou „Olomouc“. V ní, v článku „Knihovny a archivy v Olomouci“, podána jest stručná zpráva o olomouckých archívech, především největším olomouckém archivu, archivu kapitulním. Tento archiv není archivem veřejným, jest uložení v budově probošství a jest pro historii, a to nejen olomouckou, velmi důležitý. V něm jsou totiž zachovány v originálech doklady styků olomoucké kapituly s tamními biskupy, s českými panovníky, moravskými markrabaty, římskými císaři i se stolicí papežskou. Nejstarší listina, v něm uložená, jest biskupská listina z r. 1131. Archiv jest přístupný badatelům jen v letních měsících, a to jenom na zvláštní žádost, podanou metropolitní kapitule. Také archiv arcibiskupské konsistoře jest archivem neveřejným. Nejstarší jeho akta jsou však teprve ze XVII. století a týkají se hlavně obsazování far, presentací, inventur na uprázdněných beneficích a podobně. Archiv bývalé university je uložen v teologické fakultě, obsahuje cenný materiál pro její minulost, zejména také universitní matriky, s mezerami sice, avšak již od r. 1576. Jediným veřejným archivem v Olomouci jest archiv městský, přístupný badání v odpoledních hodinách. Jsou v něm městská privilegia, počínaje r. 1261, městské knihy od čtyřicátých let XIV. století, jakož ovšem i úřední městské knihy z doby mladší a tak zv. stará městská registratura.

M. V.

Dva archivy třebečské. — Město Třebíč mělo v minulosti, zvláště ve stol. 15. až 17., velký význam hospodářský a kulturní. Jest tedy pravděpodobné, že jeho *městský archiv*, vzniklý z činnosti městských úřadů, byl bohatý. Podle relací Cerroniho, Horkého a Bočka byl však i depositem měšťanstva, cechů, ba i cizích rodů šlechtických. Rozvrstvení archivu nastal počátkem 19. století. Horký mohl ještě r. 1819 potvrditi soupis Cerroniho, Boček r. 1843 však již zaznamenal ztrátu mnoha listin. Příčinou zkazy,

jak jest dnes jasné, nebyl oheň, který zničil velkou část města r. 1822, ale neporozumění k starým památkám, které se projevilo r. 1835, kdy magistrát prodal židům všechny spisy a předměty, „k běžnému úřadování nepotřebné“. Město získalo 40 zl.; co ztratilo, to ví jen ten, kdo marně hledá prameny k dějinám města v stol. 16.—18. Po tomto vandalství zbyly z archivu jen trosky. Byly zachovány pergameny a registratura snad od r. 1703, jak tvrdí ještě 1917 Vilém Nikodém ve svém článku o osudech třebečského archivu. (Městský archiv sig. 1225. Sám jsem tak starých spisů v registratuře nenašel.) Krajský úřad, doslechnuv se o rozvrstvení archivu, udělil magistrátu a zvláště syndiku Sommerovi „nejostřejší důtku“, ne snad proto, že archiv byl prodán na starý papír, ale že pryč nebylo šetřeno zákonitých forem obecních prodejí. Zároveň byl vyslán registrátor Josef Köller, jenž zbývající registraturu uspořádal a pořídil nový rozvrstvení registratury podle vzoru registratury krajské. Jeho práce trvala asi dva roky. Novým uspořádáním byl však porušen starý pořádek, takže repertoria pozbyla ceny a nová nebyla založena. Teprve nově došla akta byla zapísána do pomocných knih.

Druhou část městského archivu, totiž pergamenové listiny, urovnal děkan u sv. Martina Jan Janoušek. Rozdělil je na čtyři skupiny, opatřil signaturami a zapsal do inventáře. Tyto listiny byly pak uloženy v městském důchodě v prosté dubové truhlici. Po Janouškovi však rozvrstvení pokračovalo. Dnes chybí mnoho listin, zaznamenaných ještě Petrem Chlumeckým v jeho regestech moravských archivů r. 1856. Dubová truhlice byla přenášena s místa na místo, listiny zpřeházeny, a protože nebyly nijak opatřeny, pečeti se otloukaly a také ztrácely. I sběratelská činnost se tu jasně projevila. K pergamenům měli totiž přístup nižší zřízení obecní, a ti viděli v pečetech příležitost získat i nějaký groš. Registratura utrpěla hlavně po požáru r. 1873, kdy byly na čas okresní hejtmanské a soud přestěhovány na radnici. Bylo třeba zabrat místnost, ve které byla registratura uložena ve čtyřech velkých regálech. Registratura byla vyhozena jednoduše na půdu, fascikly se rozpadly a vše tu leželo po dvanáct let v prachu a sazích. Zachránce archivu se stal prof. Adolf Kubeš, později ředitel gymnasia v Brně, dějepisec města. Pracuje o dějinách literárského kúru v Třebíči, potřeboval listiny Jana z Pernštejna z městského archivu, a tu poznal jeho desolátní stav. Založil proto nový soupis pergamenů, znova všechno srovnal, ale po několika letech bylo opět vše jako dříve. Nikdo z úředníků ani z měšťanů neměl tehdy na archiváliích zájmu. Také německá vláda na radnici od r. 1873 do r. 1882, která musila všechno úsilí vynaložit na boj s českou většinou v městě, měla nepříznivý vliv. Teprve po českém vítězství r. 1882 bylo možno pomýšlet na znovuzřízení archivu. Zase zakročil ředitel Kubeš a vyzval městského úředníka Vil. Nikodéma, zajímavějšího se živě o minulost rodného města, aby se ujal archivní práce. Spisy sneseny do kanceláře městského tajemníka a tam byly srovnány podle signatur do fasciklů podle rozvrhu Köllera. Mnoho však bylo ztraceno, takže místo čtyř původních regálů stačily již jen tři.

Zlý osud však registraturu pronásledoval i dále. R. 1899 bylo opět uvažováno o registratuře jako o zbytečném balastu, kterého se třeba zbavit. Měla být opět „uložena“ na půdě. Konečně nalezen pro ni útulek v přízemí budovy německých škol. Přenesení bylo svěřeno ženám, které bez dozoru vytahovaly svazky z regálů a v nůších a opálkách nosily přes ulici do určené místnosti. Ze registraturní pořádek zachován nebyl, jest samozřejmé. Místnost byla temná a vlhká. Archiválie odsouzeny tak ke zkáze, třebaže je i tam Nikodém uvedl v jakýsi pořádek. Měšťtí zřízeníci

dívali se na archiv jako na skladiště starého papíru a nosili do něho ne-potřebné účetní doklady, knihy důchodu, házeli je na podlahu nebo je zasunovali mezi svazky v regálech. Překážel-li fascikl registratury, byl vyhozen do hromady papíru v koutě.

Poněkud lepší osud měly pergameny. Z dubové truhlice přeneseny do skříně v radním sále, a Nikodém, pořídív jejich inventář, dal pro ně zhotoviti i lepenková pouzdra. Žel, tak malá, že listina i menší byla několikrát složená a tím zbytečně lámána. Později byly uloženy do malých ohnizdorných pokladny. Bylo-li třeba některé listiny, bylo nutné vytáhnouti zároveň mnoho jiných.

Lepší doby nastaly archivu r. 1922. Péčí starosty Hrabáka byla na radnici pro něj vykázána vhodná, klenutá a suchá místnost v prvním patře radnice, kde archiv zůstane již trvale. Správcem archivu se stal kustod musea prof. Doležel. Jak už to bývá, musejní odborník není vždy vhodným archivářem. Prof. Doležel, staraje se o městské museum, přenechal nové uspořádání archivu svému nástupci Nikodémovi a mně. Po odchodu Nikodémově padl také jeho návrh, aby všechny městské archiválie byly přeneseny do městského musea, město se naopak po návrhu archivářově rozhodlo působiti k tomu, aby archiválie, v museu bez odborné ochrany se nacházející, zvláště památky cechovní, byly postoupeny do městského archivu. Tak se také stalo.

Dnešní stav archivu jest tento: jsou v něm uloženy archiválie města, potom listiny a knihy obce podklásterské, zbytky cechovních archivů a archiv místní školní rady od r. 1870. Doplnkem archivu jest jeho knihovna. Všimněme si podrobněji jednotlivých fondů.

Vlastní archiv městský jest rozdělen na osm oddělení. V I. oddělení jsou pergameny, privilegia a potvrzené opisy privilegií. Celkem 47 kusů, opatřených z větší části pečeti. Jen některé listiny jich pozbyly sběratelskou činností třebečských občanů, kteří si v minulé době opatřili přístup k listinám. Nejstarší listina jest z r. 1277, poslední z r. 1795. Pro město Třebíč nejdůležitější jest zakládací listina markraběte Karla z r. 1335, opatřená červenou pečeti krále Jana a zelenou pečeti Karlovou.

II. oddělení jest malé. Obsahuje jen 13 kusů městských knih, trosky bohatého kdys archivu. Náleží zápisy od r. 1570 (knihy o zjišťování městských hranic) do r. 1815. Opisy privilegií jdou od r. 1335.

V oddělení III. jsou zařaděny listiny a listy města i jeho měšťanů se týkající. Toto oddělení vzniklo ze zbytků starého archivu, které se náhodou zachovaly při prodeji mezi věcmi novými, které prodávány nebyly. Jiná akta, počtem 84 kusů od r. 1524 do r. 1860, byla za předešlých správců vyňata z registratury a dnes není již možno je zařaditi na jejich původní místo. Několik kusů poskytlo městské museum.

Oddělení IV. činí pamětní spisy, kroniky a památnosti. Mezi 139 kusy jsou zařaděny plány ze století 19., mnohé spisy důležité pro historii zápasu o českou Třebíč v druhé polovině 19. století i moderní opisy, které jsou v tomto oddělení ponechány jen proto, že od dřívějšíka tu byly vedeny.

Do oddělení pátého jsou zařaděny různé památky, týkající se sousedních obcí nebo třebečského panství, fotografie, papírové peníze, otisky pečeti (originály postoupeny městskému museu výměnou za archiválie) a zbytky ohořelých rukopisů.

Šestým oddělením jest hospodářsko-politická část registratury třebečského magistrátu, sahající však jen do let devadesátých 18. století. Knihy a účty do nedávné doby ležely na půdě radnice. V oddělení VII

jest judiciální část registratury magistrátní, jejíž první akta jsou už z počátku 18. věku. Úplnější materiál jest však i tu teprve z konce téhož století. V oddělení osmém je vedena registratura samosprávné obce od r. 1850 do r. 1900. V nejbližší době bude doplněna akty z doby od r. 1900 do 1920 a pomocnými knihami, které dosud nebyly všechny v archivu uloženy. Tato část není dosud skartována. Jen z období německé vlády na radnici není vše zachováno. Tehdy totiž bylo mnoho spisů zničeno, aby nebylo svědků radničního hospodářství. Dalším fondem jest archiv obce podklásterské. V témž fondu jsou mnohé spisy, týkající se židovské obce. Knihy i listiny jsou seřaděny chronologicky.

Archiv třebečských cechů jest rozdělen v oddělení podle jednotlivých cechů. Nejvíce památek si zachoval cech tkalcovský, řeznický a koželužský, nejméně krejčovský, truhlářský a provaznický. Soukeníci, jejichž řemeslem kvetla Třebíč po více než dvě století, zachovali si poměrně málo. Snad je toho příčinou zničení městského archivu počátkem 19. věku, mnoho viny mají příležitostné výstavy, jako na př. v Napajedlích r. 1901, kde se třebečským soukeníkům ztratila jejich pamětní kniha, pro místní dějiny neobyčejně důležitá. Celkem jest ve skupině cechů zastoupeno 19 řemesel.

V archivu místní škol. rady jsou některé věci důležité pro vývoj třebečských škol v novější době, a proto i tento fond byl do archivu převzat.

Doplnkem archivu je jeho knihovna. Po léta nebyla soustavně doplňována a skládá se vlastně jen z věcí, které se do ní dostaly buď darem nebo nahodile. Proto také některé kusy nemají ceny ani pro archivní praxi ani pro dějiny města. Tato inventární čísla budou vyřaděna a nahrazena spisy pro archiv potřebnými, příručkami, časopisy, které budou zakoupeny z event. subvencí. Dnešní stav neuspokojuje a archiváři příliš neposlouží. Do archivní knihovny jest také zařaděna literární pozůstalost škol. rady Kubeše, prvního moderního historika města, jenž, žel, dovedl svoje dějiny jen do r. 1468. Jeho pokračovatelem se stal V. Nikodém, jehož pozůstalost jest rovněž v knihovně umístěna. Jsou to však jen novinářské články a drobné studijní poznámky k nim, různé hodnoty a ceny. Do knihovny zařadil jsem i sbírku opisů pramenů, které jsou péčí městské rady pořizovány, aby bylo možno pokračovati v dějepisu města, po případě, aby bylo možno opravit i doplnit starší zpracování.

Druhý archiv v Třebíči jest *archiv zámecký*. Jeho hlavní fond činí stará patrimoniální registratura, která má běžná dvě oddělení; justiční a politické s hospodářským. Pro každé oddělení jest pořizen obsáhlý repertář, podle něhož lze všechna akta dobře hledati. Není tedy pravda, že by byl archiv zámecký rozvrácen a v chaosu, jak bylo v r. 1928 hlášeno ministerstvu školství a nár. osvěty. Naopak původní stav a uspořádání je zachováno lépe než v městském archivu. Spisy politické jsou uloženy v otevřených regálech, ve fasciklech podle oddělení registraturních, v každém fasciklu jest zachován chronologický pořádek. Nejsou to spisy starší druhé poloviny 17. století (úroční zápis obce třebečské), většina jest z konce 18. století a hlavně ze stol. 19. Podobně jest tomu se spisy justičními. Nejstarší akt, zaznamenaný v repertáři, jest z r. 1721, ostatní hlavně z poč. 19. stol. V některých odděleních repertáře jsou jména osob zapsána spolu s jejich bydlištěm, což jest výhodné pro ty, kdož hledají zprávy o obyvatelích své obce.

Poněvadž nelze očekávati, že by bylo možno poříditi a vydati podrobný inventář zámeckého archivu, podám obsáhlější obsah i uspořádání tohoto archivu.

Registratura politická a hospodářská jest rozdělena na 44 oddělení podle předmětů. V prvním oddělení (fasc. I.) jsou věci, týkající se fideikomisu trebičského, jako změny majitelů a separace, odhady zlepšování majetku a stavební výkazy, všechna jednání, týkající se seniorátu, korespondence s právními zástupci, pronájem panství nebo jeho částí. Fascikl II., týkající se vrchnostenských pravomocí, má tři pododdělení. Jsou tu měsíční zprávy a vyřízení rozkazů inspektorátu, správa zámecká a udělení milostí. Fascikl III. se týká vrchnostenských realit, pivovaru a sladovny, lihovaru v Čechtině a na Nových Dvóřích, hospody na Kocandě, městského domu panského, krámků pekařských na Podklášteří, úročních pozemků, vinopalny v Dol. Vilémovicích. Fascikl IV. jedná o vrchnostenských realitách pronajatých, na př. o mlýně podklásterském, poušovském, o papírně novodvorské, hospodě podklásterské, podklásterských židovských krámcích, čechtinské krémě, kamenických a jiných pozemcích, z kterých se činže platí. Ve fasciklu V. jsou vrchnostenská regalia. Tak várečné právo v Kamenici, Vladislavě a Horních Vilémovicích, právo výčepu lihovin v městě Trebičci, městečku Kamenici a Vladislavě, v židovském městě a v ostatních vesnicích, vinný šenk a ták, valchy, dávky městské podle transaktu, jiné poplatky z regálu panského. Vrchnostenského hospodářství se týká fascikl VI. Patří do něho správa rybníků, rolí panských a budov ve dvorech, chov dobytka, ovčiny, drůbež, spisy práva pastevního a spolužívání pastvin, dále cihelny a vápenky. Úřednictvu a služebnictvu jest věnován svazek VII. V pododděleních jsou zařaděny spisy o úřednictvu vrchnostenském a magistrátním v Trebiči, obecním, v Kamenici a Vladislavě, v židovské obci, na Podklášteří a na předměstích Nových Dvóřích a Novém městě. Tabulka deputátů a platů panských úředníků fascikl zakončuje. Každý úředník v něm měl založen akt o jmenování, nastoupení, služební přísaze, povýšení, přeložení, suspendování a propuštění i pensionování. Zařaděny tam též spisy jmenování členů obecního výboru trebičského. Účtům jest věnován svazek osmý. V 1. pododdělení jsou účty panské, v 2. účty města Trebiče, v 3. účty podklásterské, židovské a ostatních obcí, každá obec má každého roku své číslo. Soupisy robotní, spory, reluce robot, registra o zavedení nových robot jsou ve fasciklu číslo IX. V témže svazku pododdělení 4. jsou zapsány roboty při městě Trebiči a jeho vesnicích. Fascikl X. obsahuje záznamy desátkové, důležité pro poměry duchovenstva na panství i pro město Trebič. O hranicích pozemků mluví se ve fasciklu XI. Rozdělen je na spisy o hranicích panství trebičského s jinými dominiemi, o hranicích pozemků poddanských s poddanskými, pozemků panských s poddanskými, panských s pozemky města Trebiče.

Pro dějiny města Trebiče jest nejdůležitější fascikl XII., o obecní správě města Trebiče. Do něho jsou zařaděna všechna jednání, týkající se městského pivovaru, vážného, dlažebního, platů ze stánek a jarmarečních bud, městských budov, cihelen a vápenek, jsou v něm uloženy rozličné zprávy, svolení a schválení, potvrzení koupí, prodejů a výměn, spisů o osvětlení ulic městských, spisy administrace města se týkající, o mýtech a vodovodu. Místní historik trebičský najde tu ještě mnoho materiálu, doplňujícího městskou registraturu. Zel, i tu spisy nesahají příliš daleko do stol. 18. XIII. fascikl zabírají obecní záležitosti ostatních obcí na panství trebičském; každé obci jest vyhrazeno jedno pododdělení. O pohybu obyvatelstva dovíme se z fasciklu XIV. Badatel v něm najde ve výpisech z matrik, v listech úmrtních i svatebních, ve výhostech a propuštění na cizí jurisdikce, konskripcích, ve svoleních k sňatkům a jiných spisech manželských dosti pramenů o obyvatelstvu na panství

v první polovině stol. 19. Statistika a topografické údaje fascikl uzavírají. Všechny věci církevních a náboženských institucí týká se fascikl XV. Důležité jest zvláště pododdělení 6. o stavbách církevních budov. Obsahem se přimyká k tomuto svazku fascikl XVI. o nadacích a nadačních záležitostech. Pro školství byl určen svazek XVII. Každá škola dostala v něm vlastní obálku, do kteréž byly spisy ukládány v tomto pořádku: zřízení školy, přijímání, propouštění a pensionování učitelů, pomocníků a dozorců, příjmy učitelské, školné a kongrua, vyučování, studijní svolení, visitace a nákup školních knih, udržování školních budov a dodávky otopu. Ve svazku XVIII. najdeme spisy dobročinných institucí. Trebiče se týká pododdělení druhé (sousedský špitál) a páté (zřízení sirotčince ve městě). Na konci je připojen spis o pracovním domě (Arbeitshaus). Vojenských věcí se týká velký fascikl XIX., obchodu a průmyslu poměrně malý svazek XX. Živnosti trebičské skoro v něm nejsou zastoupeny. Contributionale zabírá fascikl XXI., přímé daně XXII., nepřímé XXIII. K tomu patří svazek XIV., dávek a monopolů. O židovských záležitostech se dovídáme z fasc. XXV. a XXVI., pro obecné záležitosti byl vyhrazen sv. XXVII. Zdravotnická péče jest vedena ve sv. XXVIII. Týká se přijímání lékařů, vypuknutí různých epidemií, nalezenců a sirotků, nákladů ošetřovacích, věcí úmrtních, nedovoleného lékařství, nedovoleného prodeje medikamentů a bylin, zřizování lékáren a jejich prohlídek, konečně hřbitovů. O stavebních věcech jedná fasc. XXIX. (silnice a stavby mostů) a XXX. (valchy a mlýny). V následujícím svazku jsou spisy čelední a tovaryšské, pak záležitosti dělení gruntů a selského majetku vůbec. Ve svazku XXXIII. až XXXVIII. jsou spisy policejní různého druhu, ve fasc. XL. jsou zařaděna všechna akta lesů a lesnictví na panství (záležitosti personální i věcné potřeby). Další svazek jedná o výměně gruntů mezi vrchností a poddanými, mezi poddanými navzájem a ve prospěch veřejných zařízení. Pro město Trebič jest zase důležitější svazek XLIII., v němž jsou vedeny spory vrchnosti s městem. Vedle toho jsou zajímavé zápisy o sporech vrchnosti s vesnicemi, o sporech poddaných s jinými vrchnostmi a poddaných mezi sebou. Fasc. XLIII. má vysvědčení různých osob, poslední jest svazek růzností, kamž ukládáno vše, co se do předešlých nijak nehodilo.

Justiční registraturu není potřebí tak podrobně popisovati, myslíme-li především na prospěch historie města Trebiče. Pro město jest tu látky málo, neboť Trebič jako město municipální měla vlastní nižší soudnictví, jemuž svěřovány často i záležitosti, které příslušely vlastně soudu vrchnostenskému. Vrchnostenská justiční správa týká se města Trebiče, jen pokud se zabývá dnešním předměstím trebičským, Novým městem, Novými Dvory a Židovským městem s Podklášteřem. Jsou to však po nejvíce spisy řízení nesporného.

Vedle registratury obsahuje zámecký archiv několik velice cenných knih. Jest to především kniha sirotčí z r. 1538. Na hřbetě jest nápis, pozdější rukou psaný, „Waisenbuch ab anno 1538.“ Obsahuje též prodej gruntů mimo grunty a domy ve městě Trebiči a městečku Kamenici. Dále je tu řada urbářů panství trebičského (1556, 1573, 1629, 1654, 1671), mlynářská kniha (zápis mlýnů) z r. 1603, gruntovní kniha obce Benetic, Smrčného a Stríteže, vesměs z r. 1600, potom tenký sešitek pod názvem „Extrakt register purkrečtních panství J. hr. Mti trebičského, komu se jaká spravedlnost peněžítá pokládá a propouští, a to o soudech držných l. P. 1708.“ Z dalších knih jmenuji: Registra rolí a luk v revíru dobrovorském z r. 1793 (něm.); Protokol o smlouvách mezi vrchností a rozličnými stranami z r. 1809 (něm.); kniha zápisů smluv a koupí na panství trebičském od r. 1790 do r. 1802 (čes.), bez titulního listu a nápisu; Dekre-

tenbuch der Seniorat Herrschaft Trebitsch 1815; revidovaný úroční soupis z r. 1781 s vloženým úročním rejstříkem z r. 1750. Nejdůležitější knihy, zvláště urbáře a knihy sirotčí, jsou dnes chovány v kanceláři pana řed. A. Hanische, kam také uloženo několik listinných památek rodinných na hr. Albrechta E. z Waldsteina-Wartenberga, které v archivu mezi ostatními spisy byly nalezeny.

Skupina účtů hospodářských ještě není srovnána a uložena. Některé účty sahají až do století 17., ale utrpěly neobyčejně vlhkem. Byly do nedávna uloženy na půdě, kde k nim pronikala voda se střechy. Bude nutné zbavit je plísně a důkladně vysušiti, než bude možno uložiti je na stálé místo do archivu. Za laskavé pomoci úředníků panství, a zvláště pana ředitele Hanische, jehož otec p. inspektor Hanisch se nejvíce zasloužil o uspořádání a uchování starého archivu, p. úč. Mládko, bude i novější archiv panství od r. 1850 prohlédnut a uspořádán.

Srovnáním a probuzením zájmu o oba třebské archivy podařilo se je snad zachrániti od dalších škod a otevřítí badání. Městský archiv byl v poslední době opatřen skříněmi, k čemuž poskytla potřebných prostředků státní subvence. Úkolem archivářovým jest nyní zajistiti některé ohrožené archiválie konservací. Budou poslány k úpravě do archivu města Prahy. Jinou potřebnou věcí jest lepší uložení spisů, a to do krabic, jejichž počet dnes nedostačuje. Pěkným úspěchem ochrany archivních památek bylo by získání archivu okresního úřadu do depótu, event. také archivu záměckého a městských gruntovních knih, uložených dosud u okresního soudu. Provedení těchto úkolů bude ovšem záležeti na finančních možnostech města a v neposlední řadě na archiváři. Rozšíření archivu bude možné, až bude míti další dvě klenuté místnosti na radnici, z nichž malá bude určena za pracovnu a studovnu, a jakmile město se zaručí, že archiv bude vždy v náležitém stavu chován a dobře opatřen, aby míno všechno nebezpečení rozrušení a zkázy.

Záměcký archiv, třebaž jeho situace není nejhorší, bude potřebovati ještě mnoho péče, než bude v takovém stavu, aby badatel mohl býti spokojen. Místnost, ve které je chován, jest dobrá a také dosti suchá. Jest jen nutné opravit podlahy a okna, a po případě dáti zhotoviti nové regály, aby hospodářský archiv panství od r. 1848 mohl býti do nich uložen. To se snad laskavostí záměcké správy stane v nejbližší době. Bylo by dobře, kdyby i stát přispěl na reorganizaci takových menších archivů patrimoniálních, jestliže se naskytuje k jejich uspořádání a zachránění vhodná doba.

Čeněk Sameš.

Úkoly vlastivědných společností na poli práce archivářské. — Ročenka Vlastivědné společnosti jihočeské 1929 přináší na úvodním místě řeč, kterou pronesl na ustavující valné hromadě této společnosti, 11. listopadu 1928, zesnulý její starosta, univ. prof. Dr V. Novotný. Vlastivědná společnost jihočeská ustavila se z iniciativy několika historiků, především Dr Lomského a několika jihočeských přírodovědců v čele s prof. V. Stěpanem. Do jejího výboru zvoleni kromě středoškolských profesorů historie také dva jihočeští archiváři, a to ředitel krumlovského archivu H. Gross a ředitel třeboňského archivu Dr Markus. Již první rok činnosti této společnosti vykazuje znamenité výsledky: vedle založení vlastivědného časopisu jest to zejména soustředění všech budějovických odborných knihoven (jednotný lístkový katalog), založení jihočeské bibliografie a zajisté i činná pomoc při znovuožazení místa budějovického městského archiváře odborně vzdělaným a školeným archivářem.

První starosta Vlastivědné společnosti jihočeské, prof. Dr Václav Novotný, ve své řeči na ustavující valné hromadě postavil na prvé místo činnosti této společnosti péči o ochranu, uložení, soupis a výzkum archivních památek. Zdůraznil především, že úkol vlastivědných společností, plynoucí z touhy po poznání vlasti, je určen již tím, že se tato touha po poznání vlasti obrací hlavně k poznání její minulosti. Základem historické práce vlastivědné společnosti musí býti poznání pramenů, a tedy v první řadě badání archivní. Jižní Čechy jsou takřka klasičkou půdou českého archivnictví; vedle tří velkých šlechtických archivů (Třeboň, Krumlov, Nové Hradky) jest tu ještě řada menších šlechtických archivů, dále archivy městské, avšak i menší města a vesnice mají své historické památky — často jsou takové i v rukou soukromých — ale jsou rovněž často prvotřídními historickými prameny, a to někdy nejen pro historii krajskou nebo místní. Tyto památky však nejsou odborně spravovány a často ani spořádány a uloženy. Jak důležité jsou v tomto ohledu na př. všechny archivy farní! A v tom jest především úkol této společnosti: zjistiti tyto památky a prameny a postarati se o jejich zabezpečení, především o soupis všeho podobného materiálu, tedy pořízení inventarů takových archivních fondů a památek, aby badatel věděl, kde pro otázku, kterou se zabývá, může prameny hledati. V další části své řeči prof. Novotný upozornil také na důležitost katalogisace starých knihoven, na př. při krumlovském proboštví, v tamním klášteře fran-tiškanů a pod. Neméně důležitý jest i soupis hmotných historických památek.

Vedle těchto pokynů pro práce archivářské prof. Novotný přednesl ve své řeči též řadu námětů k tématům historiografickým, vycházejícím sice z užšího zájmu krajského, avšak často přerůstajícím jeho rámec.

M. V.

Archivy sokolské, a to jak archivy jednot sokolských, tak žup i ústřední organizace ČOS obsahují mnoho cenného materiálu archivního, nejen pro jednoty samy, z nichž mnohé oslavily již sedmdesáté výročí založení, nýbrž i pro širší dějiny české politiky a české společnosti, zvláště v posledních šedesáti letech vlády rakouské. Jest proto i se stanoviska odborných archivářů uvítati záslužný čin Československé obce sokolské, která se snaží, aby sokolské archivy byly řádně srovnány a uchovány, a vydala k tomu účelu příručku Dr Jirího Burghausera, O základech sokolské historie. (Příručka pro činovníky jednot sokolských III. díl. Praha 1929, str. 46; cena 7 Kč.) Po úvodní části, v níž autor pojednává o významu archivu a jeho srovnání způsobem přístupným i laikům, s jejichž ochotou při správě archivů sokolských nutno především počítati, vytykají se hlavní potřebné práce v archivu a podává se obsahové rozřazení archivu, a to podrobně podle jednotlivých titulů, jednak pro archivy jednot, jednak pro archivy žup. Zahájené práce pro řádnou správu a evidenci sokolských archivů jsou podnikem velikého dosahu, neboť jde o společnou organizaci více než 3000 archivů.

Jský.

Francouzská anketa o soukromých archivech hospodářských. Když se nyní podařilo, že dostaly konkrétní základnu založením archivu obchodně-průmyslového dávné snahy profesora J. Šusty o záchranu archivů obchodních a průmyslových podniků, čteme s jistým zadostiučiněním zprávy, jak tato péče jest organizována v cizině: někde tak špatně, jako dosud u nás, jinde mnohem lépe; to však může býti pro náš nový institut jenom pobídkou.

Několik zcela stručných, ale užitečných informací podává anketa, kterou věnovaly thematu „Annales d'histoire économique et sociale“ v ročníku 1930 a 1931 pod názvem: soukromé archivy a historie. Podnětem byly zprávy o akcích, které v Americe provedla s úspěchem společnost pro dějiny obchodu. První příspěvek podal generální inspektor knihovni a archivní v Paříži *Ch. Schmidt* (Annales II. 1930, 64—66). Vytýká, že se ve Francii dosud věnovala pozornost jen archivům administrativních a politických úřadů; má nepochybně pravdu, tvrdí-li: kdybychom znali hospodářský život jen z archivů úředních, znali bychom jej špatně. Neboť v úřadech často rozhodují lidé, kteří nerozumějí hospodářství a píší jen akty úředním stylem. Jest nutné jít do hospodářských archivů; kde nejsou, musí být organizovány. Hospodářské podniky by měly mít archivy organizované podle jednotných zásad; organizací tou by měli být pověřeni archiváři, zvláště k tomu zdělaní, aby se vyznali také v moderním hospodářském životě. Lituje, že ve Francii, ač úřední archivy jsou tam zřízeny velmi jednotně a metodicky, není vůbec hospodářských archivů, jako jsou leckde v cizině; má na mysli Kolín n. R., kde je hospodářský archiv pro staré společnosti obchodní a průmyslové v Porýní, dále Basilej, Brusel, Haag, Birmingham.

Této cizí organizaci věnovali pozornost i jiní francouzští badatelé; profesor hospodářských dějin na Sorbonně *H. Hauser* v následujícím článku ankety (Annales II. 1930, 558—61) podal zprávu o hospodářském archivu v Haagu, založeném r. 1914, vydávajícím vlastní časopis pro hospodářské dějiny (Economisch-Historisch Jaarboek) pod vedením prof. N. W. Posthuma. Při archivu je speciální knihovna, z níž byl publikován katalog literatury pro dějiny obchodu. Do archivu byly již sebrány jednak zbytky starších archivů, zvláště obchodních, archivy obchodních společností, materiál cenový, bursovni kursy od r. 1581, pojistky na pozemky již ze 16. stol., na život ze 17. stol., požární pojistky z 18. stol. atd.; jednak archivy moderní, účty a korespondence rodin i společností, bilance finančních společností a pod. Co francouzský badatel zvláště zdůrazňuje na tomto holandském vzoru, jest obětavost zejména obchodníků a průmyslníků holandských; v počtu již na 900 členů jsou spolčení kolem hospodářského archivu, který jest vydržován především z jejich příspěvků, méně z veřejných subvencí; má roční dotaci 34.000 zl. hol. (přes 450.000 Kč). A neméně důležité jest, že ochotně tam ukládají své vlastní archivy. Profesor Hauser ani nevěří, že by se taková ochota našla ve Francii, ale přeče v ni douhá.

Jako Nizozemí, tak i Belgie se může pochlubit dobrými výsledky v této organizaci; seznámil s nimi *L. Febvre* (Annales III. 1931, 68—9). Je to v obecním archivu v Antverpách veliký fond insolventci o počátku 16. do konce 18. stol., jichž inventáře vydal antverpský archivář *J. Denucé* (Antwerpsch Archivenblad 1927 násl.), archiv generální společnosti v Ostende, archiv staré knihtiskařské firmy Plantin-Moretus od r. 1555 do 1876, jichž inventáře také byly nedávno vydány. Některé fondy jsou v archivu v Brugách, v Gentu, v Bruselu v generálním archivu jsou knihy bankéřů z poloviny 16. stol., na radnici jest archiv obchodní. Francouz tu vzdává belgickým archivářům chválu, že se všude snaží, aby tyto hospodářské fondy mohly být studovány.

Po těchto výhledech do ciziny anketa mohla radostně pozdraviti domácí příklad, který popsal *P. Leuilliot* (Annales III. 1931, 367—78): archiv současné banky. Generální bankovní společnost v Alsasku, založená r. 1881 a rozvětvená filiálkami i v Německu, hodlajíc ke svému čtyřicetiletí vydati oslavnou publikaci, dovolila ke svým cenným archivům přístup také historikovi, *P. Leuilliotovi*, jenž v zprávě popisuje hlavní fondy, vzešlé ze

správy moderní banky: v celých seriích jsou registra ředitelství a dozorčí rady, cirkuláře ústřední kanceláře, zprávy inspekce, v menších seriích účty, bilance, předpisy pro vnitřní správu, fascikly o důležitých událostech, sporech, potom ostatní registratura. K tomu autor připojil náčrt plánu monografie o této bance. *Leuilliot* vyšel z poznání, že pro většinu historiků obsah bankovního archivu je tajemstvím — poznání, které by se mohlo opakovati jistě také u nás, na škodu hospodářských dějin.

Na jeden z četných pramenů k dějinám obchodu a bank upozornil *H. Hauser* (Annales III. 1931, 542—50). Jsou to úpadky obchodních podniků, které na př. v Paříži byly v 18. stol. velmi časté; v archivu de la Seine v Paříži uchovalo se několik kartonů spisů, v nich jsou bilance obchodních domů, seznamy dlužníků i věřitelů. Z nich podává autor ukázky, aby tak dal podnět k soustavnému výzkumu těchto fondů.

Nepřímou patří do ankety také americký příspěvek o obchodu a dějinách obchodu, který napsal *N. S. B. Gras*, profesor obchodních dějin na Harvardské universitě ve Spojených státech severoamerických (Annales III. 1931, 1—10). Autor měl zásluhu o to, že právě tato universita věnovala hospodářským dějinám velikou pozornost, že tam byla založena společnost pro dějiny obchodu (Business Historical Society), která vydává vlastní časopis a soustavně studuje velká témata, jako historické obchodní termíny, ve všech světových jazycích. Tato společnost má také rozličné sbírky archivů, jako banky v Massachusetts od r. 1784, a pozdějších bank, archivy jednotlivých podnikatelů z 18. a 19. stol. a pod. Profesor Gras dokonce už se nespokojuje tím studiem v rámci hospodářských dějin, nýbrž zdůrazňuje, že se tak rodí nová historická disciplína: studium soukromých podniků. Ovšem chce jí založiti na heslu „méně Marxe a více Hegela“, klade důraz na vliv jednotlivců v hospodářském vývoji a odmítá determinismus hospodářského materialismu.

Není tím zajisté vyčerpáno veškeré úsilí ve světě o organizaci hospodářských archivů — anketa ostatně není ještě ukončena — ale je zřejmé, že jsou to problémy velmi živé, na kterých se musí pracovati velmi rychle, jinde i u nás.

V. Černý.

Bělehradské Službene Novine ze dne 11. dubna 1930 přinášejí znění zákona ze dne 5. dubna 1930 o archivech ministerstva zahraničních věcí a diplomatických i konsulárních úřadů království Jugoslavie v cizině. (Český překlad zapůjčil ochotně archiv ministerstva zahraničních věcí v Praze). V sedmnácti člancích jsou obsažena základní ustanovení, kterými se mají spravovati archivy jugoslávského ministerstva zahraničních věcí jakož i archivy zastupitelských úřadů jugoslávských v cizině. Zejména článek 2. vymezuje (o 26 paragrafech), co všechno dlužno zařaditi pod pojem archiv. Ustanovení archivního zákona se vztahují i na všechny soukromé archivy nebo papíry, které se jakýmkoliv způsobem (darem nebo koupí) staly součástí některého z archivů ministerstva zahraničních věcí. Toliko ministr zahraničních věcí může udělit soukromým osobám svolení k oznamování, prohlížení, opisování, reprodukci, ověřování, překladu nebo uveřejňování jednotlivých archivních dokumentů, a to jen do roku 1903 (inklusivně); dokumenty z novějších dob (po roce 1903) mohou býti používány toliko k úředním účelům. Archivní badání lze dovoliti soukromým osobám jenom v hlavním archivu ministerstva zahraničních věcí, nikoli však v archivech ostatních oddělení ministerstva nebo v archivech zastupitelských úřadů v cizině. Uveřejňovati cokoliv z archivních dokumentů lze jen se svolením ministerstva zahraničních věcí, avšak odpovědnost za uveřejněné dokumenty (vůči třetím osobám) postihuje jenom uveřejňovatele. Ministerstvo

zahraničních věcí bude uveřejňovati ve zvláštní sbírce dokumenty ze svých nebo cizích archivů, vztahující se k národním dějinám jugoslávským.

Doplňkem k svrchu uvedenému zákonu vydal dne 14. dubna 1930 ministr Kumanudi prováděcí nařízení o badání v hlavním archivu ministerstva zahraničních věcí, jakož i o neúředním uveřejňování diplomatických a konsulárních dokumentů. Nařízení rozeznává dva druhy archivního badání, úřední a soukromé. Úřední archivní badání vykonává pravidelně personál hlavního archivu ministerstva. Jenom výjimečně může ministr zahraničních věcí naříditi, a to po schváleném referátu přednosty hlavního archivu, aby se badání účastnili také úředníci jiných oddělení nebo zastupci jiných státních úřadů, ale vždycky za součinnosti a pod dozorem personálu hlavního archivu. Mimo místnosti hlavního archivu ministerstva zahraničních věcí nelze vydati žádný archivní spis v originále, a to ani státnímu úřadu ani osobě soukromé. — Soukromé archivní badání v hlavním archivu ministerstva povoluje ministr zahraničních věcí domácím učencům na doporučení Srbské královské akademie, Jihoslovanské akademie nauk a umění, nebo některé z domácích universit; povolení lze udělit i jiným povolaným osobám, jejichž postavení, pověst a dřívější činnost poskytnou záruku vážné práce, avšak výhradně o věcech, které náležejí historické minulosti nebo jejichž projednávání má povahu akademickou. Povolení toho se může dostat i na doporučení cizí akademie i příslušníkům těch cizích států, s nimiž byla sjednána vzájemnost. Osoby, které si přejí konati archivní badání v hlavním archivu ministerstva, mají podati písemnou žádost, ve které nejpodrobněji uvedou předmět a účel svého badání; ministr rozhoduje o každé jednotlivé žádosti, a to po písemném posudku přednosty hlavního archivu. Každý badatel musí se pak zavázati, že se podrobí všem ustanovením pracovního řádu archivního. O. B.

Slavné opatství v Monte Cassině oslavilo v r. 1929 a 1930 čtrnáctisté výročí založení tohoto nejstaršího kláštera benediktinského nejen okázalými slavnostmi církevními a sjezdy historiků duchovních i světských, nýbrž i vydáním nákladného pamětního díla „Casinensia“, vydaného r. 1930 ve dvou svazcích (620 stran in 4° a 26 tabulí fototypických, 200 lir; vydání na ručním papíře 300 lir, 12 exemplářů číslovaných 500 lir) a obsahujícího za redakce opata Diamare 37 prací členů řádových z celého světa i některých světských historiků italských (Barone, Ussani) o dějinách benediktinských, zvláště montecassinských, jakož zvláště i o jednotlivých cenných kodexech vynikající knihovny montecassinské. Tři práce věnovány jsou hudebnímu archivu montecassinskému, z nich zvláště E. Dagnino pojednává úhrnně o archivu, kdežto Ferretti O. S. B., přednosta vyšší školy pontifikální pro církevní hudbu, zabývá se hudebními rukopisy gregoriánskými, Pirro pak seznamuje s hudebním rukopisem z 15. století. — Zde možno též připojiti, že také prof. A. Gallo v časopise Bollettino dell' Istituto storico italiano e Archivio muratoriano (fasc. 45) podává přehledný informační článek (Archivio di Montecassino) o lvaňích fondech archivu montecassinského a že tamže připojil i zprávu o nejstarším dokumentu tohoto archivu „Il più antico documento originale dell' archivio di Montecassino“, totiž o pergamenu, kterým r. 809 v Tarentě Albert Tarentský daruje některé pozemky klášteru montecassinskému. Jský.

V oboru **archivnictví německého** značná důležitost náleží publikaci Archivstudien, kterou vydal Hans Beschorner k 70. narozeninám Woldemara Lipperta, býv. ředitele hlavního státního archivu v Drážďanech a archiváře rodového archivu vetinského (Dresden 1931. S pod-

porou nadání Wilhelma a Berthy von Baensch; str. XI+266 s podob. a 6 vyobr.). Úvodem je předeslán knize seznam osob a korporací, které blahopřály Lippertovi k dnu 17. října 1931 — je zajímavo čísti ta jména, mezi kterými přichází i jméno ředitele českého archivu zemského Dr J. B. Nováka — vlastní knihu činí 29 příspěvků, které jsou různé povahy a různého rázu. Některé mají cenu lokální a především pro německé archivnictví, ke kterému se také hlásí netoliko archivy rakouské (L. Bittner o nové organizaci rakouského archivnictví), nýbrž i archivy „sudetsko-německých“ měst (K. Oberdorffer, Most, o archivářských kursech). Jiné však mají význam širší, všeobecný, dotýkajíce se všelikých otázek archivní teorie i praxe. Tak H. Beschorner napsal rozpravu o chování plánů a map v archivech, H. Butte o důležitosti archivů pro genealogii, W. Engel obrátil zřetel k otázce teritoriálních změn a vlivu jejich na vydávání spisů z archivů; už v této studii jde zvláště o princip provenienci, a ten ve francouzských archivech zkoumá H. Kaiser, jako k němu připojuje některé myšlenky J. Schultze. Pozornosti zasluhuje stať H. Glasmeiera, která se obírá methodou při ukládání listin v německých archivech, nebo H. Gröger mluví o moderních úkolech velkých archivů městských, H. Kretschmar nadhazuje otázku centralismu a regionalismu v saském archivnictví, dotýkáje se věci i jinde živě. Hromadění spisů v městských archivech dalo podnět k úvahám G. H. Müllerovi, a otázky skartace zaujaly E. Müsebecka. I pro naše poměry má důležitost pojednání O. R. Redlicha o péči o archivy nestátní a o archivní poradně v rýnské provincii, stejně jako pojednání, v kterém se A. Tille obírá otázkou, má-li archiv sbíratí materiál současné doby, a jako článek H. Vogesa, který uvažuje o tom, mají-li býti kostelní matriky a jiné úřední knihy chovány v archivech. Knihu lze doporučiti našim archivářům, neboť z ní vychází i najevo, jak se jinde o archivních problémech intensivně přemýšlí a píše. V. V.

K studiu pomocných věd historických v našem státě dosud žádná publikace nepříspěla takovou měrou jako Sborník prací věnovaných prof. Dr. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám jeho žáky. (V Praze 1931. Str. 476, 22 autotyp. a 3 světlotisk. tab. Nákladem Historického spolku v Praze). Připravil jej Václav Vojtíšek za pomoci Miloše Kratochvíla a Marie Vákové a sešlo se 32 prací a je připojen i přehled literární činnosti Friedrichovy. Všechny rozpravy, z nichž některé jsou rozsáhlé, nenáležejí do oboru pomocných věd historických, ale přísluší k němu podstatná část knihy, a možno říci, že články zasahají téměř do všech disciplín, které činí skupinu pomocných věd historických, ač ovšem v nestejném poměru. V publikaci jsou rozpravy genealogické, numismatické, heraldické, z archivnictví, ale zvláště z paleografie a diplomatiky. Některé jsou velmi cenné, znamenajíce pokrok v našem vědění, jiné jsou návodné i programové, ukazující i nové směry. Je viděti, kterak poučné přednášky Friedrichovy na universitě i na státní škole archivní dovedly vzbuditi všestranně zájem u jeho žáků, a třebaž žáci šli mnohdy cestou vlastní, kterak se i udržela jejich pojitka k učitelu. Sborník, jenž je výrazným projevem školy Friedrichovy, je po mnohých stránkách zajímavý a zaslužil by rozboru, aby vyšla najevo jeho plná hodnota a význam. V. V.

Vedle různých jiných **publikací paleografických**, které vydává moderní vědecký ruch v tomto oboru, třeba připomenouti tři díla obrazová, vynikající zevnější i vnitřní úrovní. Je to především krásná kniha Hermannova Degeringa, Die Schrift. Atlas der Schriftformen des Abendlandes

vom Altertum bis zum Ausgang des 18. Jhdts. (Berlin, Verlag Ernst Wasmuth, A. G., 1929, str. XXXVII, tab. 240). Jak titul nasvědčuje, dílo je věnováno povšechnému vývoji latinského písma a přináší ve světlotiskových obrazech ukázky nejdůležitějších typů písma psaného i tištěného, a to s ohledem na písmo kaligrafické. Kniha má praktický ráz, je pojata do sbírky „Werkkunstbücherei“ jako svazek 6., ale nemá jen význam pro umělce, nýbrž i pro paleografy, kteří dostávají pěknou sbírku cenného materiálu. A poučné jsou i stručné dějiny písma, které jsou na několika stranách předeslány. Avšak bylo by si přáti plnější vysvětlení tabulek, jeť podáno nedostatečně. Že na obrazech mají vyniknouti tvary písemné, podklad, látka psací, se zpravidla ztrácí, ač písmo a látka psací činí nerozlučný celek. Avšak na to se nebere zřetele ani v jiných publikacích. Důležitou pomůckou jsou také „Specimina codicum latinorum Vaticanorum“, které sebrali Franciscus Ehrle S. J. et † Paulus Liebaert. Vyšlo už 2. vydání v „Tabulae in usum scholarum, editae sub cura Johannis Lietzmann“ 3. (Berolini et Lipsiae, apud Walter de Gruyter et socios 1932. Str. XL, tab. 50). V textu se přetiskuje předmluva z 1. vydání, jež mluví o zařízení a účelu sbírky, vybrané z pokladů vatikánské knihovny, a zařazení té předmluvy dává najevo, že druhé vydání vychází od vydání prvního. Nevykazuje také opravdu změn, a stalo se to především z toho ohledu, aby se druhé vydání příliš nezdrazilo. Vydavatelé si však byli vědomi, že by některé menší úpravy byly k prospěchu. Za to předmluva druhého vydání dobře ukazuje na vědecký pokrok v paleografickém badání, zejména ve starším vývoji latinského písma. Jako bylo v prvním vydání, tak i v druhém vydání tabulky jsou zevrubně vysvětleny a jsou připojeny poznámky o literatuře. Při výběru se dbalo účelných úkolů a zejména se přihlíželo na vzácné rukopisy, ve vědeckých kruzích dobře známé a zajímavé. — Užší program a jiný cíl má publikace, kterou vydali Ernst Crous a Joachim Kirchner, „Die gotischen Schriftarten“ (Leipzig 1928. Str. 46, tab. 64). Sbírkou obrazů je doprovodem k textu, který se dělí na dvě části. První část napsal Kirchner s názvem „Die gotischen Schriftarten in der Epoche der Handschrift“, druhou Crous s titulem „Die gotischen Schriftarten im Buchdruck“. Poněvadž se text dovolává tabulek, je tím dáno i jejich rozlišení. Celek pak představuje neobyčejně závažný pokus vnést do vývoje latinského písma doby gotické proti starší neurčitosti nová hlediska, zejména stanoviti co možná přesně znenáhle změny v gotickém písmu a jeho učenění podle doby i země. Kniha vyšla od rozpravy Alfreda Hessela, Von der Schrift zum Druck. (Zeitschrift d. Deutschen Vereins für Buchwesen und Schrifttum Jg. 6. 1923), v níž byly nadhozeny některé myšlenky, zjednává si zásluhu, že lze nyní v gotickém písmu knihovém a také v tisku dobře rozeznávati jednotlivé typy a určovati jejich původ i podle krajín a jednotlivých škol. Není sice pověděno ve všem poslední slovo, možno uvést i námitky, a to je pochopitelné při nesnadnosti úkolů, pro které není přípravných prací ani dosti sneseného materiálu. Kniha ukazuje, že počátky lámání písma náleží už v sev. Francii do konce 11. století, podává charakteristiku gotického písma knihového 12. století, které přes některé lokální zabarvení má jednotný ráz. Teprve ve 13. století se dospívá k větší rozmanitosti písma a stanoví se zvláštní typy, zvláště písmo cistercienské, písmo perlové a litera Parisiensis. Ve 14. století se vyvíjí v Itálii za probouzejících se snah humanistických rotunda a gotico-antiqua, v sev. Francii bastarda a pro mešní a liturgické knihy ustaluje se jako zvláštní monumentální typ, textura. To jsou vše písma knihová, ale projevují vývoj a zejména v bastardě se uplatnilo velmi patrně lokální rozlišení; v 16. století vy-

stoupilo ještě nové písmo, fraktura. Ve 13. století vzešlo i písmo kursivní, které v 16. století vydalo také v knihách se uplatňující typy kurentky, kancelářského písma i švabachu. Kniha pěkně také naznačuje souvislost prvních tisků s rukopisy, řezáči liter v prvotiscích užívali písma rukopisů za předlohy a nejstarší knihtiskaři se snažili, aby jejich produkty v typu byly zcela podobné rukopisům. Gutenberg napodobil nejprv širokou texturu, Schöffer převzal gotico-antiquu, ale oba tyto typy zatlačila bastarda, a ta zase musila ustoupiti antiquě a humanistické kursivě i fraktuře. Fraktura se pak stala spolu se starším Creussnerovým písmem švabachovým písmem platným v textech německých. V obou státech se dobře zdůrazňuje souvislost vývoje písma s kulturními zjevy, což se leckdy v paleografických knihách zanedbává. Možno ještě dodat, že Crous je knihovní rada v pruské státní knihovně v Berlíně a Kirchner ředitelem Rotschildovské knihovny ve Frankfurtě nad Moh. V. V.

Na význam imunit v české diplomatice upozornil už před lety Václav Hrubý v článku „Falsa břevnovská“ (v Č. Č. H. XXVI, 1920) a vyslovil tam určité myšlenky, které zasloužily pozornosti. Avšak až v novější době otázka imunitních listin došla studia, jednak se strany právnické, jednak se strany diplomatické. Dlužno zatím registrovati rozpravy Václava Vaněčka, Studie o imunitě duchovních statků v Čechách do polovice 14. století; K soudní imunitě duchovních statků na Moravě; Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12. až 15. století). Zakladatelská práva. Pozemková vrchnost. Imunita. Část 1. Zakladatelská práva. (Práce ze semináře československých právních dějin na právnické fakultě Karlovy university v Praze č. 13. 1928. Str. 99, č. 17. 1931. Str. 47, č. 18. 1933. Str. 108) a zvláště studii, kterou napsal Heinz Quatzenbeck, Beiträge zur Diplomatik der mährischen Immunitätsurkunden. (Quellen u. Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte. Herausgeg. v. der Histor. Kommission der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften u. Künste für die Tschechoslovakische Republik 9. Heft. Prag 1931. Str. X + 80, 5 tab.)

Dvě důležité knihy heraldické. — Pěknou příručku heraldickou je knížka D. L. Galbreatha, Handbüchlein der Heraldik (Drei Masken-Verlag, A. G. München 1930. Str. 248), která je opatřena množstvím vyobrazení barevných i černých a také heraldickým slovníkem německo-francouzským a francouzsko-německým. Stručný úvod k ní napsal Dr. Walther Merz a v něm se poznamenává, že knížka je novým zpracováním francouzské příručky „Manuel d'Héraldique“, kterou autor napsal r. 1923 s H. de Veveyem. Vlastní text je rozdělen na 11 kapitol, jednajících o vzniku znaků, o vývoji heraldiky, o státech, dělení štítu a heraldických obrazech, o obecných figurách, o klenotech a znameních stupňů i hodnot, o ozdobných kusech a rádech, o spojování znaků, o přídavech a ženských znacích, o blasonování, praporech a o pramenech k studiu heraldiky. Práce vychází od poměrů německého Švýcarska a přilehlých území německých, ale má širší význam a v některých partiích přináší výsledky vlastního badání, zejména o počátcích znaků a rozvoji heraldiky. Proto zaslouží bližší pozornosti a bude o ní přinesen v příštím ročníku Časopisu Archivní školy větší referát. Stane se to v souvislosti se zprávou o jiné knize, kterou vydal Dr. jur. Edward Beck, Grundfragen der Wappenlehre und des Wappenrechts. Ein Versuch und ein Beitrag zum Ausbau der Wappenwissenschaft. (Speyer am Rhein 1931. Veröffentlichungen der Pfälzischen Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften.

Bd. XX. Str. 314). Jestliže první kniha je povahy historické, u této knihy vyniká stránka právníká, a že autor je právník, je viděti i z učenosti knihy a z rozdělení na četné paragrafy. Rozpadá se ve tři díly, první je dosti neurčitě nazván „Z nauky znakové“, druhý „Z veřejného práva znakového“ a třetí „Ze soukromého práva znakového“. Kniha má na zřeteli i platné právo znakové v Německu a opírá se o hojnou literaturu. Právníká strohost knihu zatěžuje a kniha potřebuje posouzení s ohledem na vývoj heraldiky a na změny v znakovém právu. V. V.

Z novější heraldiky a sfragistiky polské. — Dr Marjan Gumowski, který je už od starších dob znám svými studii, zvláště z oboru sfragistiky, vydal v posledních letech některé rozpravy nové a možno na ně upozorniti. Je to především článek „*Początki białego orła*“, Studjum heraldyczne“ (Poznaň 1931. Odbitka z VII-go tomu Rocznikow historycznych, organu Towarzystwa miłośników historii w Poznaniu, str. 30, tab. XIV). V něm autor stojí na stanovisku, že polská orlice je původu domácího, že nemá souvislosti s podobnými znaky cizími, zejména ne s orlicí císařskou — tedy, že to není symbol lenního poměru k říši — a že je pokračováním orlice Piastovců slezských a velkopolských, kteří si orlici samostatně zavedli na znamení síly a moci, důstojenství a vlády knížecí, ač velkopolské orlici může náležeti časová přednost. Gumowski snesl hojně materiál, aby ukázal, jak se orlice rozšiřovala v polských zemích od počátku 13. století do století 14., a aby tak osvětlil vznik královské orlice polské ve 14. věku. Je dobře, že dosti doložil vyobrazeními, zvláště z panovníckých pečetí, ale přece zůstala v jeho vývodech mnohá neurčitost, také v hlavní thesi domácího původu orlice, již chce podepřít, ač marně, i náboženským významem orlice. — Rozprava „*Pieczenie ksiąząt litewskich*“ (Wilno 1931. Odbitka z „Ateneum wileńskiego“, tom VII., str. 42, tab. IX) pilnou práci snesla 81 pečetí knížat litevských, náležejících 51 osobám ze 13. až 15. století. Důležité je, že 47 pečetí je připojeno v reprodukcích a z jiných že je podáno aspoň znamení nebo opis, ale materiál je popisován ne chronologicky, nýbrž podle knížat seřazených abecedně. Tím se ztrácí souvislost a je to škoda, poněvadž pečetí litevských knížat jsou velmi zajímavé, hlavně pro osobní znamení, která jsou kombinacemi kříže, střely i půlměsíce. Ta znamení si zasloužila podrobného zpracování, avšak autor si tuto otázku (jako i jiné) nepřipustil. — Knižka „*Pieczenie i herby miast wielkopolskich*“ (Poznaň 1932, str. 406), kterou M. Gumowski samostatně vydal, je svědectvím zájmu o sfragistiku i heraldiku měst polských. Je do značné míry i výrazem reakce, která zavrhuje úmysl odstranění erbů městských (jako i šlechtických) a která proto nesouhlasí ani s nařízením presidenta polské republiky ze dne 13. prosince 1927, ustanovujícím, že do 28. března 1930 musí býti na pečetí měst a samosprávných obcí zaveden státní znak polský místo vlastních erbů a znamení, dosud užíváných. Účelem knížky je prokázati data o užívání pečetí i znaků u měst velkopolských, aby tím více vynikla jejich cena a památnost. Je snesen materiál úhrnem pro 176 měst, která jsou uvedena v abecedním pořádku, a množství shromážděných údajů je dáno předchozími pracemi několika autorů, materiálem, který byl získán r. 1920 dotazníky ministerstva pro býv. pruskou část Polska i vlastními znalostmi. Avšak práce je zatížena nedostatečnou vědeckou přípravou autora v těchto věcech. Nerozlišuje přesně znamení pečetní a erbovní, nepodal jejich definice, nepostaral se o určení jejich počátku, vývoje a poměru a nemá jasno ani v jiných závažných otázkách. Domnívá se na př. že polská města žila už od pradávna a že ve 13. století přijala jen samosprávu podle práva německého. Než

nutno i materiál a vysvětlivky přijímatí opatrně, zvláště když se Gumowski spokojuje, že podává jen popis městských pečetí bez vyobrazení a že erby nepodává podle starých předloh, nýbrž v nových kresbách, provedených uměle a šablonovitě, i tak, že se pečetní znamení klade bez rozpaků na štít. Kniže ani to neprospívá, že je smíšen materiál měst královských a poddanských, důležitých a starých, i podřadných a novějších městeček, a že nepřihlíží ani k tomu, které je určení zachovaných pečetí, jsou-li to pečetí obce, rychtáře, purkmistra, rady či jiných orgánů městské správy. Než některý užitek je z knížky přece — co z ní možno zvláště vytěžiti, je to, že královská města často požívala v pečetech i znacích královské orlice a že města poddanská odvozovala svá znamení od erbů vrchností. Některá městská znamení jdou původem do starých dob a jsou trvalá, jiná vznikala později a měnila se, měnila-li se vrchnost nebo přišly závažné převraty politické. Ve znamení mnohých měst uplatňují se prvky, souvisící s pevnostním charakterem měst (hradba, věž, brána, klíč), jindy dává znamení symbol vrchnosti, sv. patron města, ale i jméno města a p. Povšechný vývoj pečetí a erbů městských zůstal arci nedotčen a knížce vůbec chybí každé vyšší hledisko. Má kniha „O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých“ (1928) byla by jistě autorovi prospěla, ale ušla mu. V. V.

Z Československé archivní společnosti. — Pátá řádná valná schůze Společnosti se konala dne 13. června 1930 v místnosti státní školy archivní za předsednictví úřadujícího místopředsedy Dr Václava Vojtíška. Výbor, který byl zvolen na valné hromadě dne 20. března 1929 (viz Časopis Archivní školy ročník VII., str. 146), přijal pro příští činnost Společnosti směrnice, které mu byly vytčeny zvláštní kandidátní komisí. Ty směrnice stanoví programem činnosti Společnosti tyto hlavní zásady: 1. vybudování velkého státního archivu historického služby správní, soudní a finanční spojením archivu min. vnitra, českého zemského archivu, archivu Národního musea a Státního ústavu historického; 2. intenzivní péči o hmotné zabezpečení odborných úředníků archivních (jednotný status, revise systemisace); 3. organizace archivnictví, archivní rada, archivní zákon. Kdežto druhé dva body směrnic byly převzaty všeobecně všemi členy výboru, vyhradili si někteří členové samostatné stanovisko, pokud jde o první bod programu, jehož uskutečnění z různých důvodů naráží na potíže takřka nepřekonatelné, alespoň v plném jeho provedení. V ustavující schůzi výboru byla zvolena zapisovatelkou sl. Dr Věra Kosinová, vicearchivářka českého zemského archivu. Nově zvolený předseda Dr Novák si vyžádal ze zdravotních důvodů dovolenou, takže vedení Společnosti po celý rok připadlo prof. Dr Václavu Vojtíškovi, jakožto úřadujícímu místopředsedovi. Když pak jednatel Dr Jenšovský počátkem prosince roku 1929 odejel na delší pobyt služební do Říma, zastupoval jej až do dne 31. května 1930 Dr Emanuel Janoušek.

Zvláštní komise pro vypracování memoranda o revizi systemisace v archivech státních i zemských připravila to memorandum, kteréž pak po schválení ve schůzi výboru dne 5. dubna 1930 bylo zasláno vládě republiky Československé, kanceláři pana presidenta, ministerstvu vnitra, ministerstvu školství a národní osvěty, ministerstvu věcí zahraničních, ministerstvu zemědělství, ministerstvu národní obrany, zemskému úřadu v Praze a v Brně. Pokud bylo oznámeno z jednotlivých resortů, stalo se memorandum Archivní společnosti předmětem studia příslušných referentů. Kromě této akce převzal výbor od starého výboru také akci o uložení církevních matrik, v které zaujal vyčkávací stanovisko až do odpo-

vědí všech biskupských, resp. arcibiskupských konsistocií. Jelikož se však, jak je známo z denního tisku, připravuje v parlamentě návrh na vedení matrik státem, bylo rozhodnuto s celou otázkou ještě počkati, poněvadž bude moci býti jistě úspěšněji řešena v souvislosti s jednáním o tomto návrhu. Společnost neopomene ve vhodném okamžiku upozorniti rozhodující činitele na důležitost zachování starých matrik. — I otázce uložení starých knih pozemkových, které věnoval již starý výbor pozornost a kde zahájil akci dopisem ministerstvu spravedlnosti, byla rovněž věnována další péče. O tomto předmětu i o řadě jiných, s ním souvisejících bylo hojně debatováno. Z té debaty vyplývalo stále zřejměji, že celá otázka těsně souvisí s hlavní otázkou o organizaci archivů československých vůbec a že může býti řádně a důkladněji řešena teprve tehdy, bude-li uspokojivě organizováno všechno naše archivnictví. Usneseno tedy vyčkati prozatím odpovědi ministerstva spravedlnosti. Ta odpověď však dosud nedošla. Stejný výsledek měla i debata o soustředění listin zrušených klášterů, o němž též bylo již uvažováno v minulém výboru. Byla zvolena komise, jejímž členy byli: Dr Janoušek, Dr Mendl, Dr Morávek a Dr Pešák, ale ta dosud určitějších návrhů nevypracovala. Zatím se však Československá archivní společnost postavila za požadavek, aby archivní a rukopisné oddělení pražské knihovny universitní bylo obsazeno a spravováno odborně vzdělanou silou archivářskou.

Jestliže již v těchto otázkách narážely konkrétní návrhy často na překážky, vyplývající právě z nejasné situace organizace archivnictví československého, bylo ještě mnohem obtížnější shodnouti se na jednotné základně v otázce zásadní, obsažené v bodě prvním programových směrnic. Jsa si vědom těchto obtíží i důležitosti celého problému, snažil se výbor Společnosti všechnu debatu, pokud možno, soustřediti a zkonkretisovati a zvolil proto pro předběžnou diskusi užší formu subkomise, v níž poskytl účast i členstvu mimo výbor. Té subkomisí bylo dále svěřeno debatovati i o reorganizaci státní školy archivní a reformě Časopisu archivní školy. K debatě o těchto druhých problémech nebylo však zatím možno přistoupiti, ježto otázka organizace archivní soustředila na sebe všechny zájem. Subkomise debatovala o různých řešeních této hlavní otázky v několika schůzích v celku bezvýsledně. Ani když jednání bylo opět přeneseno do výboru, nedaly se lehko odstraniti obtíže, s kterými se setkával každý konkrétnější návrh. Shoda nastala teprve tehdy, když členové výboru, stojící striktně za řešením, jak je podává první bod programových směrnic, upustili prozatím od úmyslu vypracovati konkrétní návrh příští organizace archivní a předložiti jej jménem Společnosti vládě, a uváživše všechny obtíže, s kterými by se za daného stavu takový návrh potkal, souhlasili s postupem etapovým, ač s výslovnou výhradou, že se původního plánu tím nikterak nevzdávají. Tímto způsobem byla upravena cesta k jednání o pamětní spis vládě, v kterém se bude žádati jmenování archivní rady jakožto odborného fora, zplnomocněného řešiti otázky organizace archivů. Znění pamětního spisu bylo pak již schváleno jednomyslně ve výborové schůzi dne 5. května a dne 24. května spis byl zaslán s krátkým dopisem průvodním presidiu ministerské rady. Memorál zní takto:

Vládě republiky Československé.

Československá archivní společnost, která sdružuje v sobě československé archiváře z povolání, jakož i jiné archivní odborníky a vědecké pracovníky ke společné práci pro rozvoj archivů československých a k hájení stavovských zájmů archivářských, uvažovala v poslední době ve svých výborových schůzích o velmi neutěšeném stavu našeho veřejného i sou-

kromého archivnictví a dovoluje si vládě republiky Československé podati o tom tento pamětní spis.

Ačkoliv již v listopadu 1918 anketa našich odborných archivářů, svolaná Národním výborem československým, dala podnět k archivní organizaci, důstojně obnoveného státu, a ačkoliv ministerstvo školství a národní osvěty, kterému ministerská rada v též čas podle osvědčených cizích vzorů svěřila péči o veškeré archivnictví, snažilo se v roce 1919 a opětovně v roce 1923 návrhem zvláštního zákona přivésti tuto organizaci do řádných kolejí, musí býti s pocitem opravdového zklamání zjištěno, že ještě dnes, ve dvanáctém roce trvání Československé republiky, jsme v organizaci archivnictví vlastně teprve v počátcích.

Místo žádoucího soustředění trvá roztržiténost a nejasnost kompetence ve věcech archivních mezi jednotlivými ministerstvy. Státní archivní úředníci vřadění jsou spolu se správními knihovníky nelogicky do společné služební kategorie, v níž se ocitají jako odborní konceptní úředníci v malých statutech jednotlivých ústředních a zemských úřadů. Nejcennější státní archiváře a doklady naší právní i kulturní minulosti uloženy jsou namnoze v budovách nebo místnostech naprosto nevyhovujících a jsou tak ohroženy ve svém trvání. Namnoze jsou i doposud nepřístupny pro řádné badání, které má přinésti prospěch vědě i správě a reprezentovati nás za hranicemi. Není řádně vybudovaného dozoru nad archiváliemi u nižších státních úřadů. Též velmi mnohé archivy městské, obecní, muzejní, stejně jako četné archivy církevní a soukromé na zámcích a velkostatech jsou přímo ohroženy ve své existenci a většinou ve stavu velmi špatném.

Československá archivní společnost mohla by předložiti nesčetné doklady k tomuto opravdu žalostnému stavu. Jest však přesvědčena, že úředním místům, která se za daných roztržiténých poměrů archivy jakkoliv musí zabývat, jest vylíčená skutečnost ještě daleko lépe známa a podrobnými zprávami doložena. Kdyby nebylo hned od počátku záslužné práce četných jednotlivých našich archivních odborníků, kteří ve svém úředním povolání dovedli po převratu uplatniti své vědomosti a schopnosti v organizování nových archivů, jich pořádaní a vědeckém zužitkování, kdyby nebylo archivní inspekce, která alespoň z části čelí nedostatům městského a soukromého archivnictví, dále i státní podpory těchto archivů a kdyby nebylo též mnohých drobných, nenáročných venkovských kulturních pracovníků, učitelů, konservátorů, muzejních kustodů a pod., byl by zajisté dnešní stav archivů v Československu ještě daleko horší.

Než i to mělo by býti samo o sobě dalším důvodem, aby stát nenechával celou odpovědnost za další vývoj našeho archivnictví jenom na bedrách těchto více méně nahodilých činitelů, nýbrž snažil se naopak dáti mu pro budoucnost pevný zákonný poklad. Tím spíše je to nutné, že dnes již nejen velké státy se starou tradicí archivní, nýbrž i státy nové, vzniklé po světové válce (jako Polsko, Jugoslavie, Rumunsko, ba i sovětské Rusko) předešly nebo předstihují naši republiku na poli archivním a měly by se nám státi vzorem.

Přihlížeje tedy ke všemu, co právě stručně bylo uvedeno, prohlašuje Čsl. archivní společnost, že jest v zájmu státní i jiné veřejné správy, domácí vědy, i ochrany písemných památek našich, aby se československému archivnictví dostalo zákonné úpravy a aby v něm bylo již konečně napraveno a doplněno, co za daného velmi nepříznivého stavu nutně potřebuje.

Čsl. archivní společnost obrací se tudíž k československé vládě se žádostí a návrhem, aby byla konečně zřízena z archivních odborníků státní

archivní rada, vybavená příslušnou kompetencí, jejímž prvním úkolem by bylo dáti vládě odborné zdání o zásadách příštího archivního zákona československého.

Z akcí, převzatých z minulého období dlužno se zmíniti ještě o připravované příručce archivní. Příručka, jejímž podkladem jest široce založená dotazníková akce ministerstva škol. a nár. osv. v. vrch. odb. radou Dr Morávkem. Dosud je snesen úplně materiál pro archivy české i moravské a očekávají se ještě dotazníky ze Slovenska, které mají býti dodány do prázdnin 1931; mimo to je již vypracována Dr Morávkem bibliografie československých archivů, která bude do ročenky pojata. Je tedy naděje, že příručka bude již vydána v době blízké. Koncem roku 1929—1930 čítá Československá společnost archivní jednoho člena čestného, jímž jest arch. rada Dr František Mareš, ředitel archivů schwarzenberských v. v. a první předseda Společnosti, a 79 členů činných. Společnost jest členem Fédération des Sociétés historiques de l'Europe Orientale. Publikace, které Společnost z různých titulů dostává, jsou zařazovány do knihovny Archivní školy a jsou vedeny jakožto majetek Společnosti; vlastní knihovny Společnost nezakládá.

Při valné schůzi přednášel člen výboru Společnosti prof. PhDr Vladimír Klecanda z Bratislavy o „Metodologii k dějinám novějším“. Volbami, které byly provedeny aklamací, byli zvoleni tito činovníci: předsedou PhDr Václav Vojtíšek, archivář hl. m. Prahy a profesor university Karlovy v Praze, místopředsedou PhDr Jan Morávek, vrch. odb. rada min. škol. a nár. osv., jednatelem PhDr Bedřich Jenšovský, zemský arch. rada, pokladníkem PhDr Gustav Pirchan, vrch. odb. rada při archivu min. vnitra a docent německé university v Praze; za členy bez funkce vybráni: PhDr Josef Borovička, Emanuel Janoušek, Vladimír Klecanda, Věra Kosinová, Václav Letošník, Bedřich Mendl; za náhradníky PhDr Antonín Markus, Karel Kazbunda, Václav Pešák a František Hrubý; za revisory účtů prof. Dr Václav Novotný, P. František Tischer, Dr Václav Černý.

Dne 20. března 1931 se konala šestá řádná valná schůze Čsl. archivní společnosti. Na schůzi přednášel Dr Josef Borovička na thema „Palacký v archivech mnichovských v roce 1831“. Ze zprávy jednatele o činnosti Společnosti v období 1930—1931 vyjímáme toto: Poněvadž v zásadních otázkách organizace archivů československých bylo nutno vyčkati především rozhodnutí vlády o zřízení státní archivní rady, které se dožaduje memorandum Archivní společnosti, podané vládě v červnu 1930 (viz výše), Společnost se obrátila v uplynulém období k některým speciálním otázkám a požadavkům archivním v nynější době. I zde šlo o určité otázky, převzaté z roku minulého. Komise, ustanovená pro řešení otázky koncentrace listin zrušených klášterů, podala po podrobných studiích dobré zdání, v kterém navrhuje, aby listiny, uložené dosud v universitní knihovně pražské, byly odevzdány do archivu ministerstva vnitra a do zemského archivu v Brně, kde jsou již uloženy klášterní listiny převzaté z Vídně, doporučuje však zároveň, aby předcházelo ještě jednání s presidiem ministerstva vnitra, jemuž by byl podán návrh na novou úpravu povolování studia v archivu ministerstva vnitra. V otázce koncentrace církevních matrik do diecézních archivů byla urgována odpověď od dvou konsistoří, které dosud neodpověděly na původní dotaz. Z odpovědí dosud došlých lze však čerpati málo naděje, že by konsistoře, které většinou odkazují na nedostatek a přetížení duchovních správců, hodlaly zahájit nějaké energické kroky k nápravě. Zároveň zjištěna paralelní akce Československé společnosti rodopisné, která se dožaduje statistického soupisu matrik. — Pokud jde o podnět Společnosti, který byl svého času učiněn

ministerstvu spravedlnosti na lepší uložení a opatření starých knih pozemkových u okresních soudů, dlužno s povděkem přijmouti odpověď ministerstva spravedlnosti, které dalo již před časem určité pokyny podřízeným úřadům s výzvou pro lepší péči o staré knihy pozemkové.

Práce o příručce a soupisu archivů československých, konané vrch. odb. radou Dr Morávkem, postoupily zvláště, pokud jde o země historické tak, že mohlo býti přikročeno k definitivní redakci prvních abecedních písmen soupisu. Aby byl alespoň zjevně patrný rozsah této akce, budíž uvedeno, že do Čech, Moravy a Slezska bylo zasláno 360 dotazníků archivům českým a 95 dotazníků institucím německým, na Slovensko bylo zasláno 50, na Podkarpatskou Rus 17 dotazníků. Kdežto ze zemí historických byla již zodpověděna největší část dotazníků, byt i odpovědi byly ceny velmi rozdílné, dodání vyplněných dotazníků slovenských dlužno ještě vyčkati. — K péči o příručku přistoupily však v poslední době další podněty, vztahující se buď přímo k publikační činnosti Společnosti nebo se dotýkající organizace ediční práce historické všeobecné. Komise příručky, jež je rozšířena o předsedu a jednatele Společnosti a o členy výboru Dr Klecandu a Dr Mendla, změněna v komisi t. zv. publikační, vypracovala z iniciativy Dr Borovičky návrh na periodickou publikaci vydavatelské práce historické v Československu, kterýžto návrh byl přijat výběrem Společnosti se žádostí podanou Československému státnímu ústavu historickému v Praze, aby převzal do programu činnosti evidenci všech vydaných i chystaných edičních podniků historických a aby výsledky této činnosti pravidelně uveřejňoval v Časopise Archivní školy.

Věnujíc pozornost archivní organizaci v republice po všech stránkách, Archivní společnost se dotkla v jednáních ovšem i otázky výchovy dorostu archivního a archivářů vůbec. Pokud jde o první otázku, byl ve zvláštní komisi, jejímž členy byli předseda Společnosti, dále Dr Jenšovský a Klecanda, vypracován návrh na novou organizaci státních zkoušek archivních a na některé změny v učební osnově Státní školy archivní. Tato akce, jež ovšem bude pokračovati v dohodě s ředitelstvem Státní školy archivní a jejímž výsledkem bude připravené podání ministerstvu škol. a nár. osv., vyžádá si pro důležitost a značný význam změn, kterými pronikavě na dlouhou dobu bude sazaženo do výchovy pracovníků archivních, ještě nemálo prací a jednání.

Naproti tomu v otázce vzdělání archivářů z ochoty může se již dnes Společnost vykázati určitými výsledky pozitivními. Z iniciativy předsedy Společnosti Dr Vojtíška jsou připraveny společně s Ústředním spolkem čsl. profesorů kursy pro středoškolské profesory, kteří by se chtěli věnovati správě archivů v místech svého působení.

Československá společnost archivní je členem Federace východoevropských společností historických (Fédération des Sociétés historiques de l'Europe Orientale); z tohoto titulu vyslala také svého zástupce do přípravného výboru pro kongres východoevropských historiků v Praze v září r. 1931. Tímto zástupcem jest předseda Společnosti Dr Vojtíšek.

Na členské schůzi v listopadu přednášel Dr Václav Vojtíšek o zkušnostech státního inspektora archivního; na schůzi dne 16. ledna přednášel doc. Dr Otakar Odložilík o archivech anglických. Na obě přednášky byla navázána čilá a plodná debata, již se účastnila řada členů.

Koncem r. 1930 oslavil čestný předseda Společnosti ředitel schwarzenberských archivů Dr František Mareš osmdesáté narozeniny; Společnost jich vzpomněla blahopřejným dopisem. Ze členů Společnosti zemřel počátkem roku 1931 dlouholetý archivář roudnický Dr František Brožek. Koncem tohoto období čítá Společnost 1 člena čestného a 90 členů

rádných. — Při volbách, provedených jako obvykle hromadným přisvědčením, byli zvoleni téměř všichni činovníci dosavadní. Předsedou, místopředsedou, jednatelem i pokladníkem zůstávají titíž členové výboru (viz výše); ani v členech bez funkce nenastala podstatnější změna: na místo odstoupivšího člena Dr Václava Letošníka nastoupil vrch. komisař archivu min. vnitra Dr František Roubík; za náhradníky byli zvoleni Dr Václav Pešák, Dr Karel Kazbunda, Karel Jeřábek a Dr František Hrubý; také dosavadní revisoři zůstali ve funkcích.

O sedmé valné schůzi, která byla konána dne 18. března 1932 přednesl jednatel zprávu o činnosti Společnosti, ze kteréž zprávy vyjímáme tuto podstatnou část: Jestliže v dosavadní činnosti obracela Archivní společnost pozornost především k celkové organizaci archivů v republice Československé, k zásadním otázkám archivnictví po stránce theoretické i praktické, nebo k palčivým potřebám stavovským, v období právě uplynulém věnoval výbor péči v první řadě otázce výchovy archivářů, a to jednak archivářů z ochoty, po př. archivářů menších archivů, pokud jsou v archivech městských a obecních rekrutováni zvláště z kruhů profesorů středoškolských, jednak archivního dorostu, odborně školeného na státní škole archivní. Aby se profesorům středoškolským, kteří se ze zájmu o věc ujali pořádání a správy městských archivů, dostalo alespoň v souhrnném přehledu potřebných pokynů s hlediska požadavků archivních, aby však také byl vzbuzen větší zájem o archivy mezi profesory, kde se ho dosud nedostává, rozhodla se Československá archivní společnost ve spojení s Ústředním spolkem profesorů československých pořádati v Praze kursy archivářské. Takový kurs byl konán ve dnech 30. a 31. března a dne 1. dubna 1931 v nové budově filosofické fakulty university Karlovy, která zapůjčila bezplatně místo. Kursy se setkaly jak s mimořádným zájmem v kruzích profesorů středoškolských, tak s účinným porozuměním ministerstva školství a národní osvěty, které k tomu účelu, především zásluhou p. ministra Dra Derera, povolilo ze svých prostředků 15.000 Kč na úhradu cestovného účastníků kursu a dalších 10.000 Kč Archivní společnosti na úhradu odměn za přednášky, na cestovné některých účastníků a na event. publikaci přednášek. Kursů se účastnilo 88 profesorů středoškolských, 2 úředníci ředitelství státních lesů a statků a 1 městský kronikář. Z účastníků z kruhů profesorských bylo 41 z Čech, 23 z Moravy, 20 ze Slovenska, 4 z Podkarpatské Rusi a 1 z Hlučína; žen bylo ze zapsaných šest. Kursy byly zahájeny proslavou předsedy Československé archivní společnosti a starosty Ústředního spolku československých profesorů. V kursech přednášeli: prof. Komenského university Dr Josef Borovička, Vývoj a stav našich archivů (1 hod.); prof. Komenského university Dr Václav Chaloupecký, Slovenské archivnictví (1 hod.); zemský arch. rada Dr Bedřich Jenšovský, O patrimoniální správě (2 hod.) a O fondech českého zemského archivu (1 hod.); arch. rada a docent university Karlovy Dr Jaroslav Prokeš, Otázka skartování písemností (1 hod.); vrch. stát. arch. komisař Dr František Roubík, Pokyny pro pořádání archivů (3 hod.) a O fondech archivu ministerstva vnitra (1 hod.); prof. Karlovy university a archivář hlav. města Prahy Dr Václav Vojtíšek, O městské správě (2 hod.) a O archivu hlav. města Prahy (1 hod.). Za odborných výkladů prohlédli si účastníci kursů archiv ministerstva vnitra, český archiv zemský, státní archiv zemědělský a archiv města Prahy. O účasti bylo vydáváno jednotlivým účastníkům frekvenční vysvědčení. Po přání posluchačů se výbor Společnosti rozhodl vydati proslavené přednášky souborně tiskem ve zvláštní publikaci. Z vyžádaných ofert tiskáren nejvhodnější byla uznána a přijata nabídka knihtiskárny Družstvitisk v Třeboni. S tiskem publikace bude započato ještě v jarních

měsících tohoto roku. Kursy se těšily též pozornosti v tisku, podrobnější referáty napsali o nich prof. Dr Václav Liva ve Věstníku českých profesorů, Dr Pavel Florek ve Věstníku slovenských profesorů a Dr Václav Vojtíšek ve Věstníku svazu českých měst a v Časopise Archivní školy. Vedle vlastních úkolů archivářských měly tyto kursy i nemalý význam společenský; archiváři venkovských měst se mohli osobně poznati s archiváři pražskými, což se stalo hlavně na přátelském večírku pořádaném po ukončení kursu v místnostech kavárny Opera.

Pokud jde o otázku výchovy archivního dorostu na státní škole archivní, podrobil výbor Společnosti v informačních rozpravách zvláštní pozornosti dosavadní program archivní školy, přihlížeje při tom jednak k poměru archivní školy k universitním seminářům pomocných věd historických, jednak k potřebám archivářů ve vztahu k museím, ale i k novému vládnímu nařízení, podle něhož se odborná zkouška archivní stává nezbytnou podmínkou pro dosažení definitivního místa ve státní službě archivní. Komise, zvolená k vypracování návrhů na reorganizaci státní archivní školy a na novou úpravu státní zkoušky archivní (Dr Vojtíšek, Dr Jenšovský a Dr Klecanda), probrala podrobně učební osnovu školy, vycházejíc z dosavadních zkušeností, a vypracovala redakci Dr Klecandy podrobný a odůvodněný návrh pro ministerstvo škol. a nár. osv. Předním znakem navrhované reformy jest taková organizace školy, aby při zavedení určitých alternativních přednášek ve vyšších ročnících škola mohla sloužiti jak výchově dorostu archivního, tak školení adeptů služby musejní. Za tím účelem Společnost vstoupila v jednání se Svazem musej československých.

Ve snaze po celkovém zlepšení a dalším vybudování organizace archivní a publikační práce historické Společnost věnovala zvýšenou pozornost Časopisu Archivní školy, jedinému to orgánu v republice, který jest výhradně určen věcem archivním a pomocným vědám historickým. Aby mohla lépe spolupracovati o dalším vývoji tohoto časopisu, Společnost požádala, aby byl do redakce jakožto její zástupce přibrán prof. Dr Václav Vojtíšek. Redakce Časopisu nejen nečinila proti tomu námitek, nýbrž naopak s mimořádnou ochotou vyšla požadavku Společnosti vstříci a uvítala vstup Vojtíškův do redakce Časopisu. Prof. Vojtíšek účastní se redakčních prací od IX. svazku Časopisu. S toužé snahou souvisí i návrh Společnosti, podány státnímu ústavu historickému, aby soustavně sledoval historickou produkci ediční v Československu, a to nejen bibliograficky věci již vydané, nýbrž s účelem informačním i podniky připravované nebo v tisku a aby výsledky této práce publikoval pravidelně v Časopise archivní školy.

Ministerstvo školství a nár. osv. zaslalo Společnosti k vyjádření návrh osnovy připravovaného zákona na ochranu památek. Komise zvolená k podání vyjádření (Dr Vojtíšek, Dr Borovička, Dr Černý, Dr Jenšovský, Dr Mendl a Dr Roubík) sešla se čtyřikrát a po podrobných debatách a pečlivém prostudování obsáhlého elaborátu ministerského vypracovala poznámky k předloženému návrhu. Při jednání vytkla především s důrazem, že návrh památkového zákona netanguje připravovaný zákon archivní, jehož účel přesahuje jen ochranu památek, a že příslušná ustanovení, týkající se památek písemných, platí až do vydání zákona archivního. Ve svých poznámkách trvá komise Archivní společnosti i na jednotné instanci pro ochranu památek historických a přírodních, vyhrazující si toliko v prováděcích nařízeních úpravu, která by nekomplikovala dosavadní praxi, pokud při ochraně památek archivních spolupracují i orgány jiných ministerstev nebo správních úřadů. Další účel, který Společnost

má na mysli při svých poznámkách k chystanému návrhu, je přesnější vybudování instituce archivních inspektorů, kteří by se mohli opírat o zákon.

Jakožto člen Federace historických společností východoevropských má Společnost svého zástupce v přípravném výboru pro II. sjezd historiků východoevropských a slovanských, který se měl letošního roku konati v Praze, s něhož však z důvodů mezinárodní nepříznivé situace hospodářské, která se obrátila v počtu přihlášek, zatím sešlo, takže bude nahrazen jen pracovní schůzí předsednictva.

Z předcházejícího období správního přešla na nový výbor péče o další postup prací o t. zv. příručce archivní, která, jak známo, má podati přehled všech archivů a jednotlivých jejich hlavních fondů v celé republice. Příručka je připravována vrch. odb. radou Dr. Morávkem za účasti jednak zvláštní komise Společnosti, jejímiž členy byli Dr. Josef Borovička, Dr. Miloš Lier a Dr. Gustav Pirchan, jednak státních inspektorů archivních, kteří ochotně spolupracují o revisi došlých dotazníků. Příručka je však stíhána nepříznivým osudem. Vyplněné dotazníky jsou tak odchylného způsobu a tak různé ceny, že jejich redakce pro účel chystané příručky vyžaduje značné práce. Jak již bylo uvedeno ve zprávě za předcházející období činnosti Archivní společnosti, bylo rozesláno 360 dotazníků archivům českým a 95 dotazníků archivům německým v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, do Slovenska pak a na Podkarpatskou Rus rozesláno dalších 50 a 17 dotazníků. Připojíme-li k tomu, že hlavní redaktor příručky byl po celý uplynulý rok mimořádně zaměstnán pracemi úředními, a uvážíme-li dnešní nepříznivou situaci hospodářskou a úsporná opatření v rozpočtech ministerských, která sotva mohla by opravňovati k naději na nějakou subvenci pro vytištění připravované příručky, nemůžeme, žel, ani letošního roku předložit ještě definitivní uzávěrku těchto prací.

I při volbách na této valné hromadě byli zvoleni do výboru Archivní společnosti vesměs dosavadní činovníci s jedinou výjimkou v náhradních, kde za odstupujícího archiváře roudnického, Karla Jeřábka, byl zvolen archivní rada Památníku osvobození Dr. Jaroslav Werstadt.

Bedřich Jenšovský.

Diskuse.

K V. Vojtiškově kritice mé knihy „Úvod do archivní teorie i praxe“, uveřejněné v tomto Časopise archivní školy VIII. (1930) str. 169—183, připomínám:

1. Str. 170: Vytýká-li V. knize neurčitost účelu, pravím, že účel knihy je jasně výtčen v „Předmluvě“ (str. 4) ve slovech „Mohou pobízeti“ až „prvního roku studijního“, z nichž vyplývá, že není určena úředníkům, odborně vzdělaným archivářům, a zvláště že nebyla zamýšlena jako příručka nauky o archivě, nýbrž že je určena inteligentům, kteří z lásky k našim dějinám jsou ochotni ujmouti se našich zanedbaných archivů venkovských. Odtud její stavba i zpracování.

2. Str. 171: K výtčím, jež činí V. mé definici archivu, připomínám, že moje definice zpřesňuje definici Vojtiškovu (neurčitě „souhrn“ nahrazuje určitějším „soustavný soubor“, vynechává pleonastická (ostatně i nejasná) slova „povahy dokumentární“ (neboť, co úřad zachoval ze své činnosti k potřebě vlastní, bylo zajisté povahy „dokumentární“), nestírá úřední povahu archivu úřadu (praví, že archiv úřadu je soubor památek zachovaných úřadem k potřebě vlastní, t. j. zajisté úřední, správní — a vědecké), jen běžnou definici archivu rozšiřuje. Jak a proč, je v knize vyloženo a odůvodněno s dostatek. Stejně i proč nepokládám archiv Národního musea za archiv. Pisemnosti, uložené v tomto archivě přece nevzešly z organické úřední činnosti musejní správy a nebyly jí zachovány k její potřebě úřední, nýbrž vzešedše z činnosti nejrůznějších úřadů, byly činností musejní správy dodatečně shromážděny s nejrůznějších míst svého vzniku. Podle Vojtiška by si mohl takto zaříditi archiv každý sběratel archivních památek, jen kdyby jich snesl hodně a důležitých. Naproti tomu nevím, proč by nemohl býti nazván „archivem Vrchlického“ soustavný soubor jeho osobních listin, korespondence, rukopisů, denků, knih jeho i cizích, zachovaných v jeho pozůstalosti z jeho činnosti, jakožto velkého kulturního zjevu. Obávám-li se V., že vzniknou pochybnosti o tom, kdo je tvůrčí duch nebo významný člověk veřejně činný, jejichž organicky zachovanou pozůstalost pokládám za jejich archiv, jsem přesvědčen, že nevzniknou, bude-li se mysliti věčně.

3. Str. 172: Vytýká-li mně V., že mluvím o spisovně, jen jako o souboru pisemností vyřízených, nepoznává, že se ve spisovně ukládají akta vyhotovená i došlá, odpovídám, že „pisemnosti úřadem vyřízené“ jsou zajisté pisemnosti došlé i vyšlé, jak o tom mluvím na str. 36—37, kde vykládám o spisovně podrobně.

4. Str. 172: K Vojtiškově výtce mé definici listiny, že v ní zbytečně mluvím o právní platnosti listiny, připomínám, že naopak právní platnost listiny je jejím podstatným znakem, neboť pisemně svědectví bez právní platnosti není listinou. Ovšem právní platnost listiny, t. j. její průkaznost a pravost (srv. str. 14 mé knihy), může býti větší nebo menší, může býti naříkána nebo i popřena, ale je nesporné, že každá listina byla vydána s tím, aby právně platně dosvědčila určité právo.

5. Str. 172: Vytýká-li V. mé definici právního počínání, že v něm nejde o změnu v právním stavu dvou právních podmětů, z nichž jeden nabývá práva, kterého druhý pozbývá, nerozumím mu. Což při nálezu královském, výpovědi ubrmanů, svědectví, testamentě atd. nejde o rozsouzené, porovnané, dosvědčené právo dvou stran, o ně spor vedoucích, o odkazované a nastupované právo k dědictví atd.?

6. Str. 172: Mému třídění listin do šesti skupin V. vytyká, že si nepřipouští rozdíly listin podle práva, na nichž vznikly, a nepočítá s teritoriálními rozdíly. První výtky je snad nedorozumění, neboť mé třídění po prvé v diplomacii důsledně rozlišuje listiny podle práva, z něhož jsou vydávány, tedy v základě podle vydavatele. A k druhé výtce: analytická diplomatika zjišťuje rozbořem listin na př. pražského biskupa, jak vypadají jeho listiny vydané z práva zemského, jak listiny vydané z práva kanonického a jak listiny z práva městského, syntetická diplomatika, zjištěné diplomatické shody i rozdíly těchto trojích listin biskupských srovnává s obdobnými zjevy v jiných končinách a dospívá k syntetickému obrazu listiny biskupské vůbec, v němž se jistě „teritoriální“ úchytky, pokud budou charakteristické, uplatní. Tedy, ne že by mé třídění nepočítalo s teritoriálními rozdíly, počítá s nimi, ale překonává je — a tím spolu dosavadní chaotickou změť t. zv. listin soukromých — syntetickým pohledem na širší oblast listinnou, než je „teritorium“, čímž určuje diplomatické nové cesty. To vše bude podrobně vloženo a doloženo v mém „Úvodě do diplomatiky“.

7. Str. 173: Poznámky paleografické. V. správně vytyká technickou chybu, vzniklou tím, že z rukopisného znění „látky připravované v Egyptě z dřevě mohutných lodí, vyrůstajících ze silného oddenku bahenní rostliny...“ vypadala při sazbě slova kursivou tiskěná, což jsem přehlédl. — Studii Zumanových si velice vážím, ale pro knihu se mi zdály příliš speciálními. — Jakékoli výklady o vývoji písma bez příložených ukázek jsou ovšem málo platné, proto jsou v knize omezeny na nejmenší.

8. Str. 174: Poznámky sfragistické a heraldické. Moje definice pečeti je vskutku širší, než aby byla zcela přesná, a rozpakoval jsem se, nemám-li jí omezití aspoň slovy, že pečet je znak, „upravený podle sfragistických pravidel“, jak jsem již jinde (Čas. Mat. mor. 54, 1930, s. 431) učinil; ale ta slova jen neurčitě shrnují dlouhý popis, který se do definice nehodí, takže definice pečeti není snadná, jak V. sám připouští. Domnívá-li se V., že při erbech nešlo o odlišování jedněch proti druhým a že se jich neužívalo jako odznaku rytířské, právní a stavovské povýšenosti, jak v knize tvrdím, nerozumím mu.

9. Str. 174: Termíny a pojmy záznam konceptní a úřední kniha správní i jich vzájemný poměr, stejně i termín a pojem úřední kniha právní, jsou v mé knize vysvětleny jasně; jsou-li nové a nově odůvodněné, neznamená ještě, že jsou eo ipso nesprávné nebo bezcenné, jak myslí V. Že by rejstříky soudní, berní, počtů, urbánní a p., zachycující různá práva, nebyly vlastně psány k tomu, aby pomocí jich mohly být v čas potřeby vydány listiny, tato práva zlistinující anebo se jich týkající, tedy nálezy, kvitance, prodeje a p., bude Vojtíškově nesnadno tvrdit. — Termín „právní kniha“ pro knihu obsahující zpracování práva byl zvolen v době, kdy pojem „právní knihy“ v mém slova smyslu nebyl ještě přesně promyšlen, takže nebylo proň třeba názvu, když byl nyní v novější diplomacii promyšlen, volím pro něj název „kniha právní“ obdobou k jiným názvům, majícím vystihnouti právní platnost, na př. právní písemnost. Pro knihu, obsahující sbírku zpracovaného práva, tedy knihu právníkovou,

nikoli právní, volím název „kniha práv“ nebo „sborník právní“. Leč o tom více v mém „Úvodě do diplomatiky“.

10. Str. 175: Kancléř Prokop z Rabštejna. Zmínka o Janovi Pluhovi z Rabštejna na str. 34. mé knihy je ovšem přepsání, neboť vím dobře (srv. str. 110 mé knihy), že prvním kancléřem krále Ladislava byl Prokop Pluh z Rabštejna, o němž jsem se nikde nedočel, že měl nižší svěcení. Ale i kdyby je měl, neznamenalo to tehdy o mnoho více, než jako by byl laik. Ostatně mně šlo v knize jen o to, abych upozornil, že se jmenováním Prokopovým opustila stará tradice české kanceláře, podle níž má být kancléřem jen probošt vyšehradský, jeden z nejvyšších prelátů země.

11. Str. 175: Namítá-li V. proti mé definici mandátu, jakožto listiny, kterou vydavatel nařizuje někomu pořídití nebo aspoň dovršití svůj „právní počínání, týkající se něhoho třetího“, že „dal-li král komu statek a poručil k právoplatnému darování určení hranic, nebylo to ani vykonání ani dovršení vlastního právního počínání“, pravím, že bylo-li potřebí k právoplatnému (jak V. sám vytyká) darování, aby byly určeny hranice darované nemovitosti, toto určení hranic, nařizené králem úředníkům královským, právně platně dovršovalo, pořizovalo ono darování (= králov počínání), a bylo-li dáno písemně v podobě mandátu, tento mandát přesně souhlasil s mou definicí.

12. Str. 175: Konservace archivních památek. O Vojtíškově stati „Konservace archiválií“ z r. 1913 se nezmiňuji v knize úmyslně proto, že Stocký, jehož práci z r. 1927 doporučuji, mohl čerpat z novější literatury, t. j. novějších zkušeností, a hlavně proto, že výslovným odkazem vkládám všechnu konservaci památek našich venkovských archivů do rukou laboratorů archivů hl. m. Prahy — tedy Vojtíškových, takže si nemá nač stěžovati.

13. Str. 176: Na zvláštní katalogy archivní nezapomínám, jak vytyká V., nýbrž na str. 68—69 své knihy vykládám jejich podstatu i účel.

14. Str. 176: Vytýká-li mně V., že požadují od archivního katalogu příliš mnoho, připomínám, že žádám, aby se do něho rozepisovaly jen kopiáře, konceptáře a registra, ostatní pokládám za požadavek ideální — neproveditelný, tedy žádám totéž, co V., jenž praví, že „se v regista pojímají z knih jen listiny“.

15. Str. 176: Stručný výklad chronologický, jistě jasnější, než Emlerův, snad přece přijde někomu vhod, kdo si již nemůže opatřití Rukověť Emlerovu a ještě ne příručku Klecandovu. Že by byl můj výklad tak závislý na Emlerovi, jak tvrdí V., je asi nedorozumění. Chronologickou látku, která je ovšem v základě (a v mé knize mohlo jít jen o základ) dána jednou pro vždy, sestavil jsem zcela jinak než Emler.

16. Str. 176: Pravidla přepisu českých textů, jak je uvádím, vskutku se měla zmínit o způsobu, jak přepisovati „au“; tu chybu uznávám, třebaže je aspoň poněkud zmírněna tím, že ten způsob vysvitá z přepisů příloh. Pravidla přepisu německých textů, sama o sobě velmi nesnadná, vyžadují dobrého filologického školení, proto nemohou být příliš podrobná, předkládají-li se pracovníkům, jimž je moje kniha určena.

17. Str. 177: Literatura, již jsem užil k stručnému, rámcem knihy danému výkladu o základech zřízení městského, vesnického a krajského, uvádím svědomitě a přesně na str. 107 nebo přímo v textě. Na př. u Schröderovy příručky, z níž uvádí V. iuxtaposice, jsou na str. 107 přesně vytčeny paragraf i stránky 672—706, o něž jde. Kde přejímám znění předlohy do slova, kladu je do úvozovek a udávám hned autora (srv. str. 103, 104, 106). Je to, tuším, obecný způsob práce: je-li autor syntetické studie nucen mluvit v ní o otázkách vědního oboru, v němž není odborníkem (v mém

případě o otázkách dějin práva), přejímá názor odborníkův, nevydávaje jej za svůj. Tak jsem si počínal i já. Domnívá-li se V., že jsem si počínal nějak nedovoleně, jsem přesvědčen, že je to jen nedorozumění, vřdyt V., ze své vlastní činnosti jistě dobře ví, co je v té věci dovoleno a co nikoli.

18. Str. 179: Vytýká-li V., že v kapitolách o městském zřízení předkládám všelicos o cizích poměrech a nevysvětlím otázky domácí a že hledím hlavně k našim městům královským a nikoli i k poddanským, namítám: co bylo až dosud napsáno o právním vývoji našich měst, je stále ještě velmi mezerovitě a dávno ještě nestačí k souvislejšímu obrazu onoho vývoje, proto, chtěli-li jsem, jak logický rámeček knihy žádal, aspoň zhruba naznačiti, co to asi naše město bylo, shrnul jsem, co o tom bylo až dosud u nás napsáno, k doplnění mezer jsem se uchýlil k cizím poměrům a literatuře. Někjakých zdlouhavých studií, zvláště heuristických, jsem se nemohl odvážiti v oboru, v němž nejsem odborníkem, měla-li kniha vůbec vyjít. Ostatně takový je obecný způsob při pracích syntetických.

19. Str. 179: Účel poznámek diplomatických a sragistických v 3. kapitole 2. oddílu, omezených na dobu mladší („do dávných století a cizích krajů“, jak tvrdí V., nezabíhají), je v knize (str. 109) přesně výtčen slovy: „Není snad třeba připomínati... na myslí“. Proto se V. mylně domnívá, že jsem snad chtěl v knize podati nějakou diplomatickou studii o české kanceláři královské v 15. stol. Z kancelářů uvádím jen příkladem kancléře známějších jmen. — Majestátní pečeti kr. Jiřího jsem skutečně neviděl, ale nemyslím, že je vyloučiti její možnost, pokud není pozitivního dokladu.

20. Str. 180: Pečeti a znaky městské. Požádán, napsal jsem již v září 1929 referát o Vojtiškově knize „O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých“, v němž jsem dospěl k názoru, že její základní tese, že znaky českých měst vznikly až po válkách husitských, je sotva možná (srv. Cas. Mat. mor. 54 (1930) str. 434). Proto, jsa povahou své knihy nucen zmíniti se v ní i o poměru městského znaku k městské pečeti, napsal jsem prostě: „Tato pečeti znamená se asi již od začátku 14. století pokládala i za znaky městské (srv. kritiku V. Vojtiškovy knihy „O...“ od V. Hrubého v Naší vědě...)“. Nemohl jsem napsati, o čem nejsem přesvědčen, a své tvrzení dokládám odkazem, což obě do knihy patří, nikoli, jak soudí V., že nepatří.

21. Str. 180: Moje představa o vývoji naší městské knihy vůbec a pražských knih zvláště je založena na hlubší práci, než se V. domnívá, pozná to, až dojde k odborné rozpravě o jeho představě v té věci, až ji uveřejní. Prozatím co V. namítá proti mé představě, nutně ovšem podané v rámci knihy jen v hlavních rysech, poněvadž nešlo v ní o diplomatickou studii o naší městské knize, jsou pouhá tvrzení, proto na ně neodpovídám, odpovím, až je naleznu odůvodněna.

22. Str. 181: O úředních knihách patrimonialní správy zmínil jsem se úmyslně jen stručně, maje na mysl, že podrobnější poučení se nalezne v knize V. Černého, Hospodářské instrukce, jak na str. 144 své knihy výslovně podotýkám.

23. Str. 181: K Vojtiškovým výtkám mých chyb v prepisu příloh připomínám: v latinském úryvku není chyby, neboť arabská číslice na místě římské je položena úmyslně, poněvadž je čitelnější a proto zvláště v udání peněžních částek vhodnější. V datech je římská číslice možnější, poněvadž obvyklejší. — „Zacharyášem“ místo „Zachyášem“ je ovšem moje přehlédnutí. — Ostatní výtčené mi chyby v českých textech jsou podružné, a kdo zná obtíže sazby staročeských textů s pravopisnými odchylkami od dnešního způsobu, s kterými se sazeč nesnadno smíruje, pochopí, že jde o chyby technické, tiskové. V. sám na př. ve svém „revidovaném“

textě má „tím“ místo „tiem“. — O zkratce „ppp“ jsem mnoho uvažoval a nalezl, že se právní představenstvo obce v zápisech knih městských jmenuje prostě páni (srv. na př. u č. 7. na 159 str. knihy: žádaje pánuov — prosíci pánuov, u č. 13. na 164: coram dominis in consilio a p.). Na konci zápisu u č. 7. v odstavci, obsahujícím přímo již výpověď, čteme: páni, pan purkmistr se pány. Tedy i zde nejdříve „páni“, rozuměj páni katexochen. Z toho jsem usoudil, že zkratku tří „p“ nelze beze všeho přepisovati: „pan purkmistr i páni“ nebo „pan purkmistr se pány“ (rozhodně ne „pan purkmistr, páni“, jak chce Vojtišek), třebaže je na první pohled svůdné vložiti první „p“ jako „pan“, druhé jako purkmistr a třetí jako „páni“. — „Salamaun“ místo „Salamoun“ přepisují úmyslně, poněvadž týž písař v jiném zápise píše „Salamún“.

24. Str. 182: Moje chronologické tabulky ovšem vycházejí od tabulek Grotefendových a Emlerových, jak je vždy výslovně výtčeno, ale nepřejal jsem z Emlera ani jediné tabulky tak, aby bylo k tomu třeba souhlasu Historického spolku v Praze, jak soudí V. Každá moje tabulka je zcela jiná, než obdobná Emlerova; ostatně velikou většinu tabulek mých Emler vůbec nemá. — V mém seznamu biskupů pražských jsou na str. 295 skutečně chyby, jež V. vytýká, jenže vznikly jinak než prostým převzetím z Emlera, jak se V. domnívá. Jako jsem v korektuře opravil podle Novotného Českých dějin svůj seznam českých knížat a králů a seznam biskupů olomouckých, v nichž obou není chyb, opravil jsem ovšem i seznam biskupů pražských v jednom z dvou oklepků stránky 295, tiskárnou mně předložených, ale omylem jí vrátil oklep neopravený a omyl přehlédl. Proto tolik chyb na jedné stránce. Toho svědectvím jsou i chyby, které nejsou přejaty z Emlera, poněvadž u něho nejsou, které tudíž jsou zřejmé chyby tiskové: „Pelhřimov“ místo správného „Pelhřím“, rok „1245“ místo „1240“ a rok „1528“ místo 1258. Tedy na str. 295 se mně přihodil omyl technický, nikoli myšlenkový, jak tvrdí V. — Sestavit 4. tabulku cisiojánovou přiměly mne vlastní nesnáze určití datum podle cisiojána, nikoli snaha rozšířiti knihu za každou cenu, jak soudí V. — Druhé tabulce „Letopočtů“ těžko V. upře výhodnost, že zjednodušuje určování dat podle pohyblivých svátků, vřdyt umožňuje naléztí datum v tabulce jediné, k čemuž je třeba u Emlera tabulek tří; měsíční tabulky na konci knihy jednak ušetřují 42 stránky sazby (místo 70 stránek u Emlera je jich v mé knize 28), jednak, vezvány správně do knihy, vykonají nejméně touž službu, co Emlerovy. Jen jednoho je potřebí: zvyknouti si na ně — ale to platí o každé nové věci. Bohužel i tyto tabulky stihla nehoda. Ač byly vysázeny nejdříve ze všeho, právě aby tiskárna podle nich určila rozměry knihy, zapomněla na to i přes mé připomínky a zvolila formát knihy menší, takže nemohla pak vložití tabulky do knihy, jak bylo mnou určeno, t. j. složené na poloviny, aby mohly býti do knihy vezvány na vložky v polovině své šířky; byla nucena složití je na tré a vlepití je do knihy při jejich levém okraji, což je ovšem technická vada. Lze sice i nyní ještě vezváti tabulky správně, t. j. v polovině jejich šířky, ale s nesnázi. Také nebylo vyhověno mému opětovnému přání, aby byly tyto tabulky tištěny na silnějším papíru.

25. Str. 183: Vytýká-li V., že radím v knize něco nebezpečného pro pečeti, pravím, že radím totéž, co on: pečeti poškozené či rozbité (V. říká „ne dosti dobře zachované, ne dost tvrdé“) radím ošetřiti, konservovati podle rad A. Stockého v jeho knížce „Konservace musejních předmětů“. Kartáčku použití připouštím jen u pečeti nepoškozených (podle Vojtiška dosti dobře zachovaných, dosti tvrdých), jako Vojtišek.

26. Str. 183: K Vojtiškově výtce, že nepřipouštím vytápěti archivní skladiště, připomínám že i tu se mnou V. souhlasí, neboť jen žádá, aby

skladiště v zimě bylo mírně zahříváno, aby v něm teplota neklesla pod bod mrazu, tedy nežádá, aby bylo vytápěno — zrovna jako já. A Vojtíškovy obavy o archiválie a zdraví archivářů jsou zbytečné, neboť v zavřeném skladišti nikdy neklesne teplota pod bod mrazu, ani nebude-li vedle něho vytápěné pracovny. Leč, oč mi v knize hlavně šlo: abych důtklivě varoval před možností ohně; proto jsem radil a radím i dnes, aby se v archivním skladišti raději netopilo.

Celkem tedy z dlouhé řady výtek, jimiž V. mou knihu zahrnul, jsou oprávněny jen ty, které vytýkají dvě chyby myšlenkové: 1. poněkud úzkou definici pečeti (bod 8), 2. vynechání zmínky o přepisu „au“ (16) a čtyři chyby technické: 1. chybnou zmínku o papyrusu (7), 2. přepsání „Jan Pluh“ místo „Prokop Pluh“ (10), 3. chyby v seznamu biskupů pražských (24) a 4. úpravu měsíčních tabulek (24). Ostatní Vojtíškovy výtky jsou, jak jejich hořejší rozbor ukazuje, nesprávné nebo neodůvodněné. Odsoudil-li přes to V. mou knihu jako „nemožnou, nebezpečnou, neúčinnou, nepochopitelnou, jako kalný a zavržení hodný zdroj poučení“, a bůhvíco všechno, je jasno, že tak neučinil z důvodů věcných, kterých neměl, nýbrž z neklidu, do nějž jej uvedla má kniha již prostě tím, že vyšla, a pak svým obsahem. Překvapila jej, jak sám doznává, jenže v jiném smyslu, než tvrdí. Je v ní totiž mnoho myšlenek nových, od jeho názorů odchylných. A to V., poněkud zhýčkáan pražským kamarádstvím, snáší neklidně a nemožně. Místo řádného důvodu, vyžadujícího klidného myšlení, užívá raději ostrého slova. Proto jsou skoro všechny jeho výtky v odůvodnění nedomyšleny nebo prostě vůbec neodůvodněny, jak svědčí kterýkoli z 26 shora uvedených bodů; zato tón jeho posudku mé knihy je neobyčejně prudký. Takto lze ovšem „popravit“ každou knihu — ale jen ve fantasií.

V. Hrubý.

Doslov.

Smrt promluvila těžkým slovem. A pod dojmem nenadálého odchodu Václava Hrubého nemohu se odhodlati k tomu, abych v doslovu, ke kterému mám právo, zevrubněji pojednal o vývodech jeho odpovědi a na ně reagoval. Odkládal jsem ostatně tu málo příjemnou práci už dříve, neboť jsem věděl, že má odezva podá pro pravdu mého stanoviska ještě více argumentů, nežli jsem už uvedl, a přinese Václavu Hrubému trpké chvíle usvědčení z nesprávnosti i v jeho replice. A tak dnes jen prosím těch, kdo budou čísti odpověď Václava Hrubého, aby vzali k ruce i jeho knihu a můj referát a srovnávali.

V Praze 25. ledna 1933.

Václav Vojtíšek.